M. P. Kohn.

M. P. Kohn

ספר

מנורת המאור

חבור מלא דברי חכמה ומוסר, רוח דעת ויראת ה'.

אשר חבר

החכם המפורסם הרב הגדול

מוה' יצחק אבוהב הספרדי ז"ל.

עם תרגום אשכנזי צח ונקי

מאת

החכם מוה' רפאל בר"י פירשטענטהאל.

(חלק ראשון.)

MENORATH HAMMAOR.

Erster Theil.

Krotoschin, Druck und Verlag von B. L. Monasch & Sohn.

1845.

Der Buchbinder hat diesen Titel anstatt den sich schon befindenden einzuheften

פֿאָררעדע דעם איבערזעטצערס.

דער פֿערפֿאַססער איזאַאַק אַבאָאַב, איין קאַסטיליער, האַט איבער דען בעוועגגרונד צור אַבפֿאַססונג, איבער דיא גאַנצע צוזאַממענשטעללונג, זעלבסט איבער דיא גרינדע, דיא איהן צור אויסלאַססונג זאָ מאַנכער אים מורה הערפֿאָרטרעטענדען רעליגיאָנסאַנזיכטען אונד פֿילאָזאָפֿעמע פֿעראַנלאַססט האַבען, אין זיינער געוואָהנטען בעשיידענהייט אונד גאָטטערגעבענהייט זיך אַם שלוססע דיעזעס ווערקעס אויס־ געשפּראָכען. ער האַט גלייכזאַם אָביעקטיוו דאַס קינד זיינער געדאַנקען אונד זיינער גייסטיגען טהעטיגקייט זעלבסט בעאורטהיילט אונד זאָ עס געגען אַנגריפֿפֿע פֿאָן אויסען געשיטצט אונד פֿאַסט יעדען וועג צור בעאורטהיילונג אַבגעשניטטען.

יעדאָך האַט ער אויספֿאַללענדער ווייזע פֿאָן דען צייטפֿערהעלטניססען אונד טרוי־ ריגען ערייגניססען, דיא צו זיינער לעבענסצייט אים פֿונפֿצעהנטען יאַהרהונדערט אין פֿאַסט אַללען לענדערן איירָאָפּאַס, באַלד אין דער געשטאַלט וויא אין שפּאַניען, באַלד ווידער אין געמילדערטעם גראַדע פֿיר דיא איבעראַלל הין צערשטרייטען איזראַעליטען צום פֿאָרשיין קאַמען, אונד דיא ער אַלס שפּאַנישער יודע בעזאָנדערס אין דיעזעם לאַנדע ערלעבט האַט אונד טיעף מיטעמפּפֿונדען האַבען מוס, אין דיעזעם זיינעם בוכע, מיט אַכטע פֿאַסט בעהויפּטען געפֿליססענטליך, ניכטס ערוואַהנט, וואַס דער פֿערמו־ טהונג רוים געבען דירפֿטע, דאַס דיעזעס זיין ווערק ניכט נור איין פּראָדוקט פֿאָר דער פֿערטרייבונג דער יודען אויס שפּאַניען וואַר, זאָנדערן דאַס עס דורכאויס פֿאָר דיעזער עפּאָכע פֿאָם פֿערפֿאַססער פֿעראָפֿפֿענטליכט וואָרדען איזט אונד פֿערברייטונג געפֿונדען האַט[1]. איין פֿראָממער אונד רעליגיעזער זין, דער וויא איין הויך געשטעטעס דאַס גאַנצע ווערק דורכוועהט, האַט עס געצייטיגט אונד צוגלייך איהם, אַלס ווערק דער בעלעהרונג אונד אויפֿרעכטהאַלטונג דער אַנגעשטאַממטען רעליגיאָן דער פֿעטער, דען וועג אין דיא וואָהנונגען דער ברידער געבאַהנט. וויא זאָללטע אויך דער שטאַאַטס־ קלוגע[2]) אונד ווייזע פֿערפֿאַססער אירגענד עטוואַס איבער צייטפֿערהעלטניססע, איבער בעדריקונגען אונד פֿערפֿאָלגונגען דער ברידער פֿערלויטען לאַססען אין איינעם לאַנדע, וואָ דיא גייסטליכקייט אונד שפּעטער דיא נייע אינקוויזיטיאָן אַללעס יודענטהימליכע מיט

---

1) אים דרוקקע איזט דיעזעס ווערק, נאַך דאָקטאָר צונץ נייעסטעם ווערקע „צור געש־ שיכטע אונד ליטעראַטור" ז. 255. צום ערסטען מאַלע אין מאַנטואַ אונגעפֿעהר 1563. ערשיענען.

2) נאַך אוזיעלי אים שם הגדולים האַטטע אַבאָאַב ביים יאָהאַן II., דעם קעניגע פֿאָן פּאָרטוגאַל, וואָהין ער, זיך געפֿליכטעט אונד אין וועלכעם לאַנדע ער זיעבען מאָנאַטע ביז ער געשטאָרבען, געלעבט האַטטע, פֿרייען צוטריטט — דיעזער קעניג שעטצטע זיינען גייסט זאָ האָך, דאַס ער איינער נאַכריכט דעס רור אַטקענאַזיק קורא הדורות צו־ פֿאָלגע, געמייסערט האַבען זאָלל: צווייא אויגען אין זיינעם רייכע וויעגען אַללע שעטצע אויף. דאַס איינע אויגע דעס פּאָרטוגיזישען גאָלדעס, אונד דאַס אַנדערע אויגע אַבאָאַב'ס אויף דעססען איינזיכטיגקייט אַנשפּיעלענד. ער וואורדע נאַך דעם בעריכטע זיינעס ווירדיגען שילערס אַבראַהאַם זקוטא אים יוחסין (אַמסט. אויסג. 8. ז. 101 ב.) זעכציג יאַהר אַלט אונד שטאַרב אונגעפֿעהר אים יאַהרע 1493.

ארגוס-אויגען שטרענג איבערוואכטעס, דאס צו אונטערדריקקען זאללטע איהר צו געבאָטע שטעהענדען ראַפפינירטען מיטטעל אויפבאָט אונד איממער מעהר אונד מעהר דען ווידערשטאַנד, דורך פאָלקסאויפרייצונגען אונד דער פלומפסטען בעקעהרונגספערזוכע, — דיא פאָם פערדרוס אונד אַרגער ניכט גאַנץ דיא געווינשטען רעזולטאטע ליעפערטען, — צוזאַממענטרעטונג, אלס מיט איינעם דאָננערשלאַג דיעזען טהייל דער שפּאַנישען בע-פעלקערונג צו פערניכטען? מוסטע ער זיך ניכט זעלבסט דער גראָסטען געפאַהר פרייז געבען אונד זיין לעבען בלאָס שטעללען, ווען ער דירעקט צו ווידערזעצליכקייט געגען דיא האַרטעסטען אונטערדריקקונגען אונד בעקעהרונגסמיטטעל אין זיינעם רייכע אנראַטהען וואָללטע? גאַב עס ניכט אין דען שפּאַנישען לאַנדען זאָ פיעלע „נייאָקרי-סטען", מאַראַנען (דיא פערפלוכטען) גענאַננט, דיא טראָטצדעם זיא מיטאונטער צו האָהען גייסטליכען ווירדען ערהאָבען ווארדען אונד שטאַאַטסעמטער אינגע האַטטען[1]) זיך פיעללייכט צום טהייל הייאַליך צום יודענטהומע נאָך בעקאַננטען, דיא אַבער אנדערערזייטס, אויס דען פערפאָלגונגען אונד איינעם גראַזאַליכען Anto — da — Fé צו ענטגעהען, דיא פערשטעללונג צו איבען, דאַס זיא, אום איהר פאָן אַללען זייטען געפאַהרדעטעס לעבען צו רעטטען, היגגעהען אונד צו פערראַטהערן אונד אַנקלעגערן געגען איהרע ברידער ווערדען, אום דאַדורך איהרע אַנהענגליכקייט אַן דער אַנגענאָממענען רעליגיאָן אַן דען טאַג צו לעגען?

וואָללטע אַבער זיך זעלבסט דיעזער ערזיכטליכען געפאַהר, דאַס טייטער-הויפען ניכט פרייז געבען אונד אַבענדריין זיינע רעליגיאָנסגענאָססען ניכט נאָך מעהר אונאויסבלייבליכען דראַנגזאַלען אונד ליידען אויסזעטצען, זאָ דורפטע ער ניכטס פאָן דעם ערוואָהנען, וואַס דער נייד אונד האַס געגען זיא מאַרטערפאָללעס ערזאַן, אונד וואַס ענדליך דאַס קעניגספּאַאַר פערדינאַנד אונד איזאַבעללאַ גוט היעס, אונד נאָך פיעל וועניגער דורפטע ער אויף שטאַנדהאַפטיגקייט אונד ווידערזעטצליכקייט געגען גאָטטלאָזעס אַנזיננען אונד פערפאָלגונגען אַנראַטהען.

וואַס דיא קליגהייט אונד דיא דראָהענדע געפאַהר געגען דאַס איינענע לעבען אונד דאַס דער גלויבענסגענאָססען אונאומוואונדען אונד אָפפען צו טהון אַנריעטה, ערזעטצטע דער פערפאַססער אין פאָללעם מאַאַסע דאַדורך, דאַס ער דיא זאַרטעריי-טען געשיכטסבעשטאַנדטהיילע אים תלמוד אונד מדרש, וואָרין ער אויסעראָרדענט-ליך בעוואַנדערט וואַר, מיט אַללען איהרען זאַגען, לעגענדען אונד דעם שפּעטער היניצוגע-קאָממענען פאָסטיטען טאַסל, אָהנע איינעס היניצוטהון דעס זעלבסטגעמאַכטען, יאַ אָהנע אַללעס אורטהייל אין זיינעם בוכע אויפנאַהם. ער שטעללטע דען פאָרגע-פונדענען טהאַטבעשטאַנד מיט היניוויזונג אויף דיא קוועללע זאָ הין, וויא ער איהן אין זיינער פאָללסטען אויסשמיקקונג האַט פאָרגעפונדען, אונד זאָ גלויבטע ער מיט רעכט איין קאָמפפער פיר גאָטט צו זיין, ווען אויך מיט געטלאָססענעם פייער, אַבער אום זאָ זיכערער צו קאָמפפען אונד צו זיעגען. דאַן ישראל'ס געשיקק אין פריהערן יאַהרהונדערטען, דעססען ליידען אונד דראַנגזאַלע, זאָללטען זיינע כון אויף אָהנליכע וויזע פערפאָלגטען ברידער קעננען לערנען אונד ערפאַהרען, וויא דער האַרר דענען זיין שוטץ אונד בייסטאַנד ניכט ענטציעהט, דיא אויף איהן פער-טרויען. אונד נור אויף דיעזע אַרט גלויבטע ער דען אייפער דער נאַכאַהמונג אַנצופאַכען צור היילינען פלאַממע, צור בעהאַררליכקייט אים גלויבען, אַנצופייערן צור דולדונג זאָ דריקקענדער ליידען, זיא העלדענמיטהיג צו ערטראַגען.

ער גאַב טרייא דאַס פיעלפאַך פאָרהאַנדענע מאַטעריאַל זאָ וויעדער, וויא ער עס צערשטרייט פאָרפאַנד, דאַ ער זיינע לעזער — אונד היער דורפטע עס לעדיגליך אויף

---

1) זיעהע איין נאָהערעס אין דעם זעהר אינטערעססאַנטען אויפזאַץ אויס דער „געשיכטע דער רעגיערונג פערדינאַנדס אונד איזאַבעללאַס דער קאַטהאָליטען פאָן שפּאַניען" פאָן וויללאַם ה. פרעסקאָטט איטגעטהיילט פאָם ראַקטור פראַנקעל אין דעססען צייטשריפט 1845; זאָ אויך אין צונץ געשיכטע אונד ליטעראַטור. געשיכטע דער יודען אין זיציליען ז. 484.

זיינע טפסיטע ברידער סבגעזאהען זיין — נור מיט דען מורזאכען צו דען פיגו=
גען געטטעט בעקאננט מאכען אונד זא דורך דאס מיטע פיר דיא געגענווארט,
אייגע היילזאמע טהאטיגקייט אנרעגען וואללטע. דיא צווייאמליגע צערשטארונג
ירושלים'ס אונד דער ביידען טעמפעל, דאס איינע מאל איינע פאלגע דער בעגאנ=
גענען זינדען (ע"ז גילוי עריות ושפכות דמים), דאס צווייטע מאל איינע פאלגע דעס
געגענזייטיגען האססעס אונד דער אפפענטליכען בעטהאונג (כר=קאמה); דיא
ריהרענדע אויפאפפערונג פיר דען גלויבען דעם אין דער יידישען געשיכטע איי=
ניג דאסטעהענדען עקיבא, זיין טרויריגעס הערצצערייסענדעס ענדע אונטער
דען האנדען דער הענקער דעס גרויזאמען רופוס, אונד ענדליך דעססען אונבע=
גראנצטעס פערטרויען אויף גאטט אונד ערגעבענהייט אין דעססען ווילען, וואס
ער מיט דעם לעטצטען הויכע זיינעס לעבענס דורך דאס בעקענטניס „גאטט
איזט איינציג" בעזיעגעלטע; דיא אונצאהל דער אמטרער, דיא פיר דען גלויבען
זא פריידיג געבלוטעט האבען; דיא פיעלען טרעקקענספיראדען, — דיא גלייך צי=
זאמענגעפאגטען גליעדער איינער קעטטע, איינאנדער אהנליך זינד, — וועלכע
איבער ישראל הערייגעבראכען, אהנע עס ניעדערצובייגען, אונד דען גלויבען
אן דען איינציגען ווקאנער צו אמכען, אונד ענדליך דיא הינוויזונג אויף דאס יענ=
זייטס, ווא אללע היניעדען איבערשטאנדענען ליידען, פערפאלגונגען אונד דראנג=
זאלע איז האכסטען מאססע פערגאלטען ווערדען, — תלמוד אונד אדרש
אמלען דיעס אללעס מיט דען לעבענדיגסטען פארבען אונד אבאכאב ברייטע=
טע עס אויס צור הערצערהעבונג אונד גייסטעסקראפטיגונג זיינער ליידענדען
ברידער.

היערין איזט אויך דער בעוועגגרונד צו דען הייפיגען וויעדערהאלונגען דעס=
סען, וואס ער טאן איינמאל, יא מעהראמאל מיטגעטהיילט האט, צו זוכען. ער
וואללטע ניכט נור אונטערריכטען אונד בעלעהרען, זאנדערן ווינשטע דאס דא=
מיטגעטהיילטע אויך געפיהלט אונד עמפפונדען ווערדע, אין הערץ אונד גייסט
איבערגעהע אונד אין טהאט זיך אייסערע.

דיעזעס אלליינגען אומשטאנד איזט עס אויך בייצומעססען, דאס טראטץ
דער ריכטיגען, וואהלדורכדאכטען אונד פלאנמאסיגען אנלאגע דיעזעס ווערקעס,
וויא עס פאן איינעס געלעהרטען, דער פלאטא אונד אריסטאטעלעס קאננט אונד
ציטירט — אפן אויך נור אויס זעקונדארער קוועללע, — דער זיך אויס סעדיה'ס
אמונות=ודעות כמלעגע האלט אונד דער אויס אייאוני אורה'ס גאנגע טטמ=
לען אנפיהרט, צו ערווארטען שטעהט, אונד טראטץ דעם זיננרייכען טיטעלס
מנורת המאור, דען דער פערפאססער זיינעם ווערקע גאב, אום היגצווייזען אויף
יענע הייליגע לאמפע מנורה, דיא דעם טעמפעל דעס העררן ליכט אויך הפללע
גאב, אונד וואויא דיעזע לאמפע זיעבענאראיג וואר, זא טהיילטע ער אונד זיין ווערק
אין זיעבען ליכטע נרות, אום זעלע אונד גייסט, הערץ אונד געמיטה צו ערלייכ=
טען, — אין דער אויספיהרונג דער ארבייט זעלבסט פיעל צו ווינשען איבריג
איזט. וואר פיר דען פערפאססער דיא נאטהווענדיגקייט דא זיך צו דעס גטוא=
טען איינען בעלעג אויס דעם תלמוד אדער אדרש צו האלען, זא ווורדע אויך
אללעס, וואס אום דענזעלבען זיך בעפינדעט, פרעמדארטיגע, גראלל אבטטע=
כענדע פאדען נור פערפאללטשטאנדיגונג זיינעס געוועבעס, הערבייאגעבראכט אונד
זארגפאלטיג פערארבייטעט, ניכטס דורפטע וועגגעלאססען אונד אבגעאנדערט
ווערדען, דען דאס ניכט אן דיעזע אדער יענע שטעללע געהאריגע קאננטע נור אויפ=
ריכטונג דעס געמיטהס, נור שטארקונג אונד בעפעסטיגונג דעס גלויבענס בייטראג=
גען, אונד דיעזעס אבען וואללטע דער פראמע פערפאססער יא ערווירקען.

ויא זעהר דער אנגנס דעס פערפאססער פאסט זייט פיער יאהרהונדערטע אין
ערפיללונג גינג, געהט אויס דען פיעלען אויפלאגען, דיא דעססען ווערק, זאוואהל מיט

בלאָסעס העבראֶאישען טעקסטעס, אַלס מיט שפּאַנישער איבערזעטצונג[1]) אונד צוויא פֿערשיעדענען יידיש־דייטשען איבערזעטצונגען, ענדליך מיט איינעם העבראֶאישען קאָממענטאַר נפש יהודה, (געדרוקקט אין אַמסטערדאַם אונד פֿירטה), ביזהער ערלעבט האַט, צור געניגע הערפֿאָר. — עס ווּרדע דאַס האַלבגעלעהרטען, דעם פֿריינדע דער הגדה איין קאָמפּענדיום דעס תלמוד'ס אונד מדרש, דעם אונגע־לעהרטען אַבער וויסבעגיעריגען מאַננע איין בוך דער בעלעהרונג אונד דעם יידישען הויזע איבערהויפּט, דעם עס דורך איבערזעטצונג שפּעטער גאַנץ צוגאֶנגליך גע־מאַכֿט ווּרדע, איינע הויזפּאָסטיללע, איין בוך דעס זעלבסטאונטערריכֿטס, דער אויפֿריכֿטונג דעס גייסטעס אונד דעס טראָסטעס, קורץ איין בוך דעס געזאַממ־טען רעליגיאֶזען יידישען וויססענס.[2])

וויא פֿאַסט זאֶממטליכֿע שפּאַנישע געלעהרטע זאָ מאַג אויך אַבאָאַב איין בע־זאָנדערער אַנהאֶנגער דער קבלה געוועזען זיין, דאַ ער זיכֿער איינער דער אונ־טערריכֿטעטסטען אין דיעזער דאָקטרין, וויא אויס דעם שלוססע זיינעס ווערקעס הערפֿאָרלייכֿטעט, געוועזען צו זיין שיינט. אויססער דען ספֿאֶרען גלגלים אונד עשר ספירות, דערען איינפֿלוס אויף דען מענשען ער בעזאָנדערס זעהר שאֶן אונד גייסט־רייך אויסאיינאַנדערזעטצט, - וואָ ער איבער ציצית, תפלין אונד מילה אַבהאַנדעלט, זאָ אויך אַן אַנדערען שטעללען, — פֿיהרט ער קיינע שפּאֶטערן אים זהר צור געל־טונג געקאָממענען קאַבבאַליסטישען לעהרען אַן. אַנזיכֿטען דער קאַבבאַליסטען איבער דיא נאַטור גאָטטעס וויא זיא אים זהר געגעבען זינד,[3]) קאָממען אים גאַנצען בוכֿע ניכֿט צום פֿאָרשיין. דען ער וואָללטע יאַ, וויא ער אַם שלוססע דעס ווערקעס אויסדריקקליך זאַגט, ניכֿטס אַנפֿיהרען, קיינע אידעען ענטוויקקעלן, דיא נור פֿאָן וועניגען יעדעס צייטאַלטערס ריכֿטיג אויפֿגעפֿאַססט ווערדען קאָננטען[4]).

אויססער דעם בוכֿע דעס בן־סירא, דאַס דער פֿערפֿאַססער איינמאַל אַנ־פֿיהרט, אונד איינער אַנזיכֿט דעס אבן גיאת, געשיעהט אים גאַנצען בוכֿע קיינער איינציגען מאָראַללעהרע ערוואֶהנונג, אָבגלייך דיעזעס געביעט דער יידישען ליטעראַטור בעזאָנדערס אין דען יאַהרהונדערטען פֿאָן 1050 — 1490, אויססער דען לייסטונגען דער שפּאַנישען געלעהרטען אין דיעזעם געביעטע, פֿאָן דייטשען אונד פֿראַנצאֶזישען געלעהרטען אויף'ס בעסטע אַנגעבויט אונד פֿיעלפֿאַך פֿערגראֶ־סערט וואָרדען וואַר. — אַבגעזעהען דאַפֿאָן, דאַס דעם פֿערפֿאַססער דיעזע ווערקע דער מאָראַלליטעראַטור ניכֿט צוגאֶנגליך געוועזען זיין מאָכֿטען, אום דאַראויס צו שעֶפּפֿען, זאָ האַט ער זיך אין הינזיכֿט דערזעלבען לעדיגליך אויף דאַס פֿיר דיעזעס געביעט אים תלמוד אונד מדרש פֿאָרגעפֿונדענע, וויא עבענפֿאַללס אויס דעם שלוססע הער־פֿאָרגעהט[5]), בעשראֶנקען וואָללען[6]).

עס דירפֿטע פֿיעללייכֿט ניכֿט אונאינטערעססאַנט זיין דיא אייסערונג איינעס פּראָפֿעססאָרס אונד דיא דעם דאָקטאָר צונץ איבער דיא מאָראַללעהרע דעס מיטטעל־אַלטערס, איהרע אָריגינעלליטאֶט וועגען היער אַנצופֿיהרען: „אַלס פֿאָר עטוואַ זיעבענציג יאַהרען פּראָפֿעססאָר איינען בליק אין איינע יענער שריפֿטען געוואָרפֿען, ריעף ער מיט איינער פֿאָרנעהמען אַנערקעננונג: „קוים האֶטטע מאַן אין דען דאַמאַליגען צייטען זאָלכֿע

1) זיעהע דע ראָססי וואֶרטערבוך אַרטיקעל אַבאָאַב.
2) דע ראָססי נעננט עס שלעכֿטוועג זיטטענלעהרע.
3) זיעהע אַנאַליזע דעס זהר אין פֿראַנקס קבלה ז. 122.
4) והחמישי עזבתי הדברים החמורים שהם נסתרים וגבוהים ואין מי שישיג כונתם אלא יחיד בדור.
5) אבל רציתי לטרוח שום זמן בחבורו כדי שלא אהא מוכרח לטרוח בכל פעם שאצטרך לבקש דברי ענין אחר שהם מפוזרים במדרשות.
6) דאָקטאָר צונץ פֿיהרט אין זיינעם בוכֿע „צור געשיכֿטע אונד ליטעראַטור" ז. 122. — 131. איינע מענגע זיטטענלעהרענדען אַן, אונד רייומט דער אַבטהיילונג תכבור אים ספר חסידים דען ערסטען ראַנג אין דיעזעם געביעטע איין.

זיטטענלעהרע פֿאָן קריסטען ערוואַרטען זאָללען, אַלס דיעזער יודע (ר' מ ט ר אין טאָ=
לעדאָ) זיינען גלויבענסגענאָססען היער פֿאָרגעשריעבען אונד הינטערלאַססען האַט.“
אַבער דיא מאָראַללעהרע דיעזער יודען, פֿיגט צונץ הינצו, „האַט פֿאָר קיינער
שפּאָטטערן צו ערראָטהען, אונד דיא מאָראַליסטען דעס דייטשען מיטטעלאַלטערס, האַב=
גלייך דעם טייפֿעל פֿערשריען, שטאַנדען אונבעדינגט האָהער אויף דער זיטטליכען
שטופֿענלייטער, אַלס דיא פריעסטער אין טיראָל גאָר צווייהונדערט יאַהרען.“¹) האָטטע
יענער פּראָפֿעססאָר אויך איינען בליקק אין אַבּאָהאַבּ'ס בוך געוואָרפֿען, ער ווירדע
ניכט ווייניגער איבער דיא מענגע דער טרעפֿפֿליכסטען מאָראַללעהרען, דיא עס ענט=
האַלט, ערשטוינט געוועזען זיין; אונד דאַס אורטהייל דאַס דער געלעהרטע צונץ
איבער דיא פּריעסטער טיראָלס גלייכצייטיג אַבגיעבט, פֿינדעט געוויס דיא פֿאָללסטע
אַנווענדונג אויף דיא פֿאַנאַטישען פּריעסטער שפּאַניענס דעס פֿינפֿצעהנטען יאַהרהונ=
דערטס, דיא קעניג אונד פֿאָלק צו האַס געגען דיא יודען דורך פֿערלייאָדונגען אַללער
אַרט אויפֿרייצטען, ביז זיא פֿערדינאַנדס פֿערטרייבונגסעדיקט דער יודען אויס
שפּאַניען פֿאָם 31. מערץ 1492 פּראָוואָצירטען. —

דער פֿערפֿאַססער ערקלערט אַם שלוססע זיינעס ווערקעס, דאַס ער קיין זעלבסט=
געדאַכטעס אונד אָריגינעללעס זאָנדערן נור דאַס געגעבען, וואַס ער אין דען מ ד ר ש י ם
פֿאָרגעפֿונדען, עס צוזאַממענגעטראַגען אונד אַן געהעריגען אָרט געבראַכט האַבע.
זאָ האַט ער אַללערדינגס זיינען צוועקק פֿאָללקאָממען ערריינכט אונד זעלבסטאויפֿ=
גאַבע גאַנץ געווישענהאַפֿט געלעסט, אַבער אויך צוגלייך דעם איבערזעטצער זיינעס
ווערקעס אין דער יעטצצייט דען וועג צור וואָרטגעטרייען איבערזעטצונג פֿאַסט גאַנץ
אונמעגליך געמאַכט. דאַס ערהאַבענע אונד דאַס באַראָקק=שיינענדע, דאַס נאַטיר=
ליכע אונד דאַס איבערנאַטירליכע אונד וואונדערליכע, דאַס טיעפֿזינניגע אונד דאַס
אונערפֿאַסליכע וועכזעלן צו זעהר מיט איינאַנדער אַב אונד זינד צו זעהר, גלייך
שלינגפֿלאַנצען, אין איינאַנדער פֿערוואַכזען, אַלס דאַס דער איבערזעטצער אַללעס,
וואַס ער פֿאָרפֿאַנד, אָהנע אויף זיינע פֿערשיעדענע לעזער ריקזיכט צו נעהמען,
האַטטע געבען קעננען — דאָקטאָר זאַקס קאַראַקטעריזירט דען מ ד ר ש וויא
פֿאָלגט: „דיא גלייביגע נאַיוויטעט, דיא נור זיך זעלבער געניגען וואָללטע, האַטטע
אין דער ריינהייט אונד אונשולד איהרער אינטענציאָנען פֿאַר זיך זעלבער דיא פֿאָלל=
גילטיגסטע רעכטפֿערטיגונג, אַבער קיינע אַהנונג פֿאָן שפּעטער גייסטעספּאָליזיי,
איינער קריטיק.“²) עס מוסטע אויסער דען זיך הייפֿיג וויעדערהאָלענדען שטיקקען
אויך זאָ מאַנכעס, אונטער דער פֿערשטאַנדליכונג וועגען, אָדער, אום דאַס
צאַרטגעפֿיהל דער לעזערינגען ניכט צו פֿערלעטצען, אונאיבערזעטצט בלייבען, אָדער
אויך נאַך גוטדינקען, דעם איבערזעטצערס מיטאונטער אויסגעשיעדען ווערדען. ווען
אַבער דאַדורך אין דער איבערזעטצונג זאָ מאַנכעס דעם טעקסטע ניכט גאַנץ ענט=
שפּרעכענד געפֿונדען ווירד, זאָ גלויבע איך אויף נאַכזיכט רעכנען צו דירפֿען. מאַן
מוס שאָן דעם גוטען ווילען שטאַטט צו גוטע האַלטען, ווען ער זיך אין הינזיכט דער
לייסטונג גערן איבערביעטען וואָללטע אונד דיא קרעפֿטע ניכט איבערמאַס נאַך וואונש
אויסרייכען. אויך זאָללטע ביי איינער בעאורטהיילונג דער גערינגען ניכט גאַנץ
ענטשפּרעכענדען לייסטונגען דעס געשעפֿטסמאַננעס אים פֿערגלייך צו דענען דעס
געלעהרטען פֿאָם פֿאַך, דער מיט געאיבטער האַנד דיא איבערזעטצונג דיעזעס
ווערקעס בעגאָננען, מיט ריקזיכט, מילדע אונד נאַכזיכט פֿערפֿאַהרען ווערדען,
צומאַל איך נור זעהר געריגנע הילפֿסקוועללען אונד מיינע זעהר צוגעמעססענע צייט
צור בעאַרבייטונג צו געבאָטע שטאַנדען.

ווער זעלבער אונטער דעם פֿאָלקע לעבט, דעססען ווייטע אונד אַנטעריכע

1) דאַזעלבסט 123.
2) דיא רעליגיעזע פּאָעזיע דער יודען אין שפּאַניען פֿאָן דאָקטאָר מיכאַעל זאַקס ז. 153

קעננט אונד וויס, וואס אונד וויא איהם מיינע זאכע צוזאגט, ענטשפריכט זעהר הייפיג פאללקאממען דעניענגען, פיר דיא מאן געארבייטעט האט, אהנע דען אנשפריכען דער ווישענשאפט נור איטטעלמעסיג צו גענוגען. — דיא ראטיאנעללע ערקלערונג מיינער זאנסט בינאררען אדרט-שטעללע ווירד, אבגלייך זיא פיעללייכט פאם וואהרען ענטפערנט איזט, געוויס דעם ניכט גאנץ אורטהיילספעהיגען לעזער מעהר צוזאגען, אלס דער געפיהרטע בעוויז, דאס מיינער זאלכען שטעללע עטוואס היסטאָריטעס צו גרונדע ליעגע, אדער איט אנדערע ווארטען, דאס זיא אויף איינע היסטאָריטע פערזאן אדער געשיכטליכע בעגעבענהייט בעצוג האבע. — זא האבע איך אויך קורצגעפאסטע ביאגראפיען דער אין דיעזעס בוכע פארקאממענדען אונד דעם פאלקע נור דעם נאמען נאך בעקאננטען געלעהרטען געגעבען, וויל איך דער איבערצייגונג וואר, דאס דיעזעס זאָן דעם וואונשע דעס ניכטגעלעהרטען לעזערס ענטשפריכט.

אין דען פאר איר געהאבטען צוויי פערשיעדענען טעקסטאויסגאבען פאנדען זיך נור איינינע אונבעדייטענדע פאריאנטען פאר, דיא איך איט איינאנדער פערגליכען אונד בעריכטיגט האבע. דיא שטעללע: וילכו מעבר לים יחפים ועיפים ויגיעים ולשכב על הארץ ועינוים אחרים גדולים מאד פינדעט זיך אין דער פירטהער אויסגאבע איט דעם קאממענטאר נפש יהודה אין נר ה׳ כלל ב׳ חלק ב׳ פרק ד׳, היגעגען אין דער אמסטערדאמער אויסגאבע איט איט יידיש-דייטשער איבערזעטצונג פאם ה׳ תע״ח איזט אן דערען שטאטט איין לעערער ריים געלאססען, וואס פערמוטהען לאסט, דאס דער צענזאר אן דיעזען אונשולדיגען, ניכטסזאגענדען זאטץ האנד געלעגט האט.

מאגע דער אורטהיילענדע לעזער איינע געריננע, פיעללייכט ניכט פעהלערפרייע לייסטונג פאן דעם געזיכטספונקטע אויס, דען איך עבען אנגעגעבען איך פערפאסט געפיהלט, בעאורטהיילען, אונד ער ווירד האפפענטליך זא אנכעס אין דערזעלבען גערעכטפערטיגט פינדען, וואס זאנסט פאר דען טריבינאל דער שטרענגען קריטיק פערדאממט ווערדען מיסטע.

קראָטאָשין, דען 7. טבת 5608.
12. יאנואר 1848.

בן־ציון בן ר׳ שמואל ז״ל בעהרענד.

הקדמה

למחבר מנורת המאור.

חסד האל מעולם ועד עולם, לדורשי תורתו התמימה. יסוד היא לכל אהבה ויראה, רצופים בה דברי מוסר וחכמה. בסיני נתנה לעם הקדוש ביד משה, וזאת היא התרומה. וסודותיה רשומות למבינים, יבארו בהם כל תעלומה. רשות כל איש מסורה היא בידו, אשר יבחר בחכמה או במרמה. ישובון הנשמות החכמות, במושכלם למעל משמימה. צרורות בצרור החיים למעלה, ראויות לשוב כל אחת למקומה. חטא ועון נשמות הסכלות, הן מסבבות מיתתן כבהמה. קדוש עולם בהרנו לחלקו, סן העמים הבדילנו ברומה. אלהי נגדך כל תאותי, וזכור נא לי בטובה השלימה. בחכמה גם בבינה גם בדעת, לסודות מעלות קדש פנימה. ושלא אכשל בדבר הלכה, הוא העונג לגוף ולנשמה. הוד וכבוד לעולם הזה ולעולם הבא, הם אגדות רבות ותנחומא. במקרא אף במשנה, שלימות גדול בקדושה נעימה:

נר לרגלי דברך ואור לנתיבתי. נר ה׳ נשמת אדם חופש כל חדרי בטן. כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחת מוסר. שמע עצה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך, כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך. פרי צדיק עץ חיים ולוקח נפשות חכם. מי האיש החפץ חיים, ונתן עליו מים חיים, תורת חכם מקור חיים, כי ממנו תוצאת חיים, ולקח גם מעץ החיים. ואכל וחי לעולם, במצות האל הנעלם, ויזכה לעלות בסולם. ותלמוד תורה כנגד כולם:

צעיר אני בסברא, ובעומק כל מימרא, על כן זחלתי ואירא. גם לא השגתי חכמה, ולא דעת ומזמה, לתת לפתיים ערמה. למדתי מעט בגמרא. אשר היא לכל לעזרה, ליכנס בשערי אורה. וראיתי המדרשים מפוזרים, בכל אחד מהספרים, דברים ישרים וברים, חכמות ומדות ומוסרים, אשר דרשו הקדמונים, אשר היו בישראל לפנים, וקבלום פנים בפנים, שדרשו תורה לכמה פנים. שהם ראו כל אורה, וחדשו בגודל תפארה, שבעים פנים לתורה, על כל מקרא ומקרא. ובראיתי כי התלמוד, אשר

הוא יסוד ועמוד, נשאר בעונותינו גלמוד. מאין קורא ושונה, איש לאהלו פונה, ואין עונה. ואם מעטים בו שונים, עוסקים בו ימים או שנים, לישא וליתן בדינים. לדעת חקים ומשפטים, רבים או מעטים, אוחזים הפרטים המטים, ועוזבים הכללים תאמתיים. פוסחים על שתי הסעיפים, שונים שנים או שלשה דפים, נרפים הם נרפים. ומבלין ימהן בתוספות וחדושין, ובקושיות ותירוצין מחודשין, ובטיב גיטין וקדושין. ובהתראות שבועות ונדרים, ובדיני שאר הסדרים, טעמים וחדשים לבקרים. עשרת שליטים אשר הם בעיר, עוסקין בהלכות ושלח את הבעיר, ובפרי המבעה והמבעיר. מניחין אבנים טובות ומרגליות, ומוציאין ימיהן בקושיות, של ערוות והוריות. ואין מוציאין פסק הלכה, תופשין כלה בלא ברכה, למהלתם לא עלתה ארוכה. ועמלים ללחום ולצבא צבא, על דברי ר׳ עקיבה, ובהויות דאביי ורבא. זה נאה לתלמידים, אל דבר יי חרדים. בראשיתם ובתחילתם, לפלפל את שכלם בילדותם. אבל אינו טוב להם, להוציא בזה כל ימיהם. ואע״פי שבוונת קצתם טובה, לקנות בו העה״ב, טוב פת חרבה, תורה וחכמה ושלוה בה, חפצי וחפציך לא ישוו בה. ויש עוסקין כל ימיהם, ומוציאין כל זמניהם. לידע עיקר הפסוקים, להורותם ברחובות ובשוקים, לכל א׳ מתרקים. ועוזבים אחרי גוום האגדות, התעודות והסודות, המשלים והחידות, אשר הם מזהב חמודות. חכמות עליונות וברות, אמרות ה׳ אמרות טהורות. טוב אשר תאחז בזה, וגם אל תנח ידך מזה, שלא תהא דבר ה׳ בוזה, ותחשב כמו בן מוזה, כי בגלל הדבר הזה, הנה אלהינו זה, יבורך בפי כל חוזה, אשר מחזה שדי יחזה. וזאת נחלת עברי ה׳ וצדקתם, ראשית לחכמת יראת ה׳ בתחלתם, ערב ובקר וצהרים תפלתם, דברי אלהים חידותם, חכמה ותבונה אהבתם, השגת האמת כל חכמתם, לידע המושכלות כל תאותם, למען יחכמו באחריתם. עוסקים במקרא ובמשנה, בכל יום ועונה, מדי שנה ושנה. וגם בהלכות חמורות, בעסקי מצות ותתורות, ובאגדות מהודרות. עמוד אש דת עומד עליהם, וחכמתם תאיר פניהם, וארון ברית ה׳ נוסע לפניהם. וזאת היתה מעלת החכמים, אשר היו בבבל שלמים, וזכו לשני עולמים. על כן חברו בגמרא, כל הלכה חמורה. וכל אגדה מהודרה, וכל חידה מסותרה, וכל חכמה מפוארה, וכל עצה נבחרה, וכל שיחה ברורה, וכל מדה מעוטרה:

אני הצעיר א״ם״ב.

אני הצעיר מצעירי התלמידים, הקטן מן השרידים, בהיותי בבית עבדים. מצאתי ההוראות והדינים, מסודרים בכמה פנים, וכלים מכלים

שונים. אין בחבור שום דבר לרוע, עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע. הראשונים וגם השניים, אלו ואלו דברי אלהים חיים. אבל עזבו המרגליות, המתוקים לכל פיות, הבנויים לתלפיות, מפורדים בזויות. על כן העירוני רעיוני, בבשת פני, לשאת ברכה מאת יי. לחבר דברי חכמי חרשים, אשר מצאתי במדרשים, אשר הם לכל דבר ראשים, ולכל ענף שרשים. הנחתי הדברים הנסתרים, אשר הם גבוהים וחמורים, משלים מדלגים על ההרים, ליחידים השרים, לפתוח שערים. ואחזתי בדברים ממתקים, מחמדים גדולים וחזקים, חקים ומשפטים צדיקים, וחלקתים לשבעה חלקים. וסדרתי כל חלק בעצמו, כל אחד ואחד על טעמו, אשר ישכון במקומו, להיות כל איש שורר בצלמו, ויהי קונה עולמו. למען יבינום היודעים, על פי ה׳ נוסעים, ולא יחיו עוד תועים, כצאן אשר אין להם רועים. ולפי שחבורי זה מאור, לכל אשר חפץ באור, להבדיל בין חשך לאור, קראתיו מנורת המאור. כתובים בו עניינים ומלים, מאירים ככוכבי גלגלים, וכאראלים וכחשמלים. דברים גדולים וחזקים, מנופת צופים מתוקים, למלאת דעות הריקים. ולתת ערמה לפתאים, ושלימות למלאים, ולהחיות לב נדכאים. הוא בנוי מכללים, להיות סיוע לגדולים, והמשכת לב לאוילים, והבטחות טובות למתחילים, ומבוא לשאינם יכולים. להכנים לכם במהרה, במלחמתה של תורה. ובעומקה של הלכה, אשר היא מארץ ארוכה. ורחבה מני ים, למלאת כל מאוייבם. נותנת עצה לקטנים, לנערים ולזקנים, ולשלמים ולריקנים, בארבע רוחות חונים. תוכחת לאנשים ולנשים, ושמיעת אזן להרשים, ואורה לעורים הממששים. זת ספר המגלה, אשר בה תוכחת מגולת, מנורת זהב כולה, להאיר חתן וכלה, ועל ראשה גולה, להיות בה לסגולת. ז׳ נרותיה עליה, והאיר אל עבר פניה, וששה קנים יוצאים מצדיה. באהל מועד מחוץ לפרוכת, שבע נרות במערכת, כסדר ז׳ כוכבי לכת, הממונים לעשות בכל מלאכת. כי נר מצוה, ותורה ואחוה, ובשת וענוה ותעזוב גאוה, וספות הרוה, ורחוק הדוה, והסר מערוה. ועזוב משובה, וקרב לתשובה, לשלום ואהבה. להאיר לילה ויום, מפי אל נורא ואיום, למצוא אחרית ופדיום. ועל כן קראתי לחלקים, נרות מאירות ממעמקים, עד רום עבי שחקים. כי זה מעשה המנורה, כולה זהב טהורה, ערוכה בכל ושמורה, זאת תועיל ביום עברה, למלט מכל צרה. וחלקתי כל נר לכללים, מהם קטנים ומהם גדולים, בו יורדים ועולים. והכללים נחלקים לחלקים, והחלקים לפרקים, מהם גסים ומהם דקים. למען ירוץ כל קורא, ויהי לו למורה, גם ברכות יעטה מורה, ולא יהיה סורר ומורה. ויהי לו לאזכרה, ללכת בדרך ישרה

בלב נדכה ורוח נשברה. ולזכור תמיד המדרשים, אנה ואנה הם מפורשים, כאשר אוהבים הפרושים, אשר דבר ה' הם דורשים. ולידע כלל המצוות, כתיבות נשתוות. וענשן ושכרן, ויסודן ועקרן. וכלל הדברים ומעלותם, ותגמולם באחריתם, ותקונם וכונתם, וטעמם והנאתם. ואיך יוצאים מסמך הפסוקים, כאשר דרשום המעתיקים, הם חכמי ישראל הצדיקים. ומעשים שאירעו לאבותינו, ודברים שהיו בימי רבותינו, כאשר הם כתובים בדרושותינו. כי מהם תצא תורה, חכמה ועצה מפוארה, מוסר ודרך ישרה. שיבור לו האדם, אע"פי שהוא בשר ודם, אם ידרוש מחמדם, ואם ידרוך במעמדם, כי זה כל האדם. ואע"פי שהחבורים אשר היו לפני, וכל אשר לא ראו עיני. מהדינים וההוראות, המפוזרים בכל פאות. הם שלמים ומפוארים, מדברים ברים וישרים. אין למעלה מהם, ואין מוסיף עליהם. כיון שהתחלתי לדבר, והסכמתי לחבר. בדברי מדרש ואגדתא, לא טוב להניח שמעתא. צועקת עלי, ומתרעמת על מעללי. שאם ענין זה החבור, הוא טוב לדרוש בצבור. לפתוח בו הנבוכים, ולהיישיר להם הדרכים. וללמד כללי הדברים, להבין לבות נמהרים. ולידע במצות הדרן, וגדולתן ומתן שכרן. ומצות השמעיות, והבונות השכליות, גם צריך לידע התורניות, והמצות המעשיות. ולידע פרטי הדברים, ללמד ולאשר העוברים. ודרך עשייתן, וסדר הנהתן. ואסורן והתירן, וחיובן ופטורן, ומתכונתם ושעורם, ולהוציאם מעיקרם, ומיסודם והדרם. ממשניות התנאים, ומימרות האמוראים, הראשונים והאחרונים, ומבאורי הגאונים. על כן בקוצר דעתי, ובחולשת כח השגתי. כמאסף אחרי הקציר, וכמלקט אחרי הבציר. נכספתי לחבר בזה, גם זה לעומת זה. יסרתיהו על הדברות, אשר הם אמרות טהורות. הכתובים על הלוחות, מכתב אלהי הרוחות. והלקתי כל דבור למאמרים, היוצאים מעשרת הדברים. וכל מאמר להלכות, מהם קצרות ומהם ארוכות, שיהיו כסדר ערוכות. מדברי משנה וגמרא, אשר בם כל הלכה ברורה. בבלי וירושלמי ביחד, לחבר אחד אל אחד. אומר דבר בשם אומרו, באי זה מקום דברו. באיזה פי' ומסכתא, על כל שמעתא ושמעתא. וכל דבר בענינו, וכל ענין באופנו. ולפי שההלכות הם חמורות, לידע מהם הגזירות. ופסק הענינים, אשר הם מבמת פנים. אכתוב דעת הגאונים, ופרושי הפרשנים. אותם שראיתי ואזכה לראות, בימים שעברו ובאות. דברי התלמוד לפניהם, והבאורים סביב חונים משני עבריהם, מזה ומזה כתובים הם. וקראתיו ארון העדות, לשום לי עדות. לזכרון בין עיני, להיות תמיד נגד פני. במה שצריך בזמנינו, עתה בעונותינו, שחרב מקדשנו, עד שיבוא מושיענו, במהרה בימינו. וחלק

ממנו הבדלתיהו, ושלחן הפנים קראתיהו, לשנים עשר פנים חלקתיהו, ומים התלמוד משיתיהו. לסדר בו סדר הברכות, הקצרות והארוכות, והתפלות הצריכות, כפי התלמוד ערוכות, וכסדר ההלכות. להודות בם ליוצרנו, ולפאר בם לבוראנו, ולהלל בם למלכנו, ולבקש בם כל צרכינו, ולברך על כל תנאותינו. שהם בית שער לכל בנין, מבוא לכל ענין, ושלימות לכל מנין. שלשת כתרים הם, שאין כלי שרת עליהם, והשכינה עולה על גביהם. כתר פתורה, וכתר מנורה, וכתר ארון התורה. ואבנה המנורה בראשונה, שהיא מבוא לאמצעית ולאחרונה. על כן נדיבי עמים, המתאוים למטעמים, חדלו לכם מן הראמים, אשר על ההרים הרמים. והאירו עיניכם במאורות, אשר יאירו שבעת הנרות. ובבאור הלוחות הגבוהים, כתובים באצבע אלהים. ולכו להמו בלחמי, כל אנשי שלומי. ושתו ביין מסכתי, בשלחן אשר ערכתי. לסדר לו לחם הפנים לפני, בשלחן אשר לפני יי:

בכניסתו אומר.

יהי רצון מלפניך ה׳ אלהי שלא יארע דבר תקלה על ידי. ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חבירי. שלא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא. ולא על מותר אסור ולא על אסור מותר. ולא יכשלו חבירי בדבר הלכה ואשמח בהם:

ביציאתו אומר.

מודה אני לפניך ה׳ אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות. שאני משכים והם משכימים אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים. אני עמל והם עמלים אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר. אני רץ והם רצים אני רץ לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת. שנאמר ואתה אלהים תורידם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך:

הקדמה

גרסינן במסכת שבת פרק ר"ע דף פ"ח. א"ר יוחנן מאי דכתיב (תהלים ס"ח) ה' יתן אומר המבשרות צבא רב. כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה נחלק לשבעים לשון. תנא דבי ר' ישמעאל הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע (ירמי' כ"ג). מה פטיש זה מתחלק לכמה ניצוצים אף דברי תורה מתחלקין לכמה פנים. וגרסינן במסכת עירובין פרק עושין פסין דף כ"א, קוצותיו תלתלים (שה"ש) א"ר חסדא אמר מר עוקבא מלמד שיש לדרוש על כל קוץ וקוץ של תורה תלי תלים של הלכות. וקצת מאלו הפנים הם אשר מפורשין בהלכות שנכתבו על פרטי המצות והדינים וכיצד ינהגו בהם. ואעפ"י שלא נכתבו בתורה שבכתב בביאור ניתנו על פה למשה

פאָררעדע.*)

אים טראַקטאַט שבת (פאָל. פ"ח) הייסט עס: רבי יוחנן שפריכט: דער פערז (תהלים ס"ח, י"ב): „גאָטט טהוט איינען אויססשפרוך אונד דיזער פערקינדעט איין נאַהלרייכעס העער" דייטעט דאַהין, דאַס יעדעס וואָרט, דאַס (אויף דעם בערגע סיני) אויס גאָטטעס מונדע קאַם, זעהר מאַנניגפאַלטיגע דייטונגען צוליעס. עבענזאָ וואורדע אין דער שולע דעס רבי ישמעאל געלעהרט: עס הייסט (ירמיה כ"ג, כ"ט): „גלייכען מיינע וואָרטע ניכט דעם פייער? איזט דער שפרוך דעם עוויגען; אונד דעם האַממער, וועלכער איינען פעלזען צערשפליטטערט?" דאַמיט ווירד געמיינט, דאַס גלייכוויא דורך דען האַממער דער פעלזען אין פיעלע שפליטטער צערשלאַגען ווירד, עבענזאָ האַט יעדעס בעלעהרענדע (געטטליכע) וואָרט מאַנניגפאַלטיגע בעדייטונגען. גלייכערמאַסען הייסט עס אים טראַקטאַט עירובין (פאָל. כ"א): „יעדעס שטריכעלכען אים געטטליכען וואָרטע איזט פאָן האָהער בעדייטזאַמקייט." אייניגע יענער ערקלאָרונגען זינד אין נאַהערן איינצעלנען, בעשטיממונגען איבער דיא געבאָטע דער הייליגען שריפט אויסגעדריקקט, וואָדורך צוגלייך דיא אַרט אונד ווייזע דער אויסאיבונג דער לעטצטערן אַנגעגעבען ווירד, אונד אָבגלייך אין דעם שריפטליכען געזעטצע ניכט אויסדריקליך

---

*) דיעזער פאָררעדע שיקקט דער פערפאַססער דאַס פאָרהאַנדטעהענדע קירצערע, נאַך מאַטעט ברויך אין קירצען, גערייאַטען זאַטצכען אַבגעפאַססטע פאָרוואָרט פאָראַן, וועלכעס זיך דיעזעס אומשטאַנדעס וועגען ניכט צור איבערזעטצונג אייגנעט. דער פערפאַססער בעשוועהרט זיך דאַרין, דאַס מאַן איינערזייטס דאַס תלמוד שטודיאום גאַנצליך פערנאַכלאַססיגע, אונד אַנדערערזייטס דאַבייא איינע שלעכטע מעטהאָדע אַנוועבדע, דעם בלאָסען דיספוטירען צו פיעל צייט אונד מיהע אָפפערע, דאַגעגען דיא אגדה גאַנץ אויס דען אויגען זעטצע, אָבגלייך אין איהר דיא פרוכט־באַרסטען אידעען דער אַלטען ניעדערגעלעגט, דיא וויכטיגסטען אונד הייליגסטען לעהרען דער רעליגיאָן, מאָראַל אונד פילאָזאָפיע ענטהאַלטען זייען, אונד דאַס ער זיך אין פאָלגע דיעזעס גראָססען איבעלשטאַנדעס געדרונגען געפיהלט האַבע, דעאזעלבען דורך דיעזעס ווערק, דאַס ער וועגען זיינעס ערלייכטערנדען איינהאַלטעס: מנורת המאור (ליכט פערברייטענדער לייכטער) גענאַננט האַבע, אַבצוהעלפען. ער האַבע אינדעססען בייא צוזאַממענטראַגונג דער אגדות אונד מדרשים זיינע וואַהל פאָרציגליך אויף זאָלכע געריכטעט, דערען זין ניכט אַלצוזעהר אין דונקעלן גלייכניססען, אַללעגאָריען אונד מעטאַפערן פערשטעקקט ליעגע, וועלכע פיעלמעהר דורך איינע לייכט פאַסליכע דאַרשטעללונג אַללע האַרטען פאָן לעזערן אַנציעהען. דאַן פאָהרט ער פאָרט, איבער דיא איינטהיילונג, דיא ער דיעזעם ווערקע געגעבען, צו שפרעכען אונד שליעסט מיט דער בעמערקונג, דאַס ער אויסער דיעזעם ווערקע נאָך צוויא אַנדערע פערפאַססט האַבע, וואָפאָן דאַס איינע פאָן דען ריטואַלגעזעטצען אים אַללגעמיינען, דאַס אַנדערע אַבער פאָן דען זעגענסשפריכען אינס בעזאָנדערע האַנדלע, אונד דאַס אַללע דרייא ווערקע צוזאַממען איין גאַנצעס אויסמאַכען, אַלס דעססען ערסטער טהייל דער מנורת המאור צו בעטראַכטען זייא.

דער איבערזעטצער.

רבינו עליו השלום. כדגרסינן בפרי׳ כיצד מעברין במסכת עירובין דף נ״ד תנו רבנן כיצד סדר המשנה. משה למד תורה מפי הגבורה. נכנס אהרן ושנה לו משה פרקו. נסתלק אהרן וישב לשמאל משה. נכנסו בניו ושנה להן משה פרקן. נסתלקו בניו אלעזר יושב לימין משה ואיתמר ישב לשמאל אהרן. ר׳ יהודה אומר לעולם אהרן חוזר לימין משה. נכנסו זקנים ושנה להם משה פרקן. נסתלקו זקנים ונכנסו כל העם ושנה להם משה פרקן. נמצא ביד אהרן ד׳ וביד בניו ג׳. וביד זקנים ב׳. וביד כל העם א׳. נסתלק משה ושנה להם אהרן פרקן. נסתלק אהרן ושנו להם בניו פרקן. נסתלקו בניו ושנו להם זקנים פרקן. נמצ׳ ביד כל אחד ואחד ד׳. מכאן א״ר אלעזר חייב אדם לשנות לתלמידיו ד׳ פעמים. ק״ו ומה אהרן ששמע מפי משה. ומשה מפי הגבורה כך. הדיוט מפי הדיוט עאכ״ו. אמ׳ ר״ע מניין שחייב אדם לשנות לתלמידו עד שילמדנו שנא׳ (דברי׳ ל״א) ולמדה את בני ישראל. ומניין שחייב ללמדה עד שתהא סדורה בפיו ת״ל שימה בפיהם. (ומניין

ענטהאַלטען, דאָך דעם לעהרער משה, זעליגען אַנדענקענס, אינדליך איבערליעפערט. זאָ הייסט עס אין דיעזער הינזיכט אים טראַקטאַט עירובין (פאָל. נ״ד.) ,,וויא וואַר דיא אָרדנונג דעם (אמָזאַיטען) אונטעררינכטס? גוערסט לערנטע משה דאַס געזעטץ אויס דעם מונדע גאָטטעס; דאַן גינג אהרן הינאיין אונד משה לעהרטע איהן זיין קאַפיטעל; דאַן בעגאַב זיך אהרן היניוועג אונד זעטצטע זיך דעם משה צור רעכטען. היעראויף גינגען אהרן'ס זאָהנע הינאיין, לערנטען עבענפאַללס פאָן משה דאַסזעלבע קאַפיטעל, בעגאַבען זיך היניוועג אונד אלעזר זעטצטע זיך דעם משה צור רעכטען, איתמר אַבער דעם אהרן צור לינקען, (אָדער, וויא רבי יהודה בעהויפטעט, נאַהם אהרן גלייך אַנפאַנגס זיינען פלאַטץ דעם משה צור רעכטען איין.) היעראויף טראַטען דיא אַעלטעסטען איין, לערנטען פאָן משה דאַסזעלבע קאַפיטעל, בעגאַבען זיך צור זייטע אונד אַכטעטען דעם איינטרעטענדען פאָלקע פלאַטץ, דאַס משה דאַסזעלבע קאַפיטעל לעהרטע; פאָלגליך האַטטע אהרן דאַסזעלבע קאַפיטעל פיער מאַל, דעססען זאָהנע דריי מאַל, דיא אַעלטעסטען צוויי מאַל אונד דאַס איבריגע פאָלק איין מאַל געהאָרט. יעטצט ענטפערנטע זיך משה, אונד אהרן לעהרטע זיא דאַס-זעלבע קאַפיטעל, דאַן ענטפערנטע זיך דיעזער אונד דעססען זאָהנע לעהרטען זיא עבען דאַסזעלבע; דאַן ענטפערנטען זיך דיעזע אונד דיא אַעלטעסטען לעהרטען עבען דאַסזעלבע; פאָלגליך האַטטע איין יעדער פאָן איהנען איין אונד דאַסזעלבע קאַפיטעל פיער מאַל געלערנט.'' היעראויס שליעסט רבי אלעזר, דאַס יעדער לעהרער פער-פפליכטעט איזט, יעדען געגענשטאַנד זיינע שילער פיער מאַל צו לעהרען; דען ווען אהרן, דער דאָך זיינען אונטערריכט אונמיטטעלבאַר פאָן משה אונד דיעזער איהן אונמיטטעלבאַר פאָן גאָטט עמפפאַנגען האַטטע, דיעס טהאַט, אום וויא פיעל מעהר אום דיעס ביים איינעם געוואָהנליכען מענשען שטאַטטפינדען, דער זיינען אונטערריכט פאָן איינעם געוואָהנליכען מענשען עמפפאָנגט. רבי עקיבה שפריכט: וואָהער איזט עס אַבצולייטען, דאַס איין לעהרער זיינעם שילער איינען געגענשטאַנד זאָ אָפט ווי-דערהאָלען מוס, ביז דיעזער איהן איננע האַט? דאַהער, דאַס עס הייסט: ,,איבע עס איין דען קינדערן ישראל'ס.'' (במדבר ל״א, י״ט.) וואָהער איזט עס פערנער אַבצולייטען, דאַס דיעזע ווידערהאָלונג זאָ אָפט געשעהען מוס, ביז איהם דער געגענשטאַנד געלייפיג אים הערזאַגען זייא? דאַהער, דאַס עס דאָרט פערנער הייסט:

שהייב להראות לו פנים [ר"ל שצריך לומר לו טעם הדבר ופירושו] שנא' ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם) ולעיילו כולהו ולילפו ממשה. כדי לחלוק כבוד לאהרן ובניו וכבוד לזקנים. וליעול אהרן ולילף ממשה. ולעיילו בניו ולילפו מאהרן. ולעיילו זקנים ולילפו מבניו. ולעיילו כל ישראל ולילפו מזקנים. משה כיון דמפי הגבורה גמר מסתייעא ליה מילתא. ובא כל הקבלה הזאת מפה אל פה עד שנכתבה באורך זמן כדי שלא תשכח מפי ישראל במשניות בברייתות תוספתות ובספרא וספרי ובגמרא הירושלמי והבבלי עד שנגמר התלמוד. והקדמונים אע"פ שהיה להם בקבלה ענייני המצות והדינים השתדלו להוציאם מכח הפסוקים בפי' או בא' מי"ג מדות. או באמרם קרא אסמכתא בעלמא. ואין רשות לשום אדם להרהר אחריהם כדכתיב (שופטים) לא תסור וגו'. והפנים האחרים שהתורה נדרשת בהם אינם נראים מפשטי הפסוקים בפירוש. וכשרערת רבותינו היתה נוחה לדבר בהם ולהוציאם מכח הפסוק היו דורשים הפסוק בענין נוטה חוץ

,,לעגעט איהם אין דען מונד;'' ווָאהער, פֿעהרט יענער פֿאָרט, איזט עס אַבצולייטען, דאַס דער לעהרער דען געגענשטאַנד געניגענד ערקלֶערען מוס? דאַהער, דאַס עס הייסט: ,,אונד דיעס זינד דיא רעכטע, דיא דוא איהנען דאַרלעגען זָאללסט.'' (שמות כ"א, א'.) דאַס אַבער, פֿאָהרט דער תלמוד פֿאָרט, ניכט אַללע צוגלייך הינגינגען אונד פֿאָן משה דען אונטעררִיכט (אונמיטטעלבאַר) עמפּפֿינגען? דיעס געשאַה דעמהאַלב, אום זאָ וואָהל אהרן אונד זיינען זֶעהנען, אַלס אויך דען אֶלטעסטען איינע בעזאָנדערע עהרע צו ערווייזען. אַבער, (ווענדעט מאַן איין), וואַרום גינג ניכט צוערסט אהרן הינאיין אונד לערנטע פֿאַן משה (פֿיער מאַל דענזעלבען געגענשטאַנד), דאַן דיא זֶעהנע דעס ערסטערן אונד לערנטען פֿאָן איהרעם פֿאַטער, דאַן דיא אֶלטעסטען אונד לערנטען פֿאָן אהרן'ס זֶעהנען אונד דאַן דאַס גאַנצע פֿאָלק אונד לערנטע פֿאָן דען אֶלטעסטען? דאַרויף איזט דיא אַנטוואָרט: ,,דאַ משה זיינען אונטעררִיכט פֿאָן גאָטט זעלבסט עמפּפֿאַנגען האַטטע, זאָ וואַר עס אויך געאייגנעטער, דען אונטעררִיכט וויטער צו ערטהיילען. זאָ וויט דער תלמוד. וואַס נון דיעזע טראַדיטיאָן אַנבעלאַנגט, זאָ גינג זיא נון פֿאָן דאַ אַב פֿאָן מונד צו מונד, ביז זיא ענדליך מיט דער לֶענגע דער צייט אין משניות, ברייתות, תוספתות, ספרא, ספרי, דער ירושלמיטען אונד דער בבליטען גמרא ניעדערגעשריבען ווערדען מוסטע, אונד דיעס גינג זאָ פֿאָרט, ביז דער תלמוד פֿאָלליג אַבגעשלאָססען ווּרדע. אינדעססען וואַרען דיא אַלטען, אָבגלייך זיא געזעטצע אונד פֿאָרדערונגען דורך טראַדיטיאָן איבערקאָממען האַטטען, דענּנאָך שטעטס בעמיהט, דיאזעלבען אויס דעם טעקסטע דער הייליגען שריפֿט זעלבסט הערצולייטען, אָדער דורך איינע דער בעקאַננטען דרייצעהן שלוסווייזען צו פֿאָלגערן, אָדער זיא אַן אירגענד איינען ביבעלפֿערז אַנצולעהנען. ניעמאַנדעם אַבער איזט עס ערלויבט, דאַגעגען צווייפֿעל צו העגען, וויא דיא שריפֿט זיך אויסדריקקט: ,,דוא זָאללסט ניכט אַבוויכען,'' או. ז. וו. (במדבר י"ז, י"א.) אונזרע לעהרער בעדיענטען זיך אויך נאָך פֿערשיעדענער, אַנדערער אַבלייטונגסווייזען, וואָבייא נאֶמליך דאַס אַבגעלייטעטע ניכט אויס דעם אָפֿפֿענבאַרען נאַטירליכען זין דעם שריפֿטפֿערזעס, זאָנדערן אויס איינעם אַנדערן זין פֿאָלגטע, דען זיא עבען צו דיעזעם בעהופֿע היניין לעג=

מהפשט הנראה לנו לזכירה בעלמא. כדי שיהא יותר שגור בפי התלמידים מכח הרמזים או הסמנים או הגימטרי׳ או בכל ענין שהיו יכולין לדורשו בשום אסמכתא בעלמא. והדבר הזה היה להם מקובל או מפורסם או מושכל מטעם אחר. וכשהיו מפרש״ם שום פסוק בצד זה היו אומרים דרש פלוני. וג״כ כשהיה רצונם לדבר בכללי המצות ובשכרם והבטחתם ובעונשם ובפחדם. היו מאריכים לדבר בו ע״ד כלל. לפי שהוא צריך גדול ויסוד האמונה לאיים לרשעים שיסורו מדרך רעה. ולהבטיח להולכים בדרך טובה. אולי יכנסו מיראה לאהבה. ומכוונת קבול שכר יבואו לעשותם לשמה כשישיגו האמת. וג״כ כשהיה מדברים בחכמות עליונות בשהיו בקיאים רבים מהם. כמו שאמרו על ריב״ז תלמיד קטן של הלל הזקן שלא הניח דבר גדול ודבר קטן. דבר גדול מעשה מרכבה. דבר קטן הויות דאביי ורבא. וכדבר גדול כזה היו מדברים בו ברמז לחכם מבין מדעתו. והו שנקרא סתרי תורה. וכראות רב אשי מחבר התלמוד בבלי את כל העניינים הגדולים האלו. שהיו להם על פה. זולתי קצת דברים שהיו כתובים בזכירות ומפוזרים בדפין ובעלים. (כי כמו שהיה צריך לחבר השמעתות לביאור המצות והדינין. כך היה צריך לזכור הדרשות והמעשיות

טען, אום דאדורך דעם געדאכטניססע צו הילפע צו קאממען אונד דאמיט דער פעהר: זא דורך איינע אנדייטונג, איין מערקמאל, אדער איינע בוכשטאבענצאהל, אדער אויך זאגאר איינע וויזע (פיר דאס אבגעלייטעטע) איין שטיטצפונקט ווערדע, אבגלייך דאס אבגעלייטעטע זעלבסט דורך טראדיציאן, אדער אויס פערנונפטגרינדען, אדער זאגאר אויך איינע וויזע בעקאננט וואר.— האט זיך נון איינער פאן איהנען איינער זאלכען אבלייטונגסוויזע בעדיענט, זא היעס עס פאן איהם: ער האבע דען פער"ז אויסגעדייטעט. (אויסגעוועהנליך ערקלערט). אפט שפראכען זיא פאן דען געזעטצען אים אללגעמיינען, עמפפאהלען דערען בעאבאכטונג דורך פערהייסונג פאן בעלאהנונגען, אנדראהטען פאן איהרער איבערטרעטונג אב דורך אנדראהונג פאן שטראפען אונד היעלטען זיך אום זא לענגער דאביי אויף, וויל עס זיך פיר דיא בעפעסטיגונג דעס גלויבענס אלס איין גראססעס בעדירפניס הערויסשטעללט, דען לאסטערהאפטען פורכט איינצופלעססען, דאמיט זיא איהרען באזען וואנדעל לאססען, זא וויא דען טוגענדהאפטען פערהייסונגען צו געבען, דאמיט דיא מענשען פאן גאטטעספורכט צור גאטטעסליעבע איבערגעהען אונד דורך דיא האפפנונג, איינע בעלאהנונג צו עמפפאנגען, פעראנלאסט ווערדען, נאך ערלאנגטער איבערצייגונג אונאייגענניטציג צו האנדלען. אויך איבער האהערע וויססענשאפטען האבען זיא געשפראכען, וואָרין פיעלע אונטער איהנען זעהר געלעהרט ווארען, וויא זיא פאן רבי יוחנן, זאהן זכאי'ס, דעם געריגסטען אונטער דען שילערן הלל'ס דעם אלטערן, בעריכטען, דאס ער ניכטס אונאונטערזוכט געלאססען האבע או. ז. וו. אלס נון דער פערפאססער דעס תלמודס, רבי אשי, אללע יענע וויכטיגען דינגע פארפאנד, וועלכע (זיינע פארגאנגער) דורך מינדליכע איבערליעפערונג איבערקאממען האטטען, מיט אויסנאהמע איינינער, וועלכע אויף איינצלנען בלאטטערן צום בעססערן בעהאלטען אויפגעצייכנעט ווארען, זא פאנד ער עס פיר נאטהיג, גלייך יענען, וועלכע אין ערלייטערונגען דער געבאטע אונד רעכטע בעשטאנדען, אויך

שאירעו בזמני קדמונינו. הראויים ללמד מהם הלכות ומוסרים ומדות ונסים והבטחות ועניינים גדולים הצריכים לקיום האמונה. ועקרים רבים שהם שרשה ועיקרה ונקראים אגדות.) חברם בין ההלכות. כדי שלא ישכחו לעולם ועד. ויהיו לזכרון לכל מעיין בם להבין מהם כל מה שיוכל כפי כח שכלו. ולדרוש לישראל להדריכם בדרך ישרה. וקרויים אגדות. והכל ניתן בקבלה. כדגרסינן במסכת מגלה פרי׳ הקורא קמא דף יט וכדברים רבה פ׳ עקב א״ר חייא בר אבא א״ר יוחנן מ״ד (שם ט׳) ועליהם ככל הדברים. מלמד שהראה הקב״ה למשה בסיני דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים. ומה שסופרים עתידין לחדש ומאי ניהו מקרא מגלה. ומפני שהיו בקדמונינו תנאים שהיו בקיאין בהלכות יותר מבאגדות. והיו אחרים בקיאין באגדות יותר מבהלכות. כדגרסינן בחגיגה פרק אין דורשין דף יד על פסוק (דניאל) חזי הוית עד די כרסון רמיו וגו׳ תניא אחד לדין ואחד לצדקה דברי ר״ע א״ל רבי אלעזר בן עזריה עקיבא מה לך אצל אגדות כלך מדברותיך ולך אצל נגעים ואהלות. אלא אחד לכסא וא׳ לשרפרף. מלמד שאעפ״י שהיה גדול הדור. שאמרו עליו שהיה מהד׳ שנכנסו לפרדס והוא לבדו נכנס בשלום ויצא בשלום לא היה בעיני חביריו בקי באגדות. וג״כ גרסינן בסוף פרק כיסוי הדם דף פ״ט א״ר יוחנן משום ר׳ אלעזר ברבי שמעון. כל מקום שאתה מוצא דבריו של ר׳ אלעזר בנו של ר׳ יוסי הגלילי באגדה עשה אזנך כאפרכסת (פי׳ כלי שעל הרחים שנופל הזרע החטים). וגם בן האמוראים

דיעזע זוזאממען צו טראַגען אונד זאָ וואָהל דיא אַלטגעאַכטעטען דייטונגען, אַלס אויך אַנכע איט אונזערן פאָרפאַהרען זיך צוגעטראַגענע בעגעבענהייטען איט אויפ־צונעהמען, וועלכע געאייגנעט זינד, פערהאַלטונגס־ אונד זיטטענרעגעלן צו לעהרען, געטטעהענע וואונדער איטצוטהיילען, האָפפנונגען צו עררעגען, אונד וויכטיגע גרונד־זאַטצע פיר דיא בעפעסטיגונג דעס גלויבענס וויא פיר דען גלויבען זעלבסט אויפ־צוטטעללען. אַללען דיעזען דינגען וויעז ער אונטער דען אייגענטליכען געזעטצליכען בעטטיאאונגען איינע טטעללע אַן, דאַאיט זיא ניכט דער פערגעססענהייט אַנהייא־פאַללען, פיעלמעהר יעדעם פאָרטער געלעגענהייט פערטאַפפען, נאַך אַאַסגאַבע זיינער פערטטאַנדעספאַהיגקייט, דאַריבער נאַכצודענקען אונד זיינע גלויבענסברידער דורך איהרע איטטהיילונג אויף דען רעכטען וועג צו לייטען. דיעזע איטטהיילונגען נעננט אַאַן אגדות (ערצאָהלונגען), וועלכע עבענפאַללס אינדליך איבערליעפערט וואָרדען וואַרען, וויא עס איס טראַקטאַט מגילה (פאָל. י״ט.) אונד איס מדרש רבה, אַבטניט עקב הייסט, או. ז. וו. דאַהער גאַב עס אונטער אונזערן אַלטען, דען תנאים, אעהרערע, וועלכע אעהר אין דער הלכה, אַנדערע, וועלכע אעהר אין דער אגדה געלעהרט וואַרען, וויא אויס דען וואָרטען דעס תלאוד׳ס איס טראַקטאַט חגיגה (פאָל. י״ד.) דייטליך הערפאָרגעהט. זאָ הייסט עס אויך איס טראַקטאַט חולין (פאָל. פ״ט.): רבי יוחנן בעריכטעט איס נאַאען דעס רבי אלעזר, זאָהנעס דעס רבי שמעון: איבעראַלל, וואָ דוא אַגאַדיטע ערקלאָרונגען דעס רבי אלעזר, זאָהנעס דעס רבי יוסי, דעס גליליערס, אַנטריפפסט,

חלוקים בזה הענין כדגרסינן בפ״ק דברכות דף י׳ וי״ד רב שימי בר עוקבא ואמרי לה מר עוקבא הוה שכיח קמיה דר׳ שמעון בן פזי (בשמעתא) והוה רגיל קמיה דריב״ל באגדתא. אמר ליה מ״ד (תהלים ק״ג) ברכי נפשי את ה׳ וכל קרבי את שם קדשו. א״ל בוא וראה שלא כמדת הקב״ה מדת בשר ודם. אדם צר צורה ואינו צר בה קרבים ובני מעים. והקב״ה צר צורה בתוך צורה וצר בה (רוח ונשמה) קרבים ובני מעים. והיינו דאמרה חנה בתפלתה (שמואל א׳, ב׳) אין קדוש כה׳ כי אין בלתך ואין צור כאלהינו. מאי ואין צור כאלהינו אין צייר כאלהינו. מאי כי אין בלתך א״ר יהודה (בר מנסיא) אל תקרי בלתך אלא בלותך. דאלו ב״ו מעשיו מבלין אותו. והקב״ה מבלה את מעשיו. א״ל אנא הכי קאמינא לך. הני חמשה ברכי נפשי את ה׳ כנגד מי. א״ל כנגד הקב״ה ונשמה. הקב״ה מלא את העולם כולו אף הנשמה מלאה את הגוף כולו. הקב״ה רואה ואינו נראה כך הנשמה רואה ואינה נראית. הקב״ה זן את כל העולם כולו אף הנשמה זנה את כל הגוף. הקב״ה טהור אף הנשמה טהורה. הקב״ה יושב בחדרי חדרים כך הנשמה יושבת בחדרי חדרים. יבא מי שיש בו ה׳ דברים הללו וישבח למי שיש בו ה׳

דאַ טפיטצע דיינע אָהרען! יאַ! זעלבסט אונטער דען אאורים (דען ערקלאָרערן דער משנה) גאַב עס היערין פערשיעדענע גראַדע דער ערקעננטניס. זאָ הייסט עס אים טראַקטאַט ברכות (פאָל. י׳.): רבי שימי, זאָהן עוקבא׳ס, נאַך איי־ניגען, מר עוקבא, שטודירטע בייא רבי שמעון, זאָהן פזי, דיא הלכה, בייא רבי יהשוע, זאָהן לוי׳ס אַבער דיא אגדה. איינסט ריכטעטע דער ערסטערע אַן דען לעטצטערן איינע פראַגע איבער דען פערז (תהלים ק״ג, א׳.): „פרייזע, מיינע זעעלע! דען הערן, אלין איננערעס! זיינען הייליגען נאַמען!“ וואָרויף לעטצ־טערער ערוויעדערטע: קאָממע הער אונד ערוועָגע דען אונטערשיעד צווישען דעם פערפאַהרען גאָטטעס אונד דעם דעס מענשען! ווען דער מענש איינע געשטאַלט בילדעט, זאָ קאַן ער דאַרין וועדער איינגעווײדע, נאָך דאָרמע בילדען; גאָטט אַבער בילדעט איינע געשטאַלט אין דער אַנדערן (דאַס קינד אים מוטטערלייבע) אונד שאַפפט נאָך אין דער לעטצטערן גייסט, זעעלע, איינגעווײדע אונד דאָרמע, וואָרויף אויך חנה (דיא בעריהמטע מוטטער דעס פראָפעטען שמואל) הינדייטעטע, ווען זיא שפראַך: „נימאַנד איזט זאָ הייליג, אַלס דער הערר, אונד עס גיבט קיינען צור, ויא גאָטט.“ (שמואל א׳. ב׳, ב׳.)؛ דיעזעס צור לעזע צַיָר (בילדנער), או. ז. וו. איינע פראַגע, פערזעטצטע דער ערסטערע, בעטראַף עטוואַס אַנדערעס. איך מיינטע נעמליך, וואַרום דער אויסדרוקק: פרייזע, אָ מיינע זעעלע! פינף מאַל פאָר־קאָממע (נעמליך תהלים ק״ג. א׳, ב׳, כ״ב. אונד דאַזעלבסט ק״ד. א׳, ל״ה.)? דיעזע פינפפאַכע ויעדערהאָלונג, אַנטוואָרטעטע דיעזער, דייטעט אויף איינע פינפפאַכע אָהנליכקייט צווישען גאָטט אונד דער מענשליכען זעעלע הין: גאָטט נעמליך ערפיללט דאַס גאַנצע וועלטאַל, אונד דיא זעעלע איהרערזייטס ערפיללט דען גאַנצען קאָרפער; גאָטט ערהאָלט דאַס גאַנצע אוניפערזום אונד דיא זעעלע איהרערזייטס ערהאָלט דען גאַנצען קאָרפער; גאָטט זיעהט אונד איזט ניכט זיכטבאַר, אונד דיא זעעלע זיעהט עבענפאַללס אונד איזט ניכט זיכטבאַר; גאָטט איזט ריין אונד דיא זעעלע איזט עבענ־פאַללס אין ריינעס וועזען; גאָטט טהראָנט אין דעם איננערסטען געמאַכע, אונד דיא

דברים הללו. למדנו שבעל האגדה היה דורש על הפסוק חוץ מפשטו עניני׳ מופלאים ונאים ומיושבים במה שלא היה רגיל בשמעתא. וגרסינן נמי בקמא בסוף פרק שור שנגח את הפרה דף נ״ד שאל ר׳ חנינא בן עגול את ר׳ חייא בר אבא כדאי׳ למטה בפ״ב מחלק כבוד אב ואם. וג״כ גרסינן במסכת קמא פרק הכונס צאן לדיר דף ס׳. יתיב רב אמי ורב אסי קמיה דרבי יצחק נפחא מר אמר לית לימ׳ לן מר מילי דאגדתא. ומר אמר ליה לימא לן מר מילי דשמעתא פתח למימר שמעת׳ ולא שביק ליה דאגדתא. פתח למימ׳ אגדתא ולא שביק ליה דשמעתא. אמר להם אמשול לכם משל לה״ד לאדם שיש לו שתי נשים אחת ילדה וא׳ זקנה. ילדה מלקטת לו לבנות. זקנה מלקטת לו שחורות. נמצא קרח מכאן ומכאן. אמר להם אימא לכו מילתא דשוויא לתרוייכו. כתיב (פ׳ משפטי׳) כי תצא אש ומצאה קוצים. כי תצא מעצמה. שלם ישלם המבעיר את הבעירה. אמר הקב״ה אני הצתי אש בירושלים. שנאמר ויצת אש בציון. אני עתיד לבנותה באש שנאמר ואני אהיה לה נאם ה׳ חומת אש סביב. שלם ישלם המבעיר. אמר הקב״ה עלי לשלם בערה שבערתי. בשמעתא פתח הכתוב בנזקי ממונו וסיים בנזקי גופו.

זעלטע טהראָנט עבענפֿאַללס אין דעם איננערסטען געמאַכע (נאַך דער פֿאָרשטעללונג דער אַלטען, דאַס דער זיטץ דער זעעלע זיך אים געהירנע בעפֿינדע); עס קאָממע דאַהער דאַסיעניגע וועזען, דאַס דיעזע פֿינף אייגענשאַפֿטען בעזיטצט, אונד פּרייזע דאַסיעניגע וועזען, וועלכעס געדאַכטע אייגענשאַפֿטען עבענפֿאַללס בעזיטצט. היעראויס ערהעללט, דאַס דער אַגאַדיסט דעם ביבעלפֿערז אויסער דעם נאַטירליכען זין אויך נאָך איינען אַנדערן אונטערלעגען וואָללטע. אונד דערגעשטאַלט אַנגנעהם וויכטיגען, טאָנען אונד זאָלידען געדאַנקען צו טאַגע פֿאָרדערטע, וויא עס דעריעניגע, דער זיך בלאָס דער הלכה ווידמעטע, ניכט אים שטאַנדע וואַר. אָהנליכעס איזט אויך אים טראַקטאַט בבא קמא (פֿאָל. נ״ד.) צו לעזען, וואַס וויר ווייטער אונטען אַנפֿיהרען ווערדען. זאָ הייסט עס עבענדאַזעלבסט (פֿאָל. ס׳.): אַלס רבי אסי אונד רבי אמי איינסט בייא רבי יצחק זאַסען, זאַגטע דער איינע צו דעם לעטצטערן: טראַגע אונס דאָך עטוואַס אַגאַדיטעס פֿאָר; דער אַנדערע אַבער שפּראַך: טראַגע אונס דאָך עטוואַס האַלאַכיטעס (עטוואַס דיא געזעטצע בעטרעפֿפֿענדעס) פֿאָר; וואָללטע רבי יצחק עטוואַס האַלאַכיטעס פֿאָרטראַגען, זאָ ליעס עס דעריעניגע ניכט צו, דער אַגאַדיטעס ווינשטע; וואָללטע ער אַגאַדיטעס פֿאָרטראַגען, זאָ ליעס עס דעריעניגע ניכט צו, דער האַלאַכיטעס ווינשטע. דיעס קאָממט איר פֿאָר, שפּראַך דער לעהרער, וויא ווען יעמאַנד צוויא פֿרויען, איינע יונגע אונד איינע אַלטע האַט; דיא יונגע צופּפֿט איהם דיא גרויען, דיא אַלטע דיא שוואַרצען האַארע אויס אונד דאַדורך ווירד ער פֿאָללענדס קאַהל פֿאָן ביידערלייא האַארען (ד. ה. דאַ דער איינע דיעס אונד דער אַנדערע יענעס ניכט וויל, זאָ מוס ער איהר ביידעס ענטבעהרען); אַלזאָ, איך וויל אייך עטוואַס פֿאָרטראַגען, דאַס אייך ביידע בעפֿריעדיגען ווירד, וואָראויף ער נון בעגאַן: עס הייסט (שמות כ״ב, ה׳.): „ווען איין פֿייער אויסבריכט״ א. ז. וו. (וואַס דער לעהרער נון אויף דען בראַנד אין ירושלים אַנווענדעטע); דאַן פֿוהר ער פֿאָרט, דען פֿערז אין יורידישער הינזיכט צו ערקלאָרען. היעראויס ערהעללט, דאַס יענער געלעהרטע אין דעם נאַטירליכען זין דעס פֿערזעס יורידישעס, אין דעם

לומר לך אשו משום חציו. מלמד כי לשון הפסוק משמע פשוטו שמעתא ומדרשו אגדתא. וג״כ גרסינן בפיק דתענית דף ה׳ רב נחמן ורב יצחק הוו יתבי בסעודתא. א״ל רב נחמן לימא לן מר מילי דאגדתא א״ל הכי א״ר יוחנן אין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט ויבא לידי סכנה. בתר סעודתא א״ל הכי א״ר יוחנן יעקב אבינו לא מת. א״ל וכי בכדי ספדו ספדיא וחנטו חנטיא. א״ל מקרא אני דורש (ירמיה) ואתה אל תירא עבדי יעקב ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים ושב יעקב וגו׳. מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים. כי הוו מיפטרי מהדדי א״ל ליברכן מר. א״ל אמשול לך משל להי״ד לאדם שהיה מהלך במדבר והיה רעב וצמא ועיף. ומצא אילן גדול שפירותיו מתוקים וצלו נאה ואמת המים עוברת תחתיו. אכל מפירותיו ושתה ממימיו וישב בצלו ונח מיגיעתו. וכשבקש לילך א״ל אילן במה אברכך. אם אומר שיהיו פירותיך מתוקים הרי פירותיך מתוקים. שיהא צלך נאה הרי צלך נאה. שיהא אמת המים עוברת תחתיך הרי אמת המים עוברת תחתיך אלא יה״ר שכל נטיעות שנוטעין ממך יהיו כמותך. אף אתה במה אברכך אם בתורה הרי תורה. אם בעושר הרי עושר אם בבנים הרי בנים. אלא יה״ר שיהיו צאצאי מעיך כמותך. ודעת העם היתה מיושבת במי שדורש באגדה יותר ממי שדורש בשמעת׳. כדגרסינן בסוטה פרק אלו נאמרין דף מ׳ ר׳ אבהו ור׳ חייא בר

אויסערנאַטירליכען אַבער אַגאַדישעס פאַנד. גלייכערמאַסען הייסט עס אים טראַקטאַט תענית (פאָל. ג׳.): רבי נחמן פאָדערטע דען רבי יצחק אויף, איהם עטוואַס אַגאַדישעס פאָרצוטראַגען, או. ז. וו. אַלס ביידע פאָן איינאַנדער שיעדען, שפראַך יענער צו דיעזעם: גיעב מיר דאָך דיינען זעגען. דאַ שפראַך דיעזער: דיעס קאָממט מיר פאָר, אַלס ווען יעמאַנד אין איינער וויסטע רייזעט אונד הונגעריג, דורסטיג אונד אַבגעמאַטטעט ווירד. פלאָטצליך פינדעט ער איינען בוים פאָלל זיסער פריכטע, דער אום זיך הער איינען גראָסען שאַטטען פערברייטעט אונד אונטער וועלכעם איין פלוס זיך הינציעהט. דער וואַנדערער איסט זיך נון אַן דען פריכטען זאַטט, לאָשט זיינען דורסט אַן דעם וואַססער, זעטצט זיך אין דען שאַטטען ניעדער אונד רוהט זיך אוים. אַלס ער נון וויטער רייזען וויל, שפריכט ער צום בוימע: וואָמיט זאָלל איך דיך זעגנען? זאָלל איך עטוואַ ווינשען, דאַס דו זיסע פריכטע טראַגען מאָגעסט? דיא טראָגסט דו יאַ שאָן! דאַס דו איינען אַנגענעהמען שאַטטען פערברייטען מאָגעסט? דען פערברייטעסט דו יאַ שאָן! דאַס זיך אונטער דיר איין פלוס הינציעהע? דער ציעהט זיך בערייטס אונטער דיר הין! איך קאַן אַלזאָ נור ווינשען, דאַס יעדעס רייז, דאַס מאַן פאָן דיר נעהמען מאָכטע, דיר גלייכען מאָגע! עבען זאָ זאַגע איך אין הינזיכט דיינער: וואָמיט זאָלל איך דיך זעגנען? מיט געלעהרזאַמקייט? דיא בעזיטצעסט דו יאַ שאָן! מיט רייכ-טהום? דען בעזיטצעסט דו יאַ עבענפאַללס! מיט קינדערן? דיא האַסט דו יאַ בערייטס! איך קאַן אַלזאָ נור ווינשען, דאַס דיינע נאַכקאָממען דיר גלייכען מאָגען! זאָלכע אַגאַדישע פאָרטראָגע פאַנדען בייס פאָלקע מעהר בייפאַלל אַלס האַלאַכישע. וויא עס אים טראַקטאַט סוטה (פאָל. מ׳.) הייסט: רבי אבהו אונד רבי חייא

אבא איקלעו לההיא אתרא. ר׳ חייא בר אבא דריש בשמעתא. ורבי אבהו דריש אגדתא. שבקו כולי עלמא לר׳ חייא בר אבא ואתו לקמיה דר׳ אבהו. חלש דעתיה. א״ל רבי אבהו אמשול לכם למה״ד. לשני בני אדם שנכנסו לעיר אחת א׳ מוכר מיני סרקית (פי׳ מחטים דקים) ואחד מוכר אבנים טובות ומרגליות. אצל מי יש קופצים הרבה. לא אצל מי שמוכר מיני סרקית. כל יומא הוה אזיל ר׳ חייא בר אבא ומלוי בהדיה ר׳ אבהו עד בבא דאשפיזיה משום יקרא דבי קיסר. ההוא יומא אלוויה ר׳ אבהו לר׳ חייא בר אבא. ואפ״ה לא איתותב דעתיה מיניה. וגרסינן נמי בסוף נדה דף ס״ט. תנו רבנן י״ב דברים שאלו אנשי אליכסנדריא את ר׳ יהושע בן חנניא. ג׳ דברים אגדה וכו׳. ואף ע״פ שדעת בני הדור קצרה מלהבין בחבורי הכתובים וכ״ש לחבר אחרים. כדגרסינן במסכת עירובין ראש פרק כיצד מעברין דף נ״ג. וא״ר יוחנן לבן של ראשונים כפתחו של אולם מ׳ אמה. ושל אחרונים כפתחו של היכל כ׳ אמות. מאן ראשונים ר״ע. אחרונים ר׳ אלעזר בן שמוע. איכא דאמרי ראשונים ר״א בן שמוע אחרונים ר׳ אושעיא ברבי. ואנן כמלא נקב מחט סרקית. אמר אביי ואנן כשיכתא לגודא לגמרא.

בר אבא טראַפֿען איינסט אַן איינעם אָרטע צוזאַמען. רבי חייא היעלט האַלאַכיטע, רבי אבהו אַבער אַגאַדישע פֿאָרטרעגע. דאַ פֿערליעס אַללעס דען רבי חייא אונד בעגאַב זיך צו רבי אבהו. דאַריבער גרעמטע זיך יענער זעהר. דאָך דיעזער טרוג (צור בערוהיגונג זיינעס קאָללעגען) זיינען צוהערערן פֿאָלגענדעס גלייכניס פֿאָר: צווייא מענשען, שפּראַך ער, טרעפֿפֿען אַן איינעם אָרטע צוזאַמען, דערען איינער פֿיינע נעהנאַדעלן, דער אַנדערע עדעלשטיינע אונד פערלען צו פֿערקויפֿען האַבע; בייא װעלכעם פֿאָן ביידען פֿינדען זיך װאָהל מעהר קייפֿער איין? ניכט עטװאַ בייא דעם, דער דיא נעהנאַדעלן צו פֿער־קויפֿען האַט? (עבען זאָ גילט דער נאַהרייכערע בעזוך איינער פֿאָרטרעגע ניכט דער פֿאָרציגליכקייט, זאָנדערן דער גרעסערן געמיינניטציגקייט דערזעלבען, אָבגלייך דיא איינעם קאָללעגען װייט װיכטיגערן איןהאַלטס זינד). מיט דיעזער עדעלמיטהיגען טראָסטונג זיינעס קאָללעגען בעגניגטע זיך רבי אבהו נאָך ניכט; זאָנדערן זוכטע איהן דאַדורך פֿאָללענדס צו בערוהיגען, דאַס ער שטאַטט זאָנסט װעגען דעם האָהען אַנזעהענס, װאָרין ער בייא קייזער שטאַנד, פֿאָן זיינעם קאָללעגען בעגלייטעט צו װערדען, אַן דעם טאַגע, װאָ יענער פֿאָרטראַג זיך ערייג־נעטע, דעמזעלבען ביז אַן זיין װירטהסהויז דאַס געלייטע גאַב. דעננאָך קאָנטע זיך לעטצטערער ניכט גאַנץ בערוהיגען. גלייכפֿאַלס הייסט עס אים טראַקטאַט נדה (פֿאָל. ס״ט.): צוועלף פֿראַגען לעגטען דיא איינוואָהנער פֿאָן אַלעקסאַנדריען דעם רבי יהושע, זאָהן חנניא, פֿאָר, װאָרונטער דרייא פֿראַגען דיא אגדה בעטראַפֿען, או. ז. װ. װען עס אַבער שאָן דען לייטען דער דאַמאַליגען צייט אַן איינזיכט פֿעהלטע, דיא בערייטס פֿערפֿאַסטען װערקע צו פֿערשטעהען אונד אום זאָ פֿיעל מעהר, זעלבסט װעלכע צו פֿערפֿאַססען, װיא עס אים טראַקטאַט עירובין הייסט: רבי יוחנן זאַגטע: װען דאַס הערץ דער אַלטען זאָ װייט װאַר, װיא דער איינגאַנג צור טעמפּעלהאַללע, זאָ איזט דאַס דער שפּעטערן ניכט װייטער אַלס דער איינגאַנג אין דען טעמפּעל זעלבסט, װאָצו רבי אושעיא אונד זיינע צייטגענאָססען, אַלס דיא

(פי' כיתד זה שנועצין אותו בכותל בנקב צר ונכנס בדוחק) אמר רבא ואנן כאצבעא בקירא לסברא. (כלומר כאצבע שמכניסין אותו בשעוה קשה) אמר רב אשי ואנן כאצבעא בבירא לשכחה (כלומר כשם שהאצבע נוח ליכנס בפי הבור כך אנו מהירין לשכוח ולאבד). האחרון מהם שהיה רב אשי ובני זמנו אמרו זה מרוב ענותנותם. וכ"ש אנחנו שבעונותינו החכמה רחוקה ממנו. והבינה והדעת אפסו. הזכרון נשכח כמת מלב. והשכחה מהרה לבוא. בזה נכנס ובזה יוצא. בטרם תחיל ילדה. קורות הזמן מונעות אותנו מלישב לקרות. חדלו מלמדים בישראל חדלו. ותהי השקידה נעדרה. כל אדם רעב למאכל וצמא ליין. ולא לשמוע את דבר ה'. כולם מניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה. ומוציאים כל ימיהם לאסוף הון לאחרים. ואולי לנושא אלמנתו. ואינם מוציאים מעט ממנו להכין צדה לדרך. ע"כ בראותי עצלות בני אדם. מלעיין בחבורים הגדולים שכתובים בם פרטי כל ענין ומלחפש אחר האגדות המפוזרות בתלמודנו ומדרשים אחרים. המתוקים להכי העמלים. ולהעיר לבות הישנים. ולהביאם לחסות תחת כנפי השכינה. ומתוך שלא לשמה באים לשמה. ע"כ לקחתי מהמצות הכללים. ומהאגדות והמדרשים הדברים שיותר מועילים. לקצר הדרך למפולפלים. ולהישיר לבות האוילים.

שפאטערן, נאך בעטיידענטליך הינצופיגטען, אין וועלכעם האהען גראדע דיא פערגעסליכקייט ביזא איהנען צוגענאממען האבע; וויא איזט עס ערסט איט אונס בעשטעללט, דיא וויר, לייד ער! פאן דער וויזהייט זא וויט ענטפערנט שטעהען אונד ביזא דענען פערנונפט אונד ערקעננטניס פאללינ פערשוואונדען זינד! וויא שוואך איזט אונזער געדאכטניס, אונד וויא לייכט איזט ביזא אונס דיא פערגעסליכקייט! וואס אין דאס איינע אהר הינאיין געהט, געהט זאגלייך צו דעם אנדערן הינאוס; וויא דיא געבורט איינע געבאהרערין איבעררשט, זא איבעררשטען אונס דיא צייטראייגניססע אונד פערהינדערן אונס אם רוהיגען שטודיאום; אין איזראעל גיעבט עס קיינע לעהרער מעהר, אללער פלייס איזט געשוואונדען, יעדער איזט גיעריג נאך שפייזע אונד טראנק, אבער ניכט, געטטעס ווארט צו האָרען; אללעס אונטערלאסט, פיר דאס עוויגע לעבען צו זארגען אונד איזט נור אום דאס צייטליכע לעבען בעקיממערט; אללעס איזט בעשטרעבט, שאטצע פיר אנדערע (וואָרונטער אפט פיר דען עהעמאן זיינער וויטווע) אויפצוהייפען, אהנע איינען טהייל דאפאן אויף דען פאררטה פיר דיא גראָסע רייזע צו פערוועגדען. דא איך אלזא דיא טראגהייט דער מענשען בעמערקטע, דיא גראָסען, איבער אללע איינצעלהייטען זיך פערברייטענדען, ווערקע צו שטודירען, אונד דיא אים תלמוד אונד דען מדרשים צערשטרייטען אגדות אויפצוזוכען, דיא דעם גייסטע דער שמאכטענדען זאָ זיס, אונד זאָ געאייגנעט זינד, דיא שלאפענדען אויפצוועקקען, זיא אונטער דיא שיטצענדען פליגעל דער גאטטהייט אונד זא וויט צו ברינגען, דאס זיא, דיא אנפאנגס דאס גוטע אויס אייגעננוטץ איבען, דאסזעלבע ענדליך אויס ריינעם אנטריעבע איבען ווערדען; זא האבע איך, אין בעציהונג אויף דיא געבאָטע, דיא הויפטגרונדזאטצע אויפגעשטעללט אונד אויס דען אגדות אונד מדרשים נור דאס ניצליכערע אויסגעוואהלט, אום דאָרט פיר דיא תלמוד בעפליסענען דען וועג אבצוקירצען, אונד היער דיא טהאָרען אויף דיא רעכטע באהן

ולמול קשי לב הערלים. והנחתי מסודר כל אחד במקומו. כל תנא ואמורא בשמו. על עניינו ועל עצמו. וע"ז נאמר מילתא דשויא לתרוייכו בשמעתא ובאגדתא. כתב רב שרירא גאון ז"ל במגלת סתרים ועל ענין האגדות הני מלי דנפקי מפסוקי מקרא מדרש ואגדת אומדנא נינהו. ואמרו עליו כי דיבר זה על קצת מהמדרשות שאמרו האחרונים כגון רבי תנחומא ורבי אושעיא ועל דברים מעטים מדברי אגדה שבתלמוד שכתובים באומר. כגון מה שאמרו בראש פרק הזורק במסכת שבת דף צ"ז. ת"ר מקושש זה צלפחד וכו' והדומה לזה. אבל רובם הם סודות וחכמות עליונות ומוסרים ומדות טובות והנהגות בני אדם ותיקון הגוף והנפש. ואין ראוי להניח הרוב בשביל המיעוט. כי גם גופי התורה הנדרשים בי"ג מדות ויש בהם דברי יחיד ודעות שהוא דבר ברור שאין הלכה כמותם. ונכתבו להוציא האמת מתוכם. וכבר נשאל מרבינו האיי גאון ז"ל מה הפרש יש בין המדרש והאגדה הכתובים בתלמוד ובין הכתובים חוץ לתלמוד והשיב כל מה שנקבע בתלמוד הוא מחוור ממה שלא נקבע. על כן במדרשות שאינם כתובים בתלמוד אחזתי מהם דברים מעטים הצריכים יותר לכוונות החבור ובמדרש שמצאתי כתוב בתלמוד אחזתיו ולא ארפנו. וזולת כדברי

צו לייטען אונד איהרען פערשטאָקקטען זין צו בייגען. איך שטעללטע אללעס אין געהאָ=ריגע אָרדנונג, נאננטע יעדען תנא (משנה=געלעהרטען) אונד אמורא (תלמוד=געלעהרטען) ביים נאמען, בייא זיינעם קאראקטער אונד זיינער האנדטירונג, אונד ליעפערטע דערגעשטאלט עטוואס, וואס ביידען צוזאגט. וואָהל בעקאננט איזט איר צוואר דיא מיינונג דעם פֿאָרטרעפפליכען געלעהרטען שרירא, וועלכע דיא אגדה פיר איינע בלאָסע פיקטיאָן ערקלאֶרט; עס איזט אבער אויך ענטשיעדען, דאס דיעזע בעהויפטונג נור פאָן איינגען שפעטערן מדרשים, אלס צ. ב. דיאיעניגען דעם רבי תנחומא אונד רבי אושעיא, אונד איינגען אגדות דעם תלמוד גילט, וויא צ. ב. דיא אים טראקטאט שבת (פאָל. צ"ז.) אונד אֶהנליכע מעהר; דיא מייסטען דערזעלבען אבער ענטהאלטען וויכטיגע לעהרען אונד געהיימניססע, טרעפפליכע זיטטענלעהרען אונד לעבענסרעגלן פיר דיא מענשען, אום זיא קאָרפערליך אונד גייסטיג פאָללקאָממענער צו מאכען; איך דורפטע אלזאָ דען גראָססערן טהייל ניכט וועגען דעם קליינערן אונבעאכטעט לאססען. ווערדען יא בייא פערהאנדלונגען איבער איי=גענטליכע געזעטצע, וועלכע פערמיטטעלסט דער (בעקאננטען) דרייצעהן רעדוק=טיאָנסרעגעלן אויס דער שריפט אבגעלייטעט ווערדען, דיא מיינונגען איינצעלנער גע=לעהרטען אויפגעפיהרט, אום דורך איהרע געגענאיבערשטעללונג דיא וואהרהייט דעסטאָ זיכערער צו ערמיטטעלן, אָבגלייך, וויא בעקאננט, דיעזע מיינונגען פערוואָרפען וואורדען. אינדעססען גיעבט דער בעריהמטע געלעהרטע האיי אויף איינע אן איהן געריכטעטע פראגע איבער דען אונטערשיעד צווישען דען מדרש אונד אגדה, וועלכע אים תלמוד ענטהאלטען, אונד דענען, וועלכע זיך אויסער דעמזעלבען בעפינדען, דיא אנטוואָרט, דאס ערסטערע דען לעטצטערן בייא וויטעם פאָרצוציעהען זייען. איך האבע דאהער אויך אויס דען מדרשים, וועלכע אין דען תלמוד ניכט אויפגענאָמ=מען וואורדען, נור וועניגע, דעם צוועקקע דיעזעס ווערקעס ענטשפרעכענדע, אויס=געזאָגען; דאגעגען איך אוס זאָ מעהר פאן דיאיעניגען געהאלטען, וועלכע זיך אים

מעטים שלא ראיתי תועלת להזכירם בחבור זה כפי כוונתי שיהיה להועיל לכל המעיין בו. ולפי שנמשלו דברי התלמוד בכנוי לחם ודברי האגדה בכנוי מים. כדגרסינן פרק אין דורשין דף י״ד כי אתא רב דימי אמר (ישעיה ג׳) כל משען לחם אלו בעלי תלמוד. וכל משען מים אלו בעלי אגדה שמושכין לבו של אדם כמים. וכמו שהאדם במזונו צריך פעמים ביום הלחם והרבה פעמים המים לקיום גופו בבריאות. ג״כ לקיום הנפש צריך מענייני המצות בזמנים ידועים ומענייני האגדות בכל עת. לפי שהם צריכין לשניהם להתמיד הנפש ולקיום הגוף. וגם דברי אגדה צריכין להמשיך לבו של אדם לכל עצה טובה. כדגרסינן במסכת שבת פרק ר״ע דף פ״ו. רבי אומר בתחלה פי׳ ענשה דכתיב וישב משה דברים שמשבבין דעתו של אדם (פי׳ שמושכין מלקבלה כמו וילך שובב) ולבסוף פי׳ מתן שכרה. דכתי׳ ויגר משה דברים שמושכין לבו של אדם כאגדה. וכן דרשו במדרש תלים מזמור כ״ח לדוד אליך ה׳ אקרא בפסוק כי לא יבינו אל פעולות ה׳ וגו׳ רבי יהושע אומר אלו האגדות. לימד שנקראו פעולות ה׳. וכל מי שאינו מעיין בם לישבם ולדרשם נאמר עליו פסוק זה. וג״כ בסיפרי פרש׳ עקב תשמעון. דרשו (דברים ח׳) כי לא על הלחם לבדו וגו׳ זה מקרא. כי על כל מוצא פי ה׳ אלו הלכו׳ ואגדו׳. ושם נאמר רצונך להכיר את מי שאמר והיה העולם למוד אגדה. שמתוך כך אתה מכירו ותדבק בדרכיו. וגם בספרי פרשת

תלמוד בעפינדען, איינינע וועניגע אויסגענאממען, דערען אויפנאהמע, אלס פיר איינען מיט דיעזעם ווערקע בעאבזיכטיגטען צוועקק אונברויכבאר, איך ניכט פיר גוט בעפונדען האבע. איין בעזאנדערעס לאב ווירד אויך פאָם תלמוד זעלבסט דער אגדה דאדורך ערטהיילט, דאס ער דיא לעהרען דעס תלמוד מיט דעם ברָאדע, דיא דער אגדה אבער מיט דעם וואססער פערגלייכט. זאָ הייסט עס נעמליך אים טראקטאט חגיגה (פאָל. י״ד.): אלס רבי דימי אנגעלאנגט ווער, פפלעגטע ער צו זאגען: עס הייסט (ישעיה ג׳, א׳.): ,,יעדען אונטערהאלט אן בראָד אונד יעדען אונטערהאלט אן וואססער;״ יענעס זינד דיא געלעהרטען אים תלמוד, דיעזעס דיא געלעהרטען אין דער אגדה, אין זאָ פערן זיא אין דאס מענשליכע הערץ איינדרינגען גלייך דעם וואססער. אויך אין איינער אנדערן היכזיכט זינד ביידע מיט בראָד אונד וואססער צו פערגלייכען: וויא נעמליך דער מענש טעגליך דעם בראָדעס נור וועניגע מאלע, דעם וואססערס פיעלע מאלע צור ערהאלטונג דער געזונדהייט דעם קערפערס בעדארף; עבען זאָ בעדארף עס צור קראַפטיגונג דער זעעלע, דער געבאָטע נור צו געוויססען צייטען, דער אגדה אבער צו יעדער צייט, וויל דורך זיא דער זעעלע פאָרטדויער אונד דעם קערפער ערהאלטונג געוועהרט ווירד; וויא אים טראקטאט טבת (פאָל. פ״ו.) אונד אים מדרש צו (תהלים כ״ח.), וויא אויך אים סיפרי צום אבשניטט עקב אונד אנדערווערטס ריכטיג בעמערקט ווירד. פערנער הייסט עס אין דעם לעטצגענאנטען ווערקע (עבענדאזעלבסט): ווילסט דוא דאס וועזען קעננען לערנען, דאס איינסט שפראך: עס ענטשטעהע איינע וועלט! זאָ שטודירע דיא אגדה, וואָדורך דוא איהן ערקעננען אונד אין זיינען וועגען פאָרטוואנדעלן ווירסט. פערנער הייסט עס אין דעמזעלבען ווערקע צו דעם אבשניטטע האזינו:

האזינו ירכיבהו על במותי ארץ זו תורה שנאמר ה׳ קנני ראשית דרכו וגו׳. ויאכל תנובות שדי זו מקרא. ויניקהו דבש מסלע זו משנה. ושמן מחלמיש צור זו תלמוד. חמאת בקר וחלב צאן עם חלב כרים אלו ק״ו וג״ש ודינין ותשובות. עם חלב כליות חטה אלו הלכות שהם גופי מקרא. ודם ענב תשתה חמר אלו אגדות שמושכין לבו של אדם כיין. ודרשו בפ״ק דבתרא דף ט׳ על רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד. ריב״ל אומר זוכה לבנים בעלי תורה בעלי חכמה בעלי עושר בעלי אגדה. בעלי חכמה דכתיב ימצא חיים. (וכתיב גבי חכמה כי מוצאי מצא חיים). בעלי עושר דכתיב צדקה. בעלי אגדה. דכתיב וכבוד. כתיב הכא וכבוד וכתיב התם כבוד חכמים ינחלו. הא למדת שכבוד החכמים והדרם היא ידיעת האגדות. ועוד כדי שידריכו בהם להמון. ומושכים את לבם לדרך ישרה. ע״כ אמרו בבתרא פרק מי שמת דף קמ״ה ת״ר עתיר נכסין עתיר פומבי (עושר הגלוי) זהו בעל אגדות שדורש ברבים. עתיר סלעין (פי׳ שולחני). עתיר תקוע (פי׳ כתים וי״א שמן) זהו בעל פלפול. עתיר משח (פי׳ דבר הדלוי למדוד וסי׳ תבואה). עתיר כמס. (דבר שמכניסין לאוצר כמו כמוס) זהו בעל שמועות. הכל צריכין למרי חיטיא. ומאי ניהו גמרא. לפי שהכל הוא מצוי בתלמוד. ולפי שהאגדות המה מפוזרות בתלמוד. ועל ענין אחד נכתב קצתו במקום אחד וקצתו במקום אחר. ויגעים בני אדם מלבקשו בכל מקומותיו. ויש ענין שכתוב אות באות בב׳ או בג׳ מקומות באחד לגופיה ובאחרים אגב גררא. וגם יש דברים

עס הייסט: (דברים ל״ב, י״ג, י״ד.): ,,ער לאָסט איהן בעשטייגען דיא האָהען דער ערדע'', דאַס איזט דאַס גאָטטליכע געזעטץ; פערנער: ,,ער איסט פריכטע דעם פעלדעס'', דאַס איזט דיא הייליגע שריפט; פערנער: ,,ער לאָסט איהן האָניג אויס דעם פעלזען זויגען''; דאַמיט איזט דיא משנה געמיינט; פערנער: ,,אָהל אויס האַרטעם קיזעל'', דאַס דייטעט אויף דען תלמוד; פערנער: ,,ראַהם פאָן קיהען אונד פעטט פאָן שאַפען'', דאַמיט זינד דיא שלוסע קל וחומר או. ז. וו. געמיינט; פערנער: ,,דאַס מאַרק פאָן ווייצען'', דאַס זינד דיא הלכות, (דיא פאָן משה זעלבסט דורך איבערליעפערונג אויף אונס געקאָממען) וועלכע דעם טעקסטע דער שריפט גלייך געאַכטעט ווערדען; פערנער: ,,אויס טרויבענבלוט וירסט דוא וויין טרינקען'', דאַס זינד דיא אגדות, וועלכע דאַס מענשליכע הערץ אַנציעהען, גלייך דעם וויינע. איינע אָהנליכע עמפפעהלונג דער אגדה פינדעט זיך אים טראַק-טאַט בבא בתרא (פאָל. ט׳.) אונד עבענדאַזעלבסט (פאָל. קמ״ה.). דאַ אַבער דיא אגדות אים תלמוד נור צערשטרייט אַנצוטרעפפען זינד, דאַ איבער איינען אונד דענזעלבען געגענשטאַנד איין טהייל דער אגדה היער אונד איין אַנדערער טהייל דאָרט זיך בעפינדעט, זאָ דאַס דאַז אויפזוכען זאַממטליכער צוזאַממען געהאָ-ריגען שטיקקע איין זעהר ערמידענדעס געשעפט איזט, דאַ איינע אונד דיאזעלבע אגדה אַן מעהרערן שטעללען וואָרטליך ענטהאַלטען איזט, נעמליך איינמאַל אַן דער געהאָריגען שטעללע אונד אַן דען איבריגען אַלס געלעגענטליכע נעבענזאַכע, אונד דאַ עס ענדליך אויך אין דען אַנדערן מדרשים מאַנכע אגדות גיעבט, וועלכע

נאים וצריכין לתיקון האדם שהם כתובים במדרשים אחרים שהוא יותר נאות כפי שכחת הזמן לסדרם על עניינם ולהביאם במקומם כפי צורכם. ע"כ מלאני לבי לתת חלק אחד מאותו הזמן שעד הנה הייתי מתעסק בטרדות העולם. להגות בדבר הזה שיהא קרבן בעדי מכל ימי ביטולי. ביון שהוא מקבל קרבן מנחת קמח כקרבן פר. אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים. והוא יודע בוונתי כי לא חברתי חבור זה להתגדל ולא לקנות שם. אלא כדי שיהא לזכרון בין עיני. להגות בו ולחקור עליו ממה שאוכל בקוצר דעתי כעיור הממשש בדברים הנעלמים הכתובים בו. וגם לעיין בו בקוצר ובלי עמל כשאצטרך לדרוש. ואם אשיג שום כוונה שיסבול הענין ושיתבאר הדבר יותר קרוב אל הדעת אפרשנו. ומה שלא אפרש מכפנים אכתבנו בצד הדף וארשים בו נ"ל. ובדברים שאמצא בו דעת מבואר משום פרשן ג"כ אכתבנו וארשום י"א. ובדבר שארא' שצריך לכתוב בו להבין לשון הענין פי רבינו שלמה ארשום בו פי"ק. ומי שידינני לכף זכות המקום ידינהו לכף זכות:

גרסינן בפ"ק דע"ז דף י"ט מכריז ר' אליכסנדרי ואמר מאן בעי חיי. אתו

וועגען איהרער ניטצליכקייט עס פֿערדיענען, דער פֿערגעססענהייט ענטריססען אונד אַן דען געהאָריגען שטעללען אַנגעבראַכט אונד נאַך דער אָרדנונג אויפֿגעפֿיהרט צו ווערדען; זאָ האַבע איך מיך פֿעראַנלאַססט געזעהען, איינען טהייל דער צייט, דען איך ביזהער דען וועלטליכען געשעפֿטען געווידמעט האַבע, אויף דיעזע בעשעפֿטיגונג צו פֿערווענדען אונד איהן אַלס אָפּפֿער דאַרצובריינגען פֿיר אַללע יענע אונניטץ פֿערשווענ-דעטען טאַגע, איהם, דער דאַס מעהלאָפּפֿער (דעס אַרמען) עבען זאָ אויפֿניממט, אַלס דאַס שטיעראָפּפֿער, דאַס פֿיעלע זאָ גוט אַלס דאַס וועניגע, ווען נור דיא אַבזיכט דעס דאַרבריינגערס דאַבייא אויף גאָטט געריכטעט איזט. ער אַבער קעננט וואָהל איינע אַבזיכט בייא אַבפֿאַססונג דיעזעס ווערקעס, דאַס זיא ניכט געשאַה דעם גראָס-טהונס אָדער דעס רוהמעס וועגען, זאָנדערן דאַמיט דאַסזעלבע מיר שטעטס צור עראיננערונג דיענען מאָגע, איך עס שטודירע אונד נאַך מיינער גערינגען איינזיכט דאַריבער נאַכדענקע אונד וויא איין בלינדער נאַך דען פֿערבאָרגענען דינגען גרייפֿע, דיא דאַרין ענטהאַלטען זינד, אונד ניכט לאַנגע צו זוכען ברויכע, ווען איך עס צו איינען פֿאָרטראָגען בענוטצען וויל. פֿינדע איך פֿיר אירגענד איינע שטעללע איינען אַננעהמ-באַרען זין, וואָדורך דער געגענשטאַנד איינע נאַטירליכע ערקלאַרונג ערהאַלט, זאָ ווערדע איך זיא הינשטעללען. געשיעהט דיעס ניכט אים טעקסטע זעלבסט, זאָ זאָלל עס אַם ראַנדע אונד צוואַר מיט דען וואָרטען: „מיר שיינט" געשעהען. גיעבט עס איבער שטעללען ערקלאַרונגען אַנדערער, זאָ ווערדע איך זיא מיט דען וואָרטען: „אייניגע זאַגען" עבענפֿאַללס הינשרייבען. עבען זאָ ווערדע איך בייא שטעללען, צו דערען פֿערשטאַנדניס דורכאויס דיא ערקלאַרונג רש"י'ס נאָטהיג איזט, זאָלכע מיט דען וואָרטען: „דער הייליגע אונד" נאָהער בעצייכנען. מאָגע דער הערר דעניעניגען פֿאָן דער גוטען זייטע בעאורטהיילען, דער איך פֿאָן דער גוטען זייטע בעאורטהיילט!

אים טראַקטאַט עבודה זרה (פֿאָל. י"ט.) קאָממט פֿאָלגענדע שטעללע פֿאָר: רבי אַליכסנדרי ריעף איינסט אָפֿפֿענטליך אויס: ווער וויננשט לעבען? אַלס נון

כולו עלמא גביה. אמר להם מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב נצור לשונך מרע וגו׳ סור מרע ועשה טוב וגו׳. בא ללמדנו שחיי העולם תלואים באלו הג׳ עיקרים. הא׳ סור מרע. כי לפי שראשית תאוות האדם היא לחטוא. כאשר רמז הכתוב באמרו לפתח חטאת רובץ. וכל האברים נמשכים אחר הדברים שהם חליי הנפש ע״כ היסוד הראשון הוא סור מרע. והעיקר הב׳ להרגיל בטוב. כי אף על פי שיסור מרע. אם לא ידבק בטובת האמיתית. ישאר כבהמה שאינה חוטאת ואינה צודקת. ע״כ הוצרך לומר ועשה טוב. והעיקר הג׳ לבקש שלום שאע״פי שיעשה טוב הוא לבדו לו. ולפי שהאדם מדיני בטבע צריך לרדוף אחר בקשת שלום וענוה כדי שיהא שלם בכל. ויסייע לקיום אנשי המציאות. ע״כ הוסיף לומר בקש שלום ורדפהו. והעיקר הראשון שהוא סור מרע מתחלק לשני חלקים. הראשון בפועל שמתאוה תחלה. והשני בדבור. כמו שהקדים לומר נצור לשונך מרע. והעיקר הב׳ שהוא ועשה טוב מתחלק לשלשת חלקים. הראשון בקיום המצות שהוא מעלות המדות שצריכין להנוך ולתיקון הגוף. והשני

אַללע וועלט צו איהם הינקאַם, דאַ טפּראַך ער: ווער לעבען פֿערלאַנגט, זיך גליקקליכע טאַגע הערבייא ווינשט, דער היטע זיינע צונגע פֿאָר בעֶזעם, וויכע דעם לאַסטער אוים אונד טהוע גוטעס; זוכע דען פֿריעדען אונד טטרעבע איהם נאַך (תהלים ל"ד, י"ג.). דאַמיט וואָללטע ער אונס לעהרען, דאַס דאַז עוויגע לעבען פֿאָן פֿאָלגענדען דרייא הויפּטדינגען אַבהאַנגע, אונד צוואַר, ערסטענס פֿאָן פֿעראַיידונג דעס בעֶזען; דען דאַ דער מענש טטעטס צור זינדע געניגט איזט, וויא עס הייסט: „דיא זינדע לאַגערט זיך פֿאָר דיא טהיר" (בראשית ד׳, ז׳.) אונד אַללע זיינע גליעדער צו דינגען הינגעצאָגען ווערדען, וועלכע קראַנקהייט דער זעעלע הערבייאפֿיהרען; זאָ איזט עס איין הויפּטערפֿאָרדערניס פֿיר איהן, דעם בעֶזען אויסצווייכען. איין צווייטעס הויפּטערפֿאָרדערניס איזט עס, זיך אים גוטעסטהון צו איבען; דען ווען יעמאַנד אויך דאַס בעֶזע מיידעט, זאָ איזט ער, זאָ לאַנגע ער ניכט צוגלייך דאַס וואַהרע גוטע איבט, דעם טהיערע גלייך, דאַס וועדער זינדהאַפֿט נאָך טוגענדהאַפֿט איזט; דאַהער אונטע אויך דער פּזאַלמיסט הינצופֿיגען: אונד איבע דאַס גוטע. איין דריטטעס הויפּטערפֿאָרדערניס איזט ענדליך: דאַס טטרעבען נאַך פֿריעדען; דען וואַס דער מענש אויך גוטעס טהוע, טהוט ער אייגענטליך פֿיר זיך; דאַ דערזעלבע אַבער פֿאָן נאַטור צום געזעלליגען לעבען בעשטיממט איזט, זאָ מוס ער נאָטהווענדיג דער איינטראַכט אונד דער דעמוטה נאַכטטרעבען, דאַמיט ער אין אַללעם פֿאָללקאָממען זייא, אונד צור ערהאַלטונג זיינער נעבענמענשען דאַס זייניגע בייאטראַגען; דעמהאַלב זעטצט דער פּזאַלמיסט הינצו: זוכע דען פֿריעדען אונד טטרעבע איהם נאַך. וואַס נון דאַס ערסטע הויפּטערפֿאָרדערניס, נעֶמליך דאַס פֿעראַיידען דעס בעֶזען, אַנבעלאַנגט, זאָ איזט דיעס פֿאָן צווייערלייא אַרט, ערסטענס נעֶמליך אין ריקקזיכט אויף דאַס טהון, וואָצו איהן טאָן פֿריה דיא בעגיערדע טרייבט, צווייטענס אין ריקקזיכט אויף דאַס רעדען, וויא דער פּזאַלמיסט בעגיננט: בעוואַהרע דיינע צונגע פֿאָר בעֶזעם! וואַס דאַס צווייטע הויפּטערפֿאָרדערניס, נעֶמליך דיא אויסאיבונג דעס גוטען, אַנבעלאַנגט, זאָ איזט דיאזעלבע פֿאָן דרייאערלייא אַרט; זיא בעטריפֿפֿט נעֶמליך ערסטענס, דיא פֿאָללציעהונג דער געֶטטליכען געבאָטע, אום זיך גוטע זיטטען אַנצואייגנען, וואָצו איבונג אונד קעֶרפערליכע פֿעֶהיג-

בתלמוד תורה להשיג האמת שהוא מעלות השכליות. והשלישי בדרכי תשובה כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. שכן יתחייב טבע המציאות. ועל כן צריך לחזור בתשובה. והעיקר השלישי שהוא בקש שלום מתחלק לשני חלקים. הראשון בדרכי שלום ואהבה. והשני בדרכי הענוה. כי בזה ימצא שלום עם כל אדם ויהיה שלם ועניו. נמצא שהם שבעה חלקים. ומהשלש עקרים הם מתחלקים. והם שבעה נרות המנורה. הששה מהצדדים הם תפארה. להאיר אל מול פני המנורה. לאמצעית שהוא ללמוד תורה. אשר היא כחמה ברה. והיא באמצע לשבעה כוכבי אורה: ועל אלו הג׳ עקרים שהם יסודו של עולם העולם קיים. כדגרסינן בסוף פרק קמא דאבות דף ו׳ רשב״ג אומר על ג׳ דברים העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום. הדין הוא קיום לבטל הרע וליסר את עושהו. זה עיקר האחר שהוא סור מרע. האמת הוא הטוב האמיתי כי אין טוב בעולם הזה שלא יהא בו רע אלא זה. כי נרמז כמלת אמת בת שלש אותיות ראשונה ואמצעית והאחרונה הרומזות למצ״ה שזה חנוך הראשון הצריך

קייט געהערען; צווייטענס, דאס שטודיום דעס געזעטצעס, אום צור וואהרהייט, ד. ה. צור פאללקאממונג דעס פערשטאנדעס צו געלאנגען; דריטטענס בעטריפפט זיא דיא בוסע, דא קיין מענש אויף ערדען זא פאללקאממען טוגענדהאפט איזט, דאס ער נור גוטעס טהאטע אונד ניעמאלס זינדיגטע, וויא זיינע נאטור עס מיט זיך בריגנט, אונד איהם דאהער אבליעגט, בוסע צו טהון. וואס ענדליך דאס דריטטע הויפט-ערפאדערניס, נעמליך דאס שטרעבען נאך פריעדען, אנבעלאנגט, זא איזט דיעס פאן צווייערלייא ארט; עס בעציעהט זיך נעמליך ערסטענס אויף איינטראכט אונד מענשענליעבע, צווייטענס אויף דיא דעמוטה, וואדורך דער מענש מיט יעדער-מאן פריעדליך אונד רוהיג צוזאממען לעבט. פאלגליך האבען וויר זיעבען פונקטע צו בעאבאכטען, וועלכע אויס געדאכטען דרייא הויפטערפאדערניססען הערפארגעהען; זיא בילדען גלייכזאם זיעבען לאמפען איינעס לייכטערס, פאן וועלכען דיא זעכס זייטענ-לאמפען דער מיטטעלסטען, נעמליך דער, וועלכע דאס שטודיום דעס גע-זעטצעס פארשטעללט, געגענאיבער זיך בעפינדען, וועלכע לעטצטערע דער זאננע גלייכט. דיא דאס מיטטעלסטע פאן זיעבען לייכטענדען געשטירנען איזט. יענע דרייא הויפטערפאדערניססע אבער מאכען דיא גרונדלאגע אויס, ווארויף דיא וועלט שטעהט, וויא עס אם ענדע דעס ערסטען אבשניטטס דעס טראקטאטס אבות (פאל. ו׳.) הייסט: רבי שמעון, זאהן גמליאל׳ס, פפלעגטע צו זאגען: אויף דרייא דינגען בעשטעהט דיא וועלט: אויף רעכט, וואהרהייט אונד פריעדען. דאס רעכט, וועלכעס אין וועגרייאונג דעס באזען אונד בעשטראפונג דעסיעניגען בעשטעהט, דער עס אויסאיבט, ענטשפריכט דעם (אבען ערוואהנטען) ערסטען הויפטערפאדער-ניס, נעמליך דעם פערמיידען דעס באזען; דיא וואהרהייט ענטשפריכט דער אויס-איבונג דעס גוטען, וועלכע דיא וואהרע גליקזעליגקייט דעס מענשען אויסמאכט, דא עס היעניעדען קיין פאללקאממענעס, פאן יעדעם איבעל בעפרייטעס גליק גיעבט, אלס דיעזעס. אויסגעדריקקט ווירד דיא וואהרהייט פערנער דורך דאס אויס דרייא בוכשטאבען (דעם ערסטען, מיטטעלסטען אונד לעטצטען דעס אלפאבעטס) בעשטעהענדע ווארט אמת. דיעזע דרייא בוכשטאבען דייטען (פעראנלאגע איהרער היער אנגעגעבענען שטעללונג אים אלפאבעט) אויף דיא געבאטע, וועלכע דאס

לנער. ולתורה שהיא אמצע כשידע דרכי האל. ולתשובה שהיא בסוף אם יחטא. וזהו אמתת העולם טובו וקיומו וחותמו של הקב"ה. השלום הוא רדיפת שלום ואהבה. ואין בכל המצות אשר יחויב אדם לרדוף כל כך אחריהם כמו בשביל השלום. וזהו תשלום קיום בני אדם והתימת ברכת כהנים. והיא אחרית טוב לגוף האדם כשיפטר מן העולם הזה בשלום. ויזכה שיאמרו לו מלאכי שלום שלום בואך. כדכתיב יבוא שלום ינוחו על משכבותם. ועל אלו השלשה עקרים שהם שני צידי המנורה ואמצעיתה. מסודרים אלו השבעה נרות עם כלליה וחלקיה ופרקיה שהם כל כלי המנורה כולה מקשה אחת זהב טהור מזוקק שבעתים אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות:

בעזרת העונה בצרות. השם יוצר המאורות. אבאר אלו הסברות. בהעלותי את הנרות: שיאירו ממעמקי לבבות. עד רום גלגל ערבות: ואם אאריך בכללי הדברים. אקצר בפרטים ובשעורים. בחיובים ובפטורים. ובהדורי סיני ועיקר הרים. כי כבר הם נוכרים. בכל פסקים ודבורים. ובספרים אחרים: כי אין אנו צריכים. להאריך בדיני הערכים: ואם יהיו בני צדיקים. לא יהיו מתעסקים. לדון בחובות ונזקים: ואם ישמרו שבת מכל מלאכה. ואינם עמלים לידע ההלכה: ולדרוש על שיעור היציאות.

ערסטע אויסמאַכען, וואַס מאַן דער יוגענד איינפּראֶגען מוס; דאַן אויך דאַס געזעטצ־שטודיום, וועלכעס אין דער מיטטע שטעהט, ד. ה. דאַן בעגאָננען ווירד, ווען דער קנאַבע בערייטס דיא ווענע געטטעס קעננט, אונד דאַן אויך דיא בוסע, וועלכע צולעטצט, ד. ה. דאַן קאָממט, ווען דער מענש יענע געבאָטע איבערטרעטען האַט. דיעזעס וואָרט (אמת) דייטעט אַלזאָ אויף דינגע הין, וועלכע דאַס וואַהרע בעשטעהען אונד דאַס וואַהרע הייל דער וועלט אויסמאַכען, אויך איזט עס (נאַך דעם אויסדרוקקע דעס תלמוד'ס) דאַס אייגענטליכע זיעגעל, דעססען זיך גאָטט בעדיענט, (ד. ה. עס דריקקט דיא אייגענטשאַפט געטטעס אויס, דאַס ער דער אַנפאַנג, דיא מיטטע אונד דאַס ענדע אַללער דינגע זייא); ענדליך דער פֿריעדען ענטשפּריכט דעם (אַנגעגעבענען, דריטטען הויפטערפֿאָדערניס, נעמליך: דער פֿאָלגע דער איינטראַכט אונד דער נאָכשטענליעבע. אונד אין דער טהאַט גיעבט עס קיינע רעליגיאָנספֿליכט, דער מאַן זיך אייפֿריגער ווידמען מוס, אַלס דעם פֿריעדען. אויך איהם בערוהט דיא ערהאַלטונג דער וועלט, מיט איהם שליעסט דער זעגען דער פריעסטער, ער איזט עס, דער בייא טרעננונג דעם מענשען פֿאָן דער וועלט איהם איין זעליגעס ענדע פֿערשאַפֿט, אונד דורך איהן געלאַנגט דערזעלבע צו דעם גליקק, דאַס איהם דיא ענגעל איין פֿריידיגעס ווילקאָממען ענטגעגען רופֿען, וויא עס הייסט (ישעיה נ"ז, ב'.): „ער קאָממט אין פֿריעדען, רוהעט (זעליג) אויף זיינעם לאַגער.“ דיעזען זיעבען מאַקסען ענטשפּרעכענד, איזט נון דיעזעס ווערק אין זיעבען אבטהיילונגען געטהיילט, א. ז. וו.*)

---

*) היער שליעסט דיא פֿאָררעדע וויעדעראום מיט איינער שטעללע אין גערייאטער פּראָזאַ פֿאָן גערינגער וויכטיגקייט, דיא וויר אוים דיעזען גרינדען מיט גוטעם געוויססען אונאיבערזעטצט צו לאַססען, אונס פֿערהאַלאַסט געפֿונדען האַבען. דער איבערזעטצער.

לחקור על כל התלאות: וחיוב חחטאת ועניני. ופטור אבל אסור ודינו: ואין לנו קרבנות. ולא כיד מתנות: אבל הכל דרוש וקבל שכר. ולא יהיה אל נכר: וזכור את בוראך. בימי בחורותיך: ולזה צריך שכל ובינה. ומוסר ובטחון ובחינה. להכנס תחת כנפי השכינה: על כן העירוני. רעיוני. מימי נעורי מקדמוני: וקראתי בשם ה'. זה השער לה': צדיקים יבואו בו. בתפארתו ובטובו: חכמים בו יתעדנו. וחסידיך ירננו: ודורשי האל ידרשוהו. ואוהבי תורה יהללוהו: את הכל ראיתי בימי הבלי. לבי שמח בזה יותר מכל עמלי. מה טוב ומה נעים גורלי. אם אמרתי מטה רגלי. בקוצר דעתי ושכלי: חסדך ה' יסעדני. ובדרך אמת ה' ינחני. בנאות דשא ירבצני. על מי מנוחות ינהלני: בפקודיך אשיחה ואביטה אורחותיך: גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך: דרך פקודיך הבינני ואשיחה בנפלאותיך: הדריכני בנתיב מצותיך כי בו חפצתי: טוב טעם ודעת למדני כי במצותיך האמנתי: תהי ידך לעזרני כי פקודיך בחרתי:

הנר הראשון.

הנר הראשון. שלא ירדוף אחרי המותרות בסור מרע בפועל. ונחלק לג' כללים. הכלל הא' קנאה. הכלל הב' תאוה. הכלל הג' הכבוד:

(א) הקדמה לנר זה.

שנינו במסכת אבות פרק בן זומא. רבי אלעזר הקפר אומר. הקנאה והתאוה והכבוד. מוציאין את האדם מן העולם. כל אחת משלש מדות הללו מסבבות להפסיד אמונתו של אדם. וממיתות אותו קודם זמנו. וטורדין

ערסטע אַבטהיילונג,

איבער דאַס פליעהען דער באָזען טהאַט דורך אונטערלאַססונג דעס שטרעבענס נאַך דעם איבערפליססיגען, בעשטעהענד אויס דריי הויפטאַבשניטטען אונד צוואַר: ערסטענס, איבער דען נייד; צווייטענס, איבער דיא לוסט; דריטטענס, איבער דיא עהרפורכט.

איינלייטונג צו דיעזער אַבטהיילונג.

אים טראַקטאַט אבות, אים קאַפיטעל בן זומא, הייסט עס: רבי אלעזר הקפר פפלעגטע צו זאַגען: דער נייד, דיא לוסט אונד דיא עהרזוכט, בריגגען דען מענשען (פריהצייטיג) אויס דער וועלט. אונד אין דער טהאַט מוס יעדע דיעזער לידענשאַפטען געאייגנעט, אויף דען גלויבען דעם מענשען שאָדליך איינצווירקען,

איתו מן העולם הבא. כי המקנא בחברו היא מדה מגונה. ובאה מרוע הלב. כי דומה לו תמיד מה של חברו הרבה ומה שלו מעט. כל טובה שתבא לחברו היא למקנא כעס וקנאה. ונמצא תמיד כועס במעשה השם ית'. והקנאה גורמת הבצע ושנאת חנם וכל מדות רעות. ואין חייו חיים. וגורם לעצמו חלאים רעים ונאמנים. שנאמר (משלי י"ד)·ורקב עצמות קנאה: ובמסכת שבת סוף פרק שואל אדם דף קנ"ב דרשו פסוק זה לאחר פטירתו של אדם. כל שיש לו קנאה בלבו עצמותיו מרקיבין. וכל שאין לו קנאה בלבו אין עצמותיו מרקיבין. ולא די שגורמת לו כל מדות רעות. אלא שמוציאין אותו מן העולם קודם זמנו. וכל המקנא בחברו. חברו עולה והוא יורד. כי כן מצינו בשאול שהיה מקנא בדוד. נהרג שאול ומלך דוד. ומצינו במדרש מנין שאסור להתקנאות זה בזה. שנאמר (איוב ה') כי לאויל יהרוג כעש ופותה תמית קנאה: על הקנאה הרג שאול את נוב עיר הכהנים. על הקנאה הלשינו הכשדים את חנניה מישאל ועזריה ונהפכה עליהם. דכתיב (דניאל ג') וגובריא אלך די הסיקו לשדרך מישך ועבד נגו קטיל המון שביבא די נורא: על הקנאה הלשינו הכשדים את דניאל ועליהם

זיינען פריהצייטיגען טאד הערבייצופיהרען אונד איהן אום דיא יענזייטיגע זעליגקייט צו ברינגען; דען וואס צופארדערסט דען נייד אנבעלאנגט, זא ענטשפרינגט דיעזע האססליכע ליידענשאפט אויס איינעם בעזען הערצען, דא דעם ניידישען שטעטס דאס, וואס זיין נאכסטער בעזיטצט, צו פיעל, דאס אבער, וואס ער זעלבסט בע- זיטצט, צו וועניג דינקט; טריפט זיינען נאכסטען אירגענד איין גליקק, זא פערזור- זאכט עס דעם ניידישען ערגער אונד פערדרוס, זא דאס ער פארטוואהרענד איבער גאטטעס פיגונגען אונווילליג איזט; ענדליך פעראנלאסט דער נייד געווינזוכט, אונפער- דיענטע מענשענהאס אונד זאנסטיגע לאסטער, זא דאס דער ניידישע זיך זעלבסט זיין לעבען פערקיממערט אונד דיא באזארטיגסטען, לאנגוויעריגסטען קראנקהייטען צוציעהט, וויא עס הייסט: „דער נייד איזט איין וואהרער ביינפראס." (משלי י"ד, ל"ט.); יא אים טראקטאט שבת (פאל. קנ"ב.) ווירד דיעזער פערז זאגאר אויף דען צושטאנד דעם מענשליכען קארפערס נאך דעם טאדע אנגעווענדעט. ניכט נור אבער ערצייגט דער נייד אללע איבריגען לאסטער, זאנדערן בעשלייניגט אויך דען טאד דעם מענשען. אויך געהט דער ניידישע אונטער, וועהרענד דער בענייידעטע עמפאר קאממט, וויא דאס בייאשפיעל שאול'ס בעקונדעט, וועלכער אלס ניידער דוד'ס אומקאם, וועהרענד דיעזער צור רעגיערונג געלאנגטע. זא הייסט עס אויך אים מדרש: אין וועלכער שריפטשטעללע איזט דער נייד פערבאטען? אין דיעזער! „דען טהארען טאדטעט דער צארן, דען איינפאלטיגען ברינגט דער נייד אום" (איוב ה', ב'.). אויס נייד בראכטע שאול דיא פריעסטערליכען איינוואהנער פאן נוב אום; אויס נייד פערלייאדעטען דיא קאלדאער דען חנניה, מישאל אונד עזריה, אונד דיא שטראפע פיעל אויף זיא זעלבסט צוריקק, וויא עס הייסט: „יענע מאננער, וועלכע דען שדרך, מישך אונד עבד נגו הינאיין געווארפען האטטען, טאדטעטע איין פייערשטראהל." (דניאל ג', כ"ב.); אויס נייד פער- לייאדעטען דיא קאלדאער דען דניאל אונד דאס אונגליקק טראף זיא זעלבסט, וויא

נהפכה. דכתיב (שם ו׳) ואמר מלכא והיתיו גובריא אלך די אכלו קרצוהי די דניאל ולגוב אריותא רמו וגו׳ ולא מטו לארעית גובא עד די שליטו בהון אריותא וכל גרמיהון הדיקו: וכמה היתה חמדה הזאת רעה בעיני משה עד שאמר ליהושע (במדבר י״א) המקנא אתה לי: דברי הקנאה נחלקים. יש אדם שמקנא במי שהולך בדרך טובה. לפי ששונא את השם והעוסקין בעבודתו ועושי רצונו. וזאת היא הרעה שבכולם. ויש שאינו שונא השם. אבל לפי שאינו הולך בדרך ההיא. אינו חפץ שילך בה חברו. כדי שלא יהיה טוב ממנו. גם זה אינו עושה מעשה ה׳. לפי שאינו אוהב ומתקרב לאוהביו. ויש מקנא בחבריו שהם חכמים יותר ממנו. ובקנאתו בהם טורח ומוסיף על חכמתו. ומרבה להטיב וללכת בדרך ישרה. ואעפ״י שמדה זאת גורמת לו להטיב כמו שאז״ל קנאת סופרים תרבה חכמה. טוב היה לו לעשות הראוי בנדבת לבו ומאהבה ובלב שלם. מלעשותו בקנאת אדם. ועל זה אמר שלמה בחכמתו (קהלת ד׳). וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון המעשה כי היא קנאת איש מרעהו גם זה הבל ורעות רוח. ר״ל אפילו עושה המצות בכשרות אם בקנאת אדם יעשנה. גם זה הבל כנגד

עס הייסט: „דער קאָניג בעפֿאַהל, יענע מאַננער הערבייא צו פֿיהרען, וועלכע דען דניאל פֿערלייאדעט האַטטען, אונד מאַן וואַרף זיא אין לאָווענגרובע אונד זיא וואַרען נאָך ניכט אויף דען באָדען דער גרובע געלאַנגט, אַלס דיא לאָווען זיך איהרער בעמאָכטיגטען אונד איהנען דיא גליעדער צערבראַכען.״ וויא פֿערהאַסט מוסטע דיעזעס לאַסטער אויך דעם משה געוועזען זיין, ווען ער צו יהושע זאַגטע: „ניאמסט דוא דיך עטוואַ אום מיך איינער אַן?״ (במדבר י״א, כ״ט). עס גיעבט אינדעססען פֿערשיעדענע אַרטען נייד: מאַנכער בענייעדעט זיינען נעבענמענשען וועגען זיינעס טוגענדהאַפֿטען לעבענסוואַנדעלס, וויל ער גאָטט זעלבסט, וויא אַללע דיאיעניגען האַסט, דיא איהם דיענען אונד זיינען וויללען טהון. דיעס איזט דיא שלימסטע אַרט נייד. מאַנכער האַסט צוואַר גאָטט ניכט, מאָכטע אַבער, וויל ער זעלבסט ניכט אויף טוגענדהאַפֿטעם וועגע וואַנדעלט, אויך ניכט, דאַס זיין נעבענמענש דאַרויף וואַנדלע, דאַמיט דיעזער ניכט בעססער זייא אַלס ער; אויך איין זאָלכעס בענעהמען איזט קיין גאָטטגעפֿעלליגעס, אין זאָ פֿערן דער ניידישע ניכט צוגלייך גאָטטעס פֿריינדע ליעבט אונד זיך מיט איהנען בעפֿריינדעט. מאַנ־כער בענייעדעט זיינע נעבענמענשען, וויל זיא ווייזער זינד אַלס ער, גיעבט זיך גראָסע מיהע, זוכט זיינע וויזהייט צו פֿערמעהרען, טהוט פֿיעל גוטעס אונד וואַנדעלט אויף טוגענדהאַפֿטעם וועגע; טראָגט נון אַבער איינע זאָלכע אַרט נייד צו זיינער בעסטרעבונג בייא, וויא אונזערע וויזען זאַגען: „דער נייד געגען גע־לעהרטע פֿערמעהרט דאַס וויססען״; זאָ איזט עס דעננאָך בייא ווייטעם פֿאָרצו־ציעהען, ווען זאָ עטוואַס אויס פֿרייעם וויללען, אויס ליעבע צור זאַכע אונד אויס אויפֿ־ריכטיגעם הערצען געשיעהט, אַלס ווען בלאָס נייד דיא פֿעראַנלאַססונג דאַצו איזט; דאַהער זאַגט שלמה אין זיינער וויזהייט: „איך זאַה איין, דאַס אַללע טהאָטיגקייט אונד אַללעס רעכטליכע האַנדעלן נור אויס נייד דער מענשען געגען איינאַנדער ענטשטעהט. אויך דיעס איזט איטעל אונד ניכטיגער געדאַנקע!״ (קהלת ד׳, ד׳.); ד. ה., ווען אויך איין געבאָט געהאָריג בעאָבאַכטעט ווירד, זאָ באַלד עס

מי שעושה אותה מאהבה. ויש מי שמקנא בחבריו העשירים. לפי שהוא שונא הבריות ואינו חפץ שיהיה עשיר שום איש זולתו. וזאת הרעה שבכולם. ויש שמקנא בראותו עשירים גדולים ממנו. ברצותו שיהא הוא הגדול שבכולם. וזאת המדה תמיתנו קודם זמנו. כי אפילו שירבה כעושר כל היום. ימצא תמיד גדול ממנו. ובזה ירקבו עצמותיו. וכבר אז״ל אין אדם נפטר מן העולם וחצי תאותו בידו. ויש שמקנא להיות עשיר אף ע״פ שיהיו אחרים גדולים ממנו. ואין זאת הקנאה רעה כמו הראשונות. ועל כל אלה הזהיר שלמה ואמר (משלי כ״ג) אל יקנא לבך בחטאים כי אם וגו׳. ר״ל שכל הקנאות הם רעות. ורק יראת ה׳ היא הטובה:

התאות היא מתחלקת ג״כ. יש מתאוה למאכלים רעים או למאכלים גסים או לרבוי יינות או ללכת כל היום למשתאות או לתשתבר עם הריקים. וכל אלו התאוות יסבבו לו חלאים רעים וממיתין אותו קודם זמנו. כדכתיב (שם כ״א) תאות עצל תמיתנו. ויש מתאוה לנשים ועז״א שלמה (שם ל״א) אל תתן לנשים חילך. ויש מתאוה לכבוד ושררה ואינו משיגו. ואפילו

אוים נייד געשטיעהט, זא איזט עס ווערטהלאז געגען דיאיעניגע געבאטערפיללונג, דיא אוים ליעבע צו גאטט געשטיעהט. עס גיעבט פערנער מאנכען מענשען, דער זיינע רייכען נעבענמענשען בענייד עט, וויל ער איין מענשענפֿיינד איזט אונד ניכט גערן זיעהט, ווען יעמאנד אויסער איהם רייך איזט. אויך דיעס געהארט צו דען שלימ־מטען אונטוגענדען. מאנכער בענייד עט ווידעראום דיאיעניגען, וועלכע רייכער זינד, אלס ער, וויל ער דער רייכסטע אונטער איהנען זיין מאכטע; איינע זאלכע געזיננונג אבער פיהרט איינען פריהצייטיגען טאד הערבייא; דען ווירדע איין זאלכער אויך טאגליך רייכער, זא ווירדע ער דאן איממער נאך לייטע פינדען, דיא רייכער וועהרען אלס ער, אונד דיעס עבען בעשלייניגעט זיינען טאד, ויא אונזרע וויזען זאגען: „ניאמאנד געהט אוים דער וועלט, דעם אויך נור דיא העלפטע זיינער ווינשע אין ערפיללונג געגאנגען וועהרע. מאנכער ענדליך איזט אויף דען רייכטהום ניידיש, עס ליעגט איהם אבער ניכטס דאראן, דאס עס לייטע געבע, דיא רייכער זייען, אלס ער, אונד דיעזע ארט נייד איזט ניכט זא ארג, אלס דיא פאריגען. פאר אללען דיעזען ארטען פאן נייד ווארנטע שלאמה, אינדעם ער שפראך: „זייא ניכט זינדהאפט ניידיש, זאנדערן האלטע דיך נור אן דיא גאטטעספורכט“ (משלי כ״ג, י״ז.). היעדורך וואללטע ער אנדייטען, דאס יעדע ארט פאן נייד זינדהאפט אונד נור דיא גאטטעספורכט אללין עטוואס לאבליכעס זייא.

דיא לוסט איזט עבענפאללס פערשיעדענער ארט. מאנכער נאמליך געלוסטעט נאך שעדליכען אדער גראבען שפייזען, נאך פיעלעם ווין, נאך אפטערם בעזוך דער טרינקגעלאגע, אדער זיך אין געזעללשאפט געמיינער מענשען צו בערויטען. אללע דיעזע געלוסטע ערצייגען שווערע קראנקהייטען אונד פיהרען איינען פריהצייטיגען טאד הערבייא, ויא עס הייסט: „דען טראגען טאדטעט זיינע לוסטערנהייט.“ (משלי כ״א, כ״ה.). מאנכער געלוסטעט נאך פרויענצימערן אונד פאן דיעזעם זאגט שלאמה: „גיעב דיינע קראפטע ניכט דען פרויענצימערן היין.“ (משלי ל״א, ג.). מאנכער געלוסטעט נאך עהרע אונד הערשאפט אונד ערלאנגט קיינעס פאן ביידען, אדער ווען ער זיא אויך ערלאנגטע, ווירדען זיא נור זיינען אונטערגאנג

שיוכל להשיגו אולי תהיה סבה לטרדו מן העולם: וכל התאוות הראויות הם בחכמה. מצד שהיא השגת האמת ושורש לעבודה האלהית. וז״ש דוד המלך ע״ה (תהלים ל״ח) ה׳ נגדך כל תאותי. ר״ל כל תאותי לא היו אלא בדברי עבודתיך. וכן מצינו בשמואל הרמתי שלא היה רוצה להנות משום אדם בשום דבר. כדגרסינן בפ״ק דברכות דף י׳ אמר אביי ואיתימא רבי יצחק הרוצה להנות יהנה כאלישע. ושאינו רוצה להנות לא יהנה כשמואל הרמתי. דכתיב (שמואל ז׳) ותשובתו הרמתה כי שם ביתו. וא״ר יוחנן כל מקום שהלך לשם ביתו עמו. וכן מצינו ברבינו הקדוש שבשעת פטירתו זקף עשר אצבעותיו כלפי מעלה ואמר רבש״ע גלוי וידוע לפניך שיגעתי בעשר אצבעותי ולא נהניתי אפי׳ באצבע קטנה שלי י״ר מלפניך שיהא שלום מנוחתי. יצתה בת קול ואמרה (ישעיה כ״ז) יבא שלום ינוחו על משכבותם וגו׳. כדאיתא במסכת כתובות פרק הנושא דף ק״ד. ובפרק רביעי מחלק גמילות חסדים אכתוב מעשה זה כולו. בא ללמדנו שאעפ״י שהיה עשיר וגדול לא רצה לקבל הנאה אלא לשם שמים ולבריאות הגוף לקיום הנפש לעבודת הבורא יתברך. וגם כן מצינו ברבי טרפון שהיה

צו וועגע ברינגען. נור דאַס געלִיסטע נאַך וויזהייט, מַין זאָ פערן זיא צור ערקעננטניס דער וואַהרהייט אונד צור וואַהרען גאָטטעספערעהרונג פיהרט, איזט ערלויבט, וויא דוד שפראַך: „אויף דיך, אָ גאָטט! זינד אַללע איינע וווּנשע געריכטעט.‟ (תהלים ל״ח, י׳.); ד. ה., איך פינדע מַן ניכטס פערגניגען, אַלס אַן דעם, וואַס אויף דיינען דיענסט בעצוג האַט. גלייכפאַלס האַט שמואל אויס רמה פאָן קיינעם מענשען אירגענד איינען גענוס האַבען וואָללען, וויא איס טראַקטאַט ברכות (פאָל. י׳.) צו לעזען איזט. אביי, היימט עס דאָרט, אָדער נאַך אַנדערן, רבי יצחק, פפלעגטע צו זאַגען: וויל יעמאַנד פאָן זיינעם נעבענמענשען איינען גענוס האַבען, זאָ האַבע ער איהן אויף דיא וויזע דעם אלישע; וויל ער אַבער פאָן ניעמאַנדעם איינען גענוס האַבען, זאָ טהוע ער עס נאַך דער וויזע דעם שמואל אויס רמה, פאָן דעם עס הייסט: „ער קעהרטע שטעטס נאַך רמה צוריק; דען דאָרט וואַר זיין הויז.‟ (שמואל א׳. ז׳, י״ז.), וואַס נאַך דער ערקלאָרונג דעם רבי יוחנן אַנדייטען זאָלל, דאַס איבעראַלל, וואָהין ער קאַם, ער זיינען הויזהאַלט איטבראַכטע (אום ניכט פאָן אַנדערן איינען גענוס צו האַבען). גלייכפאַלס ווירד פאָן רבי יהודה, דעם הייליגען, ערצאָהלט, דאַס ער אין זיינער טאָדעסשטונדע זיינע צעהן פינגער אין דיא האָהע געריכטעט אונד געשפראָכען האַבע: „הערר דער וועלט! דיר איזט עס בעקאַננט, וויא טהאָטיג דיעזע צעהן פינגער וואַרען אונד דאַס אויך דער קליינסטע דערזעלבען ניכט צו איינעם פערגניגען טהאָטיג וואַר. מאָגע עס דיר דאַהער וואָהלגעפאָלליג זיין, איר איינע אונאונטערבראָכענע זעליגקייט צו פערלייהען,‟ או. ז. וו., וויא איס טראַקטאַט כתובות (פאָל. ק״ד.) צו לעזען איזט אונד וויטערהין אויספיהרליך אַנגעפיהרט ווערדען זאָלל. היעראויס זאָללען וויר נון לערנען, דאַס, אָבגלייך רבי יהודה זעהר רייך אונד אַנגעזעהען וואַר, ער זיך דעננאָך קיינען אַנדערן גענוס גאָננטע, אַלס דעניעניגען, דער מיט דער גאָטטליכען אַבזיכט איבעראיינשטימטע אונד צור ערהאַלטונג דעס קאָרפערס אונד דער זעלע פיר דען דיענסט גאָטטעס

מצטער כל ימיו. לפי שנהנה פעם אחת על פקוח נפשו בעולם הזה בהשתמשו בכתרה של תורה. כדאיתא במסכת כלה דף ליט ובמסכת נדרים פרק קונם יין דף ס״ב: אבל כל־הנטבע בקנאה בוערת על עושר או על הכבוד. יבא להכנס בסכנות. ובין כך ובין כך ירקבו עצמותיו. והלהוט בתאות יחלה וימות. ואם ידאג על עושר או על כבוד. אם ישיגנו. יקנאו בו בני אדם וישנאוהו או ילשינוהו ויהרגוהו. ועוד כי לעולם לא תשבע עינו ולא יגיע לחצי הכבוד שיתאוה. כי לעולם יראה אחר גדול ממנו. עד שירד לבאר שחת בדאגה ואנחה. ומוסף על זה יאבד עולמו הנצחי. כי בקנאתו בהבלי העולם ירדוף אחריהם. ואם לא ימצאם בהיתר יבקשם באיסור ויגע כל ימיו בזה. ואעפ״י שלא יבקשם באיסור מבלה ימיו בהבלי העולם. ולא יכול להשיג בעמלו טובה הנצחית ונשאר בטל מן הדבר שנברא בעבורו. ולא די שזה ההבל אשר רץ בעבורו לא ימצאנו ומה שמבקש אין נותנים לו. אלא שאפילו מה שבידו נוטלין הימנו. שכן אירע להוטאים. כדגרסינן במסכת סוטה בפ״ק דף ט׳. ת״ר סוטה נתנה עיניה במי שאינו ראוי לה. מה שבקשה לא ניתן לה. ומה שבידה נטלו

ביאטרוג. אויך פאן רבי טרפון ווירד ערצאהלט, דאס ער זיך זיין לעבעלאנג דארי־בער גראמטע, דאס ער איינסט דורך בערופונג אויף זיינע געלעהרזאמקייט זיך דען געגווס פערטאפפטע, זיין לעבען צו רעטטען. וויא אין דען טראקטאטען כלה אונד נדרים (פאל. מ״ב.) צו לעזען איזט. ווער נון גאר אויף רייכטהום אונד עהרע ניידיש איזט, זעטצט זיך פאללענדס מאנניגפאלטיגען געפאהרען אויס אונד קירצט בעזאנ־דערס זיין לעבען אב; עבען זא פערפאללט דער ליידענשאפטליך לימטערנע אין טאדט־ליכע קראנקהייטען; דעריעניגע אבער, דער נאך רייכטהום אונד עהרע שטרעבט, איזט זעלבסט, ווען ער זיא ערלאנגט, דעם נייד דער מענשען, וויא דעם האססע אונד דער פערלייאדונג אויסגעזעטצט, דיא ענדליך זיינען אונטערגאנג הערבייא פיה־רען. איבערדיעס ווירד ער דעססען ניא גענוג האבען אונד ניכט צור האלפטע דער עהרע געלאנגען, דיא ער צו ערלאנגען ווינשט, וויל עס איממער מענשען געבען ווירד, דיא דערען מעהר אלס ער בעזיטצען, אונד זא ווערדען איהן קוואמער אונד זארגען ביז איגס גראב געלייטען אונד ער ווירד אבען דאריין דיא עוויגע זעליגקייט פערליערען; דען דא ער וועגען ניכטיגער דינגע ניידיש איזט, זא ווירד ער איהנען אייפריג נאכשטרעבען, אונד ווען ער ערלויבטער ווייזע ניכט דאצו ווירד געלאנגען קאננען, ווירד ער זיא אונערלויבטער ווייזע צו ערלאנגען זוכען אונד זיך פארטוואהרענד דאמיט בעשאפטיגען; געזעטצט אבער אויך, ער ווירד זיא ניכט אונערלויבטער ווייזע צו ערלאנגען זוכען, זא ווירד ער דאך זיינע גאנצע לעבענסצייט הינדורך זיך מיט אייטלען, וועלטליכען דינגען בעשאפטיגען, אהנע בייא אללעס זיינעם שטרעבען דיא עוויגע גליקזעליגקייט צו ערלאנגען, אונד ער ווירד דעם צוועקקעס לעער אויסגע־הען, צו וועלכעם ער ערשאפפען ווארדען. ניכט נור אבער ווירד ער דאס ציעל, וואנאך ער שטרעבט, ניכט עררייכען אונד מאן ווירד איהם דאס, וואנאך ער זיך זעהנט, ניכט צוקאמען לאססען; זאנדערן מאן ווירד איהם אויך דאס נעהמען, וואס ער בעררייטס בעזיטצט, וויא עס דען זינדערן צו ערגעהען פפלעגט. זא הייסט עס אים טראקטאט סוטה (פאל. ט׳.): דיא פערדאכטיגע פרויא האטטע איהרע

מטנה. וכן מצינו בנחש הקדמוני שנתן עיניו במי שאין ראוי לו. מה שבקש לא ניתן לו. ומה שבידו נטלו ממנו. אמר הקב״ה אני אמרתי יהא מלך על כל בהמה וחיה. ועתה ארור אתה מכל הבהמה וגו׳. אני אמרתי ילך בקומה זקופה. עכשיו על גחונך תלך. אני אמרתי יהא מאכלו מאכל אדם. עכשיו עפר מאכלו ש:א׳ (בראשית ג׳) ועפר תאכל כל ימי חייך. הוא אמר יהרוג אדם וישא חוה עכשיו ואיבה אשית וגו׳. וכן מצינו בקין ובקרח. בלעם ודואג. אחיתופל וגחזי. אבשלום ואדוניה. עוזיה והמן. שנתנו עיניהם במה שאינו ראוי להם. מה שבקשו לא ניתן להם. ומה שבידם ניטל מהם. וכן יארע לכל הרודף אחר תאותיו. לא ישיגם כרצונו ויפסיד עולמו התמידי. וכשיפטר מן העולם הזה מה ידבר בעדו ומה יטעון בערו. אוי לו לאותה בושת ואוי לו לאותה כלימה. כשיעמוד ביום הדין מה יאמר. במה הוציא ימיו. בבקש הנאות ובביטול תורה. כי ראשית דינו של אדם הוא על דברי תורה. כדגרסינן בפרק קמא דסנהדרין דף ד׳ אמר רב המנונא אין תחלת דינו של אדם אלא על דברי תורה. שנאמר (משלי י״ז) פוטר מים ראשית מדון. וזה נאמר אפי׳ במי שלא נהנה באיסור. אלא

בליקקע אויף יענאנדען געריכטעט, דער איהר פערבאָטען וואַר, דאַרום איזט איהר דאַס ניכט געוואָהרט וואָרדען, וואָנאַך זיא זיך זעהנטע, אונד זעלבסט דאַס געגאָנאָאַטען וואָרדען, וואַס זיא בעריייטס בעזאַס. איין אָהנליכעס שיקזאַל האַטטע אויך דיא שלאַנגע אין דער אורוועלט, וועלכע, דאַ זיא נאַך עטוואַס געלוסטעטע, וואַס איהר ניכט צוקאַם, ניכט נור דאַס געווינשטע ניכט ערלאַנגטע, זאָנדערן אויך דאַס פערלאָר, וואַס זיא בעריייטס בעזעססען האַטטע. נאַך איינער אַנאָרדנונג, שפראַך גאָטט, זאָללטע זיא בעהערשערין דער טהיערע זיין; יעטצט אַבער זייא זיא פערפלוכט אונטער אַללען טהיערען; נאַך איינער אַנאָרדנונג זאָללטע זיא אויפרעכט געהען; יעטצט אַבער זאָלל זיא זיך אויף איהרעם בויכע בעוועגען; נאַך איינער אַנאָרדנונג זאָללטע זיא מיט דען מענשען גלייכע שפייזען געניסען; יעטצט אַבער מאַג איהר ערדע צום פראַסע דיענען, או. ז. וו. דיעס וואַר אויך דער פאַלל מיט קין, קרח, בלעם, דואג, אחיתופל, גחזי, אבשלום, אדוניה, עוזיה אונד המן, וועלכע, דאַ זיא נאַך אונגעביהרליכעם געשטרעבט האַטטען, דאַס געווינשטע ניכט ערריייכט אונד דאַס, וואַס זיא בעזאַסען, פערלאָרען האַבען. דיעזעס שיקזאַל טריפפט יעדען, דער דען לוסטען נאַכהאָנגט, דאַס ער זיא ניכט נור בעפריעדיגען קאַן, זאָנדערן אויך דיא עוויגע זעליגקייט פערליערט. שיידעט איין זאָלכער דאַן פאָן דיעזער וועלט, וואַס קאַן ער דאַן פיר זיך שפרעכען, וואַס צו זיינער ענטשולדיגונג אַנפיהרען? וועהע! איבער איינע זאָלכע שאַנדע! איבער איינע זאָלכע שמאַך! וואַס ווירד ער איס וועלטגעריכטע פאָרבריגען? וואָמיט האַט ער זיין לעבען היגעבראַכט? מיט דעם האַשען נאַך פערגניגונגען; מיט פערנאַכלאָססיגונג דעם גאָטטליכען געזעטצעס! אונד דיא בעשאָפטיגונג מיט דעם געזעטצע איזט יאַ דער ערסטע געגענשטאַנד, וואָריבער דער מענש יענזייטס רעכענשאַפט אַבצולעגען האַט, ווי עס איס טראַקטאַט סנהדרין (פאָל. ד׳.) הייסט: רבי המנונא שפראַך: עס הייסט (משלי י״ז, י״ד.): „איינעס וואַססעררינצע גלייכט דער אַנפאַנג דעס שטרייטעס״; ד. ה., דיא ערסטע אַנפאָרדערונג יענזייטס בעטריפפט דאַס געזעטצ (דעססען

שנשאר בטל מן המצוה. כ"ש אם בגודל קנאתו. ולמלאות תאותיו וליטול שררה שאינה ראויה לו. נטבע בעבירות עד שנטרד מן העולם הזה ומן העולם הבא. כמו שמצינו שאירע לקרח דתן ואבירם שרדפו אחר ג' מדות הללו קנאה ותאוה וכבוד. עד שבאת להם בסבתם מיתה משונה ונשארו חרפה לדורות. הפך ממה שאירע לאהרן. כי לפי שלא קנא באחיו זכה לחשן המשפט. כדגרסינן במסכת שבת פרק רבי אליעזר דתולין דף קל"ט. א"ר שמלאי בשכר (שמות ד') וראך ושמח בלבו. זכה אהרן לחשן המשפט על לבו: על כן כל אשר יש לו עינים לראות. יביט בבני אדם החסידים והעניים ונמוכים יותר ממנו. וינחם את לבו עמהם. ויודה לאל שעזרו. ונתן לו לחם לאכול ובגד ללבוש אפילו ליום או ליומים. ולא יאמר מה אוכל למחר. אלא יבטח בבוראו. כדגרסינן במסכת סוטה דף מ"ח פרק עגלה ערופה. תניא רבי אליעזר אומר. כל מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר. הרי זה מקטני אמנה. והיינו דאמר ר' אלעזר מ"ד (זכריה ד') בי מי בז ליום קטנות. מי גרם להם לצדיקים שיתבזבז שלחנם לעולם הבא. קטנות שהיתה בהם. שלא האמינו בהקב"ה. וע"כ אל יצר ליום מחר. כי לא ידע מה ילד יום. וכ"ש אם חננו בוראו ביותר ממה

זינגביל דאס וואססער איזט); אונד איזט היער נור פאן דער בלאססען פערלאנ־לאנגונג דעס גענוססעס דיא רעדע, ווענגלייך דערלאין רעדע שטעהענדע ניכטס פערבאטענעס גענאממען האטטע; וואס האט נון ערסט דעריעניגע צו ערווארטען, דער אויס נייד, לוסטערנהייט אונד הערשזוכט זיך אין פערברעכען פערזענקט, דיא איהן אום דיזע אונד דיא יענזייטיגע וועלט ברינגען. זא ערגינג עס דעם קרח, דעם דתן אונד דעם אבירם, וועלכע זיך דעם נייד, דער לוסטערנהייט אונד דער עהרזוכט היגגעגעבען האטטען, זיך דאדורך איינע אויסערגעוועהנליכע טאדעסארט צוצאגען אונד זיך דער פעראכטונג אללער פאלגענדען געשלעכטער פרייזגאבען; דאס געגענטהייל אבער פאנד בייא אהרון שטאטט, וועלכער, וויל ער קיינען נייד געגען זיינע ברידער העגטע, צו דער עהרע געלאנגטע, דען שילד דער אויסשפריכע צו טראגען, וויא אים טראקטאט שבת (פאל. קל"ט.) צו לעזען איזט: רבי שמלאי שפראך, היימט עס דארט: צום לאהנע דאפיר, דאס עס הייסט, (שמות ד', י"ד.): „ווען ער דיך ערבליקקען ווירד, ווירד ער זיך הערצליך פרייען", געלאנגטע אהרן צו דער עהרע, דען שילד דער אויסשפריכע אויף זיינעם הערצען צו טראגען. ווער אלזא איינזיכט בעזיצט, ווירד אויף זא מאנכען פראממען היניזעהען, דער ארמער אונד געדריקקטער איזט אלס ער, זיך מיט איהם טראסטען אונד גאטט דאפיר דאנקבאר זיין, דאס ער איהם בייאטטעהט אונד נאהרונג אונד קליידונג גיעבט, ווען אויך נור אויף איינעם אדער צוויא טאגען; ער ווירד דאהער ניכט שפרעכען: אך! וואס ווערדע איך מארגען עססען? זאנדערן ווירד אויף גאטט זיין פערטרויען זעטצען. זא הייסט עס אים טראקטאט סוטה (פאל. מ"ח.): רבי אליעזר פפלעגטע צו זאגען: ווער בראט אין פארראטה האט אונד שפריכט: וואס ווערדע איך מארגען עססען? דער איזט אונטער דיא קליינגלייביגען צו צאהלען, א. ז. וו. דער מענש מוסטע זיך אלזא ניכט וועגען דעם פאלגענדען טאגעס אנגסטיגען, דא ער דאך ניכט וויס, וואס נאך הייטע געשעהען קאן, אונד אום זא פיעל וועניגער, ווען איהם

שהוא צריך לספוקו. שחייב להללו כל ימיו במה שהננו. ובנסים ובנפלאות שעושה עמו בכל יום ובכל שעה. ומצילו ממאורעות קשות האפשרות לבוא עליו. ואל יבקש בגדים מרוקמים וכלי כסף וסעודות גסות. אלא מה שצריך בהכרח לפרנסתו. ויש לו לאדם היודע דעת ללמוד ממה שהיו נוהגים החסידים הראשונים. שהיו מסתפקים בלחם צר ומים לחץ. וקצתם שלא היו מוצאים זה אלא מיגיע כפם. כמו שאמרו על רב יוסף שהיה גדול הדור. במסכת גיטין ראש פרק מי שאחזו קורדייקוס דף ס״ז. רב יוסף עסיק ברחייא. ר׳ ששת עסיק בכשורי. אמר גדולה מלאכה שמחממת את בעליה. וגם כן על הלל הזקן כדגרסינן במסכת יומא פרק אמר להם הממונה דף ל״ה. ת״ר עני ועשיר ורשע באין לדין. עני אומרין לו מפני מה לא עסקת בתורה. אם אמר עני היה וטרוד במזונותיו אומרים לו כלום היית עני יותר מהלל הזקן. אמרו עליו על הלל הזקן שבכל יום היה משתכר בטרפעיקא. חצי נותן לשומר בית המדרש. וחצי לפרנסתו ופרנסת ביתו. פעם אחת לא מצא להשתכר ולא הניחו שומר בית המדרש ליכנס. עלה ונתלה וישב על פי ארובה. כדי שישמע דברי אלהים חיים מפי שמעיה ואבטליון. אמרו ע״ש היה ותקופת טבת היה ירד עליו השלג כל הלילה.

דיא געטטליכע הולד מעהר אלס זיינען בעדארף פערליעהען האט; פיעלמעהר אום ער איהם טעטעס פיר דיעזע הולד, וויא אויך פיר דיא וואונדער דאנקבאר זיין, דיא ער איהם אן יעדעם טאגע, יא צו יעדער שטונדע געשעהען לעסט; דאפיר, דאס ער איהן פאר אונגעמאך שיטצט, דאס איהן טרעפפען קאן; ער שטרעבע דאהער ניכט נאך פרונקקליידערן, זילבערנען געפעססען אונד גראססען גאסטערייען, זאנדערן נאך דעם, וואס צו זיינער נאהרונג אונאומגענגליך נאטהיג איזט. דער איינזיכטספאללע מענש אום זיך דיא אלטען פראממען צו מוסטערן נעהמען, וועלכע זיך מיט שמאלער קאסט בעגניגטען, אבגלייך מאנכע אונטער איהנען זעלבסט דיעזע דורך גראססע אנשטרענגונג עררנגען. זא ווער, נאך טראקטאט גיטין (פאל. ס״ז.), רבי יוסף בייא דער מיהלע בעשעפטיגעט; יא! רבי ששת האלף זאגאר שווערע באלקען טראגען אונד מייטערטע דאבייא: וויא הערכסט ניטצליך איזט דאך דיא ארבייט, דא זיא דען ערווערמט, דער זיא פעררירכטעט. זא הייסט עס אויך אים טראקטאט יומא (פאל. ל״ה.): דיא ראבבינען לעהרען: ווען איין ארמער, איין רייכער, אדער איין זינדער יענזייטס פאר געריכט ערשיינען, זא פראגט מאן דען ארמען: ווארום האסט דוא דיך ניכט מיט דעם געטטליכען געזעטצע בעשעפטיגעט? זוכט ער זיך נון דאמיט צו ענטשולדיגען, דאס ער ארם אונד מיט זיינער נאהרונג בעשעפטיגעט ווער; זא ערוויעדערט מאן איהם: ביזט דוא דען ארמער אלס הלל דער אלטערע געוועזען? פאן דיעזעם ערצעהלט מאן נעמליך, דאס ער זיך אום דאס טאגעלאהן איינעס האלבען דענארס פערמיעטהעט אונד פאן דיעזעם נאך דיא העלפטע דעם טהירשטעהער דעם זעמינארס אבגאב, דיא אנדערע העלפטע אבער אויף זיינע אונד דיא ערהאלטונג זיינער פאמיליע פערווענדעטע. אלס ער נון איינעס טאגעס זיך צו פערמיעטהען קיינע געלעגענהייט געפונדען האטטע אונד דאהער פאן דעם טהירשטעהער דעם זעמינארס ניכט איינגעלאססען ווורדע, קראך

כיון שעלה עמוד השחר. אמר שמעיה לאבטליון אחי בכל יום הבית מאיר והיום אפל. שמא יום המעונן הוא. הציצו עיניהם וראו דמות אדם בארובה. עלו ומצאו עליו רום שלש אמות שלג. פרקוהו והרחיצוהו והושיבוהו כנגד המדורה. אמרו ראוי זה להלל עליו את השבת: עשיר אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה. אם אמר עשיר הייתי וטרוד בנכסי הייתי. אומרים לו כלום היית יותר עשיר מרבי אלעזר בן חרסום. אמרו עליו על רבי אלעזר בן חרסום. שהניח לו אביו אלף עיירות ביבשה וכנגדן אלף ספינות בים. ובכל יום ויום. נטל נאד של קמח על כתפו. ומהלך מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה. ומימיו לא הלך לראותם. אלא יושב ועוסק בתורה כל היום וכל הלילה. פעם אחת מצאוהו עבדיו ועשו בו אנגריא. אמר להם הניחוני שאני הולך ללמוד תורה. אמרו לו בחיי רבי אלעזר בן חרסום אדונינו אין אנו מניחים אותך. ולא אמר להם כלום: רשע אומרין לו מפני מה לא עסקת בתורה. אם אמר נאה הייתי וטרוד ביצרי הייתי.

ער אין דיא הֶאהֶע, לעגטע זיך פָאר-איינע לוקע, אום דיא פָארלעזונגען דעם שמעיה אונד אבטליון צו הֶארען. דיעס וואָר אַן איינעם פֿרייטאַגע צור צייט דער זאָננענ־ווענדע דעס דעצעמבערס שטאַטט געפֿונדען האַבען, וואָ דיא גאַנצע נאַכט הינדורך דער שנעע אויף איהן העראַב פֿיעל. אַלס נון דער מאָרגען אַנבראַך, שפּראַך שמעיה צו אבטליון: ברודער! איזט עס דאָך אַללע טאַגע זאָ העלל היער, וואַרום איזט עס דען הייטע זאָ דונקעל? איזט עס עטוואַ איין טריבער טאַג הייטע? אַלס זיא נון אויפֿבליקטען, בעמערקטען זיא איינע מענשליכע געשטאַלט פֿאָר דער לוקע. זיא שטיעגען זאָגלייך הינאויף אונד פֿאַנדען האַלב דרייא עללען האָך מיט שנעע בע־דעקקט, שיטטעלטען איהם דען שנעע אַב, ליעסען איהן איין באַד נעהמען אונד דאַן פֿאָר דיא פֿלאַממע זעטצען, אינדעם זיא שפּראַכען: דיעזער מאַן איזט ווירדיג גענוג, אום זיינעטוועגען דאַס געזעטץ דעם שבת צו פֿערלעטצען. פֿראַגט מאַן דען רייכען, וואַרום ער זיך ניכט מיט דעם געזעטץ בעשעֶפֿטיגעט האַבע? אונד ער גיעבט פֿאָר, דאַס ער רייך געוועזען אונד מיט זיינען בעזיטצטהימערן צו פֿיעל צו טהון געהאַבט האַבע, זאָ ערוויעדערט מאַן איהם: ביזט דוא דען רייכער אַלס רבי אלעזר, זאָהן חרסום'ס, געוועזען, דער שטעֶדטע אויף דעם פֿעסטען לאַנדע אונד שיפֿפֿע אויף דעם מעערע בעזאַס אונד דעננאָך, מיט איינעם שלויך פֿאָלל מעהל פֿערזעהען, פֿאָן שטאַדט צו שטאַדט, פֿאָן לאַנד צו לאַנד רייזטע, אום זיך אין קעננטניס דער גאָטטעסלעהרע צו פֿערפֿאָללקאָממנען, זיך אום זיינע בעזיטצטהימער ניכטאַלס קיממערטע, זאָנדערן טאַג אונד נאַכט דאַס געזעטץ שטודירטע. (דאַדורך זיינען אייגנען אונטערגעבענען אונבעקאַננט,) צוואַנגען זיא איהן איינעם טאַגעס, אַלס זיא איהם בעגעגנעטען, צום פֿראָהנדיענסט. לאַסט איך געהען! באַט ער, איך רייזע אין אַנגעלעגענהייט איינעס געזעטצשטודיומס; אַלליין, בייא לעבען אונזערעס העררן, דעם רבי אליעזר, זאָהן חרסום'ס, געשוואָרען! ריעפֿען זיא איהם ענטגעגען, וויר לאַססען דיך ניכט לאָס! אונד דעננאָך בעמערקטע ער ניכטס היער־אויף. (אום זיך איהנען צו ערקעננען צו געבען אונד זיך אויס זיינער פֿערלעגענ־הייט צו ציעהען; וויל ער פֿאָן זיינעם אַנזעהען קיינען נוטצען ציעהען וואָללטע.) איזט דער (פֿאָר דעם גאָטטעסגעריכט) ערשיינענדע איין דען זיננענלוסטען הינ־געגעבענער מענש געוועזען, דער אויף דיא פֿראַגע, וואַרום ער ניכטס געלערנט

אומרין לו כלום היית נאה יותר מיוסף. אמרו על יוסף הצדיק. שבכל יום ויום היתה אשת פוטיפר משדלתו בדברים. ובגדים שהלבישה לו שחרית לא הלבישה לו ערבית. ערבית לא הלבישה לו שחרית. אמרה לו השמע לי. אמר לה לאו. אמרה לו הריני חובשך בבית האסורים. אמר לה (תהלים קמ״ו) ה׳ מתיר אסורים. הריני כופפת קומתך. א״ל ה׳ זוקף כפופים. הריני מסמאת עיניך. א״ל ה׳ פוקח עורים. נתנה לו אלף ככר כסף ולא שמע אליה לשכב אצלה בע״הז להיות עמה בעה״ב. נמצא הלל מחייב את העניים. רבי אלעזר בן חרסום מחייב את העשירים ויוסף הצדיק מחייב את הרשעים: ועל זה זכה הלל לעלות לגדולה ולהיות נשיא ישראל. כדגרסינן בפסחים ראש פרק אלו דברים דף ס״ו. ת״ר הלכה זו נתעלמה מבני בתירה. שפעם אחת חל י״ד להיות בשבת ושכחו ולא ידעו אם פסח דוחה את השבת אם לאו. אמרו כלום יש אדם שיודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו. אמרו להם אדם אחד יש כאן שעלה מבבל. והלל הבבלי שמו. ששימש שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון. ויודע אם

הַבּע? עטוואַ אַנטוואָרטעט, דאַס זיין טאָנעס אייטערע טולד וואַר; דאַס ער זיך דער ליידענשאַפט היגגעגעבען האַבע, זאָ זעטצט אַמן איהם דען יוסף ענט־געגען, דער עבענפאַללס טאָן וואַר אונד דער פערפיהרונג דער פרויא דעם פוטיפר דעננאָך דען קראָפטיגסטען ווידערשטאַנד געלייסטעט אונד איהרע דראָהונגען פער־שפּאָטטעט האַבע.*) דיעזער דאַרשטעללונג צופאָלגע, ענטקראָפטעט הלל דיא ענט־שולדיגונגסגרינדע דער אַרמען, רבי אלעזר, זאָהן חרסום'ס, דיא דער רייכען, אונד ענדליך דער פראָממע יוסף, דיא דער זינגעלוסט היגגעגעבענען. וואַס הלל אַנבעלאַנגט, זאָ האַט ער שפּעטער דאַס גליק געהאַבט, צו דעם ראַנגע איינעס פירסטען אין ישראל צו געלאַנגען, וויא אים טראַקטאַט פסחים (פאָל. ס"ו.) צו לעזען איזט. איינסט, הייסט עס דאַזעלבסט, וואַר מאַן איבער איינע ריטועללע בע־שטיממונג אין צווייפעל, וועלכע זעלבסט דיא געלעהרטען בני בתירא ניכט צו לאָזען וואוסטען. עס וואַר נעמליך דער פיערצעהנטע ניסן (בעקאַננטליך דער רישטטאַג דעם פסח־פעסטעס) אויף איינען שבת געפאַללען, אונד מאַן וואוסטע ניכט מעהר גענויא, אָב דעם פסח־אָפפער דיא הייליגהאַלטונג דעם שב'ת**) ווייכען מיססע, אָדער ניכט. דעמצופאָלגע וואורדע נון דיא פראַגע היגגעוואָרפען, אָב ניכט אירגענד איין געלעהר־טער דאַ וואָרע, דער איבער דיעזען פאַלל צו ענטשיידען זיך געטרויע, אונד מאַן ער־פוהר בייא דיעזער געלעגענהייט, דאַס עבען איין מאַן אויס בבל אַנגעקאָממען זייא, דער באַבילאָניטע הלל הייסע אונד אונטער דען בעריהמטען געלעהר־טען שמעיה אונד אבטליון שטודירט האָטטע אונד דער עס נאַטירליך וויר

---

*) היער ווערדען אים טעקסטע דיעזע דראָהונגען דעם טרייאלאָזען וויבעס שפעציעל אַנגע־געבען, וויא אויך דיא ביבעלפערזע, דיא דער טוגענדהאַפטע יינגלינג יעדער דערזעלבען ענטגעגען צו זעטצען וואוסטע, דיא וויר אַבער אויס גוטער אַבזיכט אין דער איבערזעטצונג וועגליעסען.

**) עס קאָללידירטע נעמליך דאַס געבאָט, אַם פיערצעהנטען דאַס פסח־אָפפער צו פער־ריכטען, מיט דעם פערבאָט: דוא זאָללסט אַם שבת קיינע אַרט פאָן אַרבייט פערריכטען, בעזאָנ־דערס אַבער מיט דעם פערבאָט: איהר זאָללט אַם שבת קיין פייער אַנצינדען.
דער איבערזעטצער.

פסח דוחה שבת אם לאו. שלחו וקראו לו ואמרו כלום אתה יודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו. אמר להם וכי פסח אחד יש לנו בשנה שרוחה את השבת. והלא יותר ממאתים פסחים בשנה שדוחין את השבת. אמרו לו מנין לך אמר להם נאמר מועדו בתמיד ונאמר מועדו בפסח. מה מועדו האמור בתמיד דוחה את השבת. אף מועדו האמור בפסח דוחה את השבת. ועוד ק״ו. ומה תמיד שאין עונש כרת דוחה את השבת פסח שענוש כרת לא כ״ש. מיד הושבוהו בראשם ומינוהו נשיא עליהם. והיה יושב ודורש בהלכות הפסח כל היום כולו. התחיל מקנטרן בדברים. אמר להם מי גרם לכם שאעלה מבבל ואהיה נשיא עליכם. עצלות שהיתה בכם. שלא שמשתם את שני גדולי הדור והם שמעיה ואבטליון. אמרו לו. רבי שכח ולא הביא סכין מע״ש מהו. אמר להם הלכה זו שמעתי ושכחתי. אלא הנח להם לישראל. אם אינם נביאים הם בני נביאים הם. למחר מי שפסחו טלה תוחב לו הסכין בצמרו. מי שפסחו גדי תוחב לו הסכין בין קרניו. מיד ראה מעשה ונזכר הלכה. א״ל כך וכך שמעתי מפי שמעיה ואבטליון וכו׳. (הכי קא מיבעיא ליה דבר שיש לו היתר מן התורה. ודבר שבות כלאחר יד עמד לפניו לעכבו במקום מצוה מאי. א״ל הנח להם לישראל אם אינם נביאים הם בני נביאים הם.) א״ר יהודה אמר רב כל המתיהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו. ואם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו. החכמה מהלל. דאמר מר התחיל מקנתרן בדברים.

וויססען מיססען, אָב דעם פסח=געזעטץ דאַס שבת=געזעטץ ווייכען מיססע, אָדער ניכט. מאַן ליעס איהן זאָגלייך האָלען אונד פֿראַגטע איהן, אָב ער איבער דען אַנגעגעבענען פֿאַלל צו ענטשיידען וויססע. קאָממט עס דען, גאַב ער איהנען צור אַנטוואָרט, נור דיעס איינע מאַל פֿאָר, דאַס מאַן שבת איין אָפּפֿער דאַרגעבראַכט ווערדען זאָלל? עס קאָממט יאַ אים יאַהרע איבער צוויא הונדערט*) מאַל פֿאָר, דאַס דאַס אָפּפֿערן דאַס שבת=געזעטץ בעזייטיגעט! ער זוכטע נון זיינע בעהויפטונג נאָך אַנדערווייטיג אויף איינע געלעהרטע וויזע צו בעגרינדען אונד וואורדע אין פֿאָלגע דעססען, אַלס רעליגיאָזעס אָבערהויפט אַנגעשטעללט אונד צום נשיא (פֿירסטען) איינגעזעטצט. ער טרוג נון דען גאַנצען טאַג איבער דיא פסח=געזעטצע פֿאָר אונד היעלט איטאונטער זיינען צוהאָרערן איינע טיכטיגע שטראַפֿפּרעדיגט, דאַס עס מיט איהנען זאָ וויט געקאָממען זייא, וועגען העבונג איינעס ריטועללען צווייפֿעלס, זיך אַן איינען אויסלאָנדער ווענדען צו מיססען, וואַס נור אין פֿאָלגע איינער אונפֿעראַנטוואָרטליכען פֿערנאַכלעססיגונג דעס שטודיומס געשעהען קאָננטע.**) איבערדיעס האַטטע

---

*) יאַ נעמליך אַן יעדעם שבת צוויא טאַגעסאָפּפֿער אונד צוויא צוזאַטצאָפּפֿער דאַרגעבראַכט ווערדען מוסטען, וואַס אַללין איבער צוויא הונדערט פֿיר דאַס גאַנצע יאַהר אויסמאַכטע.

**) אים טעקסטע קאָממט נון היער נאָך איין צווייפֿעל פֿאָר, דער אַם פֿאָלגענדען טאַגע, אַלס אַם שבת זעלבסט ערהאָבען אונד דעם הלל צור לאָזונג פֿאָרגעבראַכט וואורדע. דיעזער קאָננטע זיך אַבער ניכט זאָגלייך ערמיננערן, וואַס זיינע לעהרער איבער דען אַנגערעגטען פֿאַלל

וקאמר להו הלכה זו שמעתי ושכחתי. הנבואת מדבורה שנאמר (שופטים ה׳) עד שקמתי דבורה וכו׳ וכתיב עורי עורי דבורה: וזכה עוד להיות גדולי ישראל תלמידיו. כדגרסינן במסכת סוכה פ׳ הישן דף כ״ח. ת״ר שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן. שלשים מהם ראויים שתשרה עליהם שכינה כמשה רבינו. שלשים מהם ראויים שתעמוד להם חמה כיהושע בן נון עשרים בינונים. גדול שבכולן יונתן בן עוזיאל. קטן שבכולן רבן יוחנן בן זכאי. אמרו עליו על ריב״ז שלא הניח מקרא. ומשנה. תלמוד הלכות ואגדות. דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים. קלים וחמורים וג״ש. תקופות וגימטריאות. שיחת מלאכי השרת ושיחת דקלים. משלות כובסין משלות שועלים. דבר גדול ודבר קטן. דבר גדול מעשה מרכבה. דבר קטן הויות דאביי ורבא. לקיים מה שנאמר. (משלי ח׳ כ״א) להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא. וכי מאחר שקטן שבכולם כך. גדול שבכולם עאכ״ו. אמרו עליו על יונתן בן עוזיאל בשעה שיושב ועוסק בתורה כל עוף שפורח עליו מיד נשרף. (ועיין פי׳ רשב״ם בבבא בתרא פרק יש נוחלין. ואע״ג דלמשה נמי עמד חמה כדגמרינן מאחל אחל בפ״ק סדר תעניות. מיהו משום דאלו קטנים מן הראשונים תלו הענין ביהושע). תלמוד סברת המשניות כגון שאנו אומרים לא שנו או חסורי מחסרא. הלכות הלכה למשה מסיני. אגדות תנחומא וב״ר ויקרא רבה. דקדוקי תורה כגון וא״ו וזה לכם הטמא דמרבינן מינה דם השרץ. דקדוקי סופרים כגון גזירות שגזרו כדי שלא יבואו לידי אסור תורה. קלות וחמורות שאדם דן מעצמו. וג״ש כגון דילפינן קיחה קיחה משדה עפרון. תקופות כגון מולד הלבנה. וגימטריאות כגון יהיה בגימטריא תלתין. ונוטריקון כגון ירט יראה ראתה נטתה. או כגון אנכי אנא נפשאי כתבית יהבית. שיחת דקלים שבני אדם רגילים לדבר על הדקלים כדכתיב בשלמה וידבר על העצים וגו׳. ופירש בערוך שהיו פורשים סדינים על הדקלים ומשביעים אותן כדי לגלות העתידות על ידן. ושיחת שדים ג״כ להשביעם. ונפקא מיניה לעשות קמיע

הלל אויך דאס גליקק, דיא בעריהמטעסטען מאננער צו שילערן צו האבען, וויא אים טראקטאט סוכה (פאל. כ״ה.) צו ערזעהען איזט. אכטציג שילער, הייסט עס דא־זעלבסט, האטטע הלל, דער אלטערע, פאן דענען דרייסיג ווירדיג וואַרען, גלייך דעם לעהרער משה דער געגענוואַרט גאטטעס טהיילהאפט צו ווערדען; דרייסיג אנדערע וואַרען ווירדיג, דאס איהנען, גלייך דעם יהושע, דיא זאננע שטיללשטעהע, אונד

ענטשיעדען האטטען, אונד היעלט זיך איבערצייגט, דאס דיא הערשענדע געוואָהנהייט פאן זעלבסט דאס ריכטיגע ערגעבען ווערדע, וואס אויך ווירקליך דער פאלל וואַר, אונד בייא דיעזער געלעגענ־הייט וואַר עס אויך, דאס זיך הלל עראיננערטע, דאס זיינע לעהרער דאמית איבעראיינסטימענד ענטשיעדען האטטען. - דער איבערזעטצער.

לרפואה. ושיחת מלאכי השרת להשביען. משלות כובסין ומשלות שועלים צורך יש בהן ללמוד ד״ת דכתיב תקן משלים הרבה וכתיב להבין משל ומליצה. מעשה מרכבה לדרוש פרשת מרכבה שביחזקאל. הוויות דאביי ורבא. שהקשו משניות וברייתות טובא ותירוצאי. לקיים מה שנא׳ להנחיל אוהבי יש. יש עולמות מ״ט מפני שאוצרותיהם מלאים כל טוב תורה וחכמה. כל עוף שהיה פורח עליו מיד נשרף מפני שמלאכי השרת באין לשמוע ממנו הדרשה: וג״כ מצינו ברבי חנינא בן דוסא בהיותו אדם גדול שהיו נזונים בני העולם בזכותו. והיתה פרנסתו בדוחק ומזונותיו בנסים. כדגרסינן בפרק סדר תעניות אלו דף כ״ח. רבי חנינא בן דוסא קא אזיל באורחא והוה דארי צנא דמילחא ארישא. אתא מיטרא אמר לפניו רבש״ע כל העולם כולו בנחת. וחנינא בצער. פסק מיטרא. כי מטא לביתיה אמר לפניו רבש״ע כל העולם כולו בצער. וחנינא בנחת. אתא מיטרא. אמר רב יוסף מאי אהני ליה צלותיה דכהן גדול לגבי דר׳ חנינא בן דוסא. דתנן היה מתפלל תפלה קצרה בבית החיצון שלא להבעית את ישראל. מאי מצלי רב יהודה אמר יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו שתהא שנה זו שחונה וגשומה. שחונה מעליתא היא אדרבא גריעותא היא. אלא אם שחונה שתהא גשומה. ואל תכנס לפניך תפלת עוברי דרכים. רבי אחא מסיים הכי ולא יעדי עביד שולטן מדבית יהודה. ולא יהיו עמך צריכין לפרנסה

אונטער דען צוואנציג איטטעלמאסיגערן וואר דער גראסטע, יונתן, זאהן עוזיאל׳ס, אונד דער קליינסטע, רבי יוחנן, זאהן זכאי׳ס, פאן וועלכעם עס הייסט, דאס ער קיינען געגענשטאנד יידישער געלעהרזאמקייט אונאונטערזוכט געלאססען האבע.*) גלייכערמאססען לעזען וויר אים טראקטאט תענית (פאל. כ״ח.) פאן רבי חנינא, זאהן דוסא׳ס, וועלכער אין גראסטער ארמוטה לעבטע אונד זיך דעננאך לעדיגליך דעם שטודיום דעס געזעטצעס ווידמעטע, אונד אב ער גלייך אלס געלעהרטער דיא גראסטע בעריהמטהייט ערלאנגט האטטע, עס דעננאך פער־שמאהעטע, דאפאן איינען אייגענניטציגען געברויך צו מאכען, אום ניכט, נאך זיינער מיינונג, דאדורך זיינען איינסטיגען לאהן יענזייטס צו פערקירצען.**) אהנליכעס

---

*) דיעזע געגענשטאנדע ווערדען דארט שפעציעלל אויפגעפיהרט אונד פאם פערפאססער דיע־זעס ווערקעס, איהרעם אינהאלטע נאך ערקלארט; זיא זינד אבער יעטצט טהיילס צו אללגעמיין בעקאננט, טהיילס אונזרער צייט צו אונאנגעמעססען, אלס דאס וויר פאן זייטען אונזרער לעזער איינען טאדעל צו בעפירכטען האטטען, דאס וויר זיא אונאיבערזעטצט געלאססען האבען, פיעל־מעהר דירפען וויר איהרען דאנק צו פערדיענען האפפען.

**) פאן היער אב ווערדען פאן דיעזעם רבי חנינא זאוואהל, אלס אויך פאן אנדערן געלעהרטען מעהרערע וואונדערפאללע בעגעבענהייטען ערצאהלט, אום דיא שלוסבעמערקונג דעס פערפאססערס צו בעגרינדען, דאס יענע פראממען, גאטטזעליגען מאנער, טראטץ דער הייפיגען וואונדער, דיא איהנען געשעהען, דעננאך ניכט דארויף אכטעטען, זאנדערן זיך מיט וועניגעם בעגניגטען אונד זיך ליעבער איהר גאנצעס לעבען הינדורך קיממערליך צו ערהאלטען זוכטען, אלס זיך ענטשליעססען מאכטען, איהרע צייט, וועלכע זיא אויף דאס שטודיום פערווענדעטען, וועלטליכען אנגעלעגענהייטען צו ווידמען. אום זא וועניגער קאננטע בייא איהנען דיא לייזענשאפט דעס נייזעס אויפקאממען, פאן דעססען פערווערפליכקייט דיעזעס גאנצע קאפיטעל עבען האנדעלט.
דער איבערזעטצער.

זה מזה ולא מעם אחר: אמר רב יהודה אמר רב בכל יום ויום בת קול יוצאת ואומרת. כל העולם כולו לא ניזון אלא בשביל חנינא בני. וחנינא בני די לו בקב חרובין מע"ש לע"ש. כל מעלי שבתא הות רגילה דביתהו דמחממא תנורא ושדיא אקטרתא בתנירא משום כיסופא. הוה לה ההיא שבבתא בישתא. אמרה מכדי ידענא דמידי לית לה איזיל ואחזי מאי האי. אזלא וטרפא אבבא. איכנסא ועיילא לאינדרונא. ואיתעביד לה ניסא ואשכחתא להנורא דמלי ריפתא ואגנא דמליא לישא. אמרה לה פלינתא פלינתא איתי מסא דחריכא ליך ריפתיך. אמרה לה אף אנא להכי עייל. תנא אף היא להביא מרדא נכנסה שמלומדת בניסים הות: אמרה ליה דביתהו עד אימת ניזיל ונצטער כולי האי. אמר לה מאי נעביד. אמרה ליה מטיבותא דגניזא לצדיקי בעלמא דאתי בעי רחמי דניסבו לך מידי. בעא רחמי יצתה כמין פסת יד ויהבו ליה חד כרעא דפתורא דדהבא. חזא בחלמא עתידי צדיקי דאכלי אפתורא דדהבא דאית ליה תלת כרעי. ואת אכלת אפתורא דתרי כרעי. אמרה ליה דביתהו בעא רחמי דלשקלינהו מנך. בעא רחמי ושקלוהו. תנא גדול היה הנס האחרון יותר מן הראשון. דגמירא דמן שמיא מיהב יהבי מישקל לא שקלו: חד בי שימשי חזייה לברתיה דהות עציבה א"ל אמאי עציבת. אמרה ליה דאיהלף לי מאנא דמישחא במאנא דחלא ורמאי בשרגא. א"ל מי שאמר לשמן וידלק יאמר לחומץ וידלק. תנא היה דולק והולך עד שהביאו ממנו אור להבדלה. הויין ליה הני עיזי. אתו ואמרו ליה קא מפסידין ארעתא. אמר אי קא מפסידין נכלינהו דובי. ואי לא ליתו אינהו דובי בקרנייהו. לאורתא כל חדא וחדא איתי דובא בקרנתא: הוה ליה ההיא שבבתא. אמרה ליה בניתי ביתא ולא מטו כשורי. א"ל מה שמך א"ל איכו. א"ל איכו לימטו כשוריך. תנו הגיעו עד שיצאו אמה לכאן ואמה לכאן. וי"א סניפין עשאן (נתחברו סמיכות לקורות). תנא פלימו אומר אני ראיתי אותו הבית. והיו קורותיו יוצאות אמה לכאן ואמה לכאן. ואמרו לי זהו הבית שקירה רבי חנינא בן דוסא בתפלתו: נראה מכאן שלא רצה ר' חנינא בן דוסא לקבל בעה"ז חלק ממה שהיה גנוז לו לעה"ב. ושב לבעא רחמי ושקלוה. בראותו טובת העה"ב שהוא לאין תכלית. וטובת העה"ז שהיא הבל ורעות רוח. כמו שאמר החכם בפ"ד ממסכת אבות. יפה שעה אחת של קורת רוח בעה"ב מכל חיי העה"ז: וגם כן אירע לרבי אלעזר בן פדת. כדאמרינן עלה ר"א בן פדת הוה דחיקא ליה מילתא טובא. עבד מילתא (פי' הקיז דם) ולא הוה ליה מידי למטעם. אשכח ברא דתומא (פי' עלה של שום) שדא לפומיה. חלש ליביה אזל לביתיה ונאים. עיילו רבנן לשיולי ביה. חזיוהו דבכי וחייך ונפק

צוציתא דנורא מאפותיה (ואפותיה מצחו) כד איתער א"ל רבנן מ"ט בכה מר והייך ונפק צוציתא דנירא מאפותיה. א"ל דחזאי שכינה ואמרי קמיה. עד אימתי אצטער ואיזיל בהאי דוחקא. א"ל ניחא לך דאחריביה לעלמא והדר אבריה איפשר למבריה בשעתא דמזוני. אמרי קמיה רבוני דעלמא כולי האי ואפשר. אמרי ליה שני דהיית נפישי או דחיינא. אמר לי דחיית. אי הכי לא בעינא: אמרי ליה לעלמא דאתי מה יהבת לי. אמר לי יהבינא לך תליסר נהרתא דמשכא אפרסמונא דכיא דמתענגת בהו. אמרי קמיה רבוני דעלמא כולי האי ותו ליכא. אמר לי לחברך מאי ניתיב להו. אמרי רביני דעלמא ומגברא דלית ליה קא בעינא. מחיין באסקוטלא אפתואי. ואמר לי אלעזר ברי איגורי בך גירי: וגם כן מצינו שאירע לרבה בר אבוה. כדגרסינן במציעא פרק המקבל דף קי"ד. רבה בר אבוה אשכחיה לאליהו דקאי בבית הקברות של גוים. אמר ליה מנין שמסדרין לבעל חוב (ר"ל לקבל מזונותיו די מחסורו אשר יחסר לו על פי נ"ד) א"ל גמר מיכה מיכה מערכין. (גבי ערכין כתיב ואם מך הוא מערכך וגבי ב"ח כתיב וכי ימוך אחיך): מניין לערום שלא יתרום (דברים כ"ג) דכתיב ולא יראה בך ערות דבר. א"ל ולאו כהן ניהו מר ומ"ט קא מר בבית הקברות. א"ל לא מתני מר סדר טהרות. דתניא רשב"י אומר קברי גוים אין מטמאין. שנאמר (יחזקאל ל"ד) ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם. אתם קרויים אדם. ואין אומות ע"א קרויים אדם. א"ל בארבעה ל[illegible]נא בשיתא מצינא. א"ל ואמאי. אמר ליה דחיקא לי מילתא טובא (מאוס מזונות). דבריה ועייליה לגן עדן. א"ל פשוט גלימך ספי ושקול מהני טרפי. ספא ושקל. (ספי פי' לקוט. טרפי פי' עלים) כי הוה נפיק ואזיל. שמע דקאמרי מאן קדים ואכיל עולמיה כרבה בר אבוה. נפיץ גלימיה ושדינהו (פי' כפן הרחיב למלבושו וכיבדו היטב וזרק אותם העלים) כחט גלימא ריחא (פי' שנסחטו העלים בטליתו ובשבילה מבוסם ביותר) זבניה בתריסר אלפי דינרי ופלגינהו לחתנוותיה: ולפי טבע המציאות היה יותר קשה להם המצאות המזונות מנסים נפלאות. ולא היו מהרהרים אחר מדותיו של מקום. כדגרסינן במסכת שבת פרק במה בהמה יוצאת דף נ"ג. ת"ר מעשה באדם אחד שמתה אשתו והניחה לו בן להניק. ולא היה לו שכר מניקה ליתן. ונפתחו שני דדיו כשני דדי אשה והניק את בנו. אמר רב יוסף בוא וראה כמה גדול אדם זה שנעשה לו נס כזה. א"ל אביי אדרבא. כמה גרוע אדם זה שנשתנו עליו סדרי בראשית. אמר רב יהודה אמר רב בוא וראה כמה קשין מזונותיו של אדם שנשתנו עליו סדרי בראשית. אמר רב נחמן תדע דמתרחיש ניסא ולא איברו מזוני. (פי' אין עושין נס שיבוטלו מזונות לצדיקים בניסים שיגדלו חטים באוצרותיהם): וג"כ מצינו בחכמי' אחרים שהיו נצרכים. ושמחים בחלקם. ולא היו מקנאים בעשירים

שבדורם אלא שהיו שבעים במתת חלקם אם מעט ואם הרבה. לפיכך אל יקנא אדם בעשירים. כי מרבה נכסים מרבה דאגה. בחצי ימיו יעזבנו. ואפי׳ שיגיעו עמו עד יום מיתתו. לא ילכו להליץ בעדו ליום דינו. בביתו ישארו. לאחרים. ואולי לשונאיו. ויש לו לאדם לעיין ולשים בלבו מה שאמר שלמה בחכמתו. אחר שקבץ כל עושר ונתגדל בחכמה ובכל גדולה. וראה היאך הוא הבל הבל. מאס בכל היתרונות שתחת השמש ר״ל בעולם הזה. (קהלת ב׳) ואמר אמרתי אני בלבי לכה נא אנסכה בשמחה וראה בטוב והנה גם הוא הבל וגו׳: תרתי בלבי למשוך ביין את בשרי ולבי נוהג בחכמה ולאחוז בסכלות עד אשר אראה אי זה טוב לבני האדם אשר יעשו תחת השמים מספר ימי חייהם: הגדלתי מעשי בניתי לי בתים נטעתי לי כרמים. עשיתי לי גנות ופרדסים ונטעתי בהם עץ כל פרי: עשיתי לי ברכות מים להשקות מהם יער צומח עצים קניתי עבדים ושפחות ובני בית היה לי: גם מקנה בקר וצאן הרבה היה לי מכל שהיו לפני בירושלים: כנסתי לי גם כסף וזהב וסגולת מלכים והמדינות עשיתי לי שרים ושרות ותענוגת בני אדם שדה ושדות: וגדלתי והוספתי מכל שהיה לפני בירושלים אף

ווירד אויך פאן אנדערן געלעהרטען ערצעהלט, אונד אויס אללעם דיעזעם געהט הערפאר, וויא יענע, אין פראוטה לעבענדען וועזען זיך מיט וועניגעם בעגניגטען אונד קיינען נייד געגען דיא רייכען העגטען; דען אין דער טהאט ערצייגט גראססעס בעזיטצטהום אויך גרעססערע זארגען, אונד וויא פאסט אום עס ניכט דער בעזיטצער אין דער העלפטע דער געוועהנליכען מענשליכען לעבענסצייט פערלאססען, אונד בעהאלט ער אויך דאס איהזאס ערלרונגענע ביז אן דאס נאטירליכע לעבענסענדע, זא קאן עס איהם דעננאך יענזייטס צו קיינער עמפפעהלונג דיענען; פיעלמעהר אום ער עס היער אנדערן, פיעללייכט גאר זיינען פיינדען צוריקלאססען. עס זאללטע זיך דאהער יעדער מענש דיא ווארטע דעס וויזען שלמה צו הערצען נעהמען, ווערכער, נאכדעם ער גראססע שעטצע אויפגעהייפט האטטע אונד אין וויזהייט אונד גרעססע אויפערצאגען ווארדען וואר, איינזאה, וויא אייטעל אללעס דיעזעס זייא, אונד דאהער אללעס אירדישע מיט פעראכטונג בעטראכטעטע, וויא ער (קהלת ב׳.) זיך אויסדריקקט: ,,איך שפראך צו מיר זעלבסט, וואהלאן! איך וויל עס איינמאל מיט דער פריידע, מיט דעם וואהללעבען פערזוכען; אללייז, אויך דיעס איזט אייטעל! איך וואר נאכאליך ענטשלאססען, מיינעם קערפער מיט וויין גיטליך צו טהון, וועהרענד איך מיינען גייסט דער וויססענשאפט ווידמעטע, דאך אבער אויך דיא טהארהייט פעסטהאלטען וואללטע, ביז איך עס ערמיטטעלטע, וואָרין דאס גוטע בעשטעהע, ווערכעס דיא מענשען איהרע לעבענסצייט הינדורך אויסצואיבען האטטען; איך מאכטע מיר גראססע אונטערנעהמונגען, בויטע מיר הייזער, פפלאנצטע מיר וויינבערגע, לעגטע מיר גערטן- אונד לוסטגערטען אן, ליעס אללע ארטען פרוכטבייאמע דאהין פפלאנצען, ליעס מיר טייכע גראבען, אום בויארייכע וואלדער צו בעפייכטען, שאפפטע מיר שקלאפען אונד שקלאפיננען אונד זאמטיגעס געזינדע אן, אויך רינד- אונד שאפהעערדען האטטע איך מעהר, אלס יע איינער פאר מיר אין ירושלים, איך זאממעלטע מיר זילבער אונד גאלד, זעלטענהייטען דער קעניגע אונד לענדער, שטעללטע זענגער אונד זענגעריננען אן, פערשאפפטע מיר אללע ערגעטצליכקייטען דער מענשען, נאהם מיר פרויען אונד

חכמתי עמדה לי: וכל אשר שאלו עיני לא אצלתי מהם לא מנעתי את לבי מכל שמחה כי לבי שמח מכל וגו׳ ואין יתרון תחת השמש: וכל זה אמר החכם שלמה כשהגיע ובא לידו כל חמדת העה״ז. ובחן וראה בו כי הכל הבל ורעית רוח. ימיו כצל עובר. ראית בו ואיננו. ואמר שאין יתרון בכל מה שאדם עמל בדברים שהם תחת השמש. ואם שלמה המלך כשהשיג כל שררות ומעדני עולם אמר זה. מה יש לומר לכל באי עולם שלא יגיעו לאחד מני אלף. ובא ללמדנו שהעמל הנכון הוא במה שלמעלה מן השמש. להשיג הטוב התמידי שאין בו רע ולא הערך כלל. שזו מה שעמד לו ונשאר מכל עמלו כמו שאמר אף חכמתי עמדה לי. ועל זה אז״ל בראותם כי אדם לעמל יולד. אשרי מי שעמלו בתורה. ומכאן אתה למד שאין לו לאדם לקנאת בכל טובה שבעולם הזה. וגם לא באנשי רשע ובדרכיהם ועדונם. שאם כן נראה שכוסף ומתאוה בדרכם. ועל זה אמר שלמה (משלי ג׳) אל תקנא באיש חמס ואל תבחר בכל דרכיו: ואמר (שם

קעבספֿרויען, טהאַט היעראָין מעהר אַלס אַללע, דיא פֿאָר איר וואַרען אין ירושלים, אונד איינע ווייזהייט לייסטעטע איר גוטע דיענסטע דאַבייא; וואַס אַוגאָ איינע אויגען בעגעהרטען, פֿערזאַגטע איך איהנען ניכט, ענטזאָג איינעם הערצען קיינע פֿריידע; דען פֿערגניגט וואַר איין הערץ אָב אַללעם דעססען, א. ז. וו. ניכטס ער= שפריעסליכעס גיעבט עס אונטער דער זאָננע.״ דיעזעס אַללעס איטערטע דער וויזע שלמה, נאַכדעם ער אַללע אַננעהמליכקייטען דיעזער וועלט געקאָסטעט האַטטע אונד ענדליך איינזאַה, דאַס אַללעס היניעדען אייטעל אונד ניכטיג זייא; דאַס דאַז מענשליכע לעבען איינעם פֿערטשווינדענדען שאַטטען גלייכע, דעססען אַן קוים אַנזיכ= טיג ווירד אונד ער דאַהין איזט; וועסהאַלב ער זו דעם שלוס געלאַנגטע, דאַס פֿאָן אַללען דינגען אונטער דער זאָננע, וואָמיט דער מענש זיך בעפֿאַססט, ניכטס ערשפריעסליכעס ענטשטעהע. ווען אַבער דער קאָניג שלמה, נאַכדעם ער נור האָכסטען הערשאַפֿט אונד דען האָכסטען גענוססען דיעזער וועלט געלאַנגט וואַר, דיעזען אויסשפרוך טהאַט, וואַס זאָללען ערסט אַנדערע ערדענוואַללער זאַגען, דיא ניכט דען טויזענדסטען טהייל פֿאָן אַללעם דעם ערלאַנגען? דער קאָניג שלמה וואָללטע אונס אַבער עבען לעהרען, דאַס דער מענש זיך נור דאַמיט זו בעפֿאַססען האַבע, וואַס איבער דער זאָננע זיך בעפֿינדעט, אום איין דויערנדעס גליק זו עררייכען, וואָראַן קיין איבעל אונד קיינע אונפֿאָללקאָממענהייט האַפֿטעט. דיעס אַללייו וואַר איהם פֿאָן אַללען זיינען בעשטרעבונגען איבריג געבליעבען, וואָרויף ער מיט דען וואָרטען הינדייטעט: ,,איינע ווייזהייט איזט מיר זוריקגעבליעבען״; דאַהער זאַגען אויך אונזערע ווייזען, וועלכע עבענפֿאַללס איינזאַהען, דאַס דער מענש זור איהזעליגקייט געבאָרען איזט: ,,הייל דעמיעניגען, דער דיעזע איהזעליגקייט, דאַס געזעטץ, זום געגענ= שטאַנדע האַט״. היערויס געהט הערפֿאָר, דאַס דער מענש אויף קיין אירדישעס גוט, נאָך אויף וואָללוסטיגע אונד לאַסטערהאַפֿטע מענשען נײדיש זיין דירפֿע; דען וואָרע עס דיעס, זאָ האָטטע עס דען אַנשיין, אַלס האָטטע ער וואָהלגעפֿאַללען אַן איהרעם וואַנדעל; דאַהער זאַגט שלמה: ,,בענײדע ניכט דען געוואַלטהאָטיגען אונד וואָהלע זיינען וואַנדעל ניכט״ (משלי ג׳, ל״א.); פֿערנער: ,,בענײדע דיא לאַסטערהאַפֿטען ניכט אונד ווינשע ניכט איהרע געזעללשאַפֿט״ (משלי כ״ד, א׳.);

כ״ד) אל תקנא באנשי רעת ואל תתאו להיות אתם: אבל מותר לקנאת בהולכים בדרך ישרה. ואע״פ שטוב הוא למאס ברע ולבחור בטוב לשם שמים ולא בדרך קנאה. עכ״ז מתוך שלא לשמה בא לשמה. וגם יש דבר הנקרא קנאה שהוא מצוה מן המובחר. כשיראה החסיד לרשעים שמחללים השם בפרהס״א. לשום נפשו בכפו ויקנא קנאת השם. להוכיחם וליסרם בכל יכלתו. בין בדיבור בין בפועל. כמו שעשה פינחס בקנאתו קנאת השם. שהרג זמרי נשיא שבט. והיתה סבה להשיב חמת האל יתברך מעל עמו ישרא׳. ונתן לו הקב״ה שכרו משלם. ככתוב (במדבר כ״ה) הנני נותן לו את בריתי שלום: ומזה למדו ז״ל הבועל ארמית קנאין פוגעין בו. ובזה היו רגילים הנביאים והחסידים הראשונים בכל זמן וזמן. והיו מוסרין עצמן למיתת בהוכיחם את העם. כמו שעשו רבי אלעזר בר״ש ורבי ישמעאל ב״ר יוסי. כדגרסינן במסכת מציעא ראש פרק השוכר את הפועלים דף פ״ג. רבי אלעזר ב״ר שמעון אשכחיה לפרהוגנא דמלכא (פי׳ ממונה על מלך היות קא תפוס גנבי) אמר ליה היכי יכלת להו (פי׳ איך תבין תחבולותיהם) וכי לאו כחיותא נמשלו (זתתחבלות ביום במסתרותיהם) דכתיב בהו (תהלים קי״ד)

דאגעגען איזט דער נייד וואהל ערלויבט געגען דיאיעניגען, וועלכע איינען רעדליכען וואנדעל טרייבען, אונד אב עס גלייך פארציגליכער איזט, דאס לאסטער צו פערראבשייען אונד דיא טוגענד צו איבען פאן גאטטעספורכט וועגען אונד ניכט אויס נייד, זא איזט דעננאך דיא לעטצטערע וויזע אין זא פערן געשטאטטעט, אלס דאס, וואס מאן אנפאנגס אויך ניכט פאן גאטטעס וועגען בייא אפטערער וויעדערהאלונג אם ענדע דאך אויס רייגער אבזיכט טהוט. נאך איינע ארט אייפער*) גיעבט עס, דער זאגאר עטוואס זעהר פערדיענסטליכעס איזט אונד דארין בעשטעהט, דאס איין פראממער, וועלכער זאן לאסטערהאפטען מענשען דען גאטטליכען נאמען אפפענטליך ענטווייהען זיעהט, אהנע ריקהאלט אויפטריטט, זיך דער זאכע גאטטעס אייפריג אנניממט, אונד אויס אללען קראפטען דורך ווארט אונד טהאט דיא פרעפלער בעלעהרט אונד צורעכט וויזט, וויא איינסט פינחס, אויס אייפער פיר גאטטעס זאכע, דען שטאממפירשטען זמרי אומברכטע אונד דאדורך דען גאטטליכען צארן פאן זיינעם איזראעליטישען פאלקע אבווענדעטע, אויך פאן גאטט איינע בעלאהנונג ערהיעלט, וויא עס הייסט: „איך ערריכטע מיינען פריעדענסבונד מיט איהם" (באדבר כ״ה, י״א.). זא פפלעגטען עס דיא פראפעטען אונד אנדערע פראממע דער פארצייט צו אללען צייטען צו מאכען אונד מיט געפאהרדונג איהרעס לעבענס דאס פאלק צורעכט צו וויזען; זא ז. ב. רבי אלעזר, זאהן דעס רבי שמעון, אונד רבי ישמעאל, זאהן דעס רבי יוסי. ערסטערער בעגעגנעטע איינסט איינעם האטער, וועלכער פאן דער פערזישען רעגיערונג דען אויפטראג האטטע, דיא דעם דיעבשטאהלע פערדאכטיגען צור האפט צו בריגגען. אויך וועלכע וויזע, פראגטע ערסטערער דען לעטצטערן, ווירסט דוא איהרער האבהאפט אונד ווייסט דוא, זיא אין איהרען שלופפווינקעלן אויפ־

*) פיר דאס הויפטווארט: נייד גיעבט עס איים העברעאישען קיין ענטשפרעכענדעס; דען דאס הויפטווארט קנאה, דאס פאן פראפהאנטריפטטעללערן געוועהנליך דאפיר געברויכט ווירד, האט אין דער ביבעל ״ גאנץ אנדערע בעדייטונגען; יעדאך קאממען זיא אללע אין דעם בעגריפפע פאן אייפער צוזאממען, וועסהאלב איך אין דער איבערזעטצונג דיעזעס ווארט געוועהלט האבע. דער איבערזעטצער.

בו תרמש כל חיתו יער. איכא דאמרי מהאי קרא א"ל יארוב במסתר כאריה בסוכה. ודילמא שקלת צריקי ושבקת רשיעי. א"ל היכי אעביד הורמנא דמלכא הוא (פי' מצות המלך היא ואני מצייה להכניסם מאחר שאני מוצא בס שוס צד גניבס). א"ל תא אגמרך היכי תעביד. אמר עייל להנותא דחמרא בארבעה שעי קמייתא. ואי חזית איניש דקא שתי חמרא וקא נקיט כסא בידיה וקא מנמנם. שאיל עלויה. אי צורבא מרבנן הוא קדומי קדים לגירסיה (פירש השכים בעוד לילה לקרות ולכן הוא מנמנס). אי פועל הוא קדומי קדים לעבידתיה. אי עבידתיה בלילה רדודי רדיד (פירש מותח חוטי נחשת וברזל לעשות מחטים ואם שלא נשמע בבית קול הפטיש שמא ודך). דלאו הכי והכי תפסיה דגנבא הוא. אישתמע מילתא בי מלכא. אמרי קריינא דאיגרתא איהו לחוי פרוונקא. אתיוהו לר' אלעזר ב"ר שמעון וקא תפיס גנבי ואזיל. פגע ביה רבי יהושע בן קרחה. א"ל חומץ בן יין (פירש רשע בן צדיק) עד מתי אתה מוסר עמו של אלהינו להריגה א"ל קוצים אני מכלה מן הכרם. א"ל יבא בעל הכרם ויכלה את קוציו. יומא חד פגע בי' ההוא כובס. קרייה חומץ בן יין אמר מדאית ביה עזות פנים כולי האי ש"מ רשע הוא. א"ל תפסוהו. לבתר דאיתותב דעתיה. בעי לפרוקיה ולא מצי. הוה קא מצטער טובא אבתריה. קרי

צופינדען? דירפעהלט דוא ניכט פיעלייכט אונטולדיגע פעמטנעהאמען אונד פער־
ברעכער פריילאססען. וואס זאלל איך מאכען? אנטוואָרטעטע דער לעטצטערע, דעם
קעניגס בעפעהלע מיססען פאָללצאָגען ווערדען. וואָהלאן! שפראך אלעזר, איך וויל
דיך לעהרען, וויא דוא פערפאהרען מיססעסט. געהע אין דען פיער מאָרגענשטונדען
אין דיא ווייןשענקען, זיעהסט דוא נון דאזעלבסט איינען דען ווייןבעכער אין דער
האנד האלטען אונד דאבייא שלומערן, זאָ ערקונדיגע דיך נאך זיינעם געווערבע.
איזט ער איין געלעהרטער, זאָ שטאנד ער געוויס צום בעהופע דעם שטודירענס פריה
אויף; איזט ער איין האנדווערקער, זאָ האט איהן זיינע ארבייט פריה אויפגעטריעבען,
וויא צ. ב. דיא נאדלער, וועלכע איהרע ארבייט געוואָהנליך דעס נאכטס טרייבען; איזט
ער אבער קיינעס פאָן ביידען, זאָ איזט עס איין דיעב אונד דען קאננסט דוא פעסט־
נעהמען. דיעזער ערטהיילטע ראטה ווירדע דעם קעניגע הינטערבראכט, וועלכער
נון זאגטע: דעריעניגע, וועלכער דען בריעף לאס, מאג אויך צום באָטען דיענען. רבי
אלעזר ווירדע דאזאָ הערבייאגעפיהרט אונד איהם דער אויפטראג ערטהיילט, דיעבע
איינצופאנגען. בייא דער אויסאיבונג דיעזעס אמטעס, בעגעגנעטע איהם איינסט
רבי יהושע, זאָהן קרחה'ס, אונד פראגטע איהן, וויא לאנגע ער נאך זיינע גלוי־
בענסברידער דעם טאָדע פרייזגעבען ווערדע? איך שאפפע בלאָס דיא דאָרנען אויס
דעם ווייןבערגע וועג, ערוויעדערטע רבי אלעזר. דאס אום, ערוויעדערטע רבי
יהושע, דער בעזיטצער דעם ווייןבערגעס זעלבסט טהון! יא! איין בלייכער, וועלכער
איהם איינעס טאגעס עבענפאללס בעגעגנעטע, גאב איהם דען שימפפנאמען: וויינ־
עססיג (ד. ה., איין שלעכטער זאָהן ווירדיגער עלטערן). דא דיעזער מיינט, שפראך
אלעזר, זאָ אונפערשאמט איזט, זאָ איזט ער געוויס איין טויגעניכטס אונד גאב זאָגלייך
דען בעפעהל, איהן פעסטצונעהמען. דאָך נאכדעם ער צו קאלטער בעזיננונג גע־
קאָממען וואר, וואָללטע ער דען געפאנגענען לאָזקויפען, פערמאָכטע עס אבער
ניכט מעהר אונד ווענדעטע, אב דעם איבעראיילטען שריטטע זיך זעהר גראמענד,

עליה (משלי כ״א) שומר פיו ולשונו וגו׳. אסקוהו בזקיפא. קם תותי זקיפא וקא בכי. א״ל רבי אל ירע בעיניך שהוא ובנו בעלו נערה מאורסה ביום הכפורים. באותה שעה הניח ידיו על בני מעיו ואמר שישו בני מעי שישו. ומה ספקות שלכם כך ודאות שלכם עאכ״ו. ומובטח אני בכם שאין רמה והולעה שולטת בכם. אפ״ה לא מייתבה דעתיה. אשקוהו סמא דשנתא (פירש משקה שכותבים לאדם שיישן). ועיילוהו לביתא דשישא (פירש בבית של שיש). וקרעו לכריסיה ומפקי מיניה דיקולי דתרבא (פירש סלים מלאים שומן שהיה ר״א ברי״ש שמן מאד). ואותביה בשמשא דתמוז ואב ולא מסרח (פירש לנסות אם יסריח וירוס תולעים לדלות בו סימן לאחר מיתה). אמרי כל תרבא נמי לא מסרח. כל תרבא לא סריח (פירש כל חלב שאין בו בשר אינו מסריח). כל תרבא דאית ביה שיריאקי סומקי מסריח (פירש גווניס אדומים שהם מן הבשר). והאי אע״ג דאית ביה שיריאקי סומקי לא מסריח. קרי אנפשיה (תהלי׳ ט״ז) אף בשרי ישכון לבטח: ואף רבי ישמעאל ב״ר יוסי מטא ליה כי האי מעשה לידיה. פגע ביה אליהו א״ל עד מתי אתה מוסר עמו של אלהינו להריגה. א״ל מאי אעביד הורמנא דמלכא הוא. אמר ליה אבוך ברח לאסיא. ואת ברח ללודקיא. וגם כן מצינו בר׳ שילא שמסר עצמו על קנאת השם. כדגרסינן בפרק הרואה דף נ״ח. ר׳ שילא נגדיה (פירש הלקוהו) להחוא גברא דבעל ארמית. אזל אכל קורצא בי׳ מלכא (פירש הלשינו) אמר איכא חד גברא ביהודאי דדאין דינא בלא הורמנא דמלכא. שדר עלויה פריסתקא (פירש ממונה). כי אתא א״ל מאי טעמא נגדתיה להחוא גברא. א״ל משום דבעל חמרתא. אמרי ליה אית לך סהדי. אמר להו אין. אתא אליהו ואדמא ליה כאינשי ואסהיד. אמרו אי הכי בר קטלא הוא. א״ל אנן מיומא דגלינן מארעין לית לן רשותא למיקטל. (אתון מה דבעיתון עבידו ביה. עד דמעייני ביה בדינא). פתח

אויף זיך דען פערז אן: ,,ווער זיינען מונד אונד זיינע צונגע צו בעוואכען וייס, דער ערשפארט זיך פיעלע ליידען'' (משלי כ״א, כ״ג). אלס נון דער געפאנגענע גע־הענקט ווורדע, שטעללטע זיך אלעזר אונטער דען גאלגען אונד ווייטע; אבער דער הערויגעלאנגענע ריעף איהם צו: גראמע דיך ניכט, רבי! איך האבע דיעזע שטראפע ווירקליך פערדיענט! דעננאך קאננטע זיך רבי אלעזר זיינע גאנצע איבריגע לעבענסצייט היינדורך ניכט מעהר בערוהיגען. איין אהנליכער פאלל ערײ־איגנעטע זיך מיט רבי ישמעאל, זאהן דעם רבי יוסי, דער זיך ענדליך דיעזער בעשאפטיגונג דורך דיא פלוכט ענטצאג.*) זא האבען דיא פראמטען

---

*) איינען אהנליכען פאלל ערצאהלט דער פערפאססער פאן איינעם געוויססען רבי שילא, דעם זאגאר פאן דער פערזישען רעגיערונג דאס ריכטעראמט איבערטראגען ווארדען; אלליין דאס דערזעלבע ניכטס ערקוועדיגעס דארבויעטעט אונד אויך דיא פערהאנדלונג דאבו זיך ניכט צור איבערזעטצונג איינגנעט, זא פערליערט דער לעזער ניכטס דורך דיא אונטערלאססונג דערזעלבען. דער איבערזעטצער.

ר׳ שילא ואמר (ד״ה א׳, כ״ט) לך ה׳ הגדולה והגבורה והתפארת. א״ל מאי אמרת. א״ל הכי קאמינא בריך רחמנא דיהב מלכותא בארעא מעין מלכותא דרקיעא (ויהיב לכו שולטנא ורחמי דינא). אמרי הואיל וחשבינן עלייכו. לידון תאי כולא דינא. יהבו ליה קולפא דפרזלא (פירז מקל לרדות). א״ל תוב אפתחא דקרתא ודון דינא. כי הוה נפיק. א״ל ההוא גברא ומי עביד רחמנא ניסא לשקרא. א״ל רשע ולאו חמרי איקרי דכתיב (יחזקאל כ״ג) אשר בשר חמורים בשרם. חזייה דהוה קא אזיל למימרא להו דקרינהו חמרי. אמר האי רודף הוא. והתורה אמרה הבא להרגך השכם להרגו. מחייה בקולפא וקטליה. אמר הואיל ואיתעבד לי ניסא בהאי קרא דרשינן ליה. נפק לבי מדרשא ודרש לך ה׳ הגדולה והגבורה וגו׳ כדאיתא בסוף חלק רביעי בחג המצות. ועל כן החסידים הראשונים היו מוסרים עצמם לקידוש השם. לבער קוצים מן הכרם. להוכיח וליסר לחולכים בדרך לא טובה. והיו מתגרים עמהם על מילי דשמיא כדגרסינן בפרק קמא דברכות דף ז׳ ובפרק קמא דמגלה דף ו׳. אמר רשב״י מותר להתגרות ברשעים בעה״ז. שנאמר (משלי כ״ח) עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו בם: ואם לחשך אדם לומר. הא כתיב (תהלי׳ ל״ז) לדוד אל תתחר במרעים. אמור לו מי שלבו נוקפו אומר כן. אל תתחר במרעים להיות כמרעים. ואל תקנא בעושי עולה להיות כעושי עולה. ואומר אל יקנא לבך בחטאים כי אם ביראת ה׳ כל היום: ואמר ג״כ שלמה (משלי כ״ד) אל תתחר במרעים ואל תקנא ברשעים: על כן יש לו לאדם לקנאות במעשיהם. להתגרות בהם על פשעם. ולא יקנא בכל מה שיראה בהצלחתם. כי בודאי נפרעין מהם

דער פֿאַרנייט פֿיר דיא הייליגונג דעס געטטליכען נאַמענס איהר לעבען אויפ׳ס שפיעל געזעטצט, דיא דאָרנען אויס דעם ווייכבערגע וועגגעשאַפֿפֿט אונד דיא אונגערעכטען געציכטיגעט. דאַרום הייסט עס אים טראַקטאַט מגילה (פֿאָל. ז׳.): רבי שמעון, זאָהן יוחאי, זאַגט: עס איזט וואָהל ערלויבט, מיט דען באָזעוויכטערן אַנצובינדען, וויא עס הייסט: „נור דיא דאַס געטטליכע געזעטץ פֿערלאַססען, בעלאָבען דען לאַסטער־האַפֿטען; דיא אַבער דאַס געזעטץ בעאָבאַכטען, בינדען מיט איהנען אַן. ווענדעטע אַבער יעמאַנד היערגעגען איין, דאַס עס יאַ אַנדערווייטיג הייסע: „בינדע מיט איבעלטהעטערן ניכט אַן?‟ (תהלים ל״ז, א׳.); זאָ ווירדע מאַן היערויף אַנטוואָרטען: דיעזען זין לעגט נור דעריעניגע היניין, דעססען הערץ זיינער זינדען האַלבער בע־אונרוהיגט איזט; דער וואַהרע זין אַבער: לאַססע דיך ניכט אַנרעגען, דען איבעל־טהעטערן נאַכצואַהמען, אונד זייא ניכט אויף דיא אונגערעכטען נייִדיש, אום עס איהנען גלייכצוטהון. אויך שלמה שפראַך: „לאַססע דיך ניכט פֿאָן איבעלטהעטערן אַנ־רעגען אונד זייא ניכט ניידיש אויף דיא אונגערעכטען.‟ (משלי כ״ד, י״ח.) דער מענש זאָלל זיך אַלזאָ וואָהל איבער דיא טהאַטען דער לעטצטערן עראייפֿערן אונד זיא וועגען איהרער פֿרעפֿעל צור רעדע שטעללען, אַבער ניכט אויף דאַס גליקק ניידיש זיין, דאַס ער עטוואַ ביא איהנען בעמערקט, דען איהרע בעשטראַפֿונג

באחריתם. כי כבר דבר דוד המלך ע״ה במשל. בקנאת בני אדם בשלום
הרשעים. שאמר (תהלים ע״ג) ואני כמעט נטוי רגלי כאין וגו׳. כי קנאתי
בהוללים וגו׳. וסיום הענין כמתרץ ואמר עד אבוא אל מקדשי אל וגו׳: ר״ל
לזכותם באחרית העה״ז. ולכלותם בעולם הנשמות. ועל זה העורון שיש בעיני
בני אדם אמר החכם שלמה. (משלי י״ד) יש דרך ישר לפני איש ואחריתו
דרכי מות: ואם האל יתברך מאריך להם טובה ושלוה בעה״ז. הוא לנכות
כל זכותם בעה״ז שהוא כלה ואבד. כדי שיתן להם עונשם משלם לעה״ב.
כדגרסינן בפרק קמא דתעניות דף י״א (דברי׳ ל״ב) אל אמונה. כשם שהקב״ה
משלם שכר טוב לצדיקים על מצוה קלה שעושין בעה״ז לעה״ב. כך משלם
לרשעים בעה״ז על מצות קלות שעושין בעה״ז. ואין עול כשם שהקב״ה
נפרע מן הרשעים על עבירה קלה שעושין בעה״ז לעה״ב. כך נפרע מן
הצדיקים על עבירה קלה שעושין בעה״ז בעה״ז. צדיק וישר הוא. אמרו
בשעת פטירתו של אדם כל מעשיו נכתבים לפניו. ואומרים לו התום והותם
שנאמר (איוב ל׳) ביד כל אדם יחתום. קרי ביה יחתים. ולא עוד אלא
שמצדיק עליו את הדין ואומר יפה דנתני. לקיים מה שנאמר (תהלים נ״א)
לך לבדך חטאתי וגו׳ למען תצדק וגו׳. וגרסינן נמי במסכת חגיגה פרק
אין דורשין דף ט״ז דרש רב יהודה בר נחמני מתורגמניה דריש לקיש.

בלייבט דאך אם ענדע ניכט אויס, וויא דער קאניג דוד אין היניכט דעריעניגען
שפריכט, וועלכע אויף דאס וואהלערגעהען דער אונגערעכטען ניידיש זינד: „מיינע
טריטטע, זאגט ער, וואנקטען פאסט או. ז. וו., דא איך אויף דיא שפאטטער ניידיש
וואר, ביז איך אין דאס היילינטהום גאטטעס קאם אונד איבער איהר ענדע נאכ־
דאכטע“, (תהלים ע״ג, ג׳, י״ז.) דאס עס נאמליך זאלכען היעניעדען וואהלגעהע,
זיא אבער יענזייטס פערניכטעט ווערדען. פאן דער פערבלענדונג אבער, דיא עס אין
דיעזער היניכט אונטער דען מענשען גיעבט, זאגט דער ווייזע שלמה: „עס גיעבט
איינען וועג, דען מאנכער פיר געראדע האלט, דער אבער אם ענדע צום פערדערבען
פיהרט.“ (משלי י״ד, י״ב.); דען ווען עס דיעזען אויך נאך זא לאנגע וואהלערגעהט,
זא געשיעהט דיעס נור, אום איהנען דיעסזייטס פאללשטאנדיג צו געניגען, יענ־
זייטס אבער זיא פאללשטאנדיג צו בעשטראפען, וויא אים טראקטאט תענית (פאל.
י״א.) צו לעזען איזט: עס הייסט (דברים ל״ב, ד׳.): „ער איזט איין גאטט דער
רעדליכקייט.“ ד. ה., גלייכוויא גאטט דען גערעכטען אויך פיר דיא ערפיללונג דעס
גערינגסטען געבאטס יענזייטס איהרען לאהן גיעבט, זא פערגילט ער אויך דען
אונגערעכטען דאס וועניגע גוטע, דאס זיא אויסאיבען, שאן דיעסזייטס. פערנער
הייסט עס דארט: „בייא איהם איזט קיין אונרעכט.“ ד. ה., גלייכוויא גאטט
דען אונגערעכטען אויף דיא גערינגסטע איבערטרעטונג, דערען זיא זיך היעניעדען
שולדיג מאכטען, יענזייטס בעשטראפט, עבען זא בעשטראפט ער דיא גערעכטען
וועגען איבערטרעטונג איינעס גערינגען געבאטס שאן דיעסזייטס. פערנער הייסט
עס דאזעלבסט: „ער איזט גערעכט אונד רעכטשאפפען“, ד. ה. דעראיינסט זעלבסט
בעצייגט יענזייטס זיינע בעגאנגענען זינדען אונד ערקעננט זיינע שטראפבארקייט אן.
זא הייסט עס אים טראקטאט חגיגה (פאל. י״ז.): רבי יהודה, דער דאלמעטשער

מאי דכתיב (מיכה ז׳) אל תאמינו ברע ואל תבטחו באלוף. אם יאמר לך יצר הרע הטא. והקב״ה מוחל לך. אל תאמן בו. שנאמר אל תאמינו ברע. ואין רע אלא יצר הרע. שנאמר (בראשית ח׳) כי יצר לב האדם רע. ואל תבטחו באלוף. ואין אלוף אלא הקב״ה. שנאמר (ירמי׳ ג׳) אלוף נעורי אתה. ושמא תאמר מי מעיד בי. אבני ביתו וקורות ביתו של אדם ורהיטי ביתו (פירש חתיכות עצים) של אדם מעידין בו. שנאמר (חבקוק ב׳) כי אבן מקיר תזעק וכפים מעץ יעננה (וכפיס פי׳ חתיכת עץ). רבי שילא אומר שני מלאכי השרת המלוין לו לאדם מעידין בו. שנאמר (תהלים צ״א) כי מלאכיו יצוה לך וגו׳. רבי חדקא אומר נשמתו של אדם מעידה בו. שנא׳ (מיכה ז׳) משוכבת חיקך שמור וגו׳. איזהו דבר ששרוי בחיקו של אדם הוי אומר זו נשמה. וחכמים אומרים אף אבריו של אדם מעידין בו שנא׳ (ישעיה מ״ג) אתם עדי נאם ה׳. וגרסינן נמי במסכת עירובין פרק עושין פסין דף כ״ב. (דברים ז׳) ומשלם לשונאיו אל פניו אריב״ל אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו. כביכול כאדם שנושא משאוי על כתפו ומבקש להשליכו ממנו. לא יאחר לשונאו. אמר רבי אילא לשונאיו הוא דלא יאחר. אבל מאחר הוא לצדיקים. והיינו דאריב״ל מאי דכתיב אשר אנכי מצוך היום לעשותם. היום לעשותם. ולא למחר לעשותם. ולא היום ליטול שכרם. וכאן מפורש בתורה כי אויבי השם יאבדו מן העה״ב שנא׳ להאבידו. ואמר דוד (תהלים ל״ז) ואויבי ה׳ כיקר כרים וגו׳. ומוסף

דעם רבי זקיא, ערקלערט דען פסוק: (מיכה ז׳, ה׳.): ,,גלויבעט ניכט דעם פריינדע, פערלאססט אייך אויף דען פערטרויטען ניכט.‘‘ פאלגענדערמאססען: גלויבעט דעם באזען טריעבע ניכט, ווען ער צו אייך שפריכט: זינדיגעט מיטטערהין, גאטט ווירד אייך שאן פערגעבען; פערלאססט אייך אבער אויך ניכט אויף גאטט, דאסס ער אייך פערגעבען ווערדע; דאכטעסט דוא אבער: ווער קאן ווידער איך צייגען? אך! דיא שטיינע דיינעס אייגענען הויזעס א. ז, וו. ווערדען דיעס טהון, וויא עס הייסט: ,,דער שטיין אין דער וואנד רופט לויט, דער שפאן אים האלצע ווירד עס בעצייגען‘‘. רבי חמדא זאגט: דיא אייגנע זעעלע דעס מענשען טריטט אלס צייגין ווידער איהן אויף; דען עס הייסט: ,,פאר דער, דיא אין דיינעם שאאסע ליעגט, בעוואהרע דיא אפנונג דיינעס מונדעס.‘‘ (מיכה ז׳, ה.), אונד דאמיט איזט דיא זעעלע געמיינט, וועלכע גלייכזאם דעם מענשען אים שאאסע ליעגט; אנדערע געלעהרטע זאגען, זעלבסט דיא אייגנען גליעדער דעס מענשען טרעטען געגען איהן אלס צייגען אויף. וואס פערנער דיא יענזייטיגע פערגעלטונג אנבעלאנגט, זא הייסט עס אים טראקטאט עירובין (פאל. כ״ב.): עס הייסט: גאטט שיעבט (דיא פערגעלטונג) ניכט אויף זיינען פיינדען, דיעזען שיעבט ער זיא ניכט אויף, וואהל אבער דען גערעכטען; דען ווארטען דעם רבי יהושע, זאהנעס לוי, געמאס: עס הייסט: (דיא געבאטע) ,,דיא איך דיר הייטע געבע‘‘ (דבריםד׳, א׳.), ד. ה. הייטע (זא פארט) אבער ניכט שפעטער, זאללסט דוא זיא אויסאיבען; פערנער: הייטע זאללסט דוא זיא אויסאיבען, אבער ניכט הייטע דען לאהן דאפיר עמפפאנגען. צווייערלען לאסט עס גאטט איהנען (דען אונגערעכטען) לאנגערע צייט וואהל געהען, אויף דאסס זיא זיך

על זה נפרעים מהם ומזרעם. שנאי׳ (בעשרת הדברות) פוקד עון אבות על בנים וגו׳ לשונאי: ויש מהם שמאריך השם שלותם אולי יחזרו בתשובה כדכתיב (יחזקאל ל״ג) חי אני נאם ה׳ אלהים אם אחפץ במות הרשע וגו׳. וע״כ אמר ארך אפים ר״ל לצדיקים ולרשעים. כדגרסינן בפרק חלק דף ק״א (שמות ל״ד) וימהר משה ויקוד ארצה וישתחו. מה ראה. רבי חנינא בן גמליאל אומר ארך אפים ראה. ורבנן אומרים אמת ראה. תניא כמ״ד ארך אפים ראה. דתניא כשעלה משה למרום מצאו להקב״ה שיושב וכותב ארך אפים. אמר לפניו רבש״ע ארך אפים לצדיקים. א״ל אף לרשעים. אמר ליה רשעים יאבדו. אמר ליה השתא הזית דאיבעית לך. בשעה שחטאו ישראל אמר ליה לא כך אמרת לי ארך אפים לצדיקים. אמר ליה לא כך אמרת לי אף לרשעים. והיינו דכתיב (במדבר י״ד) ועתה יגדל נא כח ה׳ וגו׳. וגרסינן נמי במסכת בבא קמא פרק שור שנגח את הפרה דף נ׳. אמר רבי חנא ואיתימא רבי שמואל מאי טעמא כתיב ארך אפים ולא כתיב ארך אף ארך אפים לצדיקים ולרשעים: ויש שמאריך שלותם

בעססערן מאגען, וויא עס הייסט: „בייא מיינעם לעבען! שפריכט דער העהר, איך פערלאנגע ניכט דען טאד דעם אונגערעכטען, א. ז. וו.“ (יחזקאל ל״ג, י״א.) דאהער הייסט עס ארך אפים (דאס לעטצטערע הויפטווארט אין דער מעהרצאהל), אום אנצודייטען, דאס דיא גאטטליכע לאנגמוטה ניכט נור דען גערעכטען, זאנדערן אויך דען אונגערעכטען צו גוטע קאממט, וויא צו לעזען איזט אים טראקטאט סנהדרין (פאל. ק״א.): עס הייסט: „אונד משה איילטע, פערנייגטע זיך צור ערדע אונד ווארף זיך ניעדער“ (שמות ל״ד, ח׳.); וועלכע פאן דיעזען (דארט אויפגעצאהלטען דרייצעהן גאטטליכען גנאדענאייגענשאפטען) האט דען משה צור איילע פעראנ-לאססט? רבי חנינא זאגט: דיא אייגענשאפט דער לאנגמוטה; אנדערע גע-לעהרטע זאגען: דיא אייגענשאפט דער וואהרהייט*). דיא ברייתא פפליכ-טעט דער ערסטען מיינונג בייא. זיא לויטעט נעמליך פאלגענדערמאססען: אלס משה אין דען הימעל הינאויפשטיעג, אונד גאטט איהם זיינע אייגענשאפט דער לאנגמוטה מיטטהיילטע, פראגטע יענער: איבסט דו דיעזע לאנגמוטה נור געגען דיא גע-רעכטען? דא אנטווארטעטע גאטט: איך איבע זיא אויך געגען דיא אונגערעכ-טען. משה אבער ערוויעדערטע: מאגען דאך דיא אונגערעכטען אונטערגעהען! דא אנטווארטעטע גאטט: דו ווירסט זעהען, דאס דיעס דיר איינסט צו שטאטטען קאממען ווירד. אונד ווירקליך, אלס דיא איזראעליטען זיך דורך דיא אנפערטיגונג דעס גאלדנען קאלבעס פערזינדיגעט האטטען (אונד משה פיר זיא באט) דא שפראך גאטט (צו משה): האסט דו ניכט איינסט מיינע לאנגמוטה נור פיר דיא גערעכ-טען פערלאנגט? אלליין משה ערוויעדערטע: האסט דו מיך ניכט צו גלייכער צייט פערזיכערט, דאס דו זיא אויך געגען דיא אונגערעכטען איבסט? א. ז. וו. צו-ווײלען לעסט גאטט עס איהנען (דען אונגערעכטען) לאנגע וואהל געהען, אום ריק-

---

*) נאך דער ערסטען מיינונג נעמליך וואללטע משה גאטט וועגען דעססען אללצוגראססע, לאנגמוטה, זעלבסט געגען דען פאללענדעטסטען בעזעוויכט, פארשטעללונגען מאכען; נאך דער אנדערן הינגעגען פירכטעטע ער, דאס פערמאגע דער אייגענשאפט דער וואהרהייט עס גאטט מיט דען איזראעליטען צו שטרענגע נעהמען מאכטע. דער איבערזעטצער.

בזכות אבות. כדגרסינן בפרק קמא דברכות דף ז׳ אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זמרא ג׳ דברים בקש משה רבינו מלפני הקב״ה ונתן לו. בקש שתשרה שכינתו על ישראל ונתן לו. שנאמר (שם) ובמה יודע איפוא כי מצאתי חן בעיניך וגו׳. בקש שלא תשרה שכינה על אומות העולם ונתן לו. (שמות ל״ג) שנאמר ונפלינו אני ועמך מכל העם וגו׳. בקש להודיע דרכיו ונתן לו. שנאמר (שם) הודיעני נא את דרכיך. אמר לפניו רבונו של עולם מפני מה יש צדיק וטוב לו. ויש צדיק ורע לו. יש רשע וטוב לו ויש רשע ורע לו. אמר ליה משה צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק. צדיק ורע לו צדיק בן רשע. רשע וטוב לו רשע בן צדיק. רשע ורע לו רשע בן רשע: ויש שמאריך להם קצת ימיהם ובסוף ימיהם יענשו על רשעם ויכשלו ולא יקומו. כדכתיב (משלי כ״ד ו׳) כי שבע יפול צדיק וקם ורשעים יכשלו ברעה. ר״ל הצדיק אף על פי שבאות עליו תלאות הזמן ינצל מהם בזכותו. אבל הרשע משיתחיל ליפול לא יוכל לקום שאין לו זכות להגן בעדו. ואמר (שם י״ו) כל פעל ה׳ למענהו וגם רשע וגו׳. ר״ל שאינו יכול להנצל ממנו ונפרעין ממנו בבת אחת. אבל מהצדיק מעט מעט כדי שיוכל לסבול ולהנצל ממנו. כמו שעושה הבעל חוב לאוהבו שנפרע ממנו מעט מעט. כדגרסינן בפרק קמא דע״ז דף ד׳ משתבח להו רבי אבהו למינאי ברב ספרא

זיכט דער פערדיענסטליכקייט איהרער פארפאהרען, וויא איס טראקטאט ברכות (פאל. ז׳.) צו לעזען איזט: משה רבינו מאהרערע דינגע האטטע משה זיך פאן גאטט ערבעטען אונד זיא ווארדען איהם געוואהרט, זא צ. ב. באט ער גאטט, דאס ער דען איזראע־ליטען זיינע געגענווארט מאגע אנגעדייהען לאססען, אונד דיעס ווארדע איהם גע־וואהרט, וויא עס הייסט: „אונד וואדורך וויר עס ערקאננט ווערדען, דאס איך געוואגענהייט אין דיינען אויגען געפונדען?״ או. ז. וו. (שמות ל״ג, ט״ז.); דאן באט ער איהן, דאס ער איהם זיינע וועגע בעקאננט מאכע, אונד עס געשאה; וויא עס הייסט: „מאכע מיר דאך דיינע וועגע בעקאננט!״ (שמות ל״ג, י״ג.) הערר דער וועלט! פוהר מבער משה פארט, ווארום געהט עס מאנכעם גערעכטען שלעכט אונד מאנכעם בעזעוויכט גוט? (אונד גאטט אנטווארטעטע:) יענעם צווייטען שלעכט, ווען ער דער זאהן איינעס אונגערעכטען, דיעזעם צווייטען גוט, ווען ער דער זאהן איינעס גערעכטען איזט. צווייטען געשיעהט עס אויך, דאס זיא (דיא אונגערעכ־טען) איינע צייט לאנג אונבעשטראפט בלייבען, געגען איהר לעבענסענדע מבער פיר איהרע זינדען בעשטראפט ווערדען, אין פאלגע דעססען זיא אונווידערבריגגליך פער־ניכטעט ווערדען, וויא עס הייסט: „זיעבען מאל פאללט דער גערעכטע אונד שטעהט ווידער אויף; דיא בעזעוויכטער מבער פערפאללען אינס אונגליקק.״ (משלי כ״ד, ט״ז.) ד. ה. מבגלייך דער גערעכטע מאנכערלייא שיקזאלען אונטערווארפען איזט, זא ענט־געהט ער איהנען דעננאך מס ענדע אין ריקזיכט זיינער פערדיענסטע; דער אונגע־רעכטע היגעגען, דער איינמאל פאללט, שטעהט ניא ווידער אויף, וויל ער זיך אויף קיין פערדיענסט בערופען קאן אונד דאהער זיינע שטראפע אויף איינמאל ליידען מוס, וואהרענד דער גערעכטע זיינע זינדען נאך אונד נאך מבביסט, דאמיט איהם דיא שטראפע ערטראגליכער ווערדע, וויא צו לעזען איזט אים טראקטאט עבודה

דאדם גדול הוא. שבקו ליה מכסא דתליסר שני יומא חד אשכחוהו אמרו ליה כתיב (עמוס ג׳) רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה וגו׳. מאן דאית ליה סוסיא בישא ברחמיה מסיק ליה לא הוה בידיה. רמו ליה סודרא בצואריה. וקא מצערי ליה. אתא ר׳ אבהו אשכחינהו. אמר להו אמאי קא מצעריתו ליה. אמרו ליה ולאו אמרת דאדם גדול הוא. ולא ידע למימר לן פירושא דהאי פסוקא. אמר להו אימור דאמרי לכון בתנויי בקראי מי אמרי לכו. ומ״ש אתון דידעתון. אמר להו אנן שכיחין גבייכו רמינן אנפשין ומעיינן בקראי. אינהו לא מעייני. אמרי ליה אימא לן את. א״ל אמשול לכם משל למה הדבר דומה. לשני בני אדם שלווין מאחד. אחד אוהבו ואחד שונאו. שונאו נפרע ממנו בבת אחת. אוהבו נפרע ממנו מעט מעט: וע״כ הוכיח שלמה המלך לאדם ואמר (קהלת ז׳) ביום טובה היה בטוב וביום רעה ראה. ר״ל אע״פ שתהיה בטוב תראה מרחוק את הנולד שהוא יום רעה: ובכל זאת הרשע אינו מביט לשום דבר מזה. אבל חוקר אחר

זרה (פאל. ד׳.): רבי אבהו האטטע איינסט פאר איינער היידנישען בעהארדע פאן רבי ספרא ריהמענד געשפראכען אונד איהן אלס איינען גראסען אאן געשילדערט, אין פאלגע דעססען דעם לעטצטערן איינע צוואלפיאהריגע אבגאבע ערלאססען ווארדע. איינעס טאגעס בעגעגנעטען דיזעס מעהרערע בעאמטען דער געדאכטען רעגיערונג אונד לעגטען איהם פאלגענדע פראגע פאר: עס הייסט: „נור אייך (איזראעליטען) האבע איך אונטער אללען געשלעכטערן דער ערדע אנערקאננט, דארום וויל איך אללע אייערע זינדען אן אייך היימזוכען״ (עמוס ג׳, ב׳.). וואס? זאגטען זיא, ווען יעמאנד איינען פערדרוס האט, לאסט ער איהן עטוואס אן זיינעם פריינדע אויס? דא ער נון דיזע פראגע ניכט צו בעאנטווארטען וואוסטע, זא ווארפען זיא איהם איינען מאנטעל אום דען האלז אונד איסהאנדעלטען איהן. עבען קאם רבי אבהו הערביי. ווארום, פראגטע ער, איסהאנדעלט איהר דיזען מענשען? דאס איזט יא, אנטווארטעטען זיא, עבען דער, דען דוא אונס אלס איינען גראסען אאן געריהאט האסט, אונד דאך וויס ער ניכט איינאאל, אונס יענען פערז צו ערקלארען! איך האבע, ערוויעדערטע רבי אבהו, ניכט פאן ביבעלפערזען, זאנדערן פאן דער טראדיטיאן געשפראכען. ווארום אבער, פערזעטצטען יענע, וויסט איהר יענען פערז צו ערקלארען? וויר, ערוויעדערטע יענער, וויר, דיא וויר איט אייך אפט דיספוטירען, לאססען אונס זא עטוואס אנגעלעגען זיין אונד שטודירען דיא ביבעל פלייסיג, וואס אבער ביא לייטען זיינעס גלייכען ניכט דער פאלל איזט. זא זאגע דוא אונס דיא ערקלארונג יענעס פערזעס, פערזעטצטען דיא בעאמטען. איך וויל אייך איין גלייכניס פארטראגען, שפראך דער געדאכטע געלעהרטע: געזעטצט, עס לייהט יעמאנד געלד צווייען מענשען, פאן דענען דער איינע זיין פריינד, דער אנדערע אבער זיין פיינד איזט, זא געוואהרט ער געוויס זיינעם פריינדע אבשלאגסצאהלונגען, וואהרענד ער פאן זיינעם פיינדע זיך אללעס אויף איינאאל בעצאהלען לאסט. אין דעם אביגען זיינע שפריכט שלאה (קהלת ז׳, י״ד.): „נור לייט דעם גליקקעס זייא פראה, דאך דענקע אן דען טאג דעס אונגליקקעס״; ד. ה. זעלבסט ווען עס דיר וואהל געהט, זיעהע אין דיא צוקונפט הינאיין, אויף דען איינסטיגען טאג דעס אונגליקס. דאך דער אונגערעכטע בלייבט היעראיבער אונבעקיאאערט, זאנדערן דענקט נור אן זיינע פערגניגונגען אונד געהט איהנען נאך, דענקט, ווען

הערונים והולך אחריהם. בראותו שהשעה משחקת לו חושב שאין שטן ואין פגע רע לפניו. והוא מלוכלך בקנאה ובתאוה ובהשגת ככוד. לפי שאינו יכול לראות אור האמיתי בהיותו מוכה מעורון ומתמהון לבב. ועל זה חושך העולם הזה שמים לאור. ואור העולם הבא שמים לחושך. ועליהם נאמר (ישעיה ה׳) הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע. שמים חושך לאור ואור לחושך וגו׳. וכל זה אירע להם בהיותם שטופים כחמדה. שהיא שורש כל הקנאות והתאוות והעבירות וסתירת כל המצות. לפיכך או״ל דיבור לא תחמוד שקול כנגד עשרת הדברות ובכללם כל התורה. שאם לא תחמוד תכיר ותדע שה׳ אחד הוא אלהיך ולא תרוץ לדבר אחר. ואם לא תחמוד לא תתאוה לעבוד זולתו וכל הדברים הדומים לעין ומשמשיה. ואם לא תחמוד לא תשבע בשמו לשקר על ממון חבירך. ואם לא תחמוד תשמיר שבתות ומועדים ולא תעשה בהם מלאכה. ואם לא תחמוד תכבד לאביך ולאמך ורבותיך ותירא מהם. ואם לא תחמוד לא תהרוג דם נקי ואהבת לרעך כמוך. ולא תשנא את אחיך. ולא תקום ולא תטור שכל אלו והדומים להם הם סבה להרע. ואם לא תחמוד אשה לא תנאף אשה אסורה. ואם לא תחמוד לא תגנוב ולא תגזול ולא תתאוה ולא תקח שוחד ורבית ושום דבר אסיר. ואם לא תחמוד לא תענה ברעך עד שקר. לא

איהם דאס געטליכע גינסטיג איזט, דאס איהן ניאמאלס איין אונגעמאך טרעפפען קאננע, בלייבט איאמער נײדיש, וואלליסטיג אונד עהרזיכטיג אונד זיעהט דאס דיעסזייטיגע לעבען איס טראהלענדען גלאנצע, וואהרענד ער דאס יענזייטיגע אלס איינען צוסטאנד דער פינסטערניס בעטראכטעט, וויא עס הייסט: „וועהע דענען, דיא דאס בעזע גוט אונד דאס גוטע בעזע נעננען.“ אן דעם אללען איזט אבער נור דיא זינדליכע בעגיערדע שולד, ווארוים דער נייד, דיא וואללוסט אונד דיא איבערטרעטונגען דער געזעטצע איבערהויפט ענטשטעהען; דאהער זאגען אונזרע וויזען: דאס געבאט: „דוא זאללסט קיינע בעגיערדען האבען“, וויעגט אללע איבריגען דער צעהן געבאטע אויף אונד אללע געזעטצע זינד דארין ענטהאלטען; דען האסט דוא קיינע בעגיערדען, זא קאממסט דוא באלד צור ערקעננטניס, דאס עס נור איין איינציגעס אללערהאכסטעס וועזען גיעבט, וועלכעס דיין גאטט איזט, אונד דוא האנגסט דאן קיינעם אנדערן אן, עס וואנדעלט דיך אלסדאן אויך ניכט דיא לוסט אן, איינעם אנדערן וועזען צו דיענען, אדער האנדלונגען צו איבען, דיא דעם געטצענדיענסטע אהנליך זינד; האסט דוא קיינע בעגיערדען, זא ווירסט דוא אויך ניכט אין געלדאנגעלעגענהייטען בייס געטטליכען נאמען פאלש שווארען, ווירסט דוא רוהע אונד פעסטטאגע האלטען אונד קיינע ארבייט אן דענזעלבען פעררירכטען, ווירסט פאטער אונד מוטטער עהרען אונד זיא עהרפירכטען, קיין בלוט פערגיעסען, פיעלמעהר דיינען נאכסטען וויא דיך זעלבסט ליעבען, דיינען ברודער ניכט האססען, דיך ניכט ראכען, ניאמאנדעם האס נאכטראגען אונד דערגלייכען שאדליכע דינגע פערמיידען; האסט דוא קיינע בעגיערדען, זא ווירסט דוא קיינען עהעברוך מיט דיינעס נאכסטען וויב בעגעהען, ווירסט ניכט שטעהלען, ניכט רויבען, ניכט נאך פרעמדעם גוטע געלוסטען, קיינע בעשטעכונג אננעהמען, קיינען וואוכער טרייבען אונד זאנסט אונערלויבטע האנדלונגען ניכט אויסאיבען, געגען דיינען נאכסטען קיין פאלשעס צייגניס אבלעגען, ניאמאנדען

תלך רכיל ולא תדבר לשון הרע כדי לחשיג ממון אחר. ותשמור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה. וכל המצות שבתורה הם תולדות וענפים לאלו הדברים. על כן החפץ בחיים חיי הזמן וחיי העולם. יסיר מלבו כל חמדת המסבבת לו קנאה ותאות וכבוד העולם הזה. שאחריתו קלון. ויאזור מתניו ויתגבר כנגד יצרו הרע העומד לשטנו בכל שעה. ומקנא בכל רשע וחמס ומסבב לאדם חליים רעים ונאמנים. ויירא תמיד מעונשי העבירות הבאים לעוסקים בהם. קצתם בעה״ז וקצתם בעה״ב. כמו שאכתוב בחלקי הכלל הראשון. כדי שיברח כל אדם מהם. אפילו שלא יהא בו דעת. אלא כבהמה שבורחת מן ההזיק שרואה. וק״ו לאדם הנברא בצלם אלהים:

פערלייאדען, ניאמאנדעם באָזעס נאַכרעדען, אום דאַדורך דיר פרעאדעס גוט צוצואייגנען, ווירסט דיינע צונגע פאָר איבעלרעדען, דיינע ליפפען פאָר טרוג בע-וואַהרען. היעראויס ערהעללט, דאַס אללע געבאָטע דער היילינגען טריפט נור צווייגע דיעזעס שטאַמעס זינד; ווער אַלזאָ היער אונד דאָרט גליקליך לעבען וויל, שאַפפע אויס זיינעם הערצען יעדע בעגיערדע, וועלכע נייד, וואָללוסט אונד עהר-זוכט פערפאַנלאַססען, אונד אַם ענדע שאַנדע ברינגט; דער אום זיך פיעלמעהר געגען דען באָזען טריעב וואַפפנען, דער איהם צו יעדער צייט הינדערנד אין דען וועג טריטט, איהם נייד אויף אללעס שלעכטע איינפלאָסט אונד דויערנדע איבעל פיר איהן הערבייאפיהרט, אויך ווירד ער דיא שטראַפפען פירכטען, דיא איהן דיעסע-אונד יענזייטס אין פאָלגע דער זינדען טרעפפען ווירדען, אונד דיא איך וויטערהין נאָ-הער בעשרייבען ווערדע, דאַמיט יעדערמאַן, וואָרע ער אויך נאָך זאָ פערשטאַנדלאָס, זיך פאָר שאַדען אין אַכט נעהמע, וואַס יאַ אויך דאַס טהיער טהוט, אונד אום זאָ פיעל מעהר דער אין גאָטטעס עבענבילדע געשאַפפענע מענש!

ומתחלק לב׳ חלקים. החלק הראשון ביראת העונש שבעולם הזה. החלק השני ביראת העונש שבעולם הבא. החלק הראשון יש בו שבעה פרקים:

(ב) פרק ראשון.

דיין האמת דן לאדם כפי מעשיו. ומענישו מדה כנגד מדה בידי אדם. כדגרסינן בפ״ק דסוטה דף ח׳ במדה שאדם מודד בה מודדין לו. היא קשטה עצמה לעבירה המקום מנוולה. היא גלתה עצמה לעבירה המקום גלה עליה. הירך התחילה בעבירה ואחר כך הבטן לפיכך הירך תלקה תחלה ואחר כך הבטן. ושאר הגוף אינו ניצל. אמר רב יוסף אף ע״ג דמדה בטלה. במדה לא בטול. דאמר רב יוסף וכן תאני ר׳ חייא. מיום שחרב בית המקדש אף ע״פ שבטלו סנהדרין גדולה. ד׳ מיתות לא בטלו. והא ביטלו להו. אלא אימר דין ארבע מיתות לא בטלו. מי שנתחייב סקילה

ערסטעס הויפטשטיק.

פאָן אונטערלאססונג דעס שטרעבענס נאך איבערפליססיגעם.

אין דרייא טיטעלן.

ערסטער טיטעל.

פאָם נייד ע:

אין צווייא אבטהיילונגען.

ערסטע אַבטהיילונג.

פאָן דיעסזייטיגער בעשטראַפונג דעס נייד עס. אין זיעבען קאַפיטעלן.

ערסטעס קאַפיטעל.

דער שטרענגע וועלטענריכטער ריכטעט דען מענשען נאך דעססען ווערקען אונד מיסט דיא שטראפען גענויא דאנאך אב, וויא אים טראקטאט סוטה (פאל. ה׳.) צו לעזען איזט: דעם מענשען ווירד מיט דעמזעלבען מאאסע געמעססען, וואמיט ער זעלבער מיסט. זיא (דיא דעם עהעברוכע פערדאכטיגע פרויא) האט דורך פוטץ צור זינדע פערלאקט, דארום לאסט זיא דאס געזעטץ אין איהרער האסליכקייט טויטן. רבי יוסף בעמערקט: אבגלייך דאס אייגענטליכע מאאס בערייטס אויפגעהערט האט*), זא האבען דאך שטראפען, דיא דען פריהער איבליך געוועזענען אהנליך זינד, נאך ניכט אויפגעהערט. — דאמיט שטיממט אויך רבי חייא איבערעין, וועלכער זאגט: זייטדעם דער טעמפעל צערשטערט וואָרדען אונד דאס גראָסע סנהדרין אויפגעהערט האט, דירפען צוואר דיא בעקאננטען פיער טאָדעסשטראפען (שטייני-

---

*) ד. ה. זאבגלייך דען איזראעליטען זייט דער צערשטערונג איהרעס שטאאטס דאס רעכט, איבער לעבען אונד טאד איין אורטהייל צו שפרעכען אונד דיא נאך יודישעם רעכט איבליך געוועזענען שטראפען אנצווענדען, גענאממען וואָרדען. דער איבערזעטצער.

או נופל מן הגג או חית דורסתו. מי שנתחייב שרפה או נופל בדליקה או נחש מכישו. מי שנתחייב הרג נמסר למלכות או לסטין באין עליו. מי שנתחייב חנק או טובע בנהר או מת בסרונכי. תניא היה ר׳ מאיר אומר מנין שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו. שנאמר (ישעיה כ״ז) בסאסאה בשלחה תריבנה. אין לי אלא סאת מנין לרבות תרקב וחצי תרקב רובע וחצי רובע תומן וחצי תומן ועוכלא. (פי׳ אקלים קטנים). ת״ל (שם ט׳) כי כל סאון סואן ברעש. ומנין שכל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול. ת״ל (קהלת ז׳) אחת לאחת למצוא חשבון. וכן מצינו בסוטה במדה שמדדת בה מודדין לה. היא עמדה על פתח ביתה כדי שתראה לו. לפיכך כהן מעמידה על שער ניקנור ומראה קלונה לכל. היא פרשה סודרין נאין על ראשה. לפיכך כהן נוטל כיפה שעל ראשה ומניחה תחת רגליה. היא קלעה שערה לפיכך כהן סותר את שערה. היא חגרה בצלצול יפה לפיכך כהן מביא חבל מצרי וקושר לה למעלה מדדיה. היא קשטה פניה לפיכך פניה מוריקות. היא כחלה עיניה לפיכך עיניה בולטות. היא הראתה לו באצבעותיה (פי׳ רמזה לו) לפי׳ צפרניה נושרות. היא פשטה לו ירכה לפיכך ירכה נופלת. היא קבלתו על כריסה לפיכך בטנה צבה. היא האכילתו

גען, פערברעננען, קאפפען אונד ערדראססעלן) ניכט אנגעווענדעט ווערדען; אבער אהנליכע טאדעסארטען פינדען דעננאך שטאטט. האט נאמליך יעמאנד שטייניגונג פערדיענט, זא פאללט ער ענטוועדער פאן איינעם דאכע העראונטער אדער ווירד פאן איינעם ווילדען טהיערע צערריססען*); האט יעמאנד דיא שטראפע דעס פערברעננעס פערדיענט, זא קאממט ער ענטוועדער אין איינעם בראנדע אום, אדער ער ווירד פאן איינער שלאנגע געביססען, (וואס מיט דעם פערברעננען אהנליכקייט האט); האט יעמאנד דיא שטראפע דעס קאפפענס פערדיענט, זא פערפאללט ער ענטוועדער דער שטאאטסגעוואלט, אדער ער קאממט דורך רייבער אום; האט ענדליך יעמאנד דיא שטראפע דעס ערדראססעלנס פערדיענט, זא ערטרינקט ער ענטוועדער, אדער ערשטירבט אן דער בריינע. — (רבי מאיר לייטעט דיא גענויא אנגעמעססענע פערגעלטונג אויס מעהרערן ביבעלשטעללען הער, אונד דאן זעטצט דער פערפאססער דאס אבגעבראכטע בייאשפיעל פאן דער פערדעכטיגען פרויא פארט): זיא שטאנד פאר דעם איינגאנג איהרעס הויזעס, אום זיך פאן אנדערן זעהען צו לאססען, דארום מוס זיא אויך בעפעהל דעם פריעסטערס אם טהאר ניקנור שטעהען אונד זיך אפפענטליכער שמאך פרייזגעבען; זיא האטטע איינען שאנען קאפפפוץ אויפגעזעטצט, דארום נימט איהר דער פריעסטער דען בונד פאם הויפטע אונד לעגט איהר דענזעלבען פאר דיא פיסע; זיא האטטע זיך דיא האארע געפלאכטען, דארום פערווירט איהר דער פריעסטער יעטצט דאס האאר; זיא האטטע איהר געזיכט געשמינקט, דארום ווירד עס יעטצט געלב א. ז. וו.; זיא האטטע איהם דיא קאסטליכסטען געריכטע

---

*) דער צו שטייניגענדע ווארדע, נאך ראבביניטעם בעריכטע, צופאדערסט פאן איינעם האהען געביירע הינאב געשטירצט, זא דאס דיא דאדורך אויסאיינאנדער געריססענען קארפער־טהיילע מיט רעכט איינעם, פאן איינעם ווילדען טהיערע צערריססענען אהנליכקייט האטטע.
דער איבערזעטצער.

מעדני עולם לפיכך קרבנה מאכל בהמה. היא השקתהו יין משובח בכוסות משובחות לפיכך כהן משקה אותה מים המרים במקדה של חרס. (פירש פחות שבכלי חרס) היא עשתה בסתר. יושב בסתר משים בה פנים. שנאמר [איוב כ"ד] ועין נואף שמרה נשף וגו'. ד"א היא עשתה בסתר הקב"ה מפרסמה בגלוי. שנאמר (משלי כ"ו) תכסה שנאה במשאון תגלה רעתו בקהל. (פירש שמכסה הגנבה בסתר להשמיד לחבירו עונשו הוא שתגלה רעתו). וגרסינן התם שמשון הלך אחר עיניו לפיכך נקרו פלשתים את עיניו. אבשלום נתגאה בשערו לפיכך נתלה בשערו. ולפי שבא על עשר פילגשי אביו כדכתיב בשמואל ויעזב המלך את עשר נשים פילגשים לשמור הבית לפיכך נתנו בו עשר לונכיאות (פי' חניות). שנאמר (שמואל ב', י"ח) ויסבו עשרה נערים נושאי כלי יואב ויכו את אבשלום וימיתוהו. ולפי שגנב שלש גניבות לב אביו ולב ב"ד (פי' רש"י לב אביו ולב ב"ד דכתיב אלכה נא ואשלם את נדרי וכתיב את אבשלום הלכו מאתים איש קרואים והולכים לתומם. ואמרינן בסוטה ירושלמית מאתים קרואים מדוד שע"י מלות דוד הלכו עמו אמר לו כתוב לי שילכו עמי שנים שאבחר וכתב והיה מראה חותמו של דוד לשנים והולכים אחריו וכן לשנים אחרים עד שנכנס מאתים וכלם ראשי סנהדראות הרי לב אביו ולב ב"ד ע"כ פירש רש"י) ולב כל ישראל. שנאמר (שמואל ב', כ"ו) ויגנוב אבשלום את לב אנשי ישראל. לפיכך נתקעו בו ג' שבטים. שנאמר (שם כ"ח) ויקח יואב שלשה שבטים בכפו ויתקעם בלב אבשלום עודנו חי וגו'. תנו רבנן שמשון בעיניו מרד. שנאמר (שופטים י"ד) ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני. לפיכך נקרו פלשתים את עיניו שנאמר (שם י"ז) ויאחזוהו פלשתים וינקרו את עיניו. וגרסינן התם דף ט' תנו רבנן חמשה נבראו מעין דוגמא של מעלה וכולם לקו בהם. שמשון בכחו. שאול בצוארו. אבשלום בשערו. צדקיהו בעיניו. אסא ברגליו. (פי' לא מייתי דליה אלא דכולן לקו)

אויפגעטישט, דארום ווירד איהר אפפער פאן דינגען גענאממען, דיא דעם פיעהע צום פוטטער דיענען; זיא האטטע אינסגעהיים געזינדיגט, דארום ריכטעט דאס אונזיכט־באַרע וועזען זיינען לאָרן אויף זיא, וויא עס הייסט: „דאס אויגע דעם עהעברעכערס וואַרטעטע אויף דיא אַבענדדאַממערונג" א. ז. וו. (איוב כ"ד, ט"ו.), אָדער נאַך אַנדערן: זיא האַטטע אינסגעהיים געזינדיגט, דאַרום ווירד איהר פרעפעל דער אָפפענטליכקייט פרייזגעגעבען, וויא עס הייסט: „ווער דען האַס פערדעקט דורך טייששונג, דעססען באָזהייט ווירד ענטהיללט אין דער פערזאַממלונג." (משלי כ"ו, כ"ו.) פערנער הייסט עס דאָרט: שמשון גינג זיינען אויגען נאַך, דאַרום וואור־דען זיינע אויגען פאָן דען פילישטערן אויסגעשטאָכען; אבשלום טהאַט שטאָלץ מיט זיינען האַארען, דאַרום בליעב ער מאַן זיינען האַארען האָנגען אונד זאָ ווייטער. פערנער הייסט עס דאָרט (דאַז. ט'): פינף מענשען ערהיעלטען פאָן דער נאַטור עטוואַס אויסצייכנענדעס, אונד עבען דאַראַן וואורדען זיא בע־שטראַפט: שמשון נעמליך צייכנעטע זיך דורך זיינע קראַפט, שאול דורך זיי־נען שלאַנקען האַלז, אבשלום דורך זיין שאָנעס האַאר אום אונד זאָ ווייטער; אונד זאָ פערלאָר אויך שמשון זיינע קראַפט דורך זיינע האַארע, וויא עס

שאול בצוארו. דכתיב [שמואל א׳, ל״א] ויקח שאול את החרב ויפול עליה (פ״ה במקום שהורגים בחרב והיינו צואר) שמשון בכוחו. דכתיב (שופטים ט״ז) ותגלה וגו׳ ויסר כחו מעליו. אבשלום בשערו דכתיב [שמואל ב׳, י״ח] ויחזק ראשו באלה. צדקיהו בעיניו. (פ״ה לא ידענא מ״ל דכשתכה לבנה וכן אסא ברגליו אלא כך שמע מינה). (מלכים ב׳, כ״ה) דכתיב ואת עיני צדקיה עור. אסא ברגליו דכתיב (שם א׳, ט״ו) לעת זקנתו חלה את רגליו. ואמר רב יהודה מלמד שאחזתו פודגרא. (פי׳ שם חולי שאוחז ברגלים שקורין פודגא גוטי בלע״ז). א״ל מר זוטרא בריה דרב נחמן לרב נחמן היכי דמי פודגרא. א״ל כמחטא בבישרי׳ דחייא. מנא הוה ידע. איכא דאמרי מיחש הוה חייש ביה. ואיכא דאמרי מרביה הוה גמירא ליה. ואי בעית אימא (תהלי׳ כ״ה) סוד ה׳ ליראיו. דרש רבא מפני מה נענש אסא (פ״ה לחלות) מפני שעשה אנגריא (פ״ה עבודת המלך) בתלמידי חכמים. שנאי (מלכים א׳, ט״ו) והמלך אסא השמיע את כל יהודה אין נקי (השמיע. פ״ה הזעיקן) וישאו את אבני הרמה. שהיה בעשא בונה עליה כרך לבלתי תת יוצא ובא לאסא. מאי אין נקי. אמר רב יהודה אמר רב אפילו התן מחדרו וכלה מחופתה (חתן דכתיב ביה נקי יהיה לביתו): וג״כ מצינו בישכר איש כפר ברקאי שהענישו הקב״ה בידי אדם מדה כנגד מדה. כדגרסינן במסכת פסחים פרק מקום שנהגו. תנו רבנן ארבעה צווחת צוחה עזרה. צוחה ראשונה צאו מכאן בני עלי שטמאו היכל ה׳ (שטמאו פי׳ כדכתיב אשר ישכבון את הנשים) צווחה שניה צא מכאן יששכר איש כפר ברקאי. שמכבד את עצמו ומחלל קדשי שמים. מאי הוה עביד. דהוה כריך ידיה בשיראי ועביד עבודת. ועוד צוחה עזרה שאו שערים ראשיכם ויכנס ישמעאל בן פאבי תלמידו של פינחס וישמש בכהונה גדולה. ועוד צוחה עזרה שאו שערים ראשיכם ויכנס יוחנן בן נרבאי תלמידו של פנקאי וימלא כריסו מקדשי שמים. אמרו עליו על יוחנן בן נרבאי שהיה אוכל בסעודתו שלש מאות עגלים ושותה שלש מאות גרבי יין. ואוכל ארבע מאות גוזלות בקינוח סעודה

הייסט: „זיא שאָר איהם דאס הויפטהאאר אב אונד עס וויך דיא קראפט פאָן איהם, (שופטים ט״ז, י״ט.)“; אבשלום ווארדע אם הויפטע בעשטראפט, וויא עס הייסט: „ער בליעב מיט דעם קאָפּפע אן איינער טערעבינטהע האנגען“ או. ז. וו. (שמואל ב׳, י״ח, ט׳.). דיא אָביגע בעהויפטונג ווירד פערנער בעשטאָטיגעט פאן (דעם האָהענ־פריעסטער) יששכר אויס ברקאי, וויא זו לעזען איזט אים טראקטאט פסחים (פאָל. נ״ז.): פיער מאל ענטשטאנד לאָרם אים גאָטטעסהויזע: איינמאל געגען דיא זאָהנע עלי׳ס, דאס זיא זיך וועגבעגעבען האָלטען, וויל זיא דאס זעלבע פערונרייניגעט האטטען; דאן געגען יששכר אויס ברקאי, וועלכער נאך איימערס פרונקע שטרעבטע, וואָהרענד ער הייליגע דינגע ענטווייהטע, (ער פפלעגטע נעהמליך אין זיידענען האנד־שוהען דען טעמפעלדיענסט זו פערריכטען); דאן ענטשטאנד לאָרם, וועלכער זום צוועקקה האטטע, דען ישמעאל, זאָהן דעם פאבי, אלס האָהענפריעסטער אנצושטעלע־

(פי׳ ססיס מגדל כסכים רכיס). אמרו כל ימיו של יוחנן בן נרבאי לא נמצא נותר במקדש. מאי סלקה ביה (מה נמול נעשה לו) בישששכר איש כפר ברקאי. מלכא ומלכתא הוו יתבי. (פי׳ מלכי בית חשמונאי). מלכא אמר גדי יאי. מלכתא אמרת אימרא יאי. מאן נוכח. ניכח כהן גדול דקא מסיק קרבנות כל יומא. אתא אחוי בידיה (פי׳ דרך שחוק ולצון סורת סריגא לשחויי בידים קדס מלכא) אי גדי יאה יסק לתמידא. אמר מלכא הואיל ולא הוה ליה אימתא דמלכותא פסקו לימיניה. יהב שוחדא פסוק לשמאליה. שמע מלכא הדר פסקו לימיניה. אמר רב יוסף בריך רחמנא דשקלית לישששכר איש כפר ברקאי למיטרפסית (פי׳ גמולו) מיניה בהאי עלמא. אמר רב אשי ישששכר איש כפר ברקאי לא תנא. דתניא רבי שמעון אומר כבשין קודמין לעזים בכל מקום. יכול מפני שמובחרין במינן ת״ל ואם כבש יביא קרבנו לחטאת. מלמד ששניהם שקולים כאחד. רבינא אמר אף מקרא נמי לא קרא. דכתיב (ויקרא ג׳) אם כשב ואם עז. אי בעי כבש ליתי כבש. אי בעי עז ליתי עז: וכמו שמצינו שנענש האדם מדה כנגד מדה. כך נותנין לו שכר. כמו שמצינו בפ״ק דסוטה דף י״א

לען; ענדליך ווענגען דעם האָהענפריעסטערס יוחנן, זאָהן נרבאי׳ס או. ז. וו. וואַס קאָן דיא אַנגעמעססענע שטראַפֿע דעס ישׂשכר אויס ברקאי אַנבעלאַנגט, זאָ טראַף איהן זאָלכע בייא פֿאָלגענדער געלעגענהייט. איין (חשמונאָיטער) קעניג נעהמליך האַטטע איינסט מיט זיינער געמאַהלין איינען שטרייט דאַריבער, אָב דאַס ציעגענפֿלייש בעססער שמעקקע אַלס לאַמספֿלייש אָדער אומגעקעהרט; יענעס וואורדע פֿאָן דעם ערשטערן, דיעזעס פֿאָן דער לעצטערן בעהויפטעט; דאַ זיך ביידע ניכט אייניגען קאָננטען, זאָ וואורדע דער געדאַכטע האָהעפריעסטער אַלס שיעדסריכטער הערבייאגערופֿען; וויל ער דורך דיא פֿיעלען אָפּפֿער, דיא ער דאַרצובריגען פֿפֿלעגטע, אַם בעסטען דיעס צו בעאורטהיילען געאייגנעט שיין; דער האָהעפריעסטער אַנטוואָרטעטע אירָאָניש: „ווען דיא ציעגע בעססער וואָרע, זאָ ווירדע זיא צו דען טאָגליכען בעשטאָנדיגען אָפּפֿערן אַנגעווענדעט ווערדען;“ אונד בענאַהם זיך איבערדיעס זאָ אונאַנשטאָנדיג אין געגענוואַרט דעם קעניגס, דאַס דיעזער בעפֿאַהל, איהם דיא רעכטע האַנד אַבצוהויען, אונד נאַכדעם ער ערפֿאַהרען, דאַס דער פֿערארטהיילטע עס דורך בעשטעכונג צו ערלאַנגען געוואוסט האַטטע, דאַס מאַן איהם דיא לינקע האַנד אַבהיעב, זאָ בעפֿאַהל ער, יענעם אויך דיא רעכטע האַנד אַבצוהויען. הייל דעם ישׂשכר אויס ברקאי! בעמערקט רבי יוסף, דאַס ער שאָן דיעסזייטס זיינע שטראַפֿע בעקאָממען האַט. פֿערנער בעמערקט רב אשי: ישׂשכר אויס ברקאי האַטטע געוויס ניאמאַלס דיא משנה שטודירט, וואָ רבי שמעון זאַגט: צוואַר שטעהט (אין דער שריפֿט) געוועהנליך „שאַף“ פֿאָר „ציעגע“, ניכט אַבער וויל יענעס בעססער איזט אַלס דיעזע, אינדעם עס איין מאַל אויך פֿאָרקאָממט, דאַס עס, נאַכדעם צוערסט פֿאָן דער ציעגע דיא רעדע איזט, דאַן הייסט: „ווען ער איין שאַף אַלס זינדענאָפּפֿער דאַרברינגט“; פֿיעלמעהר ווערדען ביידע גלייכגעאַכטעט. רבינא בעמערקטע: ער האַט ניכט איינמאַל דיא ביבעל געלערנט, אינדעם עס דאַ הייסט: ענטווערער איין שאַף אָדער איינע ציעגע (ויקרא ג׳, ז׳, י״ב.), וואָרויס הערפֿאָרגעהט, דאַס עס גלייכגילטיג איזט, וועלכעס פֿאָן ביידען צום אָפּפֿער געוועהלט ווירד. גלייכוויא אַבער דיא שטראַפֿע, זאָ איזט אויך דיא בעלאָהנונג גענויא אַנגעמעססען, וויא אים טראַקטאַט

וכן לענין הטובה. מרים המתינה למשה שעה אחת. שנאמר (שמות ב׳) ותתצב אחותו וגו׳. לפיכך נתעכבו לה ישראל שבעת ימים במדבר. שנא׳ (במדבר י״ב) והעם לא נסע עד האסף מרים. מי דמי התם שעה אחת הכא ז׳ יומי. אמר אביי אימא ולענין הטובה אינו כן. א״ל רבא והא וכן קתני. אלא אמר רבא הכי קתני. וכן לענין הטובה דבאותה מדה. ולעולם מדה טובה מרובה ממדת פורענות. וגרסי׳ נמי בפרק סדר תעניות אלו דף כ״א. בסוריא הוה דברתא בשבבותיה דרב לא הוה דברתא. סבור מינה משום זכותיה דרב. איתחזי להו בחלמא. רב נפישא זכותיה טובא. והא זוטרא ליה לרב. אלא משום ההוא גברא דקא משיל מרא וזבלא לבי קברות. בדרוקתא הוה דליקתא בשבבותיה דרב הונא לא הוה דליקתא. סבור מינה משום זכותיה דרב הונא דנפיש. איתחזי להו בחלמא. רב הונא נפיש זכותיה טובא. והאי זוטרא ליה לרב הונא. אלא משום זכותא דההיא איתתא דמחממה תנורא מערב שבת לערב שבת ומשיילא לשבבותה. למדנו שהקב״ה דן לאדם במדת כנגד מדה בשכר ועונש:

(ג) פרק שני.

יש אחרים שנפרעין מהם מדה כנגד מדה בידי שמים. כדגרסי׳ בפרק חלק דף ק״ח. תנו רבנן. דור המבול לא נתגאו אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקב״ה. מה כתיב בהו. (איוב כ״א) בתיהם שלום מפחד ולא שבט

סוטה (בלאט י״א) צו לעזען איזט: אויך דיא בעלאהנונג איזט דעם פערדיענסטע אנגעמעססען, גלייך, געשיעהט אבער אין גרעססערעם מאססע; זא האטטע מרים דעם משה איינע שטונדע געוואַרטעט, וויא עס הייסט: „זיינע שוועסטער שטאנד פאן פערן" (שמות ב׳, ד׳.) אונד אין פאלגע דעססען וואַרטעטען איהר דיא איזראעליטען זיעבען טאגע, וויא עס הייסט: „דאס פאלק זאג ניכט וויטער, ביז מרים וויעדער אויפגענאממען ווארדען" (במדבר י״ב, ט״ו.), דא דיא בעלאהנונג שטעטס אין גרעססערעם מאססע ערטהיילט ווירד, אלס איהרע פערגעלטונג דיא שטראפע. זא וואר איינסט אין איינער אין דעם וואהנארטע דעם (בעריהמטען) רב הערראשענדען עפידעמיא, דיא געגענד וואָ דיזער פערדיענסטפאָללע געלעהרטע וואָהנטע, דאגעגען פערשאָנט געבליעבען, זא דאס דיא לייטע גלויבטען, דאס דיעס צו גונסטען דיזעס מאננעס געשעהע; אבער עס ווארדע איהנען אים טרוימע אנגעדייטעט, דאס דיעס נור איינע אונפערהעלטניסמעסיגע ריקזיכט געגען דיא גראָססען פערדיענסטע דעזעלבען וועֶרע; איין אהנליכער פאלל זייא אים בעטרעף דעס רב הונא פאָרגעקאממען א. ז. וו.

צווייטעס קאפיטעל.

עס גאב אויך וויעדערום אנדערע, דערען פאָן אבען איבער זיא פערהענגטע שטראפע איט איהרעם פערברעכען אהנליכקייט האטטע. זא לעזען וויר אים טראקטאט סנהדרין (בלאט ק״ח.): דיא ראבבינען לעהרטען. דאס געשלעכט דער זינדפלוטה ווארדע דורך ניכטס אנדערעס זא איבעראיטהיג, אלס דורך דאס גוטע, דאס איהם דער היממעל אים איבערפלוס געגעבען האטטע. פאָן דיזען לייטען איזט דיא רעדע, וויא עס (איוב כ״א, ט׳ או. פ.) הייסט: „זיא לעבען רוהיג אונד פורכט-

אלוה עליהם. שורו עבר ולא יגעיל תפלט פרתו ולא תשכל. ישלחו כצאן עויליהם וילדיהם ירקדון. ישאו בתוף וכנור וישמחו לקול עוגב. יבלו בטוב ימיהם וברגע שאול יחתו. ויאמרו לאל סור ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו. מה שדי כי נעבדנו ומה נועיל כי נפגע בו. כלום אנו צריכין אלא לטפה של גשמי' יש לנו נהרות ומעיינות שאנו מסתפקין מהן. אמר הקב"ה בטובה שהשפעתי להם בה הם מכעיסין אותי. ובה אני דן אותם. שנא' (בראשי' ו') ואני הנני מביא את המבול מים וגו'. רבי יוסי בן דורמסקית אומר דור המבול לא נתגאו אלא בגלגל העין הדומה למים. שנאמר (שם ו') ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו. לפיכך הקב"ה דן אותם במים שדומה לגלגל העין. שנאמר (בראשי' ז') נבקעו כל מעיינות תהום רבה. אמר רבי יוחנן דור המבול ברבה קלקלו וברבה נדונו. ברבה קלקלו. שנאמר וירא יי כי רבה רעת האדם בארץ. וברבה נדונו. דכתיב נבקעו כל מעיינות תהום רבה. וכתיב ויסכרו מעיינות וגו'. אמר רב חסדא דור המבול ברותחין קלקלו וברותחין נדונו. ברותחין קלקלו בעבירה. וברותחין נדונו. כתיב הכא וישכו המים. וכתיב התם (אסתר ג') וחמת המלך שככה. וגרסינן נמי במסכת שבת בפרק במה מדליקין דף ל"ב על שלש עבירות נשים מתות

זאָ; אין איהרען הייזערן, קעננען גאָטטעס שטראַפרוטהע ניכט; ניכט פערגעבליך שוואַנגערט איהר אָכסע, איהרע קוה קאַלבט אונד פעהלעט ניכט; זיא זענדען איהרע בובען אויס גלייך איינער העערדע, אונד איהרע קינדער היפפען אומהער; זיא יובעלן ביים פויק' אונד ציטהער אונד יויכצען צו דעם קלאַנג דער פלאָטהע; זיא פערלעבען איהרע צייט אים גליקק אונד אין איינעם נוא זינקען זיא אין דיא גרופט; אונד דעננאָך שפרעכען זיא צו גאָטט: וויכע פאָן אונס, וויר וואָללען דיינע וועגע ניכט ערקעננען, וואַס איזט דער אַללמאַכטיגע, דאַס וויר איהם דיענען? וואַס פראָמט עס, איהן אַנצובעטען? זעלבסט אין הינזיכט דעם רעגענס ברויכען וויר זיינער ניכט, דאַ וויר פיר אונזער בעדירפניס פליססע אונד קוועללען גענוג האַבען! דאַרויף שפראַך נון דער העער: „פיר דאַס גוטע, דאַס איך דיעזען לייטען אין זאָלכעם איבערמאַאס געגעבען, זאָלען זיא איך נאָך צו קראָנקען! וואָהלאַן! איהרע שטראַפע זאָלל איהרעם פערברעכען אָהנליך זיין!“ וויא עס אויך הייסט: איך וויל איינע וואַססערפלוטה הערבייפיהרען, (בראשית ו', י"ז.). ר' יוסי, זאָהן דורמסקית שפריכט: דאַס געשלעכט דער זינדפלוטה האַטטע אויסגעשווייפט אין דער לוסט דער אויגען, דיא איינער וואַססערקוועללע גלייכען, וויא עס הייסט: זיא נאַהמען זיך פרויען, וויא זיא איהנען אין דען וואורף קאַמען, (בראשית ו', ב'.). דאַרום האַט גאָטט זיא איט וואַססער הייאגעזוכט, וויא עס הייסט: „עס בראַכען אויף אַללע קוועללען דער גראָסען טיעפע“ (בראשית ז', י'.). ר' יוחנן שפריכט: וויא ביים דער בעטרייבונג דער זינדהאַפטיגקייט דעם זינדפלוטהגעשלעכטעס דאַס וואָרט רַבָּה פאָרקאָממט, עבען זאָ קאָממט עס ביים דעססען בעשטראַפונג פאָר, זאָ הייסט עס אין ערסטערער הינזיכט: דער עוויגע זאַה, דאַס רַבָּה (גראָס) איזט דיא זינדהאַפטיגקייט דעס מענשען אויף ערדען, אונד אין לעצטערער הינזיכט: עס ערבראַכען אַללע קוועללען דער טיעפע רַבָּה (דער גראָססען). רבי חסדא שפריכט או. ז. וו. גלייכפעראַססען הייסט עס אים טראַקטאַט שבת (פאָל. ל"ב.) וועגען דרייא זינדען

בשעת לידתן. על שאינן זהירות בנדה ובחלה ובהדלקת הנר. נדה מאי טעמא. אמר רבי יצחק היא קלקלה בחדרי בטנה. לפיכך תלקה בחדרי בטנה. תינח נדה. חלה והדלקת הנר מאי איכא למימר. כדדרש ההיא גלילאה עליה דרב הסדא אמר הקב"ה רביעית דם נתתי בכם על עסקי דם הזהרתי אתכם. ראשית קראתי אתכם על עסקי ראשית הזהרתי אתכם. נשמה נתתי בכם שקרויה נר על עסקי נר הזהרתי אתכם. אם אתם מקיימי' אותם מוטב. ואם לאו הריני נוטל את נשמתכם מכם. ומ"ש בשעת לידתן אמר רבא נפל תורא חדד סכינא. וגרסינן נמי התם ת"ר ד' סימנין הן סימן לעבירה הדרוקן. סימן לשנאת חנם ירקון. סימן לגסות הרוח עניות. סימן ללשון הרע אסכרא. ת"ר אסכרא באה על המעשר. רבי אלעזר ברבי יוסי אומר על לשון הרע. אמר רבא ואיתימא ריב"ל מאי קראה. (תהלים ס"ג) והמלך ישמח באלהים יתהלל כל הנשבע בו כי יסכר פי דוברי שקר. וגרסינן נמי בפרק במה אשה יוצאה דף ס"ב. דרש רב עולא בריה דרב עלאי. מאי דכתיב (ישעי' ג') ויאמר יי יען כי גבהו בנות ציון. שהיו מהלכות בקומה זקופה. ותלכנה נטוית גרון. שהיו מהלכות עקב בצד גודל. ומשקרו' עינים. דהוו מליין כוחלא ומרמזן. הלוך וטפוף תלכנה. שהיו מהלכות ארוכה בצד קצרה. וברגליהם תעכסנה. א"ר יצחק דבי רבי אמי מלמד שהיו מטילות מור ואפרסמון במנעליה'. ומהלכות בשוקי ירושלם וכיון שמגיעות אצל בחורי ישראל בועטות בקרקע ומתיזות עליהם ומכניסות בהם

שטערבען פֿרויען בייא געלעגענהייט איהרעס געבֿערענס, ווען זיא ניכט בעאָבאַכטעט דאַס געבאָט דער אַבזאָנדערונג, דער העבע דעס טייגעס אונד דעס ליכטאַנציינדענס (בייא איינטריטט דעם שבת).*) פֿערנער הייסט עס דאָרט: דיא ראַבבינען לעהרטען: פֿיערלייא מערקמאַלע גיבט עס פֿיר געוויססע בעגאַנגענע זינדען: דאַס מערקמאַל דער אונקייטהייט איזט וואַססערזוכט, דאַס מערקמאַל דעס גרונדלאָזען האַססעס איזט געלבזוכט; דאַס מערקמאַל דעס האָכמוטהס איזט אַרמוטה; דאַס מערקמאַל דער פֿערלייאדונג איזט דיא בריינע, או. ז. וו. פֿערנער לעזען וויר אים טראַקטאַט שבת (פֿאָל. ס"ב.): רבי עולא, זאָהן דעס רבי עלאי, גיבט פֿאָלגענדע בילדליכע ערקלערונג דעס פֿערזעס (ישעיה ג', ט"ז.): „וועיל זיא זאָ שטאָלץ טהון, דיא טעכטער ציונ'ס, שפריכט דער העהר," ד. ה. זיא ריכטעטען איהרען קערפער אין דיא הֶעהע; זיא גינגען מיט עמפאָרגערעקקטעם האַלזע, ד. ה. זיא מאַכטען זאָ קורצע טריטטע, דאַס דיא זעהע דעס איינען פֿוססעס דיא פֿערזע דעס אַנדערן בעריהרטע; מיט אַיבערטינכטען אויגען, ד. ה. זיא שמינקטען איהרע אויגען אונד וואַרפֿען דאַמיט דען מאַננערן פֿערליעבטע בליקקע צו; איהר גאַנג וואַר טוועבענד, ד. ה. איינע פֿרויענספּערזאָן פֿאָן האָהער שטאַטור גינג נעבען איינער אַנדערן פֿאָן אונטערזעטצטער שטאַטור, (אום דעסטאָ גרעסער צו ערשיינען); פֿערנער: מיט איהרען פֿיסען קֿערגיפֿטען זיא, ד. ה. זיא לעגטען וואָהלריעכענדע דינגע אין איהרע שוהע, דיא זיא, ווען זיא אין ירושלים

*) היער ווירד נון דיא העהנליכקייט אויסאיינאַנדערגעזעטצט, וועלכע דאַס שטערבען בייא געבאָרען מיט דען אַנגעגעבענען אונטערלאַססונגסזינדען האַבע. רעד איבערז.

יצר הרע כארס בכעוס (כעוס פי׳ כחס). מאי פורענותייהו. כדדרש רבה בר עולא (שם) והיה תחת בושם מק יהיה וגומר. תחת בושם. מקום שהיו מתבשמות נעשה נמקים נמקים. (פי׳ כמו המק כ״ריו) ותחת חגורה נקפה. מקום שהיו חגורות בצלצול נעשה נקפים נקפים. ותחת מעשה מקשה קרחה. מקום שהיו מתקשטות בו נעשה קרחים קרחים. ותחת פתיגיל מחגורת שק. פתחים המביאין לידי גילת יהיו למהגורת שק. כי תחת יופי. אמר רבא היינו דאמרי אינשי חילופי שופרא כיבא. וספח ה׳ קדקד בנות ציון. א״ר יוסי בר חנינא מלמד שפרחה בהן צרעת. כתיב הכא וספח וכתיב התם (ויקרא י״ד) לשאת ולספחת. וה׳ פתהן יערה. רב ושמואל חד אמר שנשפכה כקיתון. וחד אמר שנעשו פתחיהן כיער: ועוד גרסינן ראש פרק חלק דף צ״א. תנו רבנן אלו שאין להם חלק לעה״ב. האומר אין תחיית המתים מן התורה. מאי טעמא. הוא כפר בתחיית המתים לפיכך לא יהי׳ לו חלק בתחיית המתים. לפי שמדותיו של הקב״ה מדה כנגד מדה. דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן. מנין שכל מדותיו של הקב״ה מדה כנגד מדה. שנא׳ (מלכים ב׳, ז׳) ויאמר אלישע שמעו דבר ה׳. כה אמר ה׳ כעת מחר סאה סלת בשקל וגו׳ בשער שומרון. וכתיב ויען השליש אשר למלך נשען על ידו את איש האלהים ויאמר הנה ה׳ עושה ארובות בשמים וגו׳. ויאמר הנכה רואה בעיניך ומשם לא תאכל. וכתיב ויהי לו כן וירמסו אותו וגו׳. ודלמא קללת אלישע גרמה ליה. דאמר רב יהודה אמר רב קללת חכם אפילו בחנם היא באה. אם כן לכתוב קרא וירמסוהו וימות.

אויסגינגען אונד פאר יונגען מאננערן פארבייא גינגען, מיט דען פיסען דריקקטען, אום וואהלגערוך צו פערברייטען אונד יענע אנצולאקקען. וואס וואר נון דיא שטראפע פיר אללע דיעזע האנדלונגען? (ישעיה ג׳, כ״ב.): אן דער שטעללע דער וואהל־ריעכענדען דינגע שוואנד דאס פעטט, אן דער שטעללע דעס גורטעס ענטשטאנ־דען שוועלען, א. ז. וו. פערנער לעזען וויר אים טראקטאט סנהדרין (פאל. צ״א.): פאלגענדע מעננער זינד דער זעליגקייט פערלוסטיג אונד צוואר צופאהרדערסט דעריעניגע, וועלכער דיא איינסטיגע אויפערשטעהונג דער טאדטען, אלס אין דער הייליגען שריפט ענטהאלטען, לייגנעט; דען, בעמערקט דער תלמוד, דא ער דיא אויפערשטעהונג לייגנעט, ווירד זיא איהם ניכט צו טהייל, אינדעם דאס פערפאה־רען גאטטעס דעם דעם מענשען פאללקאממען אנגעמעססען איזט. רבי שמואל, זאהן נחמני׳ס, בעווייזט דיעס אויס דער שריפט, וואו עס (מלכים ב׳. ז׳, א׳, ב׳.) הייסט: אלישע שפראך: הארעט דעס עוויגען וואָרט, זא שפריכט דער עוויגע: „מארגען אום דיעזע צייט ווירד איין מאס מעהל אויף דעם מארקטע שומרון׳ס פיר איינען שקל צו האבען זיין;“ דא שפראך דער וואגענקאמפפער, דער דעם קאניגס בעגלייטער וואר, צו דעם געטטליכען מאננע: פרייליך ווירד דער הערר פענסטער אים היממעל מאכען! א. ז. וו. יענער אבער אנטווארטעטע: דא זאללסט עס מיט אייגנען אויגען זעהען אונד ניכטס דאפאן געניעססען, אונד הייסט עס (פערז כ׳.) אונד עס ערגינג איהם זא; דען ער ווארדע צערטרעטען א. ז. וו. פערנער הייסט

מאי כשער על עסקי שער: וגרסינן במסכת כלה. רבי נהיראי אומר כל המבייש את חברו לסוף הוא מתבייש. ולא עוד אלא שמלאכי השרת רוחקין אותו ומראין קלונו לכל באי עולם: ויש לך אחרת שאם עשאה על ידי עצמו נפרעין ממנו בעצמו. כדגרסינן בפרק הלק דף צ״ד. תניא רבי יהושע בן קרחה אומר. פרעה שחרף בעצמו שנאמר (שמות ה׳) ויאמר מי ה׳ אשר אשמע בקולו. לפיכך נפרע ממנו הקב״ה בעצמו. שנאמר (שם י״ד) וינער ה׳ את מצרים בתוך הים. ואומר (חבקוק ג׳) דרכת בים סוסיך וגו׳. סנחריב שחרף על ידי שליח. נפרע ממנו הקב״ה על ידי שליח. שנאמר (מלכים ב׳, י״ט) ביד מלאכיך חרפת ה׳. ותאמר ברוב רכבי אני עליתי מרום וגו׳. וכתי׳ אני קרתי ושתיתי מים ואחריב בכף פעמי כל יאורי מצור. הקב״ה נפרע ממנו על ידי שליח. שנאמר (שם) ויצא מלאך ה׳ ויך במחנה אשור וגו׳. הא למדת שנפרעין מן האדם מדה כנגד מדה:

(ד) פרק שלישי.

יש לך עבירות אחרות שבעבורם נפרעין מן האדם בדברים ידועים. והיו למדין אותו מאסמכתי׳ דקרא. כדגרסינן במסכת שבת פרק במה מדליקין דף ל״ב. תניא רבי נתן אומר בעון נדרי׳ אשתו של אדם מתה. שנאמר

עס איז טראַקטאַט כלה: רבי נהוראי שפראַך: ווער זיינען נעכסטען בעשעמט, דער האַט זעלבסט איינסט בעשעמונג צו ערוואַרטען. איינע אַנדערע אַרט פאָן שטראַפאַנגעמעססענהייט איזט עס, ווען דער, וועלכער איינע טהאַט דורך זיך זעלבסט פאָללפיהרט, דיא פערגעלטונג אַ נאִיטטעלבאַר פאָן גאָטט זעלבסט עמפפענגט, וויא צו לעזען איזט איםטראַקטאַט סנהדרין (פאָל. צ״ד.) רבי יהושע, זאָהן דעם קרחה, זאַגט: פרעה האַט זעלבסט גאָטט געלעסטערט, אינדעם ער שפראַך: ווער איזט גאָטט, דאַס איך זיינער שטיממע געהאָרכע? (שמות ה׳, ב׳.) דאַרום האַט גאָטט זעלבסט איהן בעשטראַפט, וויא עס הייסט: דער עוויגע שטירצטע דיא עגיפטער אינס מעער (שמות י״ד, כ״ז.). פערנער (חבקוק ג׳, י״ה.) דוא ביזט דורך׳ס מעערגעטריטטען מיט דיינען ראָססען. דאַגעגען האַטטע סנחריב גאָטט פערמיטטעלסט איינעס אַנדערן געלעסטערט, אונד גאָטט שטראַפטע איהן אויך פערמיטטעלסט איינעס אַנדערן, וויא עס הייסט: דורך דיינע באָטען האַסט דוא גאָטט געלעסטערט אונד געשפראָכען: מיט איינען פילען וואַגען האַבע איך דיא העכסטען בערגע בעשטיעגען, א. ז. וו. פערנער: איך האַבע וואַססער הערפאָרקוועללען געמאַכט אונד געטרונקען, אונד מיט איינען טריטטען אַללע פליססע אויסגעטראָקקנעט (מלכים ב׳, י״ט, כ״ד.); אונד דאַן הייסט עס (איביד. ל״ה.): אונד עס קאַם איין ענגעל דעס עוויגען אונד שלוג דאַס לאַגער אשור׳ס א. ז. וו. היעראויס געהט נון הערפאָר, דאַס דיא געטטליכע פערגעלטונג דען האַנדלונגען דעס מענשען גענויא אַנגעמעססען זינד.

דריטטעס קאַפיטעל.

דאַגעגען גיעבט עס ווידערום זינדען, פיר וועלכע בעזאָנדערע שטראַפען בעשטיממט זינד, וועלכע נאַך דען ראַבבינען אין ביבלישען פערזען אַנגעדייטעט זיין זאָללען. זאָ איזט אים טראַקטאַט שבת (פאָל. ל״ב.) צו לעזען: רבי נתן שפראַך: וועגען (ניכט ערפיללטען) אַנגעלאָבונגען שטירבט דעם מענשען זיינע פרויא; וויא עס

(משלי כ״ב) אם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתך. רבי אומר בעון
נדרים בנים מתים כשהם קטנים. שנאמר (קהלת ה׳) אל תתן את פיך
להטיא את בשרך. ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא. למה יקצוף
האלהים על קולך וחבל את מעשה ידיך. ואיזה הן מעשה ידיו של אדם
הוי אומר בניו ובנותיו. תנו רבנן בעון נדרים בנים מתים דברי רבי אלעזר
ברבי שמעון. רבי יהודה הנשיא אומר בעון ביטול תורה. בשלמא למ״ד
בעון נדרים כדאמרן. אלא למ״ד בעון ביטול תורה מאי קרא. (ירמיה ב׳)
דכתיב לשוא הכיתי את בניכם מוסר לא לקחו. רב נחמן בר יצחק אמר
מאן דאמר בעון נדרים נמי מהכא. לשוא על עסקי שוא. מברי ר׳ יהודה
הנשיא היינו רבי. ורבי בעון נדרים קאמר. לבתר דשמעה מרבי אלעזר
בנו של רשב״י. פליגי בה רבי חייא בר אבא ור׳ יוסי. חד אמר בעון מזוזה.
וחד אמר בעון ביטול תורה. מאן דאמר בעון מזוזה קסבר מקרא נדרש
לפניו ולא לפני פניו. ולמאן דאמר בעון ביטול תורה. מקרא נדרש
לפניו ולפני פניו. פליגי בה רבי מאיר ורבי יהודה. חד אמר בעון מזוזה.
וחד אמר בעון ציצית. בשלמא למאן דאמר בעון מזוזה. דכתי׳ (דברי׳ י״א)
וכתבתם על מזוזות ביתך. וכתיב בתריה למען ירבו ימיכם וימי בניכם.
אלא למאן דאמר בעון ציצית מאי טעמא, אמר רב כהנא ואיתימא שילא
מארי דכתיב (ירמיה ב׳) גם בכנפיך נמצאו דם נפשות אביונים נקיים לא
במחתרת מצאתים כי על כל אלה. רב נחמן אמר למ״ד בעון מזוזה נמי
מהכא. במחתרת שעשו פתחים כמחתרת. ואמר׳ עלה תניא רבי נחמיה
אומר בעון שנאת חנם (פי׳ שלא דאז כי דבר עבירה איכא מותר לשנאו ושונאו) מריבה
רבה בתוך ביתו של אדם. ואשתו מפלת נפלים. ובניו ובנותיו מתים
כשהם קטנים. רבי אלעזר בן יהודה אומר בעון חלה אין ברכה במכונס.
(פי׳ באוצרות יין ושמן). ומארה משתלחת בשערים. וזורעים ואחרים אוכלים
אותם. שנאמר (ויקרא כ״ו) אף אני אעשה זאת לכם והפקדתי עליכם בהלה
ונומר וזרעתם לריק זרעכם וגו׳ אל תקרי בהלה אלא בחלה. ואם נותנין
מתברכין. שנאמר (יחזקאל מ״ד) וראשית עריסותיכם תתנו לכהן להניח

הייסט: ווען דוא ניכט בעצאהלסט, ווארום זאלל מאן דיר דיין לאגער אונטער דיר
וועגנעהמען? (משלי כ״ב, כ״ז.). רבי (רבי יהודה דער הייליגע, בעריהמ=
טער פערפאססער דער משנה) זאגט וועגען ניכט ערפיללטער געליבדע או. ז.
וו. *) פערנער: וועגען אונטערלאססונג דער העבען אונד צעהנטען, ווירד דער
היממעל פערהינדערט, טהויא אונד רעגען הערונטער פאללען צו לאססען. ענט=

---

*) היער ווערדען נון איין טעקסטע מעהרערע זינדען אויפגעפיהרט, פיר וועלכע דיעזעלבע
שטראפע אדער אנדערע שטראפען בעשטיממט זינד; זיא ווערדען אבער אויך איינע געלעהרטע
וויזע דיסקוטירט אונד האבען דאהער פיר דען געוועהנליכען לעזער ניכטס אנציעהענדעס, וועס=
האלב ווירד זיא אונאיבערזעצט לאססען. דער איבערז.

ברכה אל ביתך. בעון ביטול תרומה ומעשרות. שמים נעצרים מלהוריד טל ומטר והיוקר הווה והשכר אבד. ובני אדם רצים אחר הפרנסה ואינן מגיעין. שנאמר (איוב כ"ד) ציה גם חום יגזלו וגו'. (פ"ס לשון נוי דברים שלויתי אתכם בשעת החום היינו תרומה ומעשרות). תנא דבי רבי ישמעאל בשביל דברים שצויתי אתכם בימות החמה ולא עשיתם. יגזלו מכם מימי שלג בימות הגשמים. ואם נותנין מתברכין. שנאמר (מלאכי ג') הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די. מאי עד בלי די. אמר רב עד שיבלו שפתותיכם מלומר די. בעון גזל הגובאי עולה והרעב הווה. ובני אדם אוכלי' בשר בניהם ובנותיהם. שנאמר (עמוס ד') שמעו הדבר הזה פרות הבשן אשר בהר שומרון העושקות דלים הרוצצות אביונים האומרות לאדוניהם הביאה ונשתה. (פי' מדבר על נשי ישראל המתענגות את בעליהן) אמר רבא כגון הני נשי דבני מחוזא דאכלן ולא עבדן. וכתיב (שם) הכיתי אתכם בשדפון ובירקון הרבות גנותיכם וכרמיכם ותאניכם וזיתיכם יאכל הגזם ולא שבתם עדי נאם ה' וכתיב (יואל א') יתר הגזם אכל הארבה וגו'. וכתיב (פי' בתחלת יפעים על מתעי ישראל) ויגזור על ימין ורעב ויאכל על

שטעהט טהייערונג, האָרט אַללער פערדיענסט אויף, אונד דיא מענשען שטרעבען פערגעבליך נאַך נאַהרונג, וויא עס הייסט: דיררע אונד היטצע פערהינדערן א. ז. וו. (איוב כ"ד, י"ט.), וואַס דיא שולע רבי ישמעאל'ס זאָ ערקלאָרט: דאַ איהר דיא אַבגאַבען ניכט געלייסטעט האַבט, דיא איך אייך פיר דיא זאָממערצייט געבאָטען האַבע, זאָ זאָלל אייך איס ווינטער דאַס שנעעוואַססער ענטצאָגען ווערדען. ווערדען אַבער יענע אַבגאַבען ריכטיג אַבגעליפערט, זאָ פערלייהט גאָטט זיינען זעגען, וויא עס הייסט: ברינגעט דאָך אַללע צעהנטען אין דאַס פאָרראַטהסהויז, אויף דאַס נאַהרונגסמיטטעל אין מיינעם הויזע פאָררעטהיג זייא, אונד שטעללעט איך דאַדורך אויף דיא פראָבע, שפריכט דער הערר צבאות, אָב איך אייך דאַן ניכט דעם היממעלס שלייזען אָפפנע אונד אייך זעגען איס איבערפלוס פערלייהע, (מלאכי ג', י'.) א. ז. וו. פערנער: וועגען דער זינדע דעם רויבענס פערמעהרט זיך דער קאָרפער אונד עס ענטשטעהט איינע זאָלכע הונגערסנאָטה, דאַס דיא מענשען דאַס פלייש איהרער אייגנען קינדער פערצעהרען, וויא עס הייסט: פערנעהמעט דיעזעס וואָרט, קיהע בשן'ס אויף שומרון'ס בערגען! דיא איהר דיא אַרמען בעדריקקט, דיא דירפטיגען צעראַללמט, דיא איהר צו אייערן הערדען שפרעכעט: ברינגעט הערבייא, אויף דאַס וויר טרינקען א. ז. וו. (עמוס ד', א'.)*). דאַן אַבער הייסט עס (איביד. ט'.): איך שלוג אייער געטריידע מיט בראַנד אונד היצוועלקען, איירע פיעלען גאָרטען, וויינבערגע, פייגען- אונד אָהלבייאמע פערדאַרב דיא הייטרעקקע אונד איהר קעהרטעט דעננאָך ניכט צו מיר צוריקק. פערנער (יואל א', ד'.): וואַס דער קאָפער איבריג ליעס, פראַס דיא הייטרעקקע א. ז. וו. פערנער: ער שניטט רעכטס אונד

---

*) נאַך דער מיינונג דעס רבא, ווירד ערלייטערנד בעמערקט, איזט דיעזע אַנרעדע אַן דיא פרויען געריכטעט אונד איין בייאשפיעל פאָן דען פרויען דער איינוואָהנער פאָן מחוזא אַנגעפיהרט, דיא נור דעם גענוססע נאַכגינגען, אָהנע עטוואַס צו טהון.

דער איבערזעטצער.

שמאול ולא שבעו. איש בשר זרועו יאכלו. אל תקרי זרועו אלא זרעו. בעון עינוי הדין (פ״ה שמאחרים את הדין מלדונו לא לשם שמים אלא מאחר שהדבר להם מפהין לומר). ועוות הדין (פי׳ שלא היה מתוכין בדין לעיין בו כל צרכיו ומתקלקל מאליו). ובעון ביטול תורה. חרב ובזה רבה ודבר בא ובצורת ובני אדם אוכלים ואינם שבעים ואוכלים להמם במשקל. דכתיב [ויקרא כ״ו] והבאתי עליכם חרב נוקמת נקם ברית וגו׳. ואין ברית אלא תורה. שנאמר (ירמיה ל״ג) אם לא בריתי יומם ולילה וגו׳. וכתיב (ויקרא כ״ו כ״ו) בשברי לכם מטה לחם. וכתיב יען וביען במשפטי מאסו. (פ״ה עינוי ועוות וקלקול). בעון שבועת שוא. ושבועת שקר. (שבועת שוא פ״ה לשון הבל המשנה את הידוע כגון על האיש שהוא אשה ושבועת שקר שאין בדאותו ככר ומאמין שקר לבריות) וחלול השם. (פירוש אדם גדול שבני אדם למדין ממנו והוא אינו נזהר במעשיו. וכאלו שהקטנים מזלזלים בתורה על ידו ואומרים מכין זה שאין מחזק במצות וכאלו השם מתחלל שעשו דבריו חולין). וחלול שבת. חיה רעה רבה. ובהמה כלה. ובני אדם מתמעטין. והדרכים משתוממים. שנאמר (שם) ואם באלה לא תוסרו לי אל תקרי באלה אלא באלה. וכתיב שם והשלחתי בכם את חית השדה וגו׳. וכתיב בשבועת שקר (שם) ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת. ובחלול השם כתיב (שם כ״ב) ולא תחללו את שם קדשי. ובחלול שבת כתיב (שמות ל״א) מחלליה מות ימות. וילפי׳ חלול חלול משבועת שקר. בעון שפיכת דמים בית המקדש חרב. ושכינה מסתלקת מישראל. שנאמר

בליבב הונגריג, דאס לינקס אונד ווארדע ניכט זאטט, יעדער אומטע דאס פלייש זיינעס אייגנען ארמעס פערצעהרען (ישעיה ט׳, י״ט.). פערנער: וועגען דער זינדע דעלכטער רעכטספפלעגע אדער פערנאכלאסיגונג דעם געזעטצשטודיואם ענטשטעהען קריעג, פלינדערונג, פעסט, דירדע, וואו דיא מענשען זיך ניכט זאטט עססען קאננען אונד דאס בראט נאך דעם געוויכטע פערצעהרען מיססען, וויא עס הייסט: איך ווערדע פיר אייך הערבייאפיהרען דאס ראכעשווערט, וועלכעס דען בונד ראכען זאלל (דער בונד נעהמליך דייטעט אויף דאס געזעטץ הין, ווייא עס הייסט (ירמיה ל״ג, כ״ה.): וואֹרע איין בונד ניכט טאג אונד נאכט או. ז. וו.); אונד וויא עס פערנער הייסט: דא איך דען שטאב דעם בראטעס ברעכען ווערדע, (ויקרא כ״ו, כ״ו.) אונד דאן (איביד א״ג.): וייל אונד אין זא פערן זיא איינע רעכטע פעראכי טעטען. פערנער: וועגען אוננוטצען אונד פאלשווארענס, ענטווייהונג דעם גאטטעס נאמענס אדער דעם שבת פעראעהרען זיך דיא ווילדען טהיערע, שטירבט דאס פיעה, ניאמט דיא מענשענזאהל אב אונד דיא וועגע ווערדען פעראדעט, וויא עס הייסט: איך ריינע ווידער אייך דאס ווילד דעם פעלדעס (איביד כ״ב.). פערנער הייסט עס איס בעטרעף דעס פערגעבליכען שווארענס: איהר זאללט בייא איינעם נאמען ניכט פערגעבליך שווארען אונד איהן ניכט ענטווייהען; פערנער: איהר זאללט איינעם היילגען נאמען ניכט ענטווייהען (איביד כ״ב, ל״ב). פערנער איס בעטרעף דער שבת־ענטווייהונג: ווער איהן ענטווייהעט, זאלל דעם טאדעס זיין (שמות ל״א, י״ד.) או. ז. וו. פערנער: וועגען דער זינדע דעם בלוטפערגיעססענס אירד דער טעמפעל צערשטארט אונד דיא גאטטהייט ענפערנט זיך פאן ישראל, וויא עס הייסט: איהר זאללט דאס לאנד ניכט שאנדען, ניכט פעראונרייניגען,

(במדבר לה ל״ג ל״ד) ולא תחניפו את הארץ וגו׳ ולא תטמא את הארץ וגו׳ אשר אני שוכן בתוכה. אם אתם מטמאים אותה אין אני שוכן בתוכה. בעון ע״ז וג״ע והשמטת שמיטין ויובלות גלות בא לעולם. ומגלים אותם ממקומם ובאין אחרים ויושבים במקומם. שנאמר בגלוי עריות (ויקרא י״ח) כי את כל התועבות האל וגו׳. ולא תקיא הארץ אתכם וגו׳. ובעבודה זרה כתי׳ (שם כ״ו ל״ד) ונתתי את פגריכ׳ על פגרי גלוליכם וגעלה וגו׳. ובהשמטת שמיטין ויובלין כתיב (שם) אז תרצה הארץ את שבתותיה וגו׳. ואתם בארץ אויביכם: בעון נבלות הפה צרות רבות ורעות וגזרות קשות מתחדשות. ובחורי שונאי ישראל מתים ויתומים ואלמנות צועקים ואינן נענין. שנאמר (ישעיה ט׳) על כן על בחוריו לא ישמח ה׳ ואת יתומיו ואת אלמנותיו לא ירחם כי כולו חנף ומרע וכל פה דובר נבלה בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה. מאי ועוד ידו נטויה. אמר רב חנן אמר רבא הכל יודעין כלה למה נכנסת לחופה. אלא כל המנבל את פיו ומוציא דבר נבלה מפיו. אפילו חותמין עליו גזר דין של שבעים שנה לטובה הופכין עליו לרעה. א״ר חסדא כל המנבל את פיו מעמיקים לו גיהנם. שנאמר (משלי כ״ב) שוחה עמוקה פי זרות. רב נחמן בר יצחק אמר אף השומע ושותק. שנא׳ (שם) זעום ה׳ יפול שם. א״ר אושעיא כל המטרק עצמו לדבר עבירה חבורות ופצעים יוצאות בו. שנאמר (שם כ״ב) חבורות פצע תמרוק ברע. ולא עוד אלא שנדון בהדרוקן. שנאמר (שם) ומכות חדרי בטן. ואמר רב נחמן בר יצחק סימן לעבירה הדרוקן. ע״כ יש לו לאדם למאום ברע ולבחור בטוב:

וואָרין איך רעזידירע (במדבר ל״ה, ל״ג, ל״ד.); איך רעזידירע פאָלגליך ניכט דאַרין, זאָבאַלד איהר עס פעראונרייניגעט. פערנער: וועגען געטצענדיענסט, בלוטשאַנדע אונד פערנאַכלעסיגונג דער ערלאַס= אונד יובעליאַהרע ווערדען דיא איינוואָהנער אין פרעמדע לענדער וועגגעפיהרט, אונד איהרע ביזהעריגען וואָהנאָרטע ווערדען פאָן אַנדערן איינגענאָממען; דען איך בעטרעף דער בלוטשאַנדע הייסט עס: דען אַללע יענע גרייעלטהאַטען א. ז. וו. אונד דאַן: אויף דאַס דאַ לאַנד אייך ניכט אויס= שפייע (ויקרא י״ח, כ״ז, כ״ח.), אונד איך בעטרעף דעם געטצענדיענסטעס: איך ווערדע איירע לייכנאַמע צו דענען איירער געטצען לעגען א. ז. וו. (איביד ל׳); אונד ענדליך איך בעטרעף דער פערנאַכלעסיגונג דער ערלאַס= אונד יובעליאַהרע: דאַן ווירד דאַס לאַנד זיינע רוהעטאַגע האַלטען א. ז. וו., אונד איהר ווערדעט אים לאַנדע איירער פיינדע פערבלייבען (איביד ל״ד). פערנער: וועגען אונזיכטיגער רעדען ווערדען פיעלע דראַנגזאַלע אונד איבעל הערבייגעפיהרט אונד שטעטס נייע גרויז= זאַמע פעראָרדנונגען ערלאַססען, וויא עס הייסט: דאַרום פרייט זיך דער הערר זיינער יינגלינגע ניכט, ערבאַרמט זיך זיינער וואַיזען אונד וויטטווען ניכט; דען אַללעס איזט רוכלאָז אונד שלעכט, יעדער אונד פיהרט אונזיכטיגע רעדען; דענ= נאָך לאַסט זיין צאָרן ניכט נאָך אונד זיינע האַנד בלייבט אויסגעשטרעקט, (ישעיה ט׳, ט״ו *).

*) היער פאָהרט דער פערפאַססער פאָרט, געגען דאַס אונזיכטיגע רעדען צו אייפערן, אונד פיגט

(ה) פרק רביעי.

יש עונשים אחרים שבאים על עבירות ידועות. כמו שאמרו רבותינו ולא היו למדין אותם מאסמכת׳ דקרא. כדגרסינן במסכת אבות פרק בעשרה מאמרות דף י״א. שבעה מיני פורעניות באין לעולם על שבעה גופי עבירו׳. מקצתם מעשרין ומקצתם אינן מעשרין רעב של בצורת בא. מקצתן רעבין ומקצתן שבעין. גמרו שלא לעשר רעב של מהומה ושל בצורת בא. שלא ליטול חלה רעב של כליית בא. דבר בא לעולם על מיתות האמורות בתורה שלא נמסרו לבית דין ועל פירות שביעי׳. חרב בא לעולם על ענוי הדין ועל עיוות הדין. ועל המורים בתורה שלא כהלכה. חיה רעה באה לעולם על שבועת שוא ועל חלול השם. גלות בא לעולם על עובדי ע״ז ועל גלוי עריות ועל שפיכות דמים ועל שמיטת הארץ. ועוד גרסינן בפרק במה מדליקין דף ל״ב. ת״ר על שלש עבירות נשים מתות יולדות. רבי אלעזר אומר נשים מתות ילדות. רבי אחא אומר בעון שמכבסות צואת בניהן בשבת. וי״א על שקורין לארון הקדש ארנא. (פי׳ כך היו קורין מגלות שלהן): תניא רבי ישמעאל בן אלעזר אומר בעון שני דברים עמי הארץ מתי׳. על שקורין לבית הכנסת בית עם. ולארון הקדש ארנא. וגם כן גרסי׳ במסכת סוכה פרק הישן דף כ״ט. תנו רבנן בשביל ארבעה דברים חמה לוקה. על אב בית דין שמת ולא נספד כהלכה. ועל נערה מאורס׳ שצעקה בעיר ואין מושיע לה. ועל משכב זכור. ועל שני אחים שנשפך דמם כאחד: (פ״ה לא ידעתי טעם) ובשביל ד׳ דברי׳ מאורות לוקין. על כותבי פלסתר. (פי׳ מטרות מזויפין) ועל מעידי עדות שקר. ועל מגדלי בהמה דקה באי׳. ועל קוצצי

פיערטעס קאפיטעל.

וויעדעראום גיעבט עס נאך בעהויפטונג דער ראבביניען אנדערע שטראפען, וועלכע, אָהנע אין דער שריפט אנגעדייטעט צו זיין, אויף געוויססע זינדען ער־פאלגען, ווייא צו לעזען איזט אים טראקטאט אבות (פאל. י״א.): פאן זיעבענערלייא איבעלן ווירד דיא וועלט צור שטראפע פיר זיעבען הויפטזינדען היימגעזוכט. גע־בען נעהמליך אייניגע דען צעהנטען אב אונד אייניגע ניכט, זא ענטשטעהט הונ־גערסנאָטה אויס מאנגעל אן הינרייכענדעם רעגען, זא דאס איין טהייל זאטט אונד איין אנדערער טהייל הונגריג איזט; גיעבט ניאמאנד דען צעהנטען אב, זא ענטשטעהט הונגערסנאָטה אין פאלגע דעם קריעגעס אונד צוגלייך אויס מאנ־געל אן רעגען אונד זא ווייטער.*) פערנער: וועגען פיערערלייא זינדען פערפאללען דיא בעזיצטהימער דער זייטע דעם פיסקוס: דריטעניגען נעהמליך, וועלכע בערייטס

דען אויסשפרוך רבי נחמי׳ם הינצו, דאס אויך דיא צוהערער זאלכער רערען עמפפינדליכע שטראפען צו ערווארטען האבען.

*) היער פאהרט דער פערפאססער. אים טעקסטע פאָרט, פערשיעדענע שטראפען אויף פערשיעדענע פערברעכער הערצוצאהלען, דיא אבער בערייטס אים פאָריגען קאפיטעל פאָרקאמען. דער איבערזעטצער.

אילנות טובות. ובשביל ארבעת דברים נכסי בעלי בתים נמסרי' למלכות. על משהי שטרות פרועין. ועל מלוי ברבית. ועל שהספיקו בידם למחות ולא מיחו. ועל פוסקי צדקה ברבים ואינן נותנין. ובשביל ד' דברים נכסי בעלי בתים יורדין לטמיון. על כובשי שכר שכיר. ועל עושקי שכר שכיר. ועל מי שפורקים עול מצואריהם ונותנין על חבריהם. וגסות הרוח כנגד כולם. וג"כ גרסי' בפרקא קמא דיומא דף ט'. אמר רבי יוחנן מאי דכתיב (משלי י') יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצורנה. יראת ה' תוסיף ימים. זה מקדש ראשון שעמד ד' מאות ועשר שנים ולא שמשו בו אלא י"ח כהנים גדולים. ושנות רשעים תקצורנה זה מקדש שני שעמד ד' מאות ועשרים שנה ושמשו בו יותר משלש מאות כהנים גדולים. צא מהם ארבעי' שנה ששמש שמעון הצדיק. ושמונים שנה ששמש יוחנן כהן גדול. ועשר שנים ששמש ישמעאל בן פאבי. ואמרי לה אחד עשר ששמש אלעזר בן חרסום. מכאן ואילך חשוב שכל אחד ואחד לא הוציא שנתו. וכל כך למה לפי שהיו לוקחין אותן בדמים. דאמר רב אסי תרקבא דדינרי עיילת לי' מרתא בת ביתוס לינאי מלכא. עד דאיקמי' ליהושע בן גמלא בכהני רברבי. הא למדת שהרשעי' נענשו על רשעם. ויראי השם יוסיפו ימים:

בעלאַהלטע װעכזעל פֿערהאַלטען, אָדער אױף װוּכער לייהען, אָדער דאַס באָזע פֿערהינדערן קאָננען, אונד עס צו טהון אונטערלאַססען, אָדער אָפֿפֿענטליך (צום טיין) אַלמאָזען פֿערשפרעכען אונד עס ניכט געבען. פֿערנער: װעגען פֿיערלייא געהט דאַס פֿערמאָגען דער לייטע ענדליך צו גרונדע, דעריעניגען נעהמליך, װעלכע דען טאַגעלאָהנער איט דעם לאָהנע הינהאַלטען, אָדער דענזעלבען פֿאָרענטהאַלטען, אָדער דאַס יאָך (דער אַבגאַבען) פֿאָן זיך אַבשיטטעלן אונד עס איהרען נעבענמענשען אויפֿבירדען; האָכמוטה אַבער געהט איבער אַללעס. פֿערנער איזט צו לעזען אים טראַקטאַט יומא (פֿאָל. ט'.): רבי יוחנן שפראַך: עס הייסט: „דיא גאָטטעספֿורכט פֿערמעהרט דיא לעבענסטאַגע, דיא לעבענסיאַהרע דער פֿרעפֿלער אַבער װערדען אַבגעקירצט' (משלי י', כ"ז.); איין בייאשפיעל דעם ערסטערן ליעפֿערט דער ערסטע טעמפעל, װעלכער פֿיער הונדערט אונד צעהן יאַהרע געשטאַנדען אונד װאָהרענד דעססען ניכט מעהר אַלס אַכטצעהן האָהעפריעסטער דען גאָטטעסדיענסט פֿערזאַהען; איין בייאשפיעל דעם לעטצטערן איזט דער צווייטע טעמפעל, װעלכער פֿיער הונדערט אונד צעהן יאַהרע געשטאַנדען אונד װאָהרענד דעססען מעהר אַלס דרייאהונדערט האָהעפריעסטער דען דיענסט פֿערזאַהען; רעכנעט מאַן נעהמליך צוריק פֿיערציג יאַהרע, װאָהרענד דערען שמעון דער גערעכטע אַכטציג יאַהרע, װאָהרענד דערען ישמעאל, זאָהן פאבי צעהן יאַהרע, אָדער נאַך אַנדערן איילף יאַהרע, װאָהרענד דערען אלעזר, זאָהן חרסום, דען טעמפעלדיענסט פֿערזאַה, אונד בערעכנעט דאַן דיא איבריגען יאַהרע, זאָ װירד מאַן פֿינדען, דאַס ניכט איינער דער איבריגען פריעסטער איין פֿאָללעס יאַהר אים דיענסטע פֿערלעבטע, אונד דיעס װאַר איינע שטראַפֿע דאַפֿיר, דאַס זיא דאַס אַמט פֿיר געלד ערקויפֿט האַטטען, װיא צ. ב. רב אסי אַנפֿיהרט, דאַס איינע געװיססע מרתא, טאָכטער דעס ביתוס, דעם קאָניגע ינאי'ס דרייא קאַב דענאַריען דאַפֿיר געגעבען האַטטע, אום דען יהושע, זאָהן גמלא'ס, צום האָהענפריעסטער איינצוזעטצען, א. ז. װ.

(ו) פרק חמישי.

יש דברים שנתנו ליפרע מהם בבית דין של מטה. כגון חייבי מיתות בית דין ומלקיו׳. כמו שהם מפורשים בדברי הז״ל. ויש ג״כ רשות לב״ד לענוש ולהכות כפי צורך הזמן אם יראו שהשעה צריכה לכך. כדגרסינן במסכת סנהדרין פרק נגמר הדין דף מ״ו ובמסכת יבמות פרק האשה קמא דף צ׳. תניא אמר רבי אלעזר בן יעקב שמעתי שב״ד מכין ועונשין שלא מן התור׳. ולא לעבור על דברי תורה אלא כדי לעשות סייג לתורה. מעשה באחד שרכב על סוס בשבת בימי יוונים והביאו לבית דין וסקלוהו. ולא מפני שראוי לכך אלא שהשעה צריכה לכך. ושוב מעשה בא׳ שהטיח (פי׳ בעל) באשתו תחת תאנה. והביאוהו לבית דין והלקוהו. ולא מפני שראוי לכך אלא שהשעה צריכה לכך. וג״כ יש רשות לבית דין לנדות ולהחרים ולהפקיר נכסים ולכפות ידים ורגלים ולאסור ולהעניש בכל עונש שיראה להם כפי ראות עינם אם הם ראוים לכך. כדגרסינן במסכת מועד קטן פרק אלו מגלחין דף ט״ז ומנא לן דמשמתינן. דכתיב (שופטים ה׳) אורו מרוז. ומנא

פינפטעס קאַפּיטעל.

עס גיבט פערברעכען, דערען בעשטראַפונג דעם וועלטליכען געריכטע איבערלאַסן איזט, וואָהין דיא טאָדעסשטראַפען אונד גייסעלשטראַפען געהאָרען, וועלכע אים תלמוד אַנגעגעבען זינד. אויך איזט דאַס געריכט בעפוגט, יע נאַך דעם בעדירפניס דעם אויגענבליקקס, אַללערלייא שטראַפען צו פערפיגען, וויא אים טראַקטאַט סנהדרין (פאָל. מ״ו.) אונד אים טראַקטאַט יבאות (פאָל. צ׳.) צו לעזען איזט: רבי אלעזר, זאָהן יעקבס, זאַגטע: דורך איינע טראַדיטיאָן איזט איר בעקאַננט געוואָרדען, דאַס דאַ: געריכט אַללערלייא שטראַפען צו פערפיגען בעפוגט איזט, דיא ניכט אין דער טאַראַ ענטהאַלטען זינד, צוואַר ניכט, אום געגען דאַס געזעטץ צו האַנדלען, זאָנדערן, אום איינען צוין אום דאַס געזעטץ צו מאַכען. זאָ וואַר איינסט יעמאַנד צור צייט דער גריעכענ: הערשאַפט אַם שבת אויף איינעם פפערדע געריטטען, וואורדע דעמהאַלב פאָר געריכט געשטעללט אונד צור שטייניגונג פערורטהיילט; ניכט, דאַס איהם דיעזע שטראַפע אייגענטליך געביהרטע, זאָנדערן, וויל עס דאַמאַלס פיר נאָטהיג בעפונדען וואָרדען. פערנער איזט דאַס געריכט בעפוגט, יעמאַנדען אין דען קלײנערן אָדער אין דען איטטלערן באַן צו טהון*), בעזיטצטהיאֶער פרייצוגעבען, הענדע אונד פיסע אין פעססעלן צו לעגען, אַן דען פפאַהל צו בינדען דיאַיעניגען, דיא עס פערדיע: נען, אונד איבערהויפט יעדע שטראַפע, דיא עס פיר גוט פינדעט, צו פערפיגען*).

---

*) דער באַן האַטטע דרייא גראַדע. 1) דער קליינע באַן אונטער דעם נאַמען נִדּוּי, 2) דער איטטלערע אונטער דעם נאַמען חֵרֶם אונד 3) דער גראָססערע אונטער דעם נאַמען שַׁמְתָּא; איט דעם ערסטערן קאָננטע יעדער איינצעלנע געלעהרטע בעלעגען; דער איטטלערע ערפאָדערטע דרייא מענשען; דער לעטצטערע ערפאָדערטע איינע פערזאַממלונג פאָן צעהן מאַננערן.

*) היער ווירד דיא בערעכטיגונג צום באַננע אויס איינער ביבלישען שטעללע אַבגעלייטעט אונד דאַבייא בעאערקט, דאַס מאַן אין דער נאָהע איינעס אין דען באַן געטהאַנען איננערהאַלב פיער עללען רויאעס ווערער עססען נאָך טרינקען דורפטע אונד דאַס דעססען פערגעהען אַנגע: געבען ווערדען מוסטע, וואָרויף דיעזע שטראַפע ערפאָלגטע. דער איבערזעטצער.

לן דמחרמי׳ דכתיב אורו ארור. ומ״ל דמאן דאכל ושתי וקאי בדי׳ אמות דידיה. דכתיב יושביה. ומ״ל דמפרשי׳ חטאיה בצבורא. דכתיב כי לא באו לעזרת ה׳. ואמר עולא בדי׳ מאה שיפורי שמתיה ברק למרוז. איכא דאמרי גברא רבה הוה. ואיכא דאמרי כוכבא הוה. דכתיב מן השמים נלחמו הכוכבים. ומנא לן דמפקרינן נכסי׳. דכתיב (עזרא י׳) וכל אשר לא יבוא וגו׳ בעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו. ומנ״ל דכפתינן ואסרינן ועבדינן הרדפה. דכתיב הן למות הן לשרושי הן לענש נכסין ולאסורין. מאי לשרושי אמר אדא מארי אמר ר׳ נחמיה בר ברוך אמר רב יהודה הרדפה. מאי הרדפה. א״ר יהודה מנדין לאלתר. ושונין לאחר שלושים. ומחרימין לאחר ששים. אמר ליה רב הונא הכי אמר רב חסדא שני וחמישי ושני. והני מילי לממונא אבל לאפקירותא לאלתר. וגם כן גרסינן במסכת סנהדרין פרק ארבע מיתות דף נ״ה. אמר ריש לקיש כל המגביה ידו על חבירו אף על פי שלא הכהו נקרא רשע. שנאמר (שמות ב׳) ויאמר לרשע למה תכה רעך. הכית לא נאמ׳ אלא למה תכה. זעירי א״ר חנינא נקרא חוטא. שנא׳ (שמואל א׳, ב׳) ואם לא ולקחתי בחזקה. וכתיב ותהי

וואַס דיא פריינֿעבונג דער בעזיטצטהיאער אַנבעלאַנגט, זאָ איזט דיא בעפֿוגניס דאַזו אין דעם פֿערזע (עזרא י׳, ח׳.) ענטהאַלטען, וועלכער לויטעט: „אונד ווער ניכט דעם בעטלוססע דער העררען אונד דער אַלטען געמאָס אינגערהאַלב דרייא טאַגען קאָממען וירד, דעססען גאַנצעס פֿערמאָגען זאָל אין דען באַן געטהאַן אונד ער זעלבסט פֿאָן דער געמיינדע דעס עקסילס געטרעננט ווערדען.״ דיא בעפֿוגניס צום פֿעס=טעלן דער האַנדע אונד פֿיסע אונד צום בינדען אַן דען פפֿאַהל איזט אין דעם פֿערזע (עזרא ח׳, כ״ו.) ענטהאַלטען, וואָ עס הייסט: „עס זייא צום טאָדטען, צום ענטוואור=צעלן, או. ז. וו.״ אונטער: ענטוואורצעלן פֿערטטעהט מאַן, זאַגטע רב יהודה, דאַס אַן דען טטראַפֿפֿאַלליגען זאָפֿאָרט אין דען באַן טהאַט; בעססערטע ער זיך ניכט, זאָ וואורדע דער קליינע באַן נאַך דרייסיג טאַגען וויעדערהאָלט; בעססערטע ער זיך דעננאָך ניכט, זאָ וואורדע ער נאַך זעכציג טאַגען אין דען איטטלערן באַן געטהאַן. נאַך רבי חסדא וואורדע איהם, ווען זיין פֿערגעהען איינע געלדאַנ=געלעגענהייט בעטראַף, איין מאָנטאַג, איין דאָננערטטאַג אונד איינען צווייטען מאָנטאַג פֿריסט געגעבען; בעטטאַנד אַבער דאַס פֿערגעהען דאַרין, דאַס יעמאַנד איינען געלעהרטען בעליידיגט האַטטע, זאָ וואורדע דער בעליידיגער זאָפֿאָרט אין דען באַן געטהאַן. איבערהויפט וואורדע עס מיט בעליידיגונגען דעם נעבענמענ=טען זעהר טטרענגע גענאָממען, וויא אים טראַקטאַט סנהדרין (פֿאָל. נ״ה.) צו לעזען איזט. דאָרט זאַגט רשי לקיש: ווער אויך נור דיא האַנד דראָהענד אויפֿ=העבט געגען זיינען נאָכסטען, איזט איין טולדיגער צו נעננען, אָבגלייך ער איהן ניכט ווירקליך טלאָגט; וויא עס הייסט: „ער טפראַך צו דעם טולדיגען וואַרום ווילסט דוא דיינען נאָכסטען טלאַגען?״ (טמות ב׳, י״ג.); עס הייסט אַלזאָ ניכט: וואַרום האַסט דוא געטלאַגען? זאָנדערן: וואַרום ווילסט דוא טלאַגען? זעירי זאַגט אים נאַמען דעם רבי חנינא: איין זאָלכער איזט איין זינדער צו נענ=נען; וויא עס הייסט: וואָ ניכט, זאָ נעהמע איך מיט געוואַלט (טמואל א׳. ב׳, ט״ז.); אונד דאַן (איוב י״א.): דיא זינדע דער יינגלינגע וואורדע פֿאָן גאָטט פֿיר זעהר

חטאת הנערים גדולה מאד את פני ה׳. רב הונא אמר תקצץ ידו. שנא׳ (איוב ל׳) וזרוע רמה תשבר. רב הונא קץ ידא. ותקנו דבקי מיתות למי שראוי לכלותו. ואינו חייב מיתה בידים. כדגרסינן פרק אלו הנשרפין דף פ״א. מי שלקה ושנה בית דין מכניסין אותו לכיפה. ומאכילי׳ איהו שעורים עד שכריסו נבקעת. ההורג נפשות שלא בעדים מכניסין אותו לכיפה. ומאכילין אותו לחם צר ומים להץ. וכן כל כיוצא בזה ליסר הרשעים. וכל העם על מקומו יבא בשלום:

(ז) פרק ששי.

ויש לך דברים אחרים שניתנו ביד כל מקנא קנאת השם להנקם מהם. כמו שעשה פינחס. כדגרסינן פר׳ אלו הנשרפין דף פ״א. הגונב את הקסוה והמקלל בקוסם והבועל ארמי׳ קנאין פוגעין בו. כהן ששימש בטומאה. אין אחיו הכהנים מביאין אותו לבית דין. אלא פרחי כהונה מוציאין אותו חוץ לעזר׳ ומפצחין את מוחו בגזירין. ואמרינן עלה בגמרא דף פ״ב. בעא מיניה רב כהנא מרב לא פגעו בו קנאין מהו. אנשייה רב לגמריה. אקריוה לרב כהנא בחלמיה (מלאכי ב׳) בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל ובירושלי׳ כי חלל יהודה קדש ה׳ אשר אהב ובעל בת אל נכר. אתא אמר ליה אקריין הכי. אדכריה רב לגמריה. בגדה יהודה זו עבודה זרה. וכן הוא

גראָם געשאַכטעט. אויך קאָננטע דאַס געריכט שטראַפען פערפיגען, וועלכע דען טאָד נור פאָלגע האַטטען, פיר זאָלכע פערברעכער, וועלכע דען טאָד פערדיענטען, ווען אויך דיא שריפט דען טאָד ניכט אויסדריקקליך דאַרויף זעטצטע, וויא צו לעזען איזט אים טראַקטאַט סנהדרין (פאָל. פ״א.): ווען יעמאַנד דיא גייסעלשטראַפע צווייא מאַל ערליטטען האַטטע, זאָ ווארדע ער אין איינע צעללע געבראַכט אונד עס ווארדע איהם גערסטע צו עססען געגעבען, ביז איהם דער לייב שפראַנג; האַטטע יעמאַנד איינען מענשען אָהנע צייגען אומגעבראַכט, זאָ ווארדע ער אין איינע צעללע געבראַכט אונד איהם שמאַלע קאָסט געגעבען. דערגלייכען שטראַפען ווארדען פערהאָנגט, אום דיא זינדער צו ציכטיגען אונד דען איבריגען איין וואַרנענדעס בייאשפיעל צו געבען.

זעכסטעס קאַפיטעל.

עס גיעבט אַבער אויך זינדען, דערען בעשטראַפונג עהעדעם יעדעם דערגאָטטעס אַכטע אייפריג ערגעבענען איבערלאַססען וואַר, אַלס דאַ זינד: דאַס שטעהלען איינער דער טעמפעלשאַלען, דיא גאָטטעסלעסטערונג, או. ז. וו. זאָ ווארדע איין פריעסטער, וועלכער אין זיינער אונרייניגקייט דען טעמפעלדיענסט פערריכטעט האַטטע, ניכט פאָר איין געריכט געבראַכט, זאָנדערן פאָן דען יונגען פריעסטערן אויס דער טעמפעלהאַללע געשלעפפט אונד געטאָדטעט*) או. ז. וו. דיעזע זעלבסטראַכע דורפטע

---

*) היער ווירד איין טעקסט דער פאַלל ערערטערט, ווען זיך איין זאָלכער אייפרער ניכט צוגעפונדען האַטטע, אונד דורך רב אוים דער שריפט הערגעלייטעט, דאַס פיר פערברעכער דער אַרט דיא געטטליכע שטראַפע דעננאָך ניכט אויסבלייבע. דער איבערזעטצער.

אומר (ירמי' ג) בגרחם כי בית ישראל. ותועבה נעשתה בישראל ובירושלם. זה משכב זכור. וכן הוא אומר (ויקרא י"ח) ואת זכר לא תשכב משכבי אשה תועבה היא. כי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב. זו זונה. וכן הוא אומר (דברי' כ"ג) לא תהיה קדשה מבנות ישראל ולא יהיה קדש מבני ישראל. ובעל בת אל נכר זה הבא על ארמית. וכתיב בתריה (שם) יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה מאהלי יעקב ומגיש מנחה לה' צבאות. אם תלמיד חכם הוא לא יהיה לו ער (פי' דהיינו בן נחכמים) ועונה בתלמידים. אם כהן הוא לא יהיה לו בן מגיש מנחה לה' צבאות. אמר רבי חייא בר אבא כל הבא על ארמי' כאלו מתחתן בע"ז. דכתיב ובעל בת אל נכר. וכי יש בת לאל נכר. אלא זה הבא על ארמית. ואמרי' עלה כי אתא רב דימי אמר בית דינו של חשמונאי גזרו הבא על ארמית חייב עליה משום נשג"א. כי אתא רבין אמר משום נשג"ז אבל אישות לית להו. ואידך נשייהו לא מפקרי. אמר רב חסדא הבא לימלך (פי' קנאי הבא לשאול) אין מורין לו. ולא עוד אלא שאם פירש זמרי והרגו פינחס נהרג עליו. נהפך זמרי והרגו לפינחס אין נהרג עליו שהרי רודף הוא. (במדבר כ"ה ויאמר משה אל שופטי ישראל הרגו) הלך שבטו של שמעון אצל זמרי. אמרו לו הן נדונין דיני נפשות ואתה יושב ושותק. מה עשה עמד וקבץ עשרי' וארבע אלף מישראל והלך אצל כזבי. אמר לה השמעי לי. אמרה לו בת מלך אני וכך צוה עלי אבי לא תשמעי אלא לגדול שבהם (פי' והוא משה). אמר לה אף אני נשיא שבט אני. ולא עוד אלא שאני גדול ממנו. שאני שני לבטן והוא שלישי לבטן. תפשה בבלוריתה (פי' ציצת ראשה) והביאה לפני משה. אמר לו בן עמרם זו מותרת או אסורה. ואם תאמר אסורה בת יתרו מי התירה לך. נתעלמה הלכה ממנו. געו כולם בבכיה. והיינו דכתיב (שם) והמה בוכים פתח אהל מועד. וירא פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן. מה ראה. אמר

אבער נור דאן גענאממען ווערדען, ווען דער פערברעכער אויף דער טהאט ער־טאפפט וואָרדען, אונד אויך דאן נור, ווען זיא איהם אבגעשטעקט געטהאן; פראגטע דער ריכטער אבער נאכהערטס דאן, אב ער ראכע נעהמען זאָללע, זאָ ווארדע עס איהם ניכט גטהייסען. איין בייאשפיעל ליעפערט דיא ראכע, דיא פינחס אן זמרי גענאממען (במדבר כ"ה, ו' — ט'.); האטטע לעטצטערער זאָגלייך זיינע טהאט אונטערלאססען אונד ערסטערער איהן דעננאך געטאָדטעט, זאָ האטטע דיעזער דיא טאָדעסשטראפע פערווירקט; האטטע זיך דאגעגען זמרי אומגעווענדעט אונד דען פינחס געטאָדטעט, זאָ האטטע ער קיינע שטראפע ערליטטען, דא עס איין דיעזעם פאללע בלאָססע נאָטהוועהר געוועזען וואָרע א. ז. וו. (היער ווערדען נון דיא נאָהערן אומשטאָנדע אנגעגעבען, דיא דער טהאט דעס פינחס פאָראנגינגען, אונד דאן דיא וואונדער, דיא איהם בייא זיינער טהאט צו הילפע קאמען, דיא וויי־טער קיין אינטערעססע געוואָהרען.)

רב ראה מעשה ונזכר הלכה. אמר ליה. אחי אבי אבא לא כך למדתני ברדתך מהר סיני הבועל ארמית קנאין פוגעין בו. אמר ליה קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרונקא (פי׳ שליח). ושמואל אמר ראה (משלי כ״ה) שאין חכמה ואין עצה ואין תבונה לנגד ה׳. כל מקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב. רבי יצחק אמר ראה מלאך המות שבא והשחית בעם. ויקם מתוך העדה וגו׳. אמר רבי יוחנן מכאן שאין נכנסין בכלי זיין לבית המדרש. שלף שננה והניחה באונקלי שלו (פי׳ במלבוש) והיה נשען והולך על מקלו. וכיון שהגיע אצל שבטו של שמעון. אמר היכן מצינו ששבטו של לוי גדול משבטו של שמעון (כלו׳ למה לא כעשה כן גם לכו). אמרו הניחו לו אף הוא לעשות צרכיו נכנס. התירו פרושים את הדבר. אמר רבי יוחנן ששה נסים נעשו לו לפינחס. אחד שהיה לו לפרוש ולא פירש. ואחד שהי׳ לו לדבר ולא דבר. ואחד שכוון בזכרותו של איש ובנקבותה של אשה. ואחד שלא נשמטו מן הרומח. ואחד שבא מלאך והגביה את המשקוף. ואחד שבא מלאך והשחית בעם. בא וחבטן לפני המקום. אמר לפניו רבונו של עולם על אלה יפלו כ״ד אלף מישראל. והיינו דכתיב (תהלים ק״ו) ויעמוד פינחס ויפלל ותעצר המגפה. אמר רבי אלעזר ויתפלל לא נאמר אלא ויפלל. מלמד שעשה פלילות עם קונו. ובקשו מלאכי השרת לדוחפו. אמר להם הקב״ה הניחו לו קנאי בן קנאי הוא. משיב חמה בן משיב חמה הוא. התחילו שבטים מבזים אותו. ראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לעבודה זרה יהרג נשיא שבט מישראל. בא הכתוב ויחסו פינחס בן אלעזר בן אהרן וגו׳. אמר ליה הקב״ה למשה קדם לו שלום. שנאמר לכן אמור וגו׳. וראוית כפרה זו שתהא מכפרת והולכת לעולם:

(ח) פרק שביעי.

ויש לך בני אדם שנתפשים ונענשים בעון אחרים. כדגרסינן במסכת סנהדרין פרק כ״ג דף כ׳. אמר רב יהודה אמר רב מפני מה נענש אבנר. מפני שהיה לו למחות בשאול ולא מיחה. וגרסינן נמי במסכת שבת פרק במה בהמה יוצאה דף נ״ד. איתמר כל שאפשר למחות באנשי ביתו ואינו

זיעבענטעס קאפיטעל.

צווייזען ווערדען אויך מענשען אין אנשפרוך גענאממען אונד בעשטראפט אין פאלגע דער זינדען אנדערער, וויא צו לעזען איזט אים טראקטאט סנהדרין (פאל. כ׳.): רבי יהודה זאגט אים נאמען רבים: ווארום איזט אבנר בעשטראפט ווארדען (שמואל ב׳. ג׳, כ״ז.)? וייל ער דען שאול פאן דער זינדע (דעם אומברינגען דער פריעסטערליכען איינוואהנער פאן נוב) האטטע צוריקקהאלטען קאננען אונד עס אונטערלאססען האטטע. פערנער לעזען וויר אים טראקטאט שבת, (פאל. נ״ד.): ווען יעמאנד אים שטאנדע איזט, זיינען הויזלייטען איינע זינדע צו

מוחה נתפש על אנשי ביתו. באנשי עירו ואינו מוחה נתפש על אנשי
עירו. בכל העולם כולו ואינו מוחה. נתפש על כל העולם כולו. אמר רב
פפא והני דבי ריש גלותא מיתפסי אכולי עלמא כי הא דאמר רבי חנינא
(דף נ"ח). מאי דכתיב (ישעיה ג') ה' במשפט יבא עם זקני עמו ושריו. אם
שרים חטאו זקנים מה חטאו. אלא אימא זקנים שלא מיחו בשרים. רב
יהודה הוה יתיב קמיה דשמואל אתת ההיא איתתא וקא צווחה קמיה ולא
משגח בה. אמר ליה לא סבר ליה מר. (משלי כ"א) אוטם אזנו מזעקת
דל גם הוא יקרא ולא יענה. אמר ליה שיננא רישך בקרירי ורישא דרישך
בחמימי. (ר"ל אני שאני ראשך איני כרוה לכל מה שעוקבא ססול ראש לי ולך ולאב בית דין יכוה).
הא יתיב מר עוקבא אב בית דין. דכתיב (ירמיה כ"א) בית דוד כה אמר
ה' דינו לבוקר משפט והצילו גזול מיד עושק וגו'. אמר ליה רב זירא לרבי
סימון לוכחינהו מר להני דבי ריש גלותא. אמר ליה לא מקבלי מינאי. אמר
ליה אף על גב דלא מקבלי מינך לוכחינהו מר. דאמר רב אחא בר חנינא

פערביעטען, אונד ער טהוט עס ניכט, זא ווירד ער פיר זיינע הויזלייטע אין אנ־
שפרוך גענאממען; קאן ער זיינען מיטבירגערן עטוואס פערביעטען, אונד אונטער־
לאססט עס, זא ווירד ער פיר זיינע מיטבירגער אין אנשפרוך גענאממען; קאן ער
איינען גאנצען שטאאט (ז. ב. אלס רעגענט) פאן זינדען אבהאלטען, אונד טהוט
עס ניכט, זא ווירד ער פיר דען גאנצען שטאאט אין אנשפרוך גענאממען, וויא רבי
חנינא זאגט: עס הייסט: „גאטט ווירד איינס געריכט געהען מיט דען אלטען
אונד דען פארנעהמען זיינעס פאלקעס" (ישעיה ג', י"ד.). ווען, זאגט ער, דיא
פארנעהמען געזינדיגט האטטען, וואס האטטען דיא אלטען פערברעכען?*)
אללײן איהר פערברעכען בעשטאנד דארין, דאס זיא דיא פארנעהמען ניכט צוריקק־
געהאלטען. זא קאם איינסט איינע פרויא פאר שמואל אונד בראכטע איינע בע־
שווערדע בייא איהם אן, פאנד אבער קיין געהאר בייא איהם. דא רבי יהודה
געראדע געגענווארטיג וואר, זא פראגטע ער דען ערסטערן, אב ער דען ניכט
אויף דען פערז ריקזיכט נעהמע: ווער דעם געשרייא דעם ארמען זיין אהר פער־
שטאפפט, דער ווירד ניכט ערהארט, ווען ער גאטט אנרופט? (משלי כ"א, י"ג.).
אללײן יענער אנטווארטעטע איהם: איך טריפפט דיא שטראפע ניכט, זאנדערן דען,
דער איבער מיר איזט, דען מר עוקבא נעהמליך, דער דא פארזיצער דעס קאללעגיומס
איזט. זא זאגטע אויך איינסט רב זירא צו רבי שמעון: וויזע דאך דיא לייטע
דעס עקסילארכען צורעכט. וואס ווירדע דיעס ניצצען, ערוויעדערטע דיעזער,
זיא ווירדען קיינע צורעכטווייזונג פאן מיר איננעהמען; דעננאך, שפראך יענער,
מוזט עס דיינע פפליכט, זיא צורעכטצווייזען*). זא הייסט עס פערנער אים טראקטאט

---

*) דא נעהמליך מיכה. קאפ. ג', כ"ג. בלאס דער פירסטען אלס זינדער, ניכט אבער דער אלטען ערוועהנונג געשיעהט. דער איבערזעטצער.

*) היער ווירד נון אים טעקסטע ווייטער אויסגעפיהרט, וויא וויכטיג דיא פפליכט דער צו־
רעכטווייזונג אונזרער נעבענמענשען אין דען אויגען גאטטעס ערשיינע, אונד דאס ער אין בע־
ציעהונג אויף דיא פראפעצייהונג יחזקאל (קאפ. ט'.) פריהער אים זיננע האטטע, נור דיא אונ־
גערעכטען צו בעשטראפען, דיא גערעכטען אבער דורך איין איהנען אנגעפראגטעס מערקמאל צו
פערשאנען, שפעטער אבער אויך דיעזע דער שטראפע אונטערווארף, וויל זיא יענע ניכט צו־
רעכט געוויעזען האטטען. — דער איבערזעטצער.

מעולם לא יצאת מדה טובה מפי הקדוש ברוך הוא וחזר בה לרעה חוץ מדבר זה (מפני עונש שלא הוכיחו חזר בו). דכתיב (יחזקאל ט׳) ויאמר ה׳ אליו עביר בתוך העיר בתוך ירושלים והתוית תיו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים על כל התועבות הנעשות בתוכה. אמר ליה הקדוש ברוך הוא לגבריאל לך. וכתוב על מצחן של צדיקים ת״ו של דיו. כדי שלא ישלטו בהן מלאכי חבלה. ועל מצחן של רשעים ת״ו של דם. כדי שישלטו בהן מלאכי חבלה. אמרה מדת הדין לפני הקדוש ברוך הוא. רבונו של עולם מה נשתנו אלו מאלו. אמר לה הללו צדיקים גמורים והללו רשעים גמורים. אמרה לו היה בידם למחות ולא מיחו. אמר לה גלוי וידוע לפני שאם מיחו בידם לא קבלו מהם. אמרה מידת הדין לפני הקדוש ברוך הוא. רבונו של עולם אם לפניך גלוי לפניהם מי גלוי. היינו דכתיב (שם) זקן בחור ובתולה וטף ונשים תהרגו למשחית ועל כל איש אשר עליו התי״ו אל תגשו וממקדשי תחלו. וכתיב (שם) ויחלו באנשים הזקנים אשר לפני הבית. תני רב יוסף אל תקרי ממקדשי אלא ממקודשי אלו בני אדם שקיימו את התורה כולה מאל״ף ועד תי״ו. ומיד והנה ששה אנשים באים מדרך שער העליון אשר מפנת צפונה ואיש כלי מפצו בידו ואיש אחד בתוכם לבוש בדים וקסת הסופר במתניו ויבואו ויעמדו אצל מזבח הנחושת. מזבח הנחושת מי הוה. אלא אמר להו הקדוש ברוך הוא התחילו ממקום שאומרים שירה לפני. מאי ניהו ששה אנשים קצף אף חמה משחית משבר מכלה. ומאי שנא תי״ו מכל האותיות. א״ר תי״ו תחיה (הצדיקים) תי״ו תמות (הרשעים). ושמואל אמר תמה זכות אבות. ורבי יוחנן אמר תחון זכות אבות. ורבי שמעון בן לקיש אמר תי״ו סוף חותמו של הקדוש ברוך הוא. דאמר רבי חנינא חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת. אמר רבי שמואל בר נחמני אלו בני אדם שקיימו את התורה כולה מאל״ף ועד תי״ו: וגרסינן נמי התם דף נ״ד ובסוף פרק יו״ט דף כ״ג. פרתו של רבי אלעזר בן עזריה היתה יוצאה ברצועה שבין קרניה שלא ברצון חכמים. וחדא פרה הויא ליה. והאמר רב תריסר אלפי עגלי הוי מעשר רבי אלעזר בן עזריה מעדריה בכל שתא. תנא לא שלו היתה אלא של שכנתו היתה. ומתוך שלא מיחה בה נקראת על שמו: וגרסינן בפרקא קמא דעבודה זרה

שבת (פאל. כ״ר.): דיא קוה דעם רבי אלעזר, זאהן עזריה׳ס, גינג געגען דען ווילען דער געלעהרטען אם שבת מיט איינער האלפטער צווישען דען הערנערן אויס, (וואס, אלס לאסט בעטראכטעט, אם שבת ניכט געשעהען זאללטע). היעראיבער בעמערקט דער תלמוד, דאס דיא קוה ניכט אייגענטליך דעם רבי אלעזר, זאנדערן איינער נאכבארין געהערטע, דאס זיא אבער איהם צוגעשריע= בען ווערדען זייא, ווייל ער זיא פאן דיעזער זינדע ניכט צוריקגעהאלטען האבע.

דף ד׳ דרש רבי אבא בר כהנא מאי דכתיב (בראשית י״ח) חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע. אמר אברהם לפני הקב״ה רבונו של עולם הולין הוא לך מעשות כדבר הזה. ולא והכתיב (יחזקאל כ״א) והכרתי ממך צדיק ורשע. בצדיק שאינו גמור. אבל בצדיק גמיר לא. והכתיב וממקדשי תחלו. ותני רב יוסף אל תקרי ממקדשי אלא ממקודשי. אלו בני אדם שקיימי את התורה כולה מאל״ף ועד תי״ו. ההם נמי כיון שהיה בידם למחות ולא מיחו היו להו כצדיקים שאינם גמורים: וגרסינן במסכת סוכה פרק הישן אחד מארבע דברים שנכסי בעלי בתים נמסרים למלכות. על שהספיקי בידם למחות ולא מיחו. כמו שכתוב למעלה בפרק רביעי: ואפילו מי שאין בידו למחות חייב להוכיח לחבירו אם רואה בו דבר מגונה. כדגרסינן בערכין פרק יש בערכין דף י״ז. תנו רבנן (ויקרא י״ט) לא תשנא את אחיך. יכול לא יסטרנו ולא יכנו ולא יקללנו. ת״ל בלבבך. בשנאה שבלב הכתוב מדבר. מנין לרואה בחבירו דבר מגונה שחייב להוכיחו. תלמוד לומר הוכח. היכיהו ולא קבל מנין שיחזיר ויוכיחנו.

זאָ הייסט עס אויך אים טראַקטאַט עבודה זרה (בּלאַ. ד׳.): רבי אבא, זאָהן כהנא, ערקלערטע דען פערז: חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע (בראשית י״ח, כ״ה.), דאַס אברהם צו גאָטט געשפּראָכען האַבע: עס איזט דיר יאַ חולין (ד. ה. עטוואַס אונווירדיגעס), דען גערעכטען מיט דעם אונגערעכטען צוגלייך צו בעשטראַפען. היערגעגען ווענדעט מאַן דער תלמוד איין, דאַס עס יאַ (יחזקאל כ״א, ח׳.) הייסע: איך וויל אונטער דיר אויסראָטטען דען גערעכטען אונד דען אונגערעכטען? וואָרויף דער תלמוד אַנטוואָרטעט, דאַס דאָרט פאָן איינעם אונפאָללקאָממען גערעכטען דיא רעדע זייא. דער תלמוד ווענדעט אַבער אויך׳ט נייע איין, דאַס יאַ נאַך ערקלערונג דעם רבי יוסף דער אויסדרוק: ממקדשי תחלו (יחזקאל ט׳, ו׳.) זאָ צו דייטען זייא, אַלס שטינדע: ממקדשי (פאָן מיינען היילגען מענשען), וואָרונטער דיאיעניגען פּראָממען מענער פערשטאַנדען ווירדען, וועלכע דאַס געזעץ דורכגאַנגיג בעאָבאַכטעטען? וואָרויף דיא אַנטוואָרט פאָלגט, דאַס זעלבסט זאָלכע גערעכטען בעשטראַפט ווארדען, ווייל עס אין איהרער מאַכט שטאַנד, דאַס בּעזע פערהינדערן, אונד זיא עס ניכט טהאַטען. יאַ זעלבסט ווען עס ניכט אין אונזרער מאַכט שטעהט, פאָם בּעזען צוריקצוהאַלטען, איזט עס דעננאָך אונזרע פפליכט, ווענינגסטענס אונזרען נעבענמענשען איהר אונרעכט פאָרצוהאַלטען, וויא אין דעם טראַקטאַט ערכין (בּלאַ. י״ז) צו לעזען איזט: דיא ראַבבינען לעהרטען: עס הייסט (ויקרא י״ט, י״ז.): „דוא זאָללסט דיינען ברודער ניכט האַססען אין דיינעם הערצען.“ היערונטער איזט ניכט צו פערשטעהען, דאַס מאַן זיינען נאָכסטען נור ניכט שלאַגען, אָדער פלוכען דירפע, זאָנדערן, דאַס מאַן איהן ניכט אים הערצען האַססען דירפע (ד. ה. מאַן דירפע זיך ניכט דאַמיט בעגניגען, דיא שלעכטען האַנדלונגען דעם נעבענמענשען צו האַססען, זאָנדערן מוסס איהן דאַריבער צו רעדע שטעללען). עס הייסט פאָן דאָרט ווייטער: דוא זאָללסט איהן צורעכטווייזען; היערדורך איזט מאַן דיא פפליכט אויסגעשפּראָכען, דען נאָכסטען, פאָן דעם ויר עטוואַס שאַנדלהאַפטעס וואַהרנעהמען, צורעכטצוווייזען; עס הייסט אַבער דאָרט ווייטער: תוכיח, דאַדורך וויר אַנגעדייטעט, דאַס מאַן דיא צורעכטווייזונג, ווען זיא ניכט זאָגלייך פרוכטעט, אָפט ווידערהאָלען מוססע; נור

תלמוד לומר תוכיח מכל מקום. יכול אפילו פניו משתנים. תלמוד לומר ולא תשא עליו חטא: תניא אמר רבי טרפון תמה אני אם יש בדור הזה שיוכל להוכיח. אלו אמר לו טול קיסם מבין עיניך. אמר לו טול קורה מבין עיניך. אמר רבי אלעזר בן עזריה תמה אני אם יש בדור הזה שיודע להוכיח. אמר רבי עקיבא תמה אני אם יש בדור הזה שמקבל תוכחות: אמר רבי יוחנן בן נורי מעיד אני עלי שמים וארץ. שהרבה פעמים לקה עקיבא בן יוסף על ידי. שהיתי קובל עליו לפני רבן גמליאל. וכל שכן שהוסיף בי אהבה. לקיים מה שנאמר (משלי ט׳) הוכח לחכם ויאהבך: ותלמיד חכם אל יניח מלהוכיח לבני עירו שמא ישנאוהו. שטובה היא שנאה בתוכחת מאהבה בלי תוכחה. כדגרסינן בפרק בתרא דכתובות (דף ק״ה). אמר אביי האי צורבא מרבנן דרחמין ליה בני מאתיה. לא משום דמעלי. אלא משום דלא מוכח להו במילי דשמיא. על כן ירא אלהים לא ימנע מלהוכיחם מפני שישנאוהו. כי יותר טוב הוא לו להיות אהוב השם מלהיות אהוב הרשעים. אבל הוא חייב לשנוא את שונאי ה׳. דכתיב (תהלים קל״ט) הלא משנאיך ה׳ אשנא וגו׳:

איסטע עס ניכט אויף איינעמַרט געשעהען, דאַס דער צורעכטוויזענדע אָפּפענטליך בעשאָמט ווירדע, וואַס מַנגעדייטעט ווירד דורך דען אויסדרוקק (איביר.): דוא זאָללסט דיא זינדע ניכט אויף איהן לאַדען (ד. ה. ניכט זאָ פּאָררוקקען, דאַס זיא יעדערמאַן ערפּאַהרע). רבי טרפון איימערטע איינסט: עס זאָלל איך וואונדערן, ווען עס איינען אין דיעזער צייט געבען זאָללטע, דער איס טאַדעל וואָרע, צורעכטצווייזען; דען זאַגטע דער איינע עטוואַ: נים דען שפּליטטער אויס דיינען אויגען, זאָ ווירדע אמאַן איהם ענטגעגנען קאָננטען: נים דוא דאָך דען באַלקען אויס דיינען אויגען! רבי אלעזר, זאָהן עזריה'ס, פּפלעגטע צו זאַגען: עס זאָלל איך וואונדערן, ווען עס אין דיעזער צייט אויך נור איינען געבען זאָללטע, דער עס פּערשטינדע, צורעכטצווייזען. רבי עקיבא ענדליך פּפלעגטע צו זאַגען: עס זאָלל איך וואונדערן, ווען עס אין דיעזעם געשלעכטע איינען געבען זאָללטע, דער זיך איינע צורעכטווייזונג געפּאַללען ליעסע. רבי יוחנן, זאָהן נורי, זאַגטע: איך רופּע היממעל אונד ערדע צו צייגען אַן, דאַס אויף איינע אַנקלאַגע בייא רבי גמליאל, עקיבא, זאָהן יוסף'ס, אָפט בעשטראַפט וואורדע, אונד דיעזער איך נון אום זאָ מעהר ליעבטע, וואָדורך דער אויסשפּרוך בעשטאָטיגט ווירד: שטראַפע דען וויזען, אונד ער ווירד דיך ליעבען (משלי ט׳, ח׳). איין געלעהרטער אונטערלאַססע דאַהער ניא, זיינע מיטאיינוואָהנער צורעכטצווייזען, אָבגלייך ער זיך דאַדורך איהרען האַססע אויסזעטצען ווירדע; דען עס איזט בעססער, האַס וועגען צורעכטווייזונג, אַלס ליעבע וועגען אונטערלאַססונג דערזעלבען, וויא מיטראַקטאַט כתובות (פאָל. ק"ה.) צו לעזען איזט: אביי פּפלעגטע צו זאַגען: ווען איינען געלעהרטען זיינע מיטאיינוואָהנער ליעבען; זאָ געשיעהט דיעס ניכט עטוואַ וועגען זיינער פֿאָרטרעפּפליכקייט, זאָנדערן פֿיעלמעהר, וויל ער זיא אין געטטליכען דינגען ניכט צורעכטווייזט. דער צו בעפירכטענדע האַס מוס דאַהער דען וואַהרען פֿראָממען ניאמאַלס אַבהאַלטען, זיינע מיטברידער צורעכטצווייזען; דען עס איזט בעססער, פֿאָן גאָטט, אַלס פֿאָן אונגערעכטען געליעבט צו ווערדען; פֿיעלמעהר איזט יעדערמאַן פֿערפּפליכטעט, דיא פֿיינדע גאָטטעס צו האַססען, וויא עס הייסט: האַססע איך דען דיינע פֿיינדע ניכט, אָ גאָטט!

בירא‍ת הענש שבעולם הבא. ויש בו שני פרקים.

(ט) פרק ראשון.

גדול עונש הרשעים גמורים לאחר מיתה. אין לו קץ ותכלה. שבא עליהם בחשבון כל מחשבותם ומעשיהם. ונדונין עליו. כדגרסינן בפ"ק דראש השנה (דף ט"ז). תניא ב"ש אומרין ג' כתות הן ליום הדין. אחד של צדיקים גמורים. ואחד של רשעים גמורים. ואחד של בינונים. של צדיקים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיי עולם. של רשעים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לגיהנם. שנאמר (דניאל י"ב) ורבים מישני אדמת עפר יקיצו. אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם. בינונים יורדין לגהינם ומצפצפים ועולין. שנא' (זכריה י"ג) והבאתי את השלישית באש וצרפתים כצרוף את הכסף ובחנתים כבחון את הזהב. הוא יקרא בשמי ואני אענה אותו. אמרתי עמי הוא והוא יאמר ה' אלהי. ועליהם אמרה חנה (שמואל א', ב') ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל: וב"ה אומרים רב חסד מטה כלפי חסד. ועליהם אמר דוד אהבתי כי ישמע ה' את קולי תחנוני כי הטה אזנו לי וגו'. ועליהם

צווייטע אבטהיילונג,

פאָן דער בעשטראַפונג יענזייטס. אין צוויא קאַפּיטעלן.

ערסטעס קאַפּיטעל.

נאַך דעם טאָדע האַבען פאָללענדעטע בעזעוויכטער איינע שטרענגע, אונענדליכע שטראַפע צו ערוואַרטען, אינדעם זיא וועגען אַללער איהרער געדאַנקען אונד האַנדלונגען צור רעכענשאַפט געצאָגען אונד געריכטעט ווערדען, וויא אים טראַקטאַט ראש השנה (פאָל. ט"ז.) צו לעזען איזט: דיא שאמיטע לעהרטע: דער טאָג דעם וועלטגעריכטער ערשיינענדען גיעבט עס דרייא קלאַססען: דיא איינע בעשטעהט אויס פאָללקאָממען גערעכטען, וועלכע זאָפאָרט צור עוויגען זעליגקייט בעשטיממט ווערדען; דיא אַנדערע בעשטעהט אויס פאָללענדעטען בעזעוויכטען, וועלכע זאָפאָרט צור העללע פערדאַממט ווערדען, וויא עס הייסט: פיעלע דער אים שטויבע ענטשלאַפענען ווערדען ערוואַכען; דיא איינען צום עוויגען לעבען, דיא אַנדערן צור שמאַך, צום עוויגען אַבשייא (דניאל י"ב, ב'.); דיא דריטטע קלאַססע ענדליך בעשטעהט אויס מיטטעלמעסיגען, וועלכע צוואַר אין דיא העללע פאַהרען, אַבער ווידער אויס דערזעלבען הערויסקאָממען, וויא עס הייסט: איך ברינגע דיא דריטטע אינס פייער, לייטרע זיא, וויא מאַן דאַס זילבער לייטערט, פריפע זיא, וויא מאַן דאַס גאָלד פריפט; ער רופט אין איינעם נאַמען אונד איך אַנטוואָרטע איהם; איך שפרעכע: דאס ביזט איין פאָלק, אונד ער שפריכט: דוא ביזט איין גאָטט (זכריה י"ג, ט'.). אויף דיעזע קלאַססע דייטעט חנה הין, ווען זיא שפריכט: גאָטט לעסט שטערבען אונד מאַכט ווידער לעבענדיג, לעסט אין דיא העללע פאַהרען אונד ברינגט ווידער הערויף (שמואל א'. ב', ו'.). דיא שולע הילל'ס לעהרטע: דער אַללגיטיגע טראָגט דיא וואַגשאַלע צור בעגינסטיגונג ניעדער, (דאַס הייסט ווען דיא גוטען אונד שלעכטען האַנדלונגען אים גלייכגע

אמר דוד כל הפרשה כולה דלותי ולי יהושיע: אבל פושעי ישראל בגופם. וכן פושעי אימות העולם בגיפם. יורדין לגיהנם ונדונין בו י״ב חדש. לאחר י״ב חדש גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפזרתן ונעשין אפר תחת כפות רגלי הצדיקים. שנא׳ (מלאכי ג׳) ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם: אבל המינים. והמוסרות. והאפיקורסים. ושכפרו בתורה. ושכפרו בתחיית המתים. ושפרשו מדרכי צבור. ושנתנו חתיתם בארץ חיים. ושחטאו והחטיאו את הרבים כגון ירבעם בן נבט וחביריו. יורדין לגיהנם ונדונין בה לדורי דורות. שנאמר (ישעיה ס״ו) ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי וגו׳. גהינם כלה והם אינם כלים. שנאמר (תהלים מ״ט) וצורם לבלות שאול (מזבול לו) וכל כך למה. לפי שפשטו ידיהם בזבול. שנאמר מזבול לו. ואין זבול אלא בית המקדש שנאמר (מלכים א׳, ה׳) בנה בניתי בית זבול לך. ועליהם אמרה חנה (שמואל א׳, ב׳) ה׳ יחתו מריביו. אמר רב יצחק בר אבין ופניהם דומין כשולי קדרה. ואמר רבא ואינהו משפירי שפירי בני מחוזא ומיקרו בני גיהנם: אמר מר. ובית הלל אומרים ורב חסד מטה כלפי חסד. והכתיב והבאתי את השלישית באש. התם בפושעי ישראל בגופן. פושעי ישראל בגופן. והא אמרת לית להו תקנתא. התם ברובא עונות. הכא במחצה עונות ומחצה זכויות. והכא קאמר אי היאי מחצה עונות ואית בהו עון פושעי ישראל בגופן. לא סגיא בלאו והבאתי את השלישית באש. ואי לאו ורב חסד מטה כלפי החסד. ועליהם אמר דוד אהבתי כי ישמע ה׳ את קולי תחנוני וגומר: דרש רבא מאי דכתיב אהבתי כי ישמע ה׳. אמרה כנסת ישראל לפני הקב״ה רבונו של עולם אימתי אני אהובה לפניך. בזמן שתשמע קול תחנוני. דלותי ולי יהושיע. אעפ״י שדלה אני מן המצות לי נאה להושיע: פושעי ישראל בגופן מאי נינהו. אמר רב קרקפתא דלא מנח תפילין. פושעי אומות העולם בגופן מאי נינהו. אמר רב עיברי עבירה (פי׳ עריות). ושנתנו חתיתם בארץ חיים. מאי נינהו. אמר רב הסדא זה פרנס המטיל אימה יתירה על הצבור שלא לשם שמים. אמר ר׳ יהודה אמר רב כל פרנס המטיל אימה יתירה על הצבור שלא לשם שמים. אינו רואה בן תלמיד חכם. שנאמר (איוב ל״ז) לכן יראוהו אנשים לא יראה כל חכמי לב: והרשעים ביום הדין הם

וויכטע זינד, ווירד דיא טאָגע, וואָרין יענע זיך בעפינדען, הערונטערגעטראַגען.*)

---

*) היער ווערדען איין טעקסטע מעהרערע פערברעכען טפעציעלל אויפגעפיהרט אונד דיא קלאַססען בעשטיממט, אין וועלכע איהרע פאַללפיהרער געהאָרען. זאָ געהאָרען ז. ב. צור צווייטען אָביגען קלאַססע דיא גאָטטעסלייגנער, דיא לייגנער דער אויפערשטעהונג, דיאיעניגען, וועלכע ניכט נור זעלבסט זינדיגען, זאָנדערן אויך אַנדערע צור זינדע פערלייטען, או. דגל. א. דער איבערזעטצער.

מצדיקים עליהם את הדין. כדגרסינן במסכת עירובין פרק עושין פסין דף י"ט. א"ר ירמיה בן רבי אלעזר בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו. מדת ב"ו אדם נתחייב הריגה למלכות. מטילין חכה לתוך פיו כדי שלא יקלל את המלך. אבל הקב"ה אינו כן. אדם שנתחייב מיתה להקב"ה שותק. שנאמר (תהלים ס"ט) לך דומיה. ולא עוד אלא שמשבח אותו. שנאמר תהלה. ולא עוד אלא שדומה עליו כמי שהקריב קרבן. שנא' ולך ישולם נדר. (ולפי פשוטו דומיה ענין תוחלת. כלומר לך מייחלת התהלה שאמר מסמך בציון באותו זמן יגאלו כירי הוכחים שכדרי בגלות). והיינו דאמר ר' יהושע בן לוי מאי דכתיב (תהלי' פ"ד) עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו וגו'. (אם כאמר המזמור על דוד כשהיה גולה בארץ פלשתים ואמר עוברי בעמק הבכא יהיה בכא מן בכי יה. והוא לשון מבוע. ואם יהיה על עולי הרגל כאמר על הליכות שהם כקראין בכאין). עוברי אלו שעוברין רצונו של הקב"ה. בעמק שמעמיקים לו גהינם. הבכא מעין ישיתוהו שבוכין ומורידין דמעות כמעין של שיתין. גם ברכות יעטה מורה שמצדיקין עליהן את הדין ואומרים לפניו רבש"ע יפה דנת. יפה זכית יפה חייבת. יפה תקנת גן עדן לצדיקים וגיהנם לרשעים. איני והא אמר ר"ל רשעים אפי' בפתחה של גיהנם אינן חוזרין בתשובה. שנאמר (ישעיה ס"ו) ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי. שפשעו בי לא נאמר אלא הפושעים בי. שהם פושעים והולכים לעולם. לא קשיא כאן בפושעי ישראל כאן בפושעי אומות העולם: ואמרינן עלה ואמר רב ירמיה ברי אלעזר. ג' פתחים יש לו לגיהנם. אחד בים. ואחד במדבר. ואחד בירושלים. בים דכתיב (יונה ב') מבטן שאול שועתי. במדבר דכתיב וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה וגו'. בירושלים דכתיב נאם ה' אשר אור לו בציון זו גיהנם. ותנור לו בירושלים זו פתחה של גיהנם. ותו ליכא והא איכא דאמר ריב"ל שתי תמרים יש בגיא בן הינם ועולה עשן מביניהם. וזהו ששנינו ציני הר הברזל כשרות. וזהו פתחה של גיהנם. דילמא היינו דירושלים: אמר רבי יהושע בן לוי שבעה שמות יש לו לגהינם ואלו הן. שאול. ואבדון. באר שחת. בור שאון. טיט היון. צלמות. ארץ תחתית: שאול. דכתיב (יונה ב') מבטן שאול שועתי שמעת קולי. אבדון דכתיב (תהלים פ"ח) היסופר בקבר חסדך אמונתך באבדון. באר שחת

דאַן הייסט עס ווייטער: רבי ירמיה, זאָהן דעם אלעזר, זאַגטע: זיעבען נאַמען פיהרט דיא העללע: טאול (גרופט), אבדון (פערניכטונג), באר טחת (ברוננען דעם פערדערבענס), בור טאון (גרובע דעם פערדערבענס), טיט היון (קאָטה), צלמות (טאָדעסשאַטטען), ארץ תחתית (אונטערוועלט). וויא אויס פאָלגענדען פערזען ערהעללט: אויס דעם לייבע דעם טאול פלעהטע איך אונד דוא ערהאָרטעסט מיינע שטיממע (יונה ב', ג.); ווירד אים גראַבע דיי־נע גיטע ערצאָהלט, דיינע טרייע אין אבדון? (תהלים פ"ח, י"ב.); דוא לאָסט

דכתיב (שם ט״ז) לא תתן חסידך לראות שחת. בור שאון וטיט היון דכתיב (שם מ׳) ויעלני מבור שאון מטיט היון. צלמות דכתיב (שם ק״ז) יושבי חשך וצלמות. ארץ תחתית גמרא. והא איכא גיהנם. גיא שעמוקה כגי הנם שכל היורד בת יורד על עסקי חנם (פי׳ עריות). והאיכא תפתה דכתב (ישעי׳ ל׳) כי ערוך מאתמול תפתה. (וסיפא דקרא גם היא למלך הוכן העמיק הרחיב מדורתה אש ועצים הרבה נשמת ה׳ כנחל גפרית בוערה בה). ההיא שכל המתפתה ביצרו נופל שם: ולמדנו ג״כ עונשי הרשע ממעשיות הכתובים באגדות. כדגרסינן במסכת גיטין פרק הנזקי׳ (דף נ״ז). אונקלוס בר קלוניקוס בר אחתיה דטיטוס הוה בעי לאגיורי. אזל אסקיה לטיטוס בנגידא (פי׳ אוב) אמר מאן חשיב בההוא עלמא. א״ל ישראל. א״ל ומהו לארבוקי בהו (פי׳ להתגייר). א״ל מיליהו נפישין ולא מצית לקיומינהו. זיל אגרי בהו בההוא עלמא והוית רישא. דכתיב (איכה א׳) היו צריה לראש. כל המצר לישראל נעשה ראש. א״ל דיניה דההוא גברא במאי. א״ל במאי דפסק אנפשיה. כל יומא מכנפי ליה לקטמיה ודייני ליה וקלו ליה ומבדרי לקטמי אשב ימי. אזל אסקיה לבלעם בנגידא. אמר ליה מאן חשיב בההוא עלמא. א״ל ישראל. ומהו לארבוקו בהו. אמר ליה (דברים כ״ג) לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימיך לעולם. א״ל דיניה דההוא גברא במאי. אמר ליה נדון בשכבת זרע רותחת: ותו גרסינן במסכת כלה פרק רבי יהודה. רבי עקיבא נפק להווא אתריה

דיינע פֿראָממען טחת ניכט זעהען (תהלים ט״ז, י׳.); ער בראַכטע מיך הערויף אויס בור שאון, אויס טיט היון (תהלים מ׳, ג׳.); דיא בעוואָהנער דער פֿינסטער־ניס אונד דעם צלמות (תהלים ק״ז, י׳.); דער נאַמע: אונטערוועלט איזט דורך טראַדיטיאָן בעקאַננט*). איבריגענס לערנען וויר אויך געוויססע שטראַפֿאַר־טען פֿיר דיא אונגערעכטען אויס ערצעהלונגען דעם תלמוד׳ס קעננען. זאָלעזען וויר פֿאָן אונקלוס, זאָהן דעם קלוניקוס, אים טראַקטאַט גיטין (פֿאָל. נ״ז.), דאַס ער איינסט, אַלס ער דאַס יודענטהום אַננעהמען וואָללטע, דען טיטוס הערויף בע־שוואָרען אונד איהן געפֿראַגט האַבע, ווער יענזייטס אין אַכטונג שטעהע? וואָרויף ער אַנטוואָרטעטע: דיא איזראַעליטען! זאָלל איך, פֿוהר יענער פֿאָרט, איט איהנען אין פֿער־בינדונג טרעטען? זיא האַבען, אַנטוואָרטעטע טיטוס, צו פֿיעלע געזעטצע, דיא דוא ניכטווירסט אַללע בעאָבאַכטען קאָננען; ציגע דיך פֿיעלמעהר פֿיינדזעליג געגען זיא, דאַן ווירסט דוא ענדליך איהר אָבערהויפט ווערדען; דען עס הייסט: איהרע ווידערזאַ־כער ווערדען איינסט איהרע אָבערהייפטער (איכה א׳, ה׳.). אויף וועלכע ווייזע, פֿוהר אונקלוס פֿאָרט, ווירסט דוא דאָרט בעשטראַפֿט? אויף דיא פֿאָן איר זעלבסט דיקטירטע ווייזע, וואַר דיא אַנטוואָרט: מאַן פֿערברעננט מיך אונד שטרייט דיא אַשע אויף זיעבען מעע־רע אויזהער. ער בעשוואָר נונמעהר בלעם הערויף, ריכטעטע דיזעלבע פֿראַגען אַן איהן אונד ערהיעלט אֶהנליכע אַנטוואָרטען פֿאָן איהם. פֿערנער לעזען וויר אים טראַקטאַט

---

*) היער ווירד אים טעקסטע נאָך דער איינוואַנד געמאַכט, דאַס עס יאַ נאָך צוויא נאַ־מען דער העללע געבע, נעהמליך גיהנם אונד תפתה; אין דער אַנטוואָרט אַבער ווער־דען דיא פֿיר דיעזע נאַמען אַנגעפֿיהרטען פֿערזע אויף אַנדערע ווייזע ערקלעהרט.
דער איבערזעטצער.

אשכחיה להחוא נברא דהוה דרי טונא רבה על כתפיה. ולא הוי מצי לסגויי ביה והוה צווח ומתאנח. אמר ליה מאי עבידתך. אמר ליה לא שבקנא איסורא דלא עבידנא בההוא עלמא. ועכשיו איכא נטירין עילווי ממונין ולא שבקין לי דאנוח. אמר ליה רבי עקיבא שבקת ברא. אמר ליה בחייך דלא תשהיין. דדחילנא ממלאכי דמחו לי בפולסא דנורא. ואמרין לי אמאי לא תיתי בפריע. אמר ליה אימא לי מה דקא מנחת. אמר ליה שבקת איתתא מעברתא. אזל רבי עקיבא ועאל בההיא מדינתא. אמר להו אתתיה דפלניא היכא. אמרו לו יעקר זכרו דההוא שחיק עצמות. אמאי. אמרו ליה דההוא לסטים הוה ואכיל אינשי ומצטער ברייתא. ולא עוד אלא שבא על נערה מאורסה ביום הכפורים. אזל לביתיה אשכח איתתיה מעוברתא. נטרה עד דילדה. אזל מהליה. לכי גדל אוקמיה בבית כנסת לברוכי בקהלה. לזמן אזל רבי עקיבא לההוא אתראי איתחזי ליה. אמר תנוח דעתך שהנחת את דעתי: ומצינו כתוב זה יותר באורך במדרש רבי תנחומא פר׳ תולדות נח. מעשה ברבי עקיבא שהיה מהלך בבית הקברות. ופגע בפחם אחד שהיה טעון עצים על כתפיו והיה מרהיט בהם כסוס. גזר עליו רבי עקיבא והעמידו. אמר ליה בני מה לך בעבודה קשה כזאת. אם

כ״ה: רבי עקיבא גינג איינסט נאַך איינער שטאַדט אונד בעגעגנעטע איינעם מענשען, וועלכער איינע גראָסע לאַסט אויף זיינען שולטערן טרוג, זאָ דאַס ער ניכט מעהר פאָרט קאָננטע אונד פאָרטוועהרענד זייפצטע אונד יאַממערטע. וואַס האַסט דוא בעגאַנגען? פראַגטע ער דען אַבגעשטיידעטען. איך האַבע, וואַר דיא אַנטוואָרט, קיינע זינדע אויסצואיבען אונטערלאַססען אונד בין יעטצט שלימען אויפזעהערן איבערגעבען, דיא מיר קיינע רוהע גאָננען. האַסט דוא עטוואַ איינען זאָהן הינטערלאַססען? פראַגטע רבי עקיבא. האַלטע מיך ניכט אויף, אַנטוואָרטעטע יענער, דען איך בעפירכטע דיא פלאָגע איינער פאָרגעזעטצטען וועגען איינעס לאַנגען אויסבלייבענס. זאַגע מיר נור נאָך, פוהר ר׳ עקיבא פאָרט, האָב דוא זאָנסט ניכטאַנדערן הינטערלאַססען האַסט? אַללערדינגס, וואַר דיא אַנטוואָרט, איך האַבע איינע שוואַנגערע פרויא הינטערלאַססען. זאָגלייך מאַכטע זיך רבי עקיבא אויף דען וועג נאָך דעם אָרטע דעם לידענדען היין אונד ערקונדיגטע זיך נאָך דעססען פרויא. עס בעשטעטיגטע זיך, דאַס איהר מאַן איין גראָססער פערברעכער וואַר אונד זיא שוואַנגער צוריקק געלאַססען האַטטע. ער וואַרטעטע איהרע ניעדערקונפט אַב, אונד דאַ דאַס נייגעבאָרענע קינד איין קנאַבע וואַר, זאָ פערריכטעטע ער דיא בעשניידונג אַן איהם אונד זאָרגטע שפעטערהין פיר זיינען אונטעררייכט. אַלס רבי עקיבא נון איינסט דיעזען אָרט נאָכמאַלס בעזוכטע, ערשיען איהם דער פאַטער יענעס קנאַבען אונד שפראַך צו איהם: מעגע דיין געמיטה זיך בערוהיגען, וויא דוא דאַס מיינע בערוהיגט האַסט! איינע אַנדערע פעריאָן דיעזער בעגעבענהייט בעפינדעט זיך אים מדרש דעם רבי תנחומא; זיא לויטעט פאָלגענדערמאַססען: רבי עקיבא גינג איינסט אויף איינעם פריעדהאָף אומהער אונד ווורדע דאַ איינעם קאָהלשוואַרצען מענשען געוואַהר, וועלכער האָלץ אויף דען שולטערן טרוג אונד דאַמיט זאָ שנעלל דאַהין ליעף, וויא איין ראָס. רבי עקיבא בעפאַהל איהם, שטילל צו שטעהען, אונד פראַגטע איהן, וואַרום ער דיעזע שווערע

עבד אתה ואדונך נותן עליך עול. אני אפרק ממנו ואוציאך להירות. ואם אתה עני אני אעשירך. אמר ליה הניחני אדוני שאיני יוכל לעמוד. אמר ליה מבני אדם אתה או מן המזיקין אתה. אמר ליה מת אותו האיש ובכל יום ויום מוסרין אותו לחטוב עצים ונותנין אותו באש. אמר ליה מה היתה מלאכתך בחייך. אמר ליה גבאי המס הייתי והייתי נושא פנים לעשירים והורג את העניים. ולא עוד אלא שבעלתי נערה מאורסה ביום הכפורים. אמר ליה בני שמעת מאותם הממונים עליך שיש לך תקנה. אמר אל תעכבני שמא ירגזו עלי בעלי הפורענות. ולאותו איש אין לו תקנה ולא שמעתי כלום פריון. אלא שמעתי שהיו אומרים לי אלו היה לך בן שהיה עומד בצבור והיה אומר בצבור ברכו את ה׳ המבורך. היו מתירין אותך מן הפורענות. ולאותו איש אין לו בן. אלא שהניח אשתו מעוברת ואינו יודע אם ילדה זכר או נקבה. ואם זכר ילדה מי ילמדנו תורה. אמר ליה מה שמך. אמר ליה עקיבא. ושם אשתך. א״ל שושמירה. ושם עירך אלדוקא. באותה שעה נצטער עליו רבי עקיבא. והיה הולך מעיר לעיר עד שהגיע לעירו. ושאל היכן הוא וביתו. אמרו ישחקו עצמותיו בגיהנם. שאל על אשתו. אמרו ימחה שמה וזכרה מן העולם. שאל על בנו אמרו הרי הוא ערל ואפילו במצות מילה לא עסקו. מיד תפס רבי עקיבא לבנו והושיבו

ארבייט פערריכטע. ביזט דוא איין שקלאפע, שפראך ער צו איהם, אונד טראגסט דיעזע לאסט פיר דיינען העררן, זא וויל איך דיך לאזקויפען אונד דיר דיא פרייהייט פערשאפפען; טהוסט דוא עס אבער אויס ארמוטה, נון זא וויל איך דיר צו פערמאגען פערהעלפען. אך! לאס איך, שפראך יענער, איך דארף איך ניכט פערוויילען. ביזט דוא איין מענש, אדער איין דעמאן, פראגטע רבי עקיבא? איך בין איין פערשטארבענער, ווַאר דיא אנטווארט, דער טעגליך האלז טראגען אונד זיך זעלבסט דאפאן טעגליך איינען שייטערהויפען ערריכטען מוס. וואס ווַאר דיין געשעפט בייא דיינער לעבענסצייט? פוהר רבי עקיבא פארט. איך ווַאר שטייעראיינעהמער, אנטווארטעטע דער בעלאסטעטע, אונד זאה דעם רייכען דורך דיא פינגער, וואהרענד איך דיא ארמען בעדריקקטע. האסט דוא ניכט עטוואס פאן דיינען פארגעזעצטען ערפאהרען, האב עס פיר דיך איין רעטטונגסמיטטעל געבע? פערזעצטע רבי עקיבא. האלטע איך ניכט לאנגער אויף, דאמיט איך מיר ניכט דען צארן איינער שטראפענדען פארגעזעצטען צוציעהע, פיר איך גיעבט עס קיין אנדערעס ערלאזונגסמיטטעל, אלס ווען איינע פרויא, דיא איך שוואנגער צוריקקליעס, איינען זאהן צור וועלט ברינגען מאכטע, וועלכער איינען פראממען לעבענסוואנדעל פיהרטע; דאך זעלבסט אין דעם פאללע, דאס זיא איינען קנאבען צור וועלט בראכטע, ווער זאלל איהן אונטערריכטען? רבי עקיבא ערקונדיגטע זיך גענויא נאך נאמען אונד וואהנארט דעם ביסענדען, וויא אויך נאך דעם נאמען זיינער הינטערלאססענען וויטטווע, רייזעטע פאן שטאדט צו שטאדט, ערקונדיגטע זיך נאך דער וואהנונג דער וויטטווע אונד ערפוהר בייא דיעזער געלעגענהייט, דאס ניכט נור איהר פערשטארבענער מאן צו דען פערווארפענסטען מענשען געהערטע, זאנדערן אויך, דאס זיא זעלבסט זא גאטטלאזע געוועזען זייא, איהרען נייגעבארענען זאהן ניכט בעשניידען צו לאססען. רבי עקיבא נאהם זיך נון זאפארט דיעזעס

לפניו ללמדו תורה ולא היה לומר עד שישב עליו בתענית ארבעים יום. יצתה בת קול ואמרה על זה אתה מתענה. אמר הן. וקרא באל"ף בי"ת עד שהוליכו לביתו ולמדו ברכת המזון וק"ש והפלה והעמידו והתפלל ואמר ברכו את ה' המבורך לעולם ועד. באותה שעה התירוהו מן הפורענות ובא אותו האיש בחלום ואמר לרבי עקיבא תנוח דעתך בגן עדן שהצלתני מדינה של גיהנם. מיד פתח רבי עקיבא ואמר (תהלים קל"ה) ה' שמך לעולם ה' זכרך לדור ודור: והנשמה משתתפת עם הגוף לקבל העונש. כדגרסינן בפרק חלק (דף צ"א). אמר ליה אנטונינוס לרבי גוף ונשמה יכולין לפטור עצמן מן הדין. כיצד. גוף אומר נשמה חטאת שמיום שפירשה ממני הריני מוטל כאבן דומם בקבר. ונשמה אומרת גוף חטא שמיום שפירשתי ממנו הריני פורחת באויר כצפור. אמר ליה אמשול לך משל למה הדבר דומה. למלך בשר ודם שהיה לו פרדס נאה והיה בו בכורות נאות והושיב בו שני שומרים אחד חיגר ואחד סומא. אמר ליה חיגר לסומא בכורות נאות אני רואה בפרדס בא והרכיבני ונביאם לאכלם. לימים בא בעל הפרדס אמר להם בכורות נאות היכן הם. אמר ליה סומא כלום יש לי עינים לראות. אמר ליה חיגר כלום יש לי רגלים לילך בהם. מה עשה הרכיב חיגר על גבי סומא

קינדעס פאטערליך מן, זא דאס עס נאך גראססער אנטטרעננונג פאן זייטען דעס לעהרערס ענדליך דיא וויכטיגסטען געבעטע לערנטע, אונד דאן ערסט ווארדע דער פאטער זיינער שטראפען ענטלעדיגט. דיעס צייגטע ער אויך דעם רבי עקיבא, דעם ער אים טרוימע ערשיען, מיט דעם וואונשע מן, דאס ער איינסט אים פארא־דיעזע דאפיר בעלאהנט ווערדע, דאס ער איהן פאן דען העללענשטראפען בעפרייט האטטע. — וואס דיעזע שטראפען אנבעלאנגט, זא ווירד צו דיעזעם בעהופע דיא זעעלע דעם ביסענדען וויעדערום מיט דעם קארפער פערייניגעט, אום געמיינ־שאפטליך דיא שטראפע צו ערליידען, וויא צו לעזען איזט אים טראקטאט סנהדרין (פאל. צ"א.): אנטאנין בעמערקטע איינסט געגען רבי יהודה, דאס זעעלע אונד קארפער איינאנדער יעדעס פאן אללער שטראפע לאז מאכען קאננטען; דער קארפער נעהמליך קאננטע דיא גאנצע זינדענשולד אויף דיא זעעלע שיעבען, אהנע וועלכע ער, וויא יעטצט, צו זינדיגען אונפאהיג געוועזען וארע; דיא זעעלע היני־געגען קאננטע וויעדערום דיא שולד אויף דען קארפער שיעבען, אהנע וועלכען זיא עבענפאללס דער זינדע אונפאהיג געוועזען וארע. איין גלייכניס, ערוויעדערטע רבי יהודה, מאגע דיעזע בעהויפטונג ווידערלעגען. איין קאניג, וועלכער איינען טרעפפליכען גארטען בעזאס, דעססען בייאע פאלל רייפער, קאסטליכער פריכטע ווארען, זעטצטע צוויא וועכטער היניין, פאן דענען דער איינע בלינד, דער אנדערע לאהם וואר. איינסט שפראך דער לאהמע צו דעם בלינדען: דא איך זא שאנע פריכטע אין דיעזעם גארטען זעהע, זא לאססע איך אויף דיינע שולטערן זעטצען, דאמיט וויר ביידע צוגלייך פאן דיעזען פריכטען עססען קאננטען. קורץ דארויף קאם נון דער בעזיטצער דעס גארטענס, בעמערקטע, וואס פארגעגאנגען וואר, אונד ערקונדיגטע זיך בייא דען היטערן, ווא דיא פעהלענדען פריכטע הינ־געקאממען זייען? איך, שפראך דער בלינדע, קאן יא ניכט זעהען! אונד איך, שפראך דער לאהמע, קאן יא ניכט געהען! וואס טהאט דער קאניג? ער זעטצטע

ודן אותם כאחד. אף הקדוש ברוך הוא. מביא את הנשמה וזורקה בגוף ודן אותם כאחד. שנאמר (שם נ׳) יקרא אל השמים מעל זה נשמה. ואל הארץ לדין עמו זה הגוף. לפיכך יש לו לאדם לירא מן העונש הגדול הזה ואל יהא שטוף אחר תאותו שהוא יצרו הרע וינצל מדינה של גיהנם:

(י) פרק שני.

מסברא נראה שיש עונש לרשעים בעולם הבא על עונם שעשו בעולם הזה. כי בבוא על אדם טובה בעולם הזה בשכר מצות. או רעה בעונש עבירה. אין זה רק במעשה הנס. והוא נס נסתר יחשוב בו הרואה שהוא מנהגו של עולם. והוא ענשו ושכרו באמת. ולזה האריכה התורה ביעודים (בעה״ז. שהם נסים מופתיים וכנגד הטבע. ולא ביארה יעודי הנפש) (כנ״ל וכ״ה בדפוס ת״ס כלוס המגיה) בעולם הנשמות. לפי שקיום הנפש והדבקה באלהים היא דבר ראוי בתולדה. שתשוב אל האלהים אשר נתנה. ואותה שנמשכה אחר תאוות גופה יתחייב שתאבד כשיפסד חומרה. ועל זה אמרה תורה (במדבר ט״ו) הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה. ופירשו חז״ל הכרת בעולם הזה

דען לאַהמען אויף דען בלינדען אונד בעשטראַפֿטע זיא צוזאַממען. זאָ בריננגט גאָטט, זאַגטע רבי יהודה, דיא זעעלע וויעדערום אין דען קערפער אונד ריכטעט זיא ביידע צוגלייך. היערויס איזט נון צו ערזעהען, וויא דער מענש זיך היטען מיססע, היניעדען זיינען ליידענשאַפֿטען איינע געוואַלט איבער זיך צו פערשטאַטטען, וואָדורך מאַן ער דען יענזייטיגען שטראַפֿען ענטגעהען קאַן.

צווייטעס קאַפיטעל

טאָן דיא בלאָסע פֿערנונפֿט בריננגט עס מיט זיך, דאַס דיא אונגערעכטען יענזייטס פֿיר דיא זינדען בעשטראַפֿט ווערדען, דיא זיא דיעסזייטס בעגעהען; דען ערייגנעט עס זיך אויך צווײלען, דאַס עס איינעם מענשען טאָן היניעדען אַלס בעלאָהנונג פֿיר איינע גוטע טהאַט גוט, אָדער אַלס שטראַפֿע פֿיר איינע בעזע טהאַט שלעכט געהט, זאָ איזט דיעס בלאָס אַלס וואונדער צו בעטראַכטען, אונד צוואַר איזט דיעזעס וואונדער זאָ פֿערשטעקקט, דאַס דער, דער עס בעמערקט, עס אַלס עטוואַס נאַטירליכעס בעטראַכטעט, וואָהרענד עס אין דער טהאַט צור שטראַפֿע אָדער צור בעלאָהנונג דיענען זאָלל; דאַהער קאָממט עס, דאַס דיא היילינגע שריפֿט זיך זאָ לאַנגע ביי דען פֿערהייסונגען אויפֿהאָלט, דיא טאָן אין דיעזעם לעבען אונד צוואַר אויף אויסעראָרדענטליכעם וועגע איינטרעפֿפֿען זאָללען, אונד ניכטס איבער דען צושטאַנד דער זעעלע אין דער קינפֿטיגען וועלט בעשטיממט; וויל נעהמליך דאַס פֿאָרטבעשטעהען דער זעעלע אונד איהרע פֿערבינדונג מיט גאָטט (נאַך דעם טאָדע) אין דער נאַטור דער זאַכע ליעגט, וועלכע עס מיט זיך בריננגט, דאַס דיא זעעלע וויעדער צו גאָטט צוריקקקעהרע, דער זיא דעם מענשען געגעבען האַט, אונד דאַס, ווען זיא היניעדען דען ליסטען דעס קערפערס געפֿאָלגט איזט, זיא נאַך דער אויפֿלעזונג איהרעס קערפערס דער פֿערניכטונג אַנהיים פֿאַללע, וויא עס אין דער שריפֿט הייסט: פֿערניכטעט, פֿערניכטעט זאָלל יענע זעעלע ווערדען, מאַן דער דיא זינדע האַפֿטעט (במדבר ט״ו, ל״א.), וואַס נאַך ערקלערונג דער ראַבבינען הייסט: וויל זיא היער טאָן דער פֿערניכטונג ענטגעגען

חברת בעולם הבא. ר״ל שמכרתת שכלה בעולם הזה למי שנוהגת בהפך. ולזה רמזו חז״ל באמרם צדיקים אפילו במיתתם קרוים חיים. ורשעים אפילו בחייהם קרוים מתים. כדגרסינן בברכות פר׳ מי שמתו דף י״ח. רבי חייא ורבי יונתן הוו שקלי ואזלי בבית הקברות. והוה קא שדיא תכלתא דרבי יונתן עלוי קברי. א״ל רבי חייא דלייה. כדי שלא יאמרו למחר באין אצלנו ועכשיו מחרפים אותנו. א״ל ומי ידעי כולי האי והכתיב (קהלת ט׳) כי החיים יודעים שימותו והמתים אינם יודעים מאומה. א״ל אם קרית לא שנית ואם שנית לא שלשת ואם שלשת לא פירשו לך. כי החיים יודעים שימותו אלו הצדיקים שאפילו במיתתם קרוים חיים. שנאמר (שמואל ב׳, כ״ג) ובניהו בן יהוידע בן איש חי רב פעלים מקבצאל (פי׳ שם מקום מוכר בנחלת בני יהודה קבצאל ועדר ויגור) הוא הכה את שני אריאל מואב והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביום השלג. בן איש חי אטו כולי עלמא בני מתים נינהו. אלא בן איש חי שאפילו במיתתו קרוי חי. רב פעלים מקבצאל. שריבה וקבץ פועלים לתורה. הוא הכה את שני אריאל מואב. שלא הניח כמותו לא במקדש ראשון ולא במקדש שני. והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביום השלג. איכא דאמרי דתבר גזיזא דברדא (פי׳ שבר חתיכות ברד). ונחת וטבל. ואיכא דאמרי דתנא ספרא דבי רב ביומא דסתווא. והמתים

גינג, דאַרום זאָלל זיא דאָרט דער פֿערניכטונג פרייז געגעבען ווערדען. דאַרויף דייטען אונזרע ווייזען הין, ווען זיא זאַגען: דיא גערעכטען הייסען אויך נאַך איהרעם טאָדע: לעבענדיגע; דיא אונגערעכטען אַבער ווערדען טאָן בייא איהרעם לעבען טאָדטע גענאַננט, וויא זו לעזען איזט אים טראַקטאַט ברכות (פאָל. י״ח.): רבי חייא אונד רבי יונתן גינגען איינסט אויף איינעם פֿריעדהאָף אומהער, וואָ דיא טויזפֿאָדען דעם לעטצטערן זאָ וויט הערונטער רייכטען, דאַס זיא דיא גרעבער בעריהרטען. נים דאָך דיא טויזפֿאָדען אין דיא העהע, זאַגטע יענער, דאַמיט דיא היער רוהען, ניכט זאַגען: מאָרגען קאָממען זיא צו אונס אונד הייטע בעשימפפֿען זיא אונס*). וויססען דען דיא טאָדטען עטוואַס? פֿראַגטע רבי יונתן; עס הייסט יאַ: וואָהל וויססען דיא לעבענדיגען, דאַס זיא שטערבען ווערדען; דיא טאָדטען אַבער וויססען ניכטס (קהלת ט׳, ה׳.)? ווען דוא דיא שריפֿט געלעזען האַסט, ערוויעדערטע רבי חייא, זאָ האַסט דוא זיא געוויס ניכט וויעדערהאָלט, אונד האַסט דוא זיא וויעדערהאָלט, זאָ האַסט דוא זיא געוויס ניכט צום דריטטען מאַל וויעדערהאָלט, אונד האַסט דוא אויך דיעס געטהאַן, זאָ האַט מאַן זיא דיר ניכט ערקלערט; הייסט עס נעהמליך: דיא לעבענדען וויססען, דאַס זיא שטערבען ווערדען, זאָ זינד דאַרונטער דיא גערעכטען צו פֿערשטעהען, דיא זעלבסט נאַך איהרעם טאָדע אַלס לעבענדע בעטראַכטעט זינד**);

---

*) דאַס הערונטערהענגען דער טויזפֿאָדען ווירד גלייכזאַם אַלס איין שפאָטט געגען דיא טאָדטען בעטראַכטעט, דאַס דאַז געזעטץ דער טויזפֿאָדען פֿאָן איהנען ניכט בעאָבאַכטעט ווערדען קאָננע.

**) דער זין איזט אַלזאָ: דען דיא לעבענדען (ד. ה. דיא גערעכטען) וויססען, דאַס ווען זיא זינדיגטען, זיא איינסט שטערבען ווירדען, ד. ה. דיא זעליגקייט פֿערלאָרען, אונד דאַרום עבען זינדיגען זיא ניכט. דער איבערזעטצער.

אינם יודעין מאומה אלו הרשעים. שאפילו בחייהן קרוים מתים. שנאמר (יחזקאל כ״א) ואתה חלל רשע נשיא ישראל אשר בא יומו בעת עון קץ (פי׳ לאמר על צדקיהו שהיה חייב קטול על שעבר על השבועה והגיע יומו להסיר ממנו המלוכה).
ואי בעית אימא מהכא (דברים כ״ג) על פי שנים עדים או על פי וגו׳ יומת המת. חי הוא. אלא המת מעיקרו. הא למדת שהרשעים אפילו בחייהם קרוים מתים. וכ״ש לאחר הפרד הנפש מן הגוף שתשוב הנפש לתולדתה ולטבעה ותלך לאבדון ותכרת מן העולם הבא. כדכתיב (ויקרא כ״ג) והאבדתי את הנפש ההיא מקרב עמה. ר״ל מהמקום שנגזרה. שלא תשוב שמה אלא תשאר בעפריותה ובחמדתה שחמדתה בהיותה בגוף. וכתיב גם כן (ישעיה ס״ו) ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי וגו׳. ומה שכתוב בתורה הכרת תכרת. ר״ל שתשאר נכרתת ממקום שנחצבה לעד לעולם. ואמר זה במגדף ועובד ע״ז. והוסיפו רבותינו ג״כ הכופרים בעיקר והרשעים המוחלטין. אבל רשעים לתאבון בעבירות אחרות שהם כמו אנוסים ליצרם. אינם מחייבים אבדון לנפשם מכל וכל אלא עונש וזמני. כדי למרק עונותיהם עד שתתלבן הנפש ותשוב למקומה. ועל אלו אז״ל יורדין לגיהנם ונדונין שם י״ב חדשים. לאחר י״ב חדש גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפזרתן תחת כפות רגלי הצדיקים. ר״ל שמתעכבים נפשותם בגיהנם. לפי שהם מורגלות להמשך אחר התאוות ומתעכבות שם לקבל עונשם למרק נפשם. ואחר המירוק הוורות למעלה התחתונה שתחת הנשמות העליונות. על כן

אונטער דעם אויסדרוקק אַבער: דיא טאָדטען וויססען ניכטס, זינד דיא אונ=
גערעכטען צו פערשטעהען, דיא שאָן ביים איהרעם לעבען אַלס טאָדטע צו בע=
טראַכטען זינד. אום זאָ פיעלמעהר זינד זיא טאָדט, ווען זיך דיא זעעלע פאָם קאָר=
פער טרעננט, וואָ זיא איהרע זינדהאַפטע נאַטור בייאבעהאַלט אונד דאַהער פאָן דער
יענזייטיגען וועלט געטרעננט בלייבט, וויא עס הייסט: איך וויל דיא זעעלע אויס דער
מיטטע איהרעס פאָלקעס וועגשאַפפען (ויקרא כ״ג, ל׳.) ד. ה. פאָן דעם אָרטע,
וואָהער זיא איהרען אורשפרונג האַטטע, אינדעם זיא ניכט מעהר דאָרטהין צוריקק=
קעהרט, זאָנדערן מיט אַללען איהרען בעזען טריעבען אונד געלוסטען היער צוריקק
בלייבט; אונד ווען גלייך יענע (במדבר ט״ו, ל׳.) אויסגעשפראָכענע שטראַפע אייגענטליך
נור געגען דען גאָטטעסלעסטערער אונד געטצענדיענער אויסגעשפראָכען איזט, זאָ זינד
נאַך ערקלערונג דער ראַבבינען אויך דער גאָטטעסלייגנער אונד רוכלאָזע איבערהויפט דאַ=
רונטער בעגריפפען; דיאיעניגען זינדער אַבער, דיא אַנדערע זינדען, אונד צוואַר אין
פאָלגע זיא איבערוועלטיגענדער ליידענשאַפטען, גלייכזאַם אויס צוואַנג בעגע=
העהן, ווערדען ניכט מיט פאָללינער זעעלענפערניכטונג בעשטראַפט, זאָנדערן עמפפאַנ=
גען בלאָס איהרע שטראַפע פיר איינע בעשטיממטע צייט, אום איהרע זינדען אויסצו=
מערצען, אויף דאַס איהרע זעעלען גלייכזאַם געלייטערט ווערדען אונד דאַן איהרען אָרט
צוריקקעהרען; פאָן דיעזען הייסט עס אים תלמוד: זיא פאַהרען אין דיא העללע אונד
ביסען דאָרט צוועלף מאָנאַטע הינדורך איהרע זינדען; נאַך פערלויף דערזעלבען אַבער ער=
האַלטען זיא איינען פלאַטץ אונטער דער ניעדריגסטען קלאַססע דער העהערן גייסטער;

טוב לאדם לענות את גופו ולהכניעו ולמרקו בעולם הזה שהוא כצל עובר. כדי שיבוא בשלום ויתעדן ויחי לע״ה הנצחי האמתי: ויש דברים שהם חמורים שאפילו צריך אותם לרפואה צוו ז״ל שלא יתרפא בהן כדי להרחיקן. כדגרסינן בפסחים פרק כל שעה (דף כ״ה). אמר רבי יוחנן בכל מתרפאין חוץ מעצי אשרה. היכי דמי אי דאיכא סכנה אפילו עצי אשרה נמי. אי דליכא סכנה אפילו כל איסורין שבתורה נמי לא. לעולם דאיכא סכנה ואפילו הכי עצי אשרה לא. דתניא רבי אליעזר הגדול אומר אם נאמר (דברים ו׳) בכל נפשך. למה נאמר בכל מאדך. ואם נאמר בכל מאדך. למה נאמר בכל נפשך. אלא אם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו. לכך נאמר בכל מאדך. ואם יש לך אדם שגופו חביב עליו ממונו. לכך נאמר בכל נפשך. ולאו דוקא מיתת עצמו אלא אפילו יהרגוהו על זה יהרג ואל יעבור. כדאמרינן עלה כי אתא רבין אמר רבי יוחנן בכל מתרפאים חוץ מע״ז וג״ע ושפיכות דמים. ע״ז הא דאמרן. ג״ע ושפיכות דמים מנין. דתניא ר׳ אומר (שם כ״ב) כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש וגו׳. וכי מה ענין רוצח אצל נערה מאורסה. הרי זה בא ללמד ונמצא למד.

דאהער איזט עס פארטהיילהאפט פיר דען מענשען, היניעדען זיינען קערפער צו בע־טראנקען אונד צו דעמיטהיגען, דאמיט ער דארט דער עוויגען פארטדויער אונד דער אונאונטערבראכענען זעליגקייט טהיילהאפט ווערדע. איבריגענס גיעבט עס דינגע, דיא זא שטרענג פערפאנט זינד, דאס מאן, אום זיך פאן איהנען פערן צו האלטען, זיך איהרער ניכט איינמאל אלס ארצנייאמיטטעל בעדיענען דארף, וויא צו לעזען איזט אים טראקטאט פסחים (פאל. כ״ה): רבי יוחנן זאגטע: אללע דינגע דארף מאן אלס ארצנייאמיטטעל געברויכען, נור דאס האלץ פאן דען בייאען איינעס צום געט־צענדיענסט בעשטיאמטען האיינעס ניכט, זעלבסט דאן ניכט, ווען לעבענסגעפאהר פארהאנדען איזט, וויא רבי אליעזר דער גראסע לעהרט: ווען עס (דברים ו׳, ה׳.) הייסט: מיט גאנצער זעלע, וואצו ווירד דארט נאך הינצוגעפיגט: מיט דיינעם גאנצען פערמאגען? אדער ווען עס הייסט: מיט דיינעם גאנצען פערמאגען, וואצו ווירד נאך הינצוגעפיגט: מיט דיינער גאנצען זעלע? דיעס געשיעהט אויס פאלגענדעס גרונדע: אין זא פערן עס נעהמליך מענשען גיעבט, דענען דאס געלד ליעבער אלס דאס לעבען איזט, דארום הייסט עס: מיט אללעם דיינעם פערמאגען; עס גיעבט אבער אויך ווידערום אנדערע, דע־נען דאס לעבען ליעבער אלס דאס געלד איזט, דארום הייסט עס אויך: מיט דיינער גאנצען זעלע. יא! מיט דעם געטצענדיענסטע ווירד עס זא שטרענגע גענאמען, דאס מאן, זעלבסט ווען מאן מיט דעם טאדע בעדראהט ווירד, זיך איהם ניכט ערגעבען דארף, וויא עס דארט פערנער הייסט: אללע דינגע דירפען אלס היילמיטטעל אנגעווענדעט ווערדען, נור ניכט געטצענדיענסט, שאנדונג אונד בלוט־פערגיעסען. פאם געטצענדיענסט איזט בערייטס געשפראכען וואָרדען; וואס אבער שאנדונג אונד בלוטפערגיעסען אנבעלאנגט, זא לייטעט עס רבי (יהודה, דער הייליגע) פאלגענדערמאסען הער: עס הייסט (דברים כ״ב, כ״ו): דען דיעס איזט גראדע זא, אלס ווען יעמאנד איבער זיינען נאכסטען הערפאללט אונד איהן אמר־דעט א. ז. וו. וועלכער פערגלייכונגספונקט פינדעט צווישען איינעם מארדער אונד

מקיש רוצח לנערה מאורסה. מה נערה מאורסה ניתן להצילה בנפשו. אף רוצח ניתן להצילו בנפשו. ומקיש נערה המאורסה לרוצח. מה רוצח יהרג ואל יעבור. אף נערה מאורסה יהרג ואל יעבור. ורוצח גופיה מנא לן סברא הוא. כההוא דאתא לקמיה דרבא. אמר ליה אמר לי מארי דוראי זיל קטליה לפלניא ואי לא קטלינא לך. א״ל רבא לקטלך ולא תיקטליה. דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי. דילמא דמא דחברך סומק טפי: ומלבד כל זה הדעת מחייבת שכיון שיש לאדם למות על כל פנים בעולם הזה. טוב להקדים בזמן כדי שיקנה חיים נצחיים ולא יאבדם למען חיי שעה. ויש לו לאדם ללמוד ממה שעשו הצדיקים בכל זמן וזמן שמסרו עצמם על קרושת השם. ואין כל בריה יוכל לעמוד במחיצתי. כי מאסו חיי שעה באהבת בורא׳ ומתו בנשיקה וחיו לעולם:

דער ענטעהרונג איינער פערלאָבטען טטאַטט? (אַנטוואָרט): זיא זינד איינאַנדער אין דער היניכט אָהנליך, דאַס זאָ וויא עס פפליכט איזט, דאַס מאָרדען, זעלבסט אויף קאָסטען דעס לעבענס איהרעס ענטעהרערס אויס דעססען האָנדען צו רעטטען, זאָ איזט עס עבענפאַללס פפליכט, איינען מיט מאָרד בעדראָהטען מענטשען, זעלבסט אויף קאָסטען דעס לעבענס דעס מאָרדערס צו רעטטען, אונד וויעדערום איזט דיא ענטעהרונג איינער פערלאָבטען איינעם מאָרדער אין זאָ פערן אָהנליך, דאַס גלייך וויא יעמאַנד, דער צור ערמאָרדונג איינעס מענשען געצוואונגען ווירדע, דען מאָרד זעלבסט מיט אויפאָפפערונג זיינעס אייגנען לעבענס אונטערלאַססען מוס, עבען זאָ מוס מאַן דיא ענטעהרונג איינער פערלאָבטען אונטערלאַססען, זעלבסט ווען אונזער לעבען דאַבייא בעדראָהעט ווירדע. דאַס אַבער דיא אונטערלאַססונג דער ערמאָרדונג אונזערס נעבענמענשען, זעלבסט מיט געפאַהר אונזערעס אייגנען לעבענס געטעהען מיססע, בריננגט שאָן דער פערשטאַנד מיט זיך. זאָ קאַם איינסט יעמאַנד צו רבא אונד פראַגטע איהן, וויא ער זיך צו פערהאַלטען האַבע, דאַ איהם דער העדר דעס אָרטעס אונטער אַנדראָהונג דעס טאָדעס בעפאָהלען האַבע, יעמאַנדען צו טאָדטען; אונד רבא זאַגטע צו דעם פראַגענדען: איזט עטוואַ דיין בלוט מעהר ראָטה, אַלס דאַס דיינעס נאָכסטען; עהער מוסט דוא דיך אומבריננגען לאַססען, אַלס דיינען נאָכסטען אומבריננגען. וואַס אויך זעהר ריכטיג איזט; דען דאַ דער מענש דאָך איינמאַל שטערבען מוס, זאָ איזט אונשטרייטיג בעססער פיר איהן, עטוואַס פריהער צו שטערבען אונד זיך דאַדורך דיא עוויגע זעליגקייט צו ערקויפען, אַלס דיעזע דורך איינע לאָנגערע דויער דיעסזייטס צו פערליערען. וויר זאָללטען אונס היערין יענע פראָממען צו מוסטערן נעהמען, וועלכע צו מאַלען זייטען פיר דיא הייליגונג דעס גאָטטליכען נאַמענס איהר לעבען ווילליג היננגעגעבען האַבען.

מתחלק לשלשה חלקים. החלק הראשון תאות העושר. החלק השני תאות הערונין. החלק השלישי תאות המשגל.

חלק ראשון.

תאות העושר. ויש בו ששה פרקים.

(יא) פרק ראשון.

כתאות בני אדם העושר וחושבים שיוכלו להשגו בחריצותם. מתעסקים כל ימיהם בחמדתם להעשיר. ועליהם נאמר כל ימי עני רעים. והשמח בחלקו הוא עשיר כל ימיו. ועליו נאמר (משלי ט"ו, ט"ו) וטוב לב משתה תמיד. כדגרסינן בפרק במה מדליקין דף נ"ה. תנו רבנן איזהו עשיר כל שיש לו נחת רוח בעשרו. דברי רבי מאיר וכו'. ואין לך נחת רוח גדול מהשמח בחלקו. כמו ששנינו בפ"ד מפרקי אבות. איזהו עשיר השמח בחלקו. וגרסי' במדרש משלי (שם י') ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסף עצב עמה. ר"ל כשישמח האדם במה שחננו האל יתברך אם מעט ואם הרבה

צווייטער טיטעל.

פאָן דען ליסטען.

ערסטע אַבטהיילונג.

פאָן דער לוסט צום רייכטהום. אין זעכס קאַפיטעלן.

ערסטעס קאַפיטעל.

דאַ דיא מענשען זאָ זעהר נאַך רייכטהום שטרעבען, אונד גלויבען, דענזעלבען דורך בעזאָנדערע טהעטיגקייט עררינגען צו קאָננען, דאַרום זינד זיא איהר גאַנ-צעס לעבען הינדורך אונאַבלאַססיג בעשטרעבט, רייך צו ווערדען, אונד עס איזט אויף זיא דער פערז אַנצווענדען: דער אַרמע האַט לויטער שלעכטע טאַגע (משלי ט"ו, ט"ו.); ווער אַבער זיך מיט זיינעם טהיילע בעגניגט, איזט פאָרטוועהרענד רייך, אונד אויף איהן איזט דער שלוס דעם אָביגען פערזעס אַנצווענדען: דער געניגזאַ-מע האַט אימער גוטע טאַפעל. זאָ איזט אויך אים טראַקטאַט שבת (פאָל. נ"ה.) צו לעזען: ווער איזט רייך? דער בייא זיינעם רייכטהום איין רוהיגעס געמיטה בעזיטצט. עס בעזיטצט אַבער ניעמאַנד איין רוהיגערעס געמיטה, אַלס דעריעניגע, וועלכער זיך מיט דעם איהם בעשיעדענען טהייל בעגניגט, וויא עס אים טראַקטאַט אבות הייסט: ווער איזט רייך? ווער זיך מיט דעם איהם בעשיעדענען טהייל בעגניגט. אויך הייסט עס אים מדרש צו דען שפריכען שלמה'ס: עס הייסט: גאָטטעס זעגען מאַכט רייך אונד לאָסט קיינען קוממער צו (משלי י', כ"ב.); דיעס וויל זאָ פיעל זאַגען, דאַס ווען דער מענש זיך מיט דעם

ונוח בדעתו ולא יתעצב כשלא יהיה לו יותר נמצא עשיר כל ימיו. וכתיב (שם י"א) נפש ברכה תדושן. רצה לומר נפש השובעת והשמחה בחלקה תדושן. ר"ל תהיה עדינה ושמחה ודשנה. לפיכך הצדיק ההוא מתפרנס בטובה לעולם. ואיני חסר כלום כדכתיב (תהלים ל"ז כ"ה) נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וגו'. (פי' הצדיק לעולם לא ירעב מפני שהוא מתפרנס אפילו מן המעט שזימן לו הקב"ה ולא יתאוה מה שאינו יכול להשיג). וגרסינן נמי במדרש כל ימי עני רעים. ר"ל מי שהוא עני באמונה וירא להוציא מעותיו לקנות מאכל ופרנסה לעצמו וכמדומה לו כי ירד מנכסיו בתוצאה וידלדל. על זה אמר כל ימי עני רעים שכל ימיו יהיו בעצב וברעה. אבל טוב לב משתה תמיד. מי שהוא שמח בחלקו ומאמין בהקב"ה שהוא מזמין לו פרנסתו בכל עת שיצטרך לה. הרי זה חשוב כאלו משתה לפניו תמיד. על כן ישען אדם על עושהו. ואל יבטח בחריצותו ולא בממון של אחר. ויהא שבע במה שחננו בוראו. כי אותם שאינם שבעים כל ימיהם חומדים הממון. עד שאם לא ימצאוהו בהיתר יבקשוהו באיסור. ובאים לגנבו בסתר בהיות עליהם מורא בשר ודם גדול ממורא שמים. ועל זה החמירה תורה בתשלומי גנב יותר מבגזלן. כדגרסינן בב"ק פרק מרובה דף ע"ט. שאלו תלמידיו

פרייט, וואס איהם, עס זייא ווענינ אדער פיעל, גאטט בעשיעדען האט, דעססען געמיטה בלייבט שטעטס רוהיג אונד ער בעטריבט זיך ניכט, ווען איהם ניכט מעהר צו טהייל ווירד; פאלגליך איזט איין זאלכער פיר זיין גאנצעס לעבען רייך. פערנער הייסט עס (משלי י"א, כ"ה): „דיא צופריעדענע זעלע געדייהט" ד. ה. דער זיך מיט זיינעם בעשיעדענען טהיילע בעגניגט, איזט לייטלעבענס פרָה אונד פערגניגט; דאהער קאממט עס, דאס דער פראממע שטעטס זיינען אונטערהאלט ערווירבט אונד ניאמאלס מאנגעל פערשפירט, וויא עס הייסט: איך וואר איינסט יונג, בין נון אלט געווארדען אונד האבע ניכט געזעהען, דאס איין גערעכטער פערלאססען וואר, א. ז. וו. (תהלים ל"ז, כ"ה.) פערנער הייסט עס אים אדרש: עס הייסט: דער ארמע האט לויטער טרויריגע טאגע (משלי ט"ו, ט"ו.), ד. ה. ווער ארם איזט אן פערטרויען צו גאטט אונד זיך פירכטעט פיר זיינע נאטהווענדיגסטען בעדירפ־ניססע געלד אויסצוגעבען, אוים בעזארגניס, ער מעכטע דאדורך פערארמען, דער האט לויטער טרויריגע טאגע. דאן הייסט עס פערנער (דאזעלבסט): דער וואהל־געזיננטע האט שטעטס איין רייכליכעס מאהל, ד. ה. דעריעניגע, וועלכער זיך מיט דעם זייניגען בעגניגט אונד אויף גאטט פערטרויט, דאס ער איהם זיינע נאהרונג פער־ליהען ווערדע, דער איזט צו בעטראכטען, אלס האטטע ער שטעטס איין רייכליכעס מאהל פאר זיך. דאהער זאלל זיך יעדער מענש אויף זיינען שעפפער פערלאססען, ניכט אבער אויף זיינע טהעטיגקייט, נאך אויף דיא האבע אנדערער; פיעלמעהר זאלל ער זיך מיט דעם בעגניגען, וואס איהם גאטט פערליעהען האט; דען דיא אונגע־ניגזאמען שטרעבען פארטוואהרענד נאך רייכטהום אונד זוכען, זיך זאלכען, ווען עס ערלויבטער ווייזע ניכט אנגעהט, פערבאטענער ווייזע אנצואייגנען אונד איהם געהיים צו שטעהלען, דא זיא פאר דען מענשען זיך מעהר פירכטען, אלס פאר גאטט; דאהער ניאמט עס דיא טהורה מיט בעשטראפונג דעס דיעבעס שטרענגער, אלס מיט דער דעס רייבערס, וויא צו לעזען איזט אים טראקטאט בבא קמא (פאל. ע"ט.): דען

את ריב"ז מפני מה החמירה תורה בגנב יותר מבגזלן. אמר להם זה השוה כבוד העבד לכבוד קונו. וזה לא השוה כבוד העבד לכבוד קונו. כביכול עשה עין של מעלה כאלו אינה רואה. ואזן של מעלה כאלו אינה שומעת. שנא׳ (ישעיה כ"ט) הוי המעמיקים מה׳ לסתיר עצה וגו׳. ויאמרו מי רואנו ומי יודענו. וכתיב (יחזקאל ח׳, י"ב) אין ה׳ רואה אותנו עזב ה׳ את הארץ. תניא אמר רבי מאיר משלו משל משום רבן גמליאל. למה הדבר דומה. לשני בני אדם שהיו בעיר ועשו משתה. אחד זימן את בני העיר ולא זימן את בני המלך. ואחד לא זימן את בני העיר ולא את בני המלך. אי זה עונשו מרובה. הוי אומר זה שזימן את בני העיר ולא את בני המלך. וגם כן בפרק תפלת השחר (דף כ"ח) אמר להם ריב"ז (פי׳ לתלמידיו) יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם. אמרו לו רבינו עד כאן ותו לא. אמר להם הלואי. תדעו כשאדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם. וכדרך שהחמירה תורה בתשלומי גנב כך החמירה בעונש בית דין של מעלה. ולפיכך נכתב לשון לא הגנוב בעשרת הדברים ולא לשון גזילה. לפי שהוא יותר חמור.

רבי יוחנן, זאהן זכי, פראגטען זיינע שילער איינסט: ווארום ניאמט עס דיא טריפט איט דעם דיעבע שטרענגער, אלס איט דעם רייבער? דעמהאלב אנטווארטעטע רבי יוחנן, וויל דיעזער דיא עהרע דעם הערען ווניגסטענס דער עהרע זיינעס שקלאפען גלייך זעטצטע, יענער אבער דיא עהרע דעם הערען ניכט איינמאל דער עהרע זיינעס שקלאפען גלייך זעטצטע אונד איט זיינען האנדלונגען גלייכזאם אנצודייטען שיינט, דאס דאז האהערע אויגע (גאטטעס) ניכט זעהע אונד דאס האהערע אהר ניכטס הארע, וויא עס (ישעיה כ"ט, ט"ו) הייסט: וועהע דענען, וועלכע איהרע פלאנע פאר גאטט צו פערבערגען גלויבען וכו׳. אונד שפרעכען: ווער זיעהט, ווער קעננט אונס? אונד וויא עס פערנער הייסט: גאטט זיעהט אונס ניכט, האט דיא ערדע פערלאססען (יחזקאל ח׳, י"ב). רבי מאיר פערגלייכט דיעס איס נאמען דעם רבי גמליאל איט צוויא מענשען, וועלכע, אין איינער אונד דערזעלבען שטאדט לעבענד, איין גאסטמאהל גאבען. נון לאדעט דער איינע דיא איינוואהנער דער שטאדט איין אונד ניכט דיא זאהנע דעם קאניגס, דער אנדערע אבער לאדעט ווערדער דיא איינוואהנער דער שטאדט, נאך דיא זאהנע דעם קאניגס. וועלכער פאן ביידען איזט נון שטראפבארער? וואהרליך! דעריעניגע, וועלכער דיא איינוואהנער דער שטאדט אונד ניכט דיא זאהנע דעם קאניגס איינלאדעט: פערנער איזט צו לעזען אים טראקטאט ברכות (פאל. כ"ה.): רבי יוחנן, זאהן זכי, שפראך איינסט צו זיינען שילערן: מאגע איירע פורכט פאר גאטט דער גלייכקאממען, דיא איהר פאר דען מענשען האבעט! וויא, פראגטען דיא שילער, נור גלייכקאממען אונד ניכט איבערטרעפפען? אללערדינגס! אנטווארטעטע רבי יוחנן, דען איהר ווערדעט וואהל בעמערקט האבען, דאס ווען יעמאנד איינע זינדע בעגעהט, ער זיך שטעטס פארזיעהט, דאס עס קיין מענש זעהען זאלל.

גלייכוויא אבער דאס געזעטץ דיא געלדשטראפע דעם דיעבעס געשארפט האט, עבענזא שווער איזט זיינע פערזאנליכע שטראפע יענזייטס; דאהערקאממטס, דאס עס אין דען צעהנגעבאטען הייסט: דוא זאללסט ניכט שטעהלען, אונד ניכט, דוא זאללסט ניכט רויבען; וויל יענעס פערברעכען אלס איין גראססערעס בעטראכטעט וירד. נאך שווערער איזט דאס פערברעכען דעם דיעבשטאהלס, ווען עס בייא מאאס אונד

וגניבות מדות ומשקלות קשה מכולן. שאם רוצה לחזור בתשובה אינו יכול לפי שאינו יודע של מי גנב. כדגרסינן בב"ב פרק המוכר את הספינה (דף פ"ה). א"ר לוי קשה עונשן של מדות יותר מעונשן של עריות. שזה נאמר בהן אל. וזה נאמר בהן אלה (פי' בעריות נאמר בהן כי את כל התועבות האל ובמדות כתיב כל עושה אלה). ומאי משמע דהאי אל לשון קשה הוא. דכתיב ואת אילי הארץ לקח (פי' אל קשה ואלה קשה מאל). גבי עריות נמי הא כתיב אלה (פי' דכתיב בהו אשר יעשה מכל התועבות האלה). ההוא למעוטי מדות מכרת. ואלא מאי חומרייהו דהני מהני. התם אפשר בתשובה והכא לא אפשר בתשובה. על כן טוב לאדם לשמוח בחלקו. ואל יבקש עונש תמידי על חמדת עולם אבד:

(יב) פרק שני.

כמה יש לאדם להרחיק עצמו מן הגזל. שכל הגוזל אפי' שוה פרוטה כאלו גוזל נשמת הנגזל. כדגרסינן במסכת בבא קמא (דף קי"ט) כי מה תקות חנף כי יבצע כי ישל אלוה נפשו (איוב כ"ז) רב הונא ורב חסדא. חד אמר נפשו של נגזל. וחד אמר נפשו של גזלן. מ"ד נפשו של נגזל. דכתיב (משלי א') כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח. מ"ד נפשו של גזלן. דכתיב (שם כ"ב) אל תגזל דל כי דל הוא וגו'. כי ה' יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש. ואידך נמי הא כתיב את נפש בעליו יקח. מאי בעליו דהשתא. ואידך נמי הא כתיב וקבע וגו'. מה טעם קאמר מה טעם וקבע את קובעיהם משום דקבעו נפש. א"ר יוחנן כל הגוזל את חבירו שוה פרוטה כאלו נוטל נשמתו ממנו. שנאמר כן ארחות כל בוצע בצע וגו'.

געוויכט בעגאַנגען ווירד, אין זאָ פֿערן דאַבייא ניכט איינמאַל איינע בוסע שטאַטט פֿינדען קאַן, דאַ איין זאָלכער דיעב ניכט וייס, וועם ער בעשטאָהלען האַט; וויא זאָ לעזען איזט אים טראַקטאַט בבא בתרא (פֿאָל. פ"ה.): רבי לוי זאַגטע: דער בעטרוג ביים מאַאַסע איזט נאָך שטראַפֿבאַרער, אַלס דאַס פֿערברעכען דער בלוט-שאַנדע, וייל היער איינע בוסע מעגליך איזט, דאָרט אַבער ניכט. אויס דעם אַללען געהט אַלזאָ הערפֿאָר, דאַס דער מענש זיך מיט דעם איהם בעשיעדענען טהייל בעגניגען אונד ניכט דורך דיא לוסטע איינער פֿערגענגליכען וועלט איינע עוויגע שטראַפֿע זיך צוציעהען מוססע.

צווייטעס קאַפּיטעל.

גאַר זעהר מוס דער מענש פֿאָם רויבע זיך פֿערן האַלטען, דאַ דער רויב, בעטראָפֿע ער אויך נור איינען געגענשטאַנד פֿאָן דעם ווערטהע איינעס פפֿענניגס, בעטראַכטעט ווירד, אַלס בעטראָפֿע ער דאַס לעבען איינעס מענשען, וויא זאָ לעזען איזט אים טראַקטאַט בבא קמא (פֿאָל. קי"ט.): רבי יוחנן שפראַך: ווער זיינען נאָכסטען אום איינען פפֿענניגווערטה בערויבט, ווירד בעטראַכטעט, אַלס נעהמע ער איהם דאַס לעבען, וויא עס הייסט: זאָ איזט דיא וייזע דעם רייבערס, ער ניממט דעם בעזיצער דאַס לעבען (משלי א', י"ט.); פֿערנער הייסט עס (ירמיה ה', י"ג.): ער ווירד פֿערצעהרען דיינע ערנטע אונד דיין בראָד, מאַן ווירד

ואומר (ירמיה ה׳) ואכל קצירך ולחמך יאכלו בניך ובנותיך וגומר. ואומר (יואל ד׳) מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקיא. ואומר (שמואל ב׳, כ״א) ויאמר ה׳ אל שאול ואל בית הדמים וגו׳. מאי ואומר וכ״ת נפש דידיה אין נפש בניו ובנותיו לא. ת״ש בניך ובנותיך. וכי תימא הני מילי היכא דלא יהיב דמי אבל היכא דיהיב דמי לא. ת״ש מחמס בני יהודה וגו׳. וכ״ת ה״מ היכא דקא עבד בידים אבל גרמא לא. ת״ש ויאמר ה׳ אל שאול וגו׳. וכי היכן מצינו שהרג שאול את הגבעונים. אלא מתוך שהרג נוב עיר הכהנים. שהיו מספיקין אותם מים ומזון מע״ה כאלו הרגם: ולאו דוקא הגוזל מרשות הנגזל. אלא ג״כ המעכב מלפרוע שכירתו נקרא גוזן. ומע״ה כאלו נוטל את נפשו. כדגרסינן במציעא פרק המקבל (דף קי״א). איזהו עושק ואיזהו גזל. אמר רב חסדא לך ושוב ומחר אתן זהו עושק. יש לך בידי ואיני נותן לך זהו גזל. רבא אמר זת עושק וזה גזל ולמה חלקן הכתוב. לעבור בשתי

פערלעהרען דיינע זאהנע אונד דיינע טאכטער א. ז. וו.*). פערנער הייסט עס: וועגען דער געוואלטטהאטיגקייט דער זאהנע יהודה׳ס, וועלכע אונשולדיגעס בלוט פערגאססען, (יואל ד׳, י״ט,); פערנער: גאטט שפראך אים בעטרעף שאול׳ס אונד דעס דורך בלוטשולד בעפלעקקטען הויזעס (שמואל ב׳. כ״א, ב׳.). עס ווערדען אבער אללע בעווייזשטעללען היער אנגעפיהרט, אום דיא שאנדליכקייט דעס רויבעס פאן מעהרערן זייטען צוגלייך צו בעלייכטען; אוס דער שטעללע אין ירמיה׳ס נעהמליך געהט הערפאר, דאס דער רויב, דער אן יעמאנדעס בע- גאנגען, זא בעטראכטעט ווירד, אלס וואָרע ער צוגלייך אן דעססען קינדערן בע- גאנגען וואָרדען; אוס דער שטעללע אין יואל געהט הערפאר, דאס זעלבסט דאן, ווען קיין ווירקליכער רויב, זאנדערן איין געוואלטזאמער קויף ערפרעסט ווירד, דיע- זע געוואלטטהאט אלס רויב בעטראכטעט ווירד; נון קאָננטע מאן נאך אננעהמען, דאס נור איין ווירקליך פאללצאָגענער רויב, איינע פעראנלאססונג צום טאדען דעס נאכסטען אבער ניכט שטראפבאר זייא; אום אבער דיעזער פאלשען אננאה- מע קיינען רוים צו געבען, ווירד נאך דיא שטעללע אוס שמואל אנגעפיהרט; דען דאס שאול דיא גבעוניטען ווירקליך אומגעבראכט האָטטע, ווירד נירגענדס אויסדריקקליך אויסגעשפראכען; עס ווירד אבער אנגענאמען, אלס זייא דיעס ווירקליך געשעהען, וויל ער זאמטליכע איינוואָהנער דער פריעסטערשטאדט נוב אומבראכטע, פאן דענען דיא גבעוניטען איהרע נאהרונג צאָגען. רייבער אבער הייסט ניכט נור דריעניגע, וועלכער יעמאנדעס עטוואס געוואלטזאם ענט- רייסט, זאנדערן אויך דריעניגע, וועלכער זיינעם נאכסטען דען פערדיענטען לאהן פאָרענטהאלט, אונד עס ווירד איהם אנגערעכנעט, אלס נעהמע ער איהם דאדורך דאס לעבען, וויא צו לעזען איזט אים טראקטאט בבא מציעא (פאל. קי״א.): וואס הייסט פאָרענטהאלטונג אונד וואס רויב? רב חסדא גיעבט פאלגענדע ערקלאָרונג: זאגט יעמאנד צו דעם ארבייטסמאן: געהע יעטצט אונד קאָממע מאָר- גען וויעדער, דאן וויל איך דיר בעצאהלען, זא הייסט דיעס איין פאָרענטהאל- טען; זאגט יעמאנד אבער צו זיינעם נאכסטען: דוא האסט אללערדינגס בייא מיר צו פאָרדערן, אללײן איך וויל דיר ניכט בעצאהלען, זא הייסט דיעס איין רויב.

---

*) ד. ה. דאס ער דיינע ערנטע רויבען ווירד, זא ווירד ער דאדורך גלייכזאם דיינע קינדער פערלעהרען. דער איבערזעטצער.

לאוין: תניא ואליו הוא נושא את נפשו (דברים כ"ד). מפני מה עלה זה לכבש ונתלה באילן ומסר את עצמו למיתה לא על שיתן לו שכרו. ד"א ואליו הוא נושא נפשו. מכאן אמרו כל הכובש שבר שכיר כאלו נוטל נשמתו ממנו. שנאמר את נפש בעליו יקח. נפשו של מי. רב הונא וכו' ככתוב למעלה עד נפש: תנו רבנן לא תלין פעולת שכיר (ויקרא י"ט). יכול אפילו לא תבעו. תלמוד לומר אתך לרעתך. יכול אפילו אין לו. תלמוד לומר אתך והוא שיש אתך. יכול אפילו המהו אצל שולחני או אצל חנוני. תלמוד לומר אתך ולא שהמחהו אצל שולחני או אצל חנוני שאינו עובר עליו: וקשה גזל חברו מגזל הקדש. כדגרסינן במסכת בתרא פרק המוכר את הספינה (דף פ"ח). ואמר רבי לוי קשה גזל הדיוט יותר מגזל שמים. שזה הקדים חטא למעילה. וזה הקדים מעילה לחטא: וגדול

רבא בעהויפטעט, פארענטהאלטען אונד רויבען זייא איין אונד דאססעלבע פער=
ברעכען, דיא טריפט אבער אמכט איין דאפפעלטעס פערבאט דארויס, אום אנ=
צודייטען, דאס ווער איינעס אדער דאס אנדערע בעגעהט, צוויא פערבאטע צוגלייך
איבערטריטט, (אלזא דאפפעלט שטראפבאר זייא). פערנער הייסט עס אין בעציע=
הונג אויף דען פער: דאפיר וואגטע ער זיין לעבען! (דברים כ"ד, ט"ו.)؛ ווארום האט
דיעזער ארבייטער דיא לייטער ערשטיעגען, איינען בוים ערקלעטטערט, ווארום האט
ער זיין לעבען אויפס שפיעל געזעטצט? געשאה עס ניכט, אום איינען לאהן דאפיר
צו ערהאלטען? פערנער הייסט עס אין בעציעהונג אויף דען אנגעפיהרטען פער;
דאס דאויט אנגעדייטעט ווערדע, דאס ווער דעם איטעהלינג זיינען לאהן פאר=
ענטהאלט, זא בעטראכטעט וויר, אלס נעהמע ער איהם דאס לעבען; וויא עס אין
דער שריפט אויך הייסט: ער ניאמט דעם בעזיטצער דאס לעבען (מטלי א', י"ט).
פערנער הייסט עס דארט: דיא ראבבינען לעהרטען: ווען עס הייסט: דוא זאללסט
ניכט איבער נאכט בייא דיר צוריקקהאלטען דען ארבייטסלאהן דעם איטעהלינגס
(ויקרא י"ט, י"ג.), זא קאננטע מאן מיינען, דאס דיעס צוריקקהאלטען אויך דאן
שטראפבאר זייא, ווען דער איטעהלינג זיינען לאהן ניכט געפאדערט האטטע; אל=
ליין עס הייסט דארט צוגלייך: בייא דיר, וואדורך אנגעדייטעט ווירד, דאס דיא
שטראפבארקייט נור דאן שטאטטפינדעט, ווען דוא דען לאהן פארזעטצליך (אונד
ווידער דען ווילען דעם איטעהלינגס) פארענטהאלטסט. מאן קאננטע פערנער דענקען,
דאס אויך דאן איין פארענטהאלטען שטאטט פינדע, ווען דער איטעהער איינסטוויי=
לען צו צאהלען ניכט אים שטאנדע זייא; אלליין עס הייסט ווידערום: בייא דיר,
ד. ה. זא פערן דוא צו צאהלען אים שטאנדע ביזט. פערנער קאננטע מאן דענקען,
דאס מאן דען איטעהלינג אויך ניכט אויף דען וועכסלער אדער קויפמאן אנווייזען
דירפע; אלליין עס הייסט ווידערום: בייא דיר, דאס הייסט אין זא פערן דוא
עס האסט אונד ניכט געבען ווילסט; ניכט אבער פינדעט איינע שטראפבארקייט
שטאטט, ווען דער איטעהלינג אויף דען וועכסלער אדער קויפמאן אנגעוויעזען
ווירד. איבריגענס איזט איין רויב, דען מאן אן זיינעם נעבענמענשען בעגעהט,
שטראפבארער אלס דעריעניגע, דען מאן אן גאטט געווייהטען דינגען בעגעהט,
וויא רבי לוי אים טראקטאט בבא בתרא (פאל. פ"ח.) היערפאן דען גרונד אנ=
גיעבט, דאס בייא דעם רויב, דער אן דעם נעבענמענשען בעגאנגען ווירד, דיא היי=
ליגע שריפט צוערסט דען אויסדרוקק דעס זינדיגענס אונד דען דער פערונ=
טרייאונג, בייא דעם רויב אן הייליגען דינגען אבער צוערסט דען אויסדרוקק

עינשו של גזל. כדגרסינן בפרק חלק (דף ק״ח). ויאמר אלהים לנח קץ כל בשר בא לפני (בראשית ו׳) אמר רבי יוחנן בוא וראה כמה גדול כחו של חמס. שהרי דור המבול עברו על הכל ולא נחתם גזר דינן אלא עד שפשטו ידיהם בגזל. שנאמר כי מלאה הארץ חמס וגו׳. וכתיב (יחזקאל ז׳) החמס קם למטה רשע וגו׳. תנא דבי רבי ישמעאל אף על נח נחתם גזר דין. שנאמר (בראשית ו׳) כי נחמתי כי עשיתם ונח. אלא שמצא חן בעיני ה׳: וכשהעולם צריך לגשמים נעצרים בעון הגזל. כדגרסינן בפ״ק דתעניות (דף ז׳). א״ר אמי אין הגשמים נעצרים אלא בעון הגזל. שנאמר (איוב ל״ו) על כפים כסה אור ויצו עליה במפגיע. בעון כפים כסה אור. ואין כפים אלא חמס. שנא׳ ומן החמס אשר בכפיהם. ואין אור אלא מטר. שנאמר (שם ל״ו) יפיץ ענן אורו (פי׳ ענן מטר). מאי תקנתיה ירבה בתפלה. שנאמר ויצו עליו במפגיע. ואין פגיעה אלא תפלה. שנא׳ (רות א׳) אל תפגע בי: וכל כך מאס הקב״ה פגזל זה שאינו רוצה ממנו אפילו קרבן. כדגרסינן במסכת סוכה פרק לולב הגזול. אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי. מאי דכתיב (ישעיה ס״א) כי אני ה׳ אוהב משפט שונא גזל בעולה. משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שהיה עובר על בית המכס. אמר לעבדיו תנו מכס למוכסים. אמרו לו עבדיו אדוננו המלך כל המכס שלך הוא. אמר להם ממני ילמדו עוברי דרכים שלא יברחו מן המכס. ואף הקדוש

דער פֿעראונטרייאונג אונד דאַן דען דעם זינדיגענס געברויכֿט (דאַס הייסט דער רויב פֿאַן פרעמדען דינגען ווירד פֿאָן דער שריפֿט געראַדעצו ﭏס זינדע, דער פֿאַן געווייהעטען דינגען אַבער נור בעדינגונגסווייזע זאָ גענאַננט, ווען נעהמ־ ליך איין ווירקליכֿער גענוס דערזעלבען שטאַטטגעפֿונדען האַט). וויא שטרענג דער רויב בעשטראַפֿט ווירד, איזט אויס טראַקטאַט סנהדרין (פֿאָל. ק״ח.) צו ער־ זעהען. רבי יוחנן שפראַך, היישט עס דאָרט, עס הייסט אין דער שריפֿט (בראשית ו׳, י״ג.): אונד גאָטט שפראַך צו נח: „דער אונטערגאַנג ﭏלעס פֿליי־ שעס איזט פֿאָן מיר בעשלאָססען וואָרדען״; היערויס לאָסט זיך ערזעהען, וויא האָכֿסט שטראַפֿבאַר דער רויב זיין מוס, דאַ דאַס דילופֿיאַניטע געשלעכֿט, בייא אַל־ לען פֿערברעכֿען, דיא עס בעגאַנגען האַטטע, ערסט דאַן פֿעראורטהיילט וואורדע, ﭏס עס זיך דעם רויבען ערגאַב, דאַ עס אויסדריקליך הייסט: „דען דיא ערדע איזט פֿאָללער געוואַלטטהאָטיגקייט.״ אויך ערשיינט דער רויב ﭏס זאָ פֿערוואָרפֿליך בייא גאָטט, דאַס ער זעלבסט איין אָפּפֿער פֿעראַבשייט, דאַס דאַפֿאָן העררירט. זאָ הייסט עס אים טראַקטאַט סוכה (פֿאָל. ל׳.) אין בעציעהונג אויף דען פֿערז: „דען איך, דער הערר, ליעבע דאַס רעכֿטליכֿע אונד האַססע דען רויב, זעלבסט ﭏס אָפּפֿער (ישעיה ס״א, ח׳.)״. רבי יוחנן שפראַך: עס פֿערהאָלט זיך היערבייא וויא מיט איינעם קאָניגע, דער פֿאָר איינעם זיינער צאָללהייזער פֿאָרבייאגעהענד, צו זיינען בעדיענטען שפּריכֿט: ענטריכֿטעט דען צאָלל. שפּרעכֿען נון דיא בעדיענטען: אָ הערר! ﭏלער צאָלל געהאָרט יאַ אָהנעהין דיר? זאָ אַנטוואָרטעט דער קאָניג: עס זאָלל דעמהאַלב געשעהען, דאַמיט דיא רייזענדען פֿאָן איר לערנען, דאַס מאַן דען צאָלל

ברוך הוא כך אמר. כי אני ה׳ אוהב משפט שונא גזל בעולה. ממני ילמדו בני ויברחו עצמן מן הגזל. וגם כן אין רצוני ש׳ברכוהו בגזל. כדגרסינן בפרק קמא דסנהדרין (דף ו׳). רבי אליעזר בן יעקב אומר הרי שגזל סאה של חטים וטחנה ואפאת והפריש ממנה חלה כיצד מברך. אין זה מברך אלא מנאץ. ועל זה נאמר (תהלים י׳) ובוצע ברך נאץ ה׳: ואע״פ כן רוב העולם נכשלים בו קצתם בחמדתם. וקצתם שטועים כהשבם שאינו גזל. וע״ז אמרו רוב העולם נכשלים בגזל ומעוט בעריות. וכולם באבק לשון הרע: וגזל עכו״ם גם כן אסור. כדגרסינן במסכת קמא פרק הגוזל בתרא (דף קי״ג). א״ר שמעון חסידא גוי עובד אלילים גזלו אסור אבדתו מותרת. גזלו אסור כדרב הונא. דאמר רב הונא אמר רב מנין לגזילת גוי ע״א שהיא אסורה. שנא׳ (דברים ז׳) ואכלת את כל העמים אשר ה׳ אלהיך נותן לך. בזמן שהם מסורים בידך. אבדתו מותרת. כדרב חמא בר גוריא. דאמר רב חמא בר גוריא אמר רב מנין לאבידת גוי ע״א שהוא מותרת. שנאמר (שם כ״ב) וכן תעשה לכל אבידת אחיך. אבדת אחיך אתה מחזיר. ואי אתה מחזיר אבדת גוי ע״א. ואימא הני מלי היכא דלא אתא לידיה דלא מחויב למהדר אבתרה. אבל היכא דאתא לידיה מחייב למהדר אפילו לגוי ע״א. אמר רבינא אמר קרא ומצאתה דאתי לידיה משמע. תניא רבי פינחס בן יאיר אומר במקום שיש חלול השם אפילו אבדת גוי ע״א נמי אסורה.

ניכט דעפֿרויידירען דירפֿע, אויף גלייכע ווייזע שפריכט גאָטט. איך האַססע דען רויב, דאַמיט מאַן פֿאָן איהם לערנע, זיך דעם רויבענס צו ענטהאַלטען. יאַ, זעלבסט דער לאָבשפרוך מיספֿאַללט איהם, דער איבער עטוואַס גערויבטעס געשפראָכען ווירד; וויא צו לעזען איזט אים טראַקטאַט סנהדרין (פֿאָל. ו׳.): רבי אליעזר, זאָהן יעקב׳ס, זאַגטע: ווען יעמאַנד איין מאַאס ווייצען רויבטע, דענזעלבען מאַהלען אונד באַקקען ליעססע, אונד דאַן דיא העבע דאַפֿאָן אַבזאָנדערטע אונד דאַריבער דען איבליכען לאָבשפרוך הערזאַגען וואָללטע, זאָ וואָרע דיעס ניכט אַלס לאָבשפרוך, זאָנדערן אַלס גאָטטעסלעסטערונג צו בעטראַכטען, אונד עס וואָרע היער דער פֿערז אַנצווענדען: ווען דער רייבער גאָטט פרייזט, זאָ ערצירנט ער דען העררן (תהלים י׳, ג׳.). דעננאָך לאַססען זיך דיא מייסטען מענשען דיעזע זינדע צו שולדען קאָממען, טהיילס אויס האַבזוכט, טהיילס וויל זיא גלויבען, דאַס איהרע האַנדלונג קיין רויב זייא. דאַהער לויטעט אויך דאַס שפריכוואָרט: דיא מייסטען מענשען בעגעהען רויב, דיא וועניגסטען בלוטשאַנדע, אַללע אַבער מאַכען זיך דער פֿערלייאומדונג שולדיג. אָבגלייך אינדעססען דאַס מאָזאַאישע געזעטץ נור אַן איזראַעליטען געריכטעט איזט, זאָ איזט ניכטס דעסטאָ וועניגער נאַך דער ערקלעהרונג דעם תלמוד׳ס דער רויב זעלבסט געגען היידען פֿערבאָטען, וויא צו לעזען איזט אים טראַקטאַט בבא קמא (פֿאָל. קי״ג.): ווען עס אויך היישט, זאַגטע רב הונא אים נאַמען רב׳ס: „דוא זאָללסט אויפֿרייבען דיא פֿעלקער, וועלכע דער עוויגע, דיין גאָטט, דיר איינגעבען ווירד" (דברים ז׳, ט״ז.), זאָ איזט דיעס נור פֿאָן דען זיעבען נאַטיאָנען פֿערשטאַנדען אונד אויך פֿאָן דיעזען נור, אַלס דיא איזראַעליטען מיט איהנען אים קריעגע בעגריפֿפֿען וואַרען;

ואמר שמואל טעותו מותרת. דהא שמואל זבן מגוי ע״א קנא דדהבא במר דפרזלא. ואבלע ליה חד זוזא. רב כהנא זבן ק״כ דני דחמרא במר דמאת מההוא גוי ע״א. ואמר ליה חזי דעליך קא סמכינא: והצדיק שלא שם לבו בהמדת העולם לא יתגלגל גזל לידו. דכתיב (משלי י״ב) לא יאונה לצדיק כל און. וגרסינן בפ׳ חלק (דף צ״ט) וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים (בראשית ל׳). אמר רבא בר רב יצחק אמר רב מכאן לצדיקים שאין פושטים ידיהם בגזל. ר״ל שלא רצה ליכנס בשדה אלא בימי קציר חטים לאחר שקצרוהו. שהכל רשאים ליכנס בו. להודיענו כמה יש לו לאדם להתרחק ולברוח מן הגזל:

(יג) פרק שלישי.

המלוה לעני בשעת דחקו בלא רבית לא ימוט. אבל המלוה לישראל ברבית ימוט. כדגרסינן במציעא פרק איזהו נשך (דף ע״א). תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר כל מי שיש לו מעות ומלוה אותן שלא ברבית. עליו הכתוב אומר (תהלים ט״ו) כספו לא נתן בנשך וגו׳ עושה אלה לא ימוט לעולם. הא למדת שכל המלוה ברבית נכסיו מתמוטטין. והא קא חזינן דלא אוזפי ומתמוטטין. אמר רבי אלעזר הללו מתמוטטין ועולין. והללו מתמוטטין ואינן עולין. ואמרינן עלה מרבה הונו בנשך והרבית לחונן דלים יקבצנו (משלי כ״ח). מאן הוא חונן דלים. אמר רב כגון שבור מלכא (פי׳ מלך פרס

זאנסט אבער מיט דער רויב, זעלבסט פאן היידען בעגאנגען, טטראפבאר. רויב אבער הייסט ניכט נור דאס, וואס מאן זיינעם נעבענמענשען געוואלטזאם ענטרייסט, וואס מאן מיט פארבעוואוסט דעם בעטריבטען איהם וועגגענאממען וויד, זאנדערן אויך יעדע איבערפארטהיילונג, יעדע בענוטצונג איינעס פאן אונזערם נעבענמענשען בעגאנגענען אירדטהומס, זא וויא יעדע טייטונג דעמזעלבען.

דריטטעס קאפיטעל.

איין גראמטעס פערדיענסט איזט עס, דעם אראמען אהנע צינזען צו לייהען, אום איהם אויס זיינער פערלעגענהייט צו העלפען; ווער אבער זיין געלד אויף וואוכער לייהט, דער געהט פאן ענדע צו גרונדע, וויא צו לעזען איזט אים טראקטאט בבא קמא (פאל. ע״א.): רבי שמעון, זאהן אלעזר׳ס, זאגטע: ווער זיין געלד אהנע צינזען אויסלייהט, אויף דען איזט דער פערז אנוועגדבאר: ער ליעה זיין געלד ניכט אויף וואוכער אויס, ווער דיעס טהוט, ווירד ניאמאלס צו גרונדע געהען (תהלים ט״ו, ה׳.); ווארויס מאן צו ענטנעהמען איזט, דאס דער איס געגענטהייל זיין געלד אויף וואוכער לייהט, זיין פערמאגען פאן ענדע פערליערט. זעהען וויר אבער אויך מאנכע, דיא ניכט אויף וואוכער לייהען, אונד דעננאך פעראראמען, זא ווערדען זאלכע איינסט ווידער עמפארקאממען, וואהרענד יענע ניאמאלס ווידער עמפארקאממען. פערנער הייסט עס דארט אין בעציעהונג אויף דען פערז: ווער זיין פערמאגען דורך צינז אונד וואוכער צו פערמעהרען זוכט, דער טארט עס פיר יעמאנדען צוזאממען, דער עס פאן אראמע פערטענקען ווירד (משלי כ״ח, ח׳.), וועלך איין בעטענקער דער אראמען ווירד היערמיט פערשטאנדען?

פי׳ ונוטל ממונן של ישראל ונותן בכסף סלים מן האומות). ואל יחשוב אדם שהוא מרמה את חבירו. לומר שמעותיו הם של גוי להלוותם לישראל ברבית. כי יודע כל הנסתרות יפרע ממנו. דגרסינן התם (דף ע״א) אמר רבא למה לי למכתב יציאת מצרים ברבית. יציאת מצרים בציצית. יציאת מצרים במשקלות. אמר הקדוש ברוך הוא אני הוא שהבחנתי במצרים בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכור. אני הוא שעתיד ליפרע ממי שתולה מעותיו בגוי ומלוה אותן לישראל ברבית. וממי שטומן משקלותיו במלח (פי׳ לסכינין). וממי שתולה קלא אילן (פי׳ צבע דומה לתכלת) בבגדו ואומר תכלת הוא. ובמה סמויות עיניהם של מלוי ברבית. כדגרסינן התם (דף ע״א). תניא אמר ר׳ יוסי בא וראה כמה סמויות עיניהם של מלוי ברבית. אדם קורא לחבירו רשע. יורד עמו עד לחייו. והם מביאים עדים ולבלר וקולמוס ודיו וכותבין וחותמין פלוני זה כפר באלהי ישראל. ואפילו רבית מוקדם או רבית מאוחר או רבית דברים אסור לתתו ולקבלו. כדגרסינן התם (דף ע״ה) רבן גמליאל אומר יש רבית מיקדמת ויש רבית מאוחרת. כיצד נתן עיניו ללוות ממנו והיה משלח לו דורון ואמר בשביל שתלויני זהו רבית מוקדמת. הלוהו

עס ווירד איין זאלכער דארונטער פערשטאנדען, זאגט רב, וויא דער פערזישע קאניג שבור, וועלכער זיינען יידישען אונטערטהאנען דאס געלד אבנאהם אונד עס אונטער זיינען היידנישען פערטהיילטע. — מאן בילדע זיך אבער ניכט איין, דאס אונרעכט דאדורך צו אויסגעהען, דאס מאן, אום זיינען נעבענמענשען צו טייטען, פארגיעבט, דאס געלד געהארע איינעם היידען, דען עס דאך ערלויבט איזט, איינעם איזראעליטען אויף וואוכער צו ליהען; דא דער, דער אללע געהיימניססע קעננט, איין זאלכעס פערפאהרען ניכט אונגעאהנדעט לאסט. וואזו, היישט עס דארט פערנער, ווירד דעם אויסצוגעס אויס אגיפטען בייס פערבאט דעם וואוכערס, בייס געבאט דער שויפאדען אונד בייס פערבאט דעם פאלשען געוויכטעס גע-דאכט? דאמיט, זאגט רבא, דייטעט דיא שריפט אן, דאס גלייכוויא דער העדר אין אגיפטען דיא ערסטגעבארענען אויס דען איבריגען איינוואהנערן הערויס צו פינדען וואוסטע, עבען זא וויס ער דעניעניגען הערויס צו פינדען, דער זיין געלד איינעם היידען צושרייבט, אום עס איינעם איזראעליטען אויף וואוכער צו ליהען, דעניעניגען פערנער, דער זיינע געוויכטע אין זאלץ שטעקקט, אום זיא (צום בעהוף דעם איינקויפס) שווערער צו מאכען, זא וויא ענדליך דעניעניגען, דער אונאכטעס בלויא פיר אכטעס היממעלבלויא אויסגיעבט. וויא פערבלענדעט, היישט עס דארט פערנער, זינד דאך דיא וואוכערער! זאממעלט יעמאנדען איינען פאן איהנען בעצייגט טעלטען, ער ווירדע איהן ביז אין דען טאד פערפאלגען, וואהרענד דער פערפאלגער זעלבסט צייגען הערבייאשאפפט אונד שרייבער אונד דינטע אונד פעדער, דאמיט זיא דורך אונטערשריפט אונד זיעגעל בעצייגען, דאס ער איין גאטטעסלייגנער זייא. — פערבאטען אבער איזט דער וואוכער אויך אללמאן, ווען ער פארהער אדער נאכגעצאהלט ווירד, יא זעלבסט דער וואוכער אין ווארטען דארף ניכט אנגענאממען ווערדען, וויא צו לעזען איזט דארט (פאל. ע״ה.): רבי גמליאל זאגטע: עס גיעבט איינען פארוואוכער אונד איינען נאכוואוכער; ווינשט נעהמליך יעמאנד, פאן זיינעם נאכסטען געלד צו בארגען אונד זענדעט איהם

והחזיר לו מעותיו והוא משלם לו דורון בשביל שהיו מעותיו בטלין אצלו
זהו רבית מאוחרת. רבי שמעון אומר יש רבית דברים כיצד. אל יאמר לו
דע איש פלוני בא ממקום פלוני. ואמרינן שם עלה בגמרא תניא רשב״ג
אומר מנין לנושה בחברו מנה ואינו רגיל להקדים לו שלום שאסור להקדים
לו שלום. ת״ל (דברים כ״ג) כל דבר אשר ישך אפילו דבור אסור. ובמה
שחושבין שמרויחין מפסידין. כדגרסינן התם. תניא רבי שמעון בן אלעזר
אומר מלוי ברבית יותר ממה שהן מרויחין מפסידין. ולא עוד אלא שעושין
משה רבינו חכם ותורתו אמת. ואומרים אלו היה יודע משה רבינו כמה
ריוח יש בדבר לא היה כותבו. ועונשם שמור להם. כ״גרסינן במסכת בתרא
פרק המוכר את הספינה (דף צ׳). ת״ר אוצרי פירות ומלוי ברבית ומקטיני
איפה ומפקיעי שערים עה״א (עמוס ח׳) לאמר מתי יעבור החדש ונשבירה
שבר והשבת ונפתחה בר להקטין איפה ולהגדיל שקל ולעוות מאזני מרמה.
מה כתיב אחריו. נשבע ה׳ בגאון יעקב אם אשכח לנצח כל מעשיהם:
ואם רצו לחזור בתשובה ונתעכבו באומנות זה זמן גדול. בענין שאם ישיבו
לכל הנגזלים אין להם תשלומין. אין מקבלין מהם אלא מוחלין להם. ואם
לא יחזרו עוד לשנות בדבר הזה. האל יתברך ברחמיו על הבריות שאין

איך פֿאָראוים איין געשענק צו, אום איהן פֿיר דאַס דאַרלעהן צו געווינגען, זאָ איזט
דיעס איין פֿאָרוואוכער; האַט אַבער יעמאַנד איין דאַרלעהן ענטנאָממען אונד
צוריקגעצאַהלט אונד זענדעט הינטערהער דעם גלייביגער איין געשענק צו, ווייל
זיין געלד בייא איהם ניכצאָ געלעגען, זאָ איזט דיעס איין נאַכוואוכער. וואַס
ענדליך דען וואוכער אין וואָרטען אַנבעלאַנגט, זאָ איזט אַלס זאָלכער שאָן צו בע־
טראַכטען, ווען דער שולדנער צום גלייביגער שפריכט: וויססע, דאַס דער אונד
דער פֿאָן איינעם געוויססען אָרטע היער אַנגעקאָממען איזט. זאָ הייסט עס דאָרט:
רבי שמעון, זאָהן דעם גמליאל, זאַגטע: ווען יעמאַנד זיינעם נעכסטען
איין דאַרלעהן גיעבט אונד דער שולדנער פּפּלעגט דען גלייביגער זאָנסט ניכט
פֿאָראוים צו גריסען, זאָ דאַרף ער דיעס אַלס שולדנער דורכאויס ניכט טהון. רבי
שמעון, זאָהן אלעזר׳ס, זאַגטע: דיא וואוכערער פֿערליערען יענזייטס
מעהר, אַלס זיא היער געווינגען, וויא צו לעזען איזט אים טראַקטאַט בבא בתרא
(פֿאָל. צ׳.): אויף דיא געטריידעאויפשטעטער, וואוכערער, מאַאַספֿערקליינערער
אונד פרייזפֿערטהיירער איזט דער פֿער: אַנצווענדען: בייא דער האָהייט יעקב׳ס
שוואָרט דער הערר, דאַס ער אין עוויגקייט איהרע טהאַטען ניכט פֿערגעססען
וואָללע (עמוס ח׳, ה׳.). האַבען דערגלייכען איבעלטהעטער זאָלכע געווערבע
לאַנגע צייט געטריעבען, זאָ דאַס ווען זיא, בוסע טהוענד, אַללען דורך זיא בענאַכ־
טהייליגטען איהרען שאַדען ערזעטצען וואָללטען, איהר פֿערמאָגען ניכט היגרייכען
ווירדע, זאָ זאָללטען דיא בענאַכטהייליגטען קיינען ערזאַטץ פֿאָן איהנען אַננעהמען,
זאָנדערן איהנען זאָלכען ערלאַססען, זאָ וויא גאָטט איהנען דיא שטראַפֿע ערלעסט, ווען
זיא דערגלייכען האַנדלונגען ניכט מעהר ווידערהאָלען, פֿיעלמעהר איהנען פֿערגיעבט,
דאַ דערזעלבע ניכט דען טאָד דעם פֿרעפֿלערס, זאָנדערן זיינע בעססערונג
פֿערלאַנגט; וואָללטע מאַן אַבער אויף זיין רעכט שטרענגע בעשטעהען, זאָ ווירדע דיעס
מאַנכען איבעלטהעטער פֿאָן דער בוסע צוריקהאַלטען, וויא דער תלמוד טראַקטאַט

חפץ במות הרשע אלא בשובו מדרכיו וחיה. יכפר להם. ועל הרא גרסינן במסכת קמא פרק הגוזל עצים (דף צ"ד). תנו רבנן הגזלנין ומלוי כרבית שהחזירו אין מקבלין מהם. וכל המקבל מהם אין רוח חכמים נוחה הימנו. אמר ר' יוחנן בימי רבי נשנית משנה זו. מעשה באדם אחד שבקש לעשות תשובה. אמרה לו אשתו ריקה אם אתה עושה תשובה אפילו אבנט אינו שלך. ונמנע ולא עשה תשובה. באותו שעה אמרו הגזלנין ומלוי בריבית שהחזירו אין מקבלין מהם. וכל המקבל מהם. אין רוח חכמים נוחה הימנו. לפיכך משום ועשית הישר והטוב (דברים ו'). המוחל להם תבוא עליו ברכה:

(יד) פרק רביעי.

אף על פי שהזהירה תורה בהרבה מקומות על הדין שיהא דין אמת ושוה לכתות. הוצרכה לומר שאפילו לשפוט אמת לא יקח הדיין שוחד. שאי אפשר שלא יטנו. שהשוחד בודאי יעור עיניו. וע"כ נכתב פסוק זה בשני מקומות אחר פסוק (שם י"ו) לא תטה משפט. ללמדנו שאם לא היה איסור השוחד אלא בהטיית הדין. כבר הזהירתו בראשונה אפילו בלא שוחד. ולמה נכתב לא תקח שוחד. להזהיר שאפילו שיחשב אדם שלא

בבא בתרא (פָאל. נ"ד.) פָאן איינעם אַנדערן ערהאַלט, וועלכער וועגען זיינער בעגאַנגענע רייבערייען בוסע טהון וואָללטע; דאַ שפראַך אַבער זיינע פרויא צו איהם: אונבעזאָננענער! ווען דוא בוסע טהון ווילסט, זאָ איזט יאַ דער גורט אַן דיינעם לייבע ניכט דיין; אויף וועלכע בעמערקונג היין דער מאַן פאָן דער בוסע אַבשטאַנד. פאָן דיזעם אויגענבליקקע אַן האַבען דיא ראַבבינען פעסטגעזעטצט, דאַס מאַן פאָן רייבערן אונד וואוכערערן קיינען שאַדענערזאַטץ אַננעהמען דירפע; ווער אַבער איינען זאָלכען דעננאָך אַנניממט, דער האַנדעלט געגען דען ווילען דער ווייזען; ווער איהנען אַבער דען ערזאַטץ ערלאַסט, אויף דען איזט אַנווענדבאַר: דוא זאָללסט טהון, וואַס רעכט אונד גוט איזט, (דברים ו', י"ח.) אונד גאָטטעס זעגען בלייבט איהם ניכט אויס.

פיערטעס קאַפיטעל.

אָבגלייך דיא היילינע שריפט אַן פיעלען שטעללען דאַס געבאָט געשאַרפט האַט, דאַס דער ריכטער שטעטס איין גערעכטעס אורטהייל שפרעכען אונד געגען דיא פאַרטהייען גלייך געזיננט זיין זאָללע, זאָ האַט זיא זיך דעננאָך גענאָטהיגט געזעהען, צו געביעטען, דאַס זעלבסט איין גערעכטעס אורטהייל צו שפרעכען, דער ריכטער קיינע בעשטעכונג אַננעהמען דירפע, וויל עס אונמאָגליך איזט, דאַס איהן איינע זאָלכע ניכט פיר דען געבער געניינט מאַכען אונד פערבלענדען זאָללטע. דאַהער פאָלגט דאַס פערבאָט דער אַננאַהמע פאָן בעשטעכונג זוויא אַל אויף דאַס פערבאָט דער בייגונג דעס רעכטעס (שמות כ"ג, ו' אונד דברים י"ז, י"ט.); דען האַנדעלטע עס זיך בייא דעם פערבאָט דער אַננאַהמע פאָן בעשטעכונג בלאָס אום בייגונג דעס רעכטעס, זאָ וואָרע עס, אַלס אין דעם פערבאָט דער בייגונג דעס רעכטעס ענטהאַלטען, איבערפליסיג, אינדעם דיא בייגונג דעס רעכטעס אויך אָהנע אַננאַהמע פאָן בעשטעכונג פערבאָטען איזט; דאַס פערבאָט דער אַננאַהמע פאָן בעשטעכונג איזט אַלזאָ דעמהאַלב ויעדערהאָלט, דאַס דער ריכטער אויך דאַן קיינע בעשטעכונג אַננעהמען

יטה הדין בעבורו שלא יקחנו. שבבר העידה תורה כי בודאי יקלקל המשפט. שאמר הכתוב כי השוחד יעור פקחים וגו׳. וגרסינן בספרי ולא תקח שוחד. אין צריך לומר לזכות את החייב ולחייב את הזכאי. אלא אפילו לזכות את הזכאי ולחייב את החייב. כי השוחד יעור עיני חכמים. ואין צריך לומר עיני טפשים. ויסלף דברי צדיקים. ואין צריך לומר דברי רשעים. אמרו רבותינו אפילו חכם בתורה ונוטל שוחד סוף שתטרף דעתו וישכח תלמודו ויכהה מאור עיניו. כי משקבל שוחד. אי אפשר שלא יטה לבו אצלו להפך בזכותו. כדגרסינן בפרק בתרא דכתובות (דף ק״ה). תנו רבנן כי השוחד יעור עיני חכמים. ק״ו לטפשים. ויסלף דברי צדיקים. ק״ו לרשעים. מדי טפשים ורשעים בני דינא אינון. אלא ה״ק כי השוחד יעור עיני חכמים. אפילו חכם גדול ומקבל שוחד אינו נפטר מן העולם בלא סמיות הלב. ויסלף דברי צדיקים. אפילו צדיק גמור ולוקח שוחד. אינו נפטר מן העולם בלא טרוף הדעת. ואמרינן במדרש למה הוא דומה השוחד. לאדם שהוא עומד על שפת הים. נטל תולעת קטן ונתנו בחכה. וכהכניסו לים בא דג גדול ובלעו ונתפש. אוי לדג זה שנתפש בלא כלום. כי השוחד יעור. והלא כמה נטלו שוחד ולא נתעוורו. אלא שנתעוורו מדרך האמת ואינו רואה חובה

דירפֿע, ווען ער אויך זיך פֿיר איבערצייגט היעלטע, דאס רעכֿט דענגאָך ניכֿט צו ביגען, וואס אבער נאך דעם אויסשפרוך דער שריפֿט אַללערדינגס שטאַטטפֿינדען אום, דאַ עס אויסדריקקליך הייסט: דיא בעשטעכֿונג פֿערבלענדעט דיא שאַרפֿזיכֿטיגען. זאָ הייסט עס אויך אים בוכֿע ספרי: עס הייסט: „דוא זאָללסט קיינע בעשטעכֿונג אַננעהמען" היערמונטער איזט ניכֿט בלאָס געמיינט, דאס דער ריכֿטער ניכֿט צום פֿאָרטהייל דעם אונגערעכֿטען אָדער צום נאַכֿטהייל דעם גערעכֿטען אַננעהמען דירפֿע, זאָנדערן אויך, דיא בעשטעכֿונג איזט זעלבסט דאַן אַנצונעהמען פֿערבאָטען, ווען דער גערעכֿטע רעכֿט בעהאַלט אונד דער אונגערעכֿטע פֿעראורטהיילט ווירד; דען, זאגען דיא ראַבבינען: עס הייסט: „דיא בעשטעכֿונג פֿערבלענדעט דיא אויגען דער וויזען" ד. ה. זעלבסט ווען דער ריכֿטער איין גראָסער געלעהרטער איזט, זאָבאַלד ער בעשטעכֿונג אַננימט, זאָ פֿערליערט ער אַם ענדע זיינען פֿערשטאַנד אונד פֿערגיסט זיינע געלעהרזאַמקייט, דאַ עס, זאָבאַלד מאַן איינמאַל בעשטעכֿונג אַנגענאָממען האַט, אונמעגליך איזט, זיך ניכֿט אויף דיא זייטע דעם געבערס הינצונייגען אונד איהם רעכֿט צו פֿערשאַפֿפֿען צו שטרעבען; פֿערנער הייסט עס: „דיא בעשטעכֿונג פֿערדרעהט דיא וואָרטע דער גערעכֿטען" ד. ה. זעלבסט ווען דער ריכֿטער דער גערעכֿטעסטע וואָרע אונד ער נאָהמע בעשטעכֿונג אַן, זאָ גינגע ער ניכֿט אויס דער וועלט, אָהנע דען פֿערשטאַנד צו פֿערליערען. וואָמיט איזט דיא בעשטעכֿונג צו פֿערגלייכֿען? הייסט עס אים מדרש, מיט איינעם ווורם, דען איין מענש אויף איינע פֿישאַנגעל שטעקקט, אונד קוים דאַס ער זיא אינס מעער הינאיין לאַסט, קאָממט איין גראָסער פֿיש, ערפֿאַסט דיא אַנגעל, אונד ווירד פֿאָן איהר פֿעסט געהאַלטען; וויא נון איין גראָסער פֿיש דורך זאָ איין קליינעס דינג פֿעסטגעהאַלטען ווירד, עבען זאָ ווירד דער גערעכֿטעסטע ריכֿטער דורך דיא קליינסטע בעשטעכֿונג געפֿאַנגען; דען דיא בעשטעכֿונג, זאַגט דיא שריפֿט, מאַכֿט בלינד. נון האַבען צוואַר שאָן פֿיעלע ריכֿטער בעשטעכֿונג אַנגענאָממען, אָהנע ווירקליך צו ערבלינדען, זיא וואַרען אבער געגען דיא

לנוחנו. גם שמעוורו לעתיד לבוא. שהצדיקים נהנים מזיו השכינה. כדכתיב (ישעיה נ״ב) כי עין בעין יראו בשוב ה׳ ציון. הכל רואין והוא אינו רואה. הכל מתרפאין והוא אינו מתרפא. אלא כך א״ל הקדוש ברוך ה״א. אני פקח בראתיך. למה עוורת עצמך. למה היית דורש לא תטה משפט. והטית. לא תכיר. והכרת. לא תקח שוחד. ולקחת. ולא די לו שמזיק לעצמו. אלא שמפסיד לדורו. כדגרסינן בפ״ק דבתרא (דף ט׳). אמר רבי יצחק כל דיין שנוטל שוחד מביא חמה עזה לעולם. שנאמר (משלי כ״א) ושוחד בחיק חמה עזה. ולאו דוקא שוחד ממון. אלא אפילו שוחד דברים נמי. כדגרסינן בפרק בתרא דכתובות (דף ק״ה). ת״ר ושוחד לא תקח אין צריך לומר שוחד ממון. אלא אפילו שוחד דברים נמי אסור מדלא כתיב בצע לא תקח. ועל כן רבותינו החסידים כשהיה בא לפניהם שום אדם לדין. והיה מביא להם שום דורון ואפילו במה שחייב לתת. או היה אומר לו דבור של שוחד. מה שיחשבו בלבם שמא לא יראו להם חובה. או אפילו שיסמוך בדעתו בהשואת הדין. היו נוהגין כן. כדי שילמדו מהם. והיו אומרי׳

וואהרהייט בלינד אונד געגען דאס אונרעכט דעססען, דער זיא בעשטאכען האטטע, אונד ווערדען אויך נור שטראפע איינסט בלינד זיין, ווא דיא גערעכטען דען אבגלאנץ דער גאטטהייט שויען ווערדען; וויא עס הייסט: דען אויגענשיינליך ווערדען זיא עס זעהען, וויא גאטט נאך ציון צוריקקעהרען ווירד (ישעיה נ״ב, ח׳.), אללע ווערדען עס זעהען, נור ניכט יענע איבעלטהאטער; פיעלמעהר ווירד גאטט צו איי- נעם זאלכען שפרעכען: איך האבע דיך זעהענד געשאפפען, דוא אבער האסט דיך זעלבסט בלינד געמאכט! דוא האסט געלעזען: „דוא זאללסט דאס רעכט ניכט בייגען", אונד האסט עס דענגאך געבייגט; דוא האסט געלעזען: „דוא זאללסט דאס אנזעהען דער פערזאן ניכט אכטען", אונד האסט עס דעננאך געאכטעט; דוא האסט געלעזען: „דוא זאללסט קיינע בעשטעכונג אננעהמען," אונד האסט זיא דעננאך אנגענאממען. אי- בערדיעס איזט דער, דער בעשטעכונג אנניממט, ניכט בלאס זיך זעלבסט, זאנדערן אויך זיינען צייטגענאססען שעדליך, וויא צו לעזען איזט אים טראקטאט בבא בתרא (פאל. ט׳.): רבי יצחק שפראך: איין ריכטער, וועלכער בעשטעכונג אנניממט, ציעהט דער וועלט דען געטטליכען צארן צו, וויא עס הייסט: דיא אין דען שאאס געלעגטע בעשטעכונג עררעגט איינען העפטיגען (געטטליכען) צארן. וויר פערשטעהען איבריגענס אונטער בעשטעכונג ניכט גראדע איינע זאכע, דיא מיט געלדע, זאנדערן אויך איינע בעשטעכונג מיט ווארטען, וויא צו לעזען איזט אים טראקטאט כתובות (פאל. ק״ה.): וואו עס הייסט: „דוא זאללסט קיינע בעשטע- כונג אננעהמען" זא איזט היערדורך ניכט בלאס דיא מיט געלדע, זאנדערן אויך דיא מיט ווארטען פערבאטען, דא עס ניכט אויסדריקקליך הייסט: דוא זאללסט קיין געלד אננעהמען. ווען דאהער פאר אונזערן אלטען, פראממען לעהרערן יע- מאנד פאר געריכט ערשיען, אונד דעם ריכטער אירגענד איין געשענק מיטבראכטע אדער זאגאר עטוואס, וואס ער צו לייסטען פערפפליכטעט וואר, אדער איהם עט- וואס שמייכעלהאפטעס זאגטע, זא ערקלערטע דער ריכטער שאן אויס בעזארגניס, ער מעכטע דאדורך פערלייטעט ווערדען, דעם געבערס אונרעכט צו איבערזעהען, יא זעלבסט דאן, ווען ער זיינער אונפארטהייליכקייט פאללזיג געוויס וואר, דען פארטהייען אויסדריקקליך, דאס ער איהר ריכטער ניכט זיין קאננע. עס ווערדען נון אם אנגע-

פסילנא לכו לדינא. כדגרסינן התם תניא דמי שוחד דברים כי הא דשמואל הוה קא עבר במברא (פירוש גשר) אתא ההוא גברא יהב לי' ידיה. אמר ליה מאי עבידתך אמר ליה דינא אית לי. אמר ליה פסילנא לך לדינא. רבי ישמעאל ברבי יוסי הוה רגיל אריסיה דהוה מייתי ליה כל מעלי יומא דשבתא כנתא (פי' סל) דפרי. יומא חד אייתי ליה בחמישי בשבת. א"ל מאי שנא האידנא. אמר ליה דינא אית לי ואמינא אגב אורחי אייתי ליה למר. לא קביל מיניה אמר פסילנא לך לדינא. אותיב ליה זוגא דרבנן דקא דיינין ליה. בהדי דקא אזיל ואתי אמר אי בעי טעין הכי אי בעי טעין הכי. אמר תפח עצמן של מקבלי שוחד. ומה אני שלא נטלתי. ואם נטלתי שלי נטלתי כך. מקבלי שוחד על אחת כמה וכמה. רבי ישמעאל בן אלישע אייתי ליה ההוא גברא ראשית הגז. אמר ליה מהיכן את. א"ל מדוך פלן. אמר ליה מהתם להכא לא הוה כהן למיתבא ליה. אמר ליה דינא אית לי ואמינא אייתי ליה למר. לא קביל מיניה א"ל פסילנא לך לדינא. אותיב ליה זוגא דרבנן

פיהרטען האָרטע פיר דיא בעשטעכונג איט וואָרטען אעהרערע בייאשפיעלע אַנגעפיהרט. זאָ האַטטע אייגסט איין מאַן דעם שמואל, אַלס דיעזער גראַדע איבער איינע בריקקע געהען וואָללטע, דיא האַנד געבאָטען, אום איהם הערינבער צו העלפען. וואַס איזט דיין רייזעצוועקק? פראַגטע שמואל. איך האַבע איינען פראָצעס בייא דיר אַנצובריגען, אַנטוואָרטעטע יענער. שאָדע, ריעף שמואל, דאַס איך נונמעהר דיין ריכטער ניכט זיין דאַרף. זאָ פפלעגטע דער פאַכטער דעם רבי ישמעאל, זאָהן דעם רבי יוסי, דעמזעלבען יעדען פרייטאַג איינען קאָרב איט פריכטען צו בריגען. איינסט אַבער בראַכטע ער איהם איינען זאָלכען קאָרב איט פריכטען בערייטס אַם דאָננערשטאַג. וואַרום בריגגסט דוא איר איהן דיעסמאַל זאָ פריה? פראַגטע רבי ישמעאל; וויל איך, אַנטוואָרטעטע יענער, פאָר דיר גראַדע איינען פראָצעס צו פיהרען האַבע, אונד דאַהער דאַכטע: איך וויל דיר געלעגענטליך עטוואַס איטבריגען. אויף דיעזע אייסערונג נאַהם רבי ישמעאל ניכט נור דאַס געשענק ניכט אַן, זאָנדערן ערקלאָרטע זיך אויך זאָגלייך פיר אונגעאייגנעט, ריכטער אין דעם געדאַכטען פראָצעססע צו זיין, אונד בעשטימד דאַהער צוויא אַנדערע געלעהרטע, איהן אַלס ריכטער צו פערטרעטען, וואָהרענד דערען געריכטליכער פערהאַנדלונג רבי ישמעאל אויף אונד אַבגינג. אונד צו זיך זעלבער שפראַך: „ווען דער מאַן וואָללטע, קאָננטע ער דיעס אונד יענעס צו זיינעם פאָרטהייל פאָרברינגען", פלאָטצליך אַבער אויסריעף: פערדאַממט זייען דיא בעשטעכליכען! דען ווען איך, דער איך דאָך אין דער טהאַט ניכטס אַנגענאָממען האַבע, אונד זעלבסט דאַן, ווען איך דאַס דאַרגעבאָטענע אַנגענאָממען האָטטע, עס דאָך דאַס איינע וואַר, איינע זאָלכע נייגונג אונווילקיהרליך בעשלייכט, וועססען האַט זיך איין ריכטער צו פערזעהען, דער ווירקליך בעשטעכונג אַנגענאָממען האַט? דעם פריעסטער רבי ישמעאל, זאָהן דעם אלישע, בראַכטע איינסט יעמאַנד דיא ערסטע וואָללע זיינער שור. וואָהער ביזט דוא? פראַגטע איהן רבי ישמעאל. פאָן דאַ אונד דאַ, אַנטוואָרטעטע יענער. גיעבט עס דען צווישען דאָרט אונד היער זאָנסט קיינען פריעסטער, דעם דוא דיעזע אַבגאַבע האָטטעסט געבען קאָננען? דאַ איך גראַדע בייא דיר איינען פראָצעס צו פיהרען האַבע, פערזעטצטע יענער, זאָ וואָללטע איך עס געלעגענטליך דיר איטבריגען. רבי ישמעאל וויעז אַבער ניכט נור דאַס איטגעבראַכטע צוריקק, זאָנדערן ערקלאָרטע זיך פיר אונ=

קא דיינין ליה. בהדי דקא אזיל ואתי אמר אי בעי טעון הכי ואי בעי טעון הכי. אמר תפח עצמן של מקבלי שחד. ומה אני שלא נטלתי ואם נטלתי שלי נטלתי כך. מקבלי שחד על אחת כמה וכמה. רב ענן אייתי ליה ההוא גברא כנתא דגילדני דבי גילי. (פירש סל דגים גדולים בלשון של ים). אמר ליה מאי עבידתך אמר ליה דינא אית לי. לא קביל מיניה א"ל פסילנא לך לדינא. אמר ליה דינא דמר לא בעינא. קבולי ליקבל מר דלא למנעין מר באקרובי בכורים. דכתיב (מלכי' ב', ד') ואיש בא מבעל שלישה ויבא לאיש האלהים לחם בכורים. וכי אלישע אוכל בכורים הוה. אלא לומר לך כל המביא דורון לתלמיד חכם כאלו הקריב בכורים. אמר ליה קבולי לא בעינא דאקבל והשתא הואיל ואמרת טעמא מקבילנא. שדריה לקמיה דרב נחמן ושלח ליה לדייניה מר להאי גברא דאנא ענן פסילנא ליה לדינא. אמר מדשלח לי הכי שמע מיניה קרוב דידיה הוא. הוה קאי קמיה דינא דיתמי. אמר האי עשה והאי עשה. עשה דכבוד תורה עדיף. סלקינהו לדינא דיתמי ואחתיה לדיניה. כיון דחזא בעל דיניה יקרא דקא עביד ליה

געאייגנעט, אין דעם איבערברינגערס זאַכע איין אורטהייל צו שפרעכען, זאָנדערן בע-ריעף צווייא אַנדערע געלעהרטע, דאַריבער צו שפרעכען. עס ערהייגנעטע זיך נון דאַס-זעלבע, וויא אָבען, אונד רבי ישמעאל מאַכטע דיאזעלבע בעמערקונג. אָהנליכעס ווירד פאָן רב ענן ערצאָהלט. דיזעם בראַכטע יעמאַנד איינמאל איינען קאָרב פֿי-שע צום געשענק. וואַס איזט דיין פֿאָרהאַבען? פֿראַגטע רב ענן. איך האַבע איינע זאַכע, דיא דוא שליכטען מאָגעסט, אַנטוואָרטעטע יענער. רב ענן נאַהם אויף דיזע ערקלאָרונג דיא פֿישע ניכט אַן אונד ערקלאָרטע זיך צוגלייך פֿיר אונבעפוגט, אין דיזער זאַכע דאַס ריכטעראַמט צו איבען. דאַרויף פֿערציכטע איך, ערוויעדערטע יענער, אַבער ניכטס דעסטאָ וועניגער וואָללעסט דוא דאַס געשענק אַננעהמען, אום איר ניכט דאַס פֿערדיענסט צו רויבען, דיא פֿפֿליכט דער דאַרברינגונג דער ערסטען פֿריכטע (דברים כ"ו.) צו ערפֿיללען; דען, זאַגען דיא ראַבבינען, ווער איינען גע-לעהרטען בעשענקט, דעם ווירד עס אַנגערעכנעט, אַלס בראַכטע ער דיא ערסטען פֿריכטע (נאַך ירושלים). צוואַר וואַר איך ענטשלאָססען, בעמערקטע רב ענן, דאַס געשענק ניכט אַנצונעהמען, דאַ דוא איר אַבער איינען זאָלכען גרונד אַנפֿיהרסט, זאָ וויל איך עס אַננעהמען; דאָך איבער דיינע זאַכע מאַג רב נחמן ענטשיידען. רב ענן ליעס נון צוגלייך דעם רב נחמן זאַגען, דאַס ער דיא רעכטסזאַכע דעס געדאַכטען מאַננעס פֿאָרנעהמען מאָגע, אינדעם ער זעלבסט דאַצו ניכט געאייגנעט זייא. רב נחמן, וועלכער געראַדע איינע אַנגעלעגענהייט, וועלכע וואַייזען בע-טראַף, פֿאָרהאַטטע, אונד דער מיינונג וואַר, דאַס רב ענן וועגען פֿערוואַנדטשאַפֿט מיט דעם מאַננע דיא אונטערשטיצונג זיינעס רעכטסהאַנדעלס אַבגעלעהנט האַט-טע, זאַגטע צו זיך זעלבסט: דיעס איזט ניכט מינדער איין געבאָט, אַלס יענעס, (דען געלעהרטען צו עהרען, איזט עבען זאָ גוט פֿפֿליכט, אַלס דען וואַייזען רעכט שפרעכען), דאָך האַט דיא אַכטונג דער געלעהרטען דען פֿאָרצוג; ער לעגטע דאַהער איינסטווייליג דיא אַנגעלעגענהייט דער וואַייזען בייא זייטע אונד נאַהם דיא זאַכע דעם איהם עמפּפֿאָהלענען מאַננעס פֿאָר. אַלס נון דיא געגענפּאַרטהייא זאַה, וועלכע ריקזיכט דעם געגנער צו טהייל וואַרד, געריעטה זיא אין פֿערווירונג.

איסתתם טענתיה. רב ענן הוה רגיל אליהו דהוה אתי לגביה. דהוה מתני ליה סדר אליהו. כיון דעבד הכי איסתלק. יתיב בתעניתא ובעי רחמי ואתא. כי אתא הוה מבעית ליה ביעותא. ועבד תיבותא ויתיב קמיה עד דאפיק ליה סידריה. והיינו דאמרינן סדר אליהו רבה וסדר אליהו זוטא. ללמדנו כמה יש לו לאדם ליזהר במשפט ולברוח מכל שמץ שום דבר הדומה לשוחד. אפי׳ שוחד דברים. ועושה זה לא ימוט לעולם:

(טו) פרק חמישי.

חמדת בני אדם ורדיפתם אחר הנאו׳ העולם. גורם להם להונו׳ לחבירהם בכל עסקיהם ובמשאם ובמתנם ובסחורות ולפי שאולי יחשבו שאונאה זאת כיון שאינה גניבה או גזילה שאין בה איסור. הזהירה תורתנו עליה באומרה (ויקרא כ״ה) אל תונו איש את אחיו. ללמדנו שחייב אדם לישא וליתן באמונה ולא יתאוה להונות במקחו או בממכרו. ואף על פי שכל המתעסק בפרקמטיא אין דעתו אלא להרויח בה. עכ״ז צוחה תורה שלא יקח ולא ימכור ביתר או פחות מכדי שוויו אלא בפחות משתות. שהוא דבר מועט שהורו חכמינו ואמרו שמוחל אדם בסחורתו. ואף על פי ששיערו ד״ל בפחות משתות שהוא מחילה ושלא יכופו ב״ד לבטל המקח

דא נון ענן׳ס עמפפעהלונג פערא֗נלאססונג צו דיעזער רעכטספערלעטצונג וואר, זא ווחורדע חיהם חים טרויחע גענייגט, דאס אאן חיהם דיעס זעהר חיבעל נעהאע; וואס נור לעהרע דיענען זאלל, וויח ענטפערנטע זיך דער ריכטער פאן אללעם האלטען איסטע, וואס חויך נור איט חיינער בעטטעכונג אֶהנליכקייט האט, זעלבסט ווען זיח חין בלאסען ווארטען בעסטינדע.

פינפטעס קאפיטעל.

וויל עס אענטען גיעבט, וועלכע זיך דען וועלטליכען גענימסען אללזוזעהר היגגעבען חונד חיהר הויפטטטרעבען דארויף ריכטען, זא ווערדען זיח דאדורך היגגעריססען, חיהרע נעבענאענטען חין חיהרען געטאֶפטען חיבערהויפט חונד חים האנדעל חונד וואנדעל חינסבעזאנדערע צו בעטריגען. דא נון זאלכע לייטע דענקען אאגען, דאס חיין זאלכער בעטרוג, וויל ער ווידער רויב, נאך דיעבשטאהל גע־נאננט וירד, ערלויבט זייח, זא זאה זיך דיח טריפט גענאטהיגעט, דערגלייכען בע־טריעגערייען צו פערביעטען, וויח עס הייסט: חיהר זאללט חייגאנדער ניכט בעטרי־גען (ויקרא כ״ה, י״ד.), ווארוים וויר לערנען, דאס דער אענט זיינע געטאפטע איט רעדליכקייט בעטרייבען חונד ניחאאנדען, ווערער בייס קויף, נאך פערקויף חי־בערפארטהיילען זאלל. נואר וירד דער האנדעל נור חום דעם פארטהיילס ווילען בע־טריעבען, ניכטס דעסטא וועניגער אבער חיזט עס נאך דעם געזעטצע פערבאטען, זא וואהל עטוואס פיר מעהר אלס חיין זעכסטעל חונטער זיינעם ווערטהע חייגנזוקוי־פען, אלס חויך פיר מעהר אלס זא פיעל חיבער זיינען ווערטה צו פערקויפען, וואס זיך יעדער אענט טאן געפאללען לאסט; חיין געטאפט אלזא, דאס נאך דיעזעם אאס־סע אבגעטלאססען ווארדען, חיזט גילטיג חונד דאס געריכט קאן עס ניכט ריקק־גאנגיג מאכען, אדער נור ערטטאטטונג דעם מעהר־ אדער מינדערבעטראגעס

או להחזיר האונאה. אבל מי שרוצה ללכת במדות החסידות ימכור בשווי. ועכ״ז אם פי׳ ואמר זה המקח אינו שוה אלא כך. ואין דעתי למוכרו אלא למי שיקחנו בכפלו. אם תרצה קחנו בכפל על מנת שאין לך עלי אונאה. או אמר הוא שוה כך. מוכרהו לי בחצי אם תרצה. שאין דעתי לקנותו. אלא בכך אקחנו ע״מ שאין לך עלי אונאה. דברו קיים ואין בו אונאה. שכבר סבר וקבל. כך הוא מפורש במציעא פרק הזהב (דף נ״). ובחפצי בעל הבית וכליו אין בהן אונאה. שכליו העשויים לתשמיש הם בעיני אדם יקרים יותר משווים. ואינו רוצה למוכרם אלא בתוספת דמים. כדגרסינן שם אמר רב חסדא לא שנו אלא בלוקח מן התגר. אבל בלוקח מבעל הבית אין לו אונאה. אמר רב דימי יישר וכן אמר רבי אלעזר יישר. ואמרינן התם טעמא מאי. דיקורי עליה מאני תשמישיה. ואי לאו דמי יתירי לא מזבין להו. וכל דיני אונאה ומקח טעות ומומין שבסתר וכל תנאיהם ופרטיהם מפורשין הם. אבל ישים אדם לבו לשם שמים ולא יחמוד בממון שלא כדין. והאל יתברך יזמין צרכו כדין:

(טז) פרק ששי.

יש לך דבר שאדם מזיק לחבירו. שפעמים מהנה בדבר. ופעמים אינו מהנה בו. והוא המור מכולם. והוא מוסר ממון חבירו בידי גוים שהוא

צווינגען. דעננאָך ערפֿאָדערט עס דיא שטרענגע פּרעציזיגקייט, איינע זאַכע נור נאַך איהרעם אייגענטליכען ווערטהע צו פֿערקויפֿען. זאַגט אַבער יעמאַנד: דיזע זאַכע איזט צוואַר נור זאָ פֿיעל ווערטה, איך פֿערקויפֿע זיא אַבער דעננאָך ניכט אַנדערס, אַלס ביז איך דאַס דאָפּפעלטע איהרעס ווערטהעס ערהאַלטע, דאַפֿיר קאַננסט דוא עס אַלזאָ, אַבער אונטער דער בעדינגונג ערהאַלטען, דאַס דוא דאַן יעדען אַנשפרוך וועגען איבערפֿאָרטהיילונג ענטזאַגסט, אָדער עס שפּריכט יעמאַנד: דיזער געגענשטאַנד איזט צוואַר זאָ אונד זאָ פֿיעל ווערטה, איך מאַג איהן אַבער ניכט אַנדערס, אַלס אום דיא העלפֿטע זיינעס ווערטהעס אונד אונטער דער בעדינגונג קויפֿען, דאַס קיין ווייטערער אַנשפרוך וועגען איבערפֿאָרטהיילונג אַן מיך געמאַכט ווערדע; זאָ איזט אין ביידען פֿאַללען דער האַנדעל גילטיג אונד יעדער אַנשפרוך וועגען איבערפֿאָרטהיילונג פֿאַללט וועג, דאַ איין פֿריהערעס איינפֿערשטאַנדניס שטאַטטגעפֿונדען האַט. דיזער אַנשפרוך פֿאַללט עבענפֿאַללס וועג, ווען דער האַנדעל ווירטהשאַפֿטסשטיקקע בעטריפֿפֿט, וועלכע דער אייגענטהיאֶמער אים געברויכע האַט, דאַ דערגלייכען דינגע פֿיר דען אייגענטהיאֶמער שטעטס איינען העהערן, אַלס דען ווירקליכען ווערטה האַבען, ער זיא אַלזאָ נור אום איינען העהערן פּרייז פֿערקויפֿט. איבריגענס זינד אַללע בעשטיממונגען איבער איבערפֿאָרטהיילונג, בעטרוג אים געשעפֿט, פֿערהיימליכונג פֿאָן פֿעהלערן או. דגל. אויספֿיהרליך אים תלמוד אַנגעגעבען; דער מענש מוס זיך אַבער איבערהויפּט יעדעס שטרעבענס נאַך אונרעכטליכעם ערווערבע גאַנצליך ענטהאַלטען.

זעכסטעס קאַפּיטעל.

צווייטען געשיעהט עס, דאַס יעמאַנד זיינעם נעבענמענשען איינען שאַדען צופֿיגט אונד דאַדורך זיך פֿאָרטהיילע פֿערשאַפֿפֿט; צווייטען געשיעהט עס אַבער אויך,

חייב לשלמו מדין תורה. ולא עוד אלא שאפילו אם התרו בו שלא ימסר ויאמר אמסור כיון שהוא רודף אחר חבירו. תהורגו בקנאת השם תבוא עליו ברכה. כדגרסינן בפרק הגוזל בתרא (דף קי״ז). ההוא גברא דבעא אחויי אתיבנא דחבריה אתא לקמיה דרב. א״ל לא תחוי ולא תחוי. א״ל מחוינא ומחוינא. הוה יתיב רב כהנא קם שמטיה לקועיה מיניה. קרי רב עליה בניך עולפו שכבו בראש כל חוצות כתוא מכמר. (ישעיה נ״א) מה

דאַס יעמאַנד זיינעם נעכסטען שאַדעט, אָהנע זעלבסט איינען נוטצען דאַפאָן צו האַבען, אונד דיעס איזט איינע זעהר שווערע זינדע. דאַהין געהאָרט בעזאָנדערס דיא אַנגעבעריא, וואָדורך מאַן איינעם געוואַלטמעכטיגען געלעגענהייט גיעבט, זיך דעם איגענטהומס איינעס אַנדערן צו בעמאֶכטיגען. איין זאָלכער אַנגעבער ווארדע אין פריהערער צייט מיט דער האַרטעסטען שטראַפע בעלעגט, וויא אים טראַקטאַט בבא קמא (פאָל. קי״ז.) פאָן איינעם מאַננע צו לעזען איזט, וועלכער איינעם רייבער דען שטראָהפאָררראַטה איינעם אַנדערן אַנגעצייגט אונד פאָן דעם ריכטער, רב כהנא, אויפס האָרטעסטע בעשטראַפט ווארדע*).

---

*) געלעגענטליך ווירד דאָרט ווייטער ערצעהלט, וויא אויך דיא בעמערקונג דעם רב, דאַס זיא צור צייט דיעזעס פאָרגאַנגעס ניכט מעהר אונטער דער געוואַלט דער פערזער, זאָנדערן אונטער דער דער גריעכען שטאַנדען, וועלכע איינע אייגענמאַכטיגע אויסאיבונג דעם שטראַפרעכטס ניכט דולדעטען, רב כהנא פעראַנלאַסט ווערדען זייא, זיך נאַך פאַלעסטינע צו פליכטען, צוגלייך אַבער פערשפרעכען מוסטע, זיעבען יאַהרע הינדורך דעם רבי יוחנן קיינע איינווירפע אין דעססען פאָרטראָגע צו מאַכען. היער האַבע ער דיא לעהרפאָרטראָגע דעם רבי שמעון זאָהן לקיש בעזוכט, וועלכער גראַדע דיא פאָרטראָגע דעם בעריהמטען רבי יוחנן דען געלעהרטען צוהאָרערן וויעדערהאָלטע. וואַס מיזט דאַגעגען וואָהל איינגעווענדעט, אונד וואָמיט זינד דיא איינוועדונגען פאָן רבי יוחנן בעזייטיגט וואָרדען? רבי שמעון זאָהן לקיש מאַכטע נון איינע געמאַכטע איינוועדונג נעבסט דער געטעהעגען בעזייטיגונג דערזעלבען נאַמהאַפט. דער פראַגער, בעמערקטע היערויף רב כהנא, האַט ניכט פערשטאַנדען, וואַס ער פראַגטע, נאָך האַט דער אַנטוואָרטער געוואוסט, וואַס ער אַנטוואָרטע; וואָהל אַבער, פוהר ער פאָרט, קאָננטע מאַן עטוואַס אַנדערעס איינווענדען, צוגלייך אַבער דורך דיעס אונד דיעס בעזייטיגען. דיעזער בעוויז אויסעראָרדענטליכער געלעהרזאַמקייט מאַכטע דען רבי שמעון זאָ שטוטציג, דאַס ער זאָגלייך דעם רבי יוחנן פאָן דער אַנוועזענהייט דיעזעס מאַננעס מיט דען וואָרטען אַנצייגע מאַכטע: איין לאָווע איזט אויס באַבילאָן הערויפגעקאָממען, דען דוא אין דיינעם מאָרגיגען פאָרטראַג איין וועניג אויפס קאָרן נעהמען מאָגעסט. רב כהנא ערשיען ווירקליך דעם פאָלגענדען טאַגעס אים אודיטאָריום דעם רבי יוחנן, וואָ ער, זיינעם דעם רב געגעבענעס פערשפרעכענס איינגעדענק, יעדע בעמערקונג געגען דען פאָרטראַגענדען לעהרער אונטערדריקקטע; פאָן זייטען דעם פובליקומס אַבער וואַרד דיעזעס שטילשווייגען געמיסדייטעט, אונד דיא דעם לעהרער געשענקטע ריקקזיכט אַלס איין מאַנגעל אַן גרינדליכער געלעהרזאַמקייט בעטראַכטעט, דאַהער רב כהנא איממער איינע רייהע פאָן צוהאָרערן ווייטער צוריקקגעשאָבען ווארדע, ביז ער אַן דער טהיר צו שטעהען קאַם; זאָ דאַס רבי יוחנן געגען רבי שמעון אייסערטע, דאַס דער באַבילאָניטע לאָווע דאָך ניכטס מעהר אַלס איין פוכס זייא — איבער זאָלכע מיסהאַנדלונגען ענדליך אויפס הערבסטע עמפפינדליך געמאַכט, זאַגטע רב כהנא: יענע צוריקקזעצונג פאָן זיעבען רייהען וויעגען דיא זיעבען יאַהרע פאָללקאָממען אויף, פיר וועלכע רב מיר שטילשווייגען אויפערלעגט האַט, נון וואָהלאַן דען! מאַן פאַנגע דאָך דאַס שטודיום פאָן פאָרן אַן; דיעס געשאַה; אַבער וויא קליין מוסטע רבי יוחנן צוגעבען, אַלס איהם בייא יעדעם זאַטצע פאָן רבי כהנא אונווידערלעגבאַר צוגעזעטצט ווארדע! ער קאָננטע ניכט אומהין, דיא אויסעראָרדענטליכע געלעהרזאַמקייט זיינעס גאַסטעס אָפפענטליך אַנצוערקעננען, יאַ זיך זאָגאַר דעססען שילער צו נעננען.

דער איבערזעטצער.

התוא הוה כיון שנפל למכמר אין מרחמין עליו כך ממונן של ישראל וכו׳. א״ל רב לרב כהנא עד האידנא הוו פרסאי דלא קפדי אשפיכות דמים השתא יונאי נינהו דקפדי אשפיכות דמים ואמרי מרדין מרדין. קום זיל לארע׳ דישראל. וקבל עלך דלא מקשיה ליה לר׳ יוחנן שבע שני. כי מטא לתתם אזל אשכחיה לרשב״ל דהוה יתיב ומסיים להו לרבנן במתיבתא דיומא. אמר להו מאי אקשי אמרו ליה הכי אקשי. ומאי משני ליה הכי משני. אמר להו לא דאקשי ידע מה דאקשי ולא דשני ידע מאי דשני. ואלא מאי האי קושיא איכא והאי שנויי איכא. אזל ריש לקיש ואמר לרבי יוחנן ארי עלה מבבל. לעיין מר במיליה במתיבתא דמחר. למחר אותביה בדרא קמא קמיה דר׳ יוחנן. אמר שמעתא ולא אקשי. הדר אמר שמעתא ולא אקשי. דחקוהו רבנן ואפקוהו שבעה דארי. א״ל ר׳ יוחנן לריש לקיש ארי שאמרת נעשה שועל. אמר יהא רעוא דילהוו הני ז׳ דארי חליפי דשבע שני דאמר לי רב. קם אכרעי׳ א״ל נהדר מר ברישא. אמר שמעתא ואקשי אותביה בדרא קמא. ר׳ יוחנן הוה יתיב אשבע ביסתרקי. שלפו ליה חדא ביסתרקא מיתותיה. אמר שמעתא אקשייה עד דשלפו ליה כולהו ביסתרקי מיתותיה עד דיתיב אגבי ארעא. ר׳ יוחנן הוה סבא ומסריחי גביניה והוו מדלו ליה בכוחלא דדהב. אמר דלו לי ואחזייה. חזייה דפריסת שפוותיה. סבר איחוכי קא מחייך ביה. חלש דעתיה דר׳ יוחנן ונח נפשיה דרב כהנא. למחר א״ל רבי יוחנן לרבנן חזיתון רבנן בבלאי היכי מחייכי באינשי. אמרו ליה לא אוחכי קא מחייך אלא דרכיה הוא. אמר להם אי הכי איזיל בתריה. קם עאל לגביה דמערתא חזא דהוה הדרה לה עכנא אפומא דמערתא. א״ל עכנא עכנא פתח פיך ויכנס הרב אצל התלמיד לא פתח. יכנס חבר אצל חבר ולא פתח. יכנס תלמיד אצל הרב פתח. בעא רחמי עליה ואחייה ואוקמיה. א״ל אי ידענא דדרכיה דמר הכי הוה לא חלשה דעתאי והשתא ניתי מר לבי מדרשא. א״ל אי מצית למבעי רחמי עילואי דתו לא שכיבנא אזילנא בהדך. ואי לא הואיל וחליף שעתא חליף. שייליה כל ספקורת דהוה ליה פשטינהו. והיינו דאמר ר׳ יוחנן דילכון אמרי ודלהון היא: ואמרינן עלה ממון מסור. רב הונא ורב יהודה חד אמר מותר לאבדו ביד. וחד אמר אסור לאבדו ביד. מאן דאמר מותר לאבדו ביד. לא יהא ממונו חמור מגופו. מאן דאמר אסור דכתיב (איוב כ״ז) יכין (רשע) וצדיק ילבש. אפשר דנפיק מיניה זרעא מעלייא. ותמרחם על ממון חברו ירחמו עליו מן השמים:

תאוות העידונין. ויש בו שני פרקים:

(יז) פרק ראשון.

האדם חננו הבורא יתעלה בשכל לבחור בטוב ולמאוס ברע. כדי שלא יהא נמשל כבהמות שאינם יודעות לבחור בין טוב לרע. אלא בנראה לעינים ועוסקות למלאות כריסם ולהשביע בכל מקום שימצאו. אבל האדם נברא לחיות גופו עובד לשכלו. להוציא מן הכח אל הפועל. וכל מה שיתעדן לא יהא אלא לקיום גופו. כדי שיהא בריא ללמוד וללמד להבין ולהורות. להשיג האמיתות ולהדבק בדרכי האל יתעלה. כדי שיזכה לחיי עולם. ולזה רמזו חז"ל פ' הרואה שפירשו (משלי ג') בכל דרכיך דעהו. ואפילו לדבר עבירה. כוונתם שאפילו כשיתעסק בצרכי הגוף שהן נקראין עבירה שיהא כוונתו לתכלית האמיתי. ועל זה אמר וכל מעשיך יהיו לשם שמים. ר"ל שלא יתעדן להנאתו. וגרסינן במדרש תהלים (משלי י"ג) צדיק אוכל לשובע נפשו. ר"ל הצדיק והמשכיל אוכל מעט כדי לקיים נפשו לעבודת הקדוש ברוך הוא. אבל הרשע והאויל אינו כך אלא אוכל להנאת גופו וממלא בטנו. ואינו חושש להוצאת ממון. כי יחשוב באולתו שלא נברא העולם הזה אלא לאכול ולשתות. ואינו חומר מן העולם הזה אלא אכילה ושתיה

צווייטע אבטהיילונג.

פאם שטרעבען נאך פערגניגונגען אין צווייא קאפיטעלן.

ערסטעס קאפיטעל.

דער מענש איזט פאם שאפפער מיט פערשטאנד בעגאבט, וואדורך ער דאס גוטע צו וואהלען אונד דאס בעזע צו פעראבשייען פערשטעהט אונד זיך פאם טהיערע אונטערשיידעט, דאס דאז גוטע פאם בעזען ניכט אונטערשיידען קאן, נור דאס ערוואהלט, וואס זיך זיינען בליקקען דארביעטעט, אונד נור דאמיט בעשאפטיגט איזט, זיך דען בויך צו פיללען אונד צו זעטטיגען, איבעראלל, וואו עס עטוואס פינדעט. דא נון דער מענש ערשאפפען איזט, דאס זיין קערפער דעם פערשטאנדע אונטערגעבען זייא, אונד אין זא פערן דיעזער נאך אים פערמאגען איזט, איהן צור ווירקליכקייט צו ברינגען; זא זאלל אויך זיין פערגניגען נור צור ערהאלטונג זיינעס קערפערס דיענען, דאמיט ער אים שטאנדע זייא, צו לערנען אונד צו לעהרען, צו בעגרייפען אונד צו אונטערריכטען, וואהרהייטען אויפצופינדען אונד אויף גאטטעס וועגען צו בלייבען, דאמיט ער דיא עוויגע זעליגקייט ערלאנגע, וויא צו לעזען איזט אים מדרש צו דען פזאלמען מיט בעציעהונג אויף דען פערז: דער גערעכטע איססט זיך זאטט (משלי י"ג, כ"ה.), ד. ה. דער גערעכטע, אדער דער ווייזע איססט זיך בלאס זאטט, ד. ה. איססט, אום זיינען קערפער פיר דען דיענסט גאטטעס צו ערהאלטען; ניכט זא דער רוכלאזע, דער נור איססט, אום זיינעם קערפער גיטליך צו טהון, קיינע קאסטען שייט, אום זיינען לייב צו פיללען, דא ער אים וואהן איזט, דאס דיזע וועלט נור געשאפפען זייא פיר עססען אונד טרינקען, דאהער אויך נור דאראויף זיין שטרעבען געריכטעט איזט, וועלכעס שטרעבען שאן

בלבד. ורמז לדבר פחיתות שמו אויל נוטריקון אכול ושתה יאמר לך. אבל כשהאדם שהוא יחיד בדורו ישים כוונתו באמת. יחסר מתאוותיו. ולא יתאו למטעמות הרשעים הממלאים כריסם. ועושין כל ימיהם כחגים. ובטנם חסר תמיד. כדכתיב (משלי י״ג) ובטן רשעים תחסר. ועליהם נאמר (מלאכי ב׳) וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם ונשא אתכם אליו. ופירשו במסכת שבת (דף קנ״א פרק שואל אדם) על פסוק זה. אמר רב הונא אלו שמניחין ד״ת ועושין כל ימיהם כחגים. אבל האכילה הטובה. האוכל לקיום גופו. כדכתיב (משלי י״ג) צדיק אוכל לשובע נפשו. ולא יתאו למאכלים גסים להשביע תאותו אלא המקימים לגוף בבריאתו. כדי שתהיה נפשו זכה להבין החכמות העליונות ולהדבק בשכל הפועל. וכשימות הגוף שתשאר הנפש דבקה למעלה. אבל הרודפים אחר תאוותם. היום משביעים אותה מהיתר ומחר מאיסור. וכשאינם יכולים להשיגו משלהם. גוזלים אותו משל אחרים. ועל זה צותה תורה דבר גדול שיהרוג אביו את בנו אם יראה בו שהוא זולל וסובא. באכילת תרתימר בשר ובשתיית חצי לוג יין האיטלקי. שמתחיל ברדיפת הנאות. ובהמשכו אחר אכילות גסות. וכפי טבעו יבוא לכלות נכסי אביו. ואחר כך יבקש מזונותיו כפי שהוא רגיל ואינו מוצאן. ויבא ללסטם את הבריות. כדגרסינן התם פרק בן סורר ומורה. רבי עקיבא אומר בן סורר ומורה נדון על שם סופו. מוטב ימות זכאי ואל ימות חייב.

אין דען איינצעלנען בוכשטאבען זיינעס נאמענס אנגעדייטעט איזט, דען אֶוִיל (טהאָר) בילדעט דיא װאָרטע: אכול ושתה יאמר לך (איס אונד טרינקע! שפריכט ער צו דיר). דער בעססערע מענש אבער, דער נור נאך װאהרהייט שטרעבט, װירד זיינע לוסטערנהייט בעשרענקען אונד ניכט דען שלעמערן נאכאהמען, װעלכע פארטװאהרענד איהרען לייב פיללען אונד איהרע טאגע צו לויטער פעסטטאגען אמאכען אונד דעננאך נימאהלס גענוג האבען, װיא עס הייסט: דער לייב דער איבעלטהאֶטער עמפפינדעט שטעטס מאנגעל (משלי י״ג, כ״ה.); פערנער װירד יענער ניכט אויף פיעלהייט דער שפייזען, אלס פיעלמעהר אויף דיא גיטע דערזעלבען זעהען, װעלכע צור ערהאלטונג דעס קערפערס זיך אייגנעט, דאמיט זיינע זעעלע קלאר זייא, האהערע װאהרהייטען צו פאססען אונד זיך נאך דעם אבשטערבען דעם קערפערס, מיט דעם אלגעמיינען, װירקענדען פערשטאנד צו פערבינדען; דיאיעניגען אבער, װעלכע נור איהרען לוסטען נאכגעהען, זעטטיגען זיך היטע מיט ערלויבטען, אונד מארגען מיט אונערלויבטען דינגען, אונד װען זיא עס אוס אייגענען מיטטעלן ניכט ערשאפפען קאָננען, אנדערע לייטע בערויבען; דאהער געהט דיא שריפט זא װייט, דעם פאטער דיא געריכטליכע הינריכטונג זיינעס זאהנעס צו בעפעהלען, װען דיעזער זיך דער פאללעריא ערגיעבט; װייל פארהערצוזעהען איזט, דאס ער, דער הייטע דען פערגניגונגען נאכגעהט אונד זיך דער פאללעריא ערגיעבט, שפאטערהין דאס פערמאָגען זיינעס פאטערס דורכבריגגען, אוס דאס געװאָהנטע לעבען פארטזעטצען, װאָצו איהם דיא מיטטעל פעהלען װערדען, צור רייבעריא זיינע צופלוכט צו נעהמען גענאָטהיגעט זיין װירד; דאהער, זאגט רבי עקיבא, מאג ער שטערבען, װייל ער נאך פאָן פערברעכען פרייא איזט, אוס ניכט שפאָטער אלס װירק־

שמיתתן של רשעים הנאה להם והנאה לעולם. ושל צדיקים רע להם ורע לעולם. שקט לרשעים רע להם ורע לעולם. ולצדיקים הנאה להם והנאה לעולם. פזור לרשעים הנאה להם והנאה לעולם. ולצדיקים רע להם ורע לעולם. כנוס לרשעים רע להם ורע לעולם. ולצדיקים הנאה להם והנאה לעולם. ואמרינן עלה בגמרא תניא רבי יוסי הגלילי אומר וכי מפני שאכל תרתימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי. אמרה תורה יבא לבית דין ויסקל. אלא הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה. שסוף מגמר נכסי אביו ומבקש למודו ואינו מוצא. ויוצא לפרשת דרכים ומלסטם את הבריות. אמרו תורה ימות זכאי ואל ימות חייב. שמיתתן של רשעי' הנאה להם והנא' לעולם ושל צדיקי' רע להם ורע לעולם [משום שנא' (ירמי' ל"ג) אם לא בריתי יומם ולילה חקות וגו']. יין ושינה לרשעי' הנא' להם והנאה לעולם. ולצדיקי' רע להם ורע לעולם. שקט לרשעים רע להם ורע לעולם. כנוס לרשעים רע להם ורע לעולם. ולצדיקים הנאה להם והנאה לעולם. ותו גרסינן בפרק חלק (דף צ"ד). אמר רבי יוחנן מאי דכתיב (משלי ג') מארת ה' בבית רשע. זה פקח בן רמליהו שהיה אוכל ארבעים סאה גוזלות בקנות סעודה. ונוה צדיקים יברך. זה חזקיה החסיד שהיה אוכל ליטרא בשר (ירק) בסעודה. ועל זה הוכיח שלמה ואמר (שם כ"ג) אל תלחם את לחם רע עין ואל תתאו למטעמותיו:

(יח) פרק שני.

היין הוא דומה. למאכל שמעט ממנו מועיל והרבה ממנו מזיק. כן היין מבשל המאכל באצטומכא ומשמח הלב. כמו שאז"ל חמרא וריחני פקחין.

ניכער פערברעכן שטערבן צו מיססן; דען דער טאָד דער אונגערעכטן איזט איין נוטצען פיר זיא זעלבסט אונד איין נוטצען פיר דיא וועלט; דער טאָד דער גערעכטן אַבער איזט איין איבעל פיר זיא אונד איין איבעל פיר דיא וועלט. רוהע איזט דען אונגערעכטן, וויא דער וועלט טאָדליך; בעזיטצען זיא אַבער דיא גערעכטן, זאָ איזט עס איהנען זעלבסט, וויא דער וועלט ניטצליך. זינד דיא אונגערעכטן צערשטרייט, זאָ איזט עס איהנען, וויא דער וועלט פֿאָן נוטצען; זינד עס דיא גערעכטן, זאָ איזט עס שלים פיר זיא אונד פיר דיא וועלט. זינד דיא אונגערעכטן פערזאַממעלט, זאָ איזט עס שלים פיר זיא אונד פיר דיא וועלט; זינד אַבער דיא גערעכטן פערזאַממעלט, זאָ איזט עס גוט פיר זיא אונד פיר דיא וועלט, או. ז. וו.*)

צווייטעס קאַפיטעל.

מיט דעם וויינע פערהאָלט עס זיך, וויא מיט דער שפייזע. זאָ וויא נעהמליך פֿאָן דיעזער איין ווניג דעם מענשן דיענליך, דאַס צופיעל אַבער שאָדליך איזט, עבען זאָ איזט דער ווין, (מאָסיג געטרונקען), צור פערדויאונג דיענליך אונד ער-

---

*) פֿאָן היער ביז צו דעם שלוססע דעס קאַפיטעלס ווערדען בעמערקונגען גאַנץ דעס-זעלבען איינהאַלטס אויס רעמזעלבען טראַקטאַטע אַנגעפיהרט אונד אַם שלוססע פקח, זאָהן רמליהו, אונד חזקיה איינאַנדער אונד דער אונמאָסיגקייט דעס ערסטערן דיא געניגזאַמקייט דעס לעטצטערן ענטגעגענגעשטעללט. דער איבערזעטצער.

אבל המשתכר ממנו מפסיד גיפו ואבר שבלו. וגורם לו כל הרעות שבעולם. כמו שמצינו בנח שגרם לו היין רעת וקלון. והיתה סבה לקלל זרעו. כדגרסינן בסנהדרין פרק בן סורר (דף ע׳). דרש עובד גלילאה י״ג ווין נאמרו ביין (בראשית ט׳) ויחל נח איש האדמה. ויטע כרם. וישת מן היין. וישכר. ויתגל. וירא חם. ויגד. ויקח שם ויפת. וישימו על שכם. וילכו. ויכסו. וי קץ נח מיינו. וידע: את אשר עשה לו בנו הקטן רב ושמואל. חד אמר סרסו. וחד אמר רבעו. מאן דאמר סרסו מתוך שקלקלו ברביעי קללו ברביעי. ומאן דאמר רבעו גמר וירא וירא כתיב הכא (שם) וירא חם אבי כנען. וכתיב התם (שם ל״ד) וירא אותה שכם בן חמור. בשלמא למ״ד סרסו משום הכי קללו בר׳ אלא למ״ד רבעו. מאי שנא רביעי נלטייה בהדיא. הא והא הויא: ויחל נח איש האדמה. אמר רב חסדא אמר רב עוקבא אמר רבי זכאי. אמר ליה הקדוש ברוך הוא לנח. נח לא היה לך ללמוד מאדם ראשון שלא גרם לו אלא יין. כמ״ד אותו אילן שאכל ממנו אדה״ר גפן היה. שאין לך שמביא יללה על האדם אלא יין. רבי יהודה אומר חטה היה שאין התינוק יודע לומר אבא ואמא עד שיטעום טעם דגן. ר׳ נחמיה אומר תאנה היה שבדבר שקלקלו בו נתקנו. שנאמר (שם ג׳) ויתפרו עלה תאנה וגו׳. ואמרינן התם ובמסכת עירובין פרק הדר עם הנכרי (דף ס״ה). אמר רבי חנן לא נברא יין בעולם הזה אלא לנחם אבלים ולשלם שכר לרשעים. שנאמר (משלי ל״א) תנו שכר לאובד ויין למרי נפש. א״ר יצחק מאי דכתיב (שם כ״ג) אל תרא יין כי יתאדם כי יתן בכוס עינו. אל תרא יין שמאדים פניהם של רשעים בעה״ז ומלבין פניהם לעולם הבא. רבא

הייטערט צוגלייך דאס געמיטה, וויא אונזערע ווייזען זאגען: דער וויין אונד איין גוטער גערוך אעפפנען דען פערשטאנד דעם מענשען; בעוויזעט מאן זיך אבער דארין, זא פערדערבט ער דען קערפער אונד דער פערשטאנד געהט פערלארען, וויא נח'ס בייאשפיעל לעהרט, דעם דער וויין אונגליק אונד שאנדע צווועגע בראכטע אונד דיא פערשטיממלונג וואר נור פערפלוכונג זיינער קינדער, וויא אים טראקטאט סנהדרין (פאל. ע׳.) דיא בעמערקונג איינעס געזעצלעהרערס אנגעפיהרט ווירד, דאס בייא נח דער בוכשטאבע ו״ו דרייאמאל היינטעראיינאנדער פארקאממט, (זיעהע אבען אים טעקסטע), אום דאס וועה אנצודייטען, וועלכעס דער איבערמעסיגע גענוס דעס וויינעס מיט זיך פיהרט. אויך הייסט עס אים טראקטאט עירובין (פאל. מ״ה.): רבי חנן שפראך: דער וויין איזט נור צו דעם צוועקע ערשאפפען ווארדען, דען טרויערנדען טראסט איינצופלעסען אונד דען אונגערעכטען פיר דאס גוטע, דאס זיא עטוואס טהון, דיעסזייטס איהרען לאהן צו געבען, וויא עס הייסט: געבעט דעם אונגליקליכען שטארקעס געטרענקע אונד וויין דען בעטריבטען געמיטהערן (משלי ל״א, ו׳.). רבי יצחק שפראך: עס הייסט: ,,בעטראכטע דען וויין ניכט, ווען ער זיך רעטהעט, ווען ער אים בעכער פערלען ווירפט (משלי כ״ג, ל׳.)" ד. ה. טראגע קיינע לוסט נאך דעם וויינע, וועלכער דאס געזיכט דער אונגערעכטען דיעסזייטס רעטהעט, וועהרענד ער עס יענזייטס בלאס מאכט. ווער זיך

אמר אל תרא יין כי יתאדם שאחריתו דם. רב כהנא רמי כתיב תירש וקרינן תירוש. זכה נעשה ראש. לא זכה נעשה רש. רבא רמי כתיב ישמח וקרינן ישמח. זכה משמחו לא זכה משממו. והיינו דאמר רבא חמרא וריחני פקחין. אמר רב עמרם בריה דר׳ שמעון בר אבין אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי חנינא מאי דכתיב (שם) למי אוי למי אבוי למי מדינים למי שיח למי פצעים חנם למי חכלילות עינים למאחרים על היין לבאים לחקור ממסך. כי אתא רב דימי אמר אמרי במערבא האי קרא מאן דדריש ליה מרישיה לסיפיה מדריש ומסיפיה לרישיה מדריש. ומי שנמשך אחריו מוציאו מן העולם. כמו שמצינו במסכת אבות (פרק ג׳) רבי דוסא בן הרכינס אומר שינה של שחרית. ויין של צהרים. ושיחת הילדים. וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ. מוציאין את האדם מן העולם. על כן יש לו לאדם להרחיק ממנו אלא הצריך למזונו. וגרסינן נמי במסכת ברכות פרק הרואה (דף ס״ג). תניא ר׳ מאיר אומר למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה. לומר לך שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין. ר״ל לפי שהסוטה על ידי שכרות הלכה ונתנה. על כן יש לו לאדם להרחיק עצמו מריבוי היין כדי שלא יבוא לידי קלקול:

אַבער דעם וויינטרונקע ערגיבט, דען ברינגט ער פֿאָן דער וועלט, וויא צו לעזען איזט איך טראַקטאַט אבות (אַבשניט ג׳.): רבי דוסא, זאָהן הרכינס, זאַגטע: דער מאָרגענשלאַף, דער מיטטאַגוויין, דיא אונטערהאַלטונג מיט קינדערן אונד דער אויפֿענטהאַלט אין דען פֿערזאַממלונגסהייזערן דעם געמיינען פֿאָלקעס טאַפֿפֿען דען מענשען אויס דער וועלט; דאַרום זאָלל זיך דער מענש דאַפֿאָן פֿערן האַלטען אונד נור זאָ פֿיעל דאַפֿאָן געניעסען, אַלס צו זיינער ערהאַלטונג נאָטהיג איזט. זאָ איזט אויך צו לעזען אים טראַקטאַט ברכות (פֿאָל. ס״ג.): רבי מאיר זאַגטע: וואַרום שטעהט דער אַבשניט (דעם פענטאַטייכס), דער פֿאָם נזיר האַנדעלט, נעבען דעם אַבשניט, וועלכער פֿאָן דעם אונטרייען וויבע האַנדעלט? דיעס דייטעט אַן, דאַס ווער דאַס פֿערפֿאַהרען געגען איין טרייאָזעס וייב, (וואָצו דיא טרונקענהייט דיא ערסטע פֿעראַנלאַססונג וואַר), זיעהט, זיך געוויס דאַס וויינטרינקען פֿערזאַגען ווירד. דער מענש זאָלל זיך אַלזאָ פֿאָר פֿיעלעם וויינטרינקען היטען, דאַמיט ער ניכט צור זינדע פֿערלייטעט ווערדע.

החלק השלישי תאות המשגל ויש בו שבעה פרקים:

(יט) פרק ראשון.

חכמינו החסידים. בראותם כי בני אדם כפי טבעם מתאוים לנשים. וכשמתעסקים עמם בשום דבר שהיצר מקטרג וחומד בדבר האסור יותר מדבר המותר. על כן כדי להפריש האדם מחמדה זאת ולהצילו מרשת זו הטמונה לבל ילכד בה. כמו שאמרו במסכת שבת פרק שואל אדם (דף קנ"ב). תאנו אשה חמת מלאה צואה ופיה מלא דם והכל רצין אחריה. נתנו עצה בדבר שלא ירבה שיחה עם הנשים. בראותם שבשיחה יבוא לידי ניאוף. כדגרסינן במסכת נדרים פרק ואלו מותרים (דף כ'). תניא לעולם אל תהי רגיל בנדרים. שסופך למעול בשבועות. ואל תהי רגיל אצל עם הארץ. שסופך להאכילך טבלים. ואל תהי רגיל אצל כהן עם הארץ. שסופך להאכילך תרומה טמאה. ואל תרבה שיחה עם האשה. שסופך בא לידי נאוף. וגזרו גם כן שלא ירבה בשיחה אפי' עם אשתו. כמו ששנינו בפ"ק דאבות (דף ה'). יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר. יהי ביתך פתוח לרוחה. ויהיו עניים בני ביתך. ואל תרבה שיחה עם האשה. באשתו אמרו קל וחומר באשת חבירו. מכאן אמרו חכמים. כל המרבה שיחה עם האשה.

דריטטע אבטהיילונג.

פאן דער קיישהייט. אין זיעבען קאפיטעלן.

ערסטעס קאפיטעל.

דא אונזערע אלטען וייזען ערקאננט האבען, וויא מאכטיג דער געשלעכטסטריעב אים מענשען ווירקע אונד דאס דער הייפיגע אומגאנג מיט דעם צווייטען געשלעכ-טע דיעזען טריעב נור נאך מעהר אנפאכע, זא גאבען זיא אונס, אום אונס פאר דען שאדליכען פאלגען דיעזעס טריעבעס זיכער צו שטעללען, דען וייזען ראטה, אונס ניכט צו זעהר מיט פרויענצימערן איינצולאססען, וויל זאלכע אונטערהאלטונגען נור אלצולייכט צור אונצוכט פיהרען. זא איזט צו לעזען אים טראק-טאט נדרים (פאל. כ'.): מאכע דיר דאס אנגעלאבען ניכט צור געוואהנהייט, זאנסט ווירסט דוא אם ענדע דיינע שווירע ברעכען; געהע ניכט צו פלייסיג מיט אונוויססענדען מענשען אום, זאנסט ווערדען זיא דיר אם ענדע פאן אונפערצעהנ-טעטען דינגען צו עססען געבען; געהע ניכט צו זעהר מיט איינעם אונוויססענדען פריעסטער אום, זאנסט גיבט ער דיר אם ענדע פאן אונרייניגער העבע צו עססען; געהע ענדליך ניכט צו הייפיג מיט פרויען אום, זאנסט ווירסט דוא אם ענדע צום עהעברוך פערלייטעט. יא! אונזרע וייזען גינגען היערין זא וויט, זאגאר דיא אללצואפטערע אונטערהאלטונג מיט דער אייגענען פרויא צו אונטערזאגען, וויא צו לעזען איזט אים טראקטאט אבות (פאל. ה'.): יוסי, זאהן יוחנן'ס אויס ירושלים, פפלעגטע צו זאגען: דיין הויז זייא שטעטס וויט געאפפנעט, מאכע דיא ארמען צו דיינען הויזלייטען אונד אונטערהאלטע דיך ניכט צו אפט מיט דיי-נעם וייבע; ווען דיעס נון פאן דעם אייגענען וייבע גילט, אום זא פיעל מעהר פאן דער פרויא איינעס אנדערן. דאהער זאגען פערנער אונזרע וייזען: ווער זיך

גורם רעה לעצמו. ובוטל מדברי תורה. וסופו יורש גיהנם: ואפילו שיחה קלה שבין איש לאשתו בא עליה לדין. כדגרסינן בפ״ק דחגיגה (דף ה׳) רבי אילא הוה סליק בדרגא דבי רבה בר שילא. שמעיה להחוא ינוקא דקאמר (עמוס ד׳) כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ומגיד לאדם מה שיחו עושה שחר עיפה ודורך על במתי ארץ ה׳ אלהי צבאות שמו. אמר עבד שרבו מעיד שיחתו יש לו תקנה. מאי מה שיחו. אפילו שיחה קלה שבין אדם לאשתו מגידין לו בשעת מיתתו. וגרסינן במסכת דרך ארץ. אל תרבה שיחה עם האשה. שכל שיחתה של אשה אינה אלא נאופין. ותחלת הזנות שיחה עם הנשים. ומתוך השיחה באין אל השחוק. ומתוך השחוק באין לידי קלות ראש. ומתוך קלות ראש באין לזנות. דתנן בפ״ג דאבות (דף ח׳). רבי עקיבא אומר שחוק וקלות ראש מרגילין לערוה. וגרסינן נמי במסכת עירובין פרק כיצד מעברין (דף נ״ג). רבי יוסי הגלילי הוה קא אזיל באורחא אשכחה לברוריא. א״ל באיזו דרך נלך ללוד. אמרה לו גלילי שוטה לא כך אמרו חכמים אל תרבה שיחה עם האשה היה לך לומר איזו ללוד. לפיכך כל מי שיש בו יראת חטא יציל עצמו מרשת זו הטמונה לכל בני אדם המביאה לאדם לידי זנות שהיא קשה מכל העבירות. כי כולם אפשר

צו שפּאַט איט איינעם ווייבע אונטערהאַלט, דער ציעהט זיך זעלבסט איבעל צו, שטאָרט זיך פֿאָם שטודיום דעס געזעטצעס אונד ערהאַלט אַם ענדע דיא העללע צו זיינעם בעזיטצטהום, וויא צו לעזען איזט אים טראַקטאַט חגיגה (פֿאָל. ה׳.): רבי אילא האָרטע איינעם טאַגעס, אַלס ער אין דעם לעהרהויזע דעם רבה, זאָהן שילא׳ס, דיא טרעפּפּע היגאויפֿגינג, איין קינד דען פֿערז הערזאַגען: דען זיעהע! דער בילדנער דער בערגע אונד שאָפּפֿער דעם ווינדעס, דער דעם מענשען זיינע געשפּראֶכע ווידערזאַגט (עמוס ד׳, י״ג.) או. ז. וו., אונד ריעף דאַן אויס: וויא קאַן איין קנעכט בעשטעהען, ווען איהם דער הערר זיינע (געהייאמן) געשפּראַכע ווידערזאַגט? ד. ה. אויך דאַס אונבעדייטענדסטע געשפּראַך, דאַס דער מענש איט זיינעם ווייבע האַלט, ווירד דעם מענשען נאַך דעם טאָדע פֿאָרגעהאַלטען. זאָ הייסט עס אויך אים טראַקטאַט דרך ארץ: אונטערהאַלטע דיך ניכט צו שפּאַט איט פֿרויענציממערן; דען דיא אונטערהאַלטונג פֿיהרט צום שערץ, דער שערץ פֿיהרט צור פֿרעכהייט אונד דיא פֿרעכהייט פֿיהרט ענדליך צור אונצוכט, וויא עס אים טראַקטאַט אבות (אַבשניטט ג׳.) הייסט: רבי עקיבא זאַגטע: שערץ אונד פֿרעכהייט פֿיהרען צור אונצוכט. זאָ לעזען וויר אים טראַקטאַט עירובין (פֿאָל. נ״ג.): רבי יוסי אויס גליליי בעגעגנעטע איינסט אויף דער רייזע דער ברוריא, (וואַהרשיינליך דיא בעריהמטע פֿרויא דעם רבי מאיר), אונד פֿראַגטע זיא: אויף וועלכעם וועגע געהט מאַן היער נאַך לוד? דוממער גליליער! אַנטוואָרטעטע זיא, האַבען ניכט דיא וייזען געשפּראָכען: שפּריך ניכט צופֿיעל איט איינעם ווייבע? דיינע פֿראַגע האַטטע (קורצוועג) לויטען מיססען: „וואָ נאַך לוד?״ ווער אַלזאָ זינדענשייא איזט, היטע זיך פֿאָר דיעזעם, אַללען מענשען געלעגטען נעטצע, אונד נעהמע זיך פֿאָר איינער זינדע אין אַכט, דיא שטראַפּבאַרער איזט, אַלס אַללע אַנדערע, דען וואָהרענד איינע אַנדערע זינדע פֿאָן איינעם מענשען אַללין אויסגעאיבט

לו לאדם לעשותם לבדו. והזנות א"א לעשותו אלא עם שנים איש עם אשה או אשה עם איש. נמצאו שניהם חוטאים ומחטיאים. ולפי שהזנות היא מהרהורים רעים. לפיכך נקראת זמה מלשון כאשר זמם. והזנות בא מרוע לב. שנאמר (הושע ד') זנות ויין ותירוש יקח לב (פי' פיקח שכלו). וכל העבירות לאחר הנאה ולאחר הפסד. כגון הגונב והרוצח. אבל בזנות שניהם נהנין. לפיכך שניהם נדונין. ע"כ מי שירא מיום הדין אל יפסיד עולמו בהנאת זנונית. וכל שכן שבגמר ההנאה מיד יתחרט ויראה ההפסד:

(ב) פרק שני.

להרחיק מן האדם כל הרעות המזומנות לבוא לו בסבת המשגל. גזרו שלא יסתכל באשה. ואפילו בבגדיה. כדי שלא יבוא לידי הרהור. כי כמה שאדם מסתכל מושך לבו אחריו ואח"כ פועלו. כמו שאמרו ז"ל עינא וליבא סרסורי דחטאה נינהו. וע"כ צוו לעשות הרחקות בדבר. כדגרסינן במסכת בתרא פרק חזקת הבתים (דף נ"ה). ועוצם עיניו מראות ברע (ישעי' ל"ג). אמר רבי חייא בר אבא זה שאינו מסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה. היכי דמי אי דליכא דרכא אחרינא אנוס הוא. אי דאיכא דרכא אחרינא ואזיל רשע הוא. לעולם דליכא אחרינא ואפילו הכי מיבעי ליה למינס

ווערדען קאַן, געהאָרען צור אויסאיבונג דיעזער זינדע (דער אונצוכט) צווייא פערזאָנען, דיא מאַנזאָ ביידע צוגלייך איין פערברעכען בעגעהען. עבען זאָ האַט בייא אַנדערן זינדען נור איינער דען גענוס אונד דער אַנדערע דען שאַדען, וויא צ. ב. בייא דעם דיעבשטאַהל, דעם מאָרדע; היער אַבער האַבען ביידע איינען גענוס אונד ווערדען דאַהער ביידע בעשטראַפט. מאַן היטע זיך אַלזאָ, אום איינען אויגענבליקליכען גענוס, אויף דען דיא רייע באַלד פאָלגט, דיא עוויגע זעליגקייט איינצובישען.

צווייטעס קאַפיטעל.

אום דען מענשען געגען דיא מאַנניגפאַלטיגען, דורך דיא אונקייטהייט ענטשטעהענדען איבעל צו שיטצען, האַבען אונזערע וויזען פעראָרדנעט, דאַס מאַן אויף דיא פרויענצימער, יאַ זעלבסט אויף איהרע קליידער ניכט זיסטערן הינזעהען דאַרף, אום ניכט דאַדורך אויף זינדהאַפטע געדאַנקען צו קאָממען; דען וואַס דער מענש גערנויא אַנזיעהט, דאַס ציעהט איהן אַן, אונד דאַן האַנדעלט ער דאַנאַך; וויא אונזערע וויזען זאַגען: דאַס אויגע אונד דאַס הערץ זינד צווייא פערמיטטלער דער זינדע, או. ז. וו.*). דאַס בעסטע מיטטעל דאַגעגען איזט דאַס פלייסיגע שטודיום

---

*) היער פיהרט דער פערפאַססער איין טעקסטע מעהרערע תלמודישע שטעללען אַן, וועלכע דיעזעס פערבאָט מיט דען נאַכדריקקליכסטען וואָרטען איינשאָרפען אונד דיא שטראַפבאַרקייט דעס איבערטרעטערס דעסזעלבען שילדערן. עבענזאָ וויר דיא פערדיענסטליכקייט דעססען הערפאָרגעהאָבען, וועלכער זיך אין דיעזער הינזיכט דיא גרעסטמעגליכסטע בעשרענקונג אויפערלעגט. דאַהין געהערט צ. ב. ניכט נור, וויא אָבען איים טעקסטע אַנגעפיהרט, דאַס מאַן ניכט דיא קליידער דעס פרויענצימערס, זאָנדערן אויך דיא האַאַרע דעסזעלבען ניכט גענויא אין אויגענשיין נעהמען זאָללע; יאָך האַבען וויר דאַס שטעלללע, אַלס צור איבערזעטצונג אונגעאייגנעט, אונאיבערזעטצט געלאססען. דער איבערזעטצער.

נפשיה. וגרסינן במסכת עירובין פרק עושין פסין (דף י"ח) ובפרק בתרא דברכות (דף ס"א) ובפרקא קמא דמסכת כלה. ת"ר חמרצה מעות לאשה מידו לידה ומידה לידו כדי לחסתכל בה. אפילו גדול בתורה כמשה רבינו ע"ה שקבל תורה מהר סיני. דכתיב ביה (דברים ל"ג) מימינו אש דת למו. לא ינצל מדינה של גיהנם. שנאמר (משלי י"א) יד ליד לא ינקה רע. לא ינקה מדינה של גיהנם. וגרסינן נמי במסכת כלה. רבי אחאי בר יאשיה אמר כל הצופה בנשים סוף בא לידי עבירה. וכל המפנה את עצמו מן העבירה ולא עשאה אפילו הוא ישראל. ראוי להעלות עולה ככ"ג על גבי המזבח. שנאמר (שמות כ"ד) וישלח את נערי בני ישראל וגו'. כל מי ששם עצמו עצל מן העבירה בעולם הזה ולא עשאה. נזון מזיו השכינה כמלאכי השרת לעולם הבא. שנא' (שם) ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו: וגרסינן נמי במסכת ברכות פרק הרואה (דף ס"א). אמר רבי יוחנן אחורי ארי ולא אחורי אשה. אחורי אשה ולא אחורי ע"ז. אחורי ע"ז ולא אחורי בית הכנסת בשעה שהציבור מתפללין. ולא אמרן אלא דליכא פתחא אחרינא. ולא דרי טונא. ולא רכיב על חמרא. ולא מנח תפילין. אבל אי איכא חד מהנך לית לן בה: וגרסינן במסכת שבת פרק במה אשה יוצאה (דף ס"ד). תאנו דבי רבי ישמעאל מפני מה הוצרכו ישראל שבאותו הדור כפרה. מפני שזנו עיניהם מן הערוה. ואמר רב מפני מה מנה הכתוב תכשיטין שבחוץ עם תכשיטין שבפנים. לומר לך שכל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאלו מסתכל במקום התורף: וגרסינן נמי בפר' מי שמתו (דף כ"ד). אמר רבי יצחק טפח באשה ערוה. למאי אילימא לאסתכולי בה. והא אמר רב ששת מפני מה מנה וכו'. אלא באשתו ולק"ש. אמר רב חסדא שוק באשה ערוה. שנאמר (ישעי' מ"ז) גלי שוק עברי נהרות. וכתיב (יחזקאל ט"ז) ותגלה ערותך. קול באשה ערוה שנאמר (שיר ב') כי קולך ערב. אמר רב ששת שער באשה ערוה. שנא' (שם ד') שערך כעדר העזים. וג"כ גרסינן בפרק חלק (דף צ"ב). אמר רבי אליעזר כל המסתכל בערוה קשתו ננערת. שנאמר (חבקוק ג') עריה תעור קשתך. וגרסינן בסוף פ"ק דע"ז (דף כ'). תניא ונשמרת מכל דבר רע. שלא יסתכל אדם באשה נאה אפילו פנויה. באשת איש. ואפילו מכוערת. ולא בבגדי צבע של אשה. ולא בחמור ולא בחמורה. ולא בחזיר ולא בחזירה. ולא בעוף ולא בעופפת בשעה שנזקקין זה לזה. ואפילו מלא עינים כמלאך המות. אמרו עליו על מלאך המות שכולו מלא עינים. ובשעת פטירתו של אדם עומד למעלה מראשותיו של חולה וחרבו שלופה בידו. וטפה של מרה תלויה בה. כיון שרואה אותו החולה מזדעזע ופותח את פיו וזורק הטפה לתוך פיו. ממנה מת. ממנה מסריח. ממנה פניו

מוריקות. ואמרינן עלה שם. ת״ר ונשמרת מכל דבר רע. שלא יהרהר אדם ביום ויבא לידי טומאה בלילה. מכאן אמר רבי פנחס בן יאיר תורה מביאה לידי זהירות. זהירות מביאה לידי זריזות. זריזות מביאה לידי נקיות. נקיות מביאה לידי פרישות. פרישות מביאה לידי טהרה. טהרה מביאה לידי קדושה. קדושה מביאה לידי יראת חטא. יראת חטא מביאה לידי ענוה. ענוה מביאה לידי חסידות. חסידות מביאה לידי רוח הקדש. וחסידות גדולה מכולן. שנא׳ (תהלי׳ פ״ט) אז דברת בחזון לחסידך. ופליגא דריב״ל. דאמר ריב״ל ענוה גדולה מכולן. שנא׳ (ישעי׳ ס״א) יען משח ה׳ אותי לבשר ענוים. חסידים וצדיקים לא נאמר. אלא לבשר ענוים. הא למדת שענוה גדולה מכולן. ומי שאומנותו בדברי הנשים ואינו מסתכל בהן. לוה משבח הקב״ה בעצמו. כדגרסינן בפר׳ ערב פסחים (דף קי״ג). ג׳ מכריז עליהם הקב״ה (בכל יום) בעצמו. על רוואק (פי׳ פנוי) הדר בכרך ואינו חוטא. ועל עני המחזיר אבידה לבעלים. ועל עשיר המעשר פירותיו בצנעה. רב ספרא רוואק הדר בכרך הוה. תאני תנא להא קמיה דרבא ורב ספרא. צהבו פניו דרב ספרא. אמר ליה רבא לאו כגון מר אלא כגון רבי חנינא ורבי

דעם געזעטצעס, וויא צו לעזען איזט אים טראקטאט עבודה זרה (פאל. כ׳.): דאס שטודיום דעם געזעטצעס פיהרט צור צוריקהאלטונג פאן דער זינדע, דיא צוריקהאלטונג פיהרט צור בעזאנדערן פארזיכט, דיא פארזיכט פיהרט צור אונשולד, דיא אונשולד פיהרט צור אבזאנדערונג, דיא אבזאנדערונג פיהרט צור ריינהייט, דיא ריינהייט פיהרט צור הייליגקייט, דיא הייליגקייט פיהרט צור זינדענשייא, דיא זינדענשייא פיהרט צור דעמוטה, דיא דעמוטה פיהרט צור פראממיגקייט אונד דיא פראממיגקייט פיהרט צור הייליגען בעגייסטערונג. דיא פראממיגקייט איזט אויך דיא פארציגליכסטע אונטער דען היער אויפגעצאהלטען טוגענדען, וויא עס הייסט: איינסט שפריכסט דוא (גאטט) אין איינעם געזיכטע צו דיינען פראממען (תהלים פ״ט, כ׳.); געגען דיא בעהויפטונג דעם רבי יהושע, זאהן לוי, וועלכער דיא דעמוטה פיר דיא פארציגליכסטע טוגענד ערקלארט, דא עס אין דער שריפט הייסט: וויל ער איך געזאלבט האט, דען דעמוטהספאללען פראהע באטשאפט צו בריגגען (ישעיה ס״א, א׳.), עס אבער ניכט הייסט: דען פראממען אונד גערעכטען. דעריעניגע נון, דעססען געווערבע איינען אומגאנג מיט פרויענציממערן נאטהווענדיג מאכט, אונד זיא דעננאך ניכט אין געגנויען אויגענשיין ניממט, דער ערהאלט דאס לאב גאטטעס, וויא צו לעזען איזט אים טראקטאט פסחים (פאל. קי״ג.): דרייא דינגע ווערדען פאן גאטט בעזאנדערס געשאטצט: ווען נעהמליך איין יונגער מענש אין איינער גראססען שטאדט וואהנט, אונד זיינע אונשולד בעוואהרט; פערנער ווען איין ארמער פערלארענע דינגע איהרעם בעזיטצער צוריקקגיבט, אונד ענדליך, ווען איין רייכער זיינע פריכטע אים שטיללען פערצעהנטעט. רב ספרא ווער איין זאלכער יונגער מאן, דער אין איינער גראססען שטאדט וואהנטע, זיינע אונשולד צו בעוואהרען וואוסטע. אלס נון איינסט דיא עבען אנגעפיהרטע תלמודישע שטעללע איהם אין געגענווארט רבא׳ס פארגעלעזען ווורדע, גלאנצטע זיין געזיכט פאר פריידע; אללין רבא שפראך צו איהם: ניכט זאלכע יונגע לייטע זינד דאמיט געמיינט, וויא דוא ביזט, זאנדערן זאלכע, וויא רבי חנינא אונד רבי הושעיא, דיעזע

אושעיא דהוו אושכפי (פי׳ רלענייס). ויתבי בשוקא דזונות. ועבדי להו מסאני לזונות. ועיילי ומסיימי להו בכרעייהו. ולא מדלו עינייהו לאיסתכולי בהו וכי ממיאן (פי׳ כשהיו נשבעין) הכי ממיאן בחייהון דרבנן קדישי דארעא דישראל. ובזה היה מתפאר איוב ומשבח את עצמו באמרו (איוב ל״א) ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה. ר״ל שברת ברית עם עיניו שלא יביט אפילו בבתולה שהיא פנויה. ק״ו לאשת איש שכתב עליה שלמה המלך (משלי ו׳) כן הבא אל אשת רעהו לא ינקה כל הנוגע בה. והזונות הוא אחד משלשה דברים שפי׳ בו הכתוב גיהנם. ואלו הן. הבא על אשת איש. ובעל לשון הרע. ומלכות גוג. מלכות גוג מנין. דכתיב (ישעי׳ מ״ז) נלאית ברוב עצתיך יעמדו נא ויושיעוך הוברי שמים החוזים בכוכבים מודיעים לחדשים מאשר יבאו עליך. וכתיב (שם) הנה היו כקש אש שרפתם לא יצילו את נפשם מיד להבה אין גחלת לחמם אור לשבת נגדו. בעל לשון הרע מנין. דכתיב (תהלים ק״כ) מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה וגו׳ עם גחלי רתמים. הבא על אשת איש מנין. דכתיב (משלי ו׳) היחתה איש אש בחיקו ובגדיו לא תשרפנה. אם יהלך איש על הגחלים ורגליו לא תכוינה כן הבא אל אשת רעהו: על כן כל בן דעת יש לו לירא מדינה של גיהנם ולברוח מן העבירה ולעצום עיניו מראותה כדי שלא יבא אל הפועל:

וואַרען נעהמליך טוהמפּבער, טריעבען אַלזאָ איין געווערבע, וועלכעם אָפט געלע־גענהייט גיבט, איט פרויענספערזאָנען צו פערקעהרען, אונד האַבען זיא ניא אויף זיא געזעהען. איט דיעזער טוגענד ריהמטע זיך אויך איוב, אינדעם ער שפראַך: איך האַבע איינען בונד איט איינען אויגען געשלאָססען, דאַס איך אויף איינע יונג־פרויא ניכט זעהען ווילל (איוב ל״א, א׳). איזט דיעס נון דער פאַלל אין הינזיכט אויף איינע יונגפרויא, אום וויא פיעל מעהר אום דיעס שטאַטט פינדען אין ריקזיכט איי־נער פערהייראַטהעטען; וויא קעניג שלמה שפראַך: זאָ איזט עס איט דעם, דער דאַ קאָממט צור פרויא זיינעס נאָכסטען; עס בלייבט ניכט אונגעשטראַפט, ווער מאַן זיא אַנריהרט (משלי ו׳, כ״ט). ־אונקייטהייט געהאָרט אויך צו דען דינגען, וואָרויף דיא שריפט אויסדריקקליך העללענשטראַפע זעטצט, וויא צ. ב. דיא פערלייאודונג, פאָן וועלכער עס הייסט: וואַס פראָמאט, וואַס פערשאַפפט זיא דיר, דיא טריגע־רישע צונגע? געשאָרפטע פפיילע, קאָהלען פאָן גינסטערהאָלז! אָהנליכעראמאַסען הייסט עס אין בעציעהונג אויף דאַס עהעבריך: שאַררט איין מענש פייער אין זיינען שאָאָס, אָהנע זיינע קליידער צו פערברעננען? געהט איין מענש אויף קאָהלען, אָהנע זיינע פיסע צו פערזעהרען? זאָ ערגעהט עס דעם, דער דאַ קאָממט צו זיי־נעם נאָכסטען וויבע (משלי ו׳, כ״ז, כ״ח). אויס אַללעם דיעזעם געהט נור גענוגע הערפאָר, וויא זעהר דער מענש זיך פאָר דיעזער זינדע אין אַכט צו געהאַלטען האַבע, אום דער שטראַפע דאַרויף צו ענטגעהען!

(כא) פרק שלישי.

לפי שלא יבא האדם להרהורים רעים. ולא יוציא זרעו לבטלה אלא לדבר מצוה ולקיום המין. אמרו במסכת נדה ראש פרק כל היד די״ג. תניא רבי אליעזר אומר כל האוחז באמה ומשתין כאלו מביא מבול לעולם. אמרו לו לרבי אליעזר. והלא ניצוצות ניתזין על רגליו ונראה ככרות שפכה. ונמצא מוצ״א לעז על בניו שהם ממזרים. אמר להם מוטב שיוציא לעז על בניו שהם ממזרים. ואל יעשה עצמו רשע שעה אחת לפני המקום. ואמרינן עלה כל כך למה לפי שמוציא שכבת זרע לבטלה. דאמר רבי יוחנן כל המוציא שכבת זרע לבטלה חייב מיתה. שנאמר (בראשי׳ ל״ח) וירע בעיני ה׳ אשר עשה וימת גם אותו. רבי יצחק ורבי אמי אמרו כאלו שופך דמים. שנאמר (ישעיה נ״ז) הנחמים באלים תחת כל עץ רענן שוחטי הילדים בנחלים. אל תקרי שוחטי אלא סוחטי. רב אשי אמר כאלו עובד ע״ז. כתיב הכא תחת כל עץ רענן. וכתיב התם (דברים י״ב) על ההרים הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן. שמואל ורב יהודה הוו קיימי אאיגרא דבי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא. א״ל רב יהודה לשמואל צריך אני להשתין מים. אמר ליה אחוז באמה והשתין לחוץ. והיכי עביד הכי. והתניא רבי אליעזר אומר כל האוחז וכו׳. אמר אביי עשאה כבולשת שנכנסה לעיר (פי׳ פיירס שמחפשת בעיר) בשעת שלום חביות פתוחות אסורות. סתומות מותרות. בשעת מלחמה אלו ואלו מותרת מפני שאין להם פנאי לנסך. אלמא כיון

דריטטעס קאַפּיטעל.

דאַמיט דער מענש ניכט אויף אונקייטע געדאַנקען קאָממע, האַבען אונזערע ווייזען בעריהרונגען פֿאָן געוויססען טהיילען דעס קאָרפּערס שטרענג פֿערבאָטען או. ז. וו.*)

---

*) היער קאָממען וויעדערום דורך דאַס גאַנצע קאַפּיטעל זאָוואָהל איינצעלנע אויסדריקקע, אַלס גאַנצע שטעללען פֿאָר, וועלכע דער אַנשטאַנד אין איינער איבערזעטצונג וויעדערצוגעבען פֿערביעטעט; דען אַבגליייך אונזערע פֿאָרגאָנגער אין דען אַלטען אויסגאַבען זיך איבער זאָלכע בערענקליכקייטען היכוועגזעטצטען, זאָ לאַג דיעזעס טהייל אין דעם אומשטאַנדע, דאַס דיעזעס ווערק אייגענטליך פֿיר ערוואַכסענע, בעזאָנדערס פֿערהייראַטהעטע פֿערזאָנען בעשטיממט וואַר, טהיילס אין דער אַללגעמיינען אונקעננטניסס אונזערער הערוואַכסענדען יוגענד, אַן וועלכער זאָלכע אויסדריקקע ווירקונגסלאָז פֿאָרבייגינגען. דיא צייטען אַבער האַבען זיך זייטדעם בעקאַננטליך בעדייטענד געאָנדערט; וואָללטען וויר דאַהער אונזערע אַבזיכט, דיעזעס ווערק צום ניטצליכען לעזעבוך פֿיר יעדעס געבילדעטע אונד יעדעס אַלטער צו מאַכען, ערריייכען, זאָ מוססטען וויר דאַרויף בעדאַכט זיין, וועניגסטענס אין אונזערער איבערזעטצונג אַללעס צו ענטפֿערנען, וואַס געאייגנעט איזט, דאַס קייטהייטסגעפֿיהל צו פֿערלעטצען, אָדער דיא איינבילדונגסקראַפֿט דער יוגענד אויפֿצורעגען. ווייט ענטפֿערנט אַלזאָ, דאַס דער לעזער דורך דערגלייכען ווענלאַססונגען עטוואַס פֿערליערע, זינד זיא דעמזעלבען פֿיעלמעהר ועהר ניטצליך, אונד וויר שמייכלען אונס זאָגאַר, וועגען דער געוויססענהאַפֿטען בערענקליכקייט, דיא אונס צו דיעזער מאַסרעגעל פֿער־אַנלאַססטע, דעס פּובליקומס דאַנק צו פֿערדיענען; גאַנץ אַנדערס פֿערהעלט עס זיך מיט דעם העבראַאישען טעקסטע, דען וויר, אין ערמאַנגעלונג יענער בערענקליכקייט, פֿאָללשטאָנדיג צו ליעפֿערן אונס פֿערפֿפֿליכטעט גלויבטען. דער איבערזעטצער.

דבעותי לא אתו לנסובי. הכא נמי כיון דבעותי לא אתי להרהר. והכא מאי ביעתותא איכא. אי בעית אימא בעיתותא דליליא ודאיגרא. ואי בעית אימא ביעתותא דרביה. ואי בעית אימא ביעתותא דשכינה. ואי בעית אימא שאני רב יהודה דאיכא אימתא דמריה עליה. דקרי שמואל עליה דרב יהודה אין זה ילוד אשה. ואי בעית אימא נשוי הוה. דאמר רב נחמן אם היה נשוי מותר. ואי בעית אימא כי הא אורי ליה. דתאני אבא בריה דרב בנימן ברבי חייא אבל מסייע בבצים מלמטה. ואי בעית אימא כי הא אורי ליה. דאמר רבי יוחנן גבול יש לה. מעטרה ולמעלה (פי' לצד גופו) אסור. מעטרה ולמטה מותר (פי' לצד סלין): אמר רב יהודה המקשה עצמו לדעת יהא בנדוי. ולימא אסור משום דקא מגרי יצר הרע אנפשיה. אמר רבי אמי נקרא משומד. שכן דרכו של יצר הרע היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו לך עבוד ע"ז והולך ועובד. איכא דאמרי דאמר רבי אמי. כל המביא עצמו לידי הרהור אין מכניסים אותו במחיצתו של הקב"ה. כתיב הכא (בראשי' ל"ח) וירע בעיני ה'. וכתיב התם (תהלי' ה') כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע. אמר רבי אלעזר מאי דכתי' (ישעי' א') ידיכם דמים מלאו אלו המנאפים ביד. תנא דבי רבי ישמעאל לא תנאף לא תהא נואף בין ביד בין ברגל. ואמרינן התם (דף י"ז) אמר רשב"י ד' דברים הקב"ה שונאן אף אני איני אוהבן. הנכנס לביתו פתאום. ואצ"ל לבית חבירו. והאוחז באמה ומשתין. והמשתין מים ערום לפני מטתו. והמשמש מטתו בפני כל חי (ויש גורסי' והמשמש מטתו ערום) אמר ליה רב יהודה לשמואל אפילו בפני עכברים. אמר ליה שיננא לא אלא כגון של בירת פלוני שמשמשים מטותיהן בפני עבדיהם ושפחותיהם. מאי דרוש שבו לכם פה עם החמור (בראשית כ"ב) עם הדומה לחמור. וגרסינן נמי במסכת כלה ראבי"א כל המוציא שז"ל כאלו הורג את הנפש שנאמר שוחטי הילדים וכדלעיל הנחמים באלים וכו'. מכאן אמרו חכמים אין אדם רשאי לשלוח יד באמה. שלש ידות הן. יד לאמה תקצץ. יד לעין תקצץ. יד להסורה תקצץ (פירש למקום סקות סוס). יד לאמה תקצץ. מפני שמחממתו ומוציא שכבת זרע לבטלה. יד לעין תקצץ. מפני שמסמא את העינים. יד לחסודה תקצץ. מפני שמביאתו לידי שפיכות דמים. ואמרינן עלה בגמרא אמר שמואל יד מחרשת. יד שופכת דמים. יד מגברת יצר הרע. יד מסמאת. יד מעלה פוליפוס. מאי פוליפוס. אביי אמר ריח הפה. ורב אסי אמר ריח החוטם. ואמרינן התם הנחמים באלים. אלו המחממין את עצמן ומוציאין שכבת זרע לבטלה. למה הוא נחשב. לבהמה. מה בהמה אינה מקפדת ועושה. אף הוא אינו מקפיד ועושה. דבר אחר מה בהמה עומדת לשחיטה ואין לה חלק לעולם

הבא. אף הוא יורד לגיהנם ואין לו חלק לעולם הבא. תנא אף הוא עובר משום בועל ונבעל. וכל כך למה מפני שמעורר יצר הרע על עצמו. ואמרינן עלה מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה. אלו נשמתן של צדיקים שאין מחממין את עצמן להוציא שכבת זרע לבטלה. ואמרינן עלה בגמרא דור המבול כולן מוציאין שכבת זרע לבטלה הוו. הוו כהו איצטגניני. אמרי עלמא לא פחות משיתא אלפי שנין. לא נוליד ואנן נחיה לעלמא כוליה. אמר להם הקב"ה שמתם עצמכם עיקר. הריני עוקר שמכם שלא תעלו בחשבון העולם. מנא הני מילי דכתיב באונן (בראשית ל"ח) והיה אם בא אל אשת אחיו ושחת ארצה (שהיה מחמם עצמו ומוציא שכבת זרע לבטלה). וכתיב בדור המבול כי השחית כל בשר וגו׳. על כן נדונו במדת רותחין. כדגרסינן בפרק חלק (דף ק"ח). אמר רב חסדא דור המבול ברותחין קלקלו וברותחין נדונו וכו׳. כמו שכתוב בפרק שני מן הכלל הא׳. על כן יש לו לאדם ליזהר מלהביא עצמו לידי חמום המביא לידי עבירה. ועם כל זה גרסינן התם בפרק כל היד. תנא גבול יש לה מעטרה ולמטה מותר מעטרה ולמעלה אסור. בר"א בפנוי אבל בנשוי לא חיישינן. והזהיר יותר בדבר ירבה בטהרה:

(כב) פרק רביעי.

כל המסתכל ביום הדין יהא מושל ביצרו הרע. ובתאותו ואל יבא לידי עבירה. כמו ששנינו במסכת אבות (פ"ג). עקביא בן מהללאל אומר וכו׳. ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון וכו׳. וגרסינן במסכת בתרא פרק המוכר את הספינה (דף ע"ח). אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מ"ד (במדבר כ"א כ"ז) על כן יאמרו המושלים בואו חשבון וגו׳. המושלים אלו המושלים ביצרם. בואו חשבון בואו ונחשוב חשבונו של עולם. הפסד מצוה כנגד שכרה. ושכר עבירה כנגד הפסדה. תבנה ותכונן. אם אתה עושה כן תבנה בעולם הזה ותכונן לעולם הבא. עיר סיחון. אם משים אדם

פיערטעס קאפיטעל.

ווער דיא רעכענשאפט וואהל ערוואגט, דיא ער איינסט פאן זיינעם דיעזזייטי-גען לעבען ווירד געבען מיססען, ווירד זיך נור העררן זיינער ליידענשאפטען אונד זיינער זיננענלוסט מאכען אונד זיינען פערפאלל אינס לאסטער פערמיידען, וויא זו לעזען איזט אים טראקטאט אבות (קאפ. ג׳.): עקביא, זאהן מהללאל'ס, זאג-טע: ערוואגע זארגפאלטיג דרייא דינגע אונד דוא ווירסט דער זינדע ענטגעהען: וויססע, וואהער דוא קאממסט, וואהין דוא געהסט, אונד ווען דוא איינסט ווירסט רעכענשאפט געבען מיססען*). זא זאגטען אונזערע פראממען פארגאנגער, איהרער

---

*) היער ווירד איינע שטעללע אוס טראקטאט בבא בתרא (פאל. ע"ח.) אנגעפיהרט, וואו דער פערז (במדבר כ"א, כ"ז, כ"ח.) אויף דיא געוועהנליכע בעקאננטע, אגאדישע ווייזע אללעגאריש געדייטעט, דיא אונטערדריקקונג דער ליידענשאפטען בעלאבט אונד דיא נאהרונג דערזעל-בען העפליך געטאדעלט ווירד. דער איבערזעטצער.

עצמו כעיר זה שמהלך אחר שיחה נאה. מה כתיב אחריו כי אש יצאה מחשבון. תצא אש מן המחשבין ותאכל את שאינן מחשבין. להבה מקרית סיחון. מקרית צדיקים שנקראו שיחים. אכלה ער מואב זה המהלך אחר יצרו כעיר זה שמהלך אחר שיחה נאה. בעלי במות ארנון. אלו גסי הרוח. ונירם. אמר רשע אין רם. אבד חשבון. אבד חשבונו של עולם. עד דיבון. המתן עד שיבא דין. ונשים עד נופח. עד שתצא אש שאינה צריכה נפח. עד מידבא. עד שתדאיב נשמתו. ואמרי לה עד דעבד מאי דבעי עבד: וחסידים הראשונים בגבורתם היו מושלים ביצרם כדי שלא יטמאו נפשם בעבירה. כמו שמצינו ביוסף הצדיק שלא רצה לשמוע בשום ענין לגבירתו אשת פוטיפר. כדגרסינן במסכת יומא פר' אמר להם הממונה (דף ל"ה). תנו רבנן עני ועשיר ורשע באין לדין אמרו עליו על יוסף וכו'. כדאיתא בהקדמת הנר הראשון. וע"כ זכה לגדולה ולברכות רבות. ונתוסף בשמו אות ה"א משמו של הקב"ה. כדגרסינן במסכת סוטה פרק אלו נאמרין (דף ל"ז). אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון הסידא יוסף שקדש שם שמים בסתר זכה והוסיפו לו אות אחת משמו של הקב"ה. יהודה שקדש שם שמים בפרהסיא זכה ונקרא כולו על שמו של הקב"ה. יוסף מאי היא דכתיב (בראשית ל"ט) ויהי כהיום הזה ויבוא הביתה לעשות מלאכתו. רב ושמואל. חד אמר לעשות מלאכתו נכנס. וחד אמר לעשות צרכיו נכנס. ואין איש מאנשי הבית שם. וכי אפשר בית אותו רשע שלא היה שם איש.

ליידענשאפטען מייסטער צו װערדען, אום זיך ניכט מיט דער זינדע צו בעזודלן; װיא דאס בײשפיעל יוסף'ס צייגט, דער דען אנפאָרדערונגען דער פֿרויא פּוטיפר'ס װידערשטאנד לייסטעטע. אין פֿאָלגע דעססען איזט ער שפּעטערהין צו האָהען װירדען אונד צו גראָססעם גליקקע געלאנגט; יא! עס װאורדע זאָגאר, װיא צו לעזען איזט אים טראקטאט סוטה (פֿאָל. ל"ז.), איין בוכשטאבע אויס דעם געטטליכען נאמען זיינעם נאמען איינפערלייבט, (איינע אנשפיעלונג אויף (תהלים פ"א, ו'.), װאָ יהוסף שטאטט יוסף שטעהט)*).

---

*) היער װירד נון אים טעקסטע אויסטפֿירליכער ערצעהלט, װיא עס דיא פֿרויא דעס פּוטיפר דאַרויף אנגעלעגט האַבע, דען אונשולדיגען יינגלינג אין איהרע שלינגע צו ציעהען, װיא אבער אללע איהרע פּלענע אן דעססען אונשולד געשייטערט זייען; בעזאָנדערס האַבע דאס בילד זיינעס פֿאטערס, דאס איהם ערשיענען װאר, דאזו בייגעטראגען, איהן אין זיינעם בעהאַררליכען װידערשטאנדע צו בעשטאַרקען. פֿערנער װירד ערצעהלט, װעלכען נייד דיא ערהעבונג יוסף'ס בייא דען שטערנדייטערן פּרעה'ס ערגעט האַבע, דאס דיעזער אבער איהרע פֿאָרשטעללונגען ניאמאַלס געהאָר געגעבען, װייל ער אן איהם ניכט נור איינען קאָניגליכען אנשטאנד, זאָנדערן אויך אויסערגעװאָהנליכע קענטניססע, בעזאָנדערס איינע זעלטענע קענטניס מעהרערער שפּראַכען בעמערקט האַבע, אונד אנדערע אָהנליכע בעלאָבונגען דעם טוגענדהאַפֿטען פּאַטריאַרכען. פֿערנער װירד דיא בעהויפּטונג געלטענד געמאַכט, דאס װער געלעגענהייט צור זינדע האַט, אונד איהר דעננאָך אויסװייכט, זיך דאַדורך איין בעזאָנדערעס פֿערדיענסט ערװערבע. צור ערלייטערונג װערדען מעהרערע װירקליכע פֿאָרפֿאַללע אנגעפֿיהרט אונד געצייגט, װיא אייניגע נאַמהאַפֿטע געמאַכטען געלעהרטען אין פֿערזוכונג געפֿיהרט װאָרדען, אבער זעלבסט מיט לעבענסגעפֿאַהר שטאַנדהאַפֿט געבליעבען זייען.
דער איבערזעטצער.

תאנו דבי רבי ישמעאל. אותו היום יום אידם היה. והלכו כולם לע״ז. והיא אמרה חולה אני. אמרה אין לי יום שיוסף נזקק לי כהיום הזה ותתפשהו בבגדו וגו׳ (תאנו וכו׳ עד למטה ליתי׳ בגמרא שלנו. דברי המגיה). (תאנו מלמד שעלו שניהם ערומים למטה.) באת דיוקנו של אביו. ונראת לו בחלום (ובגמרא שלנו כתוב בחלון וכ״ה בע״י. דברי המגיה) אמר לו יוסף עתידין אחיך שיכתבו על אבני אפוד ואתה ביניהם. רצונך שימחה שמך מביניהם ותקרא רועה זונות. שנאמר (משלי כ״ט) ורועה זונות יאבד הון. מיד ותשב באיתן קשתו (בראשית מ״ט). אמר רבי יוחנן מלמד ששבה קשתו לאיתנה. ויפוזו זרועי ידיו. מלמד שנעץ עשרה צפורניו בקרקע. ויצאה שכבת זרע מבין צפורני ידיו. מידי אביר יעקב. מי גרם לו ליכתב באפוד אביר יעקב. משם רועה אבן ישראל. משם זכה להיות רועה. שנא׳ (תהלים פ׳) רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף. תנו ראוי היה יוסף לצאת ממנו י״ב שבטים כדרך שיצאו מיעקב אביו. שנאמר (בראשית ל״ו) אלה תולדות יעקב יוסף. אלא שיצאת ממנו שכבת זרע מבין צפורני ידיו. ואף על פי כן יצאו מבנימן אחיו ונקראו על שם יוסף. שנאמר (שם מ״ו) ובני בנימן בלע ובכר וגו׳. בלע שנבלע בין האומות. בכר על שם שהיה בכור לאמו. אשבל ששבו אל. גרא שגר באכסניות. נעמן נעים היה ביותר. אחי וראש הוא אחי וראשי. מופים שהיה פיו כפי אביו. וחופים הוא לא ראה בחופתי ואני לא ראיתי בחופתו. וארד איכא דאמרי שפניו דומין לורד. ואיכא דאמרי שירד לבין אומות העולם. מאי האי דזכה והוסיפו לו אות אחת משמו של הקב״ה. דאמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן בשעה שא״ל פרעה ליוסף ובלעדיך לא ירים איש את ידו וגו׳. אמרו אצטגניני פרעה עבד שלקחו רבו בכ׳ כסף יהיה מושל עלינו. אמר להם גנוני מלכות אני רואה בו. אם כן יהי יודע בשבעים לשון. אמר להם למחר נבדקיה. בליליא בא גבריאל ולימדו שבעים לשון. לא הוה גמיר. הוסיף לו אות אחת משמו ולמד. שנאמר (תהלים פ״א) עדות ביהוסף שמו וגו׳. לצפרא כל לישנא דאישתעי פרעה בהדיה הדר ליה איהו. לסוף היה יוסף משתעי בלשון הקודש. ולא הוה ידע פרעה מאי קאמר. א״ל מאי קא אמרת. א״ל לשון קודש. א״ל אגמריה ניהלי. אגמריה ולא גמיר. א״ל אישתבע לי דלא מחוית. אישתבע ליה. כי קא אמר ליה יוסף אבי השביעני וגו׳. אמר ליה זיל איתשיל אשבועתך. אמר ליה אתשיל נמי אשבועתא דידך. אמר ליה עלה וקבור את אביך וגו׳: יהודה מאי היא דתניא היה רבי מאיר אומר בשעה שהיו ישראל וכו׳ כדאיתא בפ״ח של חג המצות: וג״כ מצינו בבועז ובפלטי בן ליש שמשלו ביצרן והללן הכתוב. כדגרסינן במסכת סנהדרין

פרק כ"ג (דף י"ט) כתיב (שמואל א׳, כ"ה) פלטי. וכתיב (ש"ב ג׳) פלטיאל. אמר רבי יוחנן פלטי שמו ולמה נקרא שמו פלטיאל. שפלטו אל מעבירה שנעץ חרב בינו לבינה. ואמר כל העוסק בדבר זה ידקר בחרב. והכתיב (שם) וילך אתה אישה שנעשה לו כאשה. והכתיב הלוך ובכה אהריה. על מצוה דאזיל מיניה. עד בחורים שנעשו כבחורים שלא טעמו טעם חטא. אמר רבי יוחנן תקפו של יוסף ענותנותו של בועז. דכתיב ויחרד האיש וילפת. אמר רב שנעשה בשרו כראשי לפתות. תקפו של בועז. ענותנותו של פלטי בן ליש הא דאמרן. אמר רבי יוחנן מ"ד (משלי ל"א) רבות בנות עשו חיל זה יוסף ובועז. ואת עלית על כולנה זה פלטי בן ליש. אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונחן מ"ד (משלי שם) שקר החן והבל היופי. שקר החן זה יוסף. והבל היופי זה בועז. אשה יראת ה׳ היא תתהלל זה פלטי בן ליש: ומי שבא לידו דבר עבירה וכבש יצרו וניצל הימנה ולא עשאה. עושין לו נס. ונותנים לו שכר כעושה מצוה. כדגרסינן בסוף פר"ק דקדושין (דף ל"ט). רמי ליה רב טובי בר קיסנא לרבא. תנן כל העושה מצוה אחת מטיבין לו. עשה אין לא עשה לא. ורמינהו ישב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה. א"ל התם כגון שבא לידו דבר עבירה וניצל הימנה. כי הא דרבי חנינא בר פפי תבעה יתיה האי מטרוניתא. עבד מילתא מלייא גופיה שיחנא וכיבי. עבדא היא מילתא ואסיתיה. ערק טשא (פי׳ נטמן) בההוא בי בני דכי הוו עיילי ליה בי תרי אפילו ביממא הוו מיתזקי. למחר אמרי ליה רבנן מאן נטרך. אמר להם שני רומאי (נ"א נושאי) קיסר שמרוני כל הלילה. אמרו ליה שמא דבר ערוה בא לידך וניצלת הימנו. דתניא כל הבא לידו דבר ערוה וניצל הימנו עושין לו נס: גבורי כח עושי דברו לשמוע וגו׳. כגון ר׳ צדוק תבעתיה ההיא מטרוניתא אמר לה חליש ליבאי ולא מצינא. איכא מידי למיכל. אמרה ליה איכא דבר טמא. אמר מאי נפקא מינה דעביד הא אכיל הא שגרה תנורא קא מנחא ליה. סליק וקא יתיב בגויה. אמרה ליה מאי האי. אמר לה דעביד הא נפל בהא. אמרה ליה אי ידעית כולי האי לא צערתיך: רב כהנא הוה קא זבין דיקולי. תבעתיה ההיא מטרוניתא. א"ל איזיל ואקשוט נפשאי. סליק נפל מאיגרא לארעא. אתא אליהו ז"ל קבליה. א"ל אטרחתן ת׳ פרסי. א"ל מאן גרם לך לאו עניותא. יהב ליה שיפא (פי׳ פס כלי) דדינרי. על כן כל המשכיל יסתכל ביום הדין ויירא מדינת של גיהנם. וימשול ביצרו ובכל תאוותיו. ואל יאבד עולם נצחי למען הנאה מעוטה:

(כג) פרק חמישי׃

לעולם יתרחק אדם מלהתיחד עם הגויה שהסתן גדולה וכופין על הזונות. כמו שמצינו בגבירת יוסף ובמטרוניות הנזכרות ובבנות מואב. כי בפתוין היתה סבה להפיל כמה אלפים מישראל ולולי קנאת פנחס שריחם האל יתברך על ישראל ובטל הגזרה נפלו יותר ויותר. ועל דא גזרו הביעל ארמית קנאין פוגעין בו. כדאיתא בפ״ו מן הכלל הראשון. בוא וראה כמה קשה הזנות שהאריך הקב״ה לנביאי שקר אחאב בן קוליה וצדקיה בן מעשיה על הכל חוץ מעל דבר הזנות. כדגרסינן פרק חלק (דף צ״ג) כה אמר ה׳ צבאות אלהי ישראל אל אחאב בן קוליה ואל צדקיהו בן מעשיה הנבאים לכם בשמי שקר הנני נותן אותם ביד נבוכדראצר מלך בבל וגו׳ לאמר ישימך ה׳ כצדקיהו וכאחב אשר קלם מלך בבל באש (ירמיה כ״ט) אשר שרפם לא נאמר אלא אשר קלם. אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי מלמד שעשאם כקליות. כתיב יען אשר עשו נבלה בישראל וינאפו את נשי רעיהם וידברו דבר בשמי שקר אשר לא צויתים ואנכי היודע ועד נאם ה׳. מאי עבדו אזל צדקיהו לברתיה דנבוכד נצר וא״ל כה אמר ה׳ השמעי אל אחאב. ואחאב אמר לה השמעי לצדקיה. אזלה ואמרה לאבוה. אמר ידענא לאלההון דשונא זמה הוא. חזי כי אתו לגבך שדרינהו לגבאי. כי אתו לגבה שדרינהו לגביה דאבוה. אמר להו מאן אמר לכון. אמרו הקב״ה. והא חנניה מישאל ועזריה שאלתינהו ואמרו לי אסור. א״ל אנן נמי נביאי כוותייהו. לדידהון לא אמר ולדידן אמר. אמר להו בעינא דאיבדקינכו כחנניה מישאל ועזריה. אמרו ליה אינון תלתא ואנן תרי. אמר להו בחרו מאן דבעיתון גבייכו. בחרו יהושע כהן גדול אמרו בזכותיה דידיה מצלינן שדינהו. אינהו קלו כקינסי. יהושע כהן גדול אחריך מאניה. א״ל ידענא דצדיקא רבא את. מאי טעמא איחרוך מאנך. וחנניה מישאל ועזריה ריח נור לא עדת בהון. אמר ליה אינון תלתא ואנא לחודאי. אמר ליה והא אברהם לחודיה הוה. התם לא איתייהב רשותא לנורא למיכל. הכא איתייהב רשותא לנורא למיכל. ועוד תרי קינסי יבישא וחד רטיבא כי קלו הנך תרי יבישי רטיבא

פינפטעס קאפיטעל.

דער מענש מוס טרעכטען דאס אלליינזיין מיט פרויענצימערן צו פערמיידען זוכען, וויא עס דער ערצפאטער יוסף געמאכט האט. דיא פאלגע דער אונצוכט זינד בעקאננטליך פיעלע טויזענדע פאן אונזערן פארפאהרען איין רויב דעס טאדעס געווארדען, אונד נאך פיעל מעהרערע וואהרען פאן איהנען אומגעקאממען, האטטע ניכט דער פראממע אייפער דעס פנחס בעווירקט, דאס גאטט זיך איהרער ערבארמט אונד דעם איבעל איין ענדע געמאכט האטטע (זיע. במדבר קאפ. כ״ה). יא מיזט צו

מי לא מיהרך. ומאי טעמא איענש. אמר רב פפא משום דהוו בניו נסבין גרושות ולא מיחה בהון. שנאמר (זכריה ג') ויהושע היה לבוש בגדים צואים. וכי דרכו של יהושע ללבוש בגדים צואים. אלא שהיו בניו נושאים נשים שאינן הגונות לכהונה ולא מיחה בהון. וגרסינן בב"ר פרשה כ"ו רבי עזריא ורבי סימון בשם ריב"ל אמרו על הכל הוא מאריך אפיה חוץ מזנות. מה טעם (נ"ל מה טעמיה (דריב"ל) וכ"ה במדרש. דברי המגיה) ויראו בני האלהים את בנות האדם וגו'. מה כתיב בתריה ויאמר ה' אמחה את האדם. ובעון ניאוף (ארמית) נופל בי"א ארורים הכתובים בתורה שנאמרו עליו. כדגרסינן במסכת סוטה פרק אלו נאמרין (דף ל"ז). דרש רבי יהודה בר נחמני מתורגמניה דרבי לוי כל הפרשה לא נאמרה אלא בנואף ונואפת שנאמר (דברים כ"ז) ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה. פסל ומסכה ארור סגי ליה. אלא זה הבא על (הערוה כצ"ל כנוכח למעיין שם בגמ'. דברי המגיה) (ארמית) והוליד בן ועובד ע"ז (מפני שאסור לבוא בקהל) אמר הקב"ה ארורים אביו ואמו של זה שכן גרמו לו. ופירשו עליו כיוצא בו ארור מקלה אביו ואמו זה המוליד בן מן (הערוה כצ"ל) (הארמית) שגרם לבני להקל אביו. וכן משנה עור וכן כל כיוצא בהם: והבא על הארמית נופל עמה בגיהנם. כדגרסינן במדרש תנחומא ובפרק אמר להם הממונה (דף ל"ה). ולא שמע אליה לשכב אצלה (בראשית ל"ט). בעולם הזה. להיות עמה בעולם הבא. ועבירה זו מתחברת עם האדם ביום הדין. כדגרסינן בפרק קמא דע"ז (דף ה'). אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל העושה מצוה אחת בעה"ז מקדמתו והולכת לפניו. שנאמר (ישעיה נ"ח) והלך לפניך צדקך וגו'. וכל העובר עבירה אחת בעה"ז מלפפתו והולכת לפניו ביום הדין. שנאמר (איוב ו') ילפתו ארחות דרכם יעלו בתהו ויאבדו. רבי אלעזר אומר קשורה בו ככלב. שנאמר ולא שמע אליה לשכב אצלה

לעזען אין בראשית רבה (אבשניטט כ"ו.): דאָ פיעל אַנגאוטה גאָטט אויך בעזיטצט, דאָ איבט ער זיא אַם וועניגסטען געגען דעניעניגען, דער אונצוכט טרייבט. דאָ אייזט אויך צו לעזען אים טראַקטאַט סוטה (פאָל. ל"ז.): רבי יהודה, זאָהן כחמני'ס, זאַגטע: דער גאַנצע אַבשניטט (פאָן דען פליכען, דברים כ"ז, ט"ו.) אייזט נור געגען דיא עהעברעכער אונד דיא עהעברעכעריננען געריכטעט*).

---

*) דיעס ווירד נון אים טעקסטע דורך מעהרערע דייטונגען דער איינצעלנען פלוכענדען שטעללען הערויסגעבראַכט. אויסערדעם ווערדען מעהרערע תלמודישע שטעללען אנגעפיהרט, וועלכע דיא האָהע שטראַפבאַרקייט דיעזעם לאַסטערס אויססרעכען. יענע טוגענד, הייסט עס, דיא דער מענש היער אויסאיבט, געהט איהם נאַך יענזייטס פאָראויס, זאָ וויא יעדע זינדע, בעזאָנדערס אַבער דיעזע איהן אוועקלאַמאמערט, אונד אַם טאַגע דעס געריכטעס געגען איהן אויפטריטט. זאָ פיעלע זינדען דער מענש היעניעדען אויך בעגעהען מאַג, זאָ ביסע ער זיא דאָרט אַב, נור דיעזע קאָננע ער ניכט אַבביסען; אמַן אייסטע דאַהער יעדע, אויך דיא ענטפערנטעסטע פערנאַכלאַססונג פערמיידען, וועלכע צו דיעזער זינדע פיהרען קאָננטע.

בעה״ז. לחיות עמה ביום הדין. ולא עוד אלא שאינו עולה מגיהנם. כדגרסינן במסכת עירובין פרק עושין פסין (דף י״ט). אמר ריש לקיש פושעי ישראל אין אור של גיהנם שולטת בהם קל וחומר ממזבח הזהב. ומה מזבח הזהב שאין בו אלא כעובי דינר זהב עומד כמה שנים ואין אור שולטת בו. פושעי ישראל שמלאים מצות כרימון דכתיב (שה״ש ד׳) כפלח הרמון רקתך ואמר רבי שב״ל אפי׳ ריקנין שבך מלאים מצות כרמון על אחת כמה וכמה. ואלא הכתיב (תהלים פ״ד) עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו. ההוא דמחייבי דינא חדא שעתא בגיהנם ונחית אברהם ומסיק להו. בר ממאן דבעל ארמית דמשכתא ערלתיה ולא קא מסיק ליה. לפיכך הירא יתרחק מן היחוד כדי שלא יבא לידי הסתה. ומן ההרהור כדי שלא יבוא לידי עבירה:

(כד) פרק ששי.

אשרי אדם מפחד תמיד מליפול ביד יצרו הרע. ומתגבר בכל יום להלחם כנגדו. כדי שלא יטעום טעם חטא. כדגרסינן בפסחים פרק האשה (דף פ״ז). אמר רב זוטרא בר טובי׳ אמר רב. מאי דכתיב (תהלים קמ״ד) אשר בנינו כנטיעים מגודלים בנעוריהם בנותינו כזוית מחוטבות תבנית היכל. אשר בנינו כנטיעים אלו בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא. בנותינו כזויות. אלו בחורות ישראל שמגידות פתחיהן לבעליהן. וכן הוא אומר (זכריה ט׳) ומלאו כמזרק כזויות מזבח. ואי בעית אימא מהכא מזוינו מלאים מפיקים מזן אל זן. מחוטבו׳ תבנית היכל. אלו ואלו מעלה עליהם הכתוב כאלו נבנה היכל בימיהם: וגרסינן בפרק עושין פסין (דף כ״א). דרש רבא מאי דכתיב (שיר השירים ז׳) הדודאים נתנו ריח. אלו בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא. ועל פתחינו כל מגדים אלו בחורות ישראל שמגידות פתחיהן לבעליהן. חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך. אמרה

זעכסטעס קאַפּיטעל.

הייל דעם מענשען, דער שטעטס פֿאָרזיכטיג איזט, דאַס ער ניכט אין דיא געוואַלט דעס באָזען טריעבעס געראַטהע, פֿיעלמעהר פֿאָרטוואָהרענד איהן צו בעקאָמפפֿען זוכט, אום ניכט פֿאָן דער זינדע געשמאַקק צו פֿינדען, וויא צו לעזען איזט אים טראַקטאַט פסחים (פּאַל. פ״ז.): רב זוטרא, זאָהן טוביה׳ס, זאַגטע אים נאַמען דעס רב: ווען עס (תהלים קמ״ד, י״ב.) הייסט: „אונזערע זאָהנע גלייכען יונגען פפֿלאַנצ־צען, אונזערע טאָכטער שאָן געהויענען עקקזיילען" זאָ דייטעט דער אויסדרוקק: „אונזערע זאָהנע גלייכען יונגען פפֿלאַנצען" אויף דיא איזראַעליטישען יינגלינגע, וועל־כע נאָך קיינע זינדע געקאָסטעט, אונד דער אויסדרוקק: „אונזערע טאָכטער גליי־כען שאָן געהויענען עקקזיילען" אויף דיא איזראַעליטישען מאָדכען, וועלכע איהרע אונשולד צו פֿערוואַהרען וויססען. ווען עס פֿערנער הייסט: נייעס וויא אַלטעס האַ־בע איך דיר אויפבעוואַהרט, מיין ליעבער! (שיר השירים ז׳, י״ד.) זאָ איזט דיעס

כנסת ישראל לפני הקב"ה. רבונו של עולם גלוי וידוע לפניך שהרבה גזירות גזרתי על עצמי יותר ממה שגזרת עלי וקיימתי: ואל יאמן אדם בעצמו. אבל לעולם יתיירא מן החטא כמו ששנינו במסכת אבות פרק שני. הלל אומר אל תפרוש מן הצבור. ואל תאמין בעצמך עד יום מותך וכו': והרי מצינו גדול הדור נטבע במצולה זאת. כדגרסינן פרק חלק (דף ק"ז). אמר רב יהודה אמר רב לעולם אל יביא אדם עצמו לידי נסיון. שהרי דוד המלך הביא עצמו לידי נסיון ונכשל. אמר לפניו רבונו של עולם מפני מה אומרים אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ואין אומרים אלהי דוד. א"ל אינהו מנסו לי ואת לא מנסית לי. אמר ליה (תהלי' כ"ו) בחנני ה' ונסני צרפה כליותי ולבי. אמר ליה מנסינא לך ועבידנא מילתא בהדך דלדידהו לא הודעתינהו ואת מודענא לך דמנסינא לך בדבר ערוה. מיד ויהי לעת הערב ויקם דוד מעל משכבו (שמואל ב', י"א). אמר רב יהודה אמר רב שהפך משכבו של לילה למשכבו של יום ונתעלמה ממנו הלכה. דאמר רבי יוחנן. אבר קטן יש בו באדם. משביעו רעב. מרעיבו שבע. ויתהלך על גג בית המלך וירא אשה רוחצת מעל הגג. הות חייפא רישא תותי חלתא. אתא שטן אידמי ליה כציפרתא. פתק ביה גירא ולא אדרכיה. עד דשמטיה לחלתא. מיד (שם) וישלח דוד וידרש לאשה ויאמר הלוא זאת בת שבע וגו'. וישלח דוד מלאכים ויקחה ותבוא אליו וישכב עמה והיא

גלייכזאם איינע אנדערע ישראל'ס אן גאטט: „הערר דער וועלט! עס איזט דיר וואהל בעקאננט, דאס איך מיר זעלבסט מעהר בעשווערליכקייטען אויפערלעגט הא־בע, אלס דוא יע געטהאן, אונד דאך האבע איך זיא טרייליך פאללזאגען." דער מענש אבער דארף היערין ניכט צו פיעל זעלבסטפערטרויען האבען, זאנדערן זיך שטעטס דער זינדע פירכטען, וויא צו לעזען איזט אים טראקטאט אבות (קאפ. ב'.): הילל זאגטע: זאנדערע דיך ניכט אב פאן דער געמיינדע אונד פערטרויע דיר זעלבסט ניכט ביז אן דיינען שטערבעטאג. וויר האבען וואהרגענאממען, דאס דער גרעסטע מאן זיינער צייט אין דיעזער טיעפע אונטערגינג, וויא צו לעזען איזט אים טראקטאט סנהדרין (פאל. ק"ז.): רבי יהודה זאגטע אים נאמען דעם רב: דער מענש זאלל זיך ניא אין פערזוכונג בריגגען, נאכדעם דער קאניג דוד זיך אין פערזוכונג בראכ־טע אונד דארין פערונגליקקטע; ער האטטע נעהמליך צו גאטט געשפראכען: הערר דער וועלט! ווארום שפריכט מאן (אים געבעטע): גאטט אברהם'ס, גאטט יצחק'ס אונד גאטט יעקב'ס אונד ניכט: גאטט דוד'ס? דא אנטווארטעטע איהם גאטט: זיא זינד פאן מיר פערזוכט ווארדען, דוא אבער ביזט עס ניכט געווארדען; דא שפראך דוד: פריפע מיך, א הערר! אונד פערזוכע מיך! לייטרע מיינע ניערען אונד מיין הערץ! (תהלים כ"ו, ב'.). וואהלאן! שפראך היעראויף גאטט צו איהם, איך וויל דיך פערזוכען אונד דיר עטוואס טהון, דאס איך איהנען ניכט גע־טהאן, אינדעם איך דיר אים פאראויס אנזייגע, דאס איך דיך מיט איינער פערבא־טענען פרויא אין פערזוכונג בריגגען וויל, אונד זיעהע דא! אלס עס אבענד וואר אונד דוד פאן זיינעם לאגער אויפשטאנד (שמואל ב'. י"א, ב'.) או. ז. וו. אום זיך אלזא פאר זאלכען בעדענקליכקייטען צו זיכערן, האבען דיא ראבבינען פערבאטען,

מתקדשת מטומאתה. היינו דכתיב (תהלים י״ז) בחנת לבי פקדת לילה וגו׳: ולשמור מספק זה גזרו על הייחוד כדי שלא יבוא לידי עבירה. כמו ששנינו בסוף פרק עשרה יוחסין במסכת קדושין (דף פ׳). לא יתיחד איש אחד עם שתי נשים. אבל אשה אחת מתייחד׳ עם שני אנשים. רבי שמעון אומר אף איש אחד מתיחד עם שתי נשים. בזמן שאשתו עמו ישן עמהם בפונדקי. מפני שאשתו משמרתו. מתיחד אדם עם אמו ועם בתו וישן עמהם בקרוב בשר. הגדילו זו ישנה בכסותה וזה ישן בכסותו. לא ילמד אדם רווק סופרים ולא תלמד אשה סופרים. רבי אליעזר אומר אף מי שאין לו אשה לא ילמד סופרים. רבי יהודה אמר לא ירעה רווק בהמה. לא יישנו שני רווקים בטלית אחת וחכמים מתירין. כל שעסקו עם הנשים לא יתייחד עם הנשים. ולא ילמד אדם את בנו אומנות בין הנשים. ואמרי׳ עלה בגמרא לא יתייחד איש אחד עם שתי נשים מאי טעמא. דתנא דבי אליהו הואיל ונשים דעתן קלה. ואמרינן עלה בגמרא (דף פ״א) אמר רב מלקין על היחוד ואין אוסרין על היחוד. ואמרי׳ עלה אמר רבה בעלה בעיר אין חוששין (לה) משום ייחוד: רב ביבי איקלע לבי רב יוסף. בתר דכרך ריפתא. אמר להו שקולו דרגא מתותי ביבי. והאמר רבה בעלה בעיר אין חוששין (לה) משום ייחוד. שאני רב ביבי דשושבינתיה הואי וגייסא ביה. ואמרי׳ עלה הנך שבוייתא דאתו לנהרדעא. אסקינהו לבי רב עמרם חסידא. בהדי דקא חלפה הדא מינייהו (פי׳ ססיתה עוברת ע״פ הלרובה סמן העליה לבית). נפל נהורא באפומא (פי׳ נפל אור בבית דרך החלון ססיו פניה מאירים). שקליה רב עמרם לדרגא וקא סליק ואזיל. כי מטא לפלגא דדרגא איפשח

איט פֿרויענספֿערזאָנען אין איינעם אונד דעמזעלבען ציממער אַללײן צו זיין, וויא צו לעזען איז טראַקטאַט קדושין (פֿאָל. פ׳.): איין מאַן דאַרף ניכט מיט צווייא פֿרויען, וואָהל אַבער איינע פֿרויא מיט צווייא מאַננערן אַללײן זיין; רבי שמעון זאַגטע: עס דאַרף אויך איין מאַן מיט צווייא פֿרויען אַללײן זיין אין איינעם אונד דעמזעלבען ווירטהסהויזע, ווען זיינע אייגנע פֿרויא מיט איהם איזט; איין אונפֿערהייראַטהעטער זאָלל קיין קינדערלעהרער זיין. רבי אליעזר זאַגטע, זעלבסט איין פֿערהייראַטהעטער, דעססען פֿרויא ניכט בייא איהם איזט, זאָלל קיין קינדערלעהרער זיין; אויך זאָלל איינע פֿרויא קיינע לעהרערין זיין או. ז. וו.*); אויך זאָלל ניעמאַנד זיינען זאָהן אין געווערבע טרייבען לאַססען, דאַס איינען הייפֿיגען אומגאַנג מיט

---

*) איזך טעקסטע ווירד היער פֿאָן מעהרערען אַלטען ראַבבינען בעריכטעט, וויא וועיט זיא איהרע קײשהייט געטריעבען האָטטען, יאַ! דאַס איינער דערזעלבען, וועלכער זיא פֿערלעצט צו האַבען גלויבטע, אויס געוויססענסביססען דאַריבער זיך אין איינען ברעננענדען אָפֿען געשטירצט האַבע. בעזאָנדערס ווירד דאַרויף אויפֿמערקזאַם געמאַכט, וויא אין דיעזער היזזיכט אויך דער פֿראָמססטע פֿיר זיך ניכט שטעהען קאָננע; דיעזע בעהויפטונג ווירד דורך פראַקטישע בייאשפיעלע בעשטאָטיגעט אונד דאַהער דער ראַטה ערטהיילט, נאַך דעם בייספיעל נאַכאַהמאַט געמאַכטער מאַננער, יעדער געלעגענהייט צור זינדע אויס דעם וועגע צו געהען אונד אין פֿאַללען, וואָ דיעס ניכט אַנגעהט, זיינע ליידענשאַפֿט מאָגליך צו בעקאַמפֿען.

דער איבערזעצער.

(פי' הרחיב וחיזק רגליו לעמוד במקומו בחוזק לעמוד ולהתגבר על יצרו) רמא קלא נורא בי רב עמרם. נורא בי רב עמרם. אתו רבנן אמרו ליה כסיפתין. אמר להו מוטב תכספון מיני בהדין עלמא. ולא תכספון מיני בעלמא דאתי. אשבעיה ליצריה דיפוק מיניה. ונפק מיניה כי דיקלא דנורא. אמר ליה חזי דארת דנורא ואנא מבשרא ואנא עדיפנא מינך: רבי מאיר הוה מתלוצץ בעוברי עבירה. יומא חד אידמי ליה שטן כאיתתא בהך גיסא דנהרא. לא הות מברא. נקט מצרא (פי' חבל) וקא עבר ואזיל. כי מטא פלגא דמצרא שבקיה (פי' יצר הרע לר' מאיר) אמר ליה אי לאו דקא מכריזין עלך ברקיעא. הוהרו ברבי מאיר ותורתו. שויתי' לדמך תרי מעי: פלימו הוה רגיל דקאמר גירא בעיניה דשטן. יומא חד מעלי יומא דכפורי הוה אידמי ליה כעניא אתא קרא אבבא אפיקו ליה ריפתא. אמר כולי עלמא אגוואי ואנא אבראי. אתיוהו (אמר כל עלמא אתכא ואנא לא דאי) אקרבוהו אפתורא. מלי נפשיה שיחני וכיבי. אמרו ליה תוב שפיר (פ"ה שב כהוגן אלא ממאיסנו). יהבו ליה כסא אבמר בגוי' (פי' שלא כיה ליהס סיגלאת מן הריאה). נחרו ביה. שקא ומית. שמע דקאמרי קטל פלימו גברא. ערק וטשא (פי' ונחבא) בבית הכסא. אזל בתריה. נעל קמיה. כי חזייה דקא מצטער גלי ליה נפשיה. א"ל מ"ט אמר מר הכי. ואלא היכי קאמינא. אמר ליה לימא מר רחמנא ליגער ביה בשטן: רבי חייא בר אשי הוה רגיל כל עידנא דהוה נפיל אאפיה. אמר רחמנא יצילנו מיצר הרע. יומא חד שמעתינהו דביתהו. אמרה מכדי כמה שנין דפריש מנאי. מאי טעמא אמר הכי. יומא חד הות קא גרים בגינתי'. קשטה נפשה חלפה ותנייה קמיה. אמר לה מאן את. אמרה ליה אנא חרותא (פ"ה שם זונה הנכרת בעיר). דהדרי מיומא (פ"ה שחזרתי היום הלום). תבעה. אמרה ליה אייתא ניהלי להך רומנא דריש צוציתא. (פ"ה ענף קטן ששיה בראש הדקל). אשוור (פ"ה קפץ) אתיא ניהליה. כי אתא לביתי' הוה קא שגרה דביתהו תנורא. סליק וקא יתיב בגויה. אמרה ליה מאי האי. אמר לה הכי והכי הוה מעשה. אמרה ליה אנא הוא. לא אשגח בה עד דיהבה סימניה אמר לה אנא מיהא לאסורא איכווני. אמרו כל ימיו של אותו צדיק הוה מצטער עד שמת באותה מיתה. ומאי דריש דתניא אישה הפרם וה' יסלח לה (במדבר ל') במה

פרויען ערפאָרדערט, דאַ יאַ אויך דיא גראָסטען אָננער, וויא רבי מאיר, רבי חייא, זאָהן אשי, אונד אַנדערע איין צו וייט געטריעבענעס פערטרויען צו איה= רער טוגענד דורך דיא פערזוכונג, אין וועלכע זיא דעננאָך גערַאטהען וואַרען, בערייעט האַבען, יאַ זעלבסטערער, אָבגלייך ער דער פערזוכונג ווידערשטאַנדען האַטטע, דעננאָך אין פאָלגע פאָן געוויססענסביססען זיך דען טאָד צוזאָג; יענער ברייתא צופאָלגע וועלכע לויטעט: עס הייסט: דער מאַן האַט איהרע געליבדע אויפגעלאָזט אונד דער עוויגע ווירד איהר פערגעבען (במדבר ל', י"ג.); דאַמיט דייטעט דיא טריפט

הכתוב מדבר. באשה שנדרה בנזיר ושמע בעלה והפר לה. והיא לא ידעת שהפר לה בעלה. והיתה שותה יין ומיטמאה למתים. וכשמגיע רבי עקיבא אצל פסוק זה היה בוכה ומה מי שנתכוון לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה אמרה תורה צריך כפרה וסליחה. מי שנתכוון לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר על אחת כמה וכמה. כיוצא בדבר אתה אומר (ויקרא ה׳) והוא לא ידע ואשם ונשא עונו. במה הכתוב מדבר במי שנתכוון לאכול שומן ועלה בידו חלב אמרה תורה והוא לא ידע ואשם ונשא עונו. מי שנתכוון לאכול חלב ועלה בידו חלב על אחת כמה וכמה. א״סי בן יהודה אומר והוא לא ידע ואשם ונשא עונו. על דבר זה ידוו כל הדווים: ולא האנשים בלבד שיש להם לירא מן החטא תמיד. אלא אפילו הנשים שיש להן בושת יותר כדבר תפחדנה מלהיות מפותות לדבר עבירה. שכבר מצינו בגדולה שבנשים שהיתה מתלוצצת במה שאמרו ז״ל דעתן של נשים קלה ונכשלה בדבר. כדגרסינן בפרקא קמא דעבודה זרה (דף י״ח). אזל רבי מאיר וערק לבבל. איכא דאמרי משום מעשה דברוריה. ופ״ה שפעם אחת לגלגה על מה שאמרו ז״ל נשים דעתן קלה. ואמר לה חייך סופך להודות לדבריהם. וצוה לאחר מתלמידיו לנסותה לדבר עבירה. והפציר בה ימים

דען פֿאַלל מַן, ווען איינע פֿרויא איין געלִיבדע דער ענטהאַלטזאַמקייט (פֿאָן געוויססען טפייזען אונד געטראֶנקען) געטהאַן, דער מאַן עס האֶרט אונד אויפֿלאֶזט, דיא פֿרויא אַבער, וועלכע דיעס אויפֿלאֶזען ניכט האֶרט, וויין טרינקט, אָדער זיך מַן טאָדטען פֿערמונרייניגט*). געדאַכטער פֿערזע ריהרטע אויך טטעטס דען (בעריהמטען) רבי עקיבא צו טהראֶנען, זאָ אָפֿט ער דאַראַן קאַם. ווען יעמאַנד, ריעף ער אויס, דיא אַבזיכט האַטטע, פֿערבאָטענעס פֿלייש צו עססען, אונד עס קאַם איהם טטאַטט דעססען לאַמפֿלייש אין דיא האֶנדע, זאָ בעדאַרף ער נאַך דען וואָרטען דער טריפֿט איינער פֿערזאֶהנונג, אום וויא פֿיעל מעהר בעדאַרף דעריעניגע איינער פֿערזאֶהנונג, דער דיא אַבזיכט האַטטע, פֿערבאָטענעס פֿלייש צו עססען, אונד עס קאַם איהם וויכקליך פֿערבאָטענעס פֿלייש אין דיא האֶנדע! גלייכטראַגאַמען הייסט עס אין דער טריפֿט: ווען ער עס ניכט וויס אונד זינדיגעט, זאָ איס ער זיינע זינדע ביסען (ויקרא ה׳, י״ז.). דיא טריפֿט, זאַגען דיא ראַבבינען, רעדעט היער פֿאָן דעם פֿאַלל, ווען יעמאַנד דיא אַבזיכט האַטטע, פֿעטט צו עססען, אונד עס קאַם איהם אונטליט אין דיא האֶנדע, וועלכעס ער נון אָהנע צו וויססען, דאַס עס אונטליט איזט, געניעסט, אונד דענגאָך זאַגט דיא טריפֿט, דאַס ער זיינע זינדע ביסען מוססע; אום וויא פֿיעל מעהר איזט דיעס ביי דעמיעניגען דער פֿאַלל, וועלכער דיא אַבזיכט האַט, אונטליט צו עססען, אונד עס קאָממט איהם וויקליך אונטליט אין דיא האֶנדע! אינדעססען איזט קייטהייט ניכט נור איינע פֿפֿליכט דער מאֶננער, זאָנדערן אויך דער פֿרויאענס־ פערזאָנען, אָבגלייך דיעזע מעהר אַלס יענע דורך איהרע נאַטירליכע טאַאַהאַפֿטיגקייט געטיטצט זינד, וואָריבער נאַכצולעזען איזט דער טראַקטאַט עבודה זרה (פֿאָל. י״ח.).

---

*) ד. ה. אָבגלייך זיא היער דער טהאַט נאַך ניכט געזינדיגעט האַט, זאָ האַט זיא עס דאָך דער געזיננונג נאַך, דאַ זיא פֿאָן דער אויפֿלאֶזונג איהרעס געליבדעס ניכטס געוואוסט.

דער איבערזעטצער.

רבים עד שנתרצית. וכשנודע לה הדבר חנקה עצמה. וערק רבי מאיר מחמת כיסופא: ולאו דווקא ביחוד ערות אלא אפילו ביחוד פנויה. כמו שאמרו על מה שאירע לתמר עם אמנון. כדגרסינן במסכת סנהדרין פרק כ״ג (דף כ״א). אמר רב יהודה אמר רב באותה שעה גזרו על היחוד ועל הפנויה. יחוד דאורייתא הוא. דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק רמז ליחוד מן התורה מנין. שנאמר (דברים י״ג) כי יסיתך אחיך בן אמך. וכי בן אם מסית בן אב אינו מסית. אלא לומר לך בן מתיחד עם אמו. ואין אחר מתיחד עם כל העריות שבתורה. אלא אימא על ייחוד של פנויה. על כן הבא לידי נסיון ישבר תאותו וינצחהו ויהא שכרו גדול. כדאמרינן לפום צערא אגרא. וגרסינן במסכת מכות פרק אלו הן הלוקין. רבי שמעון אומר (שם י״ב) רק חזק לבלתי אכול הדם. ואומר לא תאכלנו למען ייטב לך ולבניך אחריך. ומה אם הדם שאין נפשו של אדם מתאוה ממנו. הפורש ממנו מקבל שכר. גזל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להם ומחמדתן. הפורש מהם על אחת כמה וכמה שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות:

(כח) פרק שביעי.

אף על פי שיצר לב האדם רע מנעוריו. אם יתחיל לשברו ולדכאו בתחלת נערותו. יהא קל בעיניו לנצחו לכל דבר שירצה. אבל אם יפול ביד יצרו בתחלה וימשך אחריו. ימצאנו בכל עת יותר כבר עליו וקשה לנצחו ומתגבר עליו בכל יום. כדגרסינן במסכת סוכה פרק החליל (דף נ״ב). אמר רב

אום זאָ פֿערדיענסטליכער איזט עס, אין פֿערזוכונגספֿאֶללען שטאַנדהאַפֿט צו בלייבען אונד טטעטעס איין ריינעס, קייטעס לעבען צו פֿיהרען, וויא צו לעזען איזט אים טראַקטאַט מכות (פֿאָל. כ״ב). רבי שמעון זאַגטע: עס הייסט: בלייבע פֿעסט, דאַס בלוט ניכֿט צו געניעססען (דבריס י״ב, כ״ג). פֿערנער: דוא זאָללסט עס ניכֿט געניעססען, דאַמיט עס דיר וואָהלערגעהע אונד דיינען קינדערן נאַך דיר (דאַזעלבסט פֿער: כ״ה). ווען נון דעריעניגע, דער זיך דעס בלוטס, אַלס איינעס דינגעס, וואָנאַך דער מענש קיין געלוסטע טראָגט, ענטהאָלט, איינען זאָלכען לאָהן דאַפֿאָן טראָגט, אום וויא פֿיעל גרעססער מוס דיא בעלאָהנונג דעמיעניגען זיין, דער זיך דעס רויבעס אונד דעס פֿערבאָטענען אומגאַנגעס מיט פֿרויענציממערן ענטהאָלט, וואָצו דער טריעב אים מענשען זאָ מעכֿטיג ווירקט!

זיעבענטעס קאַפּיטעל.

אָבגלייך דעם מענשען פֿאָן יוגענד אויף איין בעזער טריעב איינגעוואָהנט, זאָ ווירד עס איהם, ווען ער טאָן פֿריה אַנפֿאַנגען ווירד, איהם צו ווידערשטעהען, אַס ענדע דענגאָך לייכֿט ווערדען, איהן צו בעזיעגען; לעסט ער זיך אַבער אַנפֿאַנגס פֿאָן איהם בעהערשען אונד מַן זיך לאָקקען, זאָ ווירד עס איהם איממער שווערער ווערדען, זיך פֿאָן איהם לאָז צו מאַכֿען, פֿיעלמעהר ווירד ער טעגליך מעהר פֿאָן איהם בעזיעגט ווערדען, וויא צו לעזען איזט אים טראַקטאַט סוכה (פֿאָל. נ״ב). רב אמי זאַגטע:

אסי בתחלה יצר הרע דומה לחוט של עכביש ולבסוף דומה כעבות העגלה. שנאמר (ישעיה ה׳) הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה. וגרסינן נמי פרק הרואה (דף ס״א). דרש רב נחמן בר רב חסדא מאי דכתיב (בראשית ב׳) וייצר ה׳ אלהים בשני יודין. שתי יצירות הללו למה. אחת לטובה ואחת לפורענות. מתקיף לה רב נחמן בר רב יצחק. אלא מעתה גבי בהמה דלא כתיב בה וייצר הכי נמי דלא שליט בה יצר הרע והא קא חזינן דמזיקא ונשכא ובעטא. אלא כרב שמעון בן פזי דאמר אוי לי מיוצרי. אוי לי מיצרי. ללמד שיצר הרע גובר על האדם. ואין מניחו לעשות רצון קונו אם לא ילחם עמו. ואמרינן שם עלה תניא רבי יוסי הגלילי אומר צדיקים יצר טוב שופטן. שנאמר (תהלים ק״ט) ולבי חלל בקרבי. רשעים יצר הרע שופטן. שנאמר (שם ל״ו) נאם פשע לרשע בקרב לבי. בינונים זה וזה שופטן. שנאמר (שם ק״ט) כי יעמוד לימין אביון להושיע משופטי.

דער בעזע טריעב גלייכט אנפאנגס דעם פאדען איינעס שפיננגעוועבעס, צולעטצט אבער דעם שטראנג איינעס וואגענס; וויא עס הייסט: וועהע דענען, וועלכע דיא זינדע ציעהען אן אונבעדייטענדען שנירען, דאס פערברעכען וויא אם וואגענ־שטראנג. אויך איזט צו לעזען אים טראקטאט ברכות (פאל. ס״א.): רב נחמן, זאהן דעם רב חסדא, בעמערקטע פאלגענדעס: עס הייסט: וייצר ה׳ אלהים עס בילדעטע דער עוויגע, גאטט (בראשית ב׳, ז׳.), אונד צוואר דאס ווארט וייצר מיט געדאפפעלטעם יו״ד, דיעס דייטעט דאראוף הין, דאס דעם מענשען צווייערלייא טריעבע איינגעוואהנען, דער טריעב צום גוטען אונד דער טריעב צום בעזען. היאגעגען ווענדעט רב נחמן, זאהן יצחק, איין: היעראויס ווארע אלזא צו שליעסען, דאס דאז טהיער, בייא דעססען שאפפונגסגעשיכטע יענעס ווארט ניכט פארקאממט*), קיינען בעזען טריעב האטטע, וואס אבער ווידער דיא ערפאה־רונג איזט, דא וויר זעהען, דאס דאז טהיער שאדען אנריכטעט, בייסט, שטאסט א. ז. וו. (אונד פאלגליך איינען בעזען טריעב האבען מוס?) וויר ווענדען אונס אלזא ליעבער צור ערקלארונג דעם רב שמעון, זאהן פזי׳ס, וועלכער אין דעם ווארטע וייצר (מיט געדאפפעלטעם יו״ד) דיא אנדייטונג פינדעט אוי לי מיוצרי אונד אוי לי מיצרי: וועהע איר, ווען איך איינעם שאפפער, וועהע איר, ווען איך איינעם טריעבע פאלגע! וואס אונס בעלעהרט, דאס דער בעזע טריעב דען מענשען שטעטס צו אונטעריאכען שטרעבט אונד איהן דען ווילען זיי־נעס שאפפערס ניכט ערפיללען לאסט, אהנע דאס ער זיך מיט איהם אין איינען קאמפף איינלאסט**). רבי אליעזר שפראך, הייסט עס אים טראקטאט סוכה (פאל. נ״ב.):

*) ד. ה. אנפאנגס בייא בעגיננע זיינער ענטשטעהונגסגעשיכטע, וואו דער אויסדרוק ויעש פארקאממט (בראשית א׳, כ״ה.), שפעטערהין אבער (בראשית ב׳, י״ט.) קאממט אללערדינגס דאס ווארט ויצר מיט איינעם איינפאכען יו״ד פאר; דעננאך בעגרייפען וויר דיעזעס גאנצע רייזאננעמענט ניכט רעכט, דא דאך אויך בייא ערצעהלונגען פאן ערשאפפונג דעס מענשען דער אויסדרוק וייצר ניכט זאגלייך, זאנדערן עבענפאללס ערסט שפעטער פארקאממט; קאממט אבער אויך דאס פריהער אדער שפעטער, וויא נאטירליך, ניכטס אן, זא קאממט יא, וויא געזאגט, דער אויסדרוק ויצר אויך אים בעריכט פאן ערשאפפונג דעס טהיערעס, אונד צוואר מיט איינעם איינפאכען יו״ד פאר, עבען וויל עס נור איינען טריעב האט?

**) היער קאממען אים טעקסטע נאך איניגע, אויף דיעזען געגענשטאנד זיך בעציהענדען תלמודישע שטעללען פאר, וועלכע וויר אבער צור איבערזעטצונג ניכט געאייגנעט געפונדען הא־בען. דער איבערזעטצער.

נפשו (לומר שהמחבר רוצה לו שהצדיקים שגוברין על יצר הרע נשאר יצר הטוב בלבו (נ״ל לגרוס
בלבד) ושופטו כרצונו והרשעים הם הפך זה. בינונים פעמים נוטין לכאן ופעמים נוטין לכאן וסמך
לזה הכתובים כאן): ואלה השבעה שמות שדרש רבי אלעזר הם לפי שהחושב
שתיכולת הוא במערכת השבעה כוכבי לכת הולך אחר יצרו הרע שאינו
שם בטחון בארון הכל (כי שמות אחרים יש לו ארי אויב ושמות אחרים.
ואם יתגבר יצרו על האדם פועל בכמה ענינים ועל זה היו לו שמות רבים)
כדגרסינן פרק החליל (דף נ״ב). דרש רבי אלעזר שבעה שמות יש לו ליצר
הרע. הקב״ה קראו רע. שנאמר (בראשית ח׳) כי יצר לב האדם רע. משה
קראו ערל. שנאמר (דברים י׳) ומלתם את ערלת לבבכם. דוד קראו טמא.
שנאמר (תהלים נ״א) לב טהור ברא לי אלהים. מכלל דאיכא טמא. שלמה
קראו שונא. שנאמר (משלי כ״ה) אם רעב שונאך האכילהו לחם וגו׳. כי
גחלים אתה חותה על ראשו וה׳ ישלם לך. אל תקרי ישלם לך אלא ישלימהו
לך. ישעיה קראו מכשול. שנאמר (ישעיה נ״ז) הרימו מכשול מדרך עמי.
יחזקאל קראו אבן. שנאמר (יחזקאל ל״ו) והסירותי את לב האבן מבשרכם.
יואל קראו צפוני. שנאמר (יואל ב׳) ואת הצפוני ארחיק מעליכם. זה יצר
הרע שצפון ועומד בלבו של אדם. והדחתיו אל ארץ ציה ושממה. למקום
שאין בני אדם מצויין להתגרות בהן. את פניו אל הים הקדמוני. שנתן עיניו
אל המקדש הראשון והחריבו והרג תלמידי חכמים שבו. וסופו אל הים
האחרון. שנתן עיניו במקדש שני והחריבו והרג תלמידי חכמים שבו. ועלה
באשו ותעל צחנתו. שמניח אומות העולם ומתגרה עם ישראל. כי הגדיל

דער בֶּזֶע טריעב אים מענשען האט אין דער הייליגען שריפט זיבען פערשידענע
נאמען: גאָטט נעהמליך נעננט איהן: דען בֶּזֶען, ווי עס הייסט (בראשית ח׳, כ״א.)
דער טריעב דעס מענשליכען הערצענס איזט בֶּזֶע; משה נעננט איהן דען פער־
שטאָקקטען, ווי עס הייסט (דברים י׳, ט״ז.): איהר זאָללט בעשניידען דיא פערשטאָקט־
הייט אייערעס הערצענס; דוד נעננט איהן דען אונריינען, ווי עס הייסט: איין
רייניס הערץ ערשאַפפע אין מיר, אָ גאָטט; עס מוס אַלזאָ איין אונרייניס הערץ
געבען; שלמה נעננט איהן: פיינד, ווי עס הייסט: ווען דיין פיינד הונגריג
איזט, זאָ שפייזע איהן מיט בראָד; דען קאָהלען שאַררסט דו אויף זיין הויפט אונד
גאָטט ווירד עס דיר בעצאַהלען; ישעיה נעננט איהן: אַנשטאָס, ווי עס הייסט:
שאַפפעט דען אַנשטאָס פאָרט אויס דעם וועגע מיינעס פאָלקעס (ישעיה נ״ז, י״ד.);
יחזקאל נעננט איהן: שטיין, ווי עס הייסט: איך ווערדע דאַס שטיינערנע הערץ
אויס אייערעם קאָרפער נעהמען (יחזקאל ל״ו, כ״ו.); יואל נעננט איהן: דען פערשטעקק־
טען, ווי עס הייסט: דען פערשטעקקטען וויל איך פאָן אייך ענטפערנען (יואל
ב׳, כ׳.). פערנער הייסט עס (עבענדאַ.): איך טרייבע איהן הין אין איין אָדעס אונד
וויסטעס לאַנד (ד. ה. דאַהין, וואָ עס קיינע מענשען צו פערפיהרען גיבט), דאַס גע־
זיכט געקעהרט געגען דאַס אָסטמעער (ד. ה. ער וואַר דיא פעראַנלאַססונג דער צער־
שטאָרונג דעס ערסטען טעמפעלס), זיין שווייף געקעהרט געגען דאַס לעצטע מעער
(ד. ה. ער וואַר אויך דיא פעראַנלאַססונג צור צערשטאָרונג דעס צווייטען טעמפעלס); דען

לעשות אמר אביי ותלמידי חכמים יותר מכולן. כמעשה דאביי דשמע לההוא גברא דקא א״ל לההיא איתתא נקדים וניזיל לדרכתא פלן. אמר איזיל ואפרשינהו מאיסורא. אזל בתרייהו תלתא פרסי באגמא. כי פטרי מהדדי שמעינהו דקא אמרין אורחין רחיקא וצוותא בסימא. אמר אביי אי מאן דסאני לי (פי״ס על עלמו היה אומר שלא שהיה תולה הדבר בזולתו). לא הוה מצי לאוקמיה אנפשיה מלחטוא. אזל ותלה נפשיה בעברא דדשא והוה קא מצטער. ואמר אלו אנא לא יכילנא. תנא ליה ההוא סבא כל הגדול מחברו יצרו גדול ממנו: ואינו מניח לאדם עד שמבקש להמיתו. כדאמרינן עלה אמר רבי יצחק יצרו של אדם מתגבר עליו להמיתו. שנאמר (תהלים ל״ז) צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו. ואלמלא שהקב״ה עוזרו אינו יכול לו. שנאמר [שם] ה׳ לא יעזבנו בידו וגו׳. ולא עוד אלא שמעיד עליו בעולם הבא. כדאמרינן עלה אמר רבי יוחנן יצר הרע מסיתו לאדם בעה״ז ומעיד בו בעולם הבא. שנאמר (משלי כ״ט) מפנק מנוער עבדו ואחריתו יהיה מנון. שכן בא״ט ב״ח קורין למנון סהדא. דבי רבי אחא ב״ר חנינא אמרי שכן בערביא קורין למנון סהדא: אמר רבא בתחלה קראו הלך. ולבסוף קראו אורח. ולבסוף קראו איש. שנאמר (שמואל ב׳, י״ב) ויבא הלך לאיש העשיר ויחמול לקחת מצאנו ומבקרו לעשו׳ לאור׳ הבא לו ויקח את כבשת האיש הרש ויעש׳ לאיש הבא אליו: וגרסינן נמי בפרק אין דורשין (דף ט״ז) דרש ר׳ יהודה בר נחמני מתורגמניה דריש לקיש וכו׳. וחכמי׳ אומרי׳ אבריו של אדם וכו׳ כדאיתא בהקדמה: ורפיאתו של אדם מחולי תאות יצה״ר היא בדברי תורה. כדגרסינן בפרק החליל (דף נ״ב) ובפ״ק דקדושין (דף ל׳). תנא דבי ר׳ ישמעאל. בני אם פגע בך מנוול זה משכהו לבה״מ. אם אבן הוא נימוח. שנאמר (איוב י״ד)

ער פערריכטעטע גראָסע טהאַטען, וואַס אביי דאַהין ערקלערט, דאַס ער עס אונשיקליך פאַנד, גלייך אַנלעגט, געלייהרטע מענער צו פערפיהרען; דען יע גראָסער איין מענש איזט, זאָגען דיא אַלטען ראַבבינען, דעסטאָ גראָסער זינד זיינע לײדענשאַפטען. איבריגענס לאָסט דער באָזע טריעב ניכט נאַך, ביז ער איהם נאַך דעם לעבען טראַכטעט, וויא עס הייסט: דער אונגערעכטע לויערט דעם גערעכטען אויף אונד טראַכטעט דאַנאַך, איהן צו טאָדטען (תהלים ל״ז, ל״ב.), אונד אָהנע דען גאָטטליכען בייאשטאַנד ווירדע דער מענש איהם ניכט בייקאָממען. רבא זאַגטע: צוערסט נעננט איהן (דען באָזען טריעב) דיא שריפט: וואַנדערער; דאַן: גאַסט; דאַן: העכר, וויא עס הייסט: עס קאַם איין וואַנדערער צו דעם רייכען מאַננע אונד עס טהאַט איהם לייד, פאָן זיינעם קליינפיעה, אָדער זיינעם רינדפיעה צו נעהמען אונד עס צוצובערייטען פיר דען גאַסט, דער עבען אַנקאַם, דאַ נאַהם ער דאַס שאָפכען דעס אַרמען מאַננעס אונד ריכטעטע עס צו דעם מאַננע, דער צו איהם קאַם (שמואל ב׳, י״ב, ד׳.). דאַס פראָבאַטעסטע הײלמיטטעל אַבער געגען דיא קראַנקהייט דעס באָזען טריעבעס איזט דיא בעשעפטיגונג מיט דען וואָרטען דעס געזעטצעס, וויא צו לעזען איזט אים טראַקטאַט קדושין (פאָל. ל׳.): דיא שולע דעס רבי ישמעאל לעהרטע: ווען דיר דיעזעס טייפעל (דער באָזע טריעב) בעגעגנעט, זאָ ניהע עס אין דאַס לעהרהויז; איזט

אבנים שחקו מים. ואין מים אלא תורה. שנאמר (ישעיה נ"ה) הוי כל צמא לכו למים. ואם ברזל הוא מתפוצץ. שנאמר (ירמיה כ"ג) הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע: וג"כ צריך לאדם לכוף את יצרו ויזבחנו. ובזה מכבד לשם יתברך ומקריב קרבן. כדגרסינן במסכת סנהדרין פרק נגמר הדין (דף מ"ג). אמר ריב"ל כל הזובח את יצרו ומתודה עליו כאלו כבדו לשם יתברך בשני עולמות העה"ז והעה"ב שנאמר (תהלים נ') זובח תודה יכבדנני ושם דרך אראנו בישע אלהים. אמר רבי יהושע בן לוי בא וראה כמה גדולים נמוכי הרוח לפני הקדוש ברוך הוא. בזמן שבית המקדש קיים אדם מקריב עולה שכר עולה בידו. מנחה שכר מנחה בידו. אבל מי שדעתו שפלה עליו מעלה עליו הכתוב כאלו הקריב כל הקרבנות כולם. שנאמר (שם נ"א) זבחי אלהים רוח נשברה. ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת. שנאמר (שם) לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה. ואם אינו יכול לשברו יגלה ממקומו ואל יבא לידי חילול השם. כדגרסינן פרק אין דורשין

עס פֿאָן שטיין, זאָ אום עס צערשפּליטען; וואַססער לאָזעט שטיינע אויף (איוב י"ד י"ט.), אונד אונטער וואַססער ווירד דאַס געזעטץ פֿערשטאַנדען, וויא עס הייסט: אָ, איהר דורסטיגען אַללע! געהט צום וואַססער הין! איזט עס פֿאָן אייזען, זאָ אום עס צו צער-שפּליטטערן, וויא עס פֿערנער הייסט (ירמי' כ"ג): גלייכען מיינע וואָרטע ניכט דעם פֿייער, שפּריכט דער העררע, דעם האַממער, דער דען פֿעלז צערשפּליטטערט? אַבער אויך אויסערדעם מוס דער מענש טראַכטען, דען באָזען טריעב צו באַנדיגען אונד צו פֿערניכטען, אונד צור עהרע גאָטטעס איהן צום אָפּפֿער בריינגען, וויא צו לעזען איזט אים טראַקטאַט סנהדרין (פֿאָל. מ"ג.). רבי יהושע, זאָהן לוי, זאַגטע: ווער זיינען באָזען טריעב טאָדטעט אונד דאַבייא איין זינדענבעקעננטניס אַבלעגט, דעם ווירד דיעס אַלס איינע גאָטט ערוויזענע פֿערעהרונג דיעס- אונד יענזייטס אַנגערעכנעט, וויא עס הייסט: ווער איין דאַנקאָפּפֿער שלאַכטעט, עהרט איך, אונד דען לאַססע איך אויף דעם וועגע דאָרטהין דאַס גאָטטליכע הייל שויען. פֿערנער זאַגטע רבי יהושע, זאָהן לוי: זיעהע, וויא האָך געאַכטעט דיא דעמוטהספֿאָללען בייא גאָטט זינד. צור צייט, אַלס דער טעמפעל שטאַנד, האַטטע דעריעניגע, וועלכער איין בראַנדאָפּפֿער בראַכטע, נור דען לאָהן פֿיר דאַרברינגונג איינעס בראַנדאָפּפֿערס, דעריעניגע, וועלכער איין שפּייזאָפּ-פֿער בראַכטע, נור דען לאָהן פֿיר דאַרברינגונג איינעס שפּייזאָפּפֿערס צו ערוואַר-טען; דאַגעגען רעכנעט דיא שריפֿט דעם מענשען זיינע דעמוטה זאָ האָך אַן, אַלס האָטטע ער זאַממטליכע אָפּפֿער דאַרגעבראַכט, וויא עס הייסט: גאָטט דאַרגעבראַכ-טען אָפּפֿערן ווירד איין געבראָכענעס הערץ גלייך געאַכטעט. אויך ווירד דאַס געבעט דעס דעמוטהספֿאָללען ניאמאַלס פֿערוואָרפֿען, וויא עס הייסט: איין צערבראָכענעס, צערקנירשטעס געמיטה פֿערשמאָהעסט דו ניכט, אָ גאָטט! או. ז. וו. *).

---

*) אים טעקסטע ווערדען היער נאָך איניגע אַגאַדישע פֿראַגמענטע אַנגעפֿיהרט, וועלכע דיא פֿערזינליכונג אויסשמיקען, דאַס דען פּראָפֿעטישען פֿערהייסונגען געמעס, איינסט איי-נע צייט איינטרעטען ווערדע, וואָ דיא הערשאַפֿט דער זינדע פֿאָן דער ערדע שווינדען אונד דיא מענשען זיך ניכט מעהר פֿאָן דען פֿערפֿיהרערישען אַנלאָקקונגען דעס באָזען טריעבעס ווערדען הינרייסען לאַססען; עס קאָממט אַבער אויך היער אויף דיא איינקליידונג ניכטס אַן, דערען זיך דער תלמוד צום אויסדרוקקע דיעזער אידעע בעדיענט.

דער איבערזעטצער.

(דף ט"ז) ובסוף פ"ק דקדושין (דף מ'). תניא רבי אלעאי הזקן אומר אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו. ילך למקום שאין מכירין אותו. וילבש שחורים ויתכסה שחורים ויעשה מה שלבו חפץ ואל יחלל שם שמים בפרהסיא: ואף על פי שבעולם הזה דומה יצר הרע לצדיקים כחוט השערה. לפי שמרגיזין אותו ומשברין אותו. כדגרסינן בפ"ק דברכות (דף ה'). אמר רבי שמעון בן לוי. לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע. שנא' (שם ד') רגזו ואל תחטאו וגו'. ולרשעים נדמה להם כהר גבוה. לפי שאינן רוצים לנצחו עד שמתגבר עליהם. ועל כן אינן יכולין עמו. אבל לעתיד לבא שיהא נשבר יצר הרע מאליו. לפי שהקב"ה יסיר לב האבן ויחדש לב בשר. ידמה להם בהפך. לפי שהצדיקים ישיגו האמת. וכפי המלחמה שעשו עמו כל ימיהם עד שכבשוהו וכל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו. יראה להם שהיה הר גבוה. בראותם שאינם צריכין המלחמה כפי שהיו עושים בראשונה. והרשעים לפי שלא נתנסו בעמל להכניעו והיו שלמים אתו. עכשיו שנכנע מאליו בלי עמל. דכתיב (יחזקאל ל"ו) והסירותי את לב האבן מבשרכם. ידמה להם כחוט השערה. כדגרסינן פרי' החליל (דף נ"ב). דרש רבי יהודה בן אלעאי. לעתיד לבא מביא הקב"ה ליצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים. צדיקים נדמה להם כהר גבוה. ורשעים נדמה להם כחוט השערה. הללו בוכים והללו בוכים. צדיקים בוכים ואומרים היאך יכולנו לכבוש את ההר הגבוה הזה. ורשעים בוכים ואומרים היאך לא יכולנו לכבוש את חוט השערה הזה. ואף הקב"ה תמה עמהם. שנאמר (זכריה ח') כי יפלא בעיני שארית העם הזה בימים ההם גם בעיני יפלא נאם ה' צבאות:

ויש בו שני חלקים. החלק האחד ברבנות. החלק הב׳ התקרב לשלטנות:
החלק הראשון ברבנות ויש בו שני פרקים:

(כו) פרק ראשון.

הגדולה לאדם בעולם הזה מסבבת שמקנאים בו בני אדם ומוציאתו מן העולם בלא זמנו. ומטרידתו מן העולם הבא. כי בקנאהם יחלקו עליו. והוא משתרר עליהם ומפסיד אמונתו. כמו שאז״ל כיון שנתמנה אדם פרנס מלמטה נעשה רשע מלמעלה. ובעון הגדולה שהוא נוהג על בני עמו מתקצרין שניו. כי לא מצינו גדול מיוסף הצדיק. ואע״פ ששלם לאחיו טובה תחת רעה. מת קודם כולן למען השררה והרבנות שהנהיג עליהם. כדגרסינן בסוף פ״ק דסוטה (דף י״ג). אמר רב יהודה אמר רב מפני מה מת יוסף קודם אחיו. מפני שהנהיג עצמו ברבנות. וגרסינן נמי בפסחים פרק האשה (דף פ״ז). אמר רבי יוחנן אוי לה לרבנות שמקברת את בעליה. שאין לך נביא שלא קפח (פי׳ קבר) ד׳ מלכים שנאמר (ישעי׳ א׳) חזון ישעיהו

דריטטער טיטעל.

איבער דיא עהרע:

אין צוויא אבטהיילונגען.

ערסטע אבטהיילונג.

איבער דיא הערשזוכט. אין צווייא קאפיטעלן.

ערסטעס קאפיטעל.

דיא הערשזוכט, וועלכע דער מענש היעניעדען אויסאיבט, ציעהט איהם פאסט דען נייד זיינער נעבענמענשען צו, שאפפט איהן פאר דער צייט אויס דיעזער וועלט אונד בריינגט איהן אום דיא יענזייטיגע זעליגקייט; דען דער נייד ערצייגט ווידער-שטאנד, דיעזער אבער שטייגערט דיא הערשזוכט נאך מעהר אונד פערדערבט דען רעליגיאזען זין, וויא אונזערע געלעהרטען זאגען: זאבאלד דער מענש היער אונטען צום פארשטעהער ווירד, ווירד ער אונגערעכט געגען דען אללערהאכסטען; אויך איזט עס דיא שטראפע דער הערשזוכט, וועלכע איין פארשטעהער געגען זיינע געמיינדע אויסאיבט, דאס זיין לעבען פערקירצט ווירד; דען ווער וואר גראסער, אלס דער פראממע יוסף? אונד דענגאך איזט ער, וויא וואהל ער זיינען ברידערן גוטעס פיר באזעס פערגאלטען, פאר איהנען אללען געשטארבען, וויל ער זיך געגען זיא אנמאסענד אונד הערשזיכטיג צייגטע, וויא צו לעזען איזט אים טראקטאט סוטה (פאל. י״ג.): רב יהודה זאגטע אים נאמען דעם רב: ווארום איזט יוסף פאר זיינען ברידערן געשטארבען? וויל ער זיך געגען זיא הערשזיכטיג צייגטע. זא איזט אויך צו לעזען אים טראקטאט פסחים (פאל. פ״ז.): רבי יוחנן זאגטע: וועהע דעם הערשזיכטיגען! זיינע הערשזוכט בריינגט איהן אינס גראב; דא עס פראפעטען גאב, וועלכע פיער קאניגע איבערלעבטען, וויא עס הייסט: וויי-זאגונגען דעם ישעיה׳ס, זאהנעס אמוץ א. ז. וו. זא לעזען וויר אויך אים

בן אמוץ וגו׳. וגרסינן נמי במסכת ברכות פרק הרואה (דף נ״א). אמר רב יהודה שלשה דברים מקצרים ימיו של אדם. ואלו הן מי שנותנין לו ס״ת לקרות ואינו קורא בו. וכוס של ברכה לברך ואינו מברך. והמנהיג עצמו ברבנות. מי שנותנין לו ס״ת לקרות ואינו קורא בו דכתיב (דברים ל׳) כי היא חייך. וכוס של ברכה לברך ואינו מברך. דכתיב (בראשית י״ב) ואברכה מברכיך. והמנהיג עצמו ברבנות. דאמר רבי אסי בר חנינא. מפני מה מת יוסף קודם אחיו. מפני שהנהיג עצמו ברבנות עליהם. איני והא אמר ליה רבי לר״ג בני נהוג נשיאותך ברמים וזרוק מרה בתלמידים. לא קשיא הא בצנעא הא בפרהסיא. ואל יחשוב שום פרנס שבאה לו הגדולה בחכמתו. אלא הקב״ה ממנה אותו מלמעלה. כדגרסינן (שם) עלת. אמר רבי יוחנן ג׳ הקב״ה מכריז עליהם בעצמו ואלו הן. רעב. ושובע. ופרנס. רעב דכתיב (מלכים ב׳, ח׳) כי קרא ה׳ לרעב. שובע דכתיב (יחזקאל ל״ו) וקראתי אל הדגן והרביתי אותו. פרנס דכתיב (שמות ל״א) ראה קראתי בשם בצלאל. אמר רבי יוחנן אין מעמידין פרנס על הצבור אלא א״כ נמלכין בצבור תחלה. שנא׳ (שם ל״ה) ויאמר משה אל בני ישרא׳ ראו קרא ה׳. אמר ליה הקב״ה למשה. הגון עליך בצלאל. אמר לפניו רבונו של עולם אם לפניך הגון לפני לא כל שכן. אמר ליה אף על פי כן לך אמור

טראַקטאַט ברכות (פאָל. נ״א.): רבי יהודה זאַגטע: דרייא דינגע פערקירצען דאַס לעבען דעס מענשען: ווען מאַן געלעגענהייט גיעבט או. ז. וו. אונד ווער זיך הערשזיכטיג צייגט; דאַן הייסט עס אויך אים תלמוד אַנדערוואָרטס, דאַס רבי (יהודה דער היילינע, וועלכער געוואָהנליך אונטער דיעזעם טיטעל שלעכטוועג פערשטאַנדען ווירד) צו רבי גמליאל זאַגטע: לאַססע דיינע טאָכטער דיינע האַנד ווידער פיהלען אונד צייגע דיך איהנען פאָן דער שטרענגען זייטע; זאָ וואַר דיעס נור געמיינט, ווען ער איס ענגערן קרייזע וואַר, אַבער ניכט אָפפענטליך. איבריגענס דאַרף איין פאָרשטעהער זיך ניכט איינבילדען, דאַס ער איין פאָלגע זיינער וויזהייט צו דיעזעם אַמטע געלאַנגט זייא; פיעלמעהר איזט דיעס איינע בעזאָנדערע גאָטטליכע בעשטימונג, וויא צו לעזען איזט אים טראַקטאַט ברכות (עבענדאַז.): רבי יוחנן זאַגטע: איבער דרייא דינגע פערפיגט גאָטט אין אייגענער פערזאָן: איבער הונגערסנאָטה, איבער פרוכטבאַרקייט אונד איבער דיא פאָרשטעהערווירדע; דען וואַס דיא הונגערסנאָטה אַנבעלאַנגט, זאָ הייסט עס: גאָטט ריעף הונגערסנאָטה הערבייא (מלכים ב׳, ח׳, ט״ו.); דיא פרוכטבאַרקייט בעטרעפפענד, זאָ הייסט עס: איך ווערדע דעם געטריידע צורופען אונד עס פערמעהרען; ענדליך דיא פאָרשטעהערווירדע אַנלאַנגענד, זאָ הייסט עס: זיעהע! איך האַבע דען בצלאל נאַמענטליך ערנאַננט (שמות ל״ה, ב׳). רבי יוחנן זאַגטע: מאַן דאַרף איינער געמיינדע קיינען פאָרשטעהער אַנדערס געבען, אַלס נאַכדעם מאַן דיא געמיינדע דאַריבער צו ראַטהע געצאָגען, וויא עס הייסט: משה שפראַך צו דען קינדערן ישראל: זעהעט! גאָטט האַט דען בצלאל ערנאַננט! אַלס נעהמליך גאָטט צו משה געזאַגט האַטטע: פינדעסט דוא דען בצלאל זיינעס אַמטעס ווירדיג? דאַ שפראַך דיעזער: העלר דער וועלט! ווען דוא איהן ווירדיג פאַנדעסט, זאָללטע איך איהן ניכט ווירדיג פינדען, ניכטס דעסטאָ וועניגער,

להם לישראל. ואמר להם עליכם תגון בצלאל. אמר לו משה רבינו אם לפני הקב"ה ועליך הגין עלינו לא כל שכן: ויש לו ללמוד כדי שישפיל דעתו ממשה ואהרן שהיו מנהיגים של כל ישראל ואמרו (שמות ט"ז) ונחנו מה. וגם כן מדוד מלך ישראל. שנאמר (תהלים כ"ב) ואנכי תולעת ולא איש. על כן אם ישפיל דעתו בגדולת וישבר גאון לבו יתמיד בגדולתו. כדגרסינן בפ"ק דמגלה (דף י"ג) אמר רבי אלעזר כשהקדוש ברוך הוא פוסק גדולה לאדם. פוסק לו ולבניו ולבני בניו עד סוף כל הדורות. שנא' (איוב ל"ו) ויושיבם לנצח ויגבהו. ואם הגים דעתו הקב"ה משפילו. שנאמר ואם אסורים בזיקים ילכדון בחבלי עוני. על כן כל ירא שמים ירחיק עצמו מכל שררה על הצבור. זולתי אם יהיה לשם שמים ולתועלתם. ואף על פי כן אל יטיל אימה יתירה עליהם להשתרר. כדגרסינן בפ"ק דר"ה (דף ט"ז). ושנתנו חתיתם בארץ חיים מאי ננהו. אמר רב חסדא זה פרנס המטיל אימה יתירה על הצבור שלא לשם שמים. ואמר רב יהודה אמר רב כל פרנס המטיל אימת יתירה על הצבור שלא לשם שמים אינו רואה בן ת"ח לעצמו. שנאמר (שם ל"ז) לכן יראוהו אנשים לא יראה כל חכמי לב. אבל יש לו להנהיג עם ישראל בחבה ואהבה כשינהגו כראוי ולא יצערם. כי ישראל נקראו גוי קדוש ואין ראוי להכניעם שלא כראוי. ואם

פערזעטצטע געטט: געהע צו דען איזראעליטען הין אונד פראגע זיא, אב זיא דען בצלאל ווירדיג פינדען. זיא אבער אנטוואָרטעטען, ווען גאָטט זאָווָאהל, אַלס דוא איהן ווירדיג פאַנדען, זאָללטען וויר איהן ניכט ווירדיג פינדען? דעמיטהיג זיין זאָללטע דער מענש פערנער פאָן משה אונד אהרן לערנען, וועלכע, אָבגלייך פיהרער דעם איזראעליטישען פאָלקעס, דעננאָך שפראַכען: וואַס זינד וויר געאַכטעט? פערנער איזט עס צו לערנען פאָן דוד, דעם קאָניג ישראל'ס, וועלכער שפראַך: איך בין נור איין ווורם, ניכט איין מאַן! איזט אבער איין מענש בעשיידען בייא זיינער האָהען שטעללונג, אונד וייס ער דען האָכמוטה זיינעס הערצענס צו ברעכען, זאָ איזט זיינע גראָססע אויך דויערנד, וויא צו לעזען איזט אים טראַקטאַט מגילה (פאָל. י"ג.): רבי אלעזר שפראַך: ווען גאָטט איינעם מענשען גראָססע פערלייהט, זאָ פערלייהט ער זיא איהם צוגלייך פיר זיינע שפּאָטעסטען נאַכקאָממען, וויא עס הייסט: ער זעטצט זיא פיר איממער איין אונד זיא בלייבען ערהאָהט (איוב ל"ו, ז'.); ווירד אבער דער מענש האָכמיטהיג דאַדורך, זאָ ערניעדריגט איהן גאָטט. דער מענש זאָללטע זיך דאַהער פאָן יעדער הערשאַפט איבער דיא געמיינדע איבערהויפּט פערן האַלטען; עס זייא דען פאָן גאָטטעס וועגען אונד צום אַללגעמיינען בעסטען דערזעלבען נאָטהיג זיין; אבער אויך דאַן זאָלל ער ניכט דורך פערברייטונג פאָן פורכט צו הערשען זוכען, וויא צו לעזען איזט אים טראַקטאַט ראש השנה (פאָל. ט"ז.): רב יהודה זאַגטע אים נאַמען דעם רב: איין פאָרשטעהער, דער אויס איינענניטציגען אבזיכטען זיינער געמיינדע צו פיעל פורכט איינצופלאָסען זוכט, ווירד קיינען שריפטגעלעהרטען זאָהן האבען. יעדער פאָרשטעהער אום אלזאָ זיינע געמיינדע מיט ליעבע אונד זאַנפטמוטה לייטען, אונד ווען ער זיא פאָן דער געראַדען באַהן אבווייכען זיעהט, זאָ מיט געדעכטיגקייט צורעכטווייזען, אום זיא אויף

יראת בחם שיוצאים מקו היושר וצריכין הכנעה יוכיחם ויכניעם בדין וכשורה עד שיבחרו הדרך הישר. וילמוד מאדון העולם שהנהיג את ישראל והוליכם במדבר שממה כאשר ישא האומן את היונק. על אחת כמה וכמה מה יש לו לעשות לפרנס חבא במצותו:

(כז) פרק שני.

יש גדולה אחרת שאע״פ שהיא גדולה מואת במחלוקתה של תורה שאין ראוי לאדם לחזור אחריה. ואם רודף אחריה היא בורחת ממנו. ואם משפיל עצמו בה הקב״ה מגביהו. כדגרסינן פ״ק דעירובין (רף י״ג). א״ר אבא אמר שמואל ג׳ שנים נחלקו ב״ש וב״ה. הללו אומרים הלכה כמותנו. והללו אומרים הלכה כמותנו. יצתה בת קול ואמרה להם אלו ואלו דברי אלהים חיים. והלכה כבית הלל. ומפני מה זכו ב״ה לקבוע הלכה כמותן. מפני שנוחין ועלובין היו. ושונין דבריהם ודברי ב״ש. ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהם. כאותה ששנינו מי שהיה ראשו

דען רעכטען וועג צוריקק צו פיהרען, אונד זיך נאך דעם בייאשפיעל גאטטעס ריכ־טען, וועלכער פארשטעהער דער איזראעליטען וואר אונד זיא אין דער וויסטע געליי־טעט האט, וויא איין ערציעהער זיינען פפלעגלינג, וואס ער אבער, אלס פאן גאטט איינגעזעצט, אויך זא מעהר צו טהון פערפפליכטעט איזט.

צווייטעס קאפיטעל.

עס גיעבט נאך איינע אנדערע ארט פאן גראסע, נאך וועלכער, אבגלייך זיא מעהר ווערטה איזט, אלס דיא פאריגע, דער מענש דענגאך ניכט שטרעבען זאלל, אונד וועלכע, ווען ער דענגאך נאך איהר שטרעבט, זיך פאן איהם ענטפערנט; יע בעשיי־דענער אבער דער מענש היער איזט, דעסטא מעהר ווירד ער פאן גאטט ערהאהעט. עס איזט נעהמליך דער רוהם, דען דער מענש אין היניכט זיינער געלעהרזאמקייט ערלאנגט, וויא צו לעזען איזט אים טראקטאט עירובין (פאל. י״ג.): רבי אבא זאג־טע אים נאמען שמואל׳ס: דרייא יאהרע הינדורך וואר דיא שולע דעס שמאי מיט דער שולע הלל׳ס אים שטרייט בעגריפפען; דיא איינע נעהמליך בעהויפטעטע, דאס דיא פראקסיס זיך נאך איהרער ענטשיידונג, דיא אנדערע אבער, דאס זיא זיך נאך דער איהריגען ריכטען מיססע; דא ווארדע איינע היממלישע שטיממע פער־נאממען, וועלכע ריעף: ביידער שולען בעהויפטונגען שטיממען זיך אויף ווארטע דעס לעבענדיגען גאטטעס, דיא פראקסיס אבער ריכטע זיך דענגאך נאך דער ענט־שיידונג דער הללשען שולע. וועסהאלב אבער, (פראגט דער תלמוד פארט), איזט דיא הללשע שולע ווערטה בעפונדען ווארדען, איהרע ענטשיידונג אלס ריכט־שנור צו בעשטיממען? דיעס געשאה, (אנטווארטעט דער תלמוד), וועגען איהרער זאנפטמוטה אונד בעשיידענהייט, אינדעם דיעזע שולע ניכט נור בייא איה־רען פארטראגען דיא מיינונגען דער שמאיטען שולע שטעטס מיט פארגעטראגען, זאנדערן זאלכע שטעטס דען איהריגען פאראנגעהען ליעס*). היעראויס לערנען

---

*) היער ווירד אים טעקסטע בייאשפיעלסווייזע איין שפעציעללער פאלל אנגעפיהרט דאס נעהמ־ליך דיא הללשע שולע פיר דיא ריכטיגקייט איהרער בעהויפטונג זיך אויף איין פאקטום בע־ריעף, דאס דאפיר צו שפרעכען שיען, דיא שולע שמאי׳ס אבער געלטענד מאכטע, דאס געגען געראכטעס פאקטום אין דער טהאט איינווענדונגען געמאכט ווארדען זייען, וואדורך זיך דיא הללשע שולע בערוהיגעט פאנד. דער איבערזעטצער.

ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית ב״ש פוסלין וב״ה מכשירין. אמרו להם ב״ה לב״ש לא כך היה מעשה שהלכו זקני ב״ש וזקני ב״ה לבקר את רבי יוחנן בן החורנית. ומצאוהו ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית ולא אמרו לו דבר. אמרו להם ב״ש משם ראיה. אף הם אמרו אם כן היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימיך. ללמדך שכל המשפיל עצמו הקדוש ברוך הוא מגביהו. וכל המגביה את עצמו הקדוש ברוך הוא משפילו. וכל המחזיר אחר הגדולה הגדולה בורחת ממנו. וכל הבורח מן הגדולה הגדולה מחזרת אחריו. וכל הדוחק את השעה השעה דוחקתו. וכל הנדחה מפני השעה השעה עומדת לו. וגרסינן נמי בפר׳ כיצד מעברין (דף נ״ד) ובמסכת נדרים פרק הנודר מן הירק (דף נ״ה). רבא הוה ליה לרב יוסף מילתא בהדיה. כי מטא מעלי יומא דכפורי אמר איזיל ואפייסיה. אזל אשכחיה לשמעיה דקא מזיג ליה כסא דחמרא. א״ל הב לי כסא דאמזגיה ליה אנא. מזיג ליה. כדטעמיה. אמר דמי לי האי מזיגא למזיגא דרבא בר יוסף בר חמא. אמר ליה אנא הוא. אמר ליה לא תתיב אכרעיך עד דמפרשת לי להני קראי. מאי דכתיב (במדבר כ״א) וממדבר מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות ומבמות הגיא. אמר ליה אם משים אדם עצמו כמדבר

וויר, דאַס ווער זיך ערניעדריגעט, פָאן גָאטט ערהָאהעט, ווער זיך אַבער ערהעבט, פָאן גָאטט ערניעדריגט ווירד; ווער נאַך גרָאססע שטרעבט, דען פליעהט דיא גרָאססע, ווער זיא פליעהט, דען זוכט זיא אויף; ווער דיא שטונדע דרָאנגט, (ווער דורך איבער־טריעבענע אַנשטרענגונג דאַס גליקק מיט געוואַלט הערבייצוציעהען שטרעבט), דער ווירד פָאן איהר געדרָאנגט; ווער זיך אַבער פָאן דער שטונדע דרָאנגען לָאססט (ווער געדולדיג דיא צייט אַבוואַרטעט), דעם קָאממט דיא שטונדע ענטגעגען. פערנער הייסט עס לעזען אים טראַקטאַט נדרים (פָאל. נ״ה.): רבא האַטטע איינסט איינען שטרייט מיט רב יוסף. אַלס נון דער ריסטטאַג דעס פערזָאהנונגסטאַגעס הערנאַ־קאַם, שפראַך יענער: איך וויל הינגעהען אונד דעם רב יוסף אַבביטטע טהון. אַלס ער דָארט אַנקאַם, האַטטע דער פאַמולוס דעם לעטצטערן זיינעם העררן איינען בעכער וויין איינגעשענקט אונד וואָללטע איהן עבען מיט וואַססער מענגען; לאַס איהן איך דאָך מענגען, שפראַך רבא צום פאַמולוס*). דיעס געשאַה. אַלס נון רב יוסף, (דער בלינד וואַר), דען וויין געקָאסטעט האַטטע, שפראַך ער: דיע־זע מישונג שמעקקט דעריעניגען אָהנליך, וועלכע רבא, זָאהן דעס רב יוסף בן חמא, צו מאַכען פפלעגט. — איך בין עס אין דער טהאַט! ריעף רבא אויס. ווען דוא עס ביזט, שפראַך רב יוסף, זָא דאַרפסט דוא דיך ניכט ניע־דערזעטצען, בעפָאר דוא מיר ניכט פָאלגענדע פערזע ערקלָארעסט: דיא פערזע נעהמליך (במדבר כ״א, י״ח.): „פָאן מדבר (וויסטע) נאַך מתנה (געשענק), פָאן מתנה נאַך נחליאל (ערבע גָאטטעס), פָאן נחליאל נאַך במות (הָא־הען) אונד פָאן במות נאַך גיא (טהאַל)״, וועלכע נון רבא פָאלגענדערמאַססען

---

*) דער וויין אים אָריענט מוסטע וועגען זיינער שטאָרקע מיט וואַססער געמענגט ווערדען; דאַ דיעזע פערזעטצונג אַבער נאַך איינעם גענויען פערהָאלטניססע געשעהען מוסטע, זָא גאַב עס נור ווענעגע וועלכע עס צו טרעפפען וואוסטען. דער איבערזעטצער.

הזה שהכל דשין אותו. תורה ניתנה לו במתנה. שנאמר וממדבר מתנה. וכיון שנתנה לו במתנה נחלו אל. שנאמר וממתנה נחליאל. וכיון שנחלו אל עולה לגדולה. שנאמר ומנחליאל במות. אבל אם הגיס דעתו הקב"ה משפילו. שנאמר ומבמות הגיא. ואם חזר בו הקב"ה מגביהו. שנאמר (ישעי' מ') כל גיא ינשא. אמר רב הונא מאי דכתי' (תהלי' ס"ח) חיתך ישבו בה תכין בטובתך לעני אלהים. אם משים אדם עצמו כחיה זו שדורסת ואוכלת ואמרי לה שמסרחת ואוכלת תלמודו מתקיים בידו. ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו. ואם עושה כן אמר רב הונא הקב"ה עושה לו סעודת בעצמו. שנאמר תכין בטובתך לעני אלהים. ואמרינן נמי עלה בפרק כיצד מעברין (דף נ"ה). אמר אבדימי בר חמא בר דוסא מאי דכתיב (דברי' ל') לא בשמים היא וגו' ולא מעבר לים היא. לא בשמים היא שאם בשמים היא אתה צריך לעלות אחריה. ולא מעבר לים היא שאם מעבר לים היא אתה צריך לעבור עליה. רבא אמר לא בשמים היא לא תמצאנה במי שמגביה דעתו עליה בשמים. ולא מעבר לים היא לא תמצאנה במי

(מאלטעגאריט) ערקלערטע: ווען דער מענש זיך נור ווימטע מאכט, דיא יעדערמאן בעטריטט (ד. ה. ווען ער דעמוטה אונד בעשיידענהייט בעזיטצט), דאן ווירד איהם דיא לעהרע אלס געשענק געגעבען (ד. ה. דאן בלייבט זיא איהם אונפערגעססען), איזט זיא איהם איינמאל צום געשענק געגעבען, דאן איזט גאטט זיין ערבטהייל (ד. ה. דאן ווירד ער גאטט פאלליג ערגעבען), איזט איהם גאטט צום ערבטהייל געווארדען, דאן געלאנגט ער צור גרעססע; זאבאלד דער מענש אבער זיך צו ערהעבען, דאן ערניעדריגט גאטט איהן, וויא עס אין דעם אנגעפיהרטען פערזע הייסט: פאן דער האהע אינס טהאל; געהט ער אבער וויעדער אין זיך, דאן ווירד ער וויעדער פאן גאטט ערהאבען, וויא עס הייסט: דאס טהאל ווירד ערהאבען (יעשעיה מ', ד'). רב הונא זאגטע: ווען עס הייסט: „דיין וואלד וואהנט דארין, דוא, א גאטט! בערייטעסט דעם אראמען דיינע גיטע", זא ווירד דאמיט אנגעדייטעט, דאס ווען דער מענש דעם ווילדע גלייכט, דאס זיינען פאנג טריטט אונד זאגלייך פערצעהרט (ד. ה. ווען ער ביים גענוס דער שפייזען בלאס אויף זיינע ערהאלטונג, ניכט אבער אויף גויאענקיטצעל זיעהט), אדער ווען ער נאך איינער אנדערן לעזארט אין זאפערן דעם ווילדע גלייכט, דאס עס דען פאנג הינטער זיך הער שלעפפט אונד איהן פערצעהרט (ד. ה. ער וויעדערהאלט, וואס ער געלערנט האט), דאן בעהאלט ער דאס ערלערנטע, וואו ניכט, דאן בעהאלט ער עס ניכט. פערנער הייסט עס אים מראקטאט עירובין (פאל. נ"ה.): עס הייסט אין דער טריפט (דברים ל', י"ב.): זיא (דיא געטטליכע לעהרע) איזט ניכט אים הימעל, נאך יענזייטס דעם מעערעס. מיט דעם אויסדרוקק: זיא איזט ניכט אים הימעל, ווירד אנגעדייטעט, דאס ווען זיא אים הימעל וואהרע, זא וואהרסט דוא פערפפליכטעט, היגאויף צו שטייגען, אום זיא צו האלען; זא וויא מיט דעם אויסדרוקק: זיא איזט ניכט יענזייטס דעם מעערעס, אנגעדייטעט ווירד, דאס ווען זיא יענזייטס דעם מעערעס וואהרע, דוא פערפפליכטעט וואהרעסט, זיא אויך פאן דארט הער צו האלען. רבא ערקלערט געדאכטען פערז פאלגענדערמאסען: זיא איזט ניכט אים הימעל, ד. ה. דוא טריפפסט זיא ביים דעמיטיגען ניכט אן, דער זיך זא האך האלט, וויא דער הימעל, אונד: זיא איזט ניכט יענזייט דעם מעערעס, דוא טריפפסט זיא ביים דעמיטיגען ניכט אן, דער

שמרחיב דעתו עליה כים. ורבי יוחנן אמר לא בשמים היא לא תמצא בגסי הרוח. ולא מעבר לים היא לא תמצא לא בסחרנים ולא בתגרים: וגם כן שנינו בפרק רביעי מאבות. רבי צדוק אומר אל תעשם עטרה להתגדל בהם. ולא קרדום לחפור בהן. וכן היה הלל אומר ודאשתמש בתגא חלף. הא למדת שכל הנהנה מדברי תורה כאלו נוטל חייו מן העולם: ועם כל זה אל יעשה עצמו כבהמה שאינה מרגשת. כדגרסינן במסכת יומא פרק בראשונה. אמר ר' יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי. כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד חכם. והא כתיב (ויקרא י"ט) לא תקום ולא תטור. ההוא בממון כתיב. דתניא לא תקום ולא תטור אי זו היא נקימה ואי זו היא נטירה. נקימה. אמר ליה השאילני מגלך. א"ל איני משאילך. למחר בא אצלו אומר לו השאילני קרדומך. אמר ליה איני משאילך כדרך שלא השאלתני מגלך. זו היא נקימה. ואי זו היא נטירה. אמר לו השאילני מגלך. אומר לו לא. למחר בא אצלו אומר לו השאילני קרדומך. אמר ליה הילך ואיני כמותך שלא השאלתני. זו היא נטירה. וצערא דגופא לא. והתניא תלמידי חכמים עלובים ואינם עולבים. שומעין חרפתן ואין משיבין.

זיך דאמיט זא ברייט מאכט, וויא דאס מעער. רבי יוחנן ערקלערט דען געדאכטען פערז פאלגענדערמאסען: זיא איזט ניכט אים הימעל, ד. ה. דא טריפפט זיא ניכט מאן ביי דען האכמיטהיגען, אונד: זיא איזט ניכט יענזייטס דעס מעערעס, ד. ה. דא פינדעט זיא ניכט ביי טראדלערן אונד קויפלייטען. עבען זא הייסט עס אים פירטען אבשניטט דעס טראקטאטס אבות: רבי צדוק זאגטע: מאכע זיא (דיא געבאטע גאטטעס) ניכט צור קראנע, אום דאמיט צו פראנגען, אבער אויך ניכט צום שפאטען, אום דאמיט צו גראבען. זא פפלעגטע אויך הלל צו זאגען: ווער מיט דער קראנע (דעס געזעטצעס) מיסברויך טרייבט, דער פערדיענט, פער=ניכטעט צו ווערדען; וואראוס וויר לערנען, דאס ווער דאס געזעטץ צו זיינעם וואהלזיי=בען נוטצען מיסברויכט, גלייכזאם אלס זעלבסטמארדער בעטראכטעט ווערדען מוס. עבען זא וועניג אבער זאלל דער געלעהרטע פיהללאז זיין, וויא איין טהיער. נור זיך צו ראכען, אדער האס נאכצוטראגען איזט אונערלויבט, וויא עס הייסט: דוא זאללסט דיך ניכט ראכען אונד זאללסט קיינען האס נאכטראגען (ויקרא י"ט, י"ח.)*); דאן הייסט עס אויך אים תלמוד אנדערווארטס: דיאיעניגען, וועלכע זיך שמאהען לאס=סען אונד ניכט ווידער שמאהען, איינען שימפף היננעהמען אונד ניכט ווידער שימפפען, אוים ליעבע צו גאטט זיינע געבאטע אויסאיבען אונד זיך אין איהרע ליידען

---

*) היער ווירד אים טעקסטע פאלגענדע ערקלערונג דעם תלמוד'ס הינצוגעפיגט: זיך ראכ=כען הייסט, ווען צום בייאשפיעל יעמאנד צו זיינעם נעבענמענשען זאגט: לייהע מיר דיינע זי=כעל, דיא איהם פערווייגערט ווירד, דעם אנדערן טאגעס אבער שפריכט דיעזער צו יענעם: לייהע מיר דיינע אקסט, אונד יענער אנטווארטעט: איך ווערדע דיר עבען זא וועניג איינע אקסט בארגען, אלס דוא מיר דיינע זיכעל געבארגט האסט; איינע דערגעשטאלט מאטיפירטע פערווייגערונג הייסט: ראכע. זאגט יעמאנד אבער: לייהע מיר דיינע זיכעל, דיא איהם דער אנדערע פערווייגערט, דעם אנדערן טאגעס אבער זאגט דיעזער צו יענעם: לייהע מיר דיינע אקסט, אונד יענער שפריכט: היער האסט דוא איינע אקסט, דא איך ניכט זא בין, וויא דוא, דער מיר זיינע זיכעל פערווייגערט האט, זא הייסט דאס דערגעשטאלט געוואהרטע פערלאנגען איין נאכטראגען.

דער איבערזעטצער.

עושין מאהבה ושמחין ביסורין. עליהם הכתוב אומר (שופטי׳ ה׳) ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. לעולם דנקיט ליה בלביה. והאמר רבא כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו. דמפייסי ליה ומיפיים. נמצא שראוי להרגיש כשיחללו את כבודו וכל זה כפי למודו. וגרסינן בפרק רבי מאיר אל תבקש גדולה לעצמך. ואל תחמוד כבוד יותר מלמודך עשה ואל תתאוה לשלחנם של מלכים ששלחנך גדול משלחנם וכתרך גדול מכתרם. ונאמן בעל מלאכתך לשלם לך שכר פעולתך:

חלק שני:

התקרב לשלטנות. ויש בו פרק אחד.

פרק אחד.

הקדוש ברוך הוא למען חסדו הגדול שעושה תמיד עם בני ישראל. ממנה מהם בכל דור ודור מנהיגים. שיהיו עומדים בשער המלך לדבר טוב על עמו. שאינו עוזבם לכלותם בלי עצור ועזוב. על כן כל העוסקים עמהם אם תהא כוונתם להליץ טוב על ישראל יתמידו בגדולתם ויתעשרו. כדגרסינן במסכת יומא פרק בראשונה (דף כ״ב). אמר שמואל כיון שנתמנה אדם פרנס על הצבור מתעשר. דמעיקרא כתיב (שמואל א׳, י״) ויפקדם בבזק.

געדולדיג ערגעבען, פֿאָן דענען הייסט עס: דיא גאָטטעספֿרייענדע גלייכען דער זאָנ־נע, ווען זיא מיט שטאַרקעם העררפֿאָרבריכט; זאָ איזט דאַמיט נאָך ניכט געמיינט, דאָס מאַן געגען בעליידיגונגען אונעמפּפֿינדליך זיין מיססע. אונד הייסט עס ווייטערהין אַנדערוואָרטס: ווער זיינע עמפּפֿינדליכקייט אונטערדריקקט, דעם ווערדען זיינע זינדען פֿערגעבען; זאָ איזט דאַרונטער נור צו פֿערשטעהען, דאָס ווען יעמאַנדעם אַבביטטע געטהאַן ווירד, מאַן זיך מיססע ערביטטען לאַססען, (אַבער ניכט אונעמפּפֿינדליך צו זיין). היעראויס איזט צו ענטנעהמען, דאָס מאַן געגען פֿערלעטצונג זיינער עהרע ניכט אונעמפּפֿינדליך זיין דאַרף; נור דיא עהרזוכט איזט פֿערבאָטען, וויא עס אים טראַקטאַט אבות הייסט: רבי מאיר זאַגטע: שטרעבע ניכט נאַך גראָססע, געלוסטע ניכט נאַך רוהם, טהוע מעהר, אַלס דו לערנסט, זייא ניכט לוסטערן נאַך דען טאַפֿעלן דער גראָססען, דען דיינע טאַפֿעל איזט גרעססער, אַלס דיא איהריגען, דיינע קראָנע איזט גרעססער, אַלס דיא איהריגע אונד דיין אייסטער פֿערדיענט דאָס פֿערטרויען, דאָס ער דיר איינסט דען לאָהן פֿיר דיינע אַרבייט פּינקטליך אויסצאַהלען ווערדע.

צווייטע אַבטהיילונג.

איבער דען נאָהערן אומגאַנג מיט געוואַלטהאַבערן. אין איינעם קאַפּיטעל.

אויס גראָססער הולד, וועלכע גאָטט געגען ישראל שטעטס האַלטען לאָסט, געשיעהט עס, דאָס ער צו יעדער צייט אויס זיינער מיטטע מאַננער ערשטעהען לאָסט, וועלכע מאַן דען האָפֿען דער פֿירסטען אין בעזאָנדערם אַנזעהען שטעהען, אונד דאַדורך פֿערמאָגען, דאָס בעסטע זיינעס פֿאָלקעס צו פֿאָרדערן אונד דעססען פֿעלליגען אונטערגאַנג צו פֿער־

ולבסוף כתיב (שם ט״ו) ויפקדם בטלאים. ואימא מרידהו. אם כן מאי רבותא דמילתא. ואם מרחם על הצבור זוכה לגדולה לע״ה. כדגרסינן בפ׳ חלק (דף צ״ב). אמר רבי אלעזר כל פרנס שמרחם על הצבור זוכה ומנהיגם לעולם הבא. שנא׳ (ישעיה מ״ט) כי מרחמם ינהגם ועל מבועי מים ינהלם. וגם נותן להם כח לעמוד בהיכל המלך וצדקתם עומדת לעד. כדגרסינן בפ״ב דאבות ר״ג בנו של רבי יהודה הנשיא אומר יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון. וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון. וכל העוסקים עם הצבור יהיו עוסקים עמהם לש״ש. שזכות אבותן מסייעתן וצדקתם עומדת לעד. ואתם מעלה אני עליכם שכר הרבה כאלו עשיתם. אבל המתקרב לשלטנות כדי להתגדל את עצמו ולהשתרר על עם הקדש. ואינו משגיח להגן בעדם אלא לכבודו ולכבוד בית אביו. יפסיד אמונתו ויהיה מוכרח לבקש ולדרוש הנאת השלטנות. שאין מקרבין לו לאדם אלא להנאתם. כדגרסינן בפ״ב מאבות הוו זהירין ברשות. שאין מקרבין לו לאדם אלא לצורך עצמן. נראין כאוהבין בשעת

הינדערן. האט פון יעמאנד דיעזען בערוף אונד ווענדעט איהן צום היילע זיינעס=פאלקעס אן, זא איזט זיינע גראססע פאן, דיעזער אונד אויך יענזייטס קאמט איהם דיעזעס זיין ווירקען פיר דאס אללגעמיינע בעסטע זעהר צו שטאטטען, וויא צו לע=זען איזט אים טראקטאט סנהדרין (פאל. נ״ב.): רבי אלעזר שפראך: איין פארגעזעטצטער, דער זיך דאס אללגעמיינען בעסטען היניעדען אנניאמט, ווירד איינסט דאס גליקק האבען, אין איינער קאמאענדען צייט איין פיהרער דער מענגע צו זיין, ויא עס הייסט: ווער זיך איהרער ערבארמט, ווירד זיא איינסט פיהרען אונד אן פרישען קוועללען זיא לייטען (ישעיה מ״ט, י.); אויך פערלייהעט גאטט זאלכען מאננערן דיא פאהיגקייט, פאר דען פירסטען אויפצוטרעטען, אונד דער לאהן איהרער טוגענד בלייבט איהנען פיר דיא עוויגקייט, וויא צו לעזען איזט אים טראקטאט אבות (אבשנ. ב׳.); רבן גמליאל, זאהן דעס רבי יהודה, דעם פירסטען, פפלעגטע צו זאגען: „שאהן איזט׳ס, געזעטצשטודיום מיט וועלטליכען בעשעפטיגונגען צו פערבינדען, דא דיעזע צווייפאכע בעשעפטיגונג אן דאס זינדיגען ניכט דענקען לעססט; געזעטצשטודיום אבער אהנע געווערבע מוס אם ענדע אויפהערען אונד ציעהט דיא זינדע נאך זיך; ווער פיר דאס אללגעמיינע ווירקזאם איזט, זאלל עס אין פראמער אבזיכט זיין; דען נור אין דיעזעם פאללע קאמט איהם דאס פערדיענסט דער פארפאהרען צו גוטע אונד איהרע טוגענד לייסטעט איהם בייאשטאנד, דאך רעכנעט גאטט עס איהם אן, אלס האטטע ער עס פיר זיך אללין געטהאן.״ ווער אבער דער געוואלט זיך צו נא=הערן זוכט, אום דאמיט צו פראנגען, אדער איבער דיא געמיינדע צו הערשען, ניכט דיא אבזיכט האט, דער געמיינדע זיינען שוטץ אנגעדייהען צו לאססען, זאנדערן נור זיינען רוהם אונד דען זיינער פאמיליע אים אויגע האט, דער שאדעט זיינעם גלויבען אונד ווירד אם ענדע דאך נור דען נוטצען דער געוואלט בעפאהר=דערן, וועלכע נור איהרעם נוטצענס וועגען זא פריינדליך טהוט, וויא צו לעזען איזט אים צווייטען אבשניטט דעס טראקטאטס אבות: פערוואהרעט אייך וואהל געגען דיא געוואלטהאבער; דען זיא טהון מיט דעם מענשען נור שאן, ווען זיא זיינער ברויכען, שטעללען זיך נור פריינדליך, ווען זיא נוטצען ציעהען, שטעהען איהם

הנאחן. ואין עומדין לו לאדם בשעת דוחקו. וגרסינן נמי בפ"ק דע"ז (דף י"ז) לעלוקת שתי בנות הב הב (משלי ל') אמר רב חסדא אמר מר עוקבא קול שתי בנות צועקים מגיהנם שאמרו בעולם הזה הבא הבא. ומאי נינהו אפיקורסות והרשות. ועל כן תוכיח בפ"ק מאבות. שמעיה אומר אהוב את המלאכה. ושנא את הרבנות. ואל תתודע לרשות. שאולי בקרבתו לרשות לא ינהוג בכל דבר לשם שמים. על כן טוב לאדם שיתרחק מנסיון זה. כי כבר ידעת ענין דואג האדומי. אף על פי שהמלך אשר קרב אליו היה משיח ה' ונביא. היה סבת שנתגלגל הדבר ונהרגו פ"ה כהנים נשאי אפוד בד וגם נוב עיר הכהנים מעולל ועד יונק. ועל חטא זה נתלו אחר כך ז' מבני שאול. ונטרד דואג מן העולם הזה ומן העולם הבא. על כן יתרחק אדם מהתקרב לשלטנות בלתי לשם שמים לדבר טוב על עמו:

(כט) חתימת הנר הראשון.

כל אשר יש לו עינים לראות. יש לו לברוח מן העבירות מרעתו אפילו בלא יראת עונש. שכולם הם דברים מאוסים בפני כל יודע. וחקים לא טובים ודברים מטונפים והרגל רע ואמונה כוזבת. ואף ע"פ שלא היתה

אבער ניכט בייא, וועון עס איהם גדרענגע איזט. זא איזט פערנער צו לעזען אים טראקטאט עבודה זרה (פאל. י"ז.): עלוקה האט צווייא טאכטער: גיעב! גיעב! (משלי ל', ט"ו). דיעזעס דייטעט דאהין, זאגטע רב חסדא איס נאמען דעם מר עוקבא, דאס צווייא שטיממען פארלויגליך עס זינד, וועלכע אייגמט אויס דער העללע רופען, דיא היער פארטוואהרענד געשפראכען האבען: גיעב! גיעב! נעהמליך דער אונגלויבען אונד דיא אונגערעכטע געוואלט. דאהער הייסט עס אן דעם אנגעפיהרטען ארטע אויך: שמעיה זאגטע: ליעבע דיא ארבייט, האססע דאס העררשען אונד דרענגע דיך ניכט צור גונסט דער געוואלט; דוא זעטצעסט דאבייא דיינע פראממיגקייט אין געפאהר אונד אומט דיך דאהער פאן איינער זאלכען פערזוכונג פערן האלטען; וויא עס בעקאננטליך מיט דואג, דעם אדומיטען, דער פאלל וואר, וועלכער, אבגלייך דער קעניג, צו דעם ער זיך צוגעדרענגט האטטע, פאן גאטט דורך איינען פראפעטען געזאלבט ווארדען וואר, דענגאך פערצולאססונג גאב, דאס פינף אונד אכטציג פריעסטער אומקאמען אונד אין דער פריעסטערשטאדט נוב זייגלינגע אונד קינדער ניעדערגעמאכט ווורדען, דאס אין פאלגע דיעזער פערזינדיגונג שפעטערהין פאן דען נאכקאממען שאול'ס זיעבען פערזאנען ערהענקט ווורדען, אונד דאס ענדליך דואג זעלבסט היער אונד דארט דיא זעליגקייט פערלאר. דער מענש דרענגע זיך דאהער ניאמאלס צור גונסט דעם געוואלטהאבערס, עס איסטע דען אין דער אבזיכט געשעהען, דאס בעסטע זיינעס פאלקעס וואהרצונעהמען.

שלוס דעס ערסטען הויפטשטיקקעס.

ווער נור אויגען צום זעהען האט, דער זאללטע בעזאנדערס געווייססע זינדען אויס אייגנעם אנטריעב פליעהען, זעלבסט ווען ער קיינע בעשטראפונג צו פירכטען האטטע; דא זיא יעדער פערשטאנדיגע פיר פערווערפליך, אונהיילזאם, אבשייאליך, בא־

תורה מוהרת עליהם. היה לו לכל משכיל לברוח מהם. כי בע״ז ומשמשיה וכל הדומה לה בכל הדברים שנקראו דרכי האמורי וחובר חבר ושואל אוב וידעוני ודורש אל המתים ומעונן ומנחש ומכשף וכל הדברים הדומים להם כולם הם דברים בלי תועלת ואין בהם ממש. והנמשכים אחריהם אם הזומה להם שמוצאים בו ממש הוא הדבר המטעה אותם. שפועלת בהם בהיותם מציירים בו. והוא עונש הבא עליהם שהתחילו בחטא זה. והיא אחד מן העונות שעונשם הוא שאין מספיקין בידם לעשות תשובה. כמו שאמר (ישעיה ו׳) השמן לב העם הזה וגו׳. אבל העם המתדבק באמת לא יכול לו. כדגרסינן במסכת סנהדרין פ״ד מיתות (דף ס״ז). ובפ״ק דחולין (דף ז׳). ההיא איתתא דהות קא מהדרא למשקל עפרא מתותיה כרעיה דרבי חנינא. אמר לה אי מסתייעת זיל עביד (דברים ד׳) אין עוד מלבדו כתיב. והאמר רבי יוחנן למה נקרא שמן כשפים שמכחישין פמליא של מעלה. שאני רבי חנינא דנפיש זכותיה. נמצא שאינו יכול להזיק לאיש הישר. וע״כ אז״ל דקפיד (כו׳ שדמיונו פועלת בו). קפדי ליה. דלא קפיד לא קפדי ליה. ולזה רמזו במסכת נדרי׳ פרק ד׳ נדרי׳ (דף ל״ב). אמר ר׳ יצחק כל המתמי׳ את עצמו. הקב״ה מתמים עמו. שנאמר (תהלים י״ח) עם חסיד תתחסד ועם גבר תמים

זע געוואָהנהייטען אונד אונגלויבען צווענגע ברינגענד פֿערקעננט. דאַהין געהאָרט צ. ב. דער געטצענדיענסט אונד אָהנליכע פֿעררינכטונגען, וועלכע דיא ראַבבינען מאָמאָ־ ראָאיטע גענבריינכע נעננען, ־וויא צ. ב. ציבעריטע בעטוואָרונגען, גייסטער־ הערפֿאָררופֿונגען, וואַהרזאַגערייען, טאָדטענבעפֿראַגונג, געהייאע קינסטע, מאַה־ נונגען, צויבערייא אונד אָהנליכע האַנדלונגען, דיא זאָמטליך קיינען נוטצען ברינגען אונד ניכטס רעעללעס צור גרונדלאַגע האַבען. גאַב עס אַבער אייניגע אעטטען, וועלכע וואָהנטען, דאַס עטוואַס דאַראַן זייא; זאָ לאַג טבען היעראין איהר אירר־ טהום, דאַס זיא זיך דערגלייכען אַלס עטוואַסווירקענד פֿאָרשטעללטען אונד צוגלייך דיא בעטטראַפֿונג דאַפֿיר, דאַס זיא זיך פֿאָן פֿאָרנהעראיין דיעזער זינדע היננאַבען; דען דיעזע זינדע געהאָרט צו דעניעניגען, דיא קיינע בוסע צולאַססען, וויא עס הייסט: פֿערשטאָקקט איזט דאַס הערץ דיעזעס פֿאָלקעס, א. ז. וו. (ישעיה ו׳, י׳.); דאַס פֿאָלק אינדעססען, וועלכעס דעם וואַהרען גלויבען אַנהאָנגט, קאָננען דערגלייכען דינגע ניכטס שאַדען, וויא צו לעזען איזט אים טראַקטאַט סנהדרין (פֿאָל. ס״ז.): איינע פֿרויא בעמיהטע זיך איינסט, דער ערדע האַבהאַפֿט צו ווערדען, וועלכע זיך אונטער דען פֿיסען דעם רבי חנינא בעפֿאַנד, (אום איהן צו בעצויבערן); אַלס דיע־ זער דיעס איינסט בעמערקט האַטטע, שפראַך ער צו איהר: ווען דוא איר עטוואַס צו ליידע טהון קאַננסט, זאָ טהוע עס אימאערהין! אין דער שריפֿט הייסט עס איינ־ מאַל: עס גיעבט קיינען גאָטט אויסער איהם. אויך זאַגען דיא ראַבבינען: ווער אַן זאָלכע דינגע גלויבט, דעם קאָננען זיא שאַדליך ווערדען; ווער אַבער ניכט דאַראַן גלויבט, דעם קאָננען זיא אויך ניכט שאַדען, וויא צו לעזען איזט אים טראַקטאַט נדרים (פֿאָל. ל״ב.): רבי יצחק זאַגטע: ווער גאָטט רעדליך ערגעבען איזט, דעם איזט גאָטט עבענפֿאַללס ערגעבען, וויא עס הייסט: דעם פֿראָמען ביזט דוא גנאָדיג, דעם רעדליכען ביזט דוא צוגעטהאַן. רבי יאשיה זאַגטע: ווער עס איט

תחטם. רבי יאשיה אומר כל חמתמים את עצמו שעה עומדת לו. שנאמר (בראשית י״ז) התהלך לפני והיה תמים והיית לאב המון גוים. אמר רבי לוי כל המנחש לו נחש. שנאמר (במדבר כ״ג) כי לא נחש ביעקב. והלא בלמ״ד אל״ף כתיב. אלא מדה כנגד מדה. תאני אהבה בריה דרבי זירא. כל אדם שאינו מנחש מכניסין אותו למחיצה שאפילו מלאכי השרת אינן יכולין להכנס בה. שנא׳ (שם) כעת יאמר ליעקב ולישרא׳ מה פעל אל. וגם כן אמרו במסכת מכות פרק אלו הן הגולין (דף י׳). אמר רבי אלעזר מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו. מן התורה דכתי׳ (שם כ״ב) לא תלך עמהם. וכתי׳ (שם) קום לך אתם. מן הנביאים. דכתי׳ (ישעיה מ״ח) אני ה׳ מלמדך להועיל מדריכך בדרך תלך. מן הכתובים. דכתיב (משלי ג׳). אם ללצים הוא יליץ. וגרסינן במסכת יומא בסוף אמר להם הממונ׳ (דף ל״ח). אמר רבי לוי מאי דכתי׳ אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן. בא ליטמא פותחין לו. בא ליטהר מסייעין אותו. תנא דבי רבי ישמעאל משל לאדם שהיה מוכר נפט ואפרסמון. בא למדוד נפט אומרין

גאנץ אויפריכטיג איינט, דעם איזט דאס גליק איינמאל גינסטיג, וויא עס הייסט: וואנדלע פאר מיר אונד זייא אויפריכטיג, דאן זאללסט דוא צום פאטער פיעלער פאל־קער ווערדען. רבי לוי זאגטע: ווער דעם אבערגלויבען אנהאנגט, דען ריכטעט דער אבערגלויבע צו גרונדע*), נאך דער געוואהנליכען ווייזע גאטטעס, דיא שטראפע מיט דער זינדע גלייכארטיג צו מאכען. — ווער דעם אבערגלויבען ניכט אנ־האנגט, זאגט אהבה, זאהן דעם רבי זירא, דער ערלאנגט יענזייטס איינע האה־הערע שטופע, אלס זעלבסט דיא ענגעל. זא איזט צו לעזען אים טראקטאט מכות (פאל. י׳.): רבי אלעזר זאגטע: זאוואהל אויס דעם פענטאטייך, אלס אויך אויס דען פראפעטען אונד האגיאגראפען איזט צו ענטנעהמען, דאס מאן (ווייטערס האהערער מאכטע) דען מענשען דעניענינגען וועג פיהרע, דען ער צו געהען ענטשלאססען איזט. אויס דעם פענטאטייך; דען עס הייסט: (גאטט שפראך צו בלעם): געהע ניכט מיט איהנען (דען פירסטען בלק׳ס); אונד דאן (נאכדעם ער מיט איהנען צו געהען ענטשלאססען וואר): מאכע דיך אויף, ציעהע מיט איהנען. אויס דען פראפעטען, דא עס הייסט: איך, דער הערר, בעלעהרע דיך צו דיינעם נוטצען, פיהרע דיך דען וועג, דען דוא געהען ווילסט (ישעיה מ״ח, י״ז.); ענדליך אויס דען האגיאגראפען, דא עס הייסט (שפריכע ג׳.): וויל ער (דער מענש) זיך צו דען שפעטטערן האלטען, זא לעסט מאן איהן דער שפעטטעריא זיך ערגעבען. פערנער הייסט עס אים טראקטאט יומא (פאל. ל״ח.) אין בעציעהונג אויף דען צולעטצט אנגעפיהרטען פערז. רבי לוי זאגטע: ענטשליעסט זיך דער מענש צור אונרייניגקייט (צור זינדע), זא אפפנעט מאן איהם דיא באהן; ענטשליעסט ער זיך צור רייניגקייט (צור טוגענד), זא ווירד ער (פאן אבען) אונטערשטיטצט. אין בעצוג היעראויף ווירד פאן דער שולע דעם רבי ישמעאל איין גלייכניס אנגעפיהרט. מאן דענקע זיך נעהמליך איינען מענשען, דער נאפטא אונד באל־

---

*) אים טעקסטע ווירד היער איין ווארטשפיעל געברויכט, דאס אין איינער אנדערן שפראכע ניכט וויעדערגעגעבען ווערדען קאן; איך האבע עס דאהער בלאס דעם זיננע נאך איבערזעטצט.
דער איבערזעטצער.

לו לך מדור לעצך. אבל באפרסמון אומרים לו המתן כדי שנתבסם אני ואתה. ואמרינן עלה. ת"ר (ויקרא י"ח) אל תטמאו בכל אלה. אדם מטמא עצמו מעט מטמאין אותו הרבה. מלמטה מטמאין אותו מלמעלה. בעה"ז מטמאין אותו בעה"ב. ת"ר (שם כ') והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ה'. אדם מקדש עצמו מעט מקדשין אותו הרבה. אדם מקדש עצמו מלמטה מקדשין אותו מלמעלה. אדם מקדש עצמו בעולם הזה. מקדשין אותו לעולם הבא. הא למדת שהשטוף בדבר עבירה ומידבק בה. מניחין אותו. לפי שניתנה ברשות האדם הדרך שירצה ללכת בה. אבל היודע ומהלך בדרך טובה מסייען לו ומצילין אותו מן המקרים. לפיכך כל בן דעת יש לו לבחור בטוב ולמאוס ברע. כבוחר בדרך ישרה אפילו שלא יתירא מן העונש. ואם נכשלו רבים מישראל בזמן בית ראשון בדברים אלו. הסבה היתה בפתויי עובדי הבעל. ובבטחון הכוזבת עד שנחקקה בלבם אמונתה. שלא היו יכולין ליבדל ממנו. כדגרסינן בפרק חלק (דף ק"ב). רב אשי אוקים אג' מלכים וד' הדיוטות (פ"ה סיים ספיק עד שהגיע לג' מלכים). אמר למחר

זאַם צוגלייך צו פערקויפען האַבע; וויל נון איין זאָלכער נאַפטאַ פערקויפען, זאָ פער=לאַנגט מאַן, דאַס ער זעלבער מעססע; וויל ער אַבער פֿאַך באַלזאַם פערקויפען, זאָ שפריכט מאַן צו איהם: לאַס איך מיט מעססען, דאַמיט איך פֿאַן דעם וואָהלגערוך טהייל נעהמע*). אין בעציעהונג היערויף הייסט עס דאָרט ווייטער: דיא ראַבבי=נען לעהרטען: עס הייסט: האַלטעט אייך היילוג, זאָ ווערדעט איהר היילוג זיין; דען איך דער עוויגע בין היילוג. דער זין דיעזער שטעללע איזט דער: היילוגט זיך דער מענש נור איין וועניג, זאָ לאָסט מאַן איהן פֿאָן אָבענהער מאַן היילוגקייט צונעה=מען; היילוגעט ער זיך היער אונטען, זאָ ווירד ער אויך פֿאָן אָבענהער געהיילוגעט; היילוגעט ער זיך אין דיעזעם לעבען, זאָ היילוגעט מאַן איהן יענזייטס. עס שטימען מאַלזאָ מאַללע געלעהרטען איבעראיין, דאַס ווער זיך דער זינדע היגיעבט אונד זיך דאַפֿאָן ניכט טרעננען קאַן, דען לאָסט מאַן זיינעס וועגעס געהען; ווער אַבער זיך איינעס טוגענדהאַפֿטען לעבענס בעפֿלייסיגעט, דער ווירד פֿאָן אָבען אונטער=שטיטצט אונד פֿאָר שטראָפֿען צופֿאַללען געשיטצט, דאַ דעם מענשען פֿרייא געשטעללט איזט, צו געהען, וועלכען וועג ער וואָללע. עס זאָללטע דאַהער יעדער פֿערשטאָנדיגע דאַס גוטע וואָהלען אונד דאַס באָזע האַססען, אָהנעראַכטעט דורך דיא פֿורכט פֿאָר בע=שטראַפֿונג דאַצו פֿעראַנלאַססט צו ווערדען. צוואַר זינד צור צייט דעס ערסטען טעמפעלס פֿיעלע איזראַעליטען אין דיעזער היזיכט (דעם געצענדיענסטעס) צום פֿאַללע געקאָמ=מען; אַלליין דאַראַן וואַרען דיא אַנלאָקקונגען דער באַל=דיענער שולד, וועלכע איה=נען איין זאָלכעס פֿערטרויען אויף דיא געצען איינצופֿלאָססען וואוסטען, דאַס זיא זיך דאַפֿאָן ניכט טרעננען קאָננטען, וויא צו לעזען איזט אים טראַקטאַט סנהדרין (פֿאָל. ק"ב.): רב אשי שלאָס איינסט זיין קאָללעגיום בייא דעם משנה=זאַטצע, (אין דער ערשטען משנה דעם לעטצטען קאַפיטעלס דעם טראַקטאַטס סנהדרין), וועלכער לויטעט: דרייא קאָניגע גאַב עס אונד פֿיער געוועהנליכע מענשען א. ז. וו., אונד שפראַך: מאָרגען ווערדען וויר מיט אונזערן קאָללעגען (דען דרייא קאָניגען נעהמליך)

---

*) איין אָהנליכעס פֿערפֿאַהרען ווירד נון אין ריקזיכט דעס לאַסטערהאַפֿטען אונד דעס טוגענדהאַפֿטען בעאָבאַכטעט, דען ערסטערן לאָסט מאַן זיינעס וועגעס מאַלליין געהען, דעם לעטצטערן לייסטעט מאַן גערן מאַלען בייאשטאַנד. דער איבערזעטצער.

נפתח בחבריא (פירוש נדרוש בחברינו שהיו ת״ח כמותנו). אתא מנשה איתחוי ליה בחלמא. א״ל חברך או חברא דאבוך קרית לן. מהיכא משרי המוציא. אמר ליה לא ידענא. אמר ליה ברכת המוציא לא גמרת. דלא ידעת מהיכא בעי משרא וחברת קרית לן. א״ל אימא לי מר מיהא ולמחר דרשינן ליה משמך בפרקא. אמר מהיכא דקרים בישולא (פ״ה ממקום שנקרמין פניה של פת בתנור דהיינו מלמעלה (לא מסביבות הפת או משוליו כנ״ל) אבל באמצע לא שאם הביאו לפניו פרוסה של לחם לא יבצע אלא משולי הפת (ולא מאמצעיתו כנ״ל) ל״א ממקום שהלחם אפוי יפה ולא ממקום שקרוי בשו״ל). אמר ליה אלא אמאי פלחתון לע״ז. אמר ליה אי הוות בההיא זימנא נקטת שיפולך ורהטת בתרה (פי׳ היית מגביה שפת חלוקך מבין רגליך כדי שתהא קל לרוץ והיית רץ לפס מפני יצרא. דע״א שהיה שולט). למחר אמר נתני ברברבתא (פ״ה גדולתינו). נמצא שהירה שולט בהם מחמרת פיתוי יצר הרע דע״ז. כי לא היו כל כך פתאים שלא היו רואים לבסוף שעבודה זרה אין בה ממש. כדגרסינן בפרק ארבע מיתות (דף נ״ב). אמר רב יהודה אמר רב יודעים היו ישראל בעבודה זרה שאין בה ממש ולא עבדו עבודה זרה. אלא להתיר להם עריות בפרהסיא. מתיב רב משרשיא כזכור בניהם מזבחותם (ירמיה י״ז) ואמר ר״א כאדם שיש לו געגועין על בנו. בתר דאדביקו בה. וכ״כ נדבקו בה עד שאמרו (שם מ״ד) ומן אז חדלנו לקטר למלכת השמים וגו׳ חסרנו

אונזערע פֿאָרלעזונג בעגיננען. דאַ ערשיען איהם מנשה*) (איינער דער גערמאַכ=
טען דרייא קאֶניגע) אים טרויאַע, אונד שפראַך צו איהם: דאַ דוא איך דיינען קאָללעגען נענגסט, (אָדער פֿיעללייכט אייגטעמט דוא, דאַס איך דער קאָללעגע דיינעס פֿאַטערס וואָרע), זאָ זאַגע איר דאָך, (ווען דוא דיך זאָ געלעהרט דינקסט): פֿאָן וועלכער שטעללע שניידעט מאַן דאַס ברויד אַן, אום דען זעגענסשפרוך המוציא צו שפרעכען? דאַס וויים איך ניכט, אנטוואָרטעטע רב אשי. וויא מאַן דען זעגענסשפרוך המוציא צו אַמכען האַבע, (פֿערזעטצטע מנשה), האַסט דוא ניכט געלערנט, דאַ דוא ניכט וויימט, וואָ מאַן דאַס ברויד דאַבייא אַנצושניידען האַבע, אונד דעננאָך נעננסט דוא איך דיינען קאָללעגען? זאָ זאַגע דוא עס איר דאָך אונד איך וויל עס מאָרגען אין דיינעם נאַמען אים קאָללעגיאָ לעהרען. מאַן שניידעט עס דאַ אַן, ערוויעדערטע מנשה, וואָ עס איינע קרוסטע האַט. ווען דוא זאָ געלעהרט ביזט, פֿוהר רב אשי פֿאָרט, וויא האַסט דוא דיך דעם געטצענדיענסט ערגעבען קאָננען? וואָרעסט דוא, ערוויעדערטע מנשה, צו מיינער צייט געוועזען, געוויס דוא האָטטעסט דיינען ראָקק אין דיא האָהע געהאָבען, אום איהם דעסטאָ ראַשער ענטגעגען צו איילען**). היערדורך געדעמיטהיגעט, זאַגטע רב אשי דען אַנדערן טאַג אים קאָללעגיאָ: וואָהלאַן! לאַסט אונס מיט אונזערן לעהרערן בעגיננען, (וואָדורך ער נון צו פֿער= שטעהען גאַב, דאַס ער מנשה ניכט מעהר אַלס קאָללעגען, זאָנדערן אַלס זיינען לעהרער בעטראַכטעטע). היערויס ערהעללט, וויא מעכטיג דער רייז דעם געטצענ= דיענסטעס דאַמאַלס אויף דיא מענשען ווירקטע; וויל זיא פֿאָן איינעם בלינדען באָזען טריעבע דאַצו פֿערלייטעט וואורדען, דאַ זיא ניכט זאָלכע טהאָרען וואַרען, אום ניכט

---

*) זאָהן דעס חזקיהו, געטצענדיענער. ז. מלכים ב׳. קאַפּ. כ״א.
**) זאָ גראָס וואַר דער רייז דעס געטצענדיענסטעס צו יענער צייט. דער איבערזעטצער.

כל. וכל זה היה כפי דמיונם. וגם יש לו לאדם לעקור מלבו אמונה זאת. לפי שהמאמין בשום דבר מדברי ע"ז או החושב שיש ממשלה ויכולת מלבד להי' לבדו. עוקר היכולת מהבורא יתברך. או נותן לו שותף. וזו היא כפירה גמורה. ואמונת כוזבת לעיני כל יודע. כי כבר נתברר במופתים נחתכים. כי יש בורא לעולם ומניע לכל מתנועע. והוא מנהיג ושליט בכל. אין זולתו. ועל כן ההנהגה היא שוה וישרה: ואזהרת שבועת שוא ושקר וברכת השם ויראת מקדש וקדשיו. וכל הדברים שנקראו חלול השם. השכל מחייב אפילו בלי יראת עונש. שיש לו לאדם לירא מבוראו שהוא זן אותו ומקיימו ושומרו. יותר מלמלך בשר ודם. וכן יש לו לאדם להשמר מליגע בכל הדברים שנראה בעין השכל שהם חוץ מכבודו. והמצות שהזהיר לכהנים שיהיו מובדלים יותר מכל העם. מהטומאות ומזווגים וממלבושיהם. כל זה צריך לעובדי האל. כי המשרתים אשר עומדים בהיכל המלך הם מובדלים מן ההמון בכל מדות וטבסים. על אחת כמה וכמה מה יש לעשות ולהבדיל לעומדים תמיד בהיכל מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא. והמצות

ענדליך איינצוזעהען, דאס מאן דען געטצען ניכטס זייא. דער מענש מוס אבער
אללען גלויבען מאן דערגלייכען אויס זיינעם הערצען צו טילגען זוכען; דען ווער נור
אירגענד דאס גערינגסטע פאן דעם געטצענטהומע גלויבט, אדער דענקט, דאס
עס אויסער גאטט איין אנדערעס וועזען געבע, דאס געוואלט אונד אמכט בעזיט=
צע, דער שפריכט דאדורך גאטט דיא אללמאכט אב, אדער געזעללט איהם איין גליי=
כעס וועזען בייא, וואס עבענפאללס אלס איינע וואהרע גאטטעסלייגונג צו בעטראכטען
אונד איין גלויבע איזט, דען יעדער פערשטאנדיגע אלס פאלש ערקעננט, דא עס דורך
דיא שארפסטען בעווייזע דארגעטהאן איזט, דאס עס איינען שאפפער גיעבט, פאן
דעם דיא בעוועגונג אללעס דעססען הערריהרט, דאס זיך בעוועגט, אונד דאס ער אל=
ליין אונד קיין אנדערעס וועזען אויסער איהם דאס אלל בעוועגט אונד רעגיערט, דאהער
אויך דיא רעגיערונג גלייכמאסיג אונד גערעכט איזט; דאהער זינד אויך דאס פערבאט,
פאלש אדער אונניטץ צו שווערן, גאטט צו לעסטערן, זא אויך דאס געבאט, געגען
דען טעמפעל אונד זיינע היילגטהימער עהרפורכט צו האבען, וויא אויך דאס פער=
באט אללער האנדלונגען, וועלכע אונטער דעם נאמען איינער ענטווייהונג דעס געטט=
ליכען נאמענס בעגריפפען זינד, דינגע, דיא אויך אהנע אנדראהונג פאן שטראפען,
דער פערשטאנד פאן זעלבסט איט זיך ברינגט; דען וויא קלאר איזט עס ניכט,
דאס מאן דען שאפפער עהרפירכטען מוס, דער אונס ערנאהרט, ערהאלט אונד
בעשיטצט. עבען זא קלאר איזט עס, דאס דער מענש זיך פאר בעריהרונג אללער
דינגע אין אכט נעהמען מוססע, וועלכע דער פערשטאנד אלס געגען זיינע עהרע
בעטראכטעט. עבען זא בעגרינדעט דורך דען פערשטאנד זינד דיא אן דיא פריע=
סטער גערינטעטען פעראָרדנונגען, זיך מעהר אלס דאס געוואהנליכע פאלק פאר פער=
אונרייניגונגען אונד געוויססען פערבינדונגען צו היטען אונד זיך דורך בעזאנדערע
קליידונגען אויסצוצייכנען; דען ווען דיא דיענער איינעס שטערבליכען העררן זיך
דורך בעזאנדערע קליידונג אונד מאניערען פאר דעם געמיינען פאלקע אויסצייכ=
נען מיססען, אום וויא פיעל מעהר מיססען זיך דיאיעניגען אויסצייכנען, וועלכע
אים פאללאסטע דעם קאניגס אללער קאניגע דיא אויפווארטונג האבען. אויך דיא

שהזהיר לכל ישראל. מלאכול דברים נמאסים ומליקרב לנשים ידועות. לכולם יש טעם קרוב אל הדעת שהם עצת טובה. כדי שיהיו ישראל בריאים ונקיים מכל טינוף. וקדושים וטהורים מכל טומאה. ומרוחקים מכל התאוות הגשמיות. והמצות שהזהיר בענייני הדיינים ואונאות ונקימה ונטירה ושנאה וחמוד ממון. כל אלו הם צריכין ליישוב העולם. ולהנהגת המדינות. ולהכנסת שלום ולכל מדות טובות שבעולם. וכולם הם נכללים בפסוק (ויקרא י"ט) ואהבת לרעך כמוך. מאי דעלך סני לחברך לא תעביד. כמו שלמד הלל הזקן לגוי שבא אצלו ושאל ממנו שיגיירהו על מנת שילמדהו תורה בזמן שיעמוד על רגל אחד. כדאיתא בפרק במה מדליקין (דף ל"א). וכל אלו והדומים להם מחייבים הדעת. אפילו שלא הזהירתו תורה. והתאוות לשום אדם ממונו. הוא מנפש רעה שיש לו. כדכתיב (משלי כ"א) נפש רשע אותה רע: ועל כולם יש לו לאדם לשמור את עצמו מליגע בשום ענף מהדברים החמורים שהורסים עיקרי האמונה שגזרו רבותינו ז"ל עליהם שיהרג ואל יעבור. כדגרסינן בפרק יום הכפורים (דף פ"ב) ובפרק כל שעה (דף כ"ח). כי אתא רבין אמר ר' יוחנן בכל מתרפאין חוץ מעבודה

פאן דיא געוואָהנליכען איזראַעליטען געריכטעטען פערבאָטע, געוויססע שפייזען צו געניעססען, אָדער געוויססע פרויען צו נעהמען, האַבען זאָממטליך איינען פערנינפ־טיגען גרונד, אינדעם זיא גלייכזאַם איין ראַטה דעם געזעטצגעבערס זינד, דאַמיט דיא מענשען געזונד בלייבען, פריא פאָן יעדער אונרייניגקייט אונד ענטפערנט פאָן זינג־ליכען לוסטען בלייבען מאָגען. גלייכערמאַססען וואַרען דיא געבאָטע אין בעטרעף דער ריכטער, דער איבערפאָרטהיילונגען, דער ראַכע, דעם נאַכטראַגענס, דעם האַס־סעס אונד דער געלדזוכט נאָטהווענדיג צור בירגערליכען אָרדנונג, צום לעבען אים שטאַאַטע, צור פערטראָגליכקייט אונד צום זיטטליכען לעבען איבערהויפט, אָבגלייך אַללע יענע געבאָטע בערייטס אין דעם געבאָטע: „ליעבע דיינען נאָכסטען, וויא דיך זעלבסט" (ויקרא י"ט, י"ח.) ענטהאַלטען זינד. זאָ זאַגטע הלל דער אַלטע איינסט צו איינעם היידען, וועלכער פאָן איהם אין דאַס יודענטהום אונטער דער בעדינגונג אויפגענאָממען ווערדען וואָללטע, דאַס יענער איהן דאַס יידישע געזעטץ אין דעם קור־צען צייטרוים לעהרטע, וואָ ער אויף איינעם פוסע ווירד שטעהען בלייבען קאָננטען: „וואַס דיר אומפאָללט, דאַס טהוע דיינעם נאָכסטען ניכט"; (דיעס איזט דער גאַנצע איגהאַלט דעם געזעטצעס, דען קאָממענטאַר דאַזו מוסט דו אַנדערווייטיג שטודי־רען) שבת (פאָל. ל"א.). זאָלכע אונד אָהנליכע געזעטצע ווירדע דער פערשטאַנד אַנערקעננען, ווען דיא שריפט זיא אויך ניכט ענטהיעלטע; דען ווען יעמאַנד נאַך דעם פערמאָגען דעם נאָכסטען געלימטעט, זאָ געשיעהט עס נור פאָן איינעם פערדערבטען געמיטהע, וויא עס הייסט: דיא זעעלע דעם גאָטטלאָזען ווינשט נור דאַס שלעכטע (משלי כ"א, י'.). פאָרנעהמליך האַט דער מענש זיך זאָרגפאָלטיג צו היטען, געגען איין הויפטגעזעטץ צו האַנדעלן, וואָדורך דיא רעליגיאָן וועזענט־ליך ערשיטטערט ווערדען קאָננטע. אין בעציעהונג אויף דערגלייכען געזעטצע האַבען אונזערע לעהרער געלעהרט, דאַס מאַן זיך עהער אומבריגען לאַססען מיססע, אַלס זיא איבערטרעטען, וויא צו לעזען איזט אים טראַקטאַט יומא (פאָל. פ"ב.): אַללעם דאַרף

זרה. גלוי עריות. ושפיכות דמים. ע"ז הא דאמרן. גלוי עריות ושפיכות דמים. דתניא רבי אומר (דברים כ"ב) כי כאשר יקום איש על רעהו וגו'. וכי מה ענין רוצח אצל נערה מאורסה. אלא הרי זה בא ללמד ונמצא למד. מקיש נערה מאורסה לרוצח. מה רוצח יהרג ואל יעבור. אף נערה המאורסה יהרג ואל יעבור. ורוצח גופיה מנא לן. סברא הוא. כי ההוא דאתא לקמיה דרבא. א"ל אמר לי מארי דוראי זיל קטליה לפלניא. ואי לא קטילנא לך. א"ל רבא ליקטלך ולא תיקטליה. דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי דילמא דמא דחברך סומק טפי. וגרסינן במסכת סנהדרין פרק בן סורר ומורה (דף ע"ד). אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק. נמנו וגמרו בעליית בית נתזה בלוד. כל עבירות שבתורה אם אומרים לו לאדם יעבור ואל יהרג. יעבור ואל יהרג. חוץ מע"ז וג"ע וש"ד: ועל שלשה דברים אלו נחרב בית ראשון. כדגרסינן בפרק קמא דיומא (דף ט'). ומקדש ראשון מפני מה חרב. מפני שהיו בו שלשה דברים. ע"ז. גלוי עריות. ושפיכת דמים. ע"ז דכתיב (ישעיה כ"ה) כי קצר המצע מהשתרע. ואמר רבי יוחנן קצר מצע זה מהשתרע עליו שני רעים כאחד. והמסכה צרה כהתכנס (שם). אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כי מטי רבי יוחנן להאי קרא בכי. אמר. מאן דכתיב ביה (תהלים ל"ג) כונס כנד מי הים. נעשית לו מסכת צרה. גלוי עריות דכתיב (ישעיה ג') יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה וגו' וברגליהם תעכסנה. אמר רבי יצחק מלמד שהיו מביאות מור ואפרסמון ומניחות במנעליהן ומהלכות בשוקי ירושלים. וכשמגיעות אצל בחורי ישראל בועטות בקרקע ומתיזות עליהם ומכניסות בהן יצר הרע כארס. שפיכות דמים דכתיב (מלכים ב', כ"א) וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד וגו'. רשעים היו

אמן מאס הייליטטעל געברויכען, נור ניכט געטלענדיענסט, בלוטשאנדע אונד מארד*). וועמהאלב, זאגטע רבי יוחנן אים נאמען רבי שמעון, זאהן דעם יהוצדק, איזט דער ערסטע טעמפעל צערשטארט ווארדען? וייל יענע דרייא פערברעכען, נעהמליך: געטלענדיענסט, בלוטשאנדע אונד מארד הערשענד וואַרען**). וועמ־

---

*) היער ווירד אים טעקסטע דיעזער זאטץ אויף תלמודיטע וויזע רעדוצירט אונד אין בעציעהונג אויף מארד ערצאהלט, דאס איינסט יעמאנד צו רבא קאם אונד איהם בעריכטעטע, דאס דער הערר זיינעס וואהנארטעס איהם אונטער אנדראהונג, איהן אים ווייגערונגספאללע אומצובריינגען, יעמאנדען צו טאדטען בעפאהל, אונד דאהער דען רבא פראגטע, וואס ער צו טהון האבע? רבא האבער גאב איהם דען בעשייד: עהער מוסט דו דיך אומברינגען לאססען, אלס איינען אנדערן אומבריגגען; גלויבסט דו עטווא, דאס דיין בלוט רעטהער זייא, אלס דאס דיינעס נאכסטען?

**) אויך פיר דיעזע בעהויפטונג ווערדען היער אים טעקסטע מעהרערע ביבעלשטעללען אלס בעווייזע אנגעפיהרט, נאכדעם זיא אויף אללעגארישע וויזע, וויא אים תלמוד הייפיג, ערקלארט ווערדען. בעזאנדערס ווירד דיא פערפיהרענסארט אנגעפיהרט, דערען זיך דאס צווייטע געשלעכט צו יענער צייט בעדיענטע, אום דיא אונשולדיגען צום פאללע צו בריגגען.

דער איבערזעטצער.

אלא שתלו בטחונם בהקב"ה. אתאן למקדש ראשון. שנאמר (מיכה ג׳) ראשיה בשוחד ישפוטו וכהניה במחיר יורו ונביאיה בכסף יקסומו ועל ה׳ ישענו לאמר הלא ה׳ בקרבנו. לפיכך הביא הקב"ה עליהם שלשה פורעניות כנגד שלשה עבירות שבידם. שנאמר (שם) לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלים עיין תהיה והר הבית לבמות יער. אלא מקדש שני מפני מה חרב שהרי היו עוסקים בתורה ובמצות ובגמילות חסדים. מפני שנאת חנם שהיתה ביניהם. ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלשה עבירות שבתורה. ג"ע. ע"ז. וש"ד: וג"כ יזהר מליגע בדברים שנקראו חלול השם שאינן מתמרקין עד יום מותו. כדגרסינן פרק יום הכפורים (דף פ"ו). שאל רבי מתיא בן חרש את רבי אלעזר בן עזריה. שמעת ד׳ חלוקי כפרה שהיה רבי ישמעאל דורש. אמר לו שלשה הם. ותשובה עם כל אחד ואחד. עבר האדם על מצות עשה ועשה תשובה. אינו זז משם עד שמוחלין לו. שנאמר (ירמיה ג׳) שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם. עבר אדם על מצות לא תעשה. תשובה תולה ויום הכפורים מכפר. שנאמר (ויקרא ט"ז) כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם. עבר אדם על כריתות ומיתות בית דין. ועשה תשובה. תשובה ויוה"כ תולין. ויסורים ממרקין. שנאמר (תהלים פ"ט)

האַבּ, פֿאָהרט דער תלמוד פֿאָרט, איזט דער צווייטע טעמפּעל צערשטאָרט וואָרדען, דאַ זיא יאַ דעם געזעטצע נאַכגינגען, דעססען געבאָטע אויסאיבטען אונד איס וואָהל טהון זיך אויסצייכנעטען? עס געשאַה, בעמערקט דער תלמוד, וועגען דעם גרונדלאָזען האַססעס, דען דיא מענשען געגען איינאַנדער העגטען, וואָרויס הערפֿאָרגעהט, דאַס גרונדלאָזער האַס איינע זינדע איזט, דיא יענען, אָבען אַנגעפֿיהרטען דרייא שווערסטען זינדען גלייכקאָממט. פֿאָרציגליך זאָלל דער מענש זיך זאָרגפֿעלטיג ענטהאַלטען, זאָלכע האַנדלונגען זאָרגפֿעלטיג ענטהאַלטען, וועלכע אונטער דעם נאַמען: ענטווייהונג דעם גאָטטעזלִיכען נאַמענס בעקאַננט זינד, אונד דיא נור דער טאָד זיהנען קאַן, וויא זיך לעזען איזט אים טראַקטאַט יומא (פֿאָל. פ"ו.): עס פֿראַגטע איינסט רבי מתיא, זאָהן דעם חרש, דען רבי אלעזר, זאָהן עזריה'ס: האַסט דוא וואָהל יע פֿאָן דען פֿיער פֿערשיעדענען פֿערזאָהנונגסאַרטען געהאָרט, דיא רבי ישמעאל אויס דער שריפֿט הערגעלייטעט? עס זינד, אַנטוואָרטעטע רבי אלעזר, אייגענטליך דרייא זאָלכער פֿערזאָהנונגסאַרטען, דיא דורך דיא בוסע בעווירקט ווערדען. האַט נעהמליך איין מענש איין בעפֿעהלענדעס געזעטץ איבערטרעטען אונד טהוט בוסע, זאָ ווירד איהם גלייך פֿערגעבען; דען עס הייסט: טהועט בוסע, איהר אויסגעאַרטעטען קינדער, איך וויל אייער פֿעראירונג הייזען (ירמיה ג׳, כ"ב.); האַט יעמאַנד איין פֿערביעטענדעס געזעטץ איבערטרעטען אונד טהוט בוסע, זאָ האַלט דיעזע דיא שטראַפֿע צוריק אונד דער פֿערזאָהנונגסטאַג בעווירקט איהרע פֿאָללִיגע פֿערזאָהנונג, דאַ עס הייסט: אַן דיעזעם טאַגע פֿערזאָהנט אונד רייניגט ער אייך (ויקרא ט"ז, ל׳.); איבערטריטט ער איין געבאָט, אויף דעססען איבערטרעטונג דיא שטראַפֿע דער אויסראָטטונג אָדער דער הינריכטונג דורך דיא בעהאָרדע געזעטצט איזט, אונד טהוט בוסע, זאָ האַלט צוואַר דיא בוסע נעבסט דעם פֿערזאָהנונגסטאַגע דיא שטראַפֿע צוריק, אַבער נור לֵיידען קאָננען דיא זינדע אויסמערצען, וויא עס הייסט: איך אַהנדע מיט דער צוכטרוטהע איהרע אימסעטהאַט (תהלים פ"ט, ל"ג.); איזט אַבער יעמאַנד מיט דער זינדע דער ענטווייַ

ופקדתי בשבט פשעם וגו׳. אבל מי שיש בידו חלול השם. אין כח לא בתשובה לתלות. ולא ביו״ה לכפר. ולא ביסורין למרק. אלא כולן תולין ומיתה ממרקת. שנאמר (ישעיה כ״ב) ונגלה באזני ה׳ צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון אמר ה׳ וגו׳. ואם הוא אדם גדול. אפילו בדבר קל נקרא כנגדו חלול השם. כדגרסינן שם עלה היכי דמי חלול השם. אמר רבא כגון אנא דשקילנא בשרא מטבחא ולא יהיבנא דמי לאלתר. והני מילי באתרא דלא תבעי אבל באתרא דתבעי לית לן בה. אמר רבינא הא מתא מתסיי׳ אתרא דתבעי היא. רבי יוחנן אמר כגון אנא דאזלינא ד׳ אמות בלא תורה ובלא תפילין. רב נחמן בר יצחק אמר כגון דאמרי אינשי שרא ליה מריה לפלוני. רב יצחק בר אבדימי אמר כל שחביריו בושין משמועתו. אביי אמר כדתניא (דברים ו׳) ואהבת את ה׳ שיהא שם שמים מתאהב על ידיך. שיהא אדם קורא ושונה ומשמש ת״ח. ודבורו בנחת עם הבריות. ומשאו ומתנו בשוק נאה. ונושא ונותן באמונה. מה הבריות אומרות עליו.

הונג דעם געטטליכען נאמענס בעפלעקט, זא קאן וועדער דיא בוסע דיא שטראפע צוריקהאלטען, נאך דער פערזאהנונגסטאג דאס פערברעכען זיהנען, נאך ליידען עס אויסמערצען, זאנדערן אללע צוזאממען האלטען דיא שטראפע צוריק אונד נור דער טאד קאן עס אויסמערצען, וויא עס הייסט: איר האט עס דער הערר דער העערשארען אפפענבארט, דאס אייך דיעזע זינדע ניכט פערגעבען ווערדע, ביז איהר שטערבעט! (ישעיה כ״ב, י״ד). איזט עס איין אויסגעצייכנעטער מענש, זא איזט אויך איין גערינגעס פערגעהען אלס איינע ענטווייהונג דעם געטטליכען נאמענס צו בעטראכטען, וויא עס דאס אנגעפיהרטען ארטע הייסט: וויא ווייט קאן זיך דיא ענטווייהונג דעם געטטליכען נאמענס ערשטרעקקען? דא זאגטע רבא: אלס זאלכע איזט עס צו בעטראכטען, ווען יעמאנד פאן איינעם קאראקטער פלייש פאם פלייטער קויפטע אונד עס ניכט גלייך בעצאהלטע, (דורך וועלכעס אונלאבליכע בייאשפיעל אנדערע פערראנלאסט ווערדען קאננטען, אין איהרען צאהלונגען עבענפאללס זייאיג צו זיין); דיעס איזט יעדאך נור אן זאלכען ארטען דער פאלל, ווא דיא גלייביגער איהרע אויסשטעהענדע שולדען ניכט איינפאדערן לאססען, (דער שולדנער אלזא זיינע שולד דעם גלייביגער אינס הויז ברינגט); אן ארטען אבער, ווא דיא גלייביגער איהרע פאדערונגען איינקאססירען לאססען, איזט דאס פערצאגערן דער אויסצאהלונג קיינע זינדע, וויא דיעס צ. ב. אין דער שטאדט מתא מחסיא, דעם וואהנארטע דעם רבינא, דער געברויך וואר. רבי יוחנן זאגטע (אלס בייאשפיעל דער ענטווייהונג דעם געטטליכען נאמענס): אלס ווען איך פיער עללען אהנע דענקריעמען אונד אהנע אים געזעטץ צו שטודירען הערום גינגע. רב נחמן, זאהן יצחק, זאגטע: אלס ווען דיא לייטע פאן יעמאנדעם צו זאגען פעראנלאסט ווירדען: גאטט פערצייה׳ איהם זיינע זינדען. רב יצחק, זאהן דעם אבדימי, זאגטע: דאהין געהארט דריעניגע, דעססען בעזער רוף דיא לייטע שאמראטה מאכט. אביי פפלעגטע צו זאגען: עס הייסט: דוא זאללסט דען עוויגען, דיינען גאטט, ליעבען (דברים ו׳, ה׳.), ד. ה. מאכע, דאס דער נאמע גאטטעס דורך דיך בעליעבט ווערדע. שטודירט איין מענש דיא ביבעל אונד דיא משנה, געהט מיט געלעהרטען אום, האט ער איין זאנפטמיטהיגעס בעטראגען, בעטרייבט ער זיינע געשעפטע אויף רעדליכע וויזע, דאן זאגען דיא לייטע: „היל דיעזעם

אשרי פלוני שלמד תורה. אשרי אביו שלמדו תורה. אשרי רבו שלמדו תורה. אוי להם לבני אדם שלא למדו תורה. ראיתם פלוני שלמד תורה כמה יפין דרכיו וכמה מתוקנים מעשיו. עליו הכתוב אומר (ישעיה מ״ט) ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר. ובזמן שאדם קורא ושונה ואין דבורו בנחת עם הבריות. ואין משאו ומתנו בשוק נאה. ואינו נושא ונותן באמונה. מה הבריות אומרות עליו. אוי לו לפלוני שלמד תורה. אוי לו לאביו שלמדו תורה. אוי לו לרבו שלמדו תורה. אשרי בני אדם שלא למדו תורה פלוני שלמד תורה כמה מכוערין מעשיו. כמה מקוללים דרכיו. עליו הכתוב אומר (יחזקאל ל״ו) באמור להם עם ה׳ אלה ומארצו יצאו: ואם הזמן הוא בשעת השמד. או בפרהסיא. אפילו בדבר קל לכל אדם נקרא חלול השם. לפי שכוונת המצווה היא להרוס האמונה. על כן יהרג ואל יעבור. כדגרסינן פרק בן סורר ומורה (דף ע״ד). כי אתא רבין אמר רבי יוחנן. אפילו שלא בשעת השמד לא אמרן אלא בצינעא. אבל בפרהסיא אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור. מאי מצוה קלה. אמר רבה בר יצחק אמר רב אפילו לשנוי ערקתא דמסאנא. וכמה פרהסיא. א״ר

מענשען, דער זיך דעם געזעטצשטודיום זאָ זעהר בעפֿלייסיגעט, הייל דעססען פֿאַטער, דער איהן האַט אונטעררִיכטען לאַססען, הייל דעססען לעהרער, דער איהן אונטער-ריכטעט האַט; וועהע דענען, דיא זיך דעם געזעטצשטודיום ניכט בעפֿלייסיגען! זע-העט דאָך יענען מאַן, דער פֿלייסיג דאַס געזעטץ שטודירט, וויא טרעפֿליך איזט זיין וואַנ-דעל, וויא שאָן זינד זיינע האַנדלונגען.״ אויף איהן לאָסט זיך אַנווענדען דער שפרוך דעם פּראָפֿעטען: ער שפראַך צו מיר: דוא ביזט מיין קנעכט, ישראל, דעססען איך מיך ריהמע (ישעיה מ״ט, ג׳.)! שטודירט אַבער איין מענש דיא ביבעל אונד דיא משנה, אונד האַט איין שלעכטעס בעטראַגען אונד איזט אין זיינעם געשעֿפֿט אונרעד-ליך-דאַן זאַגען דיא לייטע פֿאָן איהם: „וועהע דיעזעם געזעטצקונדיגען מאַננע! וועהע דעססען פֿאַטער, דער איהן אונטערריכטען ליעס, וועהע דעם לעהרער, דער איהן אונ-טערריכטעט האַט! וואָהל דעם, דער ניכטס געלערנט האַט; דען זעהעט, יענער מאַן האַט דאַס געזעטץ שטודירט, אונד דאָך, וויא שאַנדענסווערטה זינד זיינע האַנדלונגען, וויא פֿערדערבט זיינע זיטטען!״ אויף איהן לאָסט זיך דער שפרוך דעם פּראָפֿעטען אַנ-ווענדען: מאַן זאַגט פֿאָן איהנען: זיא זינד דאַס פֿאָלק גאָטטעס; אַבער זיא האַבען זיין לאַנד פֿערלאַססען (יחזקאל ל״ו, כ׳.); (ד. ה. זיא האַבען איהרער זינדען וועגען דאַס לאַנד פֿערלאַססען אונד אינם עלענד וואַנדערן מיססען). נור ענטווייהונג דעם גאָטט-ליכען נאַמענס ווירד אַבער אויך איינע גערינגערע איבערטרעטונג פֿיר יעדער-מאַן נור זייט דעם גלויבענסצוואַנגעס, אָדער דער נאָטהיגונג, דאַס געזעטץ אָפֿ-פֿענטליך צו פֿערלעטצען, ווייל דיא אַבזיכט דעם געביעטענדען אָפֿפֿענבאַר דאַהין געהעט, דיא רעליגיאָן צו פֿערניכטען, דאַהער אין זאָלכעם פֿאַללע זעלבסט אויף דיא גע-פֿאַהר היין, געטאָדטעט צו ווערדען, דאַס געזעטץ ניכט איבערטרעטען ווערדען דאַרף, וויא עס הייסט אים טראַקטאַט סנהדרין (פֿאָל. ע״ר.): אַלס רבין נאַך באַ-בילאָניען קאַם, זאַגטע ער אים נאַמען דעם רבי יוחנן: זעלבסט אויסערהאַלב דער צייט דער רעליגיאָנספֿערפֿאָלגונג דאַרף דאַס לעבען נור דאַן מיט איבערטרעטונג דעם געזעטצעס ערקויפֿט ווערדען, ווען עס אינם געהיים געשיעהט, אָפֿפֿענט-

יעקב אמר רבי יוחנן אין פרהסיא פחותה מעשרה בני אדם. וכל בן דעת ילמוד ממה שעשו אבותינו הראשונים. אברהם אבינו באור כשדים. ויצחק בעקידתו. ודניאל בגובא דאריותא. וחנניה מישאל ועוריה בגו אתון נורא יקידתא. ועשרה הרוגי מלכות. והרוגי לוד. וכל כתות הצדיקים שבכל זמן וזמן היו מוסרין עצמן להריגה למען קדוש השם והיו קונים עולמם. ולא הצדיקים בלבד עשאוהו אלא אפילו מי שהיה רשע כל ימיו מסר עצמו למיתה כדי לקנות עולמו בשעה אחת. כמו שעשה ר״א בן דורדיא. כדגרסינן בפ״ק דע״ז דף י״ז. תניא אמרו עליו על ר״א בן דורדיא. שלא הניח זונה שלא בא עליה. פעם א׳ שמע שיש זונה שנשכרת בכרכי הים ונוטלת כיס של דינרין בשכרה. נטל כיס דינרין והלך ועבר עליה שבעה נהרות. בשעת הרגל דבר הפיחה (פי׳ נפעת תפמיס הבליכה רוח) אמרה מה הפחה זו אינה חוזרת למקומה. כך אלעזר בן דורדיא אין מקבלין אותו בתשובה. הלך וישב בין הרים וגבעות אמר הרים וגבעות בקשו עלי רחמים. אמרו לו עד שנבקש רחמים עליך נבקש רחמים עלינו. דכתיב (ישעי׳ נ״ד) כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה. אמר שמים וארץ בקשו עלי רחמים. אמרו לו עד שאנו מבקשים רחמים עליך נבקש רחמים עלינו. דכתיב (שם נ״א) כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה. אמר חמה ולבנה בקשו עלי רחמים. אמרו לו עד שנבקש רחמים עליך נבקש רחמים עלינו. דכתיב (שם כ״ד) וחפרה הלבנה ובושה החמה. אמר כוכבים ומזלות בקשו עלי רחמים. אמרו לו עד שנבקש רחמים עליך נבקש רחמים עלינו. דכתיב (שם ל״ד) ונמקו כל צבא השמים. אמר אין הדבר תלוי אלא בי. הניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכי עד שיצאה נשמתו. יצתה ב״ק ואמרה ר״א בן דורדיא מזומן לחיי העה״ב. בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת. ויש קונה עולמו בכמה שנים. אמר רבי לא דיין לבעלי תשובה שמקבלין אותם. אלא שקוראים אותם רבי: ולא מזרע ישראל

זיק אבער, דארן זעלבסט אויף טאָדעסגעפאַהר הין דאַס געזעטץ ניכט איבערטרעטען ווערדען, זעלבסט ווען דיעזעס לעטצטערע צו דען אונוויכטיגערן געהאָרטע; אָפּפּענט= זיך אבער איזט איינע האַנדלונג דאַן צו נעננען, ווען זיא וועניגסטענס אין געגענ= וואַרט פאָן צעהן פערזאָנען געשיעהט. בייאשפיעלע פאָן זעלבסטאָפּפּערונג געבען פיעלע אונזערער פאָרפאַהרען, וויא דער ערצפאַטער אברהם צו אור אין כשדים, יצחק, דער זיך צום אָפּפּער בינדען ליעס, דניאל אין דער לאָווענגרובע, חנניה, מישאל אונד עזריה, דיא זיך אין איינען ברעננענדען אָפּען ווערפּען ליעסטען, (דיא בע= קאַננטען) צעהן שטאַאטסמאַרטירער, דיא מאַרטירער צו לוד אונד אַנדערע הויפּען פאָן גערעכטען, וועלכע זיך אין פערטיידענען לייטען אום דעם היילִיגען, גאָטט= ליכען נאַמענס ווילען דעם טאָדע פריי= געבען אונד דאַדורך דיא זעליגקייט ער= לאַנגטען. אבער ניכט נור דיא גערעכטען, זאָנדערן אויך מאַנכער, דער לאַנגע

בלבד. אלא אפי' מאומה אחרת. כמו שאמרו בקלסטינירי וקטיעא בר שלום. כדגרסינן התם ת"ר כשחלה רבי יוסי בן קסמא הלך רבי חנינא בן תרדיון לבקרו. א"ל חנינא אחי אי אתה יודע שאומה זו מן השמים המליכוה שהחריבה את ביתו ושרפה את היכלו. והרגת את חסידיו ואבדה את טוביו ועדיין היא קיימת. ואני שמעתי עליך שאתה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהילות ברבים. וס"ת מונח לך בחיקך. א"ל מן השמים ירחמו. א"ל אני אומר לך דברים של טעם ואתה אומר לי מן השמים ירחמו. תמה אני אם לא ישרפו אותך ואת ס"ת שלך באש. אמר לו רבי מה אני לחיי העה"ב. אמר לו כלום מעשה בא לידך. א"ל ר' מעות פורים נתחלפו לי במעות של צדקה וחלקתים ונתתים לעניים. א"ל אם כן מחלקך יהא חלקי ומגורלך יהא גורלי. אמרו לא היו ימים מועטים עד שנפטר רבי יוסי בן

איין לאַסטערהאַפטעס לעבען געפיהרט האַטטע, זוכטע דורך דאַס מאַרטירערטהום זיך דיא זעליגקייט צו ערקויפען*); יאַ זעלבסט היידען קאָננטען זאָלכע דורך בוסע ערלאַנגען, וויא צו לעזען איזט (עבענדאַזעלבסט): אַלס איינסט רבי יוסי, זאָהן קסמא, קראַנק דאַניעדערלאַג, שטאַטטעטע איהם רבי חנינא, זאָהן תרדיון, איינען בעזוך אַב. בייא דיעזער געלעגענהייט זאַגטע דער קראַנקע צו דעם לעטצטערן: ברודער חנינא! ביסט דוא דען נאָך ניכט צור ערקעננטניס געלאַנגט, דאַס דיעזער נאַטיאָן (דען רעֶמערן) פאָן גאָטט זעלבסט דיא וועלטהעררשאַפט פערליעהען וואָרדען, דאַס זיא, דיא זיין הויז צערשטעֶרט, זיינען טעמפעל פערבראַננט, זיינע פראָממען געטעֶדטעט אונד זיינע עדלען פערניכטעט האַט, נאָך אימער בעשטעהט? אונד דעננאָך העֶרע איך, דאַס דוא דיך (טראָטץ דעם פאָן דער רעגיערונג ערגאַנגענען פערבאָטס) דעם שטודיום דעס געזעטצעס ווידמעסט אונד אֶפפענטליך מיט דעם געזעטצבוך אים שאָסע שאַאַרען פאָן צוהעֶרערן אום דיך פערזאַממעלסט! דאַ אַנטוואָרטעטע רבי חנינא: דער הימעל ווירד זיך שאָן איין ערבאַרמען. וואַס, פערזעטצטע יענער, איך געבע דיר טריפטיגע גרינדע אַן, אונד דוא שפריכסט: דער הימעל ווירד זיך איין ערבאַרמען? עס זאָללטע איך זעהר וואונדערן, ווען מאַן ניכט זאָוואָהל דיך, אַלס אויך דיין געזעטצבוך דען פלאַממען איבערגאָבע. רבי! פערזעטצטע רבי חנינא, וויא דירפטע עס וואָהל מיט איינער זעליגקייט שטעהען**)? האַסט דוא, ערוויעדערטע רבי יוסי, זאָנסט אירגענד איינע גוטע טהאַט אויסגעאיבט? רבי, אַנטוואָרטעטע רבי חנינא, איך האַטטע איינסט געלד צור פייער דעם פורים־פעסטעס אונד צוגלייך געלד ליעגען, דאַס פיר דיא אַרמען בעשטיממט וואַר, אונד דאַ פערגריף איך, אונד טהיילטע ערסטערעס אונטער דיא אַרמען אויס, (אָהנע איך פאָן דעם לעטצטערן צו ענטשעֶדיגען). ווען דיעס דער פאַלל, זאָ ווינשע איך מיר יענזייטס איינען אַנטהייל פאָן דיינעם לאָאָזע. איינינע טאַגע דאַראויף, ערצעֶהלט מאַן,

---

*) היער ווירד בייאשפיעלסווייזע איין געוויססער אלעזר בן דורדיא אַנגעפיהרט, וועלכער לאַנגע צייט הינדורך דעם לאַסטער ערגעבען, ענדליך פאָן געוויססענסביססען געפאָלטערט אונד פאָן זיינער זעליגקייט פערצווייפעלנד, דיעזער פירכטבאַרען צושטאַנד דורך איינען פרייוויללי־גען טאָד איין ענדע מאַכטע.

**) זאָ פראָם אונד געלעהרט ער אויך וואַר, זאָ וואַר ער זיינער זעליגקייט ניכט געוויס; וויל נאָך תלמודישען גרונדזעטצען דאַס בלאָסע געזעטצשטודיום ניכט הינרייכט, אום אויך דיא זעליגקייט אַנשפרוך צו מאַכען; פיעלמעהר מוס יענעס שטודיום מיט גוטען האַנדלונגען פערבונדען זיין, אום דערזעלבען געוויס צו זיין. — דער איבערזעטצער.

קסמא. והלכו כל גדולי רומי והספידוהו הספד גדול. בחזרתן מצאוהו לרבי חנינא בן תרדיון שהיה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהילות ברבים וס"ת מונחת לו בחיקו. הביאוהו וכרכוהו בס"ת שלו והקיפוהו חבילי זמורות והציתו בהם את האור והביאו ספוגין של צמר ושראום במים והניחום על לבו כדי שלא תצא נשמתו מהרה. אמרה לו בתו אבא אראך בכך. אמר לה בתי אלמלי אני לבדי נשרפתי היה קשה לי הדבר. עכשיו שאני נשרף וס"ת עמי מי שיבקש עלבונו של ס"ת הוא יבקש עלבוני. אמר לו תלמידיו ר' מה אתה רואה. אמר להם גוילים נשרפים ואותיות פורחות. אמרו לו פתח פיך ותכנס האש. אמר להם מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבל הוא בעצמו. א"ל קלסטונירי ר' אם אני מרבה עליך בשלהבת ונוטל ספוגין של צמר מעל לבך אתה מביאני לעה"ב. א"ל אין. אמר לו אישתבע לי. אישתבע ליה. מיד הרבה עליו בשלהבי ונטל ספוגין של צמר מעל לבו. ויצתה נשמתו במהרה. אף הוא קפץ ונפל לתוך האש ומת. יצתה בת קול ואמרה רבי חנינא בן תרדיון וקלסטונירי מזומנין לחיי העולם הבא. בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת ויש קונה עולמו בכמה שנים: וגרסינן נמי התם (דף י'). קטיעא בר שלום חד מן חשובי דמלכות'. הוה

פערשיעד רבי יוסי, זאהן קסמא, אונד אללע גראָססען ראָמס בעטרויערטען איהן זעהר אונד טלאָססטען זיך זיינעם לייכענבעגראָבניס אן. אלס זיא דאפאָן צוריקק־ קעהרטען, פאנדען זיא דען רבי חנינא, זאָהן תרדיון'ס, דאס געזעטצבוך אויף זיינעם שאָסע האבענד, אֶפפענטליכע פאָרזאמלונגען האלטען. מאן ליעס איהן זאָגלייך ערגרייפען, אומוויקקעלטע איהן מיט זיינער אייגענען געזעטצראָללע, אומגאב איהן מיט וויינרעבענבינדעלן, צינדעטע זיא אן, אונד לעגטע איהם נאססע וואָלל־ אע אויף דיא ברוסט, אום זיינע קוואל צו פערלאָנגערן. אָ! דאס איך דיך אין דיע־ זעם צושטאנדע זעהען מוס, ריעף דיא טאָכטער דעם געמארטערטען שמערצהאפט אויס. מיינע טאָכטער, ריעף ער איהר צו, ווירדע איך אללײן פערבראננט, זאָ שמע־ פאנדע איך דען שמערץ זעהר; נון אבער, דא דאס געזעטצבוך מיט מיר צוגלייך פערבראננט ווירד, זאָ האָפפע איך, דאס דער, וועלכער פיר דעססען בעשימ־ פפונג רעכענשאפט פאָדערן ווירד, זאָלכע אויך פיר דיא מייניגע פאָדערן ווירד. אָפפנע דאָך דען מונד, ריעפען איהם זיינע שילער צו, דאמיט דיא פלאממע איינ־ דרינגע (אונד דיינען טאָד בעשלייניגע). מאָג ער אנטוואָרטעטע: בעססער איזט'ס, דאס דעריעניגע מיינע זעעלע נעהמע, דער זיא מיר געגעבען, אלס דאס איך זעלבסט עס טהוע. רבי, שפראך נון דער הענקער צו איהם, פערשפריכסט דו מיר דיא זעליגקייט, ווען איך דיא פלאממע פערשטאַרקע אונד דיר דיא וואָללע פאָן דיינער ברוסט ווענגנעהמע? רבי חנינא בעשטעטטע דיעס מיט איינעם שוואור. זאָגלייך פערשטאָרקטע דער הענקער דיא פלאממע אונד נאהם איהם דיא וואָללע פאָן דער ברוסט, וואָרויף רבי חנינא אלסבאלד דען גייסט אויפגאב. אבער אויך דער הענקער שטירצטע זיך אין דיא פלאממע אונד שטארב. בייא דיעזער געלע־ גענהייט ריעף רבי (געוואָהנליכע בענעננונג דעס רבי יהודה דעס הייליגען, בעריהמטען רעדאקטייערס דער משנה) וויינענד אויס: מאנכער ערקויפט זיך דיא זעליגקייט אין איינער שטונדע, מאנכער אום פיעלע יאהרע דאראן פערווענ־

ההוא קיסר דהוה סני ליהודאי. אמר להו לחשובי דמלכותי׳. מי שעלתה נימא ברגלו יקטענה ויחיה או יניחנה ויצטער. אמרו לו יקטענה ויחיה. א״ל קטיעא בר שלום חדא דלא מכלית להו לכולהו. (דליתנהו גבך. ל״ז ליתא בגמ׳) דכתיב [זכריה ב׳] כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם נאם ה׳. מאי קאמר אילימא דבדרתינון בד׳ רוחי עלמא. לד׳ רוחות מבעי ליה. אלא כשם שאי אפשר לעולם בלא רוחות. כך אי אפשר לעולם בלא ישראל. ועוד דקרו לך מלכותא קטיעתא. אמר ליה מימר שפיר קאמרת ומיהו כל דזכי (פי׳ נולח) למלכא שדו ליה לקטוניא חלילא. כרנקיט ליה ואזיל אמרה ליה ההיא מטרוניתא ווי ליה לאילפא (פי׳ ספינה) דאזלא בלא מיכסא. נפל על רישא דעורלתיה קטעה אמר יהבית מיכסאי חלפית ועברית. כי קא שדי לי׳. אמר כל נכסאי לרבי עקיבא וחביריו. יצא רבי עקיבא ודרש (ויקרא כ״ד) והיתה לאהרן ולבניו מחצה לאהרן ומחצה לבניו. יצתה ב״ק ואמרה קטיעא בר שלום מזומן לחיי העה״ב. בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת. כגון קטיעא בר שלום ויש קונה עולמו בשנים רבות כגון אנטונינוס. וגרסינן נמי בפרק בתרא דתענית (דף כ״ט). תניא כשחרש

דען! אֶהנליכעס ווירד דאָרט (בּלּ. י׳.) ערצֶאהלט. איין געוויססער קטיעא בר שלום וואַר איין זעהר פֿאָרנעהמער מאַן אונד מיטגליעד דעס שטאַאטסראַטהס. איינעס טאַגעס שפראַך דער געגען דיא יודען פֿיינדזעליג געזיננטע קייזער צו דען זענאַטערן: ווען יעמאַנד איינען שאַדען אַם פֿוסע האַט, וואַס האַט ער צו טהון? לֶאסט ער זיך דען פֿוס אַבנעהמען, אום זיינער שמערצען לאָז צו ווערדען, אָדער בעהאֶלט ער איהן אונד ליידעט פֿאָרטוואֶהרענד שמערצען? דאַ שפראַכען אַללע ראַ=טהע: ער לֶאסט זיך דען פֿוס אַבנעהמען, אום געזונד צו ווערדען. אַנדערער מיינונג אַבער וואַר קטיעא בר שלום; דען, שפראַך ער, ערשטענס ווירסט דוא זיא ניכט אַללע פֿערניכטען, (וויל זיא נעהמליך נאַך אַללען ענדען הין צערשטרייט זינד); צווייטענס ווירדע אין פֿאָלגע איהרער פֿערניכטונג דיין רייך איין ליקקענ=האַפֿטעס גענאַננט ווערדען. דיינע בעמערקונג, שפראַך דער קייזער, איזט צוואַר ריכטיג; אַללעין ווער זיינען פֿירשטען מייסטערן וויל, דען ווערפֿע מאַן אין איי=נען שמעלצאָפֿען. אַלס מאַן איהן הינאיין וואַרף, שפראַך ער: איין גאַנזעס פֿערמאֶ=גען זייא דעם רבי עקיבא אונד זיינען קאָללעגען געשענקט*). אויך אין בעציע=הונג אויף דיעזען קטיעא מאַכטע רבי יהודה דיא (אָביגע) בעמערקונג, דאַס מאַנכער זיינע זעליגקייט אין איינער שטונדע זיך ערקויפֿע, וואֶהרענד איין אַנדערער זיינע גאַנצע לעבענסצייט דאַצו בעדירפֿע. פֿערנער איזט צו לעזען אים טראַקטאַט תענית (בּלּ. כ״ט.): עס ווירד ערצֶאהלט: אַלס איין געוויססער ראָמישער שטאַאט=

---

*) דיעס שיינט איינער אַנדערווייטיגען בעמערקונג דעס תלמוד׳ס, דאַס דיא פֿערלאַססענ=שאַפֿטען דער האָפֿפֿנונגסלאָזען הינגעריכטעטען דעם פֿיסקוס אַנהיים פֿיעלען, צו ווידערשפרעכען, וויא איבערהויפט נאָך פֿיעלע אַנדערע היסטאָרישע דונקעלהייטען אין דיעזער גאַנצען ערצאֶהלונג הערשען, וועלכע דער אויפֿהעללונג בעדירפֿען; אַללעין וויר האַבען דערגלייכען אונטערזוכונגען, אַלס פֿיר איין פֿאָלקסבוך אונגעאייגנעט, שטעטס אַבזיכטליך אויסגעשלאָססען.
דער איבערזעטצער.

טורנסרופוס את האולם (נ״א ההיכל) נגזרה גזירה על רבן גמליאל להרגו. בא אותו הגמון ועמד בבית המדרש. ואמר בעל החוטם מבקשין בעל החוטם מבקשין. אזל ר״ג טשא מינייהו. אזל לגביה אותו הגמון בצינעה א״ל אי מצילנא לך מייתינא לי לעלמא דאתי א״ל אין. א״ל אישתבע לי אישתבע ליה. סליק לאיגרא נפיל ומית. וגמירי דכל היכא דגזרי גזרתא ומית חד מינייהו מבטלי לה לגזרתא. יצתה בת קול ואמרה מוזמן אותו הגמון לחיי העולם הבא: לפיכך כל מי ש״ש לו דעת להבחין יביט ויראה איך חיי העולם הזה הבל ורעות רוח בכל מה שיעמל תחת השמש. ואף על פי שיחמוד חיי הגוף יחשוב איך ימיו כצל עובר. וטוב לו לטורח או ליהרג קודם יומו ויחי לעולם נפשו. ולא שיחיי גופו זמן מועט ויהרוס אמונתו ויכרית נפשו לעד. ע״כ יש לו לאדם לפתוח עין שכלו וימאס בהבלי העולם הזה. ואל יקנא בשום אדם ההולך בדרך רעה ונפסדת לגוף ולנפש אף על פי שידמה שהוא מצליח לפי שעה. וישים כל חשקו לאהוב ולעבוד לשם יתברך וללמוד מדותיו וללכת אחריהם. ובזה ישיג למעלה עליונה ויתעדן בטוב הנצחיי במעלת עליונה שאין עולין לה אלא המזומנים לה. שנקראת ירושלים של עולם הבא. כדגרסינן במסכת בתרא פרק המוכר את הספינה

האַטטע רופוס איבער דיא טעמפעלהאַללע דען פפלוג ציעהען לאַססען, זאָללטע צו גלייכער צייט רבי גמליאל היגגעריכטעט ווערדען. דאַ גינג איין פאָרנעהמער ראָמער אין דאַס לעהרהויז היין אונד ריעף: דער מאַן, וועלכער דיא נאַזע האָכטראָגט, (איינע אַנטשפיעלונג אויף רבי גמליאל, אַלס דען דיא האָכסטע ווירדע בעקליידענדען) וויררד געזוכט, אין פאָלגע דעססען רבי גמליאל זיך פערשטעקקטע. יעטצט גינג יענער ראָמער איהם געהיים צו רבי גמליאל אונד שפראַך צו איהם: פערזיכערסט דוא מיך דער זעליגקייט, ווען איך דיך רעטטע? נאַכדעם לעטצטערער דיעס געטהאַן, שטירצטע זיך יענער פאָן איינעם דאַכע העראַב אונד שטאַרב. דאַ נון ביים דען ראָמערן דער געברויך הערשטע, דאַס ווען איבער יעמאַנד איין טאָדעסאורטהייל געשפראָכען וואָרדען אונד פאָר דער עקסעקוטיאָן איינער פאָן איהנען שטאַרב, דאַסזעלבע צוריקגענאָממען וואורדע, זאָ וואורדע אויך יעטצט דאַס אורטהייל געגען רבי גמליאל ווידעררופען, דאַהער אויך יענער ראָמער, דער דאַצו דיא פעראַנלאַססונג גאַב, זעליג געשפראָכען וואורדע. היערויס איזט צו ערזעהען, דאַס עס מענשען גיעבט, וועלכע אויף דיעזעס לעבען זעהר געריגגען ווערטה לעגען, אונד עס גערן היגגעבען, אום זיך דאַדורך דאַס עוויגע, וואַהרע לעבען צו ערקויפען. היעראויס זאָלל יעדאָך ניכט געזאַגט זיין, דאַס מאַן דאַס אירדישע לעבען פיר ניכטס אַכטען זאָללע; זאָנדערן, דאַס מאַן שטעטס בעדענקען מיססע, וויא קורץ אויך דאַס גליקקליכסטע לעבען זייא אונד דאַס עס דאַהער אַלס ניכטס צו בעטראַכטען זייא געגען דאַס עוויגע לעבען, דאַס מאַן זיך דורך איינע ווירדיגע טהאַט ערקויפען קאַן. איבערהויפט זאָללטע דער מענש דיא ניכטיגקייטען דיעזער וועלט פעראַכטען, קיינען באָזען מענשען בענײדען, ווען עס איהם וואָהלערגעהע, פיעלמעהר דער ליעבע גאָטטעס אונד זיינעם דיענסטע איינפריגסט זיך היגגעבען, זיינע אייגענשאַפטען קעננען לערנען אונד זיא נאַכאַהמען, וואָדורך מאַן ער זיך דיא עוויגע זעליגקייט ערווערבען אונד אין איינע שטופע געלאַנגען קאַן, דיא נור דענען, בעשטיממט איזט, דיא זיך דאַרויף פאָר־

(דף ע"ה). מאי ועל מקראיה. (כישעיהו קודם פרשת אפירה כא לידידי ריסיה דקרא וכוא ס' על כל מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם ועשן ונוגה אש להבה לילה כי על כל כבוד חופה. פסטים ליחות המשיח ירלה על בתי החכמים). אמר רבי יוחנן לא כירושלים של עה"ז ירושלים של עה"ב. ירושלים של עה"ז. כל הרוצה לעלות עולה. ושל עולם הבא. אין עולין לה אלא המזומנין:

סליק חתימת נר ראשון.

בערייטען;—ווימ גו לעזען מיזט מים טראקטאט בבא בתרא (פאָל. ע"ה,): רבי יוחנן זאגטע: עס הייסט: ועל מקראיה (ישעיה ד׳, ה׳.) דאפאָן מיזט דער זין פאָלגענדער: ניכט דעם יעטצייטיגען ירושלים גלייכט דאס דיעסזייטיגע; נאך דעם אירדיטען ירושלים קאן היגאויפגיעהען, ווער דא וויל; נאך דעם יענזייטיגען ירושלים היגגעגען קאן נור דעריעניגע געלאנגען, דער זיך דאזו פאָרבערייטעט.

הנר השני.

בסור מרע בדבור. שלא יפעור פיו בדבור של חטא. ונחלק לעשרת כללים:

כלל א׳ שלא ישב במושב לצים. כלל ב׳ שלא ידבר שקר. כלל ג׳ שלא יחניף. כלל ד׳ שלא יספר לשון הרע. כלל ה׳ שלא ילבין פני חברו ברבים. כלל ו׳ שלא יגלי סוד. כלל ז׳ שלא יחזיק במחלוקי. כלל ח׳ שלא ימלא שחוק פיו. כלל ט׳ שלא יזכיר ש״ש לבטלה. כלל י׳ שלא ידבר בדברי חלול השם:

הקדמה לנר זה.

(ל) האל יתברך שם פה לאדם. כדי שירגילהו בדברים שיש בהם תועלת לגוף ולנפש. לגוף במה שצריך למחיתו מסחורתו ופרנסתו ומאכליו ומשתיו ולבושיו וכל צרכיו. ולנפש מה שמצוה בו. כגון קריאת תורה שבכתב ותורה שבעל פה. שהיא יסוד וקיום כל המצות. וג״כ להודות לאל יתברך על כל חטובות שעושה עמנו בכל עת. ולברכו על כל הדברים שיהנה בעולם הזה.

צווייטע אַבטהיילונג.

פֿאָן אונטערלאַססונג דעם זינדהאַפֿטען רעדענס.

אין צעהן טיטעלן.

ערסטער טיטעל. דאַס מאַן ניכֿט בייא שפּאָטטערן פֿערווייַלע. צווייטער טיטעל. דאַס מאַן ניכֿט ליגע. דריטטער טיטעל. דאַס מאַן זיך דער שמייכֿעלייא ענטהאַלטע. פֿיערטער טיטעל. דאַס מאַן דיא פֿערליימדונג אונטערלאַססע. פֿינפֿטער טיטעל. דאַס מאַן זיינען נעבענמענשען ניכֿט אָפֿפֿענטליך בעשאֶמע. זעכסטער טיטעל. דאַס מאַן דאַס אַנפֿערטרויטע געהיימניס ניכֿט פֿערראַטהע. זיעבענטער טיטעל. דאַס מאַן זיך ניכֿט דעם צאַנקע הינגעבע. אַכֿטער טיטעל. דאַס מאַן זיך ניכֿט צו זעהר דער פֿריידע הינגעבע. נייַנטער טיטעל. דאַס מאַן דען גאָטטליכֿען נאַמען ניכֿט אונניטץ אויסשפּרעכֿע. צעהנטער טיטעל. דאַס מאַן יעדע אונטערהאַלטונג אונטערלאַססע, דיא צור ענט־ווייהונג דעם גאָטטליכֿען נאַמענס פֿיהרען קאַן.

איינלייטונג צו דיעזער אַבטהיילונג.

גאָטט האַט דעם מענשען דיא שפּראַכֿע פֿערליעהען, אויף דאַס ער זיא דאַזו גע־ברויכֿען זאָלל, וואַס זאָוואָהל דעם קערפּער אַלס דעם גייסטע ניטצליך איזט: דעם קערפּער, אין זאָפֿערן ער איהרער צו זיינער ערהאַלטונג, זיינער נאַהרונג אונד צור בעשטרייטונג זיינער בעדירפֿניססע איבערהויפּט בעדאַרף; דעם גייסטע אַבער, אין זאָפֿערן דער מענש איהרער צור פֿאָללציעהונג געוויססער געבאָטע בעדאַרף, אַלס דאַ איזט דאַס לערנען דער שריפֿטליכֿען אונד דער מינדליכֿען לעהרע, (וואַס דיא הויפּט־בעדינגונג צור בעאָבאַכֿטונג איהרער פֿאָרשריפֿטען איזט), גאָטט צו דאַנקען פֿיר אַל־לעס גוטע, דאַס ער אונס אַנגעדייהען לאָססט, איהן צו בעטען פֿיר אַללע געניססע,

ולהתפלל לפניו. ולבקש ממנו חסר. ולהתחנן לפניו בכל מה שהוא צריך לו בלב שלם ומעונה. והוא ישמע אליו. כרכתיב (תהלים קמ״ה) קרוב ה׳ לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת. וכתיב (שם נ״א) לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה. ואם יזכה לעלות למעלה העליונה. ללמד תורה וללמדה. ולדרוש ולהורות לנבוכים. בשבח להם הרברים הנאים והמדות הטובות. ולגנות להם הפחיתיות. אשריו ואשרי חלקו שהוא זוכה ומזכה לאחרים. כולם יקראו בניו ומעשה ידיו: אבל הפה שנברא לזה. מן הרין לא היה צריך להזהיר לאדם שלא יתעסק בו ברברים בטלים. שהיום קצר והמלאכה מרובה. ואין לו לאדם לאבד ימיו בדברי הבאי. וכל שכן שלא היה צריך להזהיר לאדם שלא יוציא דבורו כדבר אסור ונמאס. אפילו הבהמה בוחרת בטוב ומואסת ברע במה שיכולה להשיג. ויותר היה ראוי לעשות זה האדם שיש לו שכל שנתן בו בוראו לבחור בטוב ולמאום ברע. שהיה לו לקרש את פיו ולהפרישו מדברי הבאי. מכל שכן מדברי איסור. ובפה הנברא לדבור קרוש שלא יוציא בו דברים בטלים. כרגרסינן בירושלמי אמר רבי לוי אלו הוינא על טורא דסיני בעינא תרי פימי. ר״ל כי בפה שהיה ראוי לרבר בו דברי שכל שלא ידבר בו בהבלי עולם. והחסידים הראשונים

דיא ער אונס היעניעדען געוואָהרט, צו איהם צו בעטען, זיינע גנאַדע צו ערביטטען
אונד איהן דעמיטהיג אונד אויפריכטיג אום אַללעס דאַס אַנצופלעהען, וואַס אונס
נאָטהטהוט, אין וועלכעם פאַללע אונס גאָטט אויך ערהאָרט, וויא עס הייסט: דער עוויגע
איזט נאַהע אַללען דענען, דיא איהן אין וואַהרהייט אַנרופען (תהלים קמ״ה, י״ח.), אונד וויא
עס פערנער הייסט: איין געבראָכענעס אונד צערקנירשטעס הערץ פערשמאָהעסט דוא
ניכט, אָ גאָטט! (תהלים נ״א, י״ט.). געלאַנגט אַבער דער מענש צו דער האָהען
שטופע, דאַס געזעטץ צו ערלערנען אונד עס וויטער צו לעהרען, דיא פעראירטען
צורעכט צו ווייזען, איהנען דיא לאָבליכען זיטטען אַנצופרייזען אונד דיא שלעכטען צו
טאַדלען; דאַן איזט ער זיינעס גליקקליכען לאָאָזעס געוויס, אינדעם ער זיך ניכט נור
זעלבסט, זאָנדערן אויך אַנדערן צום היילע פערהילפט אונד דיזע ווערדען אַלס זיינע קינ=
דער, אַלס זיינע שעפפונגען בעטראַכטעט. ווען נון דיא שפראַכע צו דיעזעם צוועקקע
ערשאַפפען וואורדע, זאָ בעדאַרף עס אייגענטליך קיינער בעזאָנדערן ערמאַהנונג,
דאַס דער מענש דיא שפראַכע ניכט מיסברויכע צור אונטערהאַלטונג איבער אוננוטצע
דינגע; דען דער טאַג איזט קורץ אונד דיא אַרבייט לאַנג; פאָלגליך דאַרף מאַן
דיא צייט ניכט מיט לעערעם געשוואַטץ הינבריגנען. אום זאָפיעל וועניגער בעדאַרף
ער העהר ערמאַהנונג, דאַס דער מענש קיינע וואָרטע אויססשפרעכע, דיא שאָן אַן
זיך פערבאָטען אונד פערווערפליך זינד. וואָהלט דאַך זעלבסט דאַס פיעה, וואַס
איהם גוט, אונד פערמייעדעט, וואַס איהם שעדליך איזט, אום וויא פיעל מעהר זאָלל=
טע דער מענש, דער פערנונפט בעזיטצט, וואָדורך ער דאַס גוטע וואָהלען אונד דאַס
באָזע מייידען קאַן, זיינען מונד היילינגען אונד איהן פאָן אוננוטצעם געשוואַטץ צוריקק=
האַלטען אונד נאָך פיעל מעהר פאָן פערבאָטענען רעדען, וויא צו לעזען איזט אים
ירושלמיטען תלמוד: רבי לוי זאַגטע: ווען איך אויף דעם בערגע סיני גע=
גענוואָרטיג געוועזען וואָרע, איך ווירדע גאָטט אום איינען דאָפפעלטען מונד גע=
בעטען האַבען, דאַמיט דער מונד, דער ערשאַפפען וואָרדען, פערנינפטיגע וואָרטע

היו עושים עצמן כמלאכי השרת. ופיהם ככלי שרת שאין משמשין בהם דברים של חול. אלא כשהיו צריכין בהכרח להתעסק בהם לצורך גופן. וגרסינן בגמרא דבני מערבא כל פטטיא (פירש דבור). בישין. בר מפטטיא דאורייתא דהוא טב. וכל חרשיא (פי' שתיקה מלשון לויל מחריש) טבין בר מחרשיא דאורייתא בישין. וכשראו הקדמונים דעות בני אדם כמה הם חלשים ולשונם הנבראת לדבר במושכלות. שלא די להם שמוציאין אותה בדברים בטלים. אלא שפוערין אותה בדברים אסורים. ואף על פי שהיא רכה ומסוגרת בשני גדרים. מהדרין אותת בני אדם כחץ שנון ומדברים בה גדולות. ע"כ הוכיחו בדבר כדגרסינן במסכת ערכין (דף ט"ו). אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זמרא מה דכתיב (שם ק"כ) מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה. אמר לה הקב"ה ללשון כל אבריו של אדם זקופים ואתה מוטל. כל אבריו של אדם מבחוץ ואתה מבפנים. ולא עוד אלא שהקפתי לך שתי חומות. אחד של עצם ואחד של בשר מה יתן לך וגו'. וגרסינן במדרש השכם. אמר רבי אלעזר משום רבי יוסי בן זמרא. רמ"ח אברים יש בו באדם. מהם זקופים ומהם רבוצים. ולשון זה נתון בין שני לחיים ואמת המים נתונה תחתיו ומכופל כמה כפולות. בוא וראה כמה שרפות שורף.

צו שפרעכען, ניכט נאָטהיג האַטטע, אויך פאָן אייטלען דינגען צו שפרעכען. אונד אין דער טהאַט האַבען דיא אַלטען פראָממען זיך וויא ענגעל געפיהרט אונד איהרען מונד וויא איין הייליגעס טעמפעלגעראַטהע, אינדעם זיא פאָן וועלטליכען דינגען נור דאַן שפראַכען, ווען עס נאָטהיג וואַר. פערנער ליעזט מאַן אין דער פאַלעסטינענזישען גמרא: אַללעס רעדען איזט שלים, נור דאַס רעדען איבער דאַס געזעטץ איזט גוט, אַללעס שווייגען איזט גוט, נור דאַס שווייגען איבער דאַס געזעטץ איזט שלים. אַלס נון דיא אַלטפאָרדערן בעמערקט האַטטען, וויא שוואַך דיא מענשען זינד אונד וויא זיא איהרע צונגע, וועלכע ערשאַפפען וואָרדען, איבער פערנינפטיגע דינגע צו שפרעכען, ניכט נור פאָן ניכטיגען, זאָנדערן זאָגאַר פערבאָטענע רעדען שפרעכען לאַססען, אונד וויא זיא, אָבגלייך דיא צונגע וויך אונד פאָן דאָפפעלטען שראַנקען (דען צאָהנען אונד דען ליפפען) אומגעבען איזט, זיא דעננאָך שאַרפען גלייך איינעם פפייל אונד איינע פערמעססענע שפראַכע פיהרען לאַססען; זאָ האַבען זיא דאַריבער זיך טאַדעלנד פערנעהמען לאַססען, וויא צו לעזען איזט אים טראַקטאַט ערכין (פאָל. ט"ו.): רבי יוחנן זאַגטע אים נאַמען דעם רבי יוסי, זאָהן זמרא: עס הייסט: מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה (תהלים ק"כ, ג'.) דיעס איזט איינע אַנרעדע גאָטטעס אַן דיא צונגע: אַללע גליעדער דעס מענשען, זאַגט ער, שטעהען אויפרעכט אונד דוא ביזט ליעגענד; אַללע גליעדער דעס מענשען זינד נאַך אויסען אונד דוא ביזט איננערהאַלב, איבערדיעס האַבע איך דיך מיט איינער דאָפפעלטען וואַנד, פאָן קנאָכען נעהמליך אונד פאָן פלייש אומגעבען, וואַס זאָלל איך נאָך מעהר טהון, אָ לאָזע צונגע, (אום דיך אין שראַנקען צו האַלטען)? פערנער איזט אים מדרש צו לעזען: רבי אלעזר זאַגטע אים נאַמען דעם רבי יוסי, זאָהן זמרא: צוויא הונדערט אַכט אונד פיערציג גליעדער האַט דער מענש, צום טהייל זינד זיא אין דיא העהע געריכטעט, צום טהייל ליעגענד, דיא צונגע אַבער ליעגט צווישען ביידען באַקקען, אונטער איהר איזט

אלו היה זקוף ועומד על אחת כמה וכמה. ועל זה דברו רבותינו בקצת מהרעות המסבבות לנפשם בפעור פיהם שלא כראוי. שיש להרחיק ליראים מהרעה הגדולה הזאת. כדגרסינן בפרק חלק (דף ק"ג). ובמסכת סוטה (דף מ"ב). ואמר רב חסדא ואיתימא רב ירמיה בר אבא ארבעה כתות אין מקבלים פני שכינה. כת לצים. כת חנפין. כת שקרים. כת מספרי לשון הרע. כת לצים דכתיב (הושע ז') משך ידו את לוצצים. כת חנפין. דכתיב (איוב י"ג) כי לא לפניו חנף יבוא. כת שקרים. הכתיב (תהלים ק"א) דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. כת מספרי לשון הרע. דכתיב (שם ה') כי לא אל חפץ רשע אתה (וגו' עד לשונם יחליקון) ודברו גם כן בענינים אחרים הבאים לאדם על כל דבור ודבור מהנוהרים כאשר הם כתובים בכל כלל וכלל מהנר הזה:

איין קראנץ אנגעבראכט אונד אום זיא הערום איינע דאפפעלטע מויער, אונד דענגאך זיעהע, וויא פיעלע בראנדע זיא שטיפטען קאנן; וואס וואהרע ניכט דאן געשעהען, ווען זיא אויפגעבראכט שטעהען מאכטע! אויך צאהלען אונזערע לעהרער מעהרערע איבעל אויף, וועלכע דיא מענשען זיך צוציהען, ווען זיא דיא צונגע מיסברויכען, אונד וויא זעהר דער גאטטעספירכטיגע פאר דיעזען איבעלן זיך צו היטען האבע, וויא צו לעזען איזט אים טראקטאט סנהדרין (פאל. ק"ג.): רב חסדא, נאך איינינגען רב ירמיה, זאהן אבא, זאגטע: פיער מענשענקלאססען ווערדען צור אנשויאונג דער גאטטהייט ניכט צוגעלאססען, נעהמליך: דיא שפאטטער, דיא שמייכלער, דיא ליגנער אונד דיא פערלייאדער. דען פאן דען שפאטטערן הייסט עס: ער היעלט זיך צו דען שפאטטערן (הושע ז', ה'.); פאן דען שמייכלערן הייסט עס: פאר איהם (גאטט) דארף קיין שמייכלער קאממען (איוב י"ג, ט"ז.); פאן דען ליגנערן הייסט עס: ווער ליגען רעדעט, קאן ניכט בעשטעהען פאר מיינען אויגען (תהלים ק"א, ז'.); פאן דען פערלייאדערן ענדליך הייסט עס: דוא ביזט ניכט איין גאטט, דעם פרעפעלטהאט געפאללט א. ז. וו. (תהלים ה', ה'.). אויך שפרעכען זיא נאך פאן אנדערן נאכטהיילען, וועלכע אונגעביהר־ליכע רעדען הערבייפיהרען, דיא וויר אין יעדער אבטהיילונג דיעזעס טיטעלס איינצעלן אנפיהרען ווערדען.

שלא ישב במושב לצים ונחלק לב׳ חלקים. החלק הראשון
בדברי ליצנות מכל אדם. החלק הב׳ במלעיג על דברי חכמים:
חלק ראשון בדברי לצנות ויש בו שני פרקים:

(לא) פרק ראשון.

הקובעים עצמם תמיד לשיחה בטילה ודברים בטלים כדרך יושבי קרנות נקראים כסילים כדכתיב (קהלת ה׳) וקול כסיל ברוב דברי׳. וחוטאים ברוב הדברים המביאים לידי פשע וגם כן מחטיאים את הרבים שמסבב אותם להרבות בליצנות. ושנינו בפ״ק דאבות שמעון בנו אומר כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה ולא המדרש הוא העיקר אלא המעשה וכל המרבה דברים מביא חטא. ר״ל כי ברבוי הדברים יבא לדבור של חטא ועוד כי בהתעסק בדברים בטלים אע״פ שאין בו דבר אסור מאבד העיתים אשר יוכל לעסוק בהם בדברי תורה לקנות חיי העה״ב. ונראה מדעתו שהוא מבזה בעיניו דברי השם ושכר העה״ב. כדגרסינן בפרק חלק

צווייטעס הויפטשטיק.

ערסטער טיטעל.

איבער דאס ניכטפערווייילען אונטער שפאטטערן.

אין צוויא אבטהיילונגען.

ערסטע אבטהיילונג.

איבער אונגעביהרליכעס רעדען. אין צווייא קאפיטעלן.

ערסטעס קאפיטעל.

דיאיעניגען, וועלכע זיך לעערעם געשוואֶטץ אונד אימיגער אונטערהאלטונג היני=געבען, וויא דיא זאָגענאננטען עקקענשטעהער עס זו מאכען פפלעגען, ווערדען טהארען גענאננט, וויא עס הייסט: דיא שטיממע דעס טהארען ווירד ערקאננט אן דעם פיעלען געשוואֶטץ (קהלת ה׳, ב׳). זאלכע לייטע זינדיגען זאוואהל דאַ=דורך, דאס איהר פיעלעס רעדען זור אייגענען זינדע פיהרט, אלס אויך וויל זיא פיעלע אנדערע זור זינדע פערפיהרען אונד דיא שפאטטעריי בעפארדערן. דאַ=רום הייסט עס אים ערסטען קאפיטעל דעס טראקטאטס אבות: זיין זאהן שמעון זאגטע: „איין לעבעלאנג בין איך אונטער וויזען גראס געוואכסען אונד האבע פיר דען מענשען ניכטס בעססערעס געפונדען, אלס דאס שווייגען;" פערנער זאגטע ער: „ניכט דאס שטודירען, זאנדערן דאס האנדעלן איזט דיא הויפטזאכע;" פערנער: „ווער פיעל שפריכט, פיהרט דיא זינדע הערבייא" ד. ה. ווער פיעל שפריכט, ווירד ענדליך פיעל זינדיגען; פערנער ווער זיך אונניטצער אונטערהאלטונג היניגיבט, אבגלייך דארין ניכטס פערבאָטענעס פאָרקאָממט, פערשווענדעט דאך יעדענפאללס דיא צייט, דיא ער אויף דאס שטודיום דעס געזעטצעס אונד דען ערווערב דער זעליג=קייט פערווענדען קאָננטע; דורך זיין פערפאהרען אבער שטעללט ער זיך הערוים, דאס ער גאָטטעס וואָרט, זאָ וויא דיא צוקינפטיגע בעלאָהנונג פערשמאָהט; זאָ הייסט עס

(דף צ"ט) תניא רבי מאיר אומר הלומד תורה ואינו מלמדה זהו (במדבר ט"ו) כי דבר ה' בזה. רבי נתן אומר כל שאינו משגיח על דבר משנה. רבי נהוראי אומר כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק. ולא עוד אלא אפילו למי שיכול לעסוק בדברי תורה ואינו רוצה אע"פ שלא ידבר בדברי ליצנות נקראת מושבו מושב לצים כמו ששנינו בפ"ג מאבות רבי חנניא בן תרדיון אומר שנים שהיו יושבים ואין ביניהם דברי תורה הרי זה מושב לצים שנא' (תהלים א') ובמושב לצים לא ישב כי אם בתורת ה' חפצו וגו'. וגרסינן בפ"ק דע"ז (דף י"ד) דרש רבי שמעון בן עזאי מ"ד (שם) אשרי האיש וגו' אשרי מי שלא הלך לטיאטראות ולקרקסאות ובדרך חטאים לא עמד זה שלא עמד בקצאוו"ן (פירש ציד חיות עי"י כלבים) ובמושב לצים לא ישב זה שלא ישב בתחבולות. שמא יאמר הואיל ולא הלכתי לקרקסיאות ולטיאטראות אלך ואגרה בשינה ת"ל כי בתורת ה' חפצו. נמצא שכל מי שיכול להתעסק בתורת ה' ועוסק בדברים בטלים קרוי מושב לצים. וגרסי'

אויך אים אבטהייט חלק (פאָל. צ"ט.): עס ווירד איין אויססרוך דעם רבי מאיר איבערליעפערט, וועלכער לויטעט: ווער דאס געזעטץ ערלערנט האט אונד עס ניכט ווייטער לעהרט, אויף דען איזט אנוווענדען: גאָטטעס וואָרט האט ער פֿעראכאָהט, (ויקרא ט"ו, ל"א). רבי נתן זאגטע: דער געדאַכטע פֿערז איזט אויף דען אַנ־ווענדבאַר, דער אויף דיא וואָרטע דער משנה ניכט אַכטעט (ד. ה. ווער לוזאַר דאס טריפֿטליכע געזעטץ גלויבט, דאס אינדליכע אבער לייגנעט). רבי נהוראי זאגטע: עס איזט אויף דעניעניגען אנצוווענדען, דעם עס מאָגליך איזט, זיך מיט דעם געזעטצשטודיום צו בעשעפֿטיגען, אונד ער אונטערלאָסט עס; יא נאָך מעהר, ווען זיך יעמאַנד בעשעפֿטיגען קאַן מיט דעם געזעטצע אונד טהוט עס ניכט, אָבגלייך ער זאָנסט קיינע לייכטפֿערטיגע רעדען פֿיהרט, זאָ ווירד דאָך דער אומגאַנג מיט איינעם זאָלכען אַלס איין אומגאַנג מיט שפּאָטטערן בעטראַכטעט, וויא געלעהרט ווירד אים דריטטען אַבשניטט דעס טראַקטאַטס אבות: רבי חנניא, זאָהן דעס תרדיון זאַגטע: ווען צוויא צוזאַממען זיטצען, אונד זיך ניכט פֿאָם געזעטצע אונטער־האַלטען, זאָ איזט איין זאָלכער זיטץ איין זיטץ דער שפּאָטטער, וויא עס הייסט: ער זיטצט ניכט, וואָ שפּאָטטער זיטצען, פֿיעלמעהר פֿינדעט ער אַן דער לעהרע גאָט־טעס זיין וואָהלגעפֿאַללען (תהלים א', א', ב'.); (ווער אַלזאָ אַן לעטצטערער קיין וואָהל־געפֿאַללען פֿינדעט, דער ווירד אַלס אונטער שפּאָטטערן זיטצענד בעטראַכטעט.) פֿער־נער הייסט עס אים ערסטען אַבשניטט דעס טראַקטאַטס עבודה זרה (פֿאָל. י"ד.): רבי שמעון, זאָהן עזאי זאַגטע: עס הייסט (איביד.): היל דעם מאַננע, דער ניכט געהט, אונד זאָ ווייטער, ד. ה. היל דעם מענשען, דער ניכט געהט אין דיא שויא־שפּיעלהייזער אונד אַמפֿיטהעאַטער; „דער ניכט שטעהט אים וועג דער זינדער" ד. ה. ווער ניכט צוזיעהט דעם טהיערגעפֿעכט. פֿערנער: „ער זיטצט ניכט, וואָ שפּאָט־טער זיטצען" ד. ה. ער פֿערווייַלט ניכט ביים לאָזען קינסטען. נון קאָננטע אַבער יע־מאַנד זאַגען: דאַ איך ניכט אינס שויאשפּיעל געהע, ניכט אים אַמפֿיטהעאַטער צו־זעהע, זאָ וויל איך מיך דעם שלאַף ערגעבען; דאַהער הייסט עס ווייטער (איביד.): נור אַן דער גאָטטעסלעהרע פֿינדעט ער וואָהלגעפֿאַללען; ווער אַלזאָ זיך מיט דער גאָטטעסלעהרע בעשעפֿטיגען קאַן, אונד זיך מיט נוטצלאָזען דינגען אַבגיעבט, דער ווירד בעטראַכטעט, אַלס זיטצע ער אונטער גאָטטלאָזען. זאָ הייסט עס אויך אים טראַק־

במסכת חגיגה (דף י"ג) ובפ"ק דע"ז (דף ג') אר"ל כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאכילין אותו גחלי רתמים. שנא' (איוב ל') הקוטפים מלוח עלי שיח ושרש רתמים לחמם (פירש מדבר על הרשעים שכורתין מלוחות מעל העצים). ולא די לו שחוטא בנפשו ומאבד חיי העולם ויורש גיהנם. אלא שמחטיא את הרבים. כי בהתעסקו בדברי שיחה בטלה מושך לב הרבים שיתבטלו עמו וחטאם תלוי בו. כמו ששנינו בפ"ד מאבות ירבעם חטא והחטיא את הרבים חטא הרבים תלוי בו. שנאמר (מלכים א', י"ד) על חטאת ירבעם אשר חטא ואשר החטיא את ישראל. וגם כן מענישין אותו בשאין מספיקין בידו לעשות תשובה. שאין עונש גדול ממנו. כדגרסי' בפ' יה"כ (דף פ"ז) כל המזכה את הרבים אין חטא בא לידו. וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה. כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו כדי שלא יהא הוא בגיהנם ותלמידיו בגן עדן שנא' (תהלים ט"ז) כי לא תעזוב נפשי לשאול וגו'. וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה שלא יהא הוא בג"ע ותלמידיו בגיהנם שנא' (משלי כ"ח) אדם

טאַט חגיגה אים אַבשניטט אין דורטין (פאָל. ג'.) אונד אים ערסטען אַבשניטט דעס טראַקטאַטס עבודה זרה (פאָל. ג'.): ווער דאַס שטודיום דעס געזעטצעס אַבבריכט אונד זיך אייטלעם געשוואֶטצע ערגיעבט, דער ווירד איינסט מיט קאָהלען פאָן וואַכהאָלדערהאָלץ געשפייזט, וויא עס הייסט (איוב ל', ד'.): דיאיעניגען, וועלכע אַבברעכען פאָן דער טאַפעל (ד. ה. פאָן דעם געזעטצע), אום זיך דעם געשוואֶטצע היינצוגעבען, ערהאַלטען וואַכהאָלדערוואורצעלן אַלס איהרע שפייזע. ניכט נור, דאַס איין זאָלכער זיך פאָן זיינער איינגנען זעעלע פערזינדיגעט, זיך אום דיא זעליגקייט ברינגט, אונד דיא העללע צום ערבע ערהעלט, זאָנדערן ער מאַכט אויך אַנדרע זינ=דיגען; דען דאַדורך, דאַס ער זיך מיט אַנדערן אין איינע זאָ נוטצלאָזע אונטערהאַל=טונג איינלעסט, פעראַנלאַססט ער דיעזע צור טהיילנאַהמע אַם מיססיגגאַנגע אונד איזט שולד, דאַס זיא עבענפאַללס זינדיגען, וויא עס הייסט אים פיערטען אַבשניטט דעס טראַקטאַטס אבות: דאַ ירבעם זעלבסט זינדיגטע אונד פיעלע אַנדערע זינדיגען מאַכטע, זאָ ווערדען דיא זינדען דער געזאַממטהייט איהם בייגעמעססען, וויא עס הייסט (מלכים א'. י"ד, ט"ז.): „ער זינדיגטע אונד מאַכטע זינדיגען דיא איזראַעלי=טען." דיא שטראַפע איינעס זאָלכען איזט, דאַס מאַן איהם קיינע געלעגענהייט גיעבט, בוסע צו טהון, וואַס אין דער טהאַט דיא העכסטע שטראַפע איזט, וויא גע=לעהרט ווירד אין דעם אַבשניטט יום הכפורים (פאָל. פ"ז.): ווער פיעלע צור טו=גענד פעראַנלאַססט, דעם ווירד קיינע געלעגענהייט צור זינדע געגעבען, ווער אַבער אַנדערע זינדיגען מאַכט, דעם ווירד קיינע געלעגענהייט צור בוסע געגעבען, אונד צוואַר ווירד דעאיעניגען, וועלכער פיעלע צור טוגענד פעראַנלאַססט, דעסוועגען קיינע געלעגענהייט צור זינדע הערבייגעפיהרט, דאַמיט ניכט ער זעלבסט איינסט אין דער העללע זייא, וואָהרענד זיינע שילער אים פאַראַדיעזע זינד. זאָ הייסט עס (תהלים ט"ז, י'.): דוא איבערלעססט דער העללע מיינע זעעלע ניכט, א. ז. וו. דעאיעניגען אַבער, וועלכער פיעלע צור זינדע פערלייטעט, ווירד קיינע געלעגענהייט צור בוסע געגע=בען, דאַמיט ניכט ער זעלבסט איינסט אים פאַראַדיעזע זיטצע, וואָהרענד זיינע שי=לער אין דער העללע זינד, וויא עס הייסט (משלי כ"ח, י"ז.): ווען איין מענש בע=

עשוק בדם נפש עד בור ינוס אל יתמכו בו. לפיכך יש לו לאדם להתרחק משיחה בטילה ויהיה חפצו בתלמוד תורה ויהיה זוכה ומזכה וכל אשר יעשה יצליח:

פרק שני.

(לב)

כל המתלוצץ בדברו בדופי הדברים והמעשים ומלעיג עליהם פורק ממנו עול מלכות שמים. שנאמר (תהלים י״ב) אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתינו אתנו וגו׳. והחסידים הראשונים היו מצוים לבניהם שלא יתלוו עמהם. כדגרסינן בפרק ערבי פסחים (דף קי״ב) ד׳ דברים צות רבינו הקדוש את בנו. בני אל תדור בשכנציב משום דליצני נינהו ומשכי לך בליצנותא. ואל תשב על מטה ארמית. איכא דאמרי דלא ליגני בלא קריאת שמע. ואיכא דאמרי דלא תיסב גיורתא דלית לה זכות אבות. ואיכא דאמרי ארמית ממש משום דרב פפא. ואל תבריח עצמך מן המכס. דילמא משכחי לך

שטראַפֿט ווירד וועגען דעם (פֿערגאָססענען) בלוטס פֿיעלער זעעלען. זאָ איילט ער
דער גרופֿט צו אונד מאַן האֶלט איהן ניכֿט אויף. יעדער מענש מוס זיך מאַזאָ פֿאָן נוטלי=
לאָזען אונטערהאַלטונגען פֿערן האַלטען, זיך דעם שטודיום דעס געזעטצעס ערגעבען,
דאַדורך ווירד ער זעלבסט גליקזעליג אונד ברינגט אויך אַנדערע צור גליקזעליגקייט,
אונד וואַס ער אונטערנימט, געהט איהם גליקליך פֿאָן שטאַטטען.

צווייטעס קאַפיטעל.

ווער זיך איבער וואָרטע אונד בעגעבענהייטען (דער הייליגען שריפֿט) לוסטיג
מאַכֿט אונד דאַרויס שפאָטטעט, דער ווירפֿט דאַס יאָך דער גאָטטליכֿען הערשאַפֿט
פֿאָן זיך, וויא עס הייסט (תהלים י״ב, ה׳.): זיא שפרעכֿען: אונזרער צונגע געביהרט
דער זיעג, דיא ליפּפען זינד אונזער! א. ז. וו. דאַרום פֿערבאָטען דיא אַלטען פֿראָמ=
מען איהרען קינדערן, זיך צו זאָלכֿען שפאָטטערן צו געזעללען, וויא געלעהרט ווירד
אין דעם אַבשניטט ערבי פסחים (פֿאָל. קי״ב.): פֿיערערלייא האַט דער הייליגע
רבי (דער פֿירסט רבי יהודה, פֿערפֿאַססער דער משנה) זיינעם זאָהנע פֿער=
באָטען. איין זאָהן! שפראַך ער נעהאַליך, וואָהנע ניכֿט אין שכנציב, וויל דעמ=
סען איינוואָהנער שפאָטטער זינד אונד דיך אין איהרע שפאָטטערייען מיט הינאיין
ציעהען קאָננטען; זיטצע ניכֿט אויף דעם בעטטע איינער זירערין. איינינגע נעהמען
דיעזען אויסדרוקק מעטאַפֿאָריש אונד פֿערשטעהען דאַרונטער, דאַס ער ניכֿט איינשלאַ=
פֿען זאָלל, אָהנע דאַס שמע הערגעזאַגט צו האַבען; אַנדערע פֿערשטעהען דאַס פֿער=
באָט דאַרונטער, איינע פראָזעליטין צו הייראַטהען, וויל זיא זיך ניכֿט אויף דיא טו=
גענדען איהרער פֿאָרפֿאַהרען שטיטצען קאַן; אַנדערע ענדליך נעהמען איהן אין
דעם נאַטירליכֿען זיננע מיט ריקזיכֿט אויף דיא בעגעבענהייט, וועלכֿע זיך איינסט
מיט רב פפא צוגעטראַגען*). פֿערנער זאַגטע ער צו זיינעם זאָהנע: זוכֿע דיך

---

*) דיעזעס געלעהרטען וואַר נעהאַליך איינע זירערין געלד שולדיג, אום וועלכֿעס יענער
זיא זעהר אָפֿט מאַהנען מוסטע. אום דעם דראָנגענדען גלייביגערס לאָז צו ווערדען, שפיעלטע
זיא איהם דען שטרייך, דאַס זיא איהר איינגעס קינד טאָדטעטע, אינס בעטטע לעגטע אונד
מיט איינעם קיססען וואָהל צודעקקטע. אַלס נון רב פפא, וויא געוואָהנליך אויף זיינע שולד
דראַנג, היעס זיא איהם איינסטווייילען זיך אויף דאַס בעטטע זעטצען, אום דאַס געלד צו האָלען
אונד בעשולדיגטע דענזעלבען, אַלס זיא צוריקק קאַם, איהר קינד געטאָדטעט צו האַבען, זאָ
דאַס רב פפא פֿליכֿטיג ווערדען מוסטע. דער איבערזעטצער.

ושקלי כולא ממונך. ואל תעמוד לפני חשור בשעה שעולה מן האגם. לפי שהשטן מרקד בין קרניו. אמר שמואל ושור שחור וביומי ניסן. ותאני רב אושעיא מרחיקין משור תם חמשים אמה ומשור מועד כמלא עיניו. תאנא בשם ר' מאיר ריש תורא בדיקולא סק לך לאיגרא ושדי דרגא: וכל דבר שהוא של ליצנות אסור. כדגרסינן במסכת סנהדרין (דף ס"ג). אמר רב נחמן כל ליצנותא אסירא בר מליצנותא דע"ז דשריא. דכתיב (ישעיה מ"ו) כרע בל קורס נבו קרסו כרעו יחדיו ולא יכלו מלט משא וגו'. וכתי' (בהושע י') לעגלות בית און יגורו שכן שמרון כי אבל עליו עמו וכמריו עליו יגילו על כבודו כי גלה ממנו. אל תקרי כבודו אלא כובדו: והקובע עמהם בישיבה של ליצנות. על כל פנים ילמד מהן ובא להרגיל בדבר. כדגרסינן בפ"ק דע"ז (דף י"ח) דרש רבי שמעון בן פזי מאי דכתיב אשרי האיש אשר לא הלך וגו'. וכי מאחר שלא הלך מהיכן עמד. ומאחר שלא עמד מהיכן ישב. ומאחר שלא ישב מהיכן לץ. אלא לומר לך שאם הלך סופו לעמוד. ואם

ניכט דער ענטריכטונג דעם נאָלעס צו ענטציעהען אונד שטעללע דיך ניכט פאָר איינען אָכסען היין, ווען ער געראַדע פאָן דער וויידע קאָממט, ווייל ער דאַן דאַס געפאָהרליכסטע איזט, בעזאָנדערס, זאַגט שמואל, דער שוואַרצע אָכס אין דען טאַגען דעס ניסן (אַפריל). זאָ לעהרט אויך רב אושעיא: מאַן ענטפערנע זיך פאָן איינעם ניכטשטאָססיגען אָכסען פינפציג עללען וויט, פאָן איינעם שטאָססיגען אַבער זאָ וויט מאַן איהן זעהען קאַן. רבי מאיר לעהרטע: זעלבסט ווען דער אָכס דעם קאָפף אים פוטטערקאָרב האַט, פליכטע דיך אויפס דאַך אונד נים דיא שטופען הינטער דיר וועג. וואַס נון דאַס שפאָטטען אַנבעלאַנגט, זאָ איזט יעדער שפאָטט, דער איבער דען געטצענדיענסט אויסגענאָממען, זינדהאַפט, וויא געלעהרט ווירד אים טראַקטאַט סנהדרין (פאָל. ס"ג.): דאָרט הייסט עס נעהמליך: רב נחמן זאַגטע: יעדער שפאָטט איזט אונערלויבט, נור דער איבער דען געטצענדיענסט איזט ערלויבט, וויא עס הייסט (ישעיה מ"ו, א', ב'.): בל קניעט ניעדער, נבו ענטלאַדעט זיך (זיינעס עקסקרעמענטס), ביידע ענטלאַדען זיך (איהרער עקסקרעמענטע), קניעטען היין אונד קאָננען דער לאַסט ניכט לאָז ווערדען, או. ז. וו. פערנער הייסט עס אים הושע: וועגען דער קעלבער פאָן בית=און פירכטען זיך דיא נאַכבאַרען צו שומרון, דאַס פאָלק טרויערט, אַבער דיא פריעסטער פרייען זיך, דאַס זיינע עהרע געשוואונדען, ליעז ניכט: כבודו (זיינע עהרע), זאָנדערן כבדו (זיינע לאַסט); ווער אַבער זיינען בעשטאָנדיגען זיטץ אונטער שפאָטטערן נימט, לערנט יעדענפאַללס פאָן איהנען אונד געוואָהנט זיך איהרע האַנדלונגסווייזען אַן, וויא געלעהרט ווירד אים ערסטען אַבשניט דעס טראַקטאַטס עבודה זרה (פאָל. י"ח.): רבי שמעון, זאָהן דעס פזי, גאַב פאָלגענדע אַללעגאָרישע ערקלערונג. עס הייסט, זאַגטע ער: הייל דעם מאַננע, דער ניכט גינג, או. ז. וו. ווען ער ניכט געהט, וויא קאַן ער שטעהען? פערנער: ווען ער ניכט שטעהט, וויא קאַן ער זיטצען? ענדליך: ווען ער ניכט זיטצט, וויא זאָללטע ער שפאָטטערדען האַלטען*)? אַלליין עס זאָלל מיט דיעזעם פערזע אַנגעדייטעט ווערדען, דאַס ווער איינמאַל (אין דען ראַטה

---

*) פאָללשטאָנדיג נעהמליך לויטעט דער פערז (תהלים א', א'.): הייל דעם מאַננע, דער ניכט געהט אין דען ראַטה דער פרעפלער, ניכט שטעהען בלייבט אים וועג דער זינדער אונד ניכט זיטצט, וואָ שפאָטטער זיטצען.
דער איבערזעטצער.

עמד סופו לישב. ואם ישב סופו ללוץ. ואם לץ עליו הכתוב אומר (משלי ט׳) ולצת לבדך תשא: ובעבור הליצנות עונשים באים על האדם. כדגרסינן שם עלה אמר רבי אלעזר כל המתלוצץ יסורין באין עליו. שנאמר (ישעיה כ״ח) ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם. אמר להו רבא לרבנן במטותא מינייכו דלא תתלוצצו דלא לייתו יסורין עלייכו. ואמר רב קטינא כל המתלוצץ נופל בגיהנם. שנא׳ (משלי כ״א) זד יהיר לץ שמו עושה בעברת זדון. ואין עברה אלא גיהנם שנא׳ (צפניה א׳) יום עברה היום ההוא. וא״ר יהושע כל המתייהר נופל בגיהנם. שנאמר זד יהיר לץ שמו עושה בעברת זדון. ואין עברה אלא גיהנם שנא׳ יום עברה וגו׳. א״ר תנחום בר חנילאי כל המתלוצץ גורם כליה לעולם. שנא׳ (ישעי׳ כ״ח) ועתה אל תתלוצצו וגו׳ כי כלה ונחרצה שמעתי. הא למדנו שהמרגיל עצמו בליצנות מאבד גופו וממונותיו ויורד לגיהנם וגורם רעה לאחרים וגם לעולם בשבילו. ועל כן טוב לו לאדם להתרחק מהכת הזאת מלישב במושבם כדי שלא ילמוד מהם. אבל ישב במושב שיש בו דברי תורה ויבטח באלהי ישעו אשרי כל חוסי בו:

דער פרעפלער) גינג, אם ענדע דארט פערווילען, ווער איינמאל דארט פערווילט האט, ווירד אם ענדע (אונטער זיא) זיך זעטצען, אונד ווער איינמאל אונטער איהנען געזעססען האט, ווירד אם ענדע שפאטטרעדען פיהרען, פיהרט אבער יעמאנד שפאטטרעדען, זא איזט אויף איהם דער פערז אנצוווענדען (משלי ט׳, י״ב.): „האסט דוא שפאטט געטריבען, זא ווירסט דוא (דיא פאלגען) זעלבסט צו טראגען האבען.״ דורך אונזיטטליכע רעדען ציעהט דער מענש זיך ליידען צו, וויא עס הייסט (ישעיה כ״ח, כ״ב.): זא האלטעט דאך קיינע אונזיטטליכע רעדען, איהר מאכטעט גראסע ליידען איבער אייך ברינגען. איך ביטטע אייך, זאגטע רבא איינסט צו זיינען קאללעגען, שפאטטעט ניכט, דאמיט איהר אייך קיינע ליידען צוציעהעט. ווער אונזיטטליכע רעדען פיהרט, זאגט רב קטינא, פאללט דער העללע אנהיים, וויא עס הייסט (משלי כ״א, כ״ד.): דער איבערמיטהיגע אונד שטאלצע, שפאטטער איזט זיין נאמע, פיהרט דורך זיינען איבערמוטה דען צארן (גאטטעס) הערביא, אונטער צארן אבער ווירד דיא העללע פערשטאנדען, וויא עס הייסט (צפניה א׳, ט״ו.): איין טאג דעס צארנס איזט יענער טאג; פערנער זאגט רבי יהושע: ווער איבערמיטהיג איזט, פערפאללט דער העללע, וויא עס הייסט (משלי כ״א, כ״ד.): דער איבערמיטהיגע אונד שטאלצע, שפאטטער איזט זיין נאמע, פיהרט דורך זיינען איבערמוטה דען צארן (גאטטעס) הערביא, אונטער צארן אבער ווירד דיא העללע פערשטאנדען; דען עס הייסט: איין טאג דעס צארנעס או. ז. וו. (וויא אבען). רב תנחום, זאהן דעס חנילאי, זאגטע: ווער שפאטט טרייבט, ברינגט פערדערבען איבער דיא וועלט; דען עס הייסט (ישעי׳ כ״ח, כ״ב.): זא שפאטטעט דען ניכט או. ז. וו. דען פערדערבען אונד פערניכטונג האבע איך פערנאממען. היעראוס לערנען וויר, דאס דעריעניגע, וועלכער זיך שפאטטרייען צור געוואהנהייט מאכט, זיך אום זיינען קערפער אונד זיינע נאהרונג ברינגט, אין דיא העללע פאהרט, אונד אונגליקק פיר אנדערע אונד פיר דיא וועלט איבערהויפט הערבייאפיהרט. דאראום איזט עס פיר דען מענשען הייזאם, ווען ער זיך פאן דיעזער גאטטונג פאן לייטען פערן האלט אונד בייא איהנען ניכט פערווילט, דאמיט ער ניכט פאן איהנען לערנע; ער זאלל זיך פיעלמעהר דא אויפהאלטען, וואו מאן זיך פאם געזעטצע אונטערהאלט, אונד וועגען דעס איבריגען אויף דען גאטט זיינעס הייל פערטרויען; דען הייל אללען דענען, דיא אויף איהן פערטרויען.

חלק שני.

במלעיג על דברי חכמים. ויש בו שני פרקים:

(לג) פרק ראשון.

כל התורה מראש הספר ועד סופו. ניתנה מפי הקב"ה למשה רבינו ע"ה. וכל הנאמר בה ממעשה מרכבה וממעשה בראשית ותולדות הארבעה יסודות. וכח המחצבים. וצמח האדמה. ונפש החיונית. ונפש המשכלת. הכל נאמר מפי הגבורה למרע"ה באיכותם ומהותם וכחם ופעולתם ואפיסת הנפסדים מהם. הכל נכתב בתורה בפירוש או ברמיזה בתיבות. או בגימטריאות. או בצורת האותיות הכתובות כהלכתן. או המשתנות בצורות. כפופות. או עקומות. או בקוצי האותיות ובכתריהן. כדגרסינן במסכת שבת (דף פ"ט). אריב"ל כשעלה משה למרום. מצאו להקב"ה שהיה קושר כתרים לאותיות. אמר ליה משה אין שלום בעירך. אמר לפניו רבונו של עולם. כלום יש עבד שנותן שלום לרבו. א"ל היה לך לעזרני. (פ"ס לומר מלאכה מלאכתך). מיד אמר ועתה יגדל נא כח ה'. (אמר המחבר נראה לי. כי זה העזר הוא להודיע שמו בעולם. ולהגדיל כחו בפני ישראל שיראו מלמטה. וזהו שאמר ועתה יגדל נא כח ה' וגו').

צווייטע אבטהיילונג.

פאָן דער פערשפאָטטונג דער לעהרען דער וויזען. אין צווייא קאַפיטעלן.

ערסטעס קאַפיטעל.

דער גאַנצע פענטאַטייך (פינף ביכער משה'ס) פאָם אַנפאַנג ביז צו ענדע, איזט דורך דען מונד גאָטטעס אונזערם לעהרער משה, זעליגען אַנדענקענס, מיטגעטהיילט וואָרדען, אונד וואַס דאַרין ענטהאַלטען איזט, עס בעטרעפפע דיא היממלישען אָדער דיא אירדישען דינגע, דיא ערצייגניססע דער פיער עלעמענטע, דיא קראַפטע דער מינעראַליען, דער פפלאַנצען, דיא ערנאָהרענדע, אָדער דיא דענקענדע זעעלע, קורץ אַללעס איזט דעם משה דורך דען מונד גאָטטעס מיטגעטהיילט וואָרדען, דען אייגענשאַפטען, דעם וועזען, דער קראַפט, ווירקונג אונד דעם אונטערגאַנגע דערייעניגען דינגע נאַך, וועלכע דאַראַוס ענטשטעהען; אַללעס איזט אים פענטאַטייך ענטוועדער אויסדריקקליך, אָדער אין אַנדייטונגען דורך וואָרטע, נאַהמען, אָדער בוכשטאַבען (אונד צוואַר לעטצטערע פאָן געוועהנליכער, געבאָגענער, אָדער געקריממטער געשטאַלט) אָדער דיא שפיטצען אָדער קראָנכען דערזעלבען, וויא געלעהרט ווירד אים טראַקטאַט שבת (פאָל. פ"ט.): רבי יהושע, זאָהן לוי, זאַגטע: אַלס משה אין דען היממעל הינאויפגעגאַנגען וואַר, פאַנד ער גאָטט מיט אַנברינגען פאָן שטריכליין אַן דען בוכשטאַבען בעשעפטיגעט. גריסט מאַן אין דיינער שטאַדט ניכט? פראַגטע דיעזער יענען. הערר דער וועלט! אַנטוואָרטעטע משה, דאַרף עס איין קנעכט דען וואַגען, זיינען העררן צו גריסען? זאָ העטטעסט דוא ווענינסטענס, ערוויעדערטע גאָטט, מיר העלפען זאָללען; וואָרויף משה זאָגלייך אויסריעף: זאָ מאָגעסט דוא דען דיא גראָסע דיינער קראַפט צייגען*). אויף אָהנליכע וויזע ווירד

---

*) נאַך קאַבבאַליסטישען אַנגאַבען האַבען ניכט זעטצע אונד וואָרטע, זאָנדערן זעלבסט איינצעלנע בוכשטאַבען איינען האָהערן נעבען דעם געוועהנליכען זיננע, יאַ זעלבסט דיא

ותו גרסינן במסכת מנחות (דף כ"ט). אמר רב כשעלה משה למרום. מצאו להקב"ה שהיה קושר כתרים לאותיות. אמר לפניו רבש"ע מי מעכב על ידיך. א"ל אדם אחד יש שעתיד להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו. שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות. אמר לפניו רבש"ע הראהו לי. א"ל חזור לאחוריך. הלך וישב לסוף שמונה שורות. לא ידע מה הם אומרים. תשש כחו. כיון שהגיעו לדבר אחד אמרו לו תלמידיו רבי מנין לך. אמר להם הלכה למשה מסיני. נתיישבה דעתו. אמר לפניו רבש"ע יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה על ידי. א"ל שתוק כך עלה במחשבה לפני. אמר לפניו רבש"ע הראיתני תורתו הראני שכרו. א"ל חזור לאחוריך חזר לאחוריו ראה ששוקלין בשרו במקולין. אמר לפניו רבונו של עולם זו תורה וזו שכרה. א"ל שתוק כך עלה במחשבה לפני. (וז"ש קושר כתרים לאותיות ר"ל שלא לכתוב סימנין באותיות ובתיבות בשינוי בהם שהכל לאמת שמגילות). וזהו מה שאמרו במסכת עירובין (דף כ"א). קווצותיו תלתלים. אמר

בעריכטעט אים טראַקטאַט מנחות (פאָל. כ"ט.) רב זאַגטע: אַלס משה אין דען היממעל זיך הינויף בעגעבען האַטטע, פאַנד ער גאָטט מיט אַנברינגען פאָן שטריכליין אַן דען בוכשטאַבען בעשעפטיגט. הערר דער וועלט! ריעף משה, געניגט עס ניכט שאָן דען, וואַס דו בערייטס געשריעבען האַסט, (דאַס דו אויך נאָך יענע שטריכליין היניצופיגסט?) דאַ אַנטוואָרטעטע גאָטט: וואָהל ווירד נאַך פיעלען געשלעכטערן איין מאַן אויפטרעטען, דער אויס יעדעם שטריכליין איינע מאַססע פאָן געזעטצען העראויטען ווירד. דער נאַמע דיעזעס מאַננעס איזט: עקיבא, זאָהן דעס יוסף. אָ! הערר! בעגאַן משה יעטצט, צייגע מיר איהן דאָך! זאָ טריטט צוריק, אַנטוואָרטעטע גאָטט. ער גינג ווירקליך אַכט רייהען (פאָן שילערן, דיא דען אונטעררכיט דעם געראַכטען אים היממעל גענאָממען) צוריק, אָהנע דען געגענשטאַנד דעם אונטעררכיטס פאַססען צו קאָננען, וואָריבער משה אין גראָסען בעטריבניס געריעטה. ענדליך קאַמען זיא אַן איינען געגענשטאַנד, וואָבייא דיא שילער איהרען לעהרער פראַגטען, וואָהער ער דיעס ענטנעהמע. דיעס, אַנטוואָרטעטע ר' עקיבא, איזט איינע דעם משה אויף סיני איבערליעפערטע לעהרע; אונד דיעזע בערופונג אויף איהן בערוהיגטע איהם. הערר דער וועלט! בעגאַן ער זאָדאַן, דו בעזיטצעסט איינען זאָלכען מענשען אונד גיעבסט דעננאָך דאַס געזעטץ דורך מיך? שוויגע, אַנטוואָרטעטע גאָטט, עס איזט איינמאַל זאָ בעשלאָססען! האַסט דו מיר, פוהר משה פאָרט, זיינע געלעהרזאַמקייט געצייגט, צייגע מיר דאָך אויך זיינע איינשטיגע בעלאָהנונג. גאָטט שפראַך אַבערמאַלס: טריטט צוריק! אַלס ער נון צוריקטראַט, זאַה ער, וויא מאַן זיין פלייש אים שלאַכטהויזע אויף דער וואַגע אַבוואָג, (בעקאַננטליך ווארד דעם רבי עקיבא דאַס פלייש מיט אייזערנען קאַממען הערונטער געריססען). הערר דער וועלט! ריעף משה אַבערמאַלס, זאָלכע געלעהרזאַמקייט אונד זאָלכע בעלאָהנונג! שוויגע, ריעף גאָטט, עס איזט איינמאַל פאָן מיר זאָ בעשלאָססען וואָרדען. זאָ הייסט עס אויך אים טראַקטאַט עירובין (פאָל. כ"א.): עס הייסט (אים האָהען ליעדע): קוצותיו תלתלים (זיינע לאָקקען זינד הער=

שטריכליין דער לעטצטערן זינד ניכט אָהנע בעדייטונג; דאַהער, וויא עס שיינט, דער פאָרוואורף, דאַס זיך משה נאַך דיעזער בעדייטונג העטטע ערקונדיגען זאָללען.

דער איבערזעטצער.

רב חסדא טלמד. שהיה דורש על כל קוץ וקוץ של תורה תלי תלים של הלכות. ועל זה אמרו המקובלים כל התורה כולה שמותיו של הקב"ה היא. שהתבות מתחלקות לשמות כפי פעולותיו במציאות. וזה ביאור ענין א' מהשבעים פנים שיש לתורה. כמו שכתוב בהקדמת הספר. לפיכך ספר תורה שנמצא מוטעה אפילו באות אחת או במלא או חסר פסול. אע"פ שנחשוב כפי הפשט שאינו מעלה ולא מוריד. פוגם אותו ופוסלין בענין אחד מהפנים האחרים. שכולם הם דברי אלהים חיים וחכמות עליונות. והקריאה שאנו קוראים בו הוא הפשט שיכולין בני אדם להבין. אשר היא תועלת גדולה לדעת פשטי המצות והמוסרים והדינים. והפנים האחרים אין לחם הקר: ואע"פ שיראה לאדם כפי הפשט שהפרשה נכתבה לספור דברים. אל יחשוב בן דעת שאין בה תועלת אחרת. כי אפילו כפי הפשט יש בדבר תועלת גדולה. וכ"ש למשיג אחד מן הפירושים וכיונת הנסתרים הנרמזים בהם שהם סתרי תורה. והמלעיג על שום דבר מהספורים הכתובים בתורה או ממה שדרשו עליהם רבותינו הוא כופר ומגדף ומגלה

שבהאנגענד), דיעס דייטעט רב חסדא דאהין, דאס ער (רבי עקיבא) אויס יעדעם שטריכליין מאססען פאן געזעטצלעהרען הערגעלייטעט האט; דאהער זאגען אויך דיא קאבבאליסטען: דער גאנצע פענטאטייך ענטהאלט לויטער געטטליכע נאמען: דיא ווארטער נעהמליך טהיילען זיך אין געטטליכע נאמען, יע נאך דער ארט זיינער ווירקזאמקייט אים אוניפערזום, אונד דיעזע ארט דער אויסלעגונג איזט איינע פאן יע־נען זיעבציגפאלטיגען אויסלעגונגען, דערען דער פענטאטייך פעהיג איזט, וויא בערייטס אין אונזערער פאררעדע געצייגט איזט; דאהער קאממט עס אויך, דאס איין עקסעמא־פלאר דעס פענטאטייכס, ווארין איין פעהלער פארקאממט, ער בעטרעפפע אויך נור איין פאלל אדער אנגעלהאפט געשריעבענעס ווארט, דאדורך אונברויכבאר ווירד, אונד אב־גלייך אין ריקזיכט דער פערשטענדליכקייט דאראן ניכטס דאס גערינגסטע געלעגען איזט, זא ווירד עס דאך אין אנדערער היגזיכט אונברויכבאר, וויל אללעס אורשפרינגליך פאן גאטט העררקאממט אונד איינע טיעפע ווייזהייט ענטהאלט; דען אונזערע לעזעארט איזט בלאס פיר דען נאטירליכען זין, וועלכער איינען גראסען נוטצען געוואהרט, אינ־דעם וויר דאדורך נור איינפאכען קעננטניס דער געזעטצע, זיטטענלעהרען אונד רעכטסבעשטיממונגען געלאנגען; דער איבריגען ערקלערונגסארטען אבער גיעבט עס איינע גראסע מענגע. אבוואהל אינדעססען עס אפט דען אנשיין האט, דאס דער נאטירליכען ערקלערונג צופאלגע אנגעבער אבזיכט דער היילינען שריפט נור דא שטעהע, אום איינע בעגעבענהייט צו ערצאהלען; זא ווירד דאך קיין מענש דער איינונג זיין, דאס דערזעלבע ווייטער קיינען אנדערן צוועקק האבע; פילמעהר האט זעלבסט דיא נאטירליכע ערקלערונג איינען אנדערווייטיגען גראסען נוטצען אונד אום וויא פיעל גראסער איזט לעטצטערער פיר דעניעניגען, וועלכער אויך אירגענד איינען פערבארגענען זין דער שריפט קעננט, דא זאלכע ערקלערונגען צו דען זאגענאנ־טען געהיימניססען דער שריפט געהארען; ווער אלזא איבער אירגענד איינע דער ערצאהלונגען דער היילינען שריפט, אדער איבער דיא דאריבער פאן דען ראבבינען פארהאנדענען ערקלערונגען שפאטטעט, דער ווירד אלס לייגנער אונד לאסטערער בע־טראכטעט, דער איינע אונגעביהרליכע ערקלערונג אין דאס געזעטץ היגאיין לעגט, וויא

פנים בתורה שלא כהלכה. כדגרסינן בפרק חלק (דף צ"ד). תנו רבנן את ה' הוא מגדף (במדבר ט"ו) זה מנשה בן חזקיהו שהיה דורש בהגדות של דופי. אמר וכי לא היה לו למשה רבינו לכתוב אלא ואחות לוטן תמנע (בראשית ל"ו) ותמנע היתה פלגש וגו' (שם) וילך ראובן בימי קציר חטים וגו' (שם ל'). יצתה ב"ק ואמרה לו תשב באחיך תדבר בבן אמך תתן דופי וגו' (תהלים נ') עליו מפורש בקבלה (ישעיה ה') הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה. בתחלה דומה יצר הרע כחוט של כוביא. ולבסוף דומה כעבות העגלה. ואמרינן עלה מיהת מאי ואחות לוטן תמנע. תמנע בת חשובים הות. כדכתיב (בראשית ל"ו) אלוף לוטן. אלוף תמנע וגו'. כל אלוף מלכותא בלא תגא הוה. ותמנע איתתא חשיבתא הויא והורת בעיא לארבוקי בזרעא דאברהם יצחק ויעקב ולא קבלוה. הלכה והיתה פילגש לאליפז בן עשו. אמרה מוטב אהיה שפחה של אומה זו. ואל אהיה גבירה באומה אחרת. נפק מינה עמלק דאתא לצערינהו לישראל דלא הוה מבעי להו לאברהם יצחק ויעקב לריחוקה. וילך ראובן בימי קציר חטים וגו'.

געלעהרט ווירד אין דעם אבשניטט חלק (פאל. צ"ד.): דיא ראבבינען לעהרען: עס הייסט (במדבר ט"ו, ל'.): „ער האט גאטט געלאסטערט". איין בייאשפיעל היערפאן גאב מנשה, זאהן דעם חזקיהו, וועלכער דא צו זיטצען אונד טאדעלנדע בעמער־קונגען צו מאכען פפלעגטע. האטטע אונזער לעהרער משה, זאגטע ער, ווייטער ניכטס צו שרייבען, אלס: לוטן'ס שוועסטער וואר תמנע (בראשית ל"ו, כ"ב.)? אָדער: תמנע וואר דאס קעבסווייב? (דאז.) אָדער ראובן גינג אויס צור צייט דער ווייצענערנטע, או. ז. וו.? (אויף דיעזע אייטערונגען) ליעס זיך איינע היממלישע שטימ־מע פערנעהמען: דוא זיטצעסט דא, שפראך זיא צו איהם, שפריכסט ווידער דיינען ברודער, האָנגסט שאנדפלעקקען אן דיינער מוטטער זאהן (תהלים נ', כ'.). פאן איינעם זאלכען זאגט דער פראָפעט (ישעיה ה', י"ח.): וועהע דענען, וועלכע דאס לאסטער ציעהען אן שטריקקען דער פאלשהייט, דיא זינדע וויא אן איינעם וואגענ־שטראנג. אנפאנגס גלייכט דיא ליידענשאפט דעם פאדען איינעס שפיננגעוועבעס, צולעטצט אבער גלייכט זיא איינעם וואגענשטראנג. דער תלמוד פאהרט נון דא־זעלבסט פאָרט: אבער אין דער טהאט, וואָצו ווירד אין דער שריפט אנגעפיהרט: „דיא שוועסטער לוטן'ס וואר תמנע?" (דאראויף ווירד נון געאנטוואָרטעט): תמנע וואר פאן האָהער אבקונפט, וויא ערהעללט אויס דען אויסדריקקען: אלוף לוטן, אלוף תמנע, דא דאס וואָרט אלוף איינע פירסטענווירדע אָהנע קראָנע בעצייכנעט. דא נון תמנע איינע פאָרנעהמע פערזאָן וואר, זאָ וואָללטע זיא מיט דען אבקאָממ־לינגען פאָן אברהם, יצחק אונד יעקב איינע פערבינדונג איינגעהען; אללײן דא דיעזע זיך ניכט דאצו פערשטעהען וואָללטען, זאָ גינג זיא היין אונד וואָרד דאס קעבס־ווייב דעם אליפז, זאָהן דעם עשו, אינדעם זיא בעמערקטע: איך וויל ליעבער איינע מאגד בייא דיעזעם פאָלקע, אלס איינע הערין בייא איינעם אנדערן זיין. פאָן איהר אבער שטאממטע עמלק הער, דער שפאָטערהין דיא איזראעליטען קוועָלען זאָללטע, אונד דיעס וואר איינע שטראפע דאפיר, דאס אברהם, יצחק אונד יעקב זיא צוריקקגעוויעזען האטטען. ווען עס פערנער הייסט: „ראובן גינג אויס צור צייט דער ווייצענערנטע, זאָ זאָללען וויר דאפאָן לערנען, וויא רבא, זאָהן דעם רבי

אמר רבא בר יצחק אמר רב. מכאן לצדיקים שאין פושטין ידיהן בגזל: וכמו שדברו רבותינו על ספורים אלו. גם דברו על ענין ספורים אחרים הכתובים בתורה. שאפילו כפשוטם יש צורך גדול בהם. וכל שכן לענין הנסתרות והתעלומות מהפנים האחרים שאין להם תכלה וסוף:

(לד) פרק שני.

כל מה שאמרו ז"ל במדרשות ובהגדות חייבין אנו להאמין בו כמו בתורת מרע"ה. ואם נמצא בו דבר שיראה לנו שהוא דרך גוזמא או חוץ מן הטבעי. יש לנו לתלות החסרון בהשגת דעתנו אבל לא במאמרם. והמלעיג על שום דבר מכל מה שאמרו ז"ל נענש. כדגרסינן במסכת עירובין (דף כ"א). אמר רב פפא משמיה דרבה בר רב עולא כל הלועג על דברי חכמים נדון בצואה רותחת. כדגרסינן במסכת גטין (דף נ"ז). אונקלוס בר קלוניקוס בר אחתיה דטיטוס הוה בעא לאיגיורי. אזל אסקיה לטיטוס בנגידא. אמר מאן חשיב בההוא עלמא. אמר ליה ישראל. מהו לאידבוקי בהו וכו' כדאיתא למעלה סימן ט'. וגרסינן נמי בפרק חלק (דף ק'). יתיב רבי ירמיה קמיה דרבי זירא וקאמר עתיד הקב"ה להוציא נחל מבית קדשי הקדשים ועליו כל מיני

יצחק, זאָהן דעס רב, זאַגטע, דאַס רעכטליכע מענשען זיך ניעמאַלס אַן פרעמ־דעם אייגענטהום פערגרייפען. זאָ אַבער, וויא אונזערע לעהרער זיך איבער דיעזע ערצעהלונגען אייסערן, זאָ אייסערן זיא זיך אויך איבער פערשיעדענע אַנדערע, אין דער הייליגען שריפט בעפינדליכע, וועלכע שאָן אין איהרעם נאַטירליכען זיננע האָכסט נאָטהיג זינד, אום וויא פיעל מעהר אַבער וועגען דער אונצאָהליגען אַנדערן, פער־באָרגענען אַנדייטונגען, וועלכע אין יענען ערצעהלונגען ענטהאַלטען זינד.

צווייטעס קאַפּיטעל.

מאַן מוס, וואַס אונזערע ראַבבינען אין מדרשים אונד הגדות בעהויפטען, מיססען וויר עבענזאָ אויפריכטיג גלויבען, אַלס אַן דאַס געזעטץ משה'ס זעלבסט. ווירד אויך דאָרט מאַנכעס בעמערקט, וואַס אונס אַלס איבערטרייבונג, אָדער אַלס עטוואַס ווידערנאַטירליכעס ערשיינט, זאָ מיססען וויר דיא אונבעגרייפליכקייט אונזע־רער שוואַכען איינזיכט, ניכט אַבער איהרען וואָרטען צושרייבען; ווער אַבער איבער איר'גענד איינען אויסשפרוך אונזערער לעהרער שפאָטטעט, ווירד איינסט דאַריבער בע־שטראַפט ווערדען, וויא געלעהרט ווירד אים טראַקטאַט עירובין (פאָל. כ"א.). רב פפא זאַגטע אים נאַמען דעס רבה: ווער איס דען וואָרטען דער ווייזען שפאָטטעט, ווירד איינסט עס שטרענג בישען מיססען, וויא געלעהרט ווירד אים טראַקטאַט גטין (פאָל. נ"ז.): אונקלוס, זאָהן דעס קלוניקוס, שוועסטערזאָהן דעס טיטוס, וואָל־טע זיך איינסט צום יודענטהומע בעקעהרען אונד בעשוואָר צו דיעזעם בעהופע דען טיטוס אויס דעם גראַבע הערויף. ווער איזט דאָרט אַם געאַכטעטסטען? פראַגטע ער דיעזען: דיא איזראַעליטען, וואַר דיא אַנטוואָרט. איזט עס ראַטהזאַם, זיך צו איהנען צו האַלטען? א. ז. וו. וויא אָבען §. ט'. פערנער הייסט עס אים אַבשניטט חלק (פאָל. ק'.). רבי ירמיה'ס זאַס איינסט פאָר רבי זירא אונד שפראַך: גאָטט ווירד איינסט איינען פלוס פאָן זיסיגקייטען אויס דעם טעמפעל אַללערהייליגסטעס טראָאַטען

מגרים. שנאמר (יחזקאל מ״ז) ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל לא יבול עלהו ולא יתום פריו לחדשיו יבכר כי מימיו מן המקדש המה יוצאים והיה פריו למאכל ועלהו לתרופה. אמר ליה ההוא סבא יישר. וכן אמר רבי יוחנן יישר. אמר רבי ירמיה לרב זירא כי האי גוונא מי מחזי כי אפקירותא א״ל האי סיוע קא מסייע ליה (לך) אלא אי שמיע לך היכי דמי אפקירותא. כי הא דיתיב רבי יוחנן וקא דריש עתיד הקב״ה להביא אבנים טובות שלשים על שלשים אמות. וחוקק בהם עשרה ברום עשרים ומעמידן בשערי ירושלים. שנאמר (ישעיה נ״ד) ושמתי כדכוד שמשותיך. לגלג עליו ההוא תלמיד אמר השתא כביעתא דצלצלא לא משכחינן כולי האי משכחינן. לימים הפליגה ספינתו בים. מצא מלאכי השרת שמנסרין תלי תלים של אבנים טובות. אמר להם הללו למי. אמרו לו לשערי ירושלים. כי אתא אשכחיה לרבי יוחנן דקא דריש. אמר ליה דרוש. ולך נאה לדרוש. כאשר אמרת כן ראיתי. א״ל ריקא אם לא ראית לא האמנת מלעיג על דברי חכמים

לַססען, וויא עס הייסט (יחזקאל מ״ז, י״ב.): אַן אופֿער דעס פֿלוססעס ווערדען צו ביידען זייטען פֿרוכטבייאע עמפּאָרוואַכסען, דערען בלעטטער ניכט אַבפֿאַללען, דערען פֿריכטע ניכט אויפֿהערען ווערדען, יעדען מאָנאַט ווערדען נייע וואַכסען, דען דאַס וואַססער ענטשפּרינגט אויס דעם היילִיגטהום; איהרע פֿריכטע ווערדען צור קאָסט אונד איהרע בלעטטער צום היילמיטטעל דיענען. דאַס האַט זיינע פֿאָללקאָממענע ריכטיגקייט! בעמערקטע איין גרייז, דער דיעס הערטע; אויך רבי יוחנן גאַב דיעזער בעהויפּטונג זיינען בייפֿאַלל. זיעהסט דיעס ניכט, וויא אונגלויבען אויס? בעמערקטע רבי ירמיה׳ס געגען רבי זירא (ד. ה. וויל דער גרייז עס פֿיר נאָטהיג צו האַלטען שיען, פֿיר דיא גלויבווירדיגקייט דעס געזאַגטען איינען געוואָהרסמאַן בייצובריגען); דיעזער אַבער אַנטוואָרטעטע: אים געגענטהייל וואָללטע דער מאַן יאַ דיינע בעהויפּטונג אונטערשטיטצען; ווילסט דו אַבער וויססען, וואַס ווירקליך אונגלויבען הייסט, זאָ איזט עס פֿאָלגענדעס: רבי יוחנן זאַס איינסט אונד זוכטע דאַרצוטהון, דאַס גאָטט איינסט עדעלשטיינע פֿאָן דרייסיג עללען אים קוואַדראַט הערבייאשאַפֿפֿען אונד דאַרין טהירען פֿאָן צעהן עללען ברייטע אונד צוואַנציג עללען האָהע אויסהויען אונד זיא אין דען טהאָרען ירושלים׳ס אויפֿשטעללען ווערדע; דען עס הייסט (ישעיה נ״ד, י״ב.): „איך וויל אויס עדעלשטיינען דיינע פֿענסטער מאַכען,״ או. ז. וו. דאַ לאַכטע איין שילער דאַריבער, אינדעם ער שפּראַך: פֿינדען וויר דאָך קיינען עדעלשטיין פֿאָן דער גרעססע איינעס קליינען פֿאָגעלאייעס, אונד וויר זאָללטען איהן פֿאָן איינער זאָלכען גרעססע פֿינדען? אַלס דערזעלבע אַבער איניגע צייט נאַכהער איינע וועיטע רייזע צו שיפֿפֿע מאַכטע, בעמערקטע ער, וויא ענגעל גאַנצע הויפֿען פֿאָן עדעלשטיינען זעגטען. פֿיר ווען, פֿראַגטע ער, זינד דיעזע בעשטיממט? פֿיר דיא טהאָרע ירושלים׳ס, וואַר דיא אַנטוואָרט. אַלס דער רייזענדע צוריקקאַם אונד דען רבי יוחנן אַבערמאַלס אַללעגאָרישע דייטונגען פֿאָרטראַגען הערטע, זאַגטע ער צו איהם: טראַגע נור פֿאָר! דיר געזיעמט עס, פֿאָרטרעגע צו האַלטען; דען וויא דו בעהויפּטעט האַטטעסט, זאָ זאַה איך עס מיט אייגענען אויגען. וואַס, ריעף רבי יוחנן, ניכטסווירדיגער! דו האָטטעסט עס אַלזאָ ניכט געגלויבט, האָטטעסט דו עס ניכט געזעהען, דו שפּאָטטעסט אַלזאָ איבער דיא וואָרטע דער ווייזען! ער וואַרף איהם איינען גריממיגען בליקק צו אונד פֿערוואַנדעלטע איהן אין

אחת. נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות. ואתמר נמי האי עובדא בב"ב
(דף ע"ה). ואף על פי שמצינו שאמרו שרומה לנו שהם גוזמא. חחוקר
אחריהן ימצא דוגמתן. כדגרסינן במסכת שבת (דף ל') יתיב רשב"ג וקא
דריש עתידה אשה שתלד בכל יום שנא' (ירמיה ל"א) הרה ויולדת יחדיו.
מת הרה בכל יום אף יולדת בכל יום. לגלג עליו אותו תלמיד א"ל רבי
אין כל חדש תחת השמש. א"ל בא ואראך דוגמתן בעולם הזה. נפק אחוי
ליה תרנגולתא. ותו יתיב רשב"ג וקא דריש עתידין אילנות שבארץ ישראל
להוציא פירות בכל יום. שנא' (יחזקאל י"ז) ונשא ענף ועשה פרי מה ענף
בכל יום אף פרי בכל יום. לגלג עליו אותו תלמיד אמר אין כל חדש תחת
השמש כתיב. אמר ליה בוא ואראך דוגמתן בעה"ז נפק ואחוי ליה צלף (פי'
קלפיר"י). ותו יתיב רשב"ג וקא דריש עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות
וכלי מילת. שנא' (תהלים ע"ב) יהי פסת בר בארץ בראש הרים. לגלג
עליו אותו תלמיד. א"ל אין כל חדש תחת השמש כתיב. א"ל בוא ואראך
דוגמתן בעולם הזה נפק אחוי ליה כמהין (פי' טרפלו"י) ופטריו'. ואבלי מילת

איינען קנאכענהויפען. דיעזע בעגעבענהייט ווירד אויך אים טראקטאט בבא בתרא
(פאל. ע"ה.) ערצאהלט. קאממען נון אויך בייא דען ראבבינען צווייזען דינגע פאר,
דיא וויר זעלבסט פיר איבערטרייבונגען האלטען אכטען, זא פינדען וויר נאך
גענויען אונטערזוכונגען איינע אהנליכקייט דערזעלבען אין דער ווירקליכקייט. זא
בעהויפטעטע רבי שמעון, זאהן גמליאל'ס, איינסט אין איינעם זיינער פאר-
לעזאריטען פארטראגע, דאס דיא פרויען איינסט אלטאגליך געבארען ווערדען,
וויא עס הייסט (ירמיה ל"א, ח'.): דיא שוואנגערע אונד געבארערין צוגלייך; דאס
הייסט דיא פאן דעזעלבען טאגע שוואנגער ווירד אונד געביערט. דא שפאטטעטע
איין שילער דארבער; רבי! זאגטע ער, עס גיעבט ניכטס נייעס אונטער דער זאנ-
נע. קאם הער, זאגטע דער לעהרער, איך וויל דיר שאן היער עטוואס אהנלי-
כעס צייגען. ער גינג נון הינאוים אונד צייגטע איהם איינע הענגע. איין אנדערעס
מאל זאס רבי שמעון, זאהן גמליאל'ס, אונד בעהויפטעטע אין איינעם אלזעגא-
ריטען פארטראג, דאס דיא בייאמע אין פאלאסטינא איינסט אלע טאגע נייע פריכ-
טע טראגען ווערדען; דען עס הייסט, זאגטע ער, (יחזקאל י"ז, כ"ג.): ער ווירד
איינען צווייג עמפאר טרייבען אונד פריכטע טראגען, ד. ה. ער ווירד דען צווייג אונד
דיא פרוכט צוגלייך הערפארבריגגען. דארעב שפאטטעטע נון איין שילער אונד
ריעף: עס שטעהט יא געשריעבען: עס גיעבט ניכטס נייעס אונטער דער זאננע!
קאממע, זאגטע יענער צו איהם, איך וויל דיר שאן היער עטוואס אהנליכעס צייגען;
ער גינג מיט איהם הינאוים אונד צייגטע איהם דען קאפפערנשטרויך. איין אנדע-
רעס מאל זאס רבי שמעון, זאהן גמליאל'ס, אונד שפראך: פאלאסטינא ווירד
איינסט וויסברארד אונד זיידענשטאפפע הערפארבריגגען, דען עס הייסט (תהלים
ע"ב, ט"ז.): עס ווירד זיין פסת בר (זיידע אונד געטריידע) אם באדען, אויף דען
גיפפעלן דער בערגע. דא שפאטטעטע איין שילער דארעב, אינדעם ער שפראך:
עס גיעבט ניכטס נייעס אונטער דער זאננע! קאממע, שפראך יענער צו איהם,
איך וויל דיר עטוואס אהנליכעס שאן היער צייגען. ער גינג ווירקליך מיט איהם
הינאוים אונד צייגטע איהם שוואממע אונד פילזע, וואס אבער דען זיידענשטאף אנ-

נכרא בר קורא. ותו גרסי' במס' קמא (דף נ') ת"ר לא יסקל אדם מרשותו לרשות הרבים. מעשה באחד שהי' מסקל מרשותו לרשות הרבים. ומצאו חסיד אחד אמר ליה ריקא מפני מה אתה מסקל מרשו' שאינה שלך לרשו' שלך. לגלג עליו. לימים נצטרך אותו אדם ומכר את שדהו והיה מהלך באותה רשות הרבים ונכשל באותן אבנים. אמר יפה אמר לי אותו חסיד מפני מה אתה מסקל מרשות שאינ' שלך לרשות שהיא שלך. בא ללמדנו שהחכמים והחסידים אפילו שיחת בטלה שלהם צריכה תלמוד וכל שכן תוכחות'. וכל דבריהם דברי אלהים חיים. ולא נפל דבר אחד מדבריהם ארצה. ובכל מה שנמצא כתוב משמם יש לכל אדם להאמין שהוא דבר אמתי. ואל ילעיג עליו לא בפיו ולא בלבו שאם ילעיג יענש. על כן יהא זהיר מלדבר כנגדם וכנגד דבריהם. וילמוד מדבריהם מה שיוכל כפי כח שכלו. כמו ששנינו בפ"ב מאבות הוי מתחמם כנגד אורן של חכמים. והוי זהיר בגחלתן שלא תכוה. שנשיכתן נשיכת שועל. ועקיצתן עקיצת עקרב. ולחישתן לחישת שרף. ואף כל דבריהם כגחלי אש. ר"ל שיתקרב אדם לחכמים ליהנות מלמודם כמו שמתקרב אדם לאש להתחמם ממנו שיקבל תועלת. ואם יוסיף להתקרב לאש יותר מדי ישרף וישוב התועלת לנזק.

בעלאַנגט, זאָ צייגטע ער דען באַסט דעם דאַטטעלבויאעס, פערנער הייסט עס אים טראַקטאַט בבא קמא (פאָל. נ'.): דיא ראַבבינען לעהרען: עס זאָלל ניעמאַנד אויס זיינעם געביעטע שטיינע אויף דיא שטראַססע ווערפען. עס ווירד ערצעהלט, דאַס יעמאַנד איינסט אויס זיינעם געביעטע שטיינע אויף דיא שטראַססע געוואָרפען האַטטע. דיעס האַטטע איין פראָממער מאַן בעמערקט אונד שפראַך צו איהם: טויגעניכטס! וואַרום ווירפסט דו שטיינע אויס איינעם פרעמדען געביעטע אין דאַס דייניגע? דער שטיינווערפער לאַכטע איהם אויס; אַללעין איניגע צייט נאַכהער געריעטה דער לעטצטערע אין נאָטה, מוסטע זיין פעלד פערקויפען, גינג געראַדע איבער יענע שטראַססע אונד פיעל איבער יענע שטיינע. וואָהל, ריעף ער אויס, האַטטע יענער פראָמ=מע רעכט, ווען ער פראַגטע, וואַרום איך אויס פרעמדען געביעטע שטיינע אין דאַס איינגע ווערפע? היעראויס לערנען וויר, דאַס שאָן דיא געוואָהנליכע אונטערהאַלטונג דער פראָממען אונד ווייזען שטודיום ערפאָדערט, אום וויא פיעל מעהר איהרע שטראַפרעדען; יאַ אַללע איהרע וואָרטע זינד וואָרטע דעס לעבענדיגען גאָטטעס, אונד קיינעס דערזעלבען איזט אונוויכטיג; דאַהער מוס מאַן אַללעס, וואַס אין איהרעם נאַמען בעריכטעט ווירד, אַלס וואַהר אויפנעהמען אונד וועדער מיט דעם מונדע, נאָך מיט הערצען דאַרויס שפאָטטען, וואָרויף, ווען עס דעננאָך געשיעהט, שטראַפע ערפאָלגט. מאַן נעהמע זיך דאַהער וואָהל אין אַכט, געגען זיא אונד איהרע וואָרטע צו שפרעכען, לערנע פיעלמעהר דאַראויס, וואַס דער פערשטאַנד פאַססען קאַן, וויא געלעהרט ווירד אים צווייטען אַבשניטט דעס טראַקטאַטס אבות: וואַרמע דיך אַן דער פלאַממע דער ווייזען, אונד נים דיך פאָר איהרער קאָהלע אין אַכט; דען איהר ביס איזט דער ביס איינעס שאַקאַלס, איהר שטיך דער שטיך איינעס שקאָרפיאָנס אונד איהר גע=ציש דאַס געציש איינער גיפטיגען שלאַנגע, אונד אַללע איהרע וואָרטע גלייכען ברעננענ=דען קאָהלען. דער היעבייא דיענער שטעללע איזט, דאַס גלייכוויא דעריעניגע, וועל=כער זיך דעם פייער זאָ וויט נאַהט, דאַס ער זיך דאַראַן וואַרמען קאַן, דאַפאָן נוטצען

כך יארע לאדם המתקרב להם יותר מהראוי ומלעיג על דבריהם שיפסיד כוונתו ותתהפך אהבתו לשנאה ואל יגיע לו תועלת אשר יקוה. כמו שאירע לגחזי עם אלישע. על כן יתקרב האדם אליהם כראוי וילמד מהם ויקבל דבריהם:

כלל שני.

שלא ידבר שקר. ונחלק לשני חלקים. החלק האחד בדברים. החלק השני בשבועות ונדרים:

חלק ראשון בדברים. ויש בו שלשה פרקים:

פרק ראשון. (לה)

יש לנו לדעת שקיומו של עולם הוא על האמת. כמו ששנינו בפ״ק דאבות. רשב״ג אומר על ג׳ דברים העולם עומד על הדין. ועל האמת. ועל השלום. ודבר ברור הוא כי במקום שיש שלום אין צורך לדין ובסבת האמת השלום מצוי. למיכך שלשתם נכללים באמת. ועל זה נכתבה אמצעית ביניהם. ולא נברא העולם אלא באמת. ועל כן הוא רמוז בסופי תיבות של תחלת

זיעהט, ווען ער איהם אבער צו נאהע קאממט, זיך פערברעננט אונד דער נוטצען זיך אין נאכטהייל פערוואנדעלט; עבען זא געהט דער צוועקק דעמיטיגען פערלארען, דער דען ווייזען אללצונאהע טריטט, אונד זיינע אורשפרינגליכע ליעבע צו איהנען פער־וואנדעלט זיך אם ענדע אין האסס, וויא עס דעם גחזי מיט אלישע ערגינג. מאן נאהערע זיך איהנען דאהער נור אין געהאריגער ווייזע, לערנע פאן איהנען אונד נעהמע איהרע ווארטע אן.

צווייטער טיטעל.

אין צוויא אבטהיילונגען.

ערסטע אבטהיילונג.

איבער דאס רעדען. אין דרייא קאפיטעלן.

ערסטעס קאפיטעל.

עס איזט נאטהווענדיג צו וויססען, דאס דיא וועלט נור דורך דיא וואהרהייט בעשטעהט, וויא געלעהרט ווירד אים ערסטען אבשניטט דעס טראקטאטס אבות: רבי שמעון, זאהן גמליאל׳ס, זאגטע: אויף דרייא דינגען שטעהט דיא וועלט: אויף רעכט, וואהרהייט אונד פריעדען. עס איזט אבער איינע אויסגעמאכטע זאכע, דאס דא, וואו פריעדע הערשט, מאן צום רעכט קיינע צופלוכט צו נעהמען ברויכט, אונד דאס דיא איינטראכט איינע פאלגע דער וואהרהאפטיגקייט איזט; פאלגליך שליעסט דיא וואהרהייט אללע דרייא דינגע אין זיך, דאהער דיא וואהרהייט אבען אין דער מיטטע אויפגעפיהרט ווירד; יא, דיא וועלט איזט נור אויס דער וואהרהייט אללעין ערשאפפען

מעשה בראשית שהם בראׄ אלהיםׄ אתׄ. וגם בחתימתו שהוא בראׄ אלהיםׄ לעשותׄ. ללמדנו שכל מה שנברא בששת ימי בראשית עומד על האמת. ושמו של הקב״ה אמת. שנא׳ (ירמיה י׳) וה׳ אלהים אמת. והתורה נקראת אמת. שנא׳ (תהלים קי״ט) ותורתך אמת. ובהמ״ק קיומו על האמת. שנא׳ (שה״ש ד׳) אתי מלבנון תבואי. ראשי תיבות אמת. כי הלבנון הוא בית המקדש ונקראת לבנון מפני שמלבין עונותיהם של ישראל. ולא חרב ירושלים אלא בשביל שפסקו ממנה אנשי אמונה. כדגרסינן במסכת שבת (דף קי״ט). איתמר אמר רבה לא חרבה ירושלים אלא בשביל שפסקו ממנה אנשי אמונה. שנאמר (ירמיה ה׳) שוטטו בחוצות ירושלים וראו נא ודעו ובקשו ברחובותיה אם תמצאו איש וגו׳ מבקש אמונה ואסלח לה. איני והא אמר רב קטינא אפילו בשעת כשלונה של ירושלים לא פסקו ממנה אנשי אמונה. שנאמר (ישעיה ג׳) כי יתפש איש באחיו בית אביו שמלה לך קצין תהיה לנו והמכשלה הזאת תחת ידך. דברים שבני אדם מתכסים בהם כשמלה ישנן תחת ידיך. והמכשלה הזאת דברים שאין בני אדם עומדין עליהם אלא א״כ נכשלין בהם ישנן תחת ידיך. (שם) ישא ביום ההוא לאמר אין ישא

ווארדען; דאהער וירד דאס ווארט אמת אויס דען ענדבוכשטאבען דער ערסטען ווערטער דעם פענטאטייכס געבילדעט, נעהמליך: ברא, אלהים, את; עבען זא בייס שלוס דער שאפפונגסגעשיכטע דורך דיא ווארטע: ברא, אלהים, לעשות. אויך איזט דער נאמע גאטטעס: אמת, וויא עס הייסט (ירמיה י׳, י׳.): דער עוויגע, גאטט איזט אמת (וואהרהייט). אויך דאס געטטליכע געזעטץ הייסט: אמת, וויא עס הייסט: דיינע לעהרע איזט אמת. אויך דער טעמפעל וואר אויף וואהרהייט בעשטעהענד, וויא אנגעדייטעט איזט אין דען ווארטען: אתי מלבנון תבואי, דערען אנפאנגסבוכשטאבען דאס ווארט אמת בילדען; אונטער לבנון אבער ווירד דער טעמפעל פערשטאנדען, אונד צוואר אויס דעם גרונדע, וויל ער דיא זינדען דער איזראעליטען רייניגטע (וויים מאכטע). אויך וואורדע ירושלים נור דעסהאלב צערשטערט, וויל דיא מאננער פאן וואהרהאפטיגקייט דאראויס געשוואונדען וואַרען, וויא געלעהרט ווירד אים טראקטאט שבת (פאל. קי״ט.): עס ווירד פאן רבה דער שפרוך בעריכטעט: ירושלים איזט נור דעסהאלב צערשטערט ווארדען, וויל דיא מאננער פאן וואהרהאפטיגקייט דאראויס געשוואונדען וואַרען, דען עס הייסט (ירמי׳ ה׳, א׳.): שטרייפעט אומהער אין דען שטראַסען ירושלים׳ס, זעהעט אייך אום, שפירעט נאך אונד זוכעט אויף איהרען פרייען פלאטצען אומהער, אב איהר איינען פינדען ווערדעט, דער נאך וואהרהאפטיגקייט שטרעבט, דאן וויל איך איהם פערצייהען! היערגעגען ווענדעט דער תלמוד איין דען אויסשפרוך דעם רב קטינא, וועלכער לויטעט, דאס זעלבסט צור צייט דעם פאללעס ירושלים׳ס דיא מאננער פאן וואהרהאפטיגקייט ניכט דאראויס געשוואונדען וואַרען, וויא עס הייסט (ישעיה ג׳, ו׳.): „עס ווירד דער מאן ערגרייפען זיינען ברודער אים פאטערליכען הויזע, (שפרעכענד:) דוא האסט איין געוואנד, זייא אונזער אנפיהרער! אונטערציעהע דיך דיעזער געפאהר!“ וואס נון פאלגענדערמאסען געדייטעט ווירד: דוא בעזיטצעסט יענע דיא קעננטניס זאלכער דינגע, וועלכע זא פערבארגען זינד, אלס ווארען זיא אין איין געוואנד געהיללט; פערנער: „אונטערציעהע דיך דיעזער געפאהר“ ד. ה. דוא פערשטעהעסט יענע דינגע, וועלכע נור נאך גראסער, געפאהרליכער אנ־

אלא לשון שבועה. וכן הוא אומר (שמות כ׳) לא תשא את שם ה׳ אלהיך לשוא. לא אהיה חובש. שלא הייתי בחובשי עצמן בבית המדרש. ובביתי אין לחם ואין שמלה. שאין בידי לא מקרא ולא משנה ולא תלמוד. ממאי דולמא שאני התם דאי אמר להו גמירנא. אמרי ליה אימא לן את. הות ליה למימר גמירנא ושכחי. מאי לא אהיה חובש כלל. לא קשיא הא בדברי תורה הא במילי דעלמא: ועל שנהפך האמת הלכו בגולה. שנא׳ (שיר ד׳) תשורי מראש אמנה. ראשי תיבות אמת בהפוך. ובזמן שהאמת מצויה בארץ הקב״ה מוריד ברכתו מן השמים. שנאמר (תהלים פ״ה) אמת מארץ תצמח וצדק וגו׳. גם ה׳ יתן הטוב וגו׳. ובזמן שאין האמת מצויה הקב״ה כועס בבני אדם. שנאמר (ישעיה נ״ט) ותהי האמת נעדרת וגו׳ וירא ה׳ וירע בעיניו וגו׳. ואפילו הקל שיש בדברי שקר שהוא בספור דברים והגדת מאורעות. יש בני אדם שמהליפים בהם מאין הנאה להם. וגם אין הפסד

שטרענגונג ערפאסט ווערדען; אללײן הייסט עס ווייטער פאן גערמאכטען שטעללען (פערז ז׳.): ער ווירד עמפארהעבען פאן יענעם טאגע, ד. ה. ער ווירד שווארען, וויא עס (שמות כ׳, ח׳.) הייסט: לא תשא את שם ה׳ אלהיך לשוא: איך מאג ניכט אונטער דיאיעניגען געצאהלט ווערדען, וועלכע זיך אין דאס לעהרהויז איינשפעררען, דא אין איינעם הויזע ווערער ברויד נאך געוואנד איזט, ד. ה. דא איך ווערער דיא קעננט־ניס דער הייליגען שריפט, נאך דיא דער משנה, נאך דיא דעם תלמוד בעזיטצע, (ווארום מוזז הערפארגעהט, דאס עס אויך צו יענער צייט וואהרהייטסליעבענדע מענשען גאב, וועלכע איהרע אונוויססענהייט זעלבסט איינגעשטאנדען). וואללטע מאן אבער דיעזען איינוואורף דאדורך העבען, דאס דיעס קיין אייגענטליכעס איינגעשטאנד־ניס זייא, דא אין דעם אנגעפיהרטען פאללע דער אויפגעפארדערטע ניכט אנדערס זאגען קאננטע, וויל מאן זאנסט צו איהם געזאגט האבען ווירדע: נון, זא בעלעהרע אונס דאך; זא ווירדע דיעס פערגעבליך זיין, וויל זיא יא האטטען זאגען קאננען: וויר האבען אללערדינגס געלערנט, אללײן וויר האבען דאס ערלערנטע בערייטס פער־געססען; (דא זיא נון דיעזע אנטווארט ניכט געגעבען, זאנדערן איינגעשטאנדען, דאס זיא ניכטס געלערנט האטטען, זא איזט דיעס איין בעוויז איהרער וואהרהאפטיגקייט, אונד דיעס ווארע יא געגען דיא בעהויפטונג דעם רבה?); וואדורך ווירד דעמנאך דער אויסדרוקק: לא אהיה חובש ערקלארט? היערויף לאזט דער תלמוד דען גע־דאנקען ווידערשפרוך דאדורך, דאס ער אנניממט, דאס זיא נור וואהרהאפטיג וואַ־רען אין ריקקזיכט דער געלעהרזאמקייט, ניכט אבער איס געשאפטסלעבען. דא זיא נון דערגעשטאלט דער וואהרהייט דען ריקקען צוקעהרטען, מוסטען זיא איהם עלענד וואנדערן, וויא דיעס אנגעדייטעט ווירד אין דעם פערזע: תשורי מראש אמנה, זא דיא בוכשטאבען א׳ מ׳ ת׳ אין אומגעקעהרטער ארדנונג פארקאממען. אין דער טהאט, זא לאנגע דיא וואהרהייט הערשענד איזט, קאממט דער געטט־ליכע זעגען פאם היממעל העראב, וויא עס הייסט (תהלים פ״ה, י״ח.): ווען דיא וואהרהייט פאן דער ערדע עמפארשיעסט, או. ז. וו., זא ווירד אויך גאטט דאס גו־טע געבען, או. ז. וו.; איזט אבער דיא וואהרהייט ניכט הערשענד, זא צירנט גאטט איבער דיא מענשהייט, וויא עס הייסט (ישעיה נ״ט, ט״ו.): דיא וואהרהייט וואַרד פערמיסט, או. ז. וו. גאטט זאה עס אונד פאנד איספאללען דאראן, או. ז. וו. זעלבסט דיא לייכטערע ארט פאן אונוואהרהייטען, וויא עס ז. ב. מענשען גיעבט, וועלכע

בן לאדם אחר. אלא שנראה להם שמקבלים הנאה בדברם דברי שקר ובהחליף הדברים אשר לא כן. ואף על זה אמרו שהוא אסור משום שנאי (ירמיה ט׳) למדו לשונם דברי שקר העוה נלאו. ואע״פ שאין עונשן כעונש המשקרים להתעות או להפסיד לאחרים. ולא זו בלבד אמרו. אלא כל מי שהוא ירא שמים. יש לו לקיים בפיו מה שמספר בלבו. כמו שמצינו ברב ספרא שאמרו עליו בסוף מכות (דף כ״ד) ובמסכת בתרא (דף פ״ח) שקיים ודובר אמת בלבבו (תהלים ט״ו): ועם כל זה אם יש בדבר משום דרכי שלום מותר לשנות בדבורו. כדאמרינן ביבמות (דף ס״ה). א״ר אלעאי משום רבי יהודה ברבי שמעון מותר לשנות מפני השלום. שנאמר (בראשית נ׳) כה תאמרו ליוסף אנא שא נא וגו׳. רבי נתן אומר מצוה שנאמר (שמואל א׳, ט״ז) ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני. ויאמר ה׳ עגלת בקר תקח בידך ואמרת לזבוח לה׳ באתי. תנא דבי רבי ישמעאל גדול השלום שאפילו הקב״ה שינה בו. דמעיקרא כתיב (בראשית י״ח) ואדוני זקן. ולבסוף כתיב ואני זקנתי. ואמרו מותר לשבח לכלה ולאמר עליה שהיא נאה וחסודה בפני החתן אף על פי שאינו כן ליתן לה חן בעיני בעלה:

אַהנע איינע נוטצען דאַפאָן צו האַבען, נאָך אַנדערן שאַדען צו וואָללען, געשטעהענע בעגעבענהייטען פערדרעהען, וויל זיא גלויבען, דאַס איהרע צוהאָרער אַן דיעזען אונוואַהרהייטען אונד פערדרעהונגען פערגניגען פינדען, אויך זאָלכע אונוואַהרהייטען האַבען דיא ראַבבינען פערבאָטען, וויל עס הייסט (ירמיה ט׳, ד׳.): זיא איבטען איהרע צונגע אים ליגענרעדען, איהעטען זיך אין פערדרעהונגען אַב; וויאוואָהל דערגלייכען ליגנער אינדער שטראַפבאַר זינד, אַלס דיאיעניגען ליגנער, וועלכע טייטען, אָדער אַנדערן שאַדען וואָללען. יאַ! דער גאָטטעספירכטיגע מענש זאָלל זאָגאַר דאַס ערפיללען, וואַס ער איננערליך נור דענקט, וויא אַם ענדע דעם טראַקטאַטע מכות (פאָל. כ״ד.) אונד אים טראַקטאַט בבא בתרא (פאָל. פ״ח.) פאָן רב ספרא ערצאָהלט ווירד, דאַס ער זיך שטרענג אַן דען פערז געהאַלטען האַבע (תהלים ט״ו, ב׳.): „אונד ער שפריכט דיא וואַהרהייט אין זיינעם הערצען.״ נור ווען בעזאַביכטיגעט ווירד, פריעדען אונטער דען מענשען צו שטיפטען, דאַרף אים רעדען עטוואַס געאָנדערט ווערדען, וויא געלעהרט ווירד אים טראַקטאַט יבאות (פאָל. ס״ה.): רבי אלעאי זאַגטע אים נאַמען דעם רבי יהודה, זאָהנעס דעם רבי שמעון: מאַן דאַרף אים רעדען עטוואַס אָנדערן, אום איינטראַכט צו שטיפטען, וויא עס הייסט (בראשית נ׳, י״ז.): זאַגעט דעם יוסף אַלזאָ: אַך! פערגיעב דאָך או. ז. וו. רבי נתן זאַגטע: דיעס איזט זאָגאַר איינע פפליכט! וויא עס הייסט (שמואל א׳. ט״ז, ב׳.): שמואל שפראַך: וויא זאָלל איך געהען? ווען שאול עס ערפאָהרט, זאָ ווירדע ער איך אומבריגגען! דאַ שפראַך גאָטט: נים איינע רינדקאַלבע אונד שפריך: איך בין הערגעקאָממען, אום גאָטט איין אָפפער צו ברינגען. דיא שולע דעם רבי ישמעאל לעהרטע: דער פריעדע איזט זאָ וויכטיג, דאַס איהם צו געפאַללען זעלבסט גאָטט אַן דען טהאַטזאַכען אָנדערט, וויא עס (בראשית י״ח, י״ב.) פריהער הייסט: „איין הערר איזט אַלט״ אונד דאַן (פערז י״ט.): „אונד איך בין אַלט.״ גלייכפאַלס זאַגען דיא ראַבבינען, דאַס מאַן איינע ברויט אין אַנוועזענהייט איהרעס ברייטיגאַמס לאָבען אונד פאָן איהר זאַגען דירפע, זיא זייא שאָן אונד פראָם,

ואע״פ כן אל ירגיל אדם עצמו לשנות דברו אפילו בדברי הבאי. לבל ילמד לשונו לשקר. כדגרסינן במסכת יבמות (דף ס״ג). רב הוה מצערה ליה דביתהו. אמר לה עבידי לי טלפחי. עבדה ליה חימצי. עבידי לי חימצי. עבדה ליה טלפחי. (חימצי פי׳ ציזר״ן. טלפחי פי׳ עדשים) כי גדל חייא בריה אפיך לה. אמר ליה אועלית אמך. א״ל אנא הוא דקא מפיכנא לה. אמר ליה היינו דקאמרי אינשי דנפק מינך טעמא מלפך. ברם את לא תעביד הכי. משום שנא׳ (ירמיה ט׳) למדו לשונם דבר שקר. על כן ילמד לשונו לדבר אמת. וה׳ אלהים אמת ינהגנו בדרך אמת:

(לז) פרק שני.

יש דברים אחרים שהם דברי שקר להתפאר אדם את עצמו במעלות שאינם נמצאות בו. ועל זה אמר שלמה (משלי י״ז) לא נאוה לנבל שפת יתר אף כי לנדיב שפת שקר. ויש אדם שמתעה לחברו לומר שדבר עליו טוב או עשה לו טובה ולא עשה. ובזה אמרו ז״ל אסור לגנוב דעת הבריות

ווען עס אויך ניכט פאן דעם וואָרטע, ווען נור דיא אבזיכט דאבייא פאָרהערשטע, דער ברויט רייןן צו פערטאפשען אין דען אויגען איהרעס עהעמאננעס. ניכטס דעסטאָ וועניגער וואָלל דער מענש זעלבסט אין גרינגפיגיגען דינגען ניכט ליגען, דאַ= מיט איהם דאס ליגען ניכט צור געוואָהנהייט ווערדע, ווּיא געלעהרט ווירד איס טראַקטאַט יבמות (פאָל. ס״ג.). רב שטאַנד פאָן זיינער פרויא פיעלע קראַנקונ= גען אויס; זאַגטע ער צו איהר: קאָכע איר לינזען, זאָ קאָכטע זיא איהם באָהנען; זאַגטע ער צו איהר: קאָכע איר באָהנען, זאָ קאָכטע זיא איהם לינזען. אַלס זיין זאָהן חייא הערַאַנגעוואַכסען וואַר, ריכטעטע ער דעם פאַטערס אויפטראַג (איס בעטרעף דער קיכע) שטעטס פערקעהרט אויס, אין פאָלגע דעססען דער לעטצטע= רע צו זיינעם זאָהנע איינעס טאַגעס זאַגטע: דיינע מוטטער האַט זיך געבעססערט! וואָרויף דער זאָהן ערוויעדערטע: מיט ניכטען! דיעס קאָממט דאַהער; וויילל איך דיינע אויפטראָגע שטעטס פערקעהרט אויסריכטע. דוא בעוואָהרסט דאס שפריכ= וואָרט, בעמערקטע דער פאַטער: דער פאָן אונס אַבשטאַממט, מאַכט אונס פער= שטאָנדיג. דעננאָך זאָללסט דוא קינפטיג זאָ עטוואַס אונטערלאַססען; דען עס הייסט (ירמיה ט׳, ד׳.): „זיא איבטען איהרע צונגע אים ליגענרעדען.“ דער מענש זאָלל זאָ זיינע צונגע געוואָהנען, דיא וואַהרהייט צו שפרעכען. מאָגע אונס דער גאָטט דער וואַהרהייט דען וועג דער וואַהרהייט פיהרען!

צווייטעס קאַפיטעל.

עס גיעבט אויך איינע אַנדערע אַרט ליגע, וועלכע דאַרין בעשטעהט, דאַס איין מענש זיך זאָלכער אייגענשאַפטען ריהמט, דיא ער ניכט בעזיטצט; פאָן איינעם זאָלכען שפריכט שלמה (משלי י״ז, ז׳.): „מיזט גראָסשפרעכעריא זעלבסט פיר דען געמיינען מענשען אונאַנשטאָנדיג, אום וויא פיעל וועניגער שיקקט זיך דיא ליגע פיר דען עדלען מענ= שען.“ עס גיעבט פערנער מענשען, וועלכע איהרע נעבענמענשען טייטען, אינדעם זיא איהנען פאָררעדען, דאַס זיא פאָן איהנען פאָרטהיילהאַפט געשפראָכען, אָדער איהנען איינען געפאַללען געטהאַן, ווען דיעס אויך גאַר ניכט געשעהען איזט, אין וועלכער בעציהונג דיא ראַבבינען זאַגען: מאַן דאַרף אויף קיינע וויזע דיא מענשען

אפילו דעת הגוים. ויש מי שמבטיח לחבירו שייטיב עמו ואיני מקיים. ועל זה נאמר (תהלים ל"ד) נצור לשונך מרע וגו' ועשה טוב. וגם מצער לאותו שמתהלל שיעשה לו טובה ואינו עושהו. ועל זה נאמר (משלי כ"ה) נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר. ועל זה הזהירה תורה ודרשוהו רבותינו מפסוק (ויקרא י"ט) והין צדק. כדגרסינן בפרק הזהב (דף מ"ט) רבי יוסי ברבי יהודה אומר מה תלמוד לומר והין צדק יהיה לכם. והלא הין בכלל איפה הוא. אלא שיהא הין שלך צדק ולאו שלך צדק. ואביי אמר ההוא שלא ידבר אחת בפה ואחת בלב. וגרסינן נמי בפרק חלק (דף צ"ז) אמר רבא מריש הוה אמינא דליכא קושטא אמר לי ההוא מרבנן ורב טבות שמיה ואמרי לה רב טביומי שמיה דאי הוו יהבי ליה כל חללי עלמא לא הוה משני בדבוריה. אנא איקלעי לההיא אתרא דשמה קושטא. ולא שכיב איניש בלא זמניה. ונסבית איתתא מנהון. והויין לי תרי ינוקי. יומי חד יתבה דביתהו וקא חייפה רישא. אתיא שבבתא קריא אבבא. אמרה לי איתתא פלונית איתא הכא. משום דקא חייפא אמרי לה לא. בההיא שעתא מיתו תרין בנתי. אתו בני מתא ואמרי לי את קטלתינהו. ואמרי להון הס

טייטען, זעלבסט דיא היידען ניכט. אנדער פערשפריכט וויעדערום זיינעם נעבענמענשען, דאס ער איהם געפעלליג זיין ווערדע, אהנע ווארט צו האלטען. פאן איינעם זאלכען הייסט עס (תהלים ל"ד, י"ד.): בעוואהרע דיינע צונגע פאר בעזעס, או. ז. וו. אונד טהוע גוטעס. איין זאלכער פערמורזאכט נאך אבענדריין דעמיטיגען פערדרוס, דעם ער געפעלליג צו זיין זיך ריהמט, אהנע עס אין דער טהאט צו זיין. פאן איהם הייסט עס (משלי כ"ה, י"ד.): וויא וואלקען אונד ווינד אהנע רעגען, זא איזט דעריעניגע, וועלכער זיך איינער פאלטען גאבע ריהמט. דאפאר וואַרנט אויך דער פענטאטייך; אונד דיא ראבבינען לייטען עס הער פאן דעם פערזע: והין צדק (ויקרא י"ט, ל"ו.), וויא געלעהרט ווירד אים אבשניטט הזהב (פאל. מ"ט.): רבי יוסי, זאהן דעם רבי יהודה, זאגטע: וואזו זאגט דיא טריפט: איהר זאללט איין ריכטיגעס הין האבען, דאס הין איזט יא אין דעם איפה בעגריפפען? אלליין זיא וויל אנדייטען, דאס דיין יא אונד דיין ניין זיך טטעטס בעוואהרען זאלל. אביי פינדעט היארין דיא אנדייטונג, דאס דער מונד ניכטס אנדערס טפרעכען זאלל, אלס דאס הערץ דענקט. זא הייסט עס אויך אין דעם אבטניטט חלק (פאל. צ"ז.): רבא זאגטע: איך האטטע פריהער איממער געדאכט, עס געבע נירגענדס דיא פאללע וואהרהייט, ביז מיר איין געלעהרטער, נאמענס רב טבות (נאך אנדערן רב טביומי), איין מאן, דער פיר קיינע שטעטצע דער וועלט איינע אונוואהרהייט געזאגט האטטע, פאלגענדעס ערצעהלטע: איך לאנגטע איינסט, זאגטע ער, אן איינעם ארטע, נאמענס קושטא (וואהרהייט) אן, וואזעלבסט קיין מענט פאר זיינער צייט טטארב. איך הייראטהעטע אויס דיעזעם ארטע אונד האטטע צוויא קינדער מיט איינער פרויא. איינעס טאגעס, אלס דיעזע זיך געראדע דען קאפף וואוט, ריעף איינע נאכבארין אן דער טהיר, אב ניכט איינע געוויססע פרויא*) אים צימער וועהרע; דא זיך נון איינע פרויא גראדע דען קאפף וואוט, זא אנטוואָרטעטע איך ניין! אונד זאפארט טטארבען איינע ביידען זאהנע. דיא טטאדטלייטע קאמען נון איבער מיך

*) ד. ה. דעם צוזאממענהאנגע נאך: דיא פרויא דעס געלעהרטען. דער איבערזעטצער.

ושלום. אלא הכי והכי הוה מעשה. אמרו לי במטותא מינך פוק מגבן דלא תגרי מותנא באחרין. וכל זה לקיים מה שנאמר (צפניה ג׳) שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפיהם לשון תרמית. ר״ל שאפילו שלא יהא עולה בדבר שלא ימצא בפיהם לשון רמאות אלא הכל דברי אמת:

(לז) פרק שלישי.

יש בני אדם המשקרים להטעות את חבריהם שהוא אוהבו וריעו כדי שיבטח בו ויוכל להדיח עליו את הרעה. ובזה הוא מטעה את עצמו. כמו שנאמר (ירמיה ט׳) בפיו שלום את רעהו ידבר ובקרבו ישים ארבו. ונאמר אחריו העל אלה אתאפק נאם ה׳ אם בגוי אשר כזה לא תתנקם נפשי: ויש אחרים שמשקרים ונותנין עיניהם בטובת העתידה לבוא ומסבב לחבירו שיתן לו מתנות. ויש אחרים שמטעים בדבר שקר להסיר טובה ממנו או מאחר ולגוזלה לעצמו. ובזה אמרו ז״ל כאלו עובד אלילים. כדגרסינן בפרק חלק (דף צ״ב). ואמר רבי אלעזר כל המחליף בדבורו כאלו עובד ע״ז. כתיב

הער אונד בעהויפטעטען, דאס איך פאן דעם טאָדע דער ביידען קינדער שולד וואֶרע, (וויל איך נעהמליך איינע אונוואהרהייט געשפראָכען אונד איינע פרויא פערלייגנעט האָטטע). בעוואהרע דער היממעל! שפראך איך צו איהנען, אונד ערצאָהלטע איה- נען דען וואהרען הערגאנג דער זאכע. זיא אבער זאגטען דעננאָך צו איר: וויר ביט- טען דיך, אונזערע שטאדט צו פערלאססען, דאמיט דוא אונס ניכט דען טאָד אויף דען האלז ציעהעסט. דיעס אללעס ווירד בעשטאֶטיגעט דורך דען פערז (צפניה ג׳, י״ד.): „דער רעסט, ישראל, טהוט קיין אונרעכט, שפריכט קיינע ליגע, אונד פאלשע צונגע ווירד אין איהרעם מונדע ניכט געפונדען,״ ד. ה. זעלבסט ווען עס קיין אונרעכט וואֶרע, ווירדען זיא דעננאָך ניכט אויסשפרעכען, ווען עס ניכט פאֶלליג פריא פאָן טיישונג אונד ניכט דיא לויטערע וואהרהייט וואֶרע.

דריטטעס קאפיטעל.

מאנכער מענש ליגט אין דער אבזיכט, זיינען נעבענמענשען גלויבען צו מאכען, דאס ער זיין פריינד זייא, דאמיט ער צו איהם פערטרויען פאססע אונד ער איהם אום זא ליכטער שאדען קאֶננע; איין זאָלכער טיישט אין דער טהאט זיך זעלבער, (ד. ה. דיא שטראפע בלייבט ניכט אויס), ווא עס הייסט (ירמיה ט׳, ז׳.): „מיט דעם מונדע שפריכט ער פריעדליך מיט זיינעם נאֶכסטען, אין זיינעם איננערן אבער שטעללט ער איהם נאך״; וואָרויף עס דאן (פערז ח׳.) פערנער הייסט: זאָלל איך וועי- גען איינעס זאָלכען פערפאהרענס איינען צארן צוריקקהאלטען, אן איינעם זאָלכען פאָלקע ניכט איינע ראכע איבען? מאנכער ליגט אונד בעצוועקט דאדורך זיין קינפ- טיגעס וואָהל, אינדעם ער זיינען נעבענמענשען פעראנלאסט, איהם געשענקע צו מאכען. עס גיעבט אויך וויעדערום אנדערע, וועלכע איהרעם נעבענמענשען עט- וואס פאָרליגען, אום דיעזעס זעלבסט, אָדער איינעם אנדערן אירגענד איין גוט צו ענטציעהען אונד עס אונגערעכטערווייזע אן זיך צו ברינגען. פאָן איינעם זאָלכען זא- גען דיא רבבינען, דאס ער צו אכטען זייא, אלס טרייבע ער געטצענדיענסט, וויא געלעהרט ווירד אים אבשניט חלק (פאָל. צ״ב.): רבי אלעזר זאגטע: ווער זיינע רע- דע פערפאֶלשט, ווירד וויא איין געטצענדיענער בעטראכטעט; דען איינמאל הייסט עס:

הבא (בראשית כ"ז) והייתי בעיניו כמתעתע. וכתיב התם (כצ"ל) (ירמיה י') הבל המה מעשה תעתועים. מה להלן ע"א אף כאן ע"א. ואע"פ שפירושו הוא המשנה בריבורו כדי שלא יהא ניכר מי הוא. אבל הכוונה הוא למי שמטעה את חבירו בהבר שקר. לפיכך יהיה גם כן כל המטעה בכל ענין. נקרא דומה לעובדי אלילים. לפי שמטעים הם (פסיליס) גם כן לבנ"א באמרם שיש לאל ידם: והחסורים מכל אלו המשקרים במשקלות ובמדות. ומכחישין בפקדונות או בהלואות. שאלו נקראים אנשי בליעל. לפי שעושים שקר וגזל וחמדה. ועל אלו אמרה תורה (ויקרא י"ט) לא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו. ולא עוד אלא שבסבת זאת יבאו לידי ריב ומצה ורציחה ושבועת שוא ועברות הרבה. והוא דבר ששונא האל יתברך כמו שאמר החכם (משלי ו') שש הנה שנא ה' ושבע תועבת נפשו. עינים רמות. לשון שקר. וידים שופכות דם נקי. לב חורש מחשבות און. רגלים ממהרות לרוץ לרעה. יפיח כזבים עד שקר. ומשלח מדנים בין אחים. וכל רעות אלו ישתלשלו מהרגיל אדם עצמו בדבר שקר ומתפאר בו. כי יהא סבה לבוא לשפוך דם נקי לאדם המכחיש לו. בידים או במלשינות. או יבא לחשוב עליו כל

והייתי בעיניו כמתעתע (איך ווירדע בייא איהם אלס בעטריגער געלטען (בראשית כ"ז, י"ב.), אונד פאן איינער אנדערן שטעללע הייסט עס (ירמיה י', ט"ו.): הבל המה מעשה תעתועים (ניכטס זינד זיא (דיא אבגעטטער נעהאמליך), איין ווערק דעס טרו־געס); גלייך וויא נון היער דער געטצענדיענסט געמיינט איזט, עבענזא איזט דארט איינע גלייכשטעללונג מיט דעם געטצענדיענסטע אנגעדייטעט; דען וואס גלייך דאס ווארט (מתעתע) אורשפרינגליך איינע פערשטעללונג דורך ווארטע בעדייטעט, וואדורך מאן זיינע אייגענטליכע אבזיכט צו פערבארגען זוכט, זא איזט דאך דער וואה־רע זין, זיינען נאכסטען דורך ליגען טייטען; דאהער ווירד יעדע ארט פאן טייטונג דעם געטצענדיענסטע גלייך געאכטעט, דא דיא געטצענדיענער עבענפאללס ליגנער זינד, אינדעם זיא בעהויפטען, דאס זיא (דיא געטצען) איינע מאכט בעזיטצען. שליא־מער אלס אללע יענע (ליגנער) אבער זינד דיאיעניגען, וועלכע דורך געוויכט אונד מאאס בעטריגען, אנפערטרויטעס גוט אדער געגעבענע דארלעהן אבלייגנען; דער־גלייכען לייטע ווערדען ניעדערטרעכטיגע גענאננט, וויל זיא ליגען, רויבען אונד גע־לוסטען צוגלייך. אין בעציהונג אויף זאלכע הייסט עס אין דער שריפט (ויקרא י"ט, י"א.): איהר זאללט ניכטס אבלייגנען, ניכט ליגען איינער געגען דען אנדערן. אי־בערדיעס פיהרט דערגלייכען צו שטרייט, האדער, מארד, מיינאייד אונד פיעלען אנדערן פערברעכען, וועלכע געגענשטאנדע דעם געטליכען האססעס זינד, וויא דער ווייזע שפריכט (משלי ו', ט"ז, י"ז.): זעכס ערלייא האסט דער עוויגע, אונד איין זיעבענטעס איזט זיינער זעעלע איין גרייעל: שטאלצער בליקק, פאלשע צונגע, האנדע, וועלכע אונשולדיגעס בלוט פערגיעסען, איין הערץ, דאס געדאנקען דעס אונרעכטס העגט, פיסע, וועלכע שנעלל צום אונרעכט היניילען, פאלשער, ליגענפערברייטענ־דער צייגע, אונד ווער צאנק צווישען ברידערן שטיפטעט. אללע דיעזע לאסטער ענט־שטעהען דאדורך, דאס מאן זיך דאס ליגען אנגעוואהנט אונד זיך דארויף זאגאר עט־וואס צו גוטע טהוט; עס פיהרט דאהין, דאס מאן דעניעניגען, דען מאן בעליגט, אונמיטטעלבאר, אדער דורך פערלייאודונג דאס בלוט פערגיעסט, אדער דאס מאן גע־

מחשבות רעית. וגם ומחרו רגליו לרוץ לכל רעות. וכשלא יוכל לתרע לו בענין אחד יעיד עליו עדות שקר להרגו. ואם לא יוכל להעיד עליו ילך רכיל לשלח מריבה ואפילו בין אחים. נמצא שכל אלו הרעות יבואו מדבר שקר. ועל כן אמרה תורה (שמות כ״ג) מדבר שקר תרחק. וסמיך ליה ונקי וצדיק אל תהרוג. ללמדנו שמדבר שקר יבא להרוג נקי. ע״כ אשרי אדם המתרחק ממנו ומרגיל את פיו על דבר אמת ועונה צדק. ובזה ישיג כל חפצו בדרך טוב בעולם הזה ובעה״ב. וידריך את בני ביתו בדרך ישרה וינצל מכל צרה:

חלק שני.

בשבועות ונדרים וחרמות ויש בו ששה פרקים:

(לח) פרק ראשון.

הנשבעים בשם יתי׳ ר״ל כי כאשר הי׳ הוא אמת כך דבריהם אמת בין עבר בין עתיד. והנשבע בשקר דומה שהוא כמכחיש את אמתת השם. ואם אדם ישבע בראש מלך בשר ודם ולא יקיים דברו הוא בן מות. לפי שביזה כבוד המלך. ואם זה ראוי לעשות הנשבע במלך בשר ודם שבא

גען דען נאכסטען באזע גערעכקען העגט, טטעטם בערייט איזט, איהם שאדען אנצוגעבען טמרען צוצופיגען, אונד אים פאלז דיעס ניכט אנגעהט, געגען איהן איין פאלשעס צייגניס אבצולעגען, אונד אים פאלז אויך דיעס ניכט אנגעהט, איהן צו פערלייאדען, אדער שטרייט אנצופאכען, זעלבסט צווישען ברידערן; פאלגליך ריהרען אללע דיעזע איבעל פאן דעם ליגען הער; דאהער זאגט דיא שריפט: פאם ליגען האלטע דיך פערן, דען אונשולדיגען אונד גערעכטען בריגגע ניכט אום (שמות כ״ג, ז׳.), וואדורך אנגעדייטעט ווירד, דאס ווען מאן ליגט, מאן אם ענדע דען אונשולדיגען אומבריגגט. דארום הייל דעם מענשען, דער זיך דאפאן ענטפערנט אונד זיך וואהרהאפטיגקייט אונד גערעכטיגקייט צור געוואהנהייט מאכט, וואדורך איהם זיינע וינשע היער אונד דארט אין ערפיללונג געהען, ער זיינער פאמיליע מיט גוטעם בייאשפיעל פארנגעגעהט אונד פאן יעדער נאטה בעפרייט ווירד.

צווייטע אבטהיילונג.

פאן דען איידען, געליבדען אונד ענטזאגונגען. אין ועכס קאפיטעלן.

ערסטעם קאפיטעל.

דיאיעניגען, וועלכע בייא גאטט שווארען, ד. ה. וועלכע בעטהייערן, דאס איהרע ווארטע זאוואהל אים בעטרעף דער פערגאנגענהייט, אלס אויך אים בעטרעף דער צוקונפט עבען זא וואהר זיין, וויא גאטט וואהר איזט, זא וויא דיאיעניגען, וועלכע פאלש שווארען, ווערדען בעטראכטעט, אלס לייגנעטען זיא דיא וואהרהאפטיגקייט גאטטעס. האט נון דעריעניגע, וועלכער בייא דעם לעבען איינעס שטערבליכען מאנארכען שווארט אונד דען שוואור ניכט האלט, זיך דעם טאדעס שולדיג געמאכט, אין זאפערן ער דיא עהרע דעם מאנארכען פערלעטצט האט, איא וואהל דיעזער דאך נור איין שטערבליכעס וועזען איזט, אום וויא פיעל מעהר זאללטע דער מענש זיינען אונד

מטפה סרוחה וסופו למות. על אחת כמה וכמה שיש לו לאדם לשמור פיו ולשונו שלא יכשילוהו לחטיא את בשרו בהשבע לשקר בשם מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא חי וקים לעדי עד. וכבר ידענו מה שאירע לבני ישראל לפי שנשבעו ברבים על דבר פלגש בגבעה: וגם כן הרעב שהביא השם יתברך לארץ בעד שאול וביתו שעברו על שבועת הנשיאים שנשבעו לגבעונים. ואנו רואים שלא נכתב עונש מפורש באזהרות שבעשרת הדברות רק בעבודת אלילים ובלא תשא לשוא. וכל כך הם מורגלים בני אדם בדבר זה שעוברים עליו קצתם מאה פעמים ביום או יותר בלי שום הנאה שמקבלין ומחללין בו את השם בפרהסיא. ושמא עון זה השגור בפי ישראל מעכב אותנו בגלות החל הזה: ועם כל זה מי שרואה עצמו פרוץ בשום דבר. או שהוא עצל לקיים את המצוה. טוב לו לישבע לקיימה כדי לגרור את עצמו. כדגרסינן בנדרים (דף ח׳). אמר רב גידל אמר רב מנין שנשבעין לקיים את המצוה שנאמר (תהלים קי"ט) נשבעתי ואקיימה. והלא מושבע ועומד מהר סיני הוא. אלא הא קמ"ל רשרי ליה לאיניש לזרוזי נפשיה.

אים נייע האלטען אונד עס צו פערהיטען זוכען, זיך דורך פאלשע שווירע בייא דעם קאניג אללער קאניגע, בייא דעם עוויג דויערנדען וועזען, ניכט צו פערזינדיגען. בעקאננט איזט, וויא עס דען איזראעליטען ערגאנגען, וויל זיא אין דער אנגעלעגענהייט דעס קעבסווייבעס צו גבעה איינען אפפענטליכען שוואור געטהאן האטטען; זיא גאטט איינע הונגערסנאטה איבער דאס לאנד בראכטע וועגען שאול'ס אונד זיינעס הויזעס, וועלכע דיא פאן זייטען דער אבערן דען גבעוניטען געגעבענען איידליכען צוזיכערונגען געבראכען האטטען; אויך איזט צו ערזעהען, דאס אין דען צעהנגעבאטען (וועגען איהרער איבערטרעטונג) זאנסט קיינע שטראפע אויסדריקקליך אנגעדראהט ווירד, אלס בייא דעם פערבאט דעס געטצענדיענסטעס אונד דעס פערגעבליכען איידעס; דענגאך קאאמט דיעס (לעטצטערע) אונטער דען מענשען זא הייפיג פאר, דאס מאנכער דעס טאגעס הונדערט אונד נאך מעהרערע מאלע שווארט אונד דען געטטליכען נאמען אפפענטליך ענטווייהט, אהנע דאדורך אירגענד איינען נוטצען צו האבען, אונד דאס פיעללייכט דיא פערלאנגערונג דעס עקסיליס איינע פאלגע דיעזעס זא געוואהנליכען פערברעכענס איזט. ניכטס דעסטאווניגער איזט עס ראטהזאם פיר דעניעניגען, וועלכער צו אירגענד איינעם לאסטער איינען שטארקען האנג האט, אדער צו טראגע איזט, איינע פפליכט אויסצואיבען, דאס ער שווארע, (יענעס צו לאססען אונד) דיעזע אויסצואיבען, אום זיך זעלבסט איינע פעססעל אנצולעגען, וויא געלעהרט ווירד אים טראקטאט נדרים (פאל. ח׳.): רב גידל זאגטע אים נאמען רב'ס: וואהער איזט עס וואהל צו ענטנעהמען, דאס מאן שווארען דארף, איין געבאט צו פאללציעהען? דאהער, דאס עס (תהלים קי"ט, ק"ה.) הייסט: נשבעתי ואקימה*); דא נון דיא פאללציעהונג דער געטטליכען געבאטע עטוואס איזט, וואס אלס דורך דיא געזעטצגעבונג אויף סיני אלס בעשווארען בעטראכטעט ווערדען מוס, (אלזא קיינעס נייען שוואורעס בעדארף), זא קאן דער געדאכטע אויסדרוקק ניכטס אנדערעס אנדייטען, אלס דאס עס ערלויבט זייא, זיך דורך איינען שוואור צור פאללציעהונג יענער געבאטע אנצוספארנען. פערנער זאגטע רב גידל אים

*) ד. ה. אין בעציעהונג אויף דיא געטטליכען געבאטע. דער איבערזעטצער.

ואמר רב גידל אמר רב האומר אשכים ואשנה פרק זה משנה זו מסכתא זו נדר גדול נדר לאלהי ישראל. והלא מושבע ועומד הוא ואין שבועה חלה על שבועה. אלא מאי קמ"ל דאפילו לזרוזי בעלמא. היינו דרב גידל קמייתא. הא קמ"ל כיון דאי בעי פטר נפשיה בק"ש שחרית וערבית משום הכי חילא שבועה עליה: וגם כן בנזיר אע"פ שקראוהו רבותינו חוטא. הוא למי שאינו צריך נדר. אבל טוב הוא לגדור עצמו כראותו יצרו מתגבר עליו. כדגרסינן התם. תניא רבי אלעזר הקפר ברבי אומר. וכפר עליו מאשר חטא על הנפש (במדבר ו'). וכי באיזה נפש חטא. אלא שציער עצמו מן היין. והלא דברים ק"ו מה זה שלא ציער עצמו אלא מן היין נקרא חוטא. המצער עצמו מכל דבר על אחת כמה וכמה. ועם כל זה אם רואה את יצרו שמתגבר

גמאטען רב'ם: ווען יעמאנד טפריכט: איך וויל פריה אויפשטעהען אונד איינע (תלמודיטען) אבטניטט, איינע משנה אדער איינען (תלמודיטען) טראקטאט טטודירען, זא ווירד דיעם אלם איין דעם גאטטע יטראל'ם געטהאנעם, וויכטיגעם געליבדע בעטראכטעט. געגען דיעזע לעהרע דעם רב גידל טיינט נון גוואר איינגעווענדעט ווערדען צו קאננען, דאם איין זאלכעם טטודיום יא אהנעהין, אלם עטוואם בעטראכטעט ווערדען מיססע, וואם דורך דיא געזעטצגעבונג אויף סיני לאנגםט בעטווארען איזט, (נאמליך דיא געזעטצע צו טטודירען), אונד קיין טוואור אויף איינעם אנדערן האפטען קאננע (ד. ה. איינע זאכע קאן ניכט צווייא מאל בעטווא-רען ווערדען); אללייו היער וואללטע רב גידל אנדייטען, דאם אויך איין זאלכער טוואור גילטיג איזט, אבגלייך ער נור צור אנאייפרונג געטיעהט. אבער, ווענדעט היער דער תלמוד איין, דאן זאגטע יא רב גידל היער, וואם ער בערייטם פריה-הער געזאגט? רב גידל, אנטווארטעט דער תלמוד, וויל איט דער צווייטען בעה-הויפטונג זא פיעל זאגען, דאם איין זאלכער*) וויל ער זיך דורך דאם לעזען דעם שמע מארגענס אונד אבענדס פאן דער פפליכט, זיך איט דעם געזעטצע צו בע-טאפטיגען, בעפרייען קאננטע, דיעם אלם איין פאלגע איינעם געטהאנען טוואורם טהון מיססע. איין אהנליכעם פינדעט טטאטט בייא איינעם נזיר**); דען אבגלייך דיא רבבינען איינען זאלכען אלם איינען זינדער בעטראכטעטען, זא איזט דיעם בייא איינעם זאלכען דער פאלל, דער עם אהנע בעזאנדערע פעראנלאססונג טהוט, וואהל אבער איזט איין זאלכעם געליבדע צו טהון ערלויבט, ווען עם גע-טיעהט, אום זיינען איבערהאנד נעהמענדען ליידענטאפטען צו טטייערן, וויא עבען דאזעלבסט געלעהרט ווירד: רבי אלעזר, דער גראסע, אוים קפר, זאגטע: עם הייסט: „ער זאלל איהן (דען נזיר) פערזאהנען, וויל ער זיך אן דער זעלע פערזינדיגעט האט“, הייסט עם איינע פערזינדיגונג אן דער זעלע, ווען ער ניכטם וויטער טהוט, אלם נור בעהופע דער זעלבסטקאסטייאונג זיך דעם וויינעם ענטהאל-טען? אללייו עם זאלל דאמיט אנגעדייטעט ווערדען, דאם ווען יעמאנד שאן אום דעם-ווילען זינדער גענאננט ווירד, וויל ער נור זעלבסטקאסטייאונג זיך דעם וויינעם ענטהאלט, אום זא פיעלמעהר דעריעניגע דיעזען נאמען פערדיענע, דער נור בעהו-פע דער זעלבסטקאסטייאונג זיך יעדען גענום פערזאגט. אונד דעננאך איזט עם לאבליך,

---

*) וועלכער טווארט, זיך איט דעם טטודיום דעם געזעטצעם צו בעטאפטיגען.

**) דעריעניגע, דער זיך געוויססער גענוססע צו ענטהאלטען געלאבט (ז. במדבר ו', ב'—כ"א). דער איבערזעטצער.

עליו טוב לו לעשות סייג. כרגרסינן התם. תניא אמר שמעון הצדיק מימי לא אכלתי אשם נזיר טמא. אלא פעם אחת. בא אדם אחד נזיר מן הדרום. ראיתיו יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים. אמרתי לו מה ראית להשחית שערך זה נאה. אמר לי רועה הייתי לאבא בעירי. והלכתי לדלות מים מן המעין. נסתכלתי בבואה שלי ופחז עלי יצרי ובקש לטררני מן העולם. אמרתי לו רשע למה אתה מתגאה בעולם שאינו שלך. במי שהוא עתיד להיות רמה ותולעה. העבודה שאגלחך לשמים. מיד עמדתי ונשקתיו. אמרתי לו בני כמותך ירבו נוזרי נזירות בישראל. עליך הכתוב אומר (שם) איש כי יפליא לנדור נדר נזיר להזיר לה'. וזה נקרא נזיר קדוש שצריך נזירות להתרחק מן הקצה אל הקצה:

(לט) פרק שני.

אף על פי שחמורים ענייני השבועות. יש דברים שהם בשגגה או באונס, שאע"פ שנשבע עליו ואינו כן. אינו עובר עליהם אם אין פיו ולבו שוין.

זיך בעטראָנקונגען אויפצולעגען, ווען דאַס איבערהאַנדנעהמען דער ליידענשאַפטען דיעס נאָטהווענדיג מאַכט, וויא דאַזעלבסט געלעהרט ווירד: פאָן שמעון, דעם גערעכטען, ווירד בעריכטעט, דאַס ער געזאַגט האַבע: איך האַבע נור איין איינציגעס מאַל אין איינעם לעבען פאָן דעם שולדאָפּפער איינעס אונרייינען נזיר'ס געגעססען. עס וואַר נעהמליך איינסט אויס דעם זידען איין נזיר צו מיר געקאָממען; דאַ איך אַן איהם שאָנע אויגען, איינע טרעפפליכע געשטאַלט אונד אין געאָרדנעטען לאָקקען העראַבהאַנגענדעס האַאַר בעמערקטע, זאָ שפּראַך איך צו איהם: וואַס פעראַנלאַססט דיך, דיין זאָ שאָנעס האַאַר צו פערדערבען*)? אין איינער היימאַטה, אַנטוואָרטעטע דער יינגלינג, איינעם פאַטער אַלס הירטע דיענענד, וואַר איך איינסט היגעגאַנגען, אויס איינער קוועללע וואַססער צו שעפּפען, זאַה אים וואַססער איין בילד אונד עס שטיעגען אין דיעזעם אויגענבליקקע זאָ האָפפאָרטיגע געדאַנקען אויף, דאַס איך געפאַהר ליעף, דיא זעליגקייט צו פערליערען; דאַ ריעף איך מיר זעלבער צו: ,,באָזעוויכט! וואַרום פראַהלסט דו זאָ גראָס מיט איינעם לעבען, דעססען הערר דו ניכט ביזט, מיט איינעם וועזען, דאַס בעשטיממט איזט, פאָן ווירמערן אונד מאָדען פערצעהרט צו ווערדען; איך, שוואָרע, דאַס איך דיעזעס האַאַר דער גאָטטהייט וויהען וויל." איך (שמעון) שטאַנד זאָגלייך אויף, קיססטע איהן אונד שפּראַך צו איהם: איין זאָהן! מאָגע עס פיעלע נזיר אין ישראל געבען, דיא דיר גלייכען! אויף דיך איזט מיט רעכט דער פערז (במדבר ו', ב'.) אַנצווענדען: ,,ווען יעמאַנד אויף אויסעראָרדענטליכע וויזע דאַס געליבדע איינעס נזיר'ס אַבלעגט, אינדעם ער עס אַבלעגט, אום זיך דער גאָטטהייט צו וויהען." איין זאָלכער נזיר הייסט מיט רעכט: איין הייליגער, דאַ מאַן דורך דאַס נזירות איינען איבערגאַנג פאָן דעם איינען איסערסטען צו דעם אַנדערן ערשטרעבען מוס**). —

---

*) איין פערונרייניגטער נזיר מוסטע זיך לויט במדבר ו'. בייא געלעגענהייט דער דאַרברינגונג איינעס רייניגונגסאָפּפערס דאָס האַאַר אַבשניידען, דיא פראַגע היער האַטטע אַלזאָ דען זין: וואַרום האַסט דו איין געליבדע געטהאַן, דאָס דיך דער געפאַהר אויסזעטצטע, דיין שאָנעס האַאַר צו פערליערען?

**) ד. ה. פאָן דער ניעדרע צור שטרענגסטען טוגענד. דער איבערזעטצער.

לפי שמוציא בשפתיו בענין אחד וכוונת לבו היא בענין אחר. ובלבד שאינו מכחיש לשום אדם ואפילו לגוי שום חוב אמיתי שיש לו עליו. אבל צריך ליזהר שלא יחשדו עליו מפני חלול השם. כדגרסינן בנדרים (דף כ״ח). תנא כשם שנדרי שגגות מותרין כך שגגת שבועות מותרין. היכי דמי שגגת שבועות כגון רב כהנא ורב אסי הדין אמר הכי אמר רב והדין אמר הכי אמר רב וכל חד ותד משתבע. אתא רב ואמר כחד מינייהו. אמר אידך ואנא לשיקרא אשתבעי. אמר ליה את לבך אנסך. וכל חד וחד אדעתיה שפיר קא משתבע. וגרסינן נמי התם נודרין להרגין ולהרמין ולמוכסין שהיא תרומה אע״פ שאינה תרומה. שהן של בית המלך אף ע״פ שאינן של בית המלך. (פירש״י הרגין הן לסטין יהודים ההורגים בדי ליקח ממון. וחרמין הן גזלנין לכל אינן הורגין ולא זו אלא אף זו קתני. שהן של תרומה דאע״ג דקטלי וגזלי לא אכלי איסורא) בש״א בכל נודרין חוץ מבשבועה. ובה״א אף בשבועה. ואמרינן עלה מוכסין והאמר שמואל דינא דמלכותא דינא. אמר רב חנינא בר כהנא אמר שמואל במוכס שאין לו קצבה. דבי רבי ינאי אמרי במוכס העומד מאליו. שהיא של בית המלך ואע״פ שאינה של בית המלך היכי נדר. אמר רב עמרם אמר רב באומר יאסרו פירות עולם עלי אם אינן של בית המלך. כיון דאמר יאסרו יתסור כל פרי עליו. באומר היום. אי דאמר היום לא מקביל מיניה מוכס. באומר בלבו היום ומוציא בשפתיו סתם. ואע״ג דסבירא לן דברים שבלב אינם דברים. לגבי אונסין אפשר דעקר ליה לנדריה. ועם כל זה יזהר שלא יחשדוהו עליו אפילו גוים מפני חלול השם. כדגרסינן בע״ז (דף כ״ח) וביומא (דף פ״ד). רבי יוחנן חש בצפירנא (פי׳ חולי שינים) אזל לגבי ההיא מטרוניתא עבדה ליה סמא חמשא ומעלי שבתא. אמר לה בשבתא מאי. אמרה ליה לא צריכת. אמר לה אי איצטריכנא מאי אעביד. אמרה ליה אישתבע לי דלא מגלית. אישתבע לה לאלהא דישראל דלא קא מגלינא. למחר נפק ודרשה בפרקא. והא אישתבע לה. לאלהא דישראל הוא דלא מגלינא הא לעמו ישראל מגלינא. והא איכא חילול השם. דמגלי לה מעיקרא. וכל זה הוה נשבע לגוי או לאנס: וגם מצינו במקום אחר שאפי׳ ליהודים היה נשבע בפיו ומבטל בלבו לחוציא אמתת הדבר לשם שמים. כדגרסינן במסכת בלה פעם אחת היו זקנים יושבים ועברו לפניהם שני תנוקות. אחד גלה

צווייטעס קאַפיטעל.

דאַס דיזעס קאַפיטעל בעשטיממונגען ענטהאַלט, וועלכע ערסט אין דען פאָלגענ־דען קאַפיטעלן איהרע פאָללשטאַנדיגע ערלעדיגונג ענטהאַלטען, זאָ האַבע איך דיא פיר בערזעטצונג דעסזעלבען אַלס אוננאָטהיג, אונטערלאַססען; דער איבערזעטצער.

ראשו ואחר כסה ראשו. זה שגלה ראשו. רבי אליעזר אומר ממזר. ורבי יהושע אומר בן הנדה. רבי עקיבא אומר ממזר ובן הנדה. אמרו לו לר׳ עקיבא היאך מלאך לבך לחלוק על דברי רבותינו. אמר להם אני אקיימנו. הלך אצל אמו של אותו תינוק. ומצאה שהיא מוכרת קטנית בשוק. אמר לה בתי אם תאמרי לי מה שאני שואלך אני מביאך לחיי העולם הבא. א״ל השבעה לי. היה נשבע בשפתיו ומבטל בלבו. אמר לה בנך זה מה טיבו. אמרה לו כשנכנסתי לחופה נדה הייתי ופירש ממני בעלי ובעלני שושביני. והיה לי בן זה ונמצא ממזר ובן הנדה. אמרו גדול היה רבי עקיבא שהכחיש את רבותיו. אמרו לו ברוך ה׳ אלהי ישראל שגלה סודו לעקיבא בן יוסף. ועליו הכתוב אומר (תהלים כ״ה) סוד ה׳ ליראיו. (אמרו גדול היה רבי וכו׳). ובכל זה היתה כוונתו בדבר מצוה כדי לגלות הנסתרות ולהוציא אמתת הדברים. אבל הנשבע בשפתיו ומבטל בלבו בענין אחר תהא שבועת שוא או שקר. עליו נאמר (שמות כ׳) כי לא ינקה ה׳ וגו׳:

(מ) פרק שלישי.

לפי שאין בני אדם בקיאים בחומר השבועה. ובחמדתם הגדולה יבאו לסמות עיניהם ולישבע בשקר לכל מה שיהיו רשאין לכפור וגם להעלים האמת. הן בעדיות הן בכל דבר אשר יטילו ב״ד שבועה עליהם. על כן התקינו רבותינו. שב״ד בכל זמן וזמן יודיעו לנשבע חומר השבועה ודיניה בלשון שיבינהו כדי לגלות אזנו בדבר. ואולי יירא ויסתלק מן השבועה. כדגרסינן במסכת שבועות (דף ל״ט). ת״ר שבועת הדיינים אף היא בלשונה נאמרה. אומרים לו. הוי יודע שכל העולם כולו נזדעזע בשעה שאמר הקב״ה

דריטטעס קאַפּיטעל.

דאַ (געוועהנליך) דיא מענשען מיט דער האָהען וויכטיגקייט דעס איידעס אונבעקאַננט זינד, אונד דאַהער פאָן איהרער אַללצוגראָסען האַבזוכט פערבלענדעט, פערלייטעט ווערדען קאָננען, איבעראַלל, וואָ עס צו לייגנען נור אַנגעהט, פאַלשע איידע צו לייסטען אונד דיא וואַהרהייט צו אונטערדריקקען, עס זייא בייא אַבלעגונג איינעס צייגניססעס, אָדער וואָ זאָנסט דאַס געריכט איהנען איינען אייד אַבפאָרדערט; זאָ האַבען אונזערע לעהרער פעראָרדנעט, דאַס בייא אַללען זאָלכען געלעגענהייטען דאַס געריכט דעם שוואָרענדען דיא האָהע וויכטיגקייט דעס איידעס אונד דיא בעשטראַפונגען דעסזעלבען אין דער איהם פערשטאַנדליכען שפראַכע געהעריג בעקאַננט מאַכע, אום איהן דאַדורך געהעריג צו בעלעהרען, זאָ דאַס ער, דאַדורך אין פורכט געזעטצט, זיך דעס איידעס ענטהאַלטע, וויא געלעהרט ווירד אים טראַקטאַט שבועות (פאָל. ל״ט.): דיא ראַבבינען לעהרען: דער פאָן דען ריכטערן אויפערלעגטע אייד ווירד עבענפאַללס אין דער דעם שוואָרענדען בעקאַננטען שפראַכע געלייסטעט אונד מאַן זאַגט (בייא דיעזער געלעגענהייט) צו איהם: „וויססע, דאַס דיא גאַנצע וועלט ערציטטערט וואַרד, אַלס

לא תשא את שם ה׳ אלהיך לשוא. כל עבירות שבתורה נאמר בהם ונקה וכאן נאמר לא ינקה. וכל העבירות שבתורה נפרעין ממנו וכאן נפרעין ממנו וממשפחתו. שנאמר (קהלת ה׳) אל תתן את פיך לחטיא את בשרך. ואין בשרו אלא קרובו. שנאמר (ישעיה נ״ח) ומבשרך לא תתעלם. וכל העברות שבתורה נפרעין ממנו וכאן ממנו ומכל העולם. שנאמר (הושע ד׳) אלה וכחש וכתיב עליו ע״כ תאבל הארץ. וכל העבירות שבתורה אם יש לו זכות תולין לו שנים או שלשה דורות. וכאן נפרעין ממנו לאלתר. שנא׳ (זכריה ה׳) הוצאתיה נאם ה׳ צבאות. הוצאתיה לאלתר. ובאה אל בית הגנב. זה שגונב דעת חברו שאין לו ממון אצלו וטוענו ומשביעו. ואל בית הנשבע בשמי לשקר כמשמעו. ולנה בתוך ביתו וכלתו ואת עציו ואת אבניו וגו׳. הא למדת דברים שאין אש ומים מכלים אותן שבועת שוא מכלה אותן. אם אמר איני נשבע פוטרין אותו מיד. ואם אמר הריני נשבע העומדין שם

גאָטט שפּראַך: „דוא זאָללסט דען נאַמען דעס עוויגען, דיינעס גאָטטעס, ניכט פֿער־ געבליך אויסשפּרעכען;" בייא אַללען איס געזעטצ פֿאָרקאָממענדען איבערטרעטונגען פֿינדעט (דורך בוספֿערטיגקייט) איין שטראַפֿערלאַס שטאַטט, נור ניכט בייא לייסטונג איינעס פֿאַלשען איידעס, (עס איסטע דען איין פֿאָללשטאֶנדיגער שמערצענזאַטען געלייי־ שטעטט וואָרדען זיין); פֿערנער טריפֿפֿט בייא אַללען איבערטרעטונגען דער געזעטצע דיא שטראַפֿע נור איהן (דען איבערטרעטענדען) אַללעין, היער אַבער (בייא לייסטונג איי־ נעס פֿאַלשען איידעס) איהן אונד זיינע פֿאַמיליע, וויא עס הייסט: געבראויכע דיינען מונד ניכט, דיין פֿלייש צו פֿערזינדיגען (קהלת ה׳, ה׳.), וואָ אונטער דעם וואָרטע: פֿלייש דיא פֿערוואַנדטשאַפֿט צו פֿערשטעהען איזט, וויא עס הייסט: דיינעם פֿלייש (פֿערוואַנדטשאַפֿט) זאָללסט דוא דיך ניכט ענטציעהען (ישעיה נ״ח, ז׳); פֿערנער וויר בייא אַללען אַנדערן געזעטצאיבערטרעטונגען דער איבערטרעטענדע אַללעין געשטראַפֿט, היער אַבער ליידעט דיא גאַנצע וועלט מיט, וויא עס הייסט: פֿאַלש שווערען, ליגען, או. ז. וו., אונד דאַן הייסט עס ווייטער: דאַרום טרויערט דיא ערדע או. ז. וו. (הושע ד׳, ב׳, ג׳.); פֿערנער בייא אַללען אַנדערן געזעטצאיבערטרעטונגען ווירד, ווען דער אי־ בערטרעטער זאָנסט גראָסע פֿערדיענסטע האַט, דיא שטראַפֿע צוויא אָדער דרייא געגעראַטיאָנען הינאויס געשאָבען, היער אַבער ווירד דער איבערטרעטער זאָפֿאָרט בעשטראַפֿט, וויא עס הייסט: איך ציעהע איהן (דען פֿלוך), שפּריכט דער הערר צבאות, הערפֿאָר, (זכריה ה׳, ד׳). איך ציעהע איהן הערפֿאָר, ד. ה. זאָפֿאָרט; פֿערנער הייסט עס דאָרט: ער (דער פֿלוך) טריפֿפֿט איין אין דעם הויזע דעס דיעבעס, היערונ־ טער ווירד דעריעניגע פֿערשטאַנדען, דער זיינעם נאֶכסטען איינע פֿאַלשע איבערצייי־ גונג אויפֿצודרינגען זוכט, אַלס ווען ז. ב. יעמאַנד פֿאָן זיינעם נאֶכסטען, דער איהם ניכטס שולדיג איזט, געלד פֿאָדערט, איהן איינקלאַגט אונד צום איידע צווינגט; פֿער־ נער הייסט עס דאָרט: „אונד אין דעם הויזע דעססען, דער בייא מיינעם נאַמען פֿאַלש שוואָרט", וועלכער אויסדרוק נאַך דעם שליכטען וואָרטזיננע געדייטעט ווירד; ווען עס אַבער ענדליך דאָרט פֿערנער הייסט: ער (דער פֿלוך) פֿערוויילט אין זיינעם הויזע אונד פֿערניכטעט עס זאַמט זיינעם האָלצע אונד זיינען שטיינען, זאָ דייטעט דיעס אַן, דאַס דינגע, וועלכע פֿאָן פֿייער אונד וואַססער ניכט צערשטאָרט ווערדען קאֶננען, פֿאָם פֿאַלשען איידע עס קאֶננען." שפּריכט נון דער, וועלכער שוואָרען זאָלל: איך מאַג ניכט שוואָרען, זאָ ווירד ער זאָפֿאָרט ענטלאַססען; שפּריכט ער אַבער:

אומרים זה לזה סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה. וכשמשביעין אותו אומרין לו הוי יודע שלא על דעתך אנו משביעין אותך. אלא על דעתנו (גרסת הגמרא על דעת המקום. וכ"ה בע"י) ועל דעת בית דין. וכן מצינו במשה כשהשביע את ישראל אמר להם דעו שלא על דעתכם אני משביע אתכם. אלא על דעתי ועל דעת בית דין (גרסת הגמרא על דעת המקום ועל דעתי וכ"ה בע"י) שנא' (דברים כ"ט) ולא אתכם לבדכם וגו'. ואמרינן שם עלה בשלמא האי דקא משתבע איכא איסורא. אלא האי דקא משבע ליה אמאי. כדתניא. רבי שמעון ברבי טרפון אומר שבועת ה' תהיה בין שניהם (שמות כ"ב) מלמד שחלה על שניהם. על דעתנו ועל דעת בית דין למה לי. משום קניא דרבא. וזה שאמרו שהשבועה חלה על שניהם. לפי שהלוהו שלא בעדים וסבב לו השבועה. כדגרסינן במציעא

איך וויל טוואָרען, זאָ טפרעכען דיא אומטעהענדען איינער צום אַנדערן: טרעטעט צוריקק פאָן דען צעלטען דיעזער פרעפעלהאַפטען מענטען*). וואָהרענד דער איידעסאַבנאַהמע זאַגט מאַן צו איהם: „וויססע, דאַס דוא דיעזען איד ניכט אין דיינעם אייגנען זיננע לייסטעסט, זאָנדערן אים זיננע גאָטטעס אונד דעס געריכטס;" וויא דיעס בייא משה דער פאַלל וואַר. אַלס דיעזער נעהמליך דיא איזראַעליטען טוואָרען ליעס, טפראַך ער צו איהנען: מערקעט וואָהל, דאַס איך אייך ניכט אין איירעם זיננע, זאָנדערן אין גאָטטעס זיננע אונד דעם מיינינען, טוואָרען לאַססע, וויא עס הייסט: ניכט מיט אייך אַללין, א. ז. וו. (דבריס כ"ט, י"ג.). איבער דיעזען געגענטטאַנד הייסט עס דאָרט אים תלמוד פערנער (אין בעצוג אויף דען געדאַכטען צוזאַץ: טרעטעט צוריקק פאָן דען צעלטען זאָלכער פרעפעלהאַפטען מענטען): דיעזער צוזאַץ איזט וואָהל געגען דעניעניגען ריכטיג, וועלכער (פאַלש) טוואָרען וויל, אינזאָפערן ער וויר קליך דאַדורך איין פערברעכען בעגעהט; וואַרום ווירד אַבער אויך דעריעניגע מיט איינגעטלאָססען, וועלכער איהם דען איד צושיעבט? דיעס פינדעט אַבער זיינע ערקלאָהרונג אין פאָלגענדער טראַדיטיאָן. רבי שמעון, זאָהן דעס רבי טרפון, זאַגטע: עס הייסט אין דער טריפט: „איין גאָטטליכער איד פינדע טטאַטט צווישען ביידען" (שמות כ"ב, י'.). דיעס דייטעט אַן, דאַס ביידע טטראַפווירדיג זייען. (פערנער הייסט עס אים תלמוד עבענדאַז.) דאַס מאַן איהן ערמאַהנט, אים זיננע גאָטטעס אונד דעס געריכטס צו טוואָרען, געטיעהט וועגען דער מעגליכקייט איינעס פאַללעס, וויא דער מיט דעם טטאָקק דעס רבא**), וואַס אַבער דען אומטטאַנד אַנבעלאַנגט, דאַס ביידע טטראַפווירדיג זייען (אַבגלייך דער בעטוואָרענדע ניכטס פערבראָכען האַט),

---

*) איין אויסדרוקק, דעססען זיך משה געגען דיא הויפטאַנפיהרער דתן אונד אבירם בעדיענטע. (זיעהע במדבר ט"ז, כ"ו.).

**) פאָר דיעזעם געלעהרטען זאָללטע נעהמליך איינסט יעמאַנד איינען איד לייסטען, דאַס ער זיינעם קלעגער דיא פאָן דיעזעם אייגעקלאַגטע שולד ניכט שולדיג זייא. אום נון זיין געוויססען צו בעטוויכטיגען, לעגטע דער שולדנער דיא געפאָדערטע זוממע אין איינען האָהלען טטאָקק, גאַב וואָהרענד דער איידעסלייסטונג דען טטאָקק זיינעם גלייביגער איינסטווייליג צו האַלטען אונד גלויבטע דערגעטטאַלט ריכטיג צו טוואָרען, דעם גלייביגער דיא שולד געגעבען צו האַבען. דער צופאַלל וואָללטע עס אַבער, דאַס דער נון אום זיין געלד געפרעללטע גלייביגער דאַריבער אין דיא העכסטע וואוטה פערזעטצט, דען טטאָקק צור ערדע וואַרף, זאָ דאַס ער צערטפראַנג אונד דאַס דאַרין ענטהאַלטענע געלד הערויס פיעל, וואָדורך צוגלייך דער פאָן שולדנער געטפיעלטע בעטרוג ענטדעקקט ווורדע.

דער איבערזעטצער.

דף ע"ח. אמר רב יהודה אמר שמואל כל מי שיש לו מעות ומלוה אותם שלא בעדים עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול (ויקרא י"ט). רשב"ל אומר גורם קללה לעצמו. שנא׳ (תהלים ל"א) תאלמנה שפתי שקר. א"ל רבנן לרב אשי קא מקיים רבינא כל דאמור רבנן. יומא חד שלח ליה בחדי פניא דמעלי שבתא. לישדר לי מר עשרה זוזי. דאיתרמי לי קטינא דארעא למיזבן. שלח ליה לכתוב מר כתבא ולסהוד סהדי ולשדר לי. אמר ליה אפילו אנא נמי. א"ל כ"ש מר דטריד בגירסיה ואישתלי ליה ואגרום קללה לעצמי. ת"ר שלשה צועקין ואין נענין. אלו הן. מי שיש לו מעות ומלוה אותם שלא בעדים. ומי שאשתו מושלת עליו. וחקונה אדון לעצמו. מאי היא. א"ר התולה מעותיו בגוי. ואיכא דאמרי הכותב נכסיו לבניו בחייו. וא"ד דביש ליה בהאי מתא ולא אזיל למתא אחריתא:

זא איזט דיעס דעמהאלב דער פאלל, ווייל ער דעם טוﭏדנער אהנע צייגען געליעהען אונד דאדורך צו דעם פאלטען איידע אנלאס געגעבען האטטע, וויא געלעהרט ווירד אים טראקטאט בבא מציעא (פאל. ע"ה.): 'רב יהודה זאגטע אים נאמען דעם טמואל: וועה געלד האט אונד לייהט עס אהנע צייגען אויס, איבערטריטט דאס פערבאט: דוא זאללסט דעם בלינדען קיינע פאללע לעגען (ויקרא י"ט, י"ד). איין זאלכער, פיגט רבי טמעון, זאהן לוי'ס, הינצו, ציעהט זיך זאגאר זעלבסט דען פלוך צו, וויא עס הייסט: עס פערטטוממען דיא ליגנעריטען ליפפען (תהלים ל"א, י"ט.) (ד. ה. ער ציעהט זיך זאגאר דען פערדאכט צו, דאס זיינע פאדערונג איינע אונרעכטמאסיגע זייא). וויא טטרענג האלט זיך דאך רבינא, בעמערקטען איינסט איניגע טילער דעם רב אשי געגען איהרען לעהרער! עס וואר נעהאמ־ליך אן איינעם פרייטאגע, אלס דער לעצטערע איינסט צו רבינא טיקקטע אונד איהן אום איין דארלעהן פאן צעהן זוזי ערזוכען ליעס, אום זיא צום אנקויף איי־נעס קליינען טטיקק לאנדעס צו פערווענדען; רבינא אבער ליעס איהם זאגען, דאס ער איהם דאריבער איינען טיין אהגע אויספערטיגען אונד פאן צייגען אונטער־טרייבען לאססען; דאן וואללע ער איהם נאך עמפפאנג דעם טיינעס דיא געווינט־טע זוממע צו טטעללען. וויא? ליעס איהם רב אשי זאגען, טרויעמסט דוא אויך איר ניכט? אום זא וועניגער, ליעס איהם רבינא זאגען, דען דוא, דער דוא דעם טטודיום איט זאלכעם אייפער אבליעגסט, קאננטעסט אום זא עהער דיא טוﭏד אויסער אכט לאססען, אונד איך קאננטע איר דאן איינען פלוך צוציעהען. דרייא ערלייא מענטטען גיעבטס, בעמערקען דיא ראבבינען, וועלכע זיך בעקלאגען, אהנע געהאר צו פינדען: וועה נעהאמליך געלד בעזיטצט אונד עס אהנע צייגען אויסלייהט; דאן וועה זיך פאן זיינער פרויא בעהעררטען לאסט אונד ענדליך וועה זיך זעלבסט איינען הערען אנטאפפט. וואס, פאהרט דער תלמוד פארט, איזט אונטער לעטצטערעם צו פערטטעהען? איניגע איינען, אמאן פערטטעהע דארונטער דעניע־יעניגען, וועלכער (אום ניכט פיר רייך צו געלטען) זיין פערמאגען איינעם אנדערן צוטרייבט (וואס צום איטברויך אנלאס גיעבט). אנדערע איינען, אמאן פערטטע־הע דעניעניגען דארונטער, וועלכער נאך בייא זיינעם לעבען זיין פערמאגען דען קינדערן פערטרייבט; אנדערע ענדליך איינען, אמאן פערטטעהע דעניעניגען דארונ־טער, דעם עס אן איינעם אָרטע טלעכט געהט אונד דענזעלבען ניכט איט איינעם אנדערן אָרטע פערטויטט.

(מא) **פרק רביעי.**

חומרי עונשי השבועות לנשבעים ולדורם חם גדולים. עד שאומרים שבעונם באות צרות רבות. כדגרסי׳ בפרק ב״מ בעון שבועת שוא ושבועת שקר וכו׳ כמו שכתוב למעלה בח״א ביראת העונש שבעולם הזה. וגרסינן נמי בפ״ה מאבות חיה באה לעולם על שבועת שוא ועל חלול השם וגומר. כמו שכתוב שם. למדנו מאלו השתי מימרות כי שבועת שוא שוה לחלול השם. וגרסינן בספרי (ויקרא י״ט) ולא תשבעו בשמי לשקר מת״ל. לפי שנאמ׳ (שמות כ׳) לא תשא את שם ה׳ אלהיך לשוא יכול אין חייבין אלא על שם המיוחד בלבד. מנין לרבות כל הכנויין. ת״ל בשמי כל שם שיש לי. וחללת את שם וגו׳ מלמד ששבועת שוא הוא חלול השם. וגרסינן במדרש תנחומא כל חמועל בשבועת. כופר בחקב״ה ואין לו מחילה לעולם. שנאמר (שם) כי לא ינקה ה׳ את אשר ישא. וכל עבירות שבתורה ממתינן

פיערטעס קאַפיטעל.

דיא געטטליכען שטראַפען וועגען פאַלשער שווירע זינד זעהר גראָס, זאָוואָהל פיר דיא שוואָרענדען זעלבסט, אַלס אויך אין ריקזיכט דער איבלען פאָלגען פיר איהרע מיטמענשען; דען אין פאָלגע פאַלשער שווירע, זאָגען אונזערע ווייזען, קאָממען פילע דראַנגזאַלע איבער דיא וועלט, וויא געלעהרט ווירד אים טראַקטאַט בבא מציעא: אין פאָלגע דער זינדע דעס פערגעבליכען, זאָ וויא דעס פאַלשען איידעס א. ז. וו., וויא בערייטס אים ערסטען טהיילע אין דער אַבהאַנדלונג איבער דיא פורכט פאָר דיעסזייטיגען שטראַפען אויסגעפיהרט וואורדע. גלייכערמאַסען ווירד אים פינפטען אַבשניטט דעס טראַקטאַטס אבות געלעהרט: פאָן ווילדען טהיערען ווירד דיא וועלט היימגעזוכט וועגען פערגעבליכער שווירע אונד וועגען ענטווייהונג דעס געטטליכען נאַמענס, וויא דאָרט ווייטער אויסגעפיהרט ווירד. אויס דיזען ביידען לעהרשפריכען לערנען וויר, דאַס איין פערגעבליכער שוואור דער ענטווייהונג דעס געטטליכען נאַמענס גלייך געאַכטעט ווירד. פערנער ווירד אים בוכע ספרי געלעהרט: עס הייסט (ויקרא י״ט, י״ב.): „איהר זאָללט בייא מיינעם נאַמען ניכט פאַלש שוואָרען.“ דיעס געבאָט שיינט איבערפליססיג, אינדעם עס בערייטס הייסט: דוא זאָללסט דען נאַמען דעס עוויגען, דיינעס גאָטטעס, ניכט פערגעבליך אויסשפרע־כען? אַללײן לעצטערעס ליעסע זיך דאַהין דייטען, דאַס דאַס פערגעבליכע אויס־שפרעכען נור אין בעציעהונג אויף דען אייגענטהימליכען, געטטליכען נאַמען (יהוה), ניכט אַבער אין ריקזיכט דער געטטליכען בייא נאַמען פערבאָטען זייא; דאַהער אַבער (אין דעם זוערסט אַנגעפיהרטען פערזע (ויקרא י״ט, י״ב.) הייסט: בייא מיינעם נאַמען (שלעכטוועג), זאָ זינד אַללע געטטליכע נאַמען אין יענעם פערבאָטע בעגריפפען. נון הייסט עס דאָרט (ויקרא י״ט, י״ב.) ווייטער: „אויף דאַס דוא ניכט ענטווייהעסט דען נאַמען דעס עוויגען, דיינעס גאָטטעס,“ וואַס אַנדייטעט, דאַס איין פערגעבליכער שוואור איינע וואַהרע ענטווייהונג דעס געטטליכען נאַמענס איזט. פערנער ווירד געלעהרט אים מדרש תנחומא: ווער פאַלש שוואָרט, לייגנעט גאָטט, אונד ערהאַלט נימאַלס איינע פערגעבונג דיעזער זינדע, וויא עס הייסט: דען דער עוויגע לאָסט ניכט אונגעשטראַפט, ווער זיינען נאַמען פערגעבליך אויס־שפריכט. איבערדיעס ווירד פיר אַללע איבערטרעטונגען דיא שטראַפע ביז אינס צווייטע,

לו כ׳ או ג׳ דורות וכאן נפרעין ממנו לאלתר. שנא׳ (זכריה ה׳) הוצאתיה וגו׳ ובאה אל בית הגנב ואל בית הנשבע בשמי לשקר ולנה בתוך ביתו וגו׳. הא למדת דברים שאין אש ומים מכלה אותם שבועת שוא מכלה אותם. ומצינו שאנשי יבש גלעד נהרגו מנער ועד זקן טף ונשים. מפני שעברו על השבועה שנשבעו ישראל לעלות לצבא על שבט בנימין כמו שכתוב למעלה. וגם מצינו כי לפי שהרג שאול את הכהנים המפרנסים את הגבעונים רעב בא על הארץ עד שנהרגו בניו בעונו ויעתר אלהים לארץ. וגם אמרו מעשה בכפר אחד שהיו אנשיה נשבעים ומקיימים וכולם נחרבו. כיצד היה אומר לחבירו שבועה שאלך למקום פלוני ואוכל ואשתה שם. והולכים ועושים כך ומקיימים שבועתם ונחרבו. ומה הנשבעין ומקיימים כך. הנשבעים לשקר על אחת כמה וכמה. וכל זה לפי שהיו נשבעין בחנם. וגרסי׳ במס׳ שבועות (דף כ״א). תניא כל לא תעשה שבתורה לאו שיש בו מעשה לוקין

אָדער דריטטע געשלעכט היגאוים געטאָבען, פיר דיעזע איבערטרעטונג אַבער פֿאָלגט דיא שטראַפֿע זאָפֿאָרט; דען עס הייסט: איך ציעהע איהן (דען פֿלוך) הער-פֿאָר, שפריכט דער הערר צבאות, אונד ער טריפֿפֿט איין אים הויזע דעס דיעבעס אונד אים הויזע דעס ביים איינעס נאַמען פֿאַלש שוואָרענדען אונד פֿערווייכט אין דעס-סען הויזע, או. ז. וו. דאַרויס לערנען וויר, דאַס דינגע, וועלכע פֿייער אונד וואַססער טראָטצען, פֿאָן דעם פֿאַלשען איידע צערשטאָרט ווערדען. זאָ פֿאַנדען וויר, דאַס דיא איינוואָהנער פֿאָן יבש גלעד יונג אונד אַלט, קינדער אונד פֿרויען אומקאַמען, וויל זיא דען שוואור געבראָכען, דען דיא איזראַעליטען געטהאַן האַטטען, געגען דען שטאַם בנימין צו פֿעלדע צו ציעהען, וויא בערייטס אָבען אַנגעפֿיהרט. וויר זע-הען פֿערנער, דאַס אין פֿאָלגע דעססען, דאַס שאול דיא פריעסטער אומגעבראַכט, וועלכע דען גבעונים*) איהרען אונטערהאַלט גאַבען, איינע הונגערסנאָטה איבער דאַס לאַנד קאַם, זאָ דאַס זיינע קינדער אומקאַמען, וועגען דעס לאַנדעס אַבער גאָטט זיך ערביטטען ליעס. פֿערנער ווירד בעריכטעט, דאַס אין איינעם דאָרפֿע דיא איינוואָהנער שטרענג אויף ערפֿיללונג איהרער שווירע היעלטען אונד דאַס דאָרף דעננאָך צערשטאָרט ווורדע (וויל איהרע שווירע אונניטץ וואַרען); זאָ זאַגטע צ. ב. איינער: איך שוואָרע, דאַס איך אַן יענען אָרט היגעהע, אום דאָרט צו עססען אונד צו טרינקען, אונד גינג ווירקליך הין אונד אַס אונד טראַנק דאָרט, זיא ערפֿיללטען אַלזאָ איהרע שווירע אונד גינגען דעננאָך צו גרונדע, וויל זיא אונניטצערווייזע געשוואָ-רען האַטטען; ווען אַבער יענע, וועלכע איהרע שווירע היעלטען, דעראַמאַססען בע-שטראַפֿט ווערדען, וויא שטראַפֿבאַר מיססען ערסט דיאיעניגען זיין, וועלכע פֿאַלש שוואָרען! פֿערנער ווירד געלעהרט אים טראַקטאַט שבועות (פֿאָל. כ״א.): איינע טראַדיטיאָן לויטעט: דיא איבערטרעטונג איינעס יעדען פֿערבאָטס דעס מאָזאַאישען געזעטצעס ציעהט דיא גייסעלשטראַפֿע נאַך זיך, אונד צוואַר נור דאַן, ווען דאַס פֿער-באָט זיך אויף איינע האַנדלונג בעציעהט; איזט דאַס צו אונטערלאַססענדע אַבער קיינע איינענטליכע האַנדלונג (צ. ב. שפרעכען, דאַס אין דיעזער הינזיכט ניכט אַלס האַנדלונג צו בעטראַכטען איזט), זאָ פֿינדעט דיא גייסעלשטראַפֿע ניכט שטאַטט; אויס-גענאָממען, ווען יעמאַנד פֿאַלש שוואָרט, אָדער אין נאַמען גאָטטעס געווייהטעס טהיער

---

*) גענען וועלכע דיא איזראַעליטען זיך דורך איינען שוואור פֿערפֿליכטעט האַטטען, זיא צו שאָנען.
דער איבערזעטצער.

עליו. ולאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו. חוץ מנשבע ומימר ומקלל את חבירו בשם. ובב"ד של מטה להעניש לעוברים. ומי שיתרחק עצמו הקב"ה אוהבו. שנאמר (זכריה ח׳) אלה הדברים אשר תעשו דברו אמת איש את רעהו אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם. ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם ושבועת שקר אל תאהבו כי את כל אלה אשר שנאתי נאם ה׳. נמצא שאוהב לנותר מדברים אלו:

(מב) פרק חמישי.

דבר הנדרים קל בעיני בני אדם. והם רגילים בהם. וטוב לו לאדם שיתרחק מהם אפילו לדבר מצוה. כדכתיב (קהלת ה׳) טוב אשר לא תדור משתדור ולא תשלם. וכתיב (שם) אל תתן את פיך לחטיא את בשרך. וגרסי׳ בנדרים (דף כ׳). תניא לעולם אל תהי רגיל בנדרים וכו׳ כ"ש למעלה בפ"ק מחלק תאות חמשגל. וגרסי׳ במסכת שבת (דף ל"ב). תניא רבי נתן אומר בעון נדרים אשתו של אדם מתה וכו׳ כ"ש למעלה בפרק א׳. וגרסי׳ בנדרים (דף כ"ב) בר ברתיה דינאי סבא אתא לקמיה דרבי ינאי רבה. אמר ליה אלו הות ידעת דפתחין פנקסך וממשמשין בעוכדך מי נדרת א"ל

מיט איינעם פרחפמנען טהיער פערטויטעט, חדער זיינען נחכסטען מיט פעווענדונג דעם גחטטליכען נחמענס פלוכט, חין וועלכעם פחללע דער טהחטער פחם וועלטליכען געריכטע מיט דער גייסעל בעשטרחפט ווירד. ווער זיך חבער פחן דערגלייכען חיבער־ טרעטונגען פערן החלט, דער וויערד פחן גחטט געליעבט, וויח עס הייסט: פחלגענדע החנדלונגען החבט איהר חויסצוחיבען: פיהרעט איינע וומהרהמפטיגע טפרחכע מיי־ נער געגען דען חנדערן, חים גייסטע דער וומהרהייט חונד דעם פריעדענס ווערדען חיירע חורטהיילע חין חייערן געריכטסשטחטטען געטפרחכען! עס דענקע ניחמחנד דחרויף הין, זיינעם נחכסטען צו טחדען, עס ליעבע ניחמחנד פחלטע חיידע, דען חללעס דערגלייכען החססע חיך, טפריכט דער הערר (זכרי׳ ח׳, ט"ז, י"ז). היערוים געהט הערפחר, דחס גחטט דיחיעניגען ליעבט, דיח זיך דערגלייכען ענטהחלטען.

פינפטעס קאפיטעל.

מיט דען געליבדען פפלעגען עס דיח מענטען לייכט צו נעהמען חונד זיך בחלד דחרחן צו געווחהנען; עס חיזט חבער לחבליך, זיך דחפחן פחלליג צו ענטהחלטען, זעלבסט ווען חיין גוטער צוועקק דחמיט פערבונדען ווערדען זחלל, וויח עס הייסט: בעססער דוח געלחבעסט ניכט, חלס ווען דוח געלחבעסט חונד דחס געליבדע ניכט החלטעסט (קהלת ה׳, ד׳.); פערנער הייסט עס (דחז. פערז ה׳.): גיעב דיינען מונד ניכט הין צור פערזינדיגונג דיינעס פלייטעס. זח ווירד חויך געלעהרט חים טרחקטחט נדרים (פחל. כ׳.): געוואהנע דיך יח ניכט חן געליבדע חו. ז. וו., וויח חבען בערייטס חנגעפיהרט. חויך חים טרחקטחט שבת (פחל. ל"ב.) ווירד געלעהרט: רבי נתן זחגטע חין פחלגע דער פערזינדיגונג דורך געליבדע חו. ז. וו. וויח חבען עבענפחללס חנגעפיהרט. זח ווירד חים טרחקטחט נדרים (פחל. כ"ב.) ערצחהלט: חיין טחכטערזחהן ינאי, דעם חלטען, קחם חיינסט צו רבי ינאי דעם גרחסען, (חום זיך דורך דיעזען פחן חיינעם געליבדע ענטבינדען צו לחס־

לא ושרייה. א"ר אבא מאי קרא (משלי כ') ואחר נדרים לבקר. ואע"ג דפתח רבי ינאי ליה. אנן לא פתחינן כהא. ולא פתחינן בהדא אחריניתא. דאמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן מאי פתח ליה רבן גמליאל להחוא סבא (שם י"ב) יש בוטה כמדקרות חרב ולשון חכמים מרפא. ואמרי' שם עלת אמר שמואל כל הנודר אע"פ שמקיימו נקרא רשע. א"ר אבא מאי קרא (דברים כ"ג) וכי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא. ויליף חדילה חדילה. כתיב הכא וכי תחדל. וכתיב התם (איוב ג') שם רשעים חדלו רוגז:

(מג) **פרק ששי.**

לפי שהוא קל בעיני האדם כששומעין חרם של ארור. לפי שאינם מבינים החומרא הגדולה אשר בו. ע"כ כתבו ז"ל קצור מחומרותיו. כדגרסי'

מען), דאַ זאַגטע דיעזער צו איהם*): האָטטעסט דוא וואָהל דאַס געליבדע אויך
דאַן געטהאַן, ווען דיר בעקאַננט געוועזען וועהרע, דאַס מאַן אין פֿאָלגע דעססען
(אים היממעל) דיין טאָדבוך געאָפֿפֿנעט אונד דיינע האַנדלונגען היניעדען אין אונ=
טערזוכונג גענאָגען? קיינעסוועגעס! אַנטוואָרטעטע יענער. וואָרויף רבי ינאי איהן
זיינעס געליבדעס ענטבאַנד. היערויף בעמערקט רבי אבא ערלייטערנד, דאַס
דיעזער אומשטאַנד (דיא אונטערזוכונג דער האַנדלונגען איינעס מענשען, זאָבאַלד ער
איין געליבדע טהוט) אויס דעם פֿערזע אַבצולייטען זייא: ,,נאַך דען געליבדען בע=
גיננט דיא אונטערזוכונג'' (משלי כ', כ"ה.). אָבגלייך, פֿאָהרט דער תלמוד
דאַזעלבסט פֿאָרט, רבי ינאי דעם פֿראַגענדען איינען זאָלכען גרונד אַן דיא האַנד
געגעבען, זאָ מאָגען וויר אונס וועדער דיעזעס גרונדעס, נאָך דער בעמערקונג
דעם רבי גמליאל (בייא איינער זאָלכען געלעגענהייט) בעדיענען; דיעזער נעהמ=
ליך זאַגטע איינסט (וויא רבה, זאָהן דעס בר חנה אים נאַמען דעס רבי
יוחנן בעריכטעט) צו איינעם אַלטען מאַננע, (וועלכער אין דער אַבזיכט, זיך פֿאָן
איינעם געליבדע ענטבינדען צו לאַססען, פֿאָר דיעזעם געלעהרטען ערשיען): מאַנ=
כעס ענטפֿאָהרט איין וואָרט, דאַס איינעם דאָלכשטיכע גלייכט**), דיא צונגע
דער ווייזען אַבער היילט דיעזע וואונדע (ד. ה. דער געלעהרטע איזט בעפֿאָהיגט,
דיעזע וואונדע צו היילען, אָדער פֿאָן דעם געליבדע צו ענטבינדען אונד זאָמיט דען
בעגאַנגענען פֿעהלער וויעדער גוט צו מאַכען). שמואל לעהרטע, פֿאָהרט דער
תלמוד פֿאָרט, זעלבסט דעריעניגע, וועלכער דאַס געטהאַנע געליבדע האַלט,
ווירד איין זינדער גענאַננט. אויס וועלכעם פֿערזע, פֿיגט רבי אבא ערלייטערנד הינ=
צו, איזט דיעס צו ענטנעהמען? אויס פֿאָלגענדעם: ווען דוא דאַס געלאָבען אונטער=
לאַססט, זאָ טהוסט דוא דאַמיט קיינע זינדע (דברים כ"ג, כ"ג.). (היעראויס פֿאָלגט,
דאַס דאַז געגענטהייל איינע זינדע זייא).

זעכסטעס קאַפּיטעל.

דאַ עס מענשען גיעבט, וועלכע עס לייכט היננעהמען, ווען זיא דען באַנ=
טפרוך: ארור פֿערנעהמען, וויל זיא דען טווערען אינהאַלט דיעזעס וואָרטעס ניכט

---

*) בייא ענטבינדונג פֿאָן איינעם געליבדע אום טטעטס דער גרונד אַנגעגעבען ווערדען, וואָרויס מאַן דאַסזעלבע ניכט ערפֿיללען וואָללע, זאָ דאַס ווען מאַן דען הינדערונגספונקט גלייך אַנפֿאַנגס געוואוסט האָטטע, מאַן דאַס געליבדע פֿאָן פֿאָרן העראיין ניכט געטהאַן האַבען ווירדע.

**) אַנדייטענד, דאַס יעדעס געליבדע עטוואַס אונלאָבליכעס זייא. דער איבערזעטצער.

במסכת שבועות (דף ל"ו). תנא ארור בו נדוי בו קללה בו שבועה. ארור בו נדוי דכתיב (שופטים ה') אורו מרוז אמר מלאך ה'. ואמר עולא בארבע מאה שופרי שמתיה ברק למרוז. בו קללה דכתיב (דברים כ"ז) ואלה יעמדו על הקללה בהר עיבל וגו' ארור האיש אשר יעשה פסל. בו שבועה דכתיב (יהושע ו') וישבע יהושע בעת ההיא לאמר ארור האיש לפני ה' אשר יקום ובנה את העיר הזאת את יריחו. ודילמא תרתי אמר להו אשבעינהו ולייטינהו. אלא מהכא (שמואל א', י"ד) ויואל שאול א"ה העם לאמר ארור האיש אשר יאכל לחם עד הערב ונקמתי מאויבי ולא טעם כל העם לחם. וכתיב ויהונתן לא שמע בהשביע אביו את העם. ודילמא הכא נמי תרתי. א"ל מי כתיב וארור. השתא דאתית לה כי התם נמי לא כתיב וארור. אמר ר' יוסי בר חנינא אמן בו שבועה בו קבלת דברים בו אמונת דברים. בו שבועה דכתיב (במדבר ה') ואמרה האשה אמן אמן. בו קבלת דברים. דכתיב (ירמיה כ"ח) ויאמר ירמיה הנביא אמן כן יעשה ה' יקם ה' את דבריך אשר נבאת להשיב כלי בית ה' וכל הגולה מבבל אל המקום הזה.

קענגען; זא האבען אונזערע וויזען ריעזען איינהאלט קורץ אנגעגעבען, וויא געלעהרט ווירד איים טראקטאט שבועות (פאל. ל"ו.): איינע טראדיציאן לויטעט: דאס ווארט ארור דריקקט איינען באננשפרוך, איינען פלוך אונד איינע בעשווארונגספארמעל אויס. עס דריקקט איינען באן אויס, וויא עס הייסט: פערפלוכט ארוז (איינע שטאדט אין פאלאסטינא), שפריכט דער ענגעל דעס עוויגען, (שופטים ה', כ"ג.), וואזו עולא דיא בעמערקונג הינצופיגט, דאס ברק איבער יענע שטאדט אונטער דעם שאלל פאן פיער הונדערט טראמפעטען דען באננפלוך אויסגעשפראכען האבע*); ארור ענטהאלט פערנער איינען פלוך, דא עס הייסט; פאלגענדע זאללען געגענווארטיג זיין ביים פלוכע אויף דעם בערגע עיבל (דבריים כ"ז, י"ג.): ארור (פערפלוכט זייא) דער מאן, וועלכער פערפערטיגען ווירד איין בילד, או. ז. וו. (דאז. פערז ט"ו.). דיעזעס ווארט ענטהאלט פערנער איינע פערזיכערונג, דא עס הייסט: אונד יהושע פער־איידעטע זו יענער צייט אונד שפראך: ארור (פערפלוכט זייא) דער מאן פאר דעם עוויגען, וועלכער זיך אונטערפאנגען ווירד, דיעזע שטאדט (יריחו) וויעדער אויפצו־בויען**). רבי יוסי, זאהן דעס חנינא, לעהרטע: דאס ווארט: אמען דריקקט איינען שוואור, איינע צוסטיממונג אונד איינע בעשטעטיגונג אויס, עס דריקקט איינען שוואור אויס, וויא עס הייסט: דיא פרויא זאלל שפרעכען: אמען! אמען! עס שפריכט פערנער איינע צוסטיממונג אויס, וויא עס הייסט: אונד דער פראָ־פעט ירמיה'ס שפראך: אמען! דער הערר טהוע אזא! דער הערר ערפיללע דיינע ווארטע, דיא דוא פראפעצייעטעסט, דיא געפעססע דעס גאטטעסהויזעס, זא וויא אללע פערבאננטען אויס בבל אן דיעזען ארט צוריקקצופיהרען. וועלכע שטראַפע אויף דיא פערזיכערונג מיט ארור פאלגט, לערנען וויר אויס דעם פארפאלל מיט

---

*) דא נון דער ציטירטע פערז מיט דען ווארטען ארו ארור יושביה שליעסט, אלזא דאס ווארט ארור ענטהאלט, זא מוזס היערויס אין פערבינדונג מיט דער טראדיציאן דעס עולא צו ענטנעהמען, דאס דאז ווארט ארור איינען באננפלוך אויסדריקקע.

**) דיעזער בעוויז ווירד איים טעקסטע פערווארפען, וויא ניכט אינדער דער דארויף פאלגענדע, ועסהאלב וויר איהן אויסליעסען. דער איבערזעטצער.

ויש לנו ללמוד עונש ארור מדבר עכן. כדגרסי׳ בסנהדרין (דף מ״ג). ת״ר (יהושע ז׳) שים נא כבוד. אין נא אלא לשון בקשה. בשעה שאמר לו הקב״ה ליהושע חטא ישראל אמר לפניו. רבש״ע מי חטא. אמר לה וכי דילטור (פי׳ רכיל) אני. לך והטל גורלות. והטיל גורלות ונפל הגורל על עכן. א״ל עכן. יהושע בגורל אתה בא עלי. אתה ואלעזר שני גדולי הדור אתם. אם אני מטיל עליכם גורל על אחד מכם הוא נופל. א״ל בבקשה ממך אל תוציא לעז על הגורלות. שעתידה ארץ ישראל שתתחלק בגורלות. שנא׳ (במדבר כ״ו) אך בגורל יחלק את הארץ. ותן לו תודה. אמר רבינא שחודי שחדיה במילי. כלום אני מבקש ממך אלא הודאה. תן לי הודאה והפטר. מיד ויען עכן את יהושע ויאמר אמנה אנכי חטאתי וגו׳. וכזאת וכזאת עשיתי. א״ר אסי א״ר חנינא מלמד שמעל עכן בשלשה חרמים. שנים בימי משה ואחד בימי יהושע. שנאמר חטאתי וכזאת וכזאת עשיתי. ועד השתא מאי טעמא לא איענש (ישראל). א״ר יוחנן משום רבי אלעזר ב״ר שמעון שלא

עכן, וויא געלעהרט ווירד אים טראַקטאַט סנהדרין (פֿאָל. מ״ג.): דיא ראַבבינען לעהרען: עס הייסט: שים נא כבוד (גיעב דאָך דיא עהרע) (יהושע ז׳, י״ט.). דאַס וואָרטכען נא דריקקט איינע ביטטע אויס. אַלס נעהמליך גאָטט צו יהושע שפּראַך: ישראל האַט געזינדיגעט, זאַגטע דער לעטצטערע: הערר דער וועלט! ווער אונ־טער איהנען האַט געזינדיגעט? גאָטט אַבער אַנטוואָרטעטע: בין איך דען איין אַנגע־בער? געהע היין אונד ווירף דאַס לאָאָז! יהושע וואַרף נון דאַס לאָאָז אונד עס פֿיעל אויף עכן; אַלליין עכן שפּראַך צו יהושע: מיט דעם לאָאָזע בלייב איר פֿערן! דען זיעהע! דוא אונד אלעזר, איהר זייד צוויא דער פֿאָרנעהמסטען, אַמאַן ווערפֿע דאַס לאָאָז אונטער אייך, זאָ אום עס דאָך איינען טרעפֿפֿען; דאַ שפּראַך יהושע צו איהם: איך ביטטע דיך: ברינגע דיא לאָאָזונג ניכט אין שלעכטען רוף; דען פֿער־מיטטעלסט איהרער ווירד דאַס לאַנד דער איזראַעליטען אונטער זיא פֿערטהיילט ווערדען, וויא עס הייסט: נור נאַך דעם לאָאָזע זאָלל דאַס לאַנד פֿערטהיילט ווערדען (במדבר כ״ו, נ״ה.): דאַלו בעמערקט רבינא: יהושע זוכטע איהן (דען עכן) מיט וואָרטען איינצונעהמען, (אום איהן צום געשטאַנדניס צו ברינגען), אינ־דעם ער צו איהם זאַגטע: איך פֿערלאַנגע יאַ פֿאָן דיר ווייטער ניכטס, אַלס דאַס געשטאַנדניס, געשטעהע אַזאָ נור דיא טהאַט איין, דאַן זאָלל דיר ניכטס געשע־הען, וואָרויף עכן דעם יהושע אַנטוואָרטעטע אונד שפּראַך: אין דער טהאַט! איך האַבע געזינדיגעט, או. ז. וו. אונד האַבע דיעס אונד דאַס געטהאַן. רבי אמי בעמערקטע: עכן האַטטע דרייא מאַל דען באַן פֿערלעטצט, נעהמליך צוויא מאַל צו משה׳ס צייט אונד איין מאַל צור צייט דעס יהושע, דאַ עס הייסט: איך האַבע געזינדיגעט אונד דיעס אונד דאַס געטהאַן (ד. ה. איך האַבע זאָ עטוואַס יעטצט אונד בערייטס פֿריהער בעגאַנגען)*). וואָרום אַבער, פֿאָהרט דער תלמוד פֿאָרט, וואַרען דיא איזראַעליטען (אין פֿאָלגע דער פֿערגעהונג עכן׳ס) ביזהער ניכט מיט בע־שטראַפֿט וואָרדען? (נאַך דעם תלמודיטען גרונדזאַטצע, דאַס דיא גאָטטליכע בע־שטראַפֿונג איינעס פֿערברעכענס אויך פֿיר אונשולדיגע מיטמענשען ניכט אָהנע איבלע ווירקונג בלייבט). דיעס אונטערבליעב דעסוועגען, זאַגטע רבי יוחנן אים נאַמען

---

*) דאַדורך שיינט דיעזער געלעהרטע דען יהושע רעכטפֿערטיגען צו וואָללען, דאַס ער טראָטץ דעם געגעבענען פֿערשפּרעכענס דען עכן דעננאָך הינריכטען ליעס. דער איבערזעטצער.

ענש על הנסתרות עד שעברו את הירדן. כתנאי (דברים כ"ט) הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו וגומר. למה נקוד על לנו ולבנינו ועל ע' שבעד. מלמד שלא ענש על הנסתרות עד שעברו את הירדן דברי רבי יהודה. א"ל רבי נחמיה וכי ענש על הנסתרות לעולם והלא כבר נאמר עד עולם. אלא כשם שלא ענש על הנסתרות לעולם כך לא ענש על עונשים שבגלוי עד שעברו את הירדן. אלא עכן מאי טעמא איענש משום דהוה ידעי ביה אשתו ובניו. חטא ישראל אמר רבי אבא בר זבדא אמר רב אעפ"י שחטא ישראל הוא. והיינו דאמרי אינשי אסא דקאי ביני חילפי (פי' ווערדני) אסא שמיה ואסא קרו ליה. וגם עברו את בריתי אשר צויתי אותם. וגם לקחו מן החרם. וגם גנבו. וגם כחשו. וגם שמו בכליהם. אמר רבי אלעאי משום רבי יהודה בר מספרתא מלמד שעבר עכן על חמשה חומשי תורה שנאמר חמשה גם. ואמר רבי אלעאי משום רבי יהודה בר מספרתא עכן משוך בערלתו היה כתיב הכא וגם עברו את בריתי. וכתיב התם (בראשית

דעם רבי אלעזר, זאָהן רבי שמעון'ס, וייל פֿיר איננ געהיים בעגאַנגענע זינדען דיא אַללגעמיינען שטראַפֿען ניכט עהער שטאַטט פֿאַנדען, אַלס נאַכדעם דיא איזראַעליטען איבער דען ירדן געגאַנגען וואַרען, (וואָ גלייכזאַם איינע זאָלידאַריטעֶט פֿיר זיא איינטראַט). דאַריבער זינד אויך בערייטס צוויא תנאים (לעהרער דער משנה) געטהיילטער איינונג אונד זיא דערוציירען אויף פֿאָלגענדע ווייזע: עס הייסט (דבריס כ"ט, כ"ח.): דאַס פֿערבאָרגענע איזט פֿיר דען עוויגען, אונזערן גאָטט, דאַס בעקאַננטע פֿיר אונס אונד אונזערע קינדער פֿיר איממער: לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם, פֿאָן וועלכען וואָרטערן דיא ביידען ערסטערן, וויא אויך דער בוכשטאַבע ע' אים וואָרטע עד מיט פונקטען פֿערזעהען זינד, אום אַנצודייטען, דאַס וועגען געהייאער זינדען (פֿאָן איינצעלנען בעגאַנגען) ניכט עהער (פֿיר דאַס גאַנצע) איינע גאָטטליכע שטראַפֿע שטאַטט פֿאַנד, אַלס נאַך דעם איבערגאַנג איבער דען ירדן. דיעס איזט דיא איינונג דעם רבי יהודה; אַלליין רבי נחמיה ווענדעטע דאַגעגען איין: האַט גאָטט דען יעמאַלס (דאַס גאַנצע וועגען געהייאער זינדען (איינצעלנער) בעשטראַפֿט? עס הייסט יאַ אויסדריקקליך: עד עולם (פֿיר איממער, ד. ה. דאַס דיא געהייאען זינדען איינצעלנער אין בעציעהונג אויף דאַס גאַנצע שטעטס אונגעאַהנדעט בלייבען, אינדעם דיא שטראַפֿען לעדיגליך דען געהייאען זינדער זעלבסט טרעפֿפֿען), איך ערקלאָרע מיר דאָהער דיא פונקטע דאַהין, דאַס גלייכוויא גאָטט דיא געהייאען זינדען (איינצעלנער) ניאמאַלס אַם גאַנצען בעשטראַפֿט, עבענזאָ בעשטראַפֿטע ער דיא אָפֿפֿען בעגאַנגענען זינדען ערסט דאַן, אַלס דיא איזראַעליטען איבער דען ירדן געגאַנגען וואַרען. דאַס אַבער וועגען עכן דענגאָך דאַס גאַנצע בעשטראַפֿט ווורדע, (אָבגלייך זיינע זינדע ניכט אָפֿ־פֿענטליך בעגאַנגען ווורדע, דאַס ריהרט דאַהער, דאַס זיינע פֿרויא אונד זיינע קינדער פֿאָן זיין פֿערברעכען וואוסטען (דאַס עס פֿאָלגליך קיינע געהייאע זינדע וואַר)*). פֿערנער הייסט עס דאָרט: דער עקמינצירסט בעמערקטע איינסט געגען רב הונא: עס הייסט (יהושע ז', כ"ד): „אונד עס נאַהם יהושע דען עכן, זאָהן

*) היער פֿאָלגט נון דיא אויפֿצאֶהלונג איניגער טליאאען אייגענשאַפֿטען, דיא עכן יאָך געהאַבט האַבען זאָלל, וואַס דורך רעדיקטציאָנען אוים ביבעלפֿערזען דאַרגעטהאַן ווירד, אַבער פֿיר דען לעזער קהנע אַללעם אינטערעססע איזט. דער איבערזעטצער.

ו"ו) את בריתי הפר. פשיטא מהו דתימא במצות דגופית לא פקר קמ"ל. וכי עשה נבלה בישראל. אמר רבי אבא בר זבדא מלמד שבעל עכן נערה המאורסה. כתיב הכא וכי עשה נבלה. וכתיב התם (שם ל"ד) כי נבלה עשה בישראל. פשיטא מהו דתימא כולי האי לא פקר נפשיה קמ"ל. רבא אמר דיניה כנערה המאורסה בסקילת. אמר ליה ריש גלותא לרב הונא כתיב ויקח יהושע את עכן בן זרח וגו' ואת האדרת ואת לשון הזהב ואת בניו ואת בנותיו ואת שורו ואת חמורו ואת צאנו ואת אהלו וגו' ויעלו אותם עמק עכור. אם הוא חטא בניו ובנותיו מה חטאו: וליטעמך אם הוא חטא ישראל מה חטאו. אלא לרדותן הכא נמי לרדותן. וישרפו אותם באש ויסקלו אותם באבני'. בתרתי. אלא הראוי לסקילה לסקילה. הראוי לשריפה לשריפה. וגרסינן נמי במועד קטן (דף ו'). אמר רשב"ל כשם שהחרם כשהוא נכנס נכנס ברמ"ח אברים כך כשהוא יוצא יוצא מרמ"ח אברים. כשהוא נכנס דכתי' (שם) והיתי' העיר חרם. חרם בגימטריא רמ"ח. כשהוא יוצא דכתיב (חבקוק ג') ברוגז רחם תזכור. רחם בגימטריא הכי הווה. תדע לך כחו של חרם שאפילו השכינה העלימה מיעקב אבינו בדבר מכירת יוסף למען החרם שהחרימו תשערה בני יעקב ושתפו לשכינה עמהם. כדגרסינן בפר"א פרק ל"ג. תדע לך כח החרם שהוא גדול. בא וראה מיהושע שהחרי' את יריחו היא וכל אשר בה ונשרף באש עכן בן זרח וכו'. (צ"ע ועי' שם) וכן שאול החרים שיתענו כל העם וכו'. כדאיתי' התם:

דעם זרח, אונד דען מאנטעל אונד דען גאלדנען שטרייפען זאמט זיינען זאהנען אונד טאכטערן נעבסט אכסען, עזעלן, שאפען, וויא אויך זיין צעלט אונטער בע־גלייטונג זאמטליכער איזראעליטען נאך דעם טהאלע עכור;" וואהל האט ער געזינ־דיגעט, וואס אבער האבען זיינע זאהנע אונד טאכטער פערבראכען? אמן קאננטע, ערוויעדערטע היערגעגען רב הונא, עבען זא גוט פראגען: וואהל האט ער געזינ־דיגעט, וואס האט אבער גאנץ ישראל פערבראכען? (אונד דעננאך האט זיא דיא שטראפע מיט געטראפפען); פאלגליך מיסטען וויר אננעהמען, דאס דיא קינדער מיט בעשטראפט ווערדען, אום איין בייאשפיעל צו שטאטואירען, אונד איינע זאלכע אנ־נאהמע פינדעט אויך אין ריקזיכט אויף דיא איזראעליטען איבערהויפט שטאטט*). אויך דארויס לאסט זיך דיא שטארקע ווירקזאמקייט דעם באננעס ענטנעהמען, דאס גאטט דען פאן יוסף'ס ברידערן געשעהענען פערקויף דעמזעלבען דעם פאטריאר־כען יעקב פערהייאליכטע אין פאלגע דעם באננאיידעס, וועלכע דיא נייןזאהנע דעס פאטריארכען זיך איינאנדער מיט צוזיעהונג דער גאטטהייט געלייסטעט האטטען, (דיעזען פערקויף ניעמאנדעם צו פערראטהען). גלייכטראאמטען ווירד געלעהרט אים דרייא אונד דרייסיגסטען קאפיטעל דעם ווערקעס פרקי ר' אליעזר: וויא גראס דיא ווירקונג דעם חרם זיין מיסטע, איזט דארויס צו ענטנעהמען, דאס וויל יהושע דיא שטאדט יריחו אין דען באן געטהאן האטטע, דיעזע שטאדט זאוואהל, אלס אויך עכן, זאהן זרח, פערבראננט ווארדען. אויך שאול בעשוואר דאס פאלק אונטער אנדראהונג דעם באננעס, צו פאסטען.

*) היער ווירד אים טעקסטע דיא שטארקע, זאגאר פיזישע ווירקזאמקייט דעס חרם (באננעס) אוים דער בוכשטאבענצאהל דיעזעס ווארטעס דעדוצירט אונד דאן דיעס נאך אנדער־ווייטיג בעשטאטיגעט. דער איבערזעטצער.

הכלל השלישי.

שלא יחניף. ונחלק לשני חלקים. החלק הראשון בדברי חנופה. החלק השני באונאת דברים:

החלק הראשון בדברי חנופה. ויש בו שני פרקים:

(מד) פרק ראשון.

כל ירא השם כשיראה בחברו שאינו נוהג כראוי מצוה להוכיחו בינו לבין עצמו כדי שלא יביישהו. שנא׳ (ויקרא י״ט) הוכח תוכיח את עמיתך. ואע״פ שלא יקבל ממנו לא יעזוב מלהוכיחו. כדגרסי׳ במס׳ שבת (דף נ״ד). אמר ר״ח מ״ד (ישעיה ג׳) ה׳ במשפט יבוא עם זקני עמו ושריו. אם שרים חטאו זקנים מה חטאו. אלא אימא זקנים מפני שלא מיחו בשרים. ומימראות אחרות כאלו הכתובות למעלה בסימן ח׳. וגרסינן נמי בפרק כל כתבי (דף קי״ט). אמר רבי חנינא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה. שנאמר (איכה א׳) היו שריה כאילים וגו׳. מה איל ראשו של זה בצד זנבו של זה. אף ישראל שבאותו הדור כבשו פניהם בקרקע ולא הוכיחו זה לזה. הא למדנו שנענשו כל ישראל על דבר זה שבולם ערבים

דריטטער טיטעל.

אין צוויא אַבטהיילונגען.

ערסטע אַבטהיילונג.

איבער דיא שמייכעלייא. אין צווייא קאַפיטעלן.

ערסטעס קאַפיטעל.

ווער גאָטטעספירכטיג איזט, איזט פערפפליכטעט, זיינען נעבענמענשען צו ער־מאַהנען, ווען ער זיעהט, דאַס זיך דערזעלבע ניכט גוט אויפפיהרט, אונד צוואַר אונטער פיער אויגען, דאַמיט דערזעלבע ניכט בעשאָמט ווערדע. זאָ הייסט עס אין דער שריפט: דוא זאָללסט דיינען נעבענמענשען צורעכטווייזען. ניממט דיעזער אויך דיא ערמאַהנונג ניכט אַן, זאָ דאַרף יענער דיא צורעכטווייזונג דעננאָך ניכט אונטער־לאַססען, וויא געלעהרט ווירד אים טראַקטאַט שבת (פאָל. נ״ד.): רבי חנינא לעהרטע פאָלגענדעס: עס הייסט: „דער העררר ווירד געריכט האַלטען איבער דיא אַלטעסטען זיינעס פאָלקעס אונד זיינע פירסטען.“ האַבען אויך דיא פירסטען געזינ־דיגעט, וואַס האַבען דיא אַלטען פערבראָכען? עס מוס אַלזאָ דאַס פערברעכען דער אַלטען דאַרין בעשטאַנדען האַבען, דאַס זיא דיא פירסטען ניכט אַבמאַהנטען. אַהנליכע תלמודישע שטעללען איבער דיעזען געגענשטאַנד גיעבט עס נאָך מעה־רערע, דערען איינינע בערייטס אָבען אַנגעפיהרט וואורדען. זאָ הייסט עס אים טראַקטאַט שבת (פאָל. קי״ט.): רבי חנינא לעהרטע: ירושלים וואורדע נור אויס דעם גרונדע צערשטאָרט, וויל דעססען איינוואָהנער איינאַנדער ניכט צורעכטגעוויע־זען האַטטען; דען עס הייסט (איכה א׳, ו׳.): „איהרע פירסטען גליכען הינדיננען א. ז. וו.“ וויא נעהמליך דיעזע טהיערע, ווען זיא לויפען, דיכט הינטער איינאַנ־דער לויפען, (אָהנע זיך אומצוזעהען), זאָ האַבען דיא איזראַעליטען דאַמאַליגער צייט איהרע בליקקע פאָן איינאַנדער אַבגעווענדעט אונד איינאַנדער קיינע צורעכטווייזונג

זה לזה. שנאמר (משלי ו') בני אם ערבת לרעך וגומר. ואל יעזוב תלמיד חכם מלהוכיח לרבים מפני שירא שישנאוהו בעבור התוכחות. אלא על כל פנים יוכיחם. כדגרסינן במסכת כתובות (דף ק"ה). אמר אביי האי צורבא מרבנן דרחמין ליה בני מתא לאו משום מעליותא הוא. אלא משום דלא מוכח להו במילי דשמיא. וגרסינן במסכת שבת (דף נ"ה). א"ל ר' זירא לר' סימון לוכחינהו מר להני דבי ריש גלותא. א"ל לא מקבלי מינאי אמר ליה אעפ"י כן לוכיחנהו מר. דאמר רבי אחא ב"ח מעולם לא יצתה מדה טובה מפי הקב"ה וחזר בה לרעה חוץ מדבר זה. דכתיב (יחזקאל ט') ויאמר ה' אליו עבור בתוך העיר ירושלים והתוית תו על מצחות האנשי'. אמר לו הקב"ה לגבריאל לך ורשום על מצחן של צדיקים ת"ו של דיו שלא ישלטו בהם מלאכי חבלה. ועל מצחן של רשעים ת"ו של דם שישלטו בהם מלאכי חבלה. אמרה מדת הדין לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם מה נשתנו אלו מאלו. אמר לה הללו צדיקים גמורים. והללו רשעים

געגעבען; היעריִן געהט הערפֿאָר, דאַס זאָממטליכע איזראַעליטען וועגען געדאַכטער אונטערלאַססונג בעשטראַפֿט ווירדען, וויל זיא אַלס פֿיר איינאַנדער פֿערבירגט בעטראַכטעט ווערדען, וויא עס הייסט: מיין זאָהן: האַסט דוא דיך פֿיר דיינען נאָכסטען פֿערבירגט, או. ז. וו. (משלי ו', א'). בעזאָנדערס זאָלל דער געלעהרטע ניאמאַלס אונטערלאַססען, דיא מענגע צו ערמאַהנען אונד דען האַס ניכט שייען, דען ער זיך דורך זיינע צורעכטווייזונגען צוציעהען מאָכטע, פֿיעלמעהר זאָלל ער אָהנע אַללע ריקזיכטען זיינע שטראַפֿרעדען האַלטען, וויא געלעהרט ווירד אים טראַקטאַט כתובות (פֿאָל. ק"ה.): ווען עס איינען געלעהרטען גיעבט, דען דיא שטאַדטאיינוואָהנער ליעבען, זאָ געשיעהט עס ניכט וועגען זיינער פֿאָרטרעפֿליכקייט, זאָנדערן בלאָס דעסוועגען, וויל ער זיא אין געטטליכען אַנגעלעגענהייטען ניכט ערמאַהנט. אויך הייסט עס אים טראַקטאַט שבת (פֿאָל. נ"ה.): רב זירא פֿאָדערטע איינסט דען רבי סימון אויף, דען לייטען דעס עקסילפֿירסטען*) איינע שטראַפֿפרעדיגט צו האַלטען. זיא ווערדען זיך, אַנטוואָרטעטע רבי סימון, קיינע זאָלכע פֿאָן מיר געפֿאַללען לאַססען. דעננאָך, ערוויעדערטע יענער, זאָללטעסט דוא איהנען איינע זאָלכע האַלטען, דער לעהרע דעס רבי אחא, זאָהן דעס חנינא, געמאַס, וועלכע לויטעט: ניא האַט גאָטט איינע גוטע פֿערהייסונג צוריקגענאָממען אונד אין איינע שלעכטע אומגעוואַנדעלט, אַלס אין פֿאָלגע דיעזעס פֿערגעהענס (דעם צוריקהאַלטענס דער צורעכטווייזונג זיינער נעבענמענשען), אינדעם עס הייסט: דער עוויגע שפּראַך צו איהם: געהע אין דיא שטאַדט הינאיין, נעמליך ירושלים, אונד דריקקע איין ציכען אויף דיא שטירנען דיעזער מאַננער (יחזקאל ט', ד'.), וואָזו עס פֿאָלגענדע בעוואַנדטניס האַטטע: גאָטט האַטטע נעהמליך צו דעם ענגעל גבריאל געשפּראָכען: געהע הין אונד דריקקע אויף דיא שטירנען דער גערעכטען דען בוכשטאַבען ת מיט דינטע, אויף דאַס דיא גייסטער דעס פֿערדערבענס איהנען ניכטס אַנהאַבען קאָננטען, אויף דיא שטירנען דער אונגערעכטען אַבער דענזעלבען בוכשטאַבען מיט בלוט אויף, אויף דאַס דיא גייסטער דעס פֿערדערבענס זיך איהרער בעמאַכטיגען קאָננטען. דאַ טראַט דיא גערעכטיגקייט פֿאָר גאָטט הין אונד שפּראַך: הערר דער וועלט! וואַרום

---

*) דיעזע לייטע פֿפֿלעגטען זיך זעהר פֿיעל געגען דאַס פֿאָלק הערויסצונעהמען, וואַס אָפֿט צו גראָסען אונהייל אַנלאַס גאַב. דער איבערזעטצער.

גמורים. אמרת מדת הדין היה להם למחות ולא מיחו. אמר הקדוש ברוך הוא גלוי וידוע לפני שאם מיחו לא היו מקבלים מהם. אמרה לפניו מדת הדין. רבונו של עולם אם לפניך גלוי לפניה' מי גלוי. היינו דכתי' (שם) זקן בחור ובתולה וטף ונשים תהרגו למשחית. ועל כל איש אשר עליו התו אל תגשו וממקדשי תחלו ויחלו באנשים הזקנים אשר לפני הבית. תני רב יוסף אל תקרי ממקדשי אלא ממקודשי. אלו בני אדם שקיימו את התורה כולה מאל"ף עד תי"ו וכו'. וגרסי' נמי במסכת ערכין (דף ט"ז). תנו רבנן (ויקרא י"ט) לא תשנא את אחיך בלבבך. יכול לא יכנו ולא יסטרנו ולא יקללנו. ת"ל בלבבך בשנאה שבלב הכתוב מדבר. מנין לרואה בחברו דבר מגונה שחייב להוכיחו. ת"ל הוכח. הוכיחו ולא קבל מהו שיחזור ויוכיחו תלמוד לומר תוכיח מ"מ. יכול אפי' פניו משתני' ת"ל (שם) ולא תשא עליו חטא. תניא אמר רבי טרפון תמה אני אם יש בדור הזה שיכול להוכיח אלו אמר טול קיסם (פי' ענירס קנה) מבין שיניך. אומר לו טול קורה (פי' ענירס גדולה) מבין עיניך. אמר ראב"ע תמה אני אם יש בדור הזה שיודע להוכיח.

ווערדען דיזע אַנדערס בעהאַנדעלט אַלס יענע? דאַרום, אַנטוואָרטעטע גאָטט, ווייל דיא איינען פֿאָללקאָממען גערעכטע, דיא אַנדערן אַבער פֿאָללקאָממען באָזעוויכטער זינד. דאַ האָטטען, ערוויעדערטע דיא גערעכטיגקייט, דיא ערסטערן דיא לעטצטערן צור רעכטפֿערטיגונג זאָללען. איך וויים עס אַבער, שפראַך גאָטט, דאַס לעטצטערע קיינע צור רעכטפֿערטיגונג ווירדען אַנגענאָממען האַבען. העדר דער וועלט, ענטגעגנעטע דיא גערעכטיגקייט אַבעראַלס, ווען עס דיר בעקאַננט וואַר, וואַר עס יאַ איהנען (דען גערעכטען) ניכט בעקאַננט! (זיא האָטטען אַלזאָ יעדענפֿאַללס דאַס איהריגע טהון זאָללען); דאַהער היישט עס אַנפֿאַנגס: דען גרייז, דען יינגלינג אונד דיא יונגפֿרויא, קינדער אונד פֿרויען זאָללט איהר אומברינגען אונד פֿערדערבען, דעניעניגען אַבער, דער איין צייכען טראָגט, זאָללט איהר ניכט בעריהרען; דאַן אַבער (אין פֿאָלגע דער אָנדערונג דעס גאָטטליכען ענטשלוססעס) היישט עס: מיט איינען היילינען זאָללט איהר דען אַנפֿאַנג מאַכען! אונד זיא פֿינגען בייא דען אַלטען אַן, וועלכע פֿאָר דעם הויזע זיך בעפֿאַנדען. (נאַך איינער טראַדיטיאָן דעס רב יוסף נעהמליך זאָלל היער שטאַטט מִקְדָשִׁי (איינע היילינטהיאוער) מְקֻדָּשַׁי, איינע היילינען, געלעזען ווערדען)*). אויך אים טראַקטאַט ערכין (פֿאָל. ט"ז.) היישט עס: דיא ראַבבינען לעהרטען: עס היישט: דוא זאָללסט דיינען ברודער ניכט האַססען אין דיינעם הערצען (ויקרא י"ט, י"ז.), דאַרונטער קאָננטע, (ווען דאַס וואָרט בלבבך היער ניכט שטינדע), פֿערשטאַנדען ווערדען: דוא זאָללסט דיינען ברודער ניכט שלאַגען, ניכט אָהרפֿייגען, ניכט פֿלוכען; דאַ עס אַבער פֿערנער היישט: אין דיינעם הערצען, זאָ אוס היער פֿאָן איינעם אינגערן האַססע דיא רעדע זיין. וואָהער איזט צו ענטנעהמען, דאַס ווען יעמאַנד עטוואַס טאַדעלהאַפֿטעס אַן זיינעם נאַכסטען בעמערקט, עס צו ריגען פֿערפֿליכטעט איזט? עס איזט צו ענטנעהמען אויס דעם וואָרטע: הוכח (וויזע צורעכט). וואָהער וואָרע עס פֿערנער צו ענטנעהמען, דאַס ווען יעמאַנד זיינען נאַכסטען צורעכטגעוויזען, דיעזער אַבער דיא צורעכטוויזונג ניכט אַנגענאָממען האַט, יענער דעננאָך דיא צורעכטוויזונג ווידערהאָלען מיססע?

---

*) דערגלייכען מאַלעגאָריען אונד פֿערזאָניפֿיקאַטיאָנען קאָממען אים תלמוד הייפֿיג פֿאָר אונד זאָללען בלאָס צו איינקלייראונגען מאָראַליטער לעהרען דיענען. רער איבערזעטצער.

אמר רבי עקיבא תמה אני אם יש בדור הזה שמקבל תוכחות. אמר רבי יוחנן בן נורי מעיד אני עלי שמים וארץ שהרבה פעמים לקה עקיבא בן יוסף ע"י שהייתי קובל עליו לפני ר"ג וכ"ש שהוסיף בי אהבה לקיים מה שנאי (משלי ט') הוכח לחכם ויאהבך. למדנו שהמוכיח לחבירו זוכה ומזכה שיתחרט חבירו על מה שעבר ויאשר דרכו מכאן ואילך. אבל החנף אשר רואה שהולך חבירו בדרך לא טובה. ולא די לו שאינו מוכיחו. אלא שמחליק לו בלשונו לאמור בשורה אחרה נוהג ולא פעלת און. מסבב מכשולות רבים. עובר על הוכח תוכיח. ונעשה מדוברי כזב. וגורם לזה שאינו מתנחם מרעתו. ולא עוד אלא שישנה וישלש באולתו. בראות שתי

דיעס איזט צו ענטנעהמען אויס דעם היינצוגעפיגטען ווארטע תוכיח (דוא זאללסט יעדענפאללס צורעכטוויזען*) !). דא נון דיעזער אויסדרוק אויך זא געדייטעט ווערדען קאננטע, דאס דיא צורעכטוויזונג ביז צור בעשאמונג געטריעבען ווערדען קאננטע, זא הייסט עס פערנער: דוא זאללסט דיר זיינעטוועגען קיינע פערזינדיגונג צוציעהען. איינע טראדיטיאן לויטעט: רבי טרפון זאגטע איינסט: איך זאלל עס וואונדערן, אב עס אין יעטציגער צייט יעמאנדען גיעבט, דער געאייגנעט ווארע, צורעכטצווייזען; דען זאגטע יעמאנד צו זיינעם נעכסטען: נים דען שפאן אויס דיינען צאהנען, זא ווירדע דיעזער איהם אנטווארטען קאננען: נים דוא דאך דען באלקען אויס דיינען אויגען (ד. ה. בעססערע ערסט דיך זעלבסט, בעפאהר דוא אנדערע בעססערן וויללסט, עס קאממט דיר ניכט צו, קליינע פעהלער ביא אנדערן צו ריגען, וועהרענד אן דיר זעלבסט ווייט גראססערע צו ריגען זינד). רבי אלעזר, זאהן עזריה'ס, זאגטע: איך זאלל עס וואונדערן, אב עס אין דיעזער צייט יעמאנדען גיעבט, דער דאס צורעכטוויזען פערשטטינדע, (דער דיא ריכטיגע מיטטע צו טרעפפען וויססטע צווישען פריינדליכער בעלעהרונג אונד אינזאלענטער בעשימפפונג). רבי עקיבא ענדליך זאגטע: איך זאלל עס וואונדערן, אב עס יעטצט איינען מענשען גיעבט, דער צורעכטוויזונג אננעהמע. דאראוף ערצאהלטע רבי יוחנן, זאהן נורי: איך רופע הימעל אונד ערדע צו צייגען אן, דאס עקיבא, זאהן יוסף'ס, אויף איינע אנקלאגע ביא רבי גמליאל זעהר אפט בעשטראפט ווורדע, אונד איך נור אום זא מעהר ליעב געוואן, דעם טריפטפערזע געמאס: שטראפע דען ווייזען אונד ער ווירד דיך ליעבען (משלי ט', ח'). אויס דעם אללעם איזט צו ערזעהען, דאס וועד זיינען נעכסטען צורעכטווייזט, ניכט נור זיך זעלבסט איין פערדיענסט ערווירבט, זאנדערן אויך אנדערן צו עטוואס פערדיענסטליכעם פערהילפט, אינדעם דער צורעכטגעוויזענע פעראנלאסט ווירד, דאס בעגאנגענע אונרעכט צו בערייען אונד פיר דיא צוקונפט זיינען וואנדעל צו פערבעססערן; דער שמייכלער אבער, וועלכער זיינען נעכסטען אויף שלעכטעם וועגע וואנדעלן זיעהט, אונד ניכט נור דענזעלבען ניכט צורעכטווייזט, זאנדערן אויך אבענדריין איהם שמייכעלט אונד צו איהם שפריכט: „דיינע אויפפיהרונג איזט טאדעללאז; אונד דוא טהוסט ניכטס אונגערעכטעס", ברינגט פיעלע איבעל צוועגע; ער איבערטריטט נעהמליך צופארדערסט דאס געבאט: דוא זאללסט דיינען נעכסטען צורעכטוויזען; דאן מאכט ער זיך צום ליגנער; דאן האלט ער זיינען נעכסטען פאן דער בערייאונג זיינער זינדען צוריק, יא פעראנלאסט זאגאר, דאס דערזעלבע זיין אונרעכט אפט

*) זאלכע פלעאנאסטישע אויסדריקקע ווערדען פאם תלמוד זעהר הייפיג אלס איינע פערשטארקונג דער בעדייטונג אויסגעלעגט. דער איבערזעטצער.

הנאות. האחד שמשביע תאותו. והשני כי מהללים אותו. וגורם לאחרים הרואים שמהללים אותו שישובו לדרך זה. ועל זה נאמר (משלי כ״ח) עוזבי תורה יהללו רשע. רוצה לומר שלולי שעזבו את התורה לא יהללו העובר על דבריה: וראוי לירא את דבר ה׳ למסור עצמו בסכנה. ואל יכבד על ראשו עון פלילי כזה. כי אין לנו גדול מהמלך. ועם כל מוראו ידענו מה שאמרו ז״ל מה שנתחייבו ישראל על שהחניפו לאגריפס המלך. כדגרסינן במסכת סוטה (דף מ״א). אגריפס המלך עמד וקבל וקרא עומד ושבחוהו חכמים. וכשהגיע לפסוק (דברים י״ז) לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא. זלגו עיניו דמעות. אמרו לו לא תירא אגריפס המלך אחינו אתה. משום רבי נתן אמרו באותה שעה נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה מפני שהחניפו לאגריפס. וא״ר שמעון בן חלפתא מיום שגברה אגרופת של חנופה. נתעוותו הדינין ונתקלקלו המעשים. ואין אדם יכול לומר לחברו מעשי גדולים ממעשיך. למדנו מכאן שאפילו למלך שמוראו גדול. נתחייבו ישראל מפני שהחניפוהו. לפי שהיה להם לירא יותר ממלך

ווידערהאָלט, אינדעם ער נון איינען דאָפפעלטען גענוס האַט, נעהמליך זיינע לוסט צו שטיללען אונד נאָך אָבענדריין דאַפיר געלאָבט צו ווערדען; אויך איזט ער אורזאַכע, דאַס אַנדערע, וועלכע איהן לאָבען העָרען, זיינע נאַכאַהמער ווערדען. אויף איינען זאָלכען איזט דער פערז אַנווענדבאַר: „ווער זעלבסט דאַס געזעטץ פערלאָססט, ריהמט דען אונגערעכטען“ (משלי כ״ח, ד׳.), ד. ה. פערליעססע איין זאָלכער ניכט זעלבסט דאַס געזעטץ, זאָ ווירדע ער דעניעניגען ניכט ריהמען, דער עס איבערטריטט. דעראָהנעט זאָלל מאַן גאָטט פירכטען אונד זיך ליעבער געפאַהרען אויסזעטצצען, אַלס איינע זאָלכע זינדע (דער שמייכעלייא) אויף זיך לאַססען. וואַהרליך! עס גיעבט דאָך ניכטס העָהערעס, אַלס איינען קעָניג אונד טראָטץ דער איינעס זאָלכען שולדיגען עהרפורכט זעהען וויר אויס דעם בעריכטע דער ראַבבינען, וועלכע שטראַפע דיא איזראַעליטען ערליידען מוסטען, וויל זיא דעם קעָניגע אגריפפס געשמייכעלט האַטטען; וויא בעריכטעט ווירד אים טראַקטאַט סוטה (פאָל. מ״א.): דער קעָניג אגריפפס שטאַנד אויף, איבערנאַהם דאַס געזעטצעסעקסעמפלאַר אונד לאַז דאַרין שטעהענד, וואַס פאָן אַנדערן קעָניגען זיטצענד געשאַה, וואַס דיא געלעהרטען זעהר לאָבליך פאַנדען, אַלס ער נון צו דער שטעללע קאַם: דוא דאַרפסט קיינען קעָניג איבער דיך זעטצען, דער איין אויסלענדער אונד ניכט דיין ברודער איזט, דאַ ראַננען איהם טהרעָנען אויס דען אויגען; — אַללײן מאַן זאַגטע צו איהם: פירכטע ניכטס, אגריפפס! דוא ביזט יאַ איין דער טהאַט אונזער ברודער! (ד. ה. פאָן מוטטער זייטע). היערצו בעמערקטע רבי נתן: אין דיזעם אויגענבליקקע לאַגען זיך דיא איזראַעליטען דאַס פערדערבען צו, וויל זיא דען אגריפפס געשמייכעלט האַטטען. גלייכערמאַסען זאַגטע רבי שמעון, זאָהן דעס חלפתא: זייטדעם דיא שמייכעלייא איבערהאַנד גענאָממען, ווירד דאַס רעכט פערדרעהט, זינד דיא האַנדלונגען פערדאָרבען אונד קיין מענש קאַן מעהר צו דעם אַנדערן שפרעכען: מיינע האַנדלונגען זינד בעססער אַלס דיא דייניגען. היעראויס לערנען וויר אַלזאָ, דאַס בייא דער עהרפורכט, וועלכע דיא איזראַעליטען איהרעם קעָניגע שולדיג וואַרען, זיא דעננאָך איינע זינדע בעגינגען, דאַס זיא איהם שמייכעלטען, אַנשטאַטט איינע נאָך גרעָסערע

מלכי המלכים הקב״ה. כמו שנאמר (דברים א׳) לא תגורו מפני איש. וכ״ש המחניף לחברו שאינו מתיירא ממנו. שוח נמנה עם כת שקרים וכת חנפים. ומסבב רעות רבות לאותו שמחניף. ועל כן ההולך בדרך טובה יוכיח לחברו. ואל יחניפהו ויהיה זוכה ומזכה את הרבים:

(מה) **פרק שני.**

אלו החנפים שמחניפים לרשעים כדי שיכבדום או ליהנות מהם. או שנפשם הרעה איותה רע ומתאוים למטעמים מרים ומואסים במתוקים מחריבים את העולם. והקב״ה שונאן. כדגרסי׳ במסכת פסחים (דף קי״ג). שלשה הקב״ה שונאן. המדבר אחד בפה ואחד בלב וכו׳. כדאיתא למטה בכלל רביעי. ועונשן גדול. כדגרסינן במסכת סוטה (דף מ״א). אמר ר׳ אלעזר כל אדם שיש בו חנופה מביא אף לעולם שנאמר (איוב ל״ו) וחנפי לב ישימו אף לא ישועו כי אסרם. (פירש״י ז״ל כשיכלו עליהם יסורין לא מועיל להם שועה). ואמר רבי אלעזר כל אדם שיש בו חנופה אפי׳ עוברין שבמעי אמן מקללים אותו. שנאמר (משלי כ״ד) אומר לרשע צדיק אתה יקביהו עמים

עהרפורכט פאָר דעם קאָניג אַללער קאֶניגע צו האַבען, וויא עס הייסט: פירכטעט אייך פאָר ניעמאַנדעם! (דברים א׳, י״ז.). אום זאָ שטראֶפליכער איזט עס, יעמאַנ־דעם צו שמייכלען, פאָר דעם מאַן זיך ניכט צו פירכטען האַט אונד אום זאָוועניגער, אַלס מאַן דעם, דעם מאַן שמייכעלט, פיעלפאַכע איבעל צוציעהט. ווער מאַלזאָ דען רעכטען וועג איינשלאַגען וויל, ווייזע זיינען נאֶכסטען צורעכט, אונד שמייכלע איהם ניכט, וואָדורך ער זעלבסט זיך איין פערדיענסט ערווירבט אונד צוגלייך בייא אַנ־דערן דיא טוגענד בעפאָרדערט.

צווייטעס קאַפיטעל.

דיא שמייכלער, וועלכע דען אונגערעכטען שמייכלען, אום פאָן איהנען געעהרט צו ווערדען, אָדער איירגענד איינען פאָרטהייל פאָן איהנען צו ערלאַנגען, אָדער וואָהל גאַר אויס ווירקליכער לוסט אַם באֶזען, אינדעם זיא מעהר געשמאַקק אַן דעם ביט־טערן (דער שמייכעלייא) אַלס אַן דעם זיסען (דער וואַהרהייט אונד אויפריכטיגקייט) פינדען, ריכטען דיא וועלט צו גרונדע אונד ציעהען זיך דען גאֶטטליכען האַס צו, וויא געלעהרט ווירד אים טראַקטאַט פסחים (פאָל. קי״ג.): דרייאערלייא מענשען האַסט גאָטט: דעניעניגען, דער מיט דעם מונדע אַנדערס שפריכט, אַלס ער אים הערצען דענקט, אונד זאָ ווייטער וויא ווייטער אונטען אים פיערטען טיטעל אַנגע־פיהרט ווירד. דאַהער איזט אויך דיא שטראַפע דער שמייכעלייא זעהר גראָס, וויא געלעהרט ווירד אים טראַקטאַט סוטה (פאָל. מ״א.): רבי אלעזר זאַגטע: איין מענש, וועלכער זיך דער שמייכעלייא היינגיעבט, פיהרט דען גאֶטטליכען צאָרן הער־בייא איבער דיא וועלט, וויא עס הייסט: דיא שמייכלער פיהרען דען צאָרן הערבייא, איהר פלעהען ניטצט איהנען ניכטס, ווען איטגעטיקק זיא טריפפט. פערנער זאַגטע רבי אלעזר: איין מענש, וועלכער זיך דער שמייכעלייא בעפלייסיגעט, ווירד פאָן דער פרוכט אים מוטטערלייבע פערפלוכט, וויא עס הייסט: ווער צום אונגערעכטען שפריכט: דוא ביזט גערעכט: יקבוהו עמים יזעמוהו לאומים, נון בעדייטעט יקבוהו ניכט אַנ־דערס אַלס פלוכען, וויא עס הייסט: מה אקב לא קבה אל (וויא זאָלל איך איהן פלוכען,

יועטוהו לאומים. ואין יקבוהו אלא קללה. שנאמר (במדבר כ"ג) מה אקוב לא קבה אל. ואין לאומים אלא עוברין. שנא' (בראשית כ"ה) ולאום מלאום יאמץ. וא"ר אלעזר כל אדם שיש בו חנופה נופל בגיהנם. שנא' (ישעיה ה') הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע. מה כתיב בתריה. לכן כאכול קש לשון אש וחשש להבה ירפה וגו'. וא"ר אלעזר כל אדם המחניף לחברו לסוף נופל בידו. ואם אינו נופל בידו נופל ביד בנו. ואם אינו נופל ביד בנו נופל ביד בן בנו. שנא' (ירמיה כ"ח) ויאמר ירמיה הנביא אל חנניה הנביא וגו'. אמן כן יעשה ה'. וכתיב (שם ל"ז) ויהי הוא בשער בנימין ושם בעל פקדות ושמו יראייה בן שלמיה בן חנניה ויתפש את ירמיהו הנביא לאמר אל הכשדים אתה נופל וכתיב ויקצפו השרים על ירמיהו וגו'. ואר"א כל עדה שיש בה חנופה מאוסה כנדה. שנאמר (איוב ט"ו) כי עדת חנף גלמוד. שכן בכרכי הים קורין לנדה גלמודה. מאי גלמודה גמולה דא מבעלה. וא"ר אלעזר כל עדת שיש בה חנופה לסוף גולה כתיב הכא גלמוד וכתיב התם (ישעי' מ"ט) שכולה וגלמוד' גולה. ועוד אז"ל כל המחניף לחברו לשים כבוד לסוף נפטר ממנו בקלון ונמצא שאינו מחניפו אלא לפי שהוא נאה למוגו כמו שאמרו לא לחנם הלך הזרזיר אצל העורב אלא מפני שהוא

ווען גאָטט איהן ניכט פֿלוכט?), לאומים אַבער בעדייטעט דיא פרוכט אים מוטטער-לייבע, וויא עס הייסט: ולאום מלאום יאמץ (דיא איינע פֿרוכט ווירד שטאַרקער זיין אַלס דיא אַנדערע) (בראשית כ"ה, כ"ג). פֿערנער זאַגטע רבי אלעזר: ווער דאַ שמייכעלט, קאָממט אין דיא העללע, וויא עס הייסט: וועהע דענען, וועלכע דאַס בעזע גוט הייסען אונד דאַס גוטע בעזעס נעננען (ישעיה ה', כ'.), וואָרויף עס דען ווייטער הייסט (פֿ. כ"ד.): וויא דאַס פֿייער דאַס שטרויה, דיא פֿלאַממע דיא שטאָפּפּעל פֿערצעהרט, או. ז. וו. פֿערנער זאַגטע רבי אלעזר: ווער זיינעם נעכ-סטען שמייכעלט, פֿעללט אַם ענדע אין דעססען געוואַלט; פֿעללט ער אויך ניכט אין דעססען געוואַלט, זאָ פֿעללט ער אין דיא געוואַלט דעססען זאָהנעס, אונד פֿעללט ער אויך ניכט אין דיא געוואַלט דעס זאָהנעס, זאָ פֿעללט ער אין דיא געוואַלט דעס ענקעלס. עס שפּראַך דער פּראָפֿעט ירמיה צו דעם פּראָפֿעטען חנניה: או. ז. וו. עס ווערדע וואַהר! דער עוויגע טהוע אַלזאָ! (ירמיה כ"ח, ו'.), אונד דאַן הייסט עס (דאַז. ל"ז, י"ג.): ער (ירמיה) וואַר אים טהאָרע בניאמין, וואָזעלבסט איין בעפֿעהלסהאַבער וואַר, דעססען נאַמען יראייה, זאָהן דעס שלמיה, זאָהן דעס חנניה (אַלזאָ דער ענקעל דעססען, דעם ירמיהו געשמייכעלט האַטטע,) דיעזער ערגריף דען ירמיהו אונד שפּראַך: דוא װיללסט דען קאַלדעערן אויסגעליע-פֿערט ווערדען, אונד דאַן הייסט עס פֿערנער (פֿ. ט"ו.): דיא הערען צירנטען דעם ירמיהו, או. ז. וו. זעלבסט איינע גאַנצע געמיינדע, זאַגטע רבי אלעזר, זאָלל ניכט שמייכעלן, אונד זאָ ווייטער. ווער זיינעם נעכסטען שמייכעלט, זאַגען אונזערע לעהרער פֿערנער, ווירד אַם ענדע מיט שאַנדע דאַפֿאָן קאָממען, אונד עס צייגט זיך אַלסדאַן, דאַס ער איינעם געשמייכעלט, דער זיינער ווירדיג וואַר, וויא דאַס שפּריכוואָרט זאַגט: ניכט אומזאָנסט געהט דיא קראָהע צום ראַבען, זיא האָלט זיך צו איהרער גאַטטונג; אונד וויא זיראַך זאַגט: יעדער פֿאָגעל האַלט זיך צו

מינו. ואמרו כל עוף למינו ישכון וכל אדם לדומה לו: ועוד חשוו החנופה לגסות הרוח. כדגרסי׳ בסנהדרי׳ (דכ״ד). כתיב (זכרי׳ ה׳) ואשא עיני וארא והנה שתים נשים יוצאות ורוח בכנפיהם ולהנה כנפים ככנפי החסידה ותשנה את האיפה בין הארץ ובין השמים ואומר אל המלאך הדובר בי אנה המה מוליכות את האיפה ויאמר אלי לבנות לה בית בארץ שנער. אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי. זו חנופה וגסות הרוח שירדו לבבל: ובעון החנופה הקב״ה שופך חמתו על הארץ. שנאמר (ישעיה ט׳) על כן על בחוריו לא ישמח ה׳ ואת יתומיו ואת אלמנותיו לא ירחם כי כלו חנף ומרע וגו׳: ואע״ג דאמרינן בסוטה (דף מ״א). אמר רבי יהודה בר מערביא ואיתימא רבי שמעון בן פזי. מותר להחניף את הרשעים בעולם הזה. שנא׳ (ישעיה ל״ב) לא יקרא עוד לנבל נדיב ולכילי לא יאמר שוע. מכלל דבעולם הזה שרי. ר״ל אמר מהכא (בראשית ל״ג) כראות פני אלהים ותרצני. ופליגא דרבי לוי. דאר״ל משל דיעקב ועשו לאדם שזימן את חברו לסעודה. וידע בו שמבקש להרגו. אמר טעמתי תבשיל זה ודומה לאותו שטעמתי בבית המלך. אמר ידע ליה מלכא לחאי מסתפינא למיקטליה. כל זה אינו מדבר שישבח לו תמרות הרעות שנוהג בם כי בזה כבר אמרו שיש בו כמה חטאים. אבל מה שאמרו מותר להחניף הוא. שאע״פ שאסור לכבד את הרשעים לפי שהם שונאי השם. כדכתיב (תהלים ט״ו) נבזה בעיניו נמאס. ר״ל שראוי לגור באהל השם ולשכון בהר קדשו. מי שמבזה לאותו שהוא נמאס בעיני השם שוהו הרשע. ומכבד את יראי השם אבל לא

זיינעם אונד יעדער מענש זיך צו זיינעסגלייכען. אויך פערגלייכען דיא רבבי־
נען דיא שמייכעלייא מיט דעם הָאכמוטה, וויא געלעהרט ווירד אין סנהדרין
(פאָל. כ״ד.): עס הייסט: איך ערהאָב מיינע אויגען אונד זאַה צווייא פרויען הינ־
אויסגעהען, דער ווינד וואַר אין איהרען פליגעלן (דען זיא האַטטען פליגעלן, וועלכע
דענען דעס שטאָרכעס גליכען) אונד טרוגען דאַס עפאַ צווישען דער ערדע אונד
דעם היממעל, אונד איך שפּראַך צו דעם ענגעל, דער מיך אַנרעדעטע: וואָהין
ברינגען דיעזע דאַס עפאַ? אונד ער שפּראַך: זיך איין הויז צו בויען אים לאַנדע
שנער, (זכריה. ה׳, ט׳.). דיעזעביידען פרויען, זעטצט רבי יוחנן אים נאַ־
מען דעם רבי שמעון, זאָהן יוחאי, ערלייטערנד הינצו, זינד דיא שמייכעל־
לייא אונד דער האָכמוטה, וועלכע נאַך בבל מיט היגאונטער קאַמען, דען
וועגען דער שמייכעלייא גאָס גאָטט זיינען צאָרן אויס איבער דאַס (הייליגע) לאַנד,
וויא עס הייסט: דאַרום פרייט זיך גאָטט זיינער יינגלינגע ניכט, ערבאַרמט ער
זיך זיינער וואַיזען אונד וויטטווען ניכט, וויל עס פאָללער שמייכלער אונד איבעל־
טהאָטער איזט. צוואַר הייסט עס אים טראַקטאַט סוטה (פאָל. מ״א.), דאַס עס
געשטאַטטעט איזט, צוויילען דעם אונגערעכטען צו שמייכלען; אַלליין מאַן פערשטעהט
קיינעסוועגעס היעראונטער, דאַס עס ערלויבט זייא, דיא לאַסטער איינעס זאָלכען
גוט צו הייסען, וואַס אין דער טהאַט זעהר שטראָפליך וועהרע; פיעלמעהר ווירד נור
דאַמיט געמיינט, דאַס מאַן זאָלכען באָזען מענשען, וועלכע דיא געוואַלט אין איהרען

לרשעים. ועכ"ז אמר החכם כי הרשעים שידם תקיפה והשעה משחקת להם. מותר לכבדם מיראתם כמו לאנשי זרוע. אבל לא מאהבתו אותם. וגם אם יתיירא שיזיקוהו מותר להחניפם כדי שלא יהרגוהו. לקיים מה שנאמר (ויקרא י"ח) וחי בהם ולא שימות בהם. כמו שמצינו שעשה יעקב לעשו. כדגרסינן בפר"א (פרק ל"א). ולקח יעקב את כל מעשר קניינו ושלח ונתן לעשו ביד עבדיו. אמר להם אמרו כה אמר עבדך יעקב. אמר ליה הקב"ה עשית הקדש חול. אמר לפניו רבונו של עולם אני מחניף לרשע בשביל שלא יהרגני. מכאן אמרו מחניפין לרשעים בעולם הזה מפני דרכי שלום. וסימנך מאהב"ה ראשי תיבות מחניפין את הרשעים בעולם הזה. ר"ל הסימן מאהבת כדי שיהא חי לקיים מצותיו של בוראו. אבל כל מי שיש יכולת בידו למחות. ומוחה ונוקם נקמת ה' מהרשעים בעולם הזה. הקב"ה כורת עמו ברית ולזרעו אחריו כמו שעשה לפנחס:

החלק השני.

ברברי אונאות. ויש בו שני פרקים.

פרק ראשון. (מו)

יש בני אדם שכל דעתם שטופים בתחבולות. ולרמות לחבריהם בהראות

האַנדלען האַבען אונד דענען פיר דען אויגענבליק דאַס גליק גינסטיג איזט, האָהע אַכטונג בעצייגען זאָללע, אַבער ניכט, זיא צו ליעבען, בעזאָנדערס אום אַן זיך איה=נען געטטאיידיג צייגען, ווען צו בעזאָרגען שטעהט, דאַס זיא אונס אַנס לעבען געהען, דעם געבאָטע געמעס: דוא זאָללסט דאַדורך (דורך דיא בעאָבאַכטונג דער געטטלי=כען געבאָטע) דיין לעבען ערהאַלטען (ויקרא. י"ח, ה'.); דוא זאָללסט דיר אַבער ניכט, פיגען דיא ראַבבינען הינצו, דאַדורך דען טאָד צוציעהען, פיעלמעהר זאָללען וויר היערין דעם פאַטריאַרכען יעקב נאַכאַהמען, וויא ער זיך געגען עשו בע=נאַהם, וויא געלעהרט ווירד אין דעם ווערקע פרקי ר' אליעזר, אים איילפטען קאַ=פיטעל: יעקב נאַהם דען צעהנטען טהייל זיינעס פערמעגענס אונד שיקקטע איהן דעם עשו דורך זיינע קנעכטע צו, אונד בעפאַהל דיעזען, דעם עשו צו זאַגען: זאָ לעסט דיר דיין קנעכט יעקב זאַגען; דיעזע ערניעדריגונג נאַהם גאָטט דעם פאַטריאַרכען איבעל אונד שטעללטע איהן דעסהאַלב צור רעדע; מאַללין דער פאַטרי=אַרך אַנטוואָרטעטע: איך שמייכלע דעם גרויזאַמען, דאַמיט ער איך ניכט אומברינ=גע. ווער אַבער דיא מאַכט אין האַנדלען האַט, דיא אונגערעכטען פאָן איהרען אונ=גערעכטיגקייטען צוריקקצוהאַלטען, אונד טהוט דיעזעס אויס פראָממען אייפער, דער טריטט דאַדורך מיט גאָטט אין איין בינדניס פיר זיך אונד זיינע נאַכקאָממען, וויא דיעס בייא פינחס דער פאַלל וואַר (במדבר כ"ה, י"א, י"ב, י"ג).

צווייטע אַבטהיילונג.

ערסטעס קאַפּיטעל.

עס גיעבט מענשען, וועלכע פאָן ליסטיגען געדאַנקען גאַנץ ערפיללט זינד אונד

להם שמכבדים אותם. ואין כוונתם אלא לגנוב דעתם. בחשבם שהדברים נסתרים ולא יודעו לבני אדם ואינם רואים כי כל לבבות דורש השם. ומעניש יותר על גניבות דעת מעל גניבות ממון. שזה בגופו וזה בממונו. ולפי שהושב שגונב דעת של מעלה שרואה הכל. אמרו עליו שהוא כאלו גונב דעת עליון. כדגרסי' בתוספתא. ז' גנבים הם ואלו הם. גונב דעת הבריות. והמסרהב בחברו להאריחו ואין בלבו לקרותו. והמרבה לו בתקרובת ויודע בו שאינו מקבל. והפותח לו חביות שמכורות לחנוני. והמעוות במדות. והמשקר במשקולו'. והמערב חומץ בשמן. וכל הגונב דעת הבריות כאלו גונב דעת עליונה. וגם המראה לבני אדם שעושה דברים לכבדם ואינו כן נקרא גונב דעת הבריות. כדגרסי' במועד קטן (דף כ"ו). היוצא בבגד קרוע לפני המת הרי זה גוזל את החיים ואת המתים. רשב"ג אומר האומר לחבירו וכו'. וגרסי' נמי בפרי' גיד הנשה (דף צ"ד). אמר שמואל אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של גוי. והא דשמואל לאו

נור דאַרויף דענקען, איהרע נעבענמענשען צו טייטען, זאָ דאַס זיא דען אַנשיין גע־
בען, אַלס ערצייגטען זיא איהנען עהרע, וואָהרענד איהרע וואַהרע אַבזיכט איזט,
זיא צו בעטריגען, אינדעם זיא גלויבען, דאַס יאַ ניעמאַנד איהרע געדאַנקען ערראַ־
טהען קאָננע; זיא זעהען אַבער ניכט איין, דאַס גאָטט דיא הערצען ערפאָרשט
אונד דאַס שטעהלען דער איינונג (דיא טייטונג) שטרענגער בעשטראַפט, אַלס דען
דיעבשטאַהל, אינדעם יענעס אַן דער פערזאָן, דיעזעס אַבער נור אַן איהרעם געל־
דע בעגאַנגען ווירד; דאַ נון אַבער איין זאָלכער טייטער גלויבט, דאַס אַללזעהענדע
וועזען צו טייטען, זאָ נעננען אונזערע ראַבבינען איין זאָלכעס פערפאַהרען איינען דיעב־
שטאַהל, אַן דער אַללוויססענהייט בעגאַנגען, וויא געלעהרט ווירד אין דער תוספתא:
זיעבענערלייא דיעבע גיעבט עס: איינען דיעב, וועלכער דיא אַללוויססענהייט צו בע־
שטעהלען (צו טייטען) גלויבט; איינען, וועלכער יעמאַנדען צו טיטע דרינגענד איינ־
לאַדעט, אָהנע עס ערנסט צו מיינען; איינען, דער יעמאַנדעם געשענקע אַנביעטעט,
פאָן דעם ער וויס, דאַס ער קיינע אַננעהמע; איינען, דער איין פאַס (וויין) אַנ־
בריכט, (גלייכזאַם אַלס טהאָטע ער עס אויס בעזאָנדערער אַכטונג), דאַס אין דער
טהאַט בערייטס פערקויפט איזט; איינען, דער אונריכטיגעס מאַאַס, פאַלשעס גע־
וויכט גיעבט, אָדער עססיג איט אָהל פערמישט; ווער אַבער דיא מענשען טייטשט,
ווירד בעטראַכטעט, אַלס וואָללטע ער דיא אַללוויססענהייט טייטען; אויך דריטטענס,
וועלכער זיך שטעללט, אַלס טרעפפע ער אַנשטאַלטען, דעם מענשען עהרע צו בעציי־
גען, אָהנע עס ערנסטליך צו מיינען, ווירד אַלס איין בעטריגער בעטראַכטעט, וויא גע־
לעהרט ווירד אים טראַקטאַט מועד קטן (פאָל. כ"ו.): ווען איינער פאָר דער לייכע
אין איינעם צעררייססענען קליידע הערגעהט, (אום איינען אַנשיין פאָן טרויער צו
געבען), דער ווירד בעטראַכטעט, אַלס בעטריבע ער דיא לעבענדען אונד דיא
טאָדטען. רבי שמעון, זאָהן גמליאל, זאַגטע: ווער יעמאַנד צו זיינעם נאָכסטען
שפריכט, א. ז. וו. אויך ווירד געלעהרט אים טראַקטאַט חולין (פאָל. צ"ד.):
שמואל מייסטערטע: עס איזט שטראַפליך, אירגענד איינען מענשען, זייא עס אויך
איין היידע, צו הינטערגעהען, וויא וואָהל דיעזע מייסטערונג ניכט דורך וואָר־
טע, זאָנדערן דורך איינע האַנדלונג (דיעזעס געלעהרטען) זיך קונד גאַב. שמואל

בפי' איתמר אלא מכללא איתמר. דשמואל הוה עבר במברא (פי' ספינה דהנה מעוברין בה המים). א"ל לשמעיה פייסיה למבורייה אזל פייסיה. ואיקפד שמו' מ"ט איקפד אמר אביי תרנגולת טרפה הואי ויהבה ניהלי בסר דשחוטת (פי' טרפה בחזקת שחוטה). רבא אמר אנפקיא (פי' יין גלתי מזוג) א"ל לאשקויי ואשקיה מזיגא. תניא רמ"א אל יסרהב אדם בחברו לסעוד אצלו ויודע בו שאינו סועד. ולא ירבה לו בתקרובת ויודע בו שאינו מקבל. ואל יפתח לו חביות המכורות לחנוני אלא א"כ הודיעו. ואל יאמר לו סוך שמן מפך ריקן מפני שמטעהו. ואם בשביל כבודו הרי זה מותר. ת"ר לא ילך אדם לבית האבל ובידו לגין המתקשקשת ולא ימלאנו מים מפני שמטעהו. ואם יש שם חבר עיר הרי זה מותר. ולא ימכור אדם לחברו סנדל של מתה בגלל שחוטה מפני שני דברים. א' שמטעהו. ב' מפני הסכנה. ולא ישגר אדם לחברו חבית של יין ושמן צף על פיה. ומעשה באחד ששיגר לחברו

נעהמליך ווַאר איינסט איבער איינען פֿלוס געפֿאַהרען אונד זאַגטע צו זיינעם פֿאַמולוס: געהע הין אונד בעפֿריעדיגע דען פֿאָהרמאַן; דיעזער גינג צוואַר הין אונד בעפֿריעדיגטע דען פֿאָהרמאַן, אַבער שמואל וואַר איבער איהן אויפֿגעבראַכט. וואַרום, פֿראַגט דער תלמוד, וואַר ער אויפֿגעבראַכט? אביי זאַגטע: וויל דער פֿאַמולוס (דעם פֿאָהרמאַן) איין קרעפּירטעס הוהן פֿיר איין געשלאַכטעטעס גאַב; רבא זאַגטע, וויל ער איהם געמישטען וויין פֿיר אונגעמישטען גאַב. איינע טראַדיציאָן לויטעט: רבי מאיר זאַגטע: ניעמאַנד זאָלל זיינעם נעכסטען אַנליעגען, ביי איהם צו שפּייזען, ווען ער איהם פֿאָראויס וויס, דאַס ער דיא איינלאַדונג ניכט אַננעהמען ווירד, אויך זאָלל ער איהם קיינע געשענקע אַנביעטען, ווען ער וויס, דאַס ער קיינע אַננימט; אויך זאָלל ער פֿערקויפֿטע פֿעססער (צום וויין) ניכט אַנברעכען, עס מיסטע דען זיין, דאַס ער איהם דען געשעהענען פֿערקויף פֿריהער אַנזייגט; אויך זאָלל ער ניכט צו איהם זאַגען: שמיערע דיך מיט אֶהל אויס דיעזעם געפֿעססע, ווען דיעס אין דער טהאַט לעער איזט; וויל מאַלע זאָלכע האַנדלונגען בעטריגעריטע זינד; געשיעהט עס אַבער ווירקליך אויס אַכטונג, דאַן איזט עס ערלויבט. פֿערנער לעהרען דיא ראַבבינען: עס זאָלל ניעמאַנד מיט לעערען געפֿעססען צו איינעם לייטראַגענדען געהען, (דאַמיט מאַן גלויבע, ער ברינגע דעם לייטראַגענדען וויין אַלס געשענק), אויך זאָלל ער זיא ניכט מיט וואַססער פֿילען, וויל זאָלכע האַנדלונגען טייוּשונגען זינד; נור דאַן איזט זאָ עטוואַס ערלויבט, ווען איינע גראָסע מענגע לייטע זיך געראַדע ביי דעם לייטראַגענדען בעפֿינדען, (וויל עס דאַן אַלס איינע דעם לייטראַגענדען געלטענדע עהרענבעצייגונג בעטראַכטעט ווירד). אויך זאָלל ניעמאַנד איינען סנדל, פֿאָן דעם לעדער איינעס געפֿאַללענען פֿיעהעס געפֿערטיגט, אַן זיינען נעכסטען פֿערקויפֿען אונד איהן פֿיר איינען זאָלכען אויסגעבען, דער פֿאָן דעם לעדער איינעס געשלאַכטעטען פֿיעהעס געפֿערטיגעט וועֶרע, אונד צוואַר אויס דאָפּפּעלטעם גרונדע; דען ערסטענס איזט עס איינע טייוּשונג אונד צווייטענס איזט געפֿאַהר דאַביי, (איינען סנדל, אויס דעם לעדער איינעס געפֿאַללענען טהיערעס געפֿערטיגט, צו טראַגען). פֿערנער זאָלל ניעמאַנד זיינעם נעכסטען איין פֿאַס וויין צושיקקען אונד אָבען אֶהל שוויממען לאַססען; דען עס האַט זיך צוגעטראַגען, דאַס יעמאַנד זיינעם נעכסטען איין פֿאַס וויין

חבית של יין ושמן צף על פיה. והלך וזימן אורחים הרבה ונכנס להאכילם ומצאה של יין וחנק את עצמו. ואין האורחים רשאי' ליטול משל לפניהם ליתן לבנו ולבתו של בעל הבית אלא א"כ נטל רשות מבה"ב. מעשה באחר שזימן אורחים בשני בצורת. ולא היה לו מה לתת לפניהם אלא כשעור ג' בצים. בא בנו של בעל הבית נטל אחד מהם חלקו ונתן לו. וכן שני וכן שלישי. בא אביו של תנוק ומצאו שהי' תופס אחד בפיו ושתי' בשתי ידיו. חבטו על גבי קרקע ומת. כיון שראתו אמו עלתה לגג ונפלה ומתה. ואף הוא עלה לגג ונפל ומת. אמר רבי אליעזר בן יעקב על דבר זה נהרגו שלשה נפשות מישראל. ודרכן של חסידים הראשוני' היה שלא היו מניחי' לשום אדם לטעות עמהם בשום דבר אפי' מעצמם. וכן אף על פי שישאר בלבו שיעשה עמו בחסד בחנם. כדגרסי' במכות (דף כ"ד) ודובר אמת בלבבו (תהלים ט"ו) כגון רב ספרא. וכתוב בפי' רש"י שאמרו עליו על רב ספרא שפעם אחד היה לו חפץ למכור והוליכו אצל אדם אחד שהיה חפץ לקנותו. היה מבקש רב ספרא עשרה והיה נותן הקונה שמונה. באותו היום לא הסכים הקונה בדעתו ליתן עשרה ולא רב ספרא ליטול שמונה. לאחר זמן גמר רב ספר' בדעתו ליטול שמונה שהיה צריך למעות.

אונד אֹהל אָבען שווימענד צוגעשיקקט האַטטע; דיעזער לוד זיך נון געסטע איין אונד וואָללטע זיא רעגאַלירען, פֿאַנד עס אַבער מיט וויין געפֿיללט אונד ערווירגטע זיך (פֿאָר שמאַרץ). אויך זאָללען איינגעלאַדענע ניכט פֿאָן איהרען פֿאָרציאָנען נעהמען אונד דעם זאָהנע אָדער דער טאָכטער דעס ווירטהעס געבען; ער מיסטע דען צופֿאָר פֿאָן דעם ווירטהע דיא ערלויבניס דאַצו זיך ערבעטען האַבען. זאָ האַטטע איינסט יעמאַנד צור צייט איינער הונגערסנאָטה זיך געסטע איינגעלאַדען, האַטטע איהנען אַבער ניכטס מעהר פֿאָרצולעגען, אַלס אונגעפֿעהר זאָ פֿיעל, וויא דריי אייער בע-טראַגען. אַלס נון דער זאָהן דעס ווירטהעס העריין טראַט, גאַב איהם יעדער גאַסט זיינע פֿאָרציאָן. אַלס נון דער פֿאַטער דעס קנאַבען דאַצו קאַם אונד בעמערקטע, וויא דער קנאַבע איינע פֿאָרציאָן אים מונדע אונד דיא אַנדערן ביידען אין דען ביי-דען הענדען האַטטע, שלוג ער איהן צור ערדע ניעדער, זאָ דאַס ער שטאַרב. קוים האַטטע דיא מוטטער דיעס בעמערקט, אַלס זיא אויף דאַס דאַך הינאויף גינג, זיך הערונטערשטירצטע אונד טאָדט בליעב; יאַ! דער ווירטה זעלבסט גינג עבענפֿאַללס אויף דאַס דאַך הינויף, שטירצטע זיך הערונטער אונד שטאַרב. אויף דיעזע איינציגע פֿעראַנלאַססונג, ריעף רבי אליעזר, זאָהן יעקב'ס, קאַמען דריי פֿערזאָנען אין ישראל אום דאַס לעבען! דיא פֿראָממען דער פֿאָרצייט גאַבען עס ניעמאַלס צו, דאַס איין מענש זיך אויף אירגענד איינע וויזע אין איהנען אירדע, אָדער גלויבע, איה-נען פֿיר אירגענד עטוואַס דאַנקבאַר צו זיין, ווען זיא עס ניכט ווירקליך פֿערדיענטען. זאָ הייסט עס אים טראַקטאַט מכות (פֿאָל. כ"ד.): „עס הייסט: ער איזט וואַהר-האַפֿטיג אין זיינעם איננערן" (תהלים. ט"ו, י"ב.), דאַפֿאָן גאַב רב ספרא איין ביישפיעל. דיעזער האַטטע נעהמליך איינסט איינע וואַרע צו פֿערקויפֿען אונד בראַכטע זיא איינעם מאַננע, דער זיא קויפֿען וואָללטע; יענער פֿאָרדערטע צעהן גולדען, דיע-זער אַבער וואָללטע נור אַכט גולדען געבען; ביידע וואורדען ניכט איינס אונד גינגען פֿאָן איינאַנדער. איניגע צייט דאַרויף ברויכטע רב ספרא געלד אונד וואַר

וגם הקונה גמר בדעתו ליתן עשרה מפני שהיה צריך לחפץ. הלך הקונה לרב ספרא ומצאו שהיה קורא קריאת שמע המתין עד שסיים. א״ל רב ספרא כלום אתה צריך. א״ל תן לי אדני החפץ והנה לך עשרה כדברך. א״ל רב ספרא לא אטול אלא ח׳ שכבר גמרתי בדעתי ליטול ממנו שמונה ולא יותר. שוב מעשה ברב ספרא שיצא יום אחד חוץ לעיר לטייל עם תלמידיו פגע בחסיד אחד שהיה בא מן הדרך. א״ל לרב ספרא ולמה טרחת טרח כל כך. כסבור שיצא לקראתו להקביל פניו. א״ל רב ספרא לא היתה כוונתי להקביל פניך ולא יצאתי אלא לטייל. נתבייש אותו חסיד. א״ל תלמידיו לרב ספרא למה אמרת לו כל כך. אמר להם ולמה הייתי משקר אמרו לו היה לך לשתוק. אמר להם אלו שתקתי לא הייתי מקיים ודובר אמת בלבבו:

(מז) פרק שני.

יש דברים אחרים אשר הם נכללים באונאת דברים. לפי שהם דברים המסורים ללב המדבר שיוכל להטעות לבני אדם ולומר שאין כוונתו להקלות

דאַהער ענטשלאָססען, דען געגענשטאַנד פיר זעכס גולדען לאָסצושלאַגען; גלייכער=
מאַססען וואַר אויך דער קייפער ענטשלאָססען, פיר דענזעלבען, וויל ער איהן נו=
מעהר נאָטהווענדיג ברויכטע, צעהן גולדען צו געבען, גינג אויך דעמזופאלגע צו
רב ספרא הין, דאַ ער איהן אַבער גראַדע אים לעזען דעס שמע בעגריפפען
פאַנד, וואַרטעטע ער, ביז דערזעלבע פערטיג וואַר. ווינשטעסט דוא עטוואַס פאָן מיר?
פראַגטע רב ספרא; גיעב מיר דען בעוואוסטען געגענשטאַנד הער, אַנטוואָרטע=
טע יענער, דוא זאָללסט צעהן גולדען ערהאַלטען, זאָ פיעל דוא געפאָדערט האַסט;
רב ספרא אַבער זאַגטע: איך נעהמע יעטצט ניכט מעהר, אַלס זעכס גולדען, וויל
איך איך איינמאַל ענטשלאָססען האַבע, ניכט מעהר דאַפיר צו נעהמען. איין אַנדע=
רעס מאַל גינג דערזעלבע רב ספרא אויסערהאַלב דער שטאַדט מיט זיינען שילערן
ספאַציערען, דאַ בעגעגנעטע איהם איין פראָממער מאַן, דער עבען פאָן דער ריי=
זע אַנקאַם. דיעזער (אין דעם גלויבען, דאַס רב ספרא איהם ענטגעגען
קאָממע) פראַגטע יענעם, וואַרום ער זיך ערסט זאָ פיעלע מיהע געגעבען האַבע?
רב ספרא אַבער אַנטוואָרטעטע: איינע אַבזיכט וואַר קיינעסוועגעס, דיר ענט=
געגען צו געהען, פיעלמעהר וואָללטע איך מיך נור איין ווייניג ערגעהען. דאַ דער
פראָממע דאַריבער אין פערלעגענהייט געריעטה, זאָ פראַגטען דיא שילער דעם
רב ספרא איהרען לעהרער, וואַרום ער דעם מאַננע איינע זאָלכע אַנטוואָרט גע=
געבען (אונד איהן ניכט ליעבער ביי זיינער איינונג געלאַססען האַבע)? וויא,
אַנטוואָרטעטע רב ספרא, האַטטע איך איינע ליגע זאַגען זאָללען? דוא האַטטעסט
ווענינגסטענס שווייגען זאָללען, ערוויעדערטען יענע! האַטטע איך געשוויעגען, פער=
זעטצטע רב ספרא, זאָ וואַרע עס איין פערשטאָס געגען יענען פערז געוועזען:
ער איזט וואַהרהאַפטיג אין זיינעם אינגערן.

צווייטעס קאַפיטעל.

עס גיעבט נאָך איינע אַנדערע אַרט פאָן היטערגעהונג דורך וואָרטע, דיא עס
אין זאָפערן איזט, אַלס דיא אַבזיכט יענער וואָרטע דעם רעדענדען אַלליין בעקאַננט

לחבירו. ודעתו להקלות ולשבר לבו. וכל דבר המסור ללב של אדם ואינו נגלה לבן אדם להותירו ולהענישו עליו נאמר בו ויראת מאלהיך. כדגרסינן במציעא (דף נ"ט). תנו רבנן ולא תונו איש את עמיתו (ויקרא כ"ה) באונאת דברים הכתוב מדבר. אתה אומר באונאת דברים או אינו אלא באונאת ממון. כשהוא אומר אל תונו הרי אונאת ממון אמור. הא מה אני מקיים ולא תונו איש את עמיתו באונאת דברים הכתוב מדבר. הא כיצד היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים. היה בן גרים לא יאמר לו זכור מעשי אבותיך. אם היה גר ובא ללמוד תורה לא יאמר לו פה שאכל נבלות וטרפות שקצים ורמשים ילמוד תורה שניתנה מפי הגבורה. היו חלאין באין עליו או יסורין באין עליו או שהיה מקבר את בניו. לא יאמר לו כמו שאמרו חבריו לאיוב הלא יראתך כסלתך תקותך ותום דרכיך. זכור נא מי הוא נקי אבד ואיפה ישרים נכחדו (איוב ד'). אם היו חמרין מבקשין תבואה לא יאמר להם לכו אצל פלוני שמוכר תבואה ויודע בו-

---

ﭏיזט ﭏונד ער דאַהער דיא מענשען טייטען ﭏונד בעהויפטען קאַן, ער האַבע גאַר דיא אַבזיכט ניכט געהאַבט, זיינען נאָכסטען דאַמיט העראַב צו זעטצען, אָבגלייך עס ﭏין דער טהאַט זיינע אַבזיכט ﭏיזט, דיעזע פֿעראָכטליך צו מאַכען ﭏונד צו קראָנקען. בייא זאָלכען געבאָטען אַבער, וואָ עס ﭏויף דיא געזיננונג אַנקאָממט, וועלכע דאָך שטעטס ﭏים ﭏיננערן פֿערבאָרגען ﭏונד ניכט אָפֿפֿענקונדיג ﭏיזט, ﭏום דאַפֿאָר צו וואַרנען, אָדער זיא צו בעשטראַפֿען, קאָממט ﭏין דער שריפֿט (געוואָהנ-ליך דער ﭏויסדרוקק פֿאָר: דוא זאָללסט דיך פֿאָר דיינעם גאָטטע פֿירכטען, (וויי-נור גאָטט דיא געזיננונגען דורכשויט), וויא געלעהרט ווירד ﭏים טראַקטאַט בבא מציעא (פֿאָל. נ"ט.): דיא ראַבבינען לעהרטען: עס הייסט: ﭏיהר זאָללט ﭏיינער דען אַנדערן ניכט קראָנקען (ויקרא כ"ה, י"ז.); היערונטער ﭏיזט דיא קראָנקונג דורך וואָרטע צו פֿערשטעהען; צוואַר ליעסע זיך דענקען, דאַס היער ניכט פֿאָן ﭏיינער קראָנקונג דורך וואָרטע, זאָנדערן פֿאָן ﭏיינער קראָנקונג דיא רע-דע זייא, וועלכע פֿאָן ﭏיינעם (פֿערלעטצטען) געלדאינטרעססע הערריהרט; דאַ אַבער ﭏין ריקקזיכט ﭏיינער קראָנקונג דער לעטצטערן אַרט עס בערייטס הייסט: „ﭏיהר זאָללט ﭏיינאַנדער ניכט ﭏיבערפֿאָרטהיילען,“ (דאַז. פֿ. י"ד.), זאָ קאַן ﭏין דעם (אָבען אַנגעפֿיהרטען) פֿערז: „ﭏיהר זאָללט ﭏיינער דען אַנדערן ניכט קראָנקען“ נור ﭏיינע קראָנקונג פֿערשטאַנדען ווערדען, דיא דורך וואָרטע ענטשטעהט. האַט ז. ב. יעמאַנד בוסע געטהאַן, זאָ זאַגע מאַן צו ﭏיהם ניכט: דענקע אַן דיינע פֿרי-הערן האַנדלונגען; ﭏיזט עס ﭏיין פראָזעליט, וועלכער דאַס געזעטץ ערלערנען וויל, זאָ זאַגע מאַן ניכט צו ﭏיהם: ﭏיין מונד, וועלכער ﭏונרייגע טהיערע געגעססען האַט, וויל ﭏיין געזעטץ שטודירען, דאַס פֿאָן גאָטט געגעבען וואורדע! ווירד יעמאַנד פֿאָן קראַנקהייטען אָדער זאָנסטיגען ליידען היימגעזוכט, אָדער האַט ער זיינע קינ-דער צו גראַבע געטראַגען, זאָ זאַגע מאַן צו ﭏיהם ניכט, וויא דיא פֿריינדע ﭏיוב'ס צו דיעזעם געזאַגט האַבען: דיינע גאָטטעספֿורכט, דיינע האָפֿפֿנונג ﭏונד דיין רעדליכער וואַנדעל זינד יאַ נור טהאָרהייט! בעדענקע דאָך, ווער ﭏיזט ﭏונשולדיג צו גרונדע געגאַנגען? וואַן זינד רעכטשאַפֿפֿענע פֿערניכטעט וואָרדען? (ﭏיוב ד', ו', ז'.). וואָללען עזעלטרייבער געטריידע קויפֿען, זאָ זאַגע מאַן ניכט צו ﭏיה-נען: געהעט דאָרט צו יענעם היין, וועלכער געטריידע צו פֿערקויפֿען האַט, פֿאָן

שלא מכר תבואה מעולם. רבי יהודה אומר אף לא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים. שהרי הדבר מסור ללב ונאמר בו ויראת מאלהיך׃ אמר רבי יוחנן משום רשב״ג גדול אונאת דברים מאונאת ממון. שזה נאמר בו ויראת מאלהיך. וזה לא נאמר בו ויראת מאלהיך. רבי אלעזר אומר זה בגופו וזה בממונו. ורבי שמואל בר נחמני אמר זה ניתן להשבון וזה לא ניתן להשבון. וגרסינן נמי במסכת יומא (דף ע״א) תנו רבנן מעשה בכהן גדול אחד שיצא מבית המקדש. הוו אזלי כולי עלמא בתריה. כיון דחזינהו לשמעיה ואבטליון שבקו לדידיה ואזלו בתרייהו. לסוף אתו שמעיה ואבטליון לאיפטורי מיניה. אמרו ליה ייתי בר אהרן לשלם. אמר להו ייתון בני עממין לשלם. אמרו ליה ייתון בני עממין לשלם דעבדין עובדא דאהרן׃ ולא ייתי בר אהרן לשלם דלא עביד עובדא דאהרן. למדנו גם כן מכאן כמה גדולה אונאת דברים שהיה אומר להם דרך גנאי שהיו בני גרים. וכפי האמת

דעם מאן אבער וייס, דאס ער ניאמאלס געטריידע צו פערקויפען געהאבט. רבי יהודה פיגט נאך הינצו: מאן זאלל זיך ניכט צו איינעם קויפע שטעללען, ווען מאן קיין געלד האט. בייא אללען דערגלייכען דינגען קאממט עס אויף דיא געזיננונג אן, אונד פאן איהנען הייסט עס: דוא זאללסט דיך פאר דיינעם גאטטע פירכטען! רבי יוחנן זאגטע אים נאמען דעם רבי גמליאל: איינע קראנקונג דורך ווארטע איזט וייט שלימער, אלס איינע קראנקונג, װעלכע מאן איינעם (פערזעטצטען) געלדאינטרעססע הערריהרט; דען אין בעציהונג אויף דיא ערסטערע הייסט עס: דוא זאללסט דיך פאר דיינעם גאטטע פירכטען, אין בעציהונג אויף דיא לעטצטערע היגגעגען הייסט עס ניכט: דוא זאללסט דיך פאר דיינעם גאטטע פירכטען. רבי אלעזר גיעבט פאלגענדען גרונד אן: דיא ערסטערע, זאגט ער, בעטריפפט דיא פערזאן, דיא לעטצטערע היגגעגען, בעטריפפט בלאס דאס געלד דערזעלבען. רבי שמואל, זאהן דעם נחמני, גיעבט פאלגענדען גרונד אן: בייא דער לעטצטערן, זאגט ער, איזט ערזאטץ מעגליך, בייא דער ערסטערן היגגעגען פינדעט קיין ערזאטץ שטאטט. פערנער ווירד געלעהרט אים טראקטאט יומא (פאל. ע״א.): דיא ראבבינען בעריכטען פאלגענדע בעגעבענהייט: איין האהערפריעסטער גינג איינסט אויס דעם טעמפעל אונד פיעלע מענשען בעגלייטעטען איהן; אלס נון דיעזע דען שמעיה אונד אבטליון אנזיכטיג ווארדען, ליעסען זיא יענען שטעהען אונד געזעללטען זיך צו דען לעטצטערן. אלס היעראויף שמעיה אונד אבטליון הינגינגען, אום זיך פאן דעם האהענפריעסטער צו פעראבשיעדען, זאגטע יענער צו איהם: זייא אונס ווילקאממען, אהרנ׳ס זאהן! (גלייכזאם אלס אונטערדריקטען זיא געפליססענטליך דען אייגענטליכען, איהם געביהרענדען טיטעל: האהערפריעסטער, אונד אלס וואללטען זיא דיעזע זיינע האהע ווירדע ניכט אנערקעננען*); (וועניגסטענס נאהם עס דער האהעפריעסטער אין דיעזעם זיננע;) וואראויף דער האהעפריעסטער איהנען ערוויעדערטע: זייד ווילקאממען, איהר היידענאבקאממלינגע! (ביידע וואַרען נעהמליך פאן פראזעליטען אבשטאממענד); ביידע אבער ענטגעגנעטען: עס זייען אללערדינגס ווילקאממען היידענאבקאממלינגע, װעלכע וויא אהרן האנדלען; עס זייא אבער ניכט ווילקאממען איין אבקאממלינג פאן אהרן, װעלכער ניכט וויא

---

*) דער אלס וואללטען זיא אנדייטען, דאס ער צוואר איין אבקאממלינג אהרן׳ס, אבער ניכט איינער זאלכען אבקונפט ווירדיג זייא, וויא זאגלייך צו ערזעהען.

על זה היה גדול כבודם שבאו לחסות תחת כנפי השכינה. וגמרו תורה ברבים כדגרסינן במסכת גיטין (דף נ"ז) ובפרק חלק (דף צ"ו) תנא נעמן גר תושב היה. נבוזראדן גר צדק היה. מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק. מבני בניו של סיסרא לימדו תורה בירושלים. מבני בניו של סנחריב לימדו תורה ברבים. ומאן נינהו שמעיה ואבטליון:

הכלל רביעי.

שלא יספר לשון הרע. ונחלק לג' חלקים. החלק הראשון כשהוא בו. החלק השני כשאין בו. החלק הג' בנבלות הפה.

חלק ראשון כשהוא בו. ויש בו ג' פרקים:

(מח) פרק ראשון.

דבר ברור וידוע שהיודע ערות על חברו. שגזל או עשק או נתחייב לחברו בשום דבר. ואינו רוצה לצאת ידי חובתו. שהוא חייב לילך לדבר לפני

אהרן האנדעלט, (איינע אנטפיעלונג אויף זיינע בעליידיגענדע אנטוואָרט). היער. אויס לערנען ויר, וויא האָבמט טאדעלהאפט איינע קראָנקונג דורך וואָרטע איזט, דא ער איהנען טפאָטטיש פאָרגעוואָרפען האטטע, דאס זיא אבקאָממלינגע פאָן פראָזעליטען זייען, וואָהרענד זיא אין דער טהאט עבען דעמהאלב דיא האָבמטע אכטונג פערדיענטען, אינדעם זיא זיך אין דעם וואהרען גאָטטעס טוטץ בעגאבען אונד דעמ. מען לעהרע אפפענטליך פערברייטעטען, וויא געלעהרט ווירד אים טראקטאט גיטין (פאָל. נ"ז.); אונד אים טראקטאט סנהדרין (פאָל. נ"ו.) הייסט עס: נעאן*) וואר איין פאָליטישער פראָזעליט, ד. ה. דער דאדורך, דאס ער דעם גאָטצענדיענסט ענטזאגטע, דאס רעכט ערלאנגטע, אים יידישען שטאאטע זיך אנזאָסיג צו מאכען; נבוזרארן וואר איין אָכטער פראָזעליט, דער דאס יודענטהום פאָללשטאָנדיג אנגע. נאָממען האטטע; פאָן דען נאכקאָממען המן'ס לעהרטען אייניגע דאס (יידישע) געזעטץ אין בני ברק; פאָן סיסרא'ס נאכקאָממען לעהרטען אייניגע דאס געזעטץ אין ירושלים; פאָן דען נאכקאָממען דעס סנחריב לעהרטען אייניגע דאס געזעטץ אפפענטליך, אונד דיעזע וואַרען דיא (אָבען ערוואָהנטען) שמעיה אונד אבטליון.

פֿיערטער טיטעל.

פאָן שלימטען רעדען.

אין דרייא אבטהיילונגען.

ערסטע אבטהיילונג.

ווען עטוואס וואהרעס צו גרונדע ליעגט. אין דרייא קאפיטעלן.

ערסטעס קאפיטעל.

איינע אויסגעמאכטע אונד בעקאננטע זאכע איזט עס, דאס ווען יעמאנד פאָן זיינעם נאָכסטען וייס, דאס ער גערויבט, אָדער איינעם עטוואס פאָרענטהאלטען, אָדער געגען זיינען נעבענמענטען אירגענד איינע פערפפליכטונג האט אונד איהר

---

*) זיעהע מלכים ב', ה', י"ז.

ב"ד ולהעיד. כדי שיתחייבו בדבר אם יעיד. או יחייבהו שבועת בתורה על פיו. אבל אם רואה בחברו שנכשל בעברה והוא ירא חטא לא יעיד לו חנם. ר"ל בלא תוכחה. כי מאחר שאינו מורגל בדבר שנכשל עתה בעונו. טוב להוכיחו שיעשה תשובה ושיפרוש מן האיסור. ושיגדור עצמו מכאן ואילך. כדי שלא יאונה לידו חטא. ואע"פ שיש עמו עד שני לקיים הדבר. טוב הוא להוכיחו קודם. ועל זה אמר שלמה ע"ה (משלי כ"ד) אל תהי עד חנם ברעך והפתית בשפתך. אל תאמר כאשר עשה לי כן אעשה לו אשיב לאיש כפעלו. לא הוצרך להוהיר אל תהי עד שקר. אלא אל תהי עד חנם. פי' אל תגלה חטאו חנם בלי תוכחה. ועכ"ז אם החוטא הוא מן האוילים ששונים באולתם ושונאים למוכיחם. כדכתיב (משלי ט') אל תוכח לץ פן ישנאך. טוב להגידו לשופטים שייסרוהו על עונו כדי להפרישו מן האיסור. וכל כוונתו תהיה תמיד לשם שמים ובקנאת השם לא בשנאתו לו על דבר אחר. ואע"פ כן אם הוא עד יחידי לא טוב היות האדם לבדו מעיד על חברו כי ערותו חנם. ועי"ז גם כן נאמר אל תהי עד

ניכט נאכקאממען וויל, טוגדיג איזט, פאר איינעם געריכט דאריבער איין צייגניס אבצולעגען, דאמיט דיעזעס אין פאלגע דעס צייגניססעס איהן צור ערפיללונג זיינער פערפפליכטונג אנהאלטען, אדער איהם איינען איידעס אויפלעגען קאננע. זיעהט אבער יעמאנד, דאס זיין נעבענמענש זאנסט איין איינע זינדע פערפאללען איזט, זא זאלל ער, ווען ער גאטטעספירכטיג איזט, דאריבער קיין צייגניס אבלעגען, בעפאר ער ניכט יענעם ערמאהנט האט; דען דא רעזולבע דיא זינדע, דיא ער בעגאנגען, ניכט אויס געוואהנהייט בעגינג, זא איזט עס בעססער, איהן צו ערמאהנען, דאס ער בוסע טהוע, דעם פערבאטענען ענטזאגע אונד פאן נון אן אללע פארזיכט געברויכע, אום זיך פאן קיינער זינדע איבערראשען צו לאססען; יא! אויך דאן, ווען ער נאך איינען צייגען האט, דער זיינע אויסזאגע בעשטעטיגעט, איזט עס דענגאך בעססער, דען נאכסטען פארהער (פאר דער אנצייגע ביים געריכטע) צורעכטצוווייזען, וויא שלמה זאגט: „זייא קיין אונגעבעהרליכער צייגע געגען דיינען נאכסטען, פיעללייכט ווירסט דו איהם צוזעצען מיט דיינען ליפפען; זאגע ניכט: וויא ער מיר געטהאן, זא וויל איך איהם אויך טהון, איך וויל יעדערמאן זיין טהון ענטגעלטען לאססען" (משלי כ"ד. כ"ט, ל'.). דער ערסטע פערז לויטעט ניכט: דו זאללסט קיין פאלשער צייגע זיין, דא דיעס זיך פאן זעלבסט פערשטעהט; ער לויטעט פיעלמעהר: דו זאללסט קיין אונגעבעהרליכער צייגע זיין, ד. ה. דו זאללסט דיא זינדע דיינעס נאכסטען ניכט נור אונגעבעהר, ד. ה. אהנע פארגאנגיגע ערמאהנונג אויפדעקקען; איזט יעדאך דער זינדער איינער דער פערשטאקקטען זינדער, וועלכע איהרען צורעכטווייזער האססען (וויא עס הייסט: שטראפע דען שפאטטער ניכט, ער מאכטע דיך האססען (משלי ט', ח'.), זא איזט עס בעססער, ביים דען געריכטען איינע אנצייגע צו מאכען, דאמיט זיא איהן וועגען זיינער זינדען בעשטראפען אונד פאן דעם פערבאטענען ענטפערנען. שטעטס זאלל אבער זיינע אבזיכט איינע פראממע אונד פאן גאטטליכעם אייפער בעזעעלט זיין, ניכט אבער זיין האס וועגען אייר נער זאנסטיגען אנגעלעגענהייט דאבייא צו גרונדע ליעגען; ניכטס דעסטא ווניגער אבער איזט עס ניכט גוט, ווען איין מענש, דער זיך אלס איינציגען צייגען איי נער זאכע וויס, איין צייגניס געגען זיינען נאכסטען אבלעגע, דא דיעזעס צייגניס

חנם. לפי שאין סומכין עליו שנא׳ (דברים י״ט) לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת בכל חטא אשר יחטא. על פי שנים או שלשה וגו׳. לכן מוציא שם רע יחשב. כדגרסינן במסכת פסחים (דף קי״ג). ג׳ הקב״ה שונאן המדבר אחד בפה ואחד בלב. והיודע לחברו עדות ואינו מעיד לו. והרואה דבר ערוה בחברו ומעיד בו יחידי. כהא דטוביה חטא. ואתא זיגוד ואסהיד ביה קמיה דרב פפא נגדיה רב פפא לזיגוד. א״ל טוביה חטא וזיגוד מינגד. א״ל אין את לחודך קא מסהדת ביה. שום ביש בעלמא קא מפקת עילוית. רבי שמעון בר יצחק אמר מותר לשנאתו. שנאמר (שמות כ״ג) כי תראה חמור שונאך. שונא מאן אילימא שונא גוי. והא תניא שונא שאמרו שונא ישראל אבל לא שונא אומות העולם. ותיכי דמי. אי דלא עבד ולא מידי מי שרי למסנייה והא כתיב (ויקרא י״ט) לא תשנא את אחיך בלבבך

גאנץ אונניטץ איזט, אין וועלכער עס אויך (אין דעם אבגעפיהרטען פערזע) הייסט: דוא זאללסט קיין פערגעבליכער צייגע זיין, ד. ה. איין צייגע, אויף דעם מאן זיך אהנעהין ניכט פערלאססען דארף, וויא עס הייסט: „עס זאלל ניכט אויפטרעטען איין צייגע ווידער יעמאנדען איס בעטרעף איינעס פערברעכענס, איינער זינדע, פאן וועלכער ארט זיא אויך זייא, זאנדערן נור דורך צווייא, אדער דרייא צייגען,״ או. ז. וו. (דברים י״ט, ט״ו.); איין צייגע ווירדע אלזא אלס פערלייאדער בעטראכטעט ווערדען, וויא געלעהרט ווירד איס טראקטאט פסחים (פאל. קי״ג.): דרייארלייא מענשען האסט גאטט: דעניעניגען, דער איט דעם מונדע אנדערס שפריכט, אלס ער איס הערצען דענקט; דעניעניגען פערנער, דער פיר זיינען נאכסטען איין צייגניס אבצולעגען וויס, אונד עס אונטערלאססט, אונד ענדליך דעניעניגען, דער איינע זינדע דעם נאכסטען וויס אונד פיר זיך אלליין ווידער איהן צייגט*). זא גאב עס ז. ב. איינסט איינען געוויססען טוביה, דער זיך איינעס פערגעהענס שולדיג געמאכט האטטע. אלס נון איין געוויססער זיגוד געגען דענזעלבען פאר רב פפא אלס צייגע אויפטראט, ליעס דיעזער דען לעצטערן מיט גייסעלהיעבען בעשטראפען. וואס, זאגטע דער געגייסעלטע: טוביה האט געפעהלט, אונד זיגוד מוס פאנגט דיא שטראפע? אללערדינגס! אנטוואָרטעטע דער ריכטער, אינזאפערן דוא אלליין איין צייגניס אבלעגסט, אלזא אלס איין בלאסער פערלייאדער בעטראכטעט ווירסט. רבי שמעון, זאהן יצחק׳ס, זאגטע: דעננאך (אבגלייך איין איינצעלנער ניכט אלס צייגע אויפטרעטען זאלל) דארף (איין זאלכער צייגע) דען בעטרעפפענדען זינדער האססען; דען עס הייסט: „ווען דוא זיעהסט דען עזעל דיינעס פיינדעס״ (שמות כ״ג, ה׳.); היער קאן ניכט פאן איינעס היידניטען פיינדע דיא רעדע זיין, דא דיא טראדיטיאן אויסדריקקליך לעהרט, דאס היער נור פאן איינעס איזראעליטען, ניכט פאן איינעס היידען דיא רעדע איזט; איזט נון אלזא פאן איינעס איזראעליטישען פיינדע דיא רעדע, זא איזט דיא פראגע, האט דיעזער קיינע זינדע בעגאנגען, זא דארף ער יא ניכט געהאסט ווערדען, דא עס יא אויסדריקקליך הייסט: „דוא זאללסט דיינען ברודער ניכט האססען אין דיינעם הערצען״ (ויקרא י״ט,

---

*) עס מוס היער איין פיר אללעמאל ערוויזנעדט ווערדען, דאס היער פאן יענער צייט דיא רעדע איזט, וואָ איבערטרעטונגען דעס צערעמאָניאלגעזעטצעס פאן דען יודישען פארגעזעטצטען אונטערזוכט אונד בעשטראפט ווארדען. פערגעהען געגען דאס איין אונד דיין אוסטען, וויא אבען ערוויזנעדט ווירד, אויך פאן איינעס צייגען אנגעצייגט ווערדען, דא איין זאלכער דען פערקלאגטען ווענינגסטענס צור לייסטונג איינעס איידעס בריגגען קאננטע. דער איבערזעטצער.

אלא אי איכא סהדי דעביד איסורא שונאך שונא דכולי עלמא הוא אלא לאו כי האי גוונא. רב נחמן בר יצחק אמר מצוה לשנאותו. שנא' (משלי ח') יראת ה' שנאת רע וגו'. אמר ליה רב אחא לרב אשי מהו למימר ליה לרביה למישנא ליה. א"ל אי מהימן הוא לרביה ככי תרי לימא ליה. ואי לא לא לימא ליה. ואעפ"כ מצינו ביוסף הצדיק שלקה על שהביא דבת אחיו אל אביו. כדגרסינן בבראשית רבה ויבא יוסף את דבתם רעה (בראשית ל"ז). היינו דכתיב (משלי י"ח) מות וחיים ביד לשון וגו'. רבי מאיר ורבי יהודה ורבי שמעון. רבי מאיר אומר חשודין בניך על אבר מן החי. רבי יהודה אומר מזלזלין בבני השפחות וקורין אותם עבדים. רבי שמעון אומר תולים עיניהם בבנות עם הארץ. ר' יהודה בר סימון אומר על תלתיהן לקה שנאמר (משלי ט"ז) פלס ומאזני משפט לה'. א"ל הקב"ה אתה אמרת חשודין הן בניך על אבר מן החי. חייך אפילו בשעת הקלקלת

י"ז.); זינד אבער צייגען דא, דאס ער איין פערברעכען בעגאנגען, זא איזט דער פערברעכער יא איין פיינד יעדעס מענשען, (ווארום היעסע עס דאן: ווען דוא זיעהסט דען עזעל דיינעס פיינדעס)? פאלגליך אויך היער פאן איינעס פיינדע דער אנגעגעבענען ארט דיא רעדע זיין (ד. ה. פאן איינעם פערברעכער, דעססען פערברעכען נור איינעם בעקאננט זינד, דעם טראויבט איזט, דען פערברעכער צו האססען, וויא היער געלעהרט ווירד). רב נחמן, זאהן יצחק, זאגטע: עס איזט זאגאר פפליכט, איהן צו האססען, דען עס הייסט: „גאטטעספורכט איזט עס, דען באזען צו האססען,“ או. ז. וו. (משלי ח', י"ב). רב אחא פראגטע איינסט דען רב אשי: דירפטע עס וואהל איינעם שילער (איינצעלנען צייגען) ערלויבט זיין, דען פערברעכער ביא זיינעם לעהרער אנצוצייגען, דאמיט דיעזער איהן האססע? אלל' ערדינגס! אנטווארטעטע רב אשי, דאך דיעס געשעהען, ווען דער לעהרער צו איהם איין זא גראססעס פערטרויען האט, אלס צו צווייען צייגען; איזט דיעס אבער ניכט דער פאלל, זא מוס דיא אנצייגע אונטערבלייבען. דעננאך פינדען וויר, דאס יוסף, דער גערעכטע, בעשטראפט ווארדע, וויל ער זיינעם פאטער דיא האנדלונגען זיינער ברידער הינטערבראכט האטטע, וויא געלעהרט ווירד אין בראשית רבה: עס הייסט: יוסף איבערבראכטע איבלע נאכרעדען (בראשית ל"ז, ב'.), אויך דענזעלבען איזט דער פערז אנצווענדבאר: „טאד אונד לעבען זינד אין דער געוואלט דער צונגע“ (משלי י"ח, כ'.). רבי מאיר נעהמליך אונד רבי יהודה אונד רבי שמעון שטרייטען איבער דען אינהאלט יענער אנגעבעריא דעס יוסף. רבי מאיר בעהויפטעט: ער האבע געזאגט: דיינע זאהנע זינד איס פערדאכט, פלייש צו געניעססען, וועלכעס דעם לעבענדען טהיערע אויסגעשניטטען ווירד; רבי יהודה בעהויפטעט, ער האבע אנגעגעבען, דאס דיא זאהנע דער מאגדע (דער בלהה אונד זלפה) פאן איהנען העראבגעזעטצט אונד שקלאפען גענאננט ווירדען; רבי שמעון ענדליך בעהויפטעט: ער האבע אנגעגעבען, דאס זיא אונערלויבטען אומגאנג מיט דען מאדכען דעס לאנדעס פפלעגען. דיא שטראפע, בעמערקט רבי יהודה, זאהן סימון, וועגען דיעזער דרייפאכען אנגעבעריא, וואר עבענפאללס איינע דרייפאכע אהנליכער נאטור, דער שריפט אנגעמעססען, וואס עס הייסט: איינע גענויע רעכטסוואגע ווענדעט גאטט אן (משלי ט"ז, י"א.); דוא האסט אנגעגעבען, שפראך גאטט, דאס דיינע ברידער וועגען דעס געניססעס,

אינן אלא שוחטים ואוכלין. אחת אמרת טולולין הם בבני השפחות וקוראין אותם עבדים. חייך לעבד נמכר יוסף. אחת אמרת תולין עיניהם בבנות עם הארץ חייך שאני מגרה בך את הדוב. שנאמר (בראשית ל"ט) ותשא אשת אדוניו את עיניה אל יוסף. וכל זה אמרו כשיראה בחברו דבר ערות למי שלא יחשב כמוציא שם רע. כל שכן שיש לו לאדם להרחיק מלספר בגנותן של בני אדם. כי דבורו של אדם מעיד עליו ועל הדברים הנעלמים בו. שהאדם הכשר מדבר בשבחי בני אדם ואינו רוצה לספר בגנותן. אבל הפסול כל תאותו הוא לדבר במומי בני אדם. כי בעבור שהוא פסול רוצה לפסול. כדגרסינן בקדושין (דף ע'). תניא כל הפסול פוסל. ואינו מדבר בשבחו של עולם. ואמר שמואל במומו פוסל. ואם המום הוא מפורסם בו ובמשפחתו הוא יותר צריך לשמור לשונו מלזוכרו בשום ענין. וגרסינן במציעא (דף ע"ז) כי גרים הייתם תניא משום רבי נתן אמרו מום שבך אל תאמר לחברך. והיינו דאמרי אינשי מאן דאית ליה זקיפא בדיותקיה (פי'

דעם לעבענדען טהיערע ענטנאָממענע פֿלייטעס אין פֿערדאַכט זייען; דוא זאָללסט דיך אַבער איבערציייגען, דאַס זיא זעלבסט בייא בעגעהען איינער זינדע דיא טהיערע שלאַכטען, בעפֿאָר זיא זיא געניעסען (וויא עס הייסט: זיא שלאַכטעטען איינען ניעגענבאָקק); דוא האַסט פֿערנער אַנגעגעבען, דאַס זיא דיא זאָהנע דער שקלאַפֿיננען בעשימפֿפֿטען אונד זיא שקלאַפֿען נענען, דאַפֿיר זאָללסט דוא זעלבסט אַלס שקלאַפֿע פֿערקויפֿט ווערדען; ענדליך האַסט דוא אַנגעגעבען, דאַס זיא אונערלויבטען אומגאַנג מיט דען לאַנדעסטאָכטערן פֿפֿלעגטען, דאַפֿיר וויל איך איינען בערען ווידער דיך רייצען, וויא עס הייסט: דיא פֿרויא זיינעס העררן וואַרף איהרע בליקקע אויף יוסף. ווען נון ביזהער דאַפֿאָן דיא רעדע וואַר, דאַס מאַן דאַס אונרעכט, דאַס מאַן ווירקליך זיעהט, ניכט זאָגלייך אַנגעבען זאָלל, (בעפֿאָר מאַן ניכט דען זינדער זעלבסט דאַריבער צור רעדע געשטעללט אונד איהן דאַפֿאָן אַבצובריינגען זוכט), אום ניכט אַלס פֿערלייאומדער בעטראַכטעט צו ווערדען, אום וויא פֿיעל מעהר מוס זיך דער מענש היטען, איבערהויפּט פֿאָן מענשען בעזעס צו שפּרעכען; יאַ איין זאָלכעס איבעלרעדען לעסט זאָגאַר אויף דען קאַראַקטער דעם איבעלרעדענדען זעלבסט שליעסען; דען דער רעכטשאַפֿפֿענע רעדעט נור גוטעס פֿאָן דען מענשען אונד היטעט זיך, באָזעס פֿאָן איהנען צו שפּרעכען; ווער אַבער זעלבסט שלעכט איזט, האַט זיינע לוסט דאַראַן, פֿאָן דען פֿעהלערן דער נעבענמענשען צו שפּרעכען; דען וויל ער זעלבסט שלעכט איזט, זוכט ער אַנדערע שלעכט צו מאַכען, וויא געלעהרט ווירד אים טראַקטאַט קדושין (פֿאָל. ע'.): ווער אַנדערן שאַנדפֿלעקקע אַנהאָנגט, בעזיצט זעלבער זאָלכע אונד שפּריכט פֿאָן ניאמאַנדעם גוטעס. שמואל פֿיגט הינצו: איין זאָלכער שאַדעלט געוואָהנליך אַן אַנדערן זיינע אייגענען געברעכען. אום זאָ מעהר אַבער זאָלל מאַן זיך היטען, איינען פֿעהלער יעמאַנדעם פֿאָרצוווערפֿען, דער דיעזען פֿעהלער מיט זיינער גאַנצען פֿאַמיליע טהיילט. זאָ ווירד געלעהרט אים טראַקטאַט בבא מציעא: עס הייסט: „איהר זייד פֿרעמדלינגע געוועזען אים לאַנדע אעגיפּטען.“ איינע טראַדיטיאָן לעהרט אים נאַמען דעם רבי נתן: היערויס איזט צו ענטנעהמען, דאַס מאַן פֿעהלער, דיא מאַן זעלבסט האַט, זיינעם נאָכסטען ניכט צום פֿאָרוואורף מאַכען זאָלל, וויא דאַס שפּריכוואָרט זאַגט: ווער איינען געהאָנגטען אין דער פֿערוואַנדטשאַפֿט האַט, זאַגע ניכט צו יעמאַנדעם: האָנגע מיר דיעזען פֿיש

שיש לו תלוי במשפחתו) לא לימא זקיף בניתא (פ״ דג). למדנו שטוב לאדם להרגיל לשונו בשבחי בני אדם ולא במומן. ולהוכיח לבני אדם הנוטים לדרך לא טובה בינו לבינם עד שיחזרו למוטב:

(מט) פרק שני.

כל המגלה לאדם דברים שדבר עליו אחר בסתר נקרא רכיל. ועל זה נאמר (ויקרא י״ט) לא תלך רכיל בעמך. ולא עוד אלא שיוכל להיות סבה לשפיך דם. לכך כתוב סמוך לו לא תעמוד על דם רעך. וכתיב (יחזקאל כ״ב) אנשי רכיל היו בך למען שפיך דם. אולי יהרוג זה לזה בסבת הרכילות. וכתיב (משלי י״א) הולך רכיל מגלה סוד ונאמן רוח מכסה דבר. ר״ל מי שאינו מושל ברוחו לשמור סוד חברו. אף על פי שאין בגילוי הסוד ההוא ענין רכילות בן אדם לחברו. סופו שמביאה אותו המדה הרעה הזאת להיות הולך רכיל הואיל ואין לפיו מחסום. על כן יש לאדם להיות זהיר בסוד חברו ואל יוציאנו מפיו לעולם. שאלו לחכם אחד היאך אתה בכיסוי הסוד. אמר להם כשיגלה לי אדם סודו אני חוצב לו קבר בתוך לבי להיות שם לעולם. מעשה בחכם אחד שהפקיד סודו אצל חכם אחר. אמר לו

אויף. עס איזט אַלזאָ דעם מענשען ראַטהזאַם, זיך אַנצוגעוואָהנען, פֿאָן דעם מענשען גוטעס צו שפּרעכען, ניכט אַבער איהרע פֿעהלער אין אַנרעגונג צו בריגנען, וויא אויך מענשען, וועלכע צו איינעם שלעכטען לעבענסוואַנדעל געניגט זינד, אונטער פֿיער אויגען צורעכטצווייזען, ביז זיא זיך בעססערן.

צווייטעס קאַפּיטעל.

ווער איינעם אַנדערן וואָרטע פֿערראָטה, דיא יעמאַנד ווידער דענזעלבען אינסגעהיים געשפּראָכען האַט, הייסט איין אַנבריגנער! פֿאָן איינעם זאָלכען שפּריכט דאַס געזעטץ, ווען עס אין דעמזעלבען הייסט: „דוא זאָללסט קיינע אַנבריגנעריא טרייבען אונטער דיינעם פֿאָלקע“ (ויקרא י״ט, ט״ז.). דיעס איזט עס ניכט אַלליין, זאָנדערן ער קאַן אויך צום בלוטפֿערגיעססען אַנלאַס געבען, דעמהאַלב פֿאָלגט דאָרט צוגלייך דאַרויף: „דוא זאָללסט ניכט געלעגענהייט געבען צום בלוטפֿערגיעססען דיינעס נעכסטען (דאַזעלבסט); פֿערנער הייסט עס: עס גאַב אַנבריגנער אונטער דיר, אום בלוט צו פֿערגיעססען (יחזקאל כ״ב, ט׳.); ד. ה. עס קאָננטע דיא אַנגעבעריא צווענגע בריגנען, דאַס איינער דען אַנדערן אומבריגנע. פֿערנער הייסט עס: דער אַנבריגנער ענטדעקקט דאַס געהייאניס, ווער רעדליכען געמיטהס איזט, פֿערבירגט דאַס געהייאניס; ד. ה. ווער עס ניכט איבער זיך בריגנען קאַן, דאַס געהייאניס זיינעס נעכסטען טריא צו בעוואַהרען, ווען אויך אין דיעזער ענטדעקקונג דעם געהייאניססעס קיינע אַנבריגנעריא געגען יעמאַנדען ענטהאַלטען איזט, דער ווירד אין פֿאָלגע דיעזער אונטוגענד ענדליך איין אַנבריגנער ווערדען, דאַ ער זיינעם מונדע קיינען ציגעל אַנלעגען קאַן. דער מענש זאָלל אַלזאָ מיט דעם געהייאניס זיינעס נעכסטען בעהוטזאַם אומגעהען אונד עס ניא איבער זיינע ליפּפּען בריגנען. איין ווייזער, וועלכער איינסט געפֿראַגט ווורדע, וויא ער עס אַנפֿאַנגע, אום איין געהייאניס צו האַלטען, אַנטוואָרטעטע: איך מאַכע איהם איין גראַב אין איינעם הערצען, אום דאַ פֿיר אימאער צו פֿערבלייבען. זאָ זאָלל איין ווייזער איינסט, אַלס

חבנת את דברי. אמר לו כבר שכחתי מה שאמרת לי. ר״ל הוי בטוח שהסירותיהו מלבי שלא יצא מפי לעולם. וכשם שאדם מוזהר שלא יגלה סוד כך היא עצה טובה לאדם שלא יגלה סודו אפילו לאוהבו. אמרו חכמי המוסר לעולם הוי זהיר בסודך. ואל תגלהו לאדם שבעולם אפילו שהוא אוהבך. שכן בני אדם אומרים במשליהם סוד שאינך מפקיד אותו לאויבך אל תפקידיהו אצל אוהבך. כי לפעמים יהפך האוהב לאויב ויגלה הסוד. ועוד אמרו לא תגלה סודך לא למשכיל ולא לכסיל כי לפעמים יסכל המשכיל כל שכן הכסיל. ועוד אמרו מעולם לא הפקדתי סודי ביד אדם וגילהו שלא הייתי מאשים אותו אלא לעצמי. והייתי אומר אני לא יכולתי לתעלים סודי וגליתיהו לאחרים. למה אני מאשים לאחרים שגלוהו. ועוד אמרו סודו של אדם הוא מסור בידו כעבד. אבל אם יגלהו יהיה הוא עבד לסוד. ר״ל כשהוא נעלם הוא ברשותו. ואחר שגילהו היא מתירא ממנו כדי שלא תגלה רעתו בקהל רב. ע״כ יהא זהיר אדם בסודו וגם בסוד חברו שלא יקרא רכיל. וגם יש דברים שאף על פי שיהיו ברכים אם ספרם במקום

ער איינעם אנדערן וויזען איין געהייאניס אנפערטרויעט האטטע, דיעזען געפראגט האבען: האסט דוא איך רעכט פערשטאנדען? דיעזער אבער זאלל געאנטוואָרטעט האבען: איך האבע בערייטס פערגעססען, וואס דוא איר געזאגט האסט, ד. ה. זייא פערזיכערט, דאס איך עס איר אויס דעם זין געשלאגען, אונד דאס עס איר ניא איבער דען מונד קאָממען זאָלל. גלייכוויא עס אבער איינעם מענשען פערבאָטען איזט, איין געהייאניס צו ענטדעקקען, עבענזאָ איזט עס יעדעם אנצוראטהען, זעלבסט זיינעם פריינדע זיין אייגענעס געהייאניס ניכט אנצופערטרויען. געהע בעהוטזאם אום מיט דיינעם געהייאניססע, זאגען דיא זיטטענלעהרער, אונד פערטרויע עס זעלבסט דיינעם בעסטען פריינדע ניכט, וויא דאס שפריכוואָרט זאגט: דאס געהייאניס, דאס דוא דיינעם פיינדע ניכט אנפערטרויעסט, פערטרויע אויך דיינעם פריינדע ניכט אן; דען וויא באלד קאָננטע דיר דיין פריינד צום פיינדע ווערדען אונד דאן דיין געהייאניס ענטדעקקען. פערנער, זאגען זיא: ענטדעקקע דיין געהייאניס וועדער איינעם וויזען, נאָך איינעם טהאָרען; דען וויא לייכט וויר אויס דעם וויזען איין טהאָר! אונד אום זאָ פיעל וועניגער ענטדעקקע עס איינעם טהאָרען. פערנער זאגטע יעמאנד: ניאמאלס האט איין מענש איין געהייאניס פערראטהען, וואָ איך ניכט דיא שולד איר זעלבסט בייאגעמעססען האָטטע; דען איך דאכטע איר: דא איך זעלבסט איין געהייאניס ניכט בייא איר האלטען קאָננטע, זאָנדערן עס איינעם אנדערן אנפערטרויטע: ווארום זאָללטע איך דיעזעם איינע שולד אויפבירדען, דאס ער עס וויטער ענטדעקקטע? פערנער זאגטע יעמאנד: זאָ לאנגע איין מענש זיין געהייאניס בעזיצט, איזט דיעזעס זיין שקלאפע; האט ער עס אבער איינמאל ענטדעקקט, זאָ איזט ער דער שקלאפע זיינעס געהייאניססעס; ד. ה. זאָ לאנגע דאס געהייאניס נאָך געהיים איזט, איזט עס אין זיינער געוואלט, האט ער עס אבער ענטדעקקט, זאָ האט ער צו בעזאָרגען, דאס עס איהם צור אָפפענטליכען שאנדע גערייכען מאָכטע. אום זאָ זאָרגפאָלטיגער זאָלל אלזאָ יעדער זאָוואָהל מיט זיינעם אייגענען געהייאניס, אלס אויך מיט דעם אנדערער אומגעהען, אום ניכט אלס אנבריינגער צו ערשיינען. עס גיעבט איגדעסטען אויך איטטהיילונגען, וועגען דערען פערברייטונג מאן, אָבגלייך זיא אָפפענטליך אויסגע-

אחר נקרא הולך רכיל. כדגרסי' בב"ק (דף צ"ט) ובסנהדרין (דף כ"ט). תניא מנין לדיין כשיצא מב"ד שלא יאמר אני מזכה וחברי מחייבין אבל מה אעשה שחברי רבו עלי. שנאמר לא תלך רכיל בעמך. ואומר הולך רכיל מגלה סוד. וגרסי' נמי במס' סנהדרין פרק זה בורר (דף ל"א). ההוא תלמידי' דגלי מילתא דמתאמרה בי מדרשא בתר עשרין ותרתין שנין ואפקיה רבי מאיר מבי מדרשא ואמר דין גלי רזיא. ראו כמה יש לו לאדם להעלים סודו וסוד חברו וסוד כל אדם בין יחיד בין רבים. ואם חס ושלום ירגיל לשונו ברכילות ממנו יבא לספר לשון הרע. והחפץ בחיים ינצור לשונו מרע:

(ג) פרק שלישי.

כמה גדול כחה של לשון הרע אף על פי שלא ישקר. שאפילו יהא מספרו תלמיד חכם אינו מגין תורתו עליו. ואם אמרו שאין עברה מכבה תורה. דוקא בעבירה מקרית. אבל לא במי שהרגיל בה. וכל שכן בלשון הרע. שהוא סבה שממית בני אדם. והרי מצינו בדואג האדומי שהיה גבור בתורה

שפראָכען וואורדען, דאַס אַנברינגער בעטראַכטעט ווירד, וויא געלעהרט ווירד איס טראַקטאַט בבא קמא (פאָל. צ"ט.) אונד איס טראַקטאַט סנהדרין (פאָל. כ"ט.): איינע טראַדיטיאָן לויטעט: ווען דער ריכטער אויס דעם קאָללעגיום געהט, זאָלל ער ניכט זאַגען: איך האַבע איין גינסטיגעס, איינע קאָללעגען אַבער איין אונ=גינסטיגעס אורטהייל געשפראָכען, וואַס זאָלל איך אַבער מאַכען? איינע קאָללע=גען זינד מיר יאַ מאַן נאַהל איבערלעגען! דאַ עס הייסט: דוא זאָללסט קיינע אויס=טראָגעריא טרייבען אונטער דיינעם פאָלקע, פערנער: איין אַנברינגער איזט דער, וועלכער געהייאַניססע אָפפענבאַרט. פערנער הייסט עס איס טראַקטאַט סנהדרין (פאָל. ל"א.): איין סטודירענדער האַטטע איינסט עטוואַס אויסגעזאַגט, וואַס פאָר צוויא אונד צוואַנציג יאַהרען אין דער לעהרשטאַלט וואַר געשפראָכען וואָרדען, אונד וואורדע דעסהאַלב פאָן רבי מאיר אויס דעם לעהרהויזע אַלס איין אויספלוידערער פאָן געהייאַניססען פערוויעזען. היעראויס ערזיעהט מאַן, דאַס עס דעם מענשען פפליכט איזט, זיין אייגענעס געהייאַניס, וויא אויך דעם זיינעס פריינדעס, אונד אי=בערהויפט דעם אַללער מענשען, עס בעטרעפפע איינען איינצעלנען מענשען אָדער דיא מענגע, געהיים צו האַלטען. איבערדיעס ענטשטעהט אויס דער געוואָהנהייט, אַנצובריגען דאַס לאַסטער דער פערליידונג. מאַן אום מאַגע זיינע צונגע שטרענג בע=וואַכען, ווען מאַן דיא זעליגקייט ווינשט.

דריטטעס קאַפיטעל.

זאָ האָכסט שעדליך איזט דיא ווירקונג דער איבלען נאַכרעדע, ווען אויך דאַ=ביי ניכטס געלאָגען ווירד, דאַס ווען דער פערברייטער איין געלעהרטער איזט, זיין סטודיום איהן ניכט פאָר דער שטראַפע שיצט. צוואַר זאַגען דיא ראַבבי=נען: דאַס איינע זינדע דאַס פערדיענסט דעס געזעטצשטודיומס ניכט פערלאָשען קאָננע, דיעס גילט יעדאָך נור פאָן איינער צופעלליגען זינדע, ניכט אַבער פאָן דער, דער דאַס זינדיגען צור געוואָהנהייט געוואָרדען איזט, אונד אום זאָ וועניגער, ווען דיא זינדע איס פערליידען בעשטעהט, דאַ דיעזעס זאָגאַר דען טאָד פיר מענשען הערבייפיהרען קאַן, וויא דואג, דער אדומיטע, אונס דאַפאָן איין בייא=

וקראו הקב"ה רשע על שהיה מורגל בלשון הרע. והיה סבה להרוג נוב עיר הכהנים על פיו. כדגרסי' בחלק (דף ק"ו) אמר רבי יצחק מאי דכתיב (תהלים נ"ב) מה תתהלל ברעה הגבור חסד אל כל היום. אמר ליה הקב"ה לדואג מה תתהלל ברעה לא חסד אל נטוי עליך כל היום. וא"ר יצחק מ"ד (שם נ') ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חקי וגו' א"ל הקב"ה לדואג כשאתה מגיע לפרשת רוצחים ופר' מספרי לשון הרע מה אתה דורש בהם. והשא בריתי עלי פיך. א"ר אמי אין תורתו של דואג אלא מן השפה ולחוץ: גם מצינו שגדול כח לשון הרע שהורג את אומרו ולמקבלו ולמי שנאמר עליו. כדגרסי' במס' ערכין (דף ט"ו) במערבא אמרו לשון תלתאי קטיל. הורג למספרו ולאומרין עליו ולמקבלו. אמר רבי חמא בר חנינא מאי דכתיב (משלי י"ח) מות וחיים ביד לשון וכי יש יד ללשון אלא לומר לך מה יד ממיתה אף לשון ממיתה. אי מה יד אינה ממיתה אלא בסמוך לה. אף לשון אינו ממית אלא בסמוך לה. ת"ל (ירמיה ט') חץ שחוט לשונם. אי

שפיעל. דיזער וואר נעהאליך זעהר געלעהרט, אונד דעננאך נאננטע איהן גאטט איינען באזעוויכט, וויל ער זו פערלייארען זיך געוואהנט האטטע אונד מאלאס. גאב זור ניעדערמעטצעלונג דער איינוואהנער דער פריעסטערשטאדט נוב, וויא געלעהרט ווירד אים טראקטאט סנהדרין (פאל. ק"ו.): רבי יצחק זאגטע: עס הייסט: ווארום ריהמסט דוא דיך דעם באזען, א העלד! דער גאטטעסגיטע פארטוואהרענד איט זיך הערום טראגט (תהלים נ"ב, ג'.). דיעס וואר איינע אנרעדע גאטטעס אן דואג: ווארום ריהמסט דוא דיך דעם באזען (דער פערלייאדונג דעם דוד בייא שאול), דער דוא גאטטעס גיטע טעטעס איט דיר הערומטראגסט, (ד. ה. דער דוא אים גאטטליכען געזעטצע זא בעוואנדערט ביזט אונד דיא פערווערפליכקייט דער פערלייאדונג זא גענויא קעננעסט!). פערנער זאגטע רבי יצחק: ווען עס הייסט: „זום אונגערעכטען שפראך ער: קאמסט עס דיר זו, איינע געזעטצע זו בעשפרעכען?" (תהלים נ', ט"ו.), זא בעציעהט זיך דיעס עבענפאללס אויף דואג, זו וועלכעם גאטט שפראך: ווען דוא קאממסט אן דאס קאפיטעל (דער הייליגען שריפט), דאס פאן דען מארדערן (דיא בעגעבענהייט דער ניעדערמעטצעלונג דער איינוואהנער נוב'ס) אונד אן דאס, וועלכעס פאן דען פערלייארערן האנדעלט, וויא ווירד דיר דאבייא זו מוטהע? ווען עס פערנער הייסט: „דוא טראגסט איינעבונד אין דיינעם מונדע" (דאז.), זא בעציעהט זיך דיעס עבענפאללס אויף דואג, אונד ענטהאלט דען פארוואורף, דאס ער דיא לעהרע גאטטעס בלאס אים מונדע פיהרטע, (אהנע דאנאך זו האנדעלן). (דיא פערלייאדעריטע) זונגע, זאגט איין טאלמודיטעס שפריכווארט, (אין בעציעהונג אויף דען, בייא דעם זיא דיא פערלייאדונג אנבריגגט, אונד דען, דען זיא פערלייאדעט) בריגגט דרייא מענשען אום, זיך זעלבסט, דען, דער דיא פערלייאדונג אנניאמט, אונד דען, דען זיא פערלייאדעט (ערכין פאל. ט"ו.). עס הייסט, זאגט רבי חמא, זאהן חנינא: „טאד אונד לעבען זינד אין דער האנד דער זונגע" (משלי י"ח, כ'.); נון האט זוואר דיא זונגע קיינע האנד, עס זאלל אבער היער דאמיט אנגעדייטעט ווערדען, דאס גלייכוויא דיא האנד טאדטעט, זא אויך דיא זונגע. וואללטע מאן אבער איינע פערגלייכונג זווישעןביידען אויך אין דער הינזיכט זולאססען, דאס דיא איינע וויא דיא אנדערע נור אין איינער געוויססען נאהע טאדטעט, (דיא פערלייאדונג וואהרע אלזא אונטראגליך, ווען זיא ענטפערנטע פערזאנען בעטראפע); זא

מה חץ עד ארבעים וחמשים אמה אף לשון עד ארבעים או חמשים אמה. ת"ל (תהלי' ע"ג) שתו בשמים פיהם. וכי מאחר דכתיב שתו בשמים פיהם שחוט לשונם למה לי. הא קמ"ל דקטיל כחץ. וכי מאחר דכתיב חץ שחוט לשונם מות והיים ביד לשון למה לי. לכדרבא דאמר רבא דבעי חיי בלישנית דבעי מיתה בלישניה. היכי דמין לישנא בישא אמר רבא כגון כגון דאמר נורא בי פלניא. אמר ליה אביי הא גלויי מילתא בעלמא הוא. אלא דטפיק ליה בלשון הרע דאמר היכא משתכחא נורא אלא בי פלניא דאיכא בישרא וכוורי. כלומר עשיר הוא ויש לו בשר ודגים ואינו מהנה לאחרים: ואחד מן הדברים שזכו ישראל לגאולה כשהיו במצרים היה שלא אמרו לשון הרע. כדגרסי' בויקרא רבה. יהודה בשם בר קפרא אומר בזכות ארבעה דברים נגאלו אבותינו ממצרים. על ידי שלא שנו את השם ראובן מסלקין ראובן מנחתין. ולא שנו את לשונם, דכתיב (בראשית מ"ח) כי פי

הייסט עס דאָך אויך: „איין אָרדעריטער פּפייל איזט איהרע צונגע" (ירמיה ט', ז'.). מאַן קאָננטע אַבער דענקען, דאַס גלייך וויא דער פּפייל אויך נור פֿיערציג ביז פֿונפֿ־ציג עללען וויט טאָדטען קאַן, זאָ קאָננטע דיא צונגע עבענפֿאַללס נור אויף פֿיער־ציג ביז פֿונפֿציג עללען וויט טאָדטען, אַללײן עס הייסט דאַגעגען אויך: זיא האַבען איהרען מונד גען היממעל געריכטעט; (דיא ווירקזאַמקייט דער צונגע ער־שטרעקקט זיך אַלזאָ פֿיעל וויטער). הייסט עס אַבער איינמאַל: „זיא האַבען איה־רען מונד גען היממעל געריכטעט" וואָצו הייסט עס נאָך: „איין אָרדעריטער פּפייל איזט איהרע צונגע?" (דאַ דאַס ערסטערע דאַס לעצטערע בערייטס פֿאָראויס־זעטצט?) אַללײן דיעס טהוט, אום אַנצודייטען, דאַס דיא צונגע, גלייך דעם פּפייל, פֿאָן טאָדטליכער ווירקונג זייא. הייסט עס נון אַבער איינמאַל: איהרע צונגע איזט איין אָרדעריטער פּפייל, וואַרום הייסט עס אויך נאָך: „טאָד אונד לעבען איזט אין דער האַנד דער צונגע?" (וועלכעס יאַ דענזעלבען געדאַנקען אויסדריקקט!). דיעזע פֿראַגע פֿינדעט יעדאָך איהרע ערלעדיגונג דורך איינע בעמערקונג דעם רבא, דיע־זער נעהמליך זאַגטע: ווער דאַ וויל, קאַן דורך זיינע צונגע לעבען געבען, אונד ווער דאַ וויל, דאַסזעלבע נעהמען. וויא וויט, זאַגטע רבא, ערשטרעקקט זיך דיא פֿערלייאדונג? ער אַנטוואָרטעטע: עס הייסט טאָן פֿערלייאדונג, ווען יע־מאַנד זאַגט: דיא קיכע רויכט בייא דעם אונד דעם. — דאַ ווענדעטע אביי איין: דאַס איזט יאַ איינע בלאָסע (אונשולדיגע) בעמערקונג! איך מיינע, ערווידערטע יענער, ווען ער עס אויף פֿערלייאדעריטע וויזע אויסדריקקט, אונד עס הייסען זאָלל: וואָ רויכט דיא קיכע זאָ, וויא בייא יענעם דאָרט, וואָ עס שטעטס פֿלייש אונד פֿישע פֿאָללאויף גיעבט, דאַס הייסט דערזעלבע זייא רייך, האַבע פֿלייש אונד פֿישע פֿאָללאויף אונד לאַססע ניאמאַנדען פֿאָן דעמזעלבען געניעססען. אויך וואַר עס איינע הויפּטאורזאַכע דעם אויסצוגס דער איזראַעליטען אויס מצרים, דאַס זיא איינ־אַנדער ניכט פֿערלייאדעט האַטטען, וויא געלעהרט ווירד אין ויקרא רבה: יהודה זאַגטע אים נאַמען דעם בר קפרא: וועגען פֿיערערלייא אורזאַכען זינד אונזרע פֿאָר־פֿאַהרען אויס מצרים ערלאָזעט וואָרדען, וויל זיא נעהמליך איהרע נאַמען (וואָהרענד איהרעם אויפֿענטהאַלטס דאַזעלבסט) ניכט פֿעראָנדערט האַטטען, אונטער דעם נאַמען ראובן ג. ב. קאַם איין זאָהן יעקב'ס אינס לאַנד אונד אונטער דעמזעלבען נאַמען פֿערליעס ער דאַסזעלבע. פֿערנער, וויל זיא דאָרט איהרע שפּראַכע ניכט פֿער־

המדבר אליכם בלשון הקדש. ולא אמרו לשון הרע שנא׳ (שמות י״א) דבר נא באזני העם וגו׳. אתה מוצא שהיה הדבר מופקד אצלם י״ב חודש ולא היה אחד מהם שהלשין את חברו. ולא היה בהם פרוץ בערוה שכן הוא מיחס תולדותי׳ למשפחותם לבית אבותם. הא למדת שזכות גדול הוא הניצל ממנו: ואם בעונו הקרה בו שספר לשון הרע. אם לא ירגיל בדבר רפואה יש למכתו. כדגרסי׳ בערכין (דף ט״ו) אמר רבי חמא בר חנינא מאי תקנתיה של מספר לשון הרע. אם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה שנאמר (משלי ט״ו) מרפא לשון עץ חיים. ואין לשון אלא לשון הרע שנאמר חץ שחוט לשונם. ואין עץ אלא תורה שנא׳ (שם ג׳) עץ חיים היא למחזיקים בה. ואם עם הארץ הוא ישפיל דעתו שנאמר (שם ט״ו) וסלף בה שבר ברוח. רבי אבא בר חנינא אמר ספר אין לו תקנה שכבר כרתו דוד ברוח הקודש. שנא׳ (תהלים י״ב) יכרת ה׳ כל שפתי חלקות לשון וגו׳. אלא מאי תקנתיה

אָנדערט האַטטען, וויא עס (פֿאָן יוסף) הייסט: דען איין אונד אויט עס, דער איט אייך רעדעט (בראשית מ״ה, י״ב.), ד. ה. איך רעדע יאַ אין דער היילִיגען שפּראַכע איט אייך *)! פֿערנער, וויל זיא אייננאַנדער ניכט פֿערלייאדעט האַטטען, וויא עס הייסט: זאַגע דעם פֿאָלקע, או. ז. וו. (שמות י״א, ב׳.). (דאַ דיעזע אויפֿפֿאָרדערונג אום צוועֶלף מאָנאַטע פֿריהער ערפֿאָלגט וואַר, זאָ ערגיעבט זיך), דאַס זיא גאַנצע צוועֶלף מאָנאַטע דאַס געהייאניס צו בעוואַהרען וואוסטען, אָהנע דאַס איינער דען אַנדערן פֿערראַ־טהען הֶאטטע. פֿערנער האַטטע זיך קיינער אונטער איהנען דער אונקייטהייט ער־געבען, וויא עס הייסט: איהרע געבורטספֿאָלגע נאַך פֿאַמיליען אונד שטאַמהייזערן. אוים דעם אַללעם איזט צו ענטנעהמען, וויא פֿערדיענסטליך עס איזט, זיך דעם פֿער־לייאדענס צו ענטהאַלטען. האַט עס זיך יעדאָך צוגעטראַגען, דאַס יעמאַנד איינע פֿערלייאדונג אַנגעבראַכט האַט, פֿאָרויסגעזעטצט, דאַס ער בייא איהם ניכט צור געוואָהנהייט געוואָרדען, זאָ גיעבט עס נאָך איין היילמיטטעל דאַפֿיר, וויא געלעהרט ווירד אים טראַקטאַט ערכין (פֿאָל. ט״ו.): רבי חמא, זאָהן חנינא׳ס, זאַגטע: וואָמיט קאַן איין פֿערלייאדער עס גוט מאַכען? אַנטוואָרט: איזט עס איין געלעהר־טער, (דער איינמאַל פֿערלייאדעט האַט), זאָ זאָלל ער אום זאָ פֿלייסיגער אים שטודיום זיין, וויא עס הייסט: איין היילמיטטעל פֿיר דיא (פֿערלייאדעריטע) צונגע איזט דער לעבענסבוים, (דאַס שטודיום דעס געזעטצעס, וועלכעס לעבען הייסט); וואַר עס אַבער איין אונגעלעהרטער, זאָ זאָלל ער זיך דער דעמוטה בעפֿלייסיגען. (דאַס פֿערלייאדען ווירד נעהמליך פֿאָן דען יידישען מאָראַליסטען אַלס איינע געוואָהנליכע פֿאָלגע דעם איבערמוטהס בעטראַכטעט, אַלזאָ אום איהר אַלזאָ דורך דאַס געגענ־טהייל צו בעגעגנען זוכען). רבי אבא, זאָהן דעס חנינא, זאַגטע: געטטע־הענע פֿערלייאדונג איזט אייגענטליך ניכט גוט צו מאַכען, אונד דוד האַט בערייטס דען פֿלוך איבער זיא אויסגעשפּראָכען, וויא עס הייסט: דער העער פֿערניכטע אַללע גלאַטטען ליפּפּען (תהלים י״ב, ד׳.); וואָהל אַבער גיעבט עס איין מיטטעל, זיך

---

*) ד. ה. היערויס קאָננט איהר שליעסען, דאַס איך אויך איינע פֿריהערן געזיננונגען ניכט פֿעראָנדערט האַבע, וואַס איהר נון אייגעם פֿאַטער צו זיינער בערוהיגונג צו בעריכטען האַבעט. דיעזע אין דען אַנגעפֿיהרטען פֿערז היניינגעלעגטע דייטונג שיינט פֿאָן דעם דאָרטיגען צוזאַממענהאַנגע בעגינסטיגעט צו זיין. דער איבערזעטצער.

שלא יבא לידי לשון הרע. אם ת"ח הוא יעסוק בתורה· ואם עם הארץ הוא ישפיל דעתו. ובין למר ובין למר מי שאינו מורגל בו יש לו תקנה שלא ינהוג עוד בו ויש מרפא למכתו. (צ"ע) אבל המתמיד בדבר ועוד ידו נטויה נכרת בעונו. לפיכך האיש החפץ חיים יסתום פיו מלדבר בלשון הרע ויחיה. כי לכך הקיף הקב"ה לשונו של אדם בשתי חומות. כדי שלא יפתח פיו אלא לחיי גופו ונפשו. ולא הזהירה תורה בלבד בלשון הרע. אלא בספור הדומה לאדם שאינו לשון הרע. אלא שהוא סבה לספר עליו לשון הרע הוא גם כן אסור. וזהו נקרא אבק לשון הרע. אף על פי שרוב בני אדם נכשלים בו ירא שמים יתרחק ממנו בכל כחו. כדגרסי' במסכ' בתרא (דף קס"ד). אמר רב עמרם אמר רב. משלשה עבירות אין אדם ניצול בכל יום אלו הן. הרהורי עבירה. ועיון תפלה. ולשון הרע. לשון הרע סלקא דעתך אלא אימא אבק לשון הרע. אמר רב יהודה אמר רב רוב העולם נכשלין בגזל ומיעוטין בעריות והכל בלשון הרע. בלשון הרע סלקא דעתך. אלא אימא אבק לשון הרע. ופי' רבותינו אבק לשון הרע בערכין (דף ט"ו). דגרסי'

דעם פֿערלייאדען צו ענטציעהען: דער געלעהרטע נעהמליך בעשעֶפֿטיגע זיך מיט דעם געזעטצע, דער אונגעלעהרטע אַבער ערגעבע זיך דער דעמוטה. דיעזע מיט=טעל העלפֿען אַבער נאָך ביידען נור דאַן, ווען דאַס פֿערלייאדען נאָך ניכט צור. גע=וואָהנהייט געוואָרדען איזט; ווער אַבער דיעזער געוואָהנהייט פֿרעֶהנט אונד זיך פֿאָן דערזעלבען ניכט לאָסרייסט, דען טריפֿפֿט יענער פֿערניכטונגספֿלוך; וועם אַלזאָ זיין לעבען ליעב איזט, דער ענטהאַלטע זיך זאָרגפֿעֶלטיג יעדער פֿערלייאדונג. אין דער טהאַט האַט גאָטט דעסהאַלב דיא צונגע מיט איינער דאָפפעלטען מויער (דיא צעֶהנע אונד דיא ליפפען) אומגעבען, אויף דאַס דער מענש, דיאזעלבע נור צו זיינען נאָטה=ווענדיגסטען בעדירפֿניססען געברויכען זאָלל. דיא היילינע שריפֿט האַט אַבער ניכט נור דיא ווירקליכע פֿערלייאדונג, זאָנדערן אויך דיאיעניגען אייסערונגען פֿערבאָ=טען, דיא מאַן פֿיר קיינע פֿערלייאדונגען העֶלט, דיא אַבער צור ווירקליכען פֿער=לייאדונג אַנלאַס געבען קעֶננען. דערגלייכען אייסערונגען ווערדען פֿאָן דען ראַבבי=נען: שטויב דער פֿערלייאדונג גענאַננט. וויא זעהר אַבער אויך דיעזע אַרט פֿערלייאדונג אונטער דען מענשען גאַנג אונד געבע איזט, זאָ מוס זיך דער גאָטטעספֿירכטיגע דעננאָך דאַפֿאָן פֿערן האַלטען, וויא געלעהרט ווירד אים טראַק=טאַט בבא בתרא (פֿאָל. קס"ד.): רב עמרם זאַגטע אים נאַמען דעם רב: פֿאָן דרייערלייא זינדען בלייבט דער מענש קיינען טאַג פֿרייא, נעהמליך: פֿאָן אונ=קייטען געדאַנקען, פֿאָן איבערטרעֶטונג דער געבעטסווירקונג (דאַס מאַן נעהמליך גלויבט, דאַס אַנדעֶכטיג געהאַלטענע געבעט איססע אונפֿעהלבאַר זיינע ווירקונג טהון) אונד פֿאָן פֿערלייאדונגען, אונד צוואַר פֿאָן דער גערינגסטען אַרט, וועלכע דיא ראַבבינען דען פֿערלייאדונגסשטויב נעננען. רבי יהודה זאַגטע אים נאַמען דעם רב: דיא מייסטען מענשען פֿערפֿאַללען דער זינדע דעם רויבענס, דיא וועניגסטען דער בלוטשאַנדע, אַללע אַבער דער פֿערלייאדונג, ד. ה. יענער ערוואָהנטען אַרט. איין בייאשפיעל דיעזער אַרט ווירד אַנגעפֿיהרט אים טראַקטאַט ערכין (פֿאָל. ט"ו.); דאָרט הייסט עס נעהמליך: עס איזט געשטריט=בען: „אַללצופֿריהע לויטע בעגריסונג דעם נעֶכסטען ווירד אַלס פֿלוך בעטראַכ=

החם כי אתא רב דימי אמר מאי דכתיב (משלי כ"ז) מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם וגו'. משום דמברך רעהו בקול גדול בבקר השכם קללה תחשב לו. אלא כגון מאן דאיקלע לאושפיזא וטרחו קמיה שפיר. למחר נפיק יתיב בשוקא ואמר רחמנא נברכיה לפלניא דהכי טרח קמאי. ושמעי אינשי ואזלי ואנסי ליה (פי' יתלככוו סגלו). תני רב דימי אחוה דרב ספרא לעולם אל יספר אדם בטובתו של חברו שמתוך טובתו בא לידי רעתו. וא"ד רב דימי אחוה דרב ספרא חליש עאל רב ספרא לשיולי ביה. אמר תיתי לי דקיימית כל מאי דאמר רבנן. אמר ליה מי קיימת לעולם אל יספר אדם בטובתו של חברו וגו' אמר ליה לא שמיע לי ואי הות שמיע לי קיימתי. והזוכה לינצל מזה ינצל מצרות העולם. כדכתיב (משלי כ"א) שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו:

טעט" (משלי כ"ז, י"ד.): וויא מיזט עס צו פערשטעהען, דאס איינע פריהע לויטע בעגריסונג דעם נאכסטען אלס פלוך צו בעטראכטען זיין זאללטע? אללײן פאלגענדעס בייאשפיעל מאג דיעס ערקלארען: עס ווערדע נעהמליך יעמאנד אירגענדוואו אלס גאסט אויפגענאממען אונד מאן גאבע זיך גראסע מיהע אום איהן, ער געהע דאן אויף דיא שטראסע הינאוס אונד זאגע: גאטט זעגנע יענען מאן (זיינען ווירטה, דער איהן זא גאסטפריינדליך בעווירטהעט האטטע), דער זיך זא פיעלע מיהע אום איך גאב; דיעזעס לאב הארען נון דיא לייטע, געהען דאן הין אונד בעלאסטיגען יענען מאן. (אויף דיעזע וויזע נון ווירד דער זעגען דעס גאסטעס דעם ווירטהע צום פלוך). רב דימי, ברודער דעם רב ספרא, לעהרטע: איין מענש זאלל דעם אנדערן ניכט צו פיעל לאב שפענדען, דא פיר דיעזען אויס דעם איבערטריעבענען לאבע נאכטהייל ענטשטעהען קאננטע. איינינע ערצאהלען עס פאן דיעזעם רב דימי, ברודער דעם רב ספרא, אויף אנדערע וויזע: ער זייא איינמאל קראנק דאר-ניעדער געלעגען אונד דא האבע איהם רב ספרא איינען בעזוך אבגעשטאטטעט. בייא דיעזער געלעגענהייט איימערטע יענער: עס מאגע איהם (אין דיעזער קראנק-הייט) צו גוטע קאממען, דאס ער שטעטס גענויא בעאבאכטעט האבע, וואס דיא ראבבינען אנגעארדנעט. דאראויף האבע איהן רב ספרא געפראגט, אב ער אויך וואהל שטעטס דיא ראבביניטע לעהרע בעאבאכטעט האבע, דאס מאן ניאמאלס דאס לאב זיינעס נאכסטען איבערטרייבען דירפע*)? היעראויף האבע יענער ערוויעדערט: דיעזע לעהרע מיזט איר ניכט בעקאננט, ווארע זיא מיר אבער בעקאננט געוועזען, זא האטטע איך אויך זיא בעאבאכטעט. וועם עס אלזא געלינגט, דיעזער זינדע צו ענטגעהען, דער ענטגעהט היניעדען פיעלעם אונמאך, וויא עס הייסט: ווער זיינען אונד אונד זיינע צונגע בעוואהרעט, דער וואהרעט זיך פאר פיעלען ליידען.

---

*) רב ספרא מוסטע פאן איינעם מאננע, וויא זיין ברודער וואר, פאראויסזעטצען, דאס ער וואהל אפטער פערדיענסטפאללע מענשען זעהר געלאבט אונד זיך איבער דאס ראבביניטע פערבאט אין דיעזער הינזיכט ווערדע הינוועגגעזעטצט האבען. דאס איך איבריגענס דאס פער-באט אין דיא איבערטרייבונג דעם לאבעס געזעטצט האבע, שיינט זיך אויך דאדורך צו רעכטפערטיגען, דאס עס יא איינע בעקאננטע לעהרע דער ראבבינען גיעבט, דאס מאן איינען טהייל דער פערדיענסטע איינעס מענשען איהם אינ'ס געזיכט, זאממטליכע פערדיענסטע דעססעלבען אבער נור אין זיינער אבוועזענהייט זאגען דירפע. דער איבערזעטצער.

כשאין בו. ויש בו ארבעה פרקים:

(נא) פרק ראשון.

האומר לשון הרע על שום אדם בדבר שאין בו ומשקר ומוציא דבה עליו גדול עונו מנשוא. שהוא מכת שקרים ומכת מספרי לשון הרע. ומוציא שם רע. למדנו ק"ו ממה שאירע למרגלים על שהוציאו דבת הארץ. כדגרסינן בערכין (דף ט"ו). תניא אמר רבי אלעזר בן פרטא בוא וראה כמה כחו של מוציא שם רע ממרגלים. ומה מרגלים שהוציאו שם רע על העצים ועל האבנים (כלו' על ארץ ישראל) כך. מוציא שם רע על חברו עאכ"ו. ואמרי' נמי התם (דף ט"ו). תנא דבי רבי ישמעאל כל המספר לשון הרע מגדיל עונות כנגד ג' עבירות ע"ז וג"ע וש"ד. כתי' הכא (תהלים י"ב) לשון מדברת גדולות. וכתי' בע"ז.*(שמות ל"ב) אנא חטא העם הזה חטאה גדולה. ובג"ע כתי' (בראשית ל"ט) ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת. בשפיכות דמים כתי' (שם ד') גדול עוני מנשוא. וגרסינן בספרי עשרה נסיונו' נסו אבותינו ובכלם לא נחתם גזר דינם אלא על לשון הרע שנא' (במדבר י"ד) אם לא

צווייטע אבטהיילונג.

ווען ניכטס וואהרעס צום גרונדע ליעגט. אין פיער קאפיטעלן.

ערסטעס קאפיטעל.

ווער אירגענד איינעם מענשען איבלעס נאכרעדעט, דאס ניכט אן דעמזעלבען איזט, אלזא איין ליגנער אונד פערלייאדער צוגלייך איזט, בעגעהט איינע גראסע זינדע אונד געהארט צו דער ראטטע דער ליגנער אונד פערלייאדער. וויא הארט אבער דיא בעשטראפונג דעס פערלייאדערס זיין מוס, שליעסען וויר אויס דעם, וואס דען אויסקונדשאפטערן (דעם געלאבטען לאנדעס) וויעדערפאהרען איזט, וועיל זיא פאן יענעם לאנדע איבעל געשפראכען האטטען; וויא געלעהרט ווירד אים טראקטאט ערכין (פאל. ט"ו.): לויט איינער טראדיטיאן, זאגטע רבי אלעזר, זאהן פרטא: וויא שווער דיא זינדע דעס פערלייאדערס זייא, קאננסט דו ערזעהען אויס דעם שיקזאל דער קונדשאפטער; דען ווען דיעזע, דערען אנגאבע בלאס האלץ אונד שטיינע (ד. ה. דען באדען פאלעסטינא'ס) בעטראף, איינע זא הארטע שטראפע ערליידען מוסטען, אום וויא פיעל גרעססער מוס דיא זינדע דעססען זיין, דער זיינען נאכסטען אין שלעכטען רוף בריינגט. פערנער הייסט עס דארט (פאל. ט"ו.): ווער זיינען נאכסטען פערלייאדעט, בעגעהט דאדורך איינע זינדע, דיא דען דרייא הויפטזינדען, נעהמליך: געטצענדיענסט, בלוטשאנדע אונד מארד גלייך קאממט. (היער ווערדען נון פערשיעדענע שריפטשטעללע צור בעשטעטיגונג אנגעפיהרט). פערנער הייסט עס אים בוכע ספרא (איינע ראבבינישע ערלאוטערונג דער ביידען לעטצטען טהיילע דעס פענטאטייכס): צעהן מאל האטטען אונזערע פארפאהרען גאטט אויף דיא פראבע געשטעללט אונד ביי אללען דיעזען איזט איהר בעזעס געשיק ערסט נאך בעגאנגענער פערלייאדונג ווירקליך ערפאלגט, וויא עס הייסט: וואהרליך! נאכדעם איהר פערלייאדונגען פארגעבראכט, וויל איך עס אויספיהרען (במדבר י"ד, כ"ח.); זא הייסט

כאשר דברתם באזני וגו׳. וכתי׳ (מלאכי ב׳) הוגעתם ה׳ בדבריכם. וכן מצינו במדרש ובירושלי׳ דפיאה שבימי אחאב היו עע״ז והיו נוצחין המלחמות. מפני שלא היה בהם לשון הרע. שלא הלשינו את עובדיה שהחביא מאה נביאים בשתי מערות. ולא גילה אדם שיש נביא בישראל זולתי אליהו עד שאמר (מלכים א׳, י״ח) אני נותרתי נביא לה׳ לבדי. ובסוף ימי שאול שהיו ביניהם דלטורין (ר״ל בעלי לשון הרע) כמו דואג והזיפים אע״פ שלא היה בהם ע״ז כמו בימי אחאב היו יורדין למלחמה ונופלים. וגם דרשו על פסוק (קהלת ה׳) אל תתן את פיך לחטיא את בשרך. אל תאמר לשון הרע בפיך להעניש כל בשרך בחטא זה. רבנן פתרין המקרא הזה במרים. אל תתן את וגומר. זו מרים. דכתיב (במדבר י״ב) והנה מרים מצורעת כשלג. ואל תאמר לפני המלאך. זה משה. שנא׳ (שם ב׳) וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים. כי שגגה היא. שנאמר (שם י״ב) אשר נואלנו ואשר חטאנו. למה יקצוף האלהים על קולך. על לשון הרע שאמרה על משה. שנא׳ (שם) ויחר אף ה׳ בם

עס: „איהר האבעט גאטטעס געדולד ערשעפפט דורך אייערע רעדען" (מלאכי ב׳, ט״ז.). זא איזט אויך צו לעזען אים מדרש, אונד אין ירושלמי צום טראקטאט פיאה, דאס צור צייט דעס קאניגס אחאב דער געטצענדיענסט הערשטענד וואר אונד דענגאך וואַרען זיא זיעגרייך אין דען קריעגען, וויל זיא קיינע אנגעבעריי טריעבען, זיא גאבען נעהאמליך דען עובדיה ניכט אן, דאס ער הונדערט פראפעטען אין צווייא העהלען פערשטעקקט געהאלטען, אונד ניעמאנד ענטדעקקט האטטע, דאס עס נאך איינען פראפעטען אים לאנדע געבע אויסער דעם אליהו, ביז דיעזער עס זעלבסט ענטדעקקטע, וויא עס הייסט: „איך אלליין בין איבריג געבליעבען אלס פראפעט דעם עוויגען" (מלכים א׳. י״ח, כ״ב.); דאגעגען ערגיעבט עס זיך, דאס צו ענדע דער רעגיערונגסצייט דעס שאול, וואָ דיא אנגעבער הייפיג וואַרען, וויא צ. ב. דואג אונד דיא זיפים, אבגלייך דער געטצענדיענסט ניכט זא זעהר איבערהאנד גענאממען האטטע, אלס צו צייטען אחאב׳ס, זיא דענגאך אים קריעגע אונטערלאגען. פערנער ערקלארען דיא ראבבינען דען פערז: „גיעב דיינען אונד ניכט היין צור פערזינדיגונג דיינעס לייבעס" (קהלת ה׳, ה׳.) דאהין, אלס וואללטע ער זאגען: שפריך מיט דיינעם מונדע קיינע פערלייאדונג אויס, אום דיינעם לייבע קיינע שטראפע צוצוציעהען וועגען דיעזער זינדע. אנדערע ראבבינען וועגדען דיעזען פערז אויף מרים (שוועסטער דעם משה׳ס) אן, דיא זיך (אין פאלגע איהרער נאכרעדע געגען איהרען ברודער) איינע שטראפע צוגעצאגען, וויא עס הייסט: „מרים וואר אויסזעטציג, ווייס וויא שנעע" (במדבר י״ב, י׳.). ווען עס אבער דארט (קהלת ה׳, ה׳.) הייסט: „שפריך ניכט פאר דעם ענגעל," זא איזט דיעס, זאגען דיא ראבבינען, אויף משה אנצווענדען, וועלכעם דער נאמע: ענגעל בייגעלעגט ווירד, וויא עס הייסט: „ער זענדעטע איינען ענגעל, דער אונס אויס מצרים היניאויספיהרטע (במדבר כ׳)." הייסט עס דארט פערנער: „דען עס איזט איין פערגעהען," זא בעציעהט דאס זיך אויף דען בעגאנגענען פעהלער דער מרים (אונד אהרן), וויא עס הייסט: „וויר וואַרען טהאריכט אונד האבען געזינדיגעט" (במדבר י״ב, י״א.). הייסט עס דארט פערנער: „ווארום זאלל גאטט דיינער רעדע צירנען?" זא איזט דיעס אויף דיא פערלייאדעריטע רעדע צו בעציעהען, דיא זיא איבער משה געפיהרט האטטע, וויא עס הייסט: גאטטעס צארן ענטבראנטע געגען זיא אונד

וילך. וחבל את מעשה ידיך. אמר רבי יוחנן בפית חטאה וכל אבריה לקו. שנאמר (שם) והענן סר מעל האהל והנה מרים וגו׳. הדא דכתיב אל תתן את פיך לחטיא את בשרך. וכתיב שומר פיו ולשונו וגומר. וגרסינן באלה הדברים רבה אמר רבי חגי אין הנגעים באין אלא על לשון הרע. רבנן אמרין תדע לך שהנגעים באים על לשון הרע שהרי מרים הצדקת על ידי שדברה במשה אחיה לשון הרע קרבו בה הנגעים. שנאמר (דברים כ״ד) זכור את אשר עשה ה׳ אלהיך למרים. הדא דכתי׳ (תהלים נ׳) תשב באחיך תדבר וגומר. אמר רבי יוחנן אם הרגלת לשונך לדבר באחיך שאינו בן אומתך סוף בבן אומתך תתן דופי. רבי יהודה בן לוי אומר אם הרגלת לשונך לדבר באחיך שמאביך ולא מאמך. סופך בבן אמך תתן דופי. שכל מי שמלאו לבו לדבר במי שגדול ממנו. גורם רעה לעצמו שיקרבו בו הנגעים. ואם אין אתה מאמין הרי מרים הצדקת סימן לכל בעלי לשון הרע הוי זכור את אשר עשה ה׳ אלהיך למרים. ד״א זכור את אשר עשה וגו׳. הדא הוא דכתי׳ אל תתן את פיך וגו׳ רב אמר המקרא מדבר בבעל לשון הרע. הה״ד אל תתן את פיך וגו׳. שהפה אומר הלשון הרע והוי הגוף שגורם לו ללקות. אמר רבי שמעון ומה מרים הצדקת שלא

ער בעגאב זיך היגוועג. היישט עס דארט פערנער: „אונד ער ווירד צערשטארען דיינער האנדע װערק," זא בעציהט דיעס רבי יוחנן עבענפאללס היערויף, איני דעם מרים דורך איהרען מונד געזינדיגט, דיא שטראפע אבער אן איהרעם גאנצען קארפער עמפפינדען מוסטע, וויא עס היישט: „דיא וואלקע וואר פאן דעם צעלטע געוויכען אונד מרים וואר אויסזאטציג," או. ז. וו. פערנער היישט עס אים מדרש רבה צו דברים: רבי חגי זאגטע: פלאגען טרעפפען דען מענשען הויפטזאכליך וועגען איבלער נאכרעדען. אנדערע רבבינען זאגען, עס איזט דאראוס צו ענטנעהמען, דאס איבלע נאכרעדען דעם פערלייאדער שטראפען צוציעהען, דאס מרים, דיא פראממע, שטראפען ערליידען מוסטע, וויל זיא פאן איהרעם ברודער איבעל געשפראכען האטטע, וויא עס היישט: „בעדענקע, וואס דער עוויגע, דיין גאטט, דער מרים געטהאן." זא היישט עס אויך: „דוא זיטצעסט דא, שפריכסט באזעס פאן דיינעם ברודער, האנגסט דיינעם ברודער שאנדפלעקקע אן" (תהלים נ׳, כ׳.). דאצו בעמערקט רבי יוחנן ערלייטערנד: האסט דוא דיך איינמאל געוואהנט, באזעס צו שפרעכען פאן דיינעם ברודער, דער ניכט צו דיינער נאטיאן געהארט, זא ווירסט דוא אם ענדע דיינעם ברודער שאנדפלעקקע אנהאנגען, דער צו דיינעם פאלקע געהארט. רבי יהודה, זאהן לוי'ס, בעמערקט ערלייטערנד: האסט דוא דיינע צונגע איינמאל געוואהנט, ווידער דיינען ברודער צו שפרעכען, דער עס בלאס פאן פאטער אבער ניכט פאן מוטטערזייטע איזט, זא ווירסט דוא אם ענדע דיינעם ברודער שאנדפלעקקע אנהאנגען, דער עס אויך פאן מוטטערזייטע איזט; וועד עס אבער וואגט, פאן לייטען איבעל צו שפרעכען, דיא בעססער זינד אלס ער, ציעהט זיך אללעס אונהייל צו; גלויבסט דוא אבער עטוואס ניכט דאראן, זא נים דיר איין בייאשפיעל אן מרים, דער פראממען, וועלכע איין ווארנענדעס בייאשפיעל פיר גאנץ ישראל אבגיעבט, דא רוין האט דער פערז בעצוג: „בעדענקע, וואס דער עוויגע, דיין גאטט, דער מרים

נתכוונת לומר לשון הרע אלא דברה בשביל אחיה לטובתו כך. אותם הרשעים שמתכוונים לומר לה״ר על חבריהם לחתוך את הייהם. על אחת כמה וכמה שיחתוך הקב״ה את לשונם. שנאמר (תהלי׳ י״ב) יכרת ה׳ כל שפתי וגו׳. וגרסי׳ בספרי (ויקרא י״ד) ובא אשר לו הבית שלא ישלח ביד שליה. יכול אפילו זקן או חולה ת״ל ובא והגיד לכהן. וידקדק הכהן כיצד בא הנגע לביתו. ויאמר לו דברי כבושין. בני אין הנגעים באים אלא על לשון הרע. שכן מצינו במרים שלא נענשה אלא על לשון הרע. שנאמר (דברים כ״ד) השמר בנגע הצרעת וגו׳ וכתיב בתריה זכור את אשר עשה ה׳ אלהיך וגו׳. ומה ענין זה לזה אלא מלמד שלא נענשה אלא על לשון הרע. והלא דברים קל וחומר ומה מרים שלא דברה אלא באחיה הקטן ממנה נענשה. המדבר במי שגדול ממנו על אחת כמה וכמה. ד״א ומה מרים שבשדברה לא שמעה אותה בריה אלא הקב״ה בלבד כענין שנאמר

געטהאַן״ או. ז. וו. רבי טאעון זאַגטע: ווען מרים, דיא פֿראָממע, דיא דאָך אייגענטליך דיא אַבזיכט ניכט האַטטע, זו פֿערלייאדען, זאָנדערן זו איהרעם ברו־דערס בעסטען שפּראַך (צפורה, דיא פֿרויא דעס משה, זאָלל זיך נעהמליך נאַך דען ראַבבינען געגען איהרע שוואָגערין, מרים, דאַריבער בעשווערט האַבען, דאַס איהר געמאַהל זיא גאָנצליך פֿערנאַכלאָססיגע, אונד דיעס זאָלל מרים פֿעראַנ־לאַסט האַבען, איינינע וואָרטע איבער דיעזען אומשטאַנד פֿאַללען זו לאַססען, וואַס דער פֿער: זו אונטערשטיטצען שיינט, וועלכער אויסזאַגט, דאַס אהרן אונד מרים זיך אויפֿגעהאַלטען האַבען, דאַס משה איינע כושית געהייראַטהעט, במדבר י״ב, א׳.), איינע זאָלכע שטראַפֿע ערליידען מוסטע, אום וויא פֿיעל מעהר פֿערדיענען דיא באָזען מענטען איינע פֿערניכטונג איהרער צונגע, וועלכע פֿאָרזעטצליך דאַרויף אויסגעהען, דאַס לעבען איהרער נעבענמענשען אַבצוקירצען! וויא עס אויך אין דער טהאַט הייסט: „דער העדר פֿערניכטעט אַללע גלאַטטען ליפפען.״ ווייר לעזען פֿער־נער אים בוכע ספרי: עס הייסט: „עס קאָממע דערינויגע, דעם דאַס הויז גע־האָרט״ (ויקרא י״ד, ל״ה.), דיעס וויל זאַגען, דאַס דער אויסזעטציגע זעלבסט פֿאָר דעם פריעסטער ערשיינען איססע אונד עס ניכט דורך איינען באָטען זאַגען לאַססע, (נור דען פֿאַלל אויסגענאָממען, ווען ער אַלט אָדער קראַנק איזט); אַלסדאַן אונטער־זוכט דער פריעסטער געגויא, דורך וועלכע טוּלד דיעזע קראַנקהייט אינס הויז גע־קאָממען, דאַן האָלט לעטצטערער דעם אויסזעטציגען איינע איינדרינגליכע ערמאַהנונג. איין זאָהן! זאַגט ער צו איהם, אויסזאַטצקראַנקהייטען זינד געטטליכע שטראַפֿען פֿיר פֿערלייאדונג, וויא וויר אַן מרים ערזעהען, דיא נור וועגען איהרער איבלען נאַכרעדע בעשטראַפֿט וואָרדען, וויא עס הייסט: „זייא וואָהל בעדאַכט וועגען דעם שאַדענס דעם אויסזאַטצעס או. ז. וו.״ אונד גלייך דאַרויף: „בעדענקע, וואַס דער עוויגע, דיין גאָטט, געטהאַן, או. ז. וו.״ (דברים כ״ד, ח׳, ט׳.); (דיעזעביידען פֿערזע שטעהען אַלזאָ אַלס גרונד אונד פֿאָלגע אין ענגער פֿערבינדונג). דיא פֿאָלגע דיעזער ביידען פֿערזע אויף איינאַנדער דייטעט אַלזאָ אַן, דאַס מרים וועגען איהרער איבלען נאַכרעדע איינע שטראַפֿע ערליידען מוסטע. ווען אַבער מרים, אָבגלייך איהרע נאַכרעדע נור איהרען יינגערן ברודער בעטראַף, זאָ בעשטראַפֿט וואורדע, אום וויא פֿיעל שטראַפֿבאַרער אום דעריעניגע זיין, דער דאַ איבעל שפּריכט פֿאָן איי־נעם, דער מעהר איזט, אַלס ער! עס קאַן אויך אויף איינע אַנדערע וויזע געשלאָססען ווערדען: ווען מרים, דערען נאַכרעדע דאָך נור פֿאָן גאָטט אַלליין געהאָרט וואָרדען

(במדבר י"ב) וישמע ה' כך נענשה. המדבר בגנות חברו ברבים עאכ"ו. וגרסי' במדרש השכם וכן מצינו אהרן ומרים שספרו לשון הרע על משה ובאת עליהם הפורענות שנא' ותדבר מרים ואהרן במשה. הלכה צפורה ושחה לה למרים וגו' אמרה לה מרים לצפורה אשרי בניהם של אלו ואשרי נשותיהם. אמרה לה צפורה אשרי בניהם ואוי לנשותיהם. אמרה לה למה. אמרה לה מיום שנזקק אחיך לרוח הקדש לא הייתי לו לאשה. הלכה מרים ודברה לאהרן ודברו שניהם דברי תלונה על הצדיק מה כתיב שם והענן סר מעל האהל והנה מרים וגו'. ואף על אהרן באה פורענות שנאמר (שם) ויחר אף ה' בם וילך וכתיב ויפן אהרן אל מרים מלמד שנפנה מצרעתו. ומה אמרו עליו מרים אמר' עלי הדבור ולא פירשתי מבעלי אהרן אמר עלי הדבור ולא פירשתי מאשתי. וזה זחה דעתו עליו ולכך פירש מאשתו. ומה אלה הצדיקים גמורים שלא דברו בפניו כך נענשו. המתכוין

וואר, וויא עס הייסט: „גאָטט פערנאהם" (במדבר י"ב, ב'.), איינע זאָלכע שטראַפע ערליידען מוסטע, אום וויא פיעל שטראַפבארער מוס דעריעניגע זיין, דער פאָן זיינעם נעכסטען אָפפענטליך בעזעס שפריכט. איך מדרש השכם*) הייסט עס: זאָ ערזעהען וויר, דאס וועגען איבלער נאַכרעדע דעם אהרן אונד דער מרים פאָן משה דיאזעלבען בעשטראַפט וואורדען, וויא עס הייסט: מרים אונד אהרן שפראַכען איבעל פאָן משה. צפורה (דיא פרויא דעם משה) האטטע זיך מיט מרים אונטערהאַלטען אונד איהר ערצעהלט, (דאס אלדד אונד מידד דיא פראָפעטישע אינשפיראַטיאָן ערהאַלטען האָטטען); דאַ בעמערקטע מרים, וויא גליקליך דיא קינדער אונד דיא פרויען זאָלכער מענער דאָך זייען; צפורה אבער ערווידערטע: יאַמערפאָל זינד דיא קינדער גליקליך, וועה אבער דען פרויען זאָלכער מענער! וויא זאָ? פראַגטע מרים איבעררעשט. אַלערדינגס, אנטוואָרטעטע צפורה, דען זיעהע ז. ב. זייטדעם דיין ברודער איין פראָפעט געוואָרדען, ווערדע איך גענצליך פערנאַכלעססיגעט. דיעס פאַסטע מרים אויף, ערצעהלטע עס דעם אהרן אונד ביידע אייפערטען זיך נון, וויא בעקאַננט, איבער משה**). דאַרויף איזט נון ערפאָלגט, דאס (וויא עס דאָרט הייסט) דיא וואָלקע פאָן דעם צעלטע פערשוואַנד אונד מרים אויסזעטציג וואורדע. אבער אויך אהרן וואורדע בעשטראַפט, וויא עס הייסט: דער צאָרן דעס עוויגען ענטבראַננטע ווידער זיא אונד דיעזער בעגאב זיך וועג (במדבר י"ב, ט'.). ווען נון דיעזע אַכטען פראָממען, דיא דאָך ניכט אין געגענוואַרט דעם משה געשפראָכען האַטטען, איינע זאָלכע שטראַפע ערליידען מוסטען, אום וויא פיעל שטראַפבארער מוס דעריעניגע זיין, דער פאָרזעטצליך זיינען נעכסטען טאַדעלט, אָדער איהן

---

*) עס גיבט נעהמליך מדרש־פראַגמענטע, דיא אַן געוויססען שטעללען דער היילינגען שריפט איהרע בעמערקונגען בעגיננען; זאָלכע ווערדען נאַך איהרעם איינגעגנד וואָרטע רעספעקטיגען פערזעס, מיט וועלכעם יענע בעמערקונגען דען אנפאַנג מאַכען, בענאַננט, וואָהין אויך דער איך טעקסט אַנגעפיהרטע מדרש געהערט, וועלכער וואַהרשיינליך מיט דעם פערזע שמות ח', ט"ז. זיינע בעמערקונגען בעגיננט.

**) אים טעקסטע ווירד פרייאליך (במדבר י"ב, א'.) איין אַנדערער גרונד דער אונצופריעדענהייט דעס געשוויסטערפאַארס מיט משה אַנגעגעבען; אַללייַן אַן דערגלייכען אויסשטיקקונגען דער אַגאַדאַ זינד וויר געוואָהנט, דאַהער ניאמאַנד דאַראַן אַנשטאָס נעהמען ווירד, דער אַבזיכטליך דאַרויף אויסגעהט, דיא אַגאַדאַ לעכערליך צו מאַכען. דער איבערזעטצער.

להכות את חברו ולבייש ולהלבין פניו לחזיקו על אחת כמה וכמה. ראו כמה יש לו לאדם להתרחק עצמו מן הדבר הרע הזה והניצל ממנו אשריו ואשרי חלקו:

(נב) פרק שני.

כמה גדול עונשן של בעלי לשון הרע שלא די להם שמקבלין עונשן אלא שנותנין סימן לכל באי עולם שבא להם על עונם חרומה לעונשם. כדגרסי׳ בפרק במה מדליקין (דף ל״ג) ת״ר ארבעה סימנין הן וכו׳ סימן ללשון הרע וכו׳ כדאיתא למעלה בפ״ב מן הדבור הזה. ואמרו בתוספת׳ על ג׳ דברים נפרעין עליהם מן האדם בעה״ז ואין לו חלק לעה״ב ואלו הן ע״ז וגילוי עריות ושפיכות דמים ולשון הרע כנגד כולם. וגרסי׳ בערכין (דף ט״ו) א״ר יוחנן משום רבי יוסי בן זמרא כל המספר לשון הרע כאילו כופר בעיקר דכתיב (תהלים י״ב) אשר אמרו ללשוננו נגביר וגו׳. ואמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זמרא כל המספר לשון הרע נגעים באין עליו שנא׳ (שם ק״א) מלשני בסתר רעהו אותו אצמי׳ וגו׳ וכתיב החם לצמיתות ומתרגמי׳ לחלוטין דתנן אין בין מצורע מוסגר למצורע מוחלט. ארשב״ל זאת תהיה תורת המצורע תורת המוציא ש״ר. וארשב״ל מ״ד (קהלת י׳) אם ישך הנחש בלא לחש לעתיד לבוא מתקבצות כל החיות ובאות אצל נחש ואומרות לו ארי

בעשטאַנט, אָדער איהן שאַנדעט אום איהם צו שאַדען! היערויס איזט אַבערמאַלס צו ערזעהען, וויא זעהר מאַן זיך פאָן דיעזעם לאַסטער פערן האַלטען מיססע אונד וויא גליקליך דאַס לאָאָז דעססען איזט, דער דעמזעלבען ענטגעהט.

צווייטעס קאַפּיטעל.

זעהר האַרט איזט דיא שטראַפע דער פערלייאומדער; דען ניכט נור, דאַס זיא בע־שטראַפט ווערדען, זאָנדערן דיא שטראַפע איזט אויך זאָ בעשאַפפען, דאַס יעדערמאַן באַלד ערקעננט, דאַס זיא וועגען איינער גלייכאַרטיגען זינדע ערפאָלגטע, וויא געלעהרט ווירד אים אַבשניטט במה מדליקין (פאָל. ל"ג.), וואַס וויר אָבען בערייטס אַנגעפיהרט. פערנער הייסט עס אין דער תוספתא: דרייערלייא פערברעכען ווערדען אַם מענשען שאָן היניעדען בעשטראַפט, וואָהרענד ער יענזייטס דיא זעליגקייט פערליערט, נעהמ־ליך דער געצענדיענסט, דיא בלוטשאַנדע אונד דער מאָרד, דיא פערלייאומדונג אַבער איזט זאָ שלים, אַלס אַללע דרייא צוזאַממען. אויך הייסט עס אים טראַקטאַט ערכין (פאָל. ט"ו.): רבי יוחנן זאַגטע אים נאַמען דעם רבי יוסי, זאָהן זמרא: ווער דאַ פערלייאומדעט, ווירד דעם גלייכגעאַכטעט, דער גאָטט לייגנעט, וויא עס הייסט: זיא שפראַכען: לאַססעט וויר אונזערע צונגע וואַלטען, דער מונד איזט יאַ אונזער! ווער איזט אונזער העררר? (תהלים י"ב, ה'.). פערנער זאַגטע רבי יוחנן אים נאַמען דעם רבי יוסי, זאָהן זמרא: אויף פערלייאומדונג פאָלגט דיא שטראַ־פע דעם אויסזאַטצעס, דען עס הייסט: ווער אינסגעהיים זיינען נאָכסטען פער־לייאומדעט א. ז. וו. (תהלים ק"א, ה'.). רבי שמעון, זאָהן לוי'ס, זאַגטע: עס הייסט: בייסט דאָך דיא שלאַנגע אָהנע צויבערשפרוך! (אַבער קיינען פאָרטהייל האַט דער מאַן דער צונגע) (קהלת י', י"א.). היעס ענטהאַלט פאָלגענדע אַנ־דייטונג: אין דער צוקונפט ווערדען אַללע זיך אום דיא שלאַנגע זאַממעלן אונד

דורס ואוכל זאב טורף ואוכל אתה מה הנאה יש לך א"ל מה יתרון לבעל הלשון. וארשב"ל כל המספר לשון הרע מגדיל עונות עד לשמים שנאמר (תהלים ע"ג) שתו בשמים פיהם וגו'. א"ר חסדא אמר מר עוקבא כל המספר לשון הרע ראוי לסקלו באבן. כתיב הכא אותו אצמית. וכתיב (איכה ג') צמתו בבור חיי וידו אבן בי. ואמר רב חסדא אמר מר עוקבא כל המספר לשון הרע אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם. שנא' אותו לא אוכל אל תקרי אותו אלא אתו. וא"ד לה אגסי הרוח. ואמר רב חסדא אמר מר עוקבא א"ל הק"בה לשרו של גהינ' אני עליו לדונו מלמעלה ואתה עליו מלמטה. שנאמר חצי גבור שנונים אין חץ אלא לשון הרע. שנא' חץ שחוט לשונם ואין גבור אלא הקב"ה. שנאמר (ישעיה מ"ב) ה' כגבור יצא. גחלי רתמים היינו גהינם. ואמרינן התם מה נשתנה מצורע שאמרה תורה (ויקרא י"ג) בדד ישב. הוא הבדיל בין איש לאשתו בין איש לרעהו. לפיכך אמרה תורה בדד יהיה מושבו. ואריב"ל מה נשתנה מצורע שאמרה תורה יביא שתי צפרים לטהרתו. אמר הקב"ה הוא עשה מעשה פטוט (פי' דבור) יביא קרבן פטיט. וגרסי' בפר"א כל המלשין את חברו בסתר אין לו רפואה. שנאמר מלשני בסתר רעהו וגו'. וכתוב אחד אומר (דברים כ"ז) ארור מכה רעהו בסתר. תדע לך שהוא כן. בא וראה הנחש

צו איהר שפרעכען: דער לאָווע טריטט אויף זיינע בייטע אונד פריסט, דער וואָלף צעררייסט אונד פריסט, וועלכען גענוס האַט דער דוא? דאַ ווירד דיא שלאַנגע אַנט־וואָרטען: וועלכען גענוס האַט דער פערלייאָדער דאַן? פערנער זאַגטע רבי שמעון, זאָהן לוי'ס: דאַס פערברעכען דער פערלייאָדונג רייכט ביז אַן דען הימעל, וויא עס הייסט: געגען דען הימעל ריכטען זיא איהרען מונד א. ז. וו. (תהלים ע"ג, ט'.). רב חסדא זאַגטע אים נאַמען דעם מר עוקבא: איין פערלייאָדער פערדיענט געשטייניגט צו ווערדען. פערנער זאַגטע רב חסדא אים נאַמען דעם מר עוקבא: איך אונד דער פערלייאָדער, שפריכט גאָטט, קאָננען אין דער וועלט ניכט צוזאַממען בלייבען. איינגע בעהויפטען, ער האַבע דיעס פאָם האָכמיטהיגען געזאַגט. פערנער הייסט עס דאָרט: וואַרום ענטהאָלט דאַס געזעטץ פיר דען אויסזאַטציגען דיא בעזאָנדערע בעשטיממונג, דאַס ער אַבגעזאָנדערט בלייבען מוס? (ויקרא י"ג, מ"ו.). עס געשיעהט דעסהאַלב, וויל ער איינע טרעננונג (אונטער דען מענשען, וויא ז. ב.) צווישען מאַן אונד פרויא בע־ווירקט האַט. רבי יהושע, זאָהן לוי'ס, זאַגטע: וואַרום האַט דאַס געזעטץ פיר דען אויסזאַטציגען אויסנאַהמסווייזע דיא בעשטיממונג פעסטגעזעטצט, דאַס ער צום בעהופע זיינער רייניגונג צווייא פאָגעל צום אָפּפער ברינגען מוססע? עס זאָלל דאַמיט אַנגעדייטעט ווערדען, דאַס וויל ער (דער אויסזאַטציגע) דורך וואָרטע געזינדיגעט, ער איין טהיער צום אָפּפער ברינגען מוססע, דאַס עטוואַס דען וואָרטען אָהנלי־כעס|האָרען לאַססע. פערנער הייסט עס אין דען פראַגמענטען דעם רבי אליעזר: ווער זיינען נאָכסטען הינטערגעהיים פערלייאָדעט, פיר דען גיעבט עס קיין רעטטונגס־מיטטעל (פאָן דער שטראַפע), וויא עס הייסט: ווער דאַ פערלייאָדעט זיינען נאָכ־סטען אים פערבאָרגענען א. ז. וו. אויך הייסט עס: פערפלוכט זייא, חער זיינען נאָכסטען אים פערבאָרגענען שלאָגט, (דברים כ"ז, כ"ג.). היערבייא מאַג דיר

שהלשין בין הקב"ה ובין אדם ועזרו (פי' לסמו) אררו הקב"ה שיהיה עפר מאכלו. שנאמר ועפר תאכל כל ימי חייך. ולא די לבעלי לשון הרע שגורמין לקות לעצמן אלא שלוקה העולם בחטאם. כדגרסי' בתענית (דף ז') א"ר שמעון בן פזי אין הגשמים נעצרים אלא בשביל מספרי לשון הרע. שנא' (משלי כ"ה) רוח צפון תחולל גשם ופנים נזעמים לשון סתר. ולא חרבה ירושלים במקדש שני אלא בעון מספרי לשון הרע שהיה ביניהם ובשביל שנאת חנם שהיתה בהם. ואף במקדש ראשון היה שנאת חנם בנשיאי ישראל. כדגרסינן ביומא (דף ט') ובמקדש ראשון לא הוה שנאת חנם. והכתי' (יחזקאל כ"א) מגורי אל חרב היו את עמי. וא"ר אלעזר אלו בני אדם שאוכלין זה עם זה ודוקרין זה את זה בחרבות שבלשונם התוא בנשיאי ישראל כתיב. דכתיב (שם) זעק והילל בן אדם כי היא היתה בעמי יכול בכל ת"ל היא בכל נשיאי ישראל. גם מצינו שהמרגלים בעון לשון הרע מתו במיתה משונה. כדגרסי' בסוטה (דף ל"ה) וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ וגו' (במדבר י"ד). א"ר שמעון שמתו במיתה משונה. דרש רבי חנינא בר פפא משמיה דרבי שילא איש כפר תמרתא. מלמד שנשתרבב לשונם ונפל על טבורם. והיו תולעים יוצאים מפיהם ונכנסים בלשונם ומלשונם נכנסים בטבורם: ועכ"ז להכרית בעלי מחלוקת שהם מחבלי עולם מותר לומר עליהם לשון הרע. כדגרסי' בירושלמי אמר רבי

דיא שלאַנגע, (וועלכע דען ערסטען מענשען צור זינדע פֿערלייטעטע), מאַג בייאשפיעל דיענען, וועלכע, דאַ זיא צווישענטרעגעריי געשטיפֿט האַטטע, פֿאָן גאָטט פֿערדאַממט ווארדע, ערדע צור נאַהרונג צו זיך צו נעהמען, וויא עס הייסט: ערדע זאָללסט דוא עססען, זאָ לאַנגע דוא לעבסט. עס איזט אינדעססען ניכט גענוג, דאַס דיא פֿער־לייאדער זיך זעלבסט שטראַפֿע צוציעהען, זאָנדערן דיא איבריגען מענשען מיססען אין פֿאָלגע דיעזער זינדע מיטביססען, וויא געלעהרט ווירד אים טראַקטאַט תענית (פֿאָל. ז'.): דער רעגען ווירד צוריקגעהאַלטען דורך דיא זינדע דער פֿערלייאדונג, וויא עס הייסט: דער נאָרדווינד ערצייגט דען רעגען, אַבער דער גאָטטלאָזע צאָרן בריכט אויס וועגען פֿערלייאדעריטער צונגע (משלי כ"ה, כ"ג.); אויך ירושלים איזט צור צייט דעס צווייטען טעמפעלס נור וועגען פֿערלייאדונג אונד גרונדלאָזער פֿיינד־שאַפֿט, דיא דאָרט געהעררשט האַטטען, צו גרונדע געגאַנגען. לעטצטערע פֿאַנד אויך וועהרענד דעם ערסטען טעמפעלס, אַבער נור אונטער דען אָבערן ישראל'ס שטאַטט, וויא איין פֿערז אים יחזקאל לויטעט (יחזקאל כ"א, י"ז.). אויך זעהען וויר, דאַס דיא אויסקונדשאַפֿטער צור שטראַפֿע פֿיר פֿערלייאדונג פּאַלעסטינאַ'ס איי־נעס אוננאַטירליכען טאָדעס שטערבען מוסטען, וויא געלעהרט ווירד אים טראַקטאַט סוטה (פֿאָל. ל"ה.): עס שטערבען דיא מאַננער, וועלכע פֿאָן דעם לאַנדע איבעל געשפּראָכען האַטטען, או. ז. וו. (במדבר י"ד, ל"ז.). דיעזע טאָדעסאַנצייגע, זאַגט רבי שמעון, געשאַה דעסוועגען, וויל עס איינע אוננאַטירליכע וואַר. נור ווען דיא שטרייטזיכטיגען, דיא וואַהרען וועלטפֿערדערבער, אירגענדוואָ איבער־האַנד נעהמען, איזט עס ערלויבט, פֿאָן איהרעם אונרעכט אָפֿפֿענטליך צו שפּרעכען,

שמואל בר נחמני בשם רבי יוחנן מותר לומר לשון הרע על בעלי מחלוקת. מ"ל. דכתיב (מלכי' א', א') ואני אבא אחריך ומלאתי את דבריך. ובלבד שיהא כוונתו לשם שמים ולישוב בני אדם:

(נג) פרק שלישי.

המקבל לשון הרע הוא סכה למספרים אותו. כי מאחר שרואין שמקבלו בסבר פנים יפות מרגילים עצמן בדבר. וע"כ הזהירו רבותינו שלא לקבלו. כדגרסי' בכתובות (דף ה') דרש בר קפרא מ"ד (דברים כ"ג) ויתד תהיה לך על אזנך אל תקרי אזנך אלא אזניך. שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יניח אצבעו באזנו. והיינו דא"ר אלעזר מפני מה אצבעותיו של אדם דומין ליתדות. מ"ט אילימא משום דמחלקן. כל חדא וחדא למלתיה עבידא. דאמר מר זו זרת זו קמיצה זו אמה זו אצבע זו גודל. אלא מ"ט ראשי אצבעותיו משופות כיתדות שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון ישים אצבעו על אזניו. ותנא ד"ר ישמעאל מפני מה אוזן כולה קשה ואליה (פי' בשר שבסוף האוזן) שלה רכה. שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יכוף אליה לתוכה.

וויא עס הייסט: איך ווערדע הינטער דער קאָממען אונד דיינע וואָרטע בעקרעפֿטיגען או. ז. וו. (מלכים א'. א', י"ד.). נור מוס דיא אַבזיכט דאַבייא איינע לאָבליכע אונד דיא ערהאַלטונג דער געזעללשאַפט בעצוועקקענדע זיין.

דריטטעס קאַפיטעל.

ווער פערלייאודונגען אַנניאמט, גיעבט אַנלאַס, זאָלכע אַנצובריגגען; דען מאַן געוואָהנט זיך לייכט דאַראַן, ווען מאַן זיעהט, דאַס מאַן איין פריינדליכעס געזיכט דאַצו מאַכט, דאַרום וואַרנטען אונזערע לעהרער פאָר אַננאַהמע דערזעלבען, וויא געלעהרט ווירד אים טראַקטאַט כתובות (בל. ה'.): בר קפרא לעהרטע: עס הייסט: ויתד תהיה לך על אזניך דוא זאָללסט איינען נאַגעל איטפֿיהרען אין דיינער ריסטונג) ליעז שטאַטט אֱזְנֶךָ אָזְנֶיךָ: (דיינע אָהרען), ד. ה. ווען מאַן עטוואַס אונגעביהרליכעס האָרט, זאָ זאָלל מאַן זיינע אָהרען פערשטאָפפען; דאַרויף הין דייטעטע דער שפרוך דעס רבי אלעזר: וואַרום, זאַגטע ער, זינד דיא פינגער דעם מענשען דען נאָגעלן אָהנליך*)? עס פינדעט דעסוועגען שטאַטט, דאַמיט ווען דער מענש עטוואַס אונגעביהרליכעס האָרט, ער דען פינגער אינס אָהר לעגען קאָננע, אין דער שולע דעס רבי ישמעאל וואַרד געלעהרט: וואַרום איזט דאַס אָהר דורכוועג האַרט אונד נור דאַס אָהרלאָפפכען וועיך? דאַמיט דער מענש, ווען ער עטוואַס אונגעביהרליכעס האָרט, דאַס לאָפפכען היניין שטעקקען קאָננע.

---

*) אים טעקסטע ווירד אויסגעפיהרט, דאַס דיא אָהנליכקייט ניכט עטוואַ דאַרין בעשטעהע, דאַס דיא פינגער פאָן איינאַנדער אַבשטעהען, דאַ אין דיעזעם פאַללע דיא פראַגע פאָן פאָרן העריין ווענפאַללען ווירדע; אינדעם דיעזעס אַבשטעהען דער פינגער ביים טעמפעלדיענסט דורכאויס נאָטהיג וואַר, אונד צוואַר דער קליינע פינגער צום מעססען דעס פריעסטערליכען ברוסטשילדעס, דער גאָלדפינגער צום אַבשטרייכען דעס רייכערווערקעס, דער מיטטעלפינגער ביים מאַסע דער געביירע אונד טעמפעלגעראָטהע, דער צייגעפינגער צור בלוטשפרענגונג, אונד דער דוימען צור בעשפרענגונג; עס קאָננע דאַהער אונטער געראַכטער אָהנליכקייט נור דער אומשטאַנד פערשטאַנדען ווערדען, דאַס דיא פינגער זוּ שפּיטץ צו לויפען, וויא דיא נאָגעל. דער איבערזעטצער.

ח"ר אל ישמיע אדם לאוניו דברים בטלים מפני שהם נכוות תחלה לאברים. ומצינו במכילתא. מדבר שקר תרחק (שמות כ"ג) הרי זו אזהרה למדבר לשון הרע. לא תשא שמע שוא (שם כ"ג) הרי זו אזהרה למקבל לה"ר. וגם מצינו במדרש משלי. רוח צפון תחולל גשם וגו' (משלי כ"ה) כמו שהרוח הצפוני משברת העבים ומפזרתן ולא ימטירו. כך כשאדם מספר לשון הרע לחברו. אם יראה לשומע פנים נזעמים הוא מחוללו ומדכאו ופוסק דבריו הרעים בפיו. ולא יניחנו לספר לשון הרע. וגרסינן במס' מכות (דף כ"ג). ובפסחים (דף קי"ח) ואמר רב ששת משום ר' אלעזר בן עזריה כל המספר לשון הרע וכל המקבל לשון הרע וכל המעיד עדות שקר על חבירו ראוי להשליכו לכלבים. שנא' (שמות שם) לכלב תשליכון אותו וסמיך ליה לא תשא שמע שוא. וגרסי' בפסחים (דף פ"ז). ואמר ר' יוחנן מפני מה זכה ירבעם לימנות עם מלכי יהודה מפני שלא קבל לשון הרע.

דיא ראבבינען לעהרטען פערנער: דער מענש זאלל זיינע אהרען קיינע אונניטצע ווארטע הערען לאססען; דען בייא דען אהרען פאנגט דאס ברעננען צוערסט אן. פערנער הייסט עס אין דער מכילתא. עס הייסט: „פאן ליגענהאפטען ווארטען זאללסט דוא דיך פערן האלטען" (שמות כ"ג, ז'.), דיעזעס פערבאט בעציעהט זיך אויף דיא פערלייאודונג; פערנער הייסט עס: „דוא זאללסט קיינען פאלשען בעריכט אננעהמען" (שמות כ"ג, א'.), דיעס פערבאט בעציעהט זיך אויף דיא אננאהמע פאן פערלייאודונג. פערנער הייסט עס אין דעם מדרש צו דען שפריכען: עס הייסט: „דער נארדווינד צערבריכט דען רעגען" מו. ז. וו.*). גלייכוויא דער נארד-ווינד דיא וואלקען צערטהיילט אונד צערשטרייט, זא דאס עס ניכט רעגנען קאן, עבענזא פערהאלט עס זיך מיט דער פערלייאודונג: ווען דער אנהארער איין איררי-טירטעס געזיכט צייגט, זא העממט ער דיא פערלייאודונג אונד בענימט דעם פער-לייאודער דיא לוסט, ווייטער צו ערצאהלען. פערנער ווירד געלעהרט אים טראקטאט פסחים (פאל. קי"ח.): רב ששת זאגטע אים נאמען דעם רבי אלעזר זאהן עזריה: ווער פערלייאודונג אויסשפריכט, אדער זיא אננימט, אדער ווידער זיי-נען נאכסטען איין פאלשעס צייגניס אבלעגט, דער פערדיענט, דען הונדען פארגע-ווארפען צו ווערדען, זא הייסט עס: „דעם הונדע זאללט איהר עס פארווערפען אונד גלייך היגטער הער: דוא זאללסט קיינען פאלשען בעריכט אננעהמען (שמות כ"ב, ל'. אונד כ"ג, א'.)**). פערנער הייסט עס אים טראקטאט פסחים (פאל. פ"ז.): וועלכעס פערדיענסט האטטע ירבעם, דאס ער נעבען דען קאניגען פאן יהודה געצאהלט ווארדע? זיין פערדיענסט בעשטאנד דארין, דאס ער קיינע פערלייא-דונג אננאהם. דאס ער נעהמליך נעבען דען קאניגען פאן יהודה געצאהלט ווירד,

*) משלי כ"ה, כ"ג. פאללשטאנדיג לויטעט דיעזער פערז: „דער נארדווינד צערבריכט דען רעגען אונד איין איררירטעס געזיכט (צערבריכט) דיא היימליך פלוסטערנדע צונגע". בעקאננטליך האט דאס ווארט תחולל איינע ענטגעגענגעזעטצטע בעדייטונג, וואריבער וויר היער ניכט ריכ-טען וואללען.

**) אין דעם ווארטע תשא ליעגט אויך דיא בעדייטונג פאן: אויסשפרעכען, אונד דיא פארטזעטצונג דיעזעס פערזעס לויטעט: דוא זאללסט עס ניכט מיט דעם אונגערעכטען האל-טען, איין אונגערעכטער צייגע צו זיין.
דער איבערזעטצער.

ומ"ל דאימני דכתי' (הושע א') דבר ה' אשר היה אל הושע בן בארי בימי עוזיה יותם וגו' ובימי ירבעם בן יואש מלך ישראל. ומאי לשון הרע. דכתיב (עמוס ז') וישלח אמציה כהן בית אל אל ירבעם מלך ישראל לאמר קשר עליך עמוס בקרב בית ישראל וגו' כי כה אמר עמוס בחרב ימות ירבעם וישראל גלה יגלה מעל אדמתו. מאי שלח ליה. חס ושלום לא אמר אותו צדיק כך. ואם אמר מה חטא שכינה אמרה לו. וגם מצינו שעל שקבל דוד לשון הרע מפי ציבא על מפיבושת נחלקה מלכו' בית דוד. כדגרסי' במס' שבת (דף נ"ו) אמר רב יהודה אמר רב בשעה שאמר דוד למפיבושת אתה וציבא תחלקו את השדה (שמואל ב', י"ט) יצתה בת קול ואמרה לו רחבעם וירבעם יחלקו את המלכות. ואם בנדון זה שאמרו דברים נכרים חזא ביה להאמין הדבר יצתה פרצה גדולה כזאת בסבת קבלת לשון הרע. על אחת כמה וכמה שיש לו לאדם להרחיק עצמו ולסתום אזניו מלשמוע לשון הרע שמספרים בכל יום על אנשים נקיים מהדבר הרע שאומרים עליו. והניצול מזה שכרו גדול וינקה מדינה של גהינם:

ערהעﭏט אויס דעם פֿערזע: דאַס וואָרט גאָטטעס, וועﭏכֿעס דעם הושע, זאָהן דעם בארי וואַרד, אין דען טאַגען דעם עוזיה, יותם, אחז או. ז. וו. אונד אין דען טאַגען דעם ירבעם, קאָניג אין יטראֵﭏ (הוטע א', א'.). וואַס אַבער דיא פֿערﭏייאדונג אַנבעﭏאַנגט, (דיא ער ניכֿט אַנגענאָממען), זאָ ערהעﭏט עס אויס פֿאָﭏ=גענדען פֿערזען, וועﭏכֿע ﭏויטען: עס טיקקטע אמציה, פריעסטער צו בית=אל צו ירבעם אונד ﭏיעס איהם זאַגען: עמוס האַט איינע פֿערשוואָרונג ווידער דיך אַנגע=צעטטעﭏט איננערהאַﭏב דעם הויזעס יטראֵﭏ או. ז. וו. (עמוס ז'. י'.); זאָ טפראַך נעהמﭏיך עמוס: „ירבעם ווירד דורך דאַס טווערדט אומקאָממען אונד יטראֵﭏ אויס זיינעם ﭏאַנדע אויסוואַנדערן איססטען" (דאַז. פֿערז י"א.). דאַרויף ﭏיעס איהם אַבער ירבעם זאַגען*): בעוואַהרע דער היממעﭏ, דאַס דיעזער גערעכֿטע זאָ עט=וואַס האָטטע זאַגען קאָננען; זאָﭏﭏטע ער עס אַבער ווירקﭏיך געזאַגט האַבען, זאָ האַט ער יאַ ניכֿטס פֿערבראָכֿען, דאַ ער עס דאָך אים אויפֿטראַגע גאָטטעס געזאַגט האַט! וויר זעהען אויך, דאַס אין פֿאָﭏגע דער אַננאַהמע פֿאָן פֿערﭏייאדונגען פֿאָן זיי=טען דוד'ס געגען מפיבושת, דאַס רייך דוד'ס געטהייﭏט ווארדע, וויא גע=ﭏעהרט ווירד אים טראַקטאַט שבת (פֿאָﭏ. נ"ו.): רב יהודה זאַגטע אים נאַמען דעם רב: אַﭏס דוד צו מפיבושת געזאַגט האַטטע: דוא אונד ציבא, איהר זאָﭏﭏט אייך דאַס פֿעﭏד טהייﭏען (טמואל ב'. י"ט, ל'.), דאַ ﭏיעס זיך איינע היממﭏיטע טטיממע פֿערנעהמען: „רחבעם אונד ירבעם ווערדען דאַס רייך אונטער זיך טהייﭏען." ווען נון היער, וואָ נאַך דער ערקﭏאָרונג דער ראַבבינען דיא אויסזאַגע דעם ציבא ווידער מפיבושת דען טיין דער וואַהרהייט פֿיר זיך האַטטע אונד אַﭏﭏען גﭏויבען פֿערדיענטע, איין זאָ גראָססעס אונגﭏיקק אַﭏס טטראַפֿע דער פֿערﭏייא=דונג ערפֿאָﭏגטע, אום וויא פֿיעﭏ מעהר זאָﭏﭏטען זיך דיא מענטען איבערהויפט פֿאָן פֿערﭏייאדונגען פֿערן האַﭏטען, וועﭏכֿע טאָגﭏיך געגען אונטוﭏדיגע מענטען אַנגע=בראַכֿט ווערדען. איין זאָﭏכֿעס פֿערנהאַﭏטען בריגגט גראָססע בעﭏאָהנונג אונד רעט=טעט פֿאָן דען העֶﭏﭏענטטראַפֿען.

---

*) זאָ ﭏויטעט נעהמﭏיך דיא טראַדיטיאָן. דער איבערזעטצער.

(נד) פרק רביעי.

השומע לשון הרע או שום גנאי על ת״ח לא די לו בשלא יקבלנו ושלא
יאמין הדבר בו. אבל חייב כל אדם לקנא קנאת הש״י ולהשיב בעבורו
ולמחות אם יש בידו למחות. ואם לא עשה כן נענש עליו. כדגרסי׳ במציעא
(דף פ״ד) על עובדא דרבי אלעזר ב״ר שמעון כי ניחא נפשיה. אמר לה
לדביתהו ידענא דרתיחו בי רבנן ולא איעסקו בי שפיר. אגנין בעיליתי
(פי׳ הסככני בעלייתי) ולא תדחלי מינאי. אמר רבי שמואל בר נחמני אישתעי
לי אימיה דר׳ יוחנן דאישתעי לה דביתהו דרבי אלעזר ברי׳ שמעון. לא
פחות מתמני סרי ולא טפי מעשרים ותרתין שנין אגניתיה בעיליתי׳. כי
הואי סליקנא מעיינא לית במזיית (פי׳ שערו) כי הוה משתמט ביניתא מרישיה
הוה אתי דמא. יומא חד חזאי ריחשי׳ (פי׳ תולעת) דקא נפיק מאודני׳. חלשה
דעתי איתחזי לי בחלמא לא תסתפי מנאי. יומא חד שמעי בזילותא דצורבא
מרבנן ולא אימחאי כדה כדבעי ליה. כי הוו אתו בי תרי לדינא. קיימי
אבבא דעיליתי׳. אמר מר מילתי׳ ואמר מר מילתיה. נפקא קלא מבי עיליתא
ואמר איש פלו׳ אתה זכאי איש פלו׳ אתה חייב. יומא חד הוה קא מנציא
דביתהו בהדי שיבבתה. אמרה לה תהא כבעלך דלא ניתן לקבורה. שמעות
רבנן אמרו לאו אורח ארעא למעבד הכי. א״ר ר׳ שמעון בן יוחאי איתחזי
להו לרבנן בחלמא א״ל פרידה (פי׳ גוזל) אחת יש לי ביניכם ואי אתם
מבקשים להביאה אצלי. אזלו רבנן לאיעסוקי ביה ולא שבקוהו בני עכבור
(פי׳ שם מקום הסמוך לעירו). דכל כמה דהוה ניחא רבי אלעזר ברבי שמעון
בעליתיה לא סליק חיה רעה למתייהו. יומא חד מעלי יומא דכפורי הוה.
הוו טרידי כולי עלמא. אזלו לבי בירי׳ (פי׳ שם מקום) אסקוהו אמטיתו
למערת׳ דאבוה אשכחוה לעכנא דאהדרא לה למערתא. אמרי ליה עכנא
עכנא פתח דלתי פיך ויכנס בן אצל אביו. פתח לה ועיילוה. וגרסי׳ נמי
סנהדרין (דף מ״ד). ת״ר מעשה בא׳ שיצא להרג אמר אם יש בי עון זה

פיערטעס קאפיטעל.

ווער פאן איינעם געלעהרטען איבעל רעדען אדער איהם איינען טאדעלסעקק אנ-
האנגען הארט, דארף עס ניכט נור ניכט אננעהמען אונד גלויבען, זאנדערן אום זיך
אויך זיינער אייפריג אננעהמען אונד עס דעם פערברייטער פערוועהרען, זא וייט עס
אין זיינער מאכט שטעהט, ניעהט זיך אבער, ווען ער דיעס צו טהון אונטערלאסט,
גאטטליכע שטראפע צו, וויא געלעהרט ווירד אים טראקטאט בבא מציעא (פאל. פ״ד.),
דאס רבי אלעזר, זאהן דעם רבי שמעון, איינסט זיינער פרויא אים טרוימע ער-
שיען אונד איהר ערצאהלטע, דאס ער דאפיר בעשטראפט ווארדען זייא, וויל ער פאן
איינעם געלעהרטען איינסט האבע איבעל רעדען הארען אונד עס ניכט געוועהרט. זא
ווירד אויך אים טראקטאט סנהדרין (פאל. מ״ד.) פאלגענדעס ערצאהלט. עס ווירדע

לא תהא מיתתי כפרת על כל עונותי ואם אין בי עון זה תהא מיתתי כפרה על כל עונותי ובית דין וכל ישראל מנוקי׳ ועדים לא תהא להם כפרה לעול׳ כששמעו חכמים בדבר אמרו להחזירו אי אפשר שכבר נגזרה גזירה אלא יהרג ויהא קולר תלוי בצואר העדי׳. כל כמיניה לא צריכא דקא הדרי בהו סהדי וכי הדרי בהו סהדי מאי הוי כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד. לא צריכא דיהבי סהדי טעמא למילתייהו כי ההוא מעשה דבעיא מוכסא. וכתוב בפי׳ רש״י מעשה במוכס אחד ישראל רשע שמת. ובו ביום מת אדם גדול בעיר ובאו כל בני העיר ועסקו במטתו. וקרובי אותו מוכס הוציאו גם כן מטת המוכס אחריו. קפצו עליהם אויבים והניחו המטות. והיה שם תלמיד אחד ישב על מטת רבו. לאחר זמן חזרו כל גדולי העיר לקבור החכם ונתחלפה להם מטתו במטת המוכס. והיה אותו תלמיד צועק ולא הועיל לו. וקרובי המוכס קברו את החכם ונצטער אותו תלמיד מאד. אמר מה חטא רבי ליקבר בבזיון זה ומה זכה אותו רשע לכבוד הגדול הזה.

איינסט יעמאנד צור הינריכטונג אויסגעפיהרט. בייא דיעזער געלעגענהייט זאגטע דער פעראורטהיילטע: האבע איך דאס אנגעשולדיגטע פערברעכען ווירקליך בעגאנגען, זא זיהנע איין טאד ניכט אללע מיינע ווירקליך בעגאנגענען זינדען, האבע איך אבער דאס אנגעשולדיגטע פערברעכען ניכט בעגאנגען, זא מאגע איין טאד אללע מיינע זינדען זיהנען; דאך דאס געריכט אונד אללע איבריגען איזראעליטען מאגען מיינע אונגערעכטע פעראורטהיילונג ניכט צו ביסען האבען; נור דיא צייגען מאגען כיא פערגעבונג (איהרעם פאלשען צייגניססעס) פינדען! אלס דיעזע אייסערונג דען ריכטערן צו אהרען קאם, זאגטען זיא: דען פעראורטהיילטען צוריקצופיהרען געהט ניכט מעהר אן, דא דאס אורטהייל איינמאל געשפראכען, ער אום אלזא הינגעריכטעט ווערדען, אבער דיא צייגען מאגען היערפאן דיא שולד טראגען; דען אבגלייך זיא שפעטערהין איהרע אויסזאגע צוריקגענאממען אונד איינגעשטאנדען, דאס זיא נור אויס האס געגען דען פעראורטהיילטען איהר צייגניס געגען איהן אבגעלעגט האטטען, זא דורפטע נאך דען געזעטצען אויף איהרען שפעטערן ווידעררוף קיינע ריקזיכט גענאממען אונד דער פעראורטהיילטע מוסטע אין פאלגע דיעזעס צייגניססעס הינגעריכטעט ווערדען. איינע אהנליכע בעגעבענהייט טרוג זיך מיט איינעם צעללנער צו. איינעם טאגעס נעהמליך שטארב איין יידישער צעללנער, דער אלס שלעכטער מענש בעקאננט ווער, אונד צו גלייכער צייט שטארב אויך איין בעריהמטער מאן דערזעלבען שטאדט, הינטער דעססען באהרע זאממטליכע שטאדטבעוואהנער הער גינגען; הינטער איהם פאלגטע דיא באהרע דעם צעללנערס, פאן דעססען פערוואנדטען בעגלייטעט! באלד אומשטען זאממטליכע בעגלייטער, פאן פיינדען איבערפאללען, איהרע לייכען פערלאססען, אונד נור איינער בליעב, אלס שילער דעס גראסען מאננעס אויף דעססען באהרע זיטצען. נאכדעם נון דיא פיינדע אבגעצאגען וואַרען, קעהרטען דיא בעגלייטער דעם געלעהרטען צו איהרער לייכע צוריק אונד וואלטען זיא צור ערדע בעשטאטטען, אונד דא ערייגנעטע עס זיך, דאס זיא איהרע לייכע מיט דער דעם צעללנערס פערוועכזעלטען אונד אהנע אויף דאס ווידערשטרעבען דעם זיטצענגעבליעבענען שילערס צו אכטען, דיא לייכע דעם צעללנערס עהרענפאלל בעגראבען; דאגעגען בעגרובען דיא פערוואנדטען דעם צעללנערס דיא לייכע דעם געלעהרטען. דיעס מוסטע דען שילער זעהר שמערצען אונד ער ריעף אויס: וואס האט זיך

ונראה לו רבו בחלום אמר לו אל תצטער בכך בוא ואראך כבודי גדול בגן עדן ואראך אותו האיש בגיהנם וציר של פתח סובב באזנו. אבל פעם אחד שמעתי בגנות תלמיד חכם ולא מחיתי לכך נענשתי. וזה פעם אחד הכין סעודה לשר העיר ולא בא וחלקה לעניים וזה שכרו. אמר לו התלמיד וזה עד מתי נדון בכך בדין הצער הזה. אמר לו עד שימות שמעון בן שטח ויכנס תחתיו. אמר לו למה מפני נשים כשפניות ישראליו' שיש באשקלון ואינו עושה בהן דין. למחר ספר התלמיד הדברים לשמעון בן שטח. מה עשה כנס שמונים אנשים בחורים בעלי קומה. ואותו יום יום גשמים הוה עד דמסיק תחם איך תלה הוא עם שמונים בחורים לאותן הנשים כשפניות וקרוביהן של אותן הנשים נתקנאו קנאה גדולה ובאו והעידו שנים מהן על בנו של שמעון בן שטח חיוב מיתה ונגמר דינו. וכשהיה יוצא ליסקל אמר אם יש בי עון זה אל תהא מיתתי כפרה לי וכו' וקולר תלוי בצואר העדים ושמעו אלו וחזרו בהם ונתנו טעם לדבריהם שמחמת שנאת הנשים העידו

איין לעהרער צו טודען קאממען לאססען, דאס ער זא שימפפליך בעגראבען וואור=דע? אונד וועלכעס פערדיענסט מוסטע זיך דער יאנגער ערווארבען האבען, דאס איהם איין זא עהרענפאללעס בעגרעבניס צו טהייל געווארדען? דא ערשיען איהם זיין לעהרער אים טרוימע אונד זאגטע צו איהם: גראמע דיך ניכט איבער יענען פאר=פאלל! דען וואהרליך! איך געניעססע יענזייטס אום זא גרעססערע עהרע, וואהרענד יענער מענש (דער יאנגער) אין דער העללע זיינע פערברעכען אבביססען מוס; דאך וויססע, דאס איך יענער שמאך דאפיר ווידערפוהר, דאס איך איינסט איינען געלעהרטען בעשימפפען הערטע, אהנע דען שימפפענדען איינהאלט צו טהון; דאגעגען האט זיך יענער בלאס מענש דאדורך איין פערדיענסט ערווור=בען, דאס ער, נאכדעם איהם איין פיר דען אבערן דער שטאדט בערייטעטעס מאהל איבער דען האלז געבליעבען וואר, דאססעלבע אונטער דיא ארמען פערטהיילטע, וועלכע האנדלונג דורך דאס עהרענפאללע בעגרעבניס בעלאהנט וואורדע. וויא לאנגע, פראג=טע נון דער שילער, האט דיעזער מענש נאך צו ליידען? זא לאנגע, אנטוואורטעטע דיא טרוימערשיינונג, ביז שמעון, זאהן שטח, שטירבט אונד אן דעססען שטעל=לע קאממט. ווארום דיעס? פראגטע דער שילער. דארום, וואר דיא אנטוואורט, וויל עס אכטציג צויבעריננען אין אשקלון גיבבט, דיא ער אונבעשטראפט לאסט. דיא מייסטערונג טהיילטע דער שילער דעם פאלגענדען טאגע דעם שמעון, זאהן שטח, מיט, וועלכער זאפארט אן דער שפיטצע פאן אכטציג יונגען לייטען פאן גראסער שטאטור זיך אויף דען וועג נאך אשקלון מאכטע אונד דיא געדאכטען צויבעריננען אויפהאנגען ליעס. דאדורך אויפס אייסערסטע אויפגעבראכט, טראט=טען צווייא פאן דען פערוואנדטען יענער פרויען אויף אונד זאגטען ווידער דען זאהן דעם שמעון, זאהן שטח, אויס, דאס ער איין פערברעכען, וואראויף דיא טאד=דעסשטראפע געזעצט איזט, בעגאנגען האבע, אונד ער וואורדע אין פאלגע דעס=סען ווירקליך צום טאדע פערורטהיילט. אלס ער נון צור שטיינינגונג הינאויסגעפיהרט וואורדע, זאגטע ער: האבע איך דיעזעס פערברעכען ווירקליך בעגאנגען, זא מאגע איין טאד עס ניכט זיהנען; דאך דיא צייגען ווערדען עס שאן צו פעראנטווארטען האבען. אויף דיעזע לעטצטערע אייסערונג נאהמען דיא צייגען ווירקליך איהרע אויס=זאגע צוריק אונד ערקלערטען, דאס זיא נור אויס האס וועגען איטהאנדלונג יענער

ואף על פי כן לא נפטר. על כן כל ירא שמים ישמור עצמו מלספר לשון הרע וגם מלשמעו. וכל' שכן כשידברוהו על תלמיד חכם שיש לו להשיב בעבורו הכל כפי מעלתו:

החלק השלישי.

בנבלות הפה. ויש בו שני פרקים.

(נה) פרק ראשון.

בכה הדברים אשר באדם היה לו להרגיל עצמו בדברי טהרה ולהגורה בתורה. ואף על פי שאמרו לעולם ילמד אדם לתלמידיו דרך קצרה טוב להאריך מעט כדי שלא יוציא דבר מגונה מפיו. דגרסינן בפסחים (דף ג'). אריב"ל לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו שהרי עיקם הכתוב ח' אותיות ולא הוציא דבר מגונה מפיו. שנאמר (בראשית ז') ומן הבהמה אשר איננה טהורה. רב אשי אמר תשעה שנא' (דברים כ"ג) כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה. רבינא אמר עשר איכא וי"ו דטהור.

פֿרויען איהר זייגיס אַבגעלעגט האָטטען; דאַס אורטהייל ווארדע אַבער דענגאָך פֿאָללצאָגען. עס געהאֶרטע זיך אַלזאָ יעדער גאָטטעספֿירכטיגע אין אַכט, יעמאַנדען צו פֿערלייאדען, אָדער פֿערלייאדונג אַנצוגעהאֶען, בעזאָנדערס ווען זיא איינען גע־לעהרטען בעטריפֿפֿט, דעססען דער האֶרער זיך אייפֿריג אַנגעהאֶען מוס.

דריטטע אַבטהיילונג.

איבער דאַס אונציכֿטיגע רעדען. אין צווייא קאַפיטעלן.

ערסטעס קאַפיטעל.

דער מענש זאָלל דאַס שפרעכֿפֿעראָאֶגען, דאַס ער בעזיצט, צום שפרעכֿען דעס טיקקליכֿען אַנווענדען, בעזאָנדערס אַבער צום שטודירען דעס געזעטצעס, אונד אָב־גלייך אַמאַן נאַך פֿאָרטריפֿט דער ראַבבינען בייס אונטעררינכֿט זיך דעס מאֶגליך קירצע־סטען אויסדרוקקס בעדיענען זאָלל, זאָ איזט עס ניכֿטס דעסטאָ וועניגער בעססער, אויסטרייבונגען צו מאַכֿען, אום ניכֿט עטוואַס אונאַנשטאֶנדיגעס איבער זיינע ליפפען געהען צו לאַססען, וויא געלעהרט ווירד אים טראַקטאַט פסחים (פֿאָל. ג'.): רבי יהושע, זאָהן לוי, זאַגטע: ניאמאַלס זאָלל דער מענש עטוואַס אונאַנשטאֶנדיגעס אויס־שפרעכֿען, דאַ ווירּ זעהען, וויא דיא הייליגע שריפֿט אַכֿט בוכֿשטאַבען צופֿיעל היני־טטעללט, אום ניכֿט עטוואַס אונאַנשטאֶנדיגעס אויסצושפרעכֿען; זאָ הייסט עס נעהמליך: ומן הבהמה אשר איננה טהורה (אונד פֿאָן דעם פֿיעהע, דאַס ניכֿט ריין איזט, (בראשית ז', ז'.)*). רב אשי זאַגט: דיא שריפֿט אויטרייבע אויך אויס דעמזעלבען גרונדע איט ניין בוכֿשטאַבען, דען עס הייסט: כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה (דברים כ"ג, י"א.) (דיא וואָרטער: אשר לא יהיה טהור שטאַטט דעס איינציגען, גלייכֿבעדייטענדען וואָרטעס: טמא). רבינא זאַגט: היער איזט זאָגאַר איינע אויטרייבונג פֿאָן צעהן בוכֿשטאַבען, אינדעם דאַס וי"ו אים וואָרטע

---

*) אַנשטאַטט שלעכֿטהין צו שרייבען: והטמאה דאַס אונריינע; דיא הייליגע שריפֿט געברויכֿטע אַלזאָ דרייא וואָרטער פֿאָן צוואַמען דרייצעהן בוכֿשטאַבען שטאַטט איינעס איינצי־גען פֿאָן פֿינף בוכֿשטאַבען, אָבגלייך וואָהל איין וועזענטליכֿער אונטערשיעד צווישען: ניכֿט ריין אונד אונריין איזט. דער איבערזעטצער.

רב אחא בר יעקב אמר ט"ו שנא' (שמואל א', כ') כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא כי לא טהור. תאנא דבי רבי ישמעאל לעולם יספר אדם בלשון נקייה שהרי בזב קראו מרכב ובאשה קראו מושב׳ ואומר (איוב ט"ו) ותבחר לשון ערומים. ואומר (שם ל"ג) ודעת שפתי ברור מללו. מאי ואומר וכ"ת ה"מ בדאורייתא אבל בדרבנן לא ת"ש ואומר ותבחר וגו׳ וכ"ת ה"מ בדרבנן אבל במלי דעלמא לא ת"ש ואומר ודעת שפתי ברור מללו. ואמרי׳ עלה הנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דרב. חד אמר שויתן הא שמעתא כגדי מסנקן. וחד אמר שויתן הא שמעתא כדבר אחר מסנקן. ולא אישתעי רב בהדי דהאיך. הנהו תרי תלמידי דהוו קיימי קמיה דהלל. וחד מינייהו רבי יוחנן בן זכאי. ואמרי לה קמיה דרבי וחד מינייהו רבי יוחנן. חד אמר מפני מה בוצרין בטהרה ומוסקין בטומאה. וחד אמר

טהור עבענפֿאַלס אומשריבען זייא (וואַס רבי אסי אַלס בלאָסע מאַטער לעקטציאָנים, ניכט אַלס איבערפֿליסיגען בוכשטאַבען אנאָכטע געלעזען האַבען). רבי אחא, זאָהן יעקב, זאַגטע: עס גיעבט זאָגאַר איינע אומשרייבונג פֿאָן זעכצעהן בוכשטאַבען, וויא אין דעם פֿערזע: כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא כי לא טהור (שמואל א׳. כ׳, כ"ו.) (שטאַטט דעם דרייאבוכשטאַביגען וואָרטעס טמא, זינד היער זעכס, ניינצעהן בוכשטאַבען ענטהאַלטענדע וואָרטע געברויכט). דיא שולע דעם רבי ישמעאל לעהרט: דער מענש זאָלל שטעטס אַנשטאָנדיגער אויסדריקקע זיך בעדיענען, וויא דער זעלן איינער מיט איינעם פֿלוססע בעהאַפֿטעטען פֿרוזאָן, ווען דיעזע מאָננליכען געשלעכטס איזט, מרכב (רייטזיטץ); איזט זיא אַבער וועיבליכען געשלעכטס, מושב (זיטץ שטעלכטהין) הייסט, (וויל יענער אויסדרוקק אין בעציעהונג אויף איין פֿרויענציאמער אונאַנשטאָנדיג איזט); אויך הייסט עס: דוא וואָהלטעסט איינען אויסדרוקק דער קלוגען (איוב ט"ו, ה׳.), (ד. ה. נאַך דער בייאגעפֿיגטען ערקלערונג, דען אויסדרוקק דער ראַבבינען, זאָ דאַס ניכט נור דיא היילינע שריפֿט, זאָנדערן אויך דיא ראַבבינען אַנשטאָנדיגער אויסדריקקע זיך בעדיענען, זעלבסט ווען עס אויף קאָסטען דער פֿראָליזיטאָן דורך אומשרייבונגען געשעהען מוסטע). פֿערנער הייסט עס: איינע ליפפען וואוסטען אין ריינען אויסדריקקען צו שפרעכען (איוב ל"ג, ג׳.). (דיעזע בעווייזשטעללע איזט נאַך איינער בייאגעפֿיגטען ערקלערונג נאַך היינצוגעפֿיגט וואָרדען, אום אַנצודייטען, דאַס מאַן אויך אים געוואָהנליכען, פֿראָפֿאַנען געשפראָכע זיך איינעס אַנשטאָנדיגען אויסדרוקקס בעדיענען מיססע). פֿערנער הייסט עס עבען דאַזעלבסט: פֿאָן צוויא שילערן אים קאָללעגיום דעס רב האַטטע דער איינע געזאַגט: דיא היטיגע אונטערזוכונג האַט אונס שוואַך וויא איין שאַף געמאַכט, דער אַנדערע אַבער האַטטע געזאַגט: דיא היטיגע אונטערזוכונג האַט אונס זאָ אַבגעמאַטטעט, וויא איין געוויססעס אַנדערעס טהיער*), אונד דיעזען אויסדרוקק דעם לעטצטערן נאַהם רב זעהר איבעל. פֿערנער ווירד דאָרט ערצאָהלט, דאַס פֿאָן צוויא שילערן דעם הלל, דערען איינער רבי יוחנן, זאָהן זכאי, נאַך אַנדערן פֿאָן צוויא שילערן דעם רבי (דעם רבי יהודה, פֿערפֿאַססער דער משנה), דערען איינער רבי יוחנן (פֿערפֿאַססער דעם תלמוד'ס ירושלמי) וואַר, דער איינע (דען לעהרער) געפֿראַגט האַטטע, וואַרום מאַן דיא וויינבעערען אין איינעם ריינען געפֿעססע זאַמעלן מיססע, וועהרענד מאַן דיא

---

*) דיא בעשטאָנדיגע אומשרייבונג איינעס בעקאַננטען טהיערעס בייא דען טאַלמודיסטען. דער איבערזעטצער.

מפני מת בוצרין בטהרה ואין מוסקין בטהרה. אמר טובטח אני בורה שמורת הוראות בישראל. הנהו תלתי כהני חד אמר הגיעני כפול וחד אמר הגיעני כזית וחד אמר כזנב הלטאה בדקו אחריו ומצאו בו שמץ פסול. נמצא שרבוד האדם מעיד עליו ועל שרשו. כי הבורא יתברך שם פרת לאדם לדבר בו דברים קדושים ובלשון קדוש ובמקום קדוש ואל יטנף את פיו בדברים מכוערי׳ וכ״ש בדברי נבלות המסבבות למרגיל בהם עצמו אבדון בעולם הזה ולעולם הבא. אבל הדרך המובחרת והטובה לגדור האדם עצמו כמנהג החסידים שהיו אומרים שלא היה חפצם לדבר אלא ברברים שבלם תועלת ובלשון נקייה כי הפה הראוי׳ והמוכנת להוציא בה דברי תורה אינו נכון לטמאה בדברים טמאים אלא שיטהרנה בעולם הזה כדי שתצא נשמתו בטהרה לדבקה תחת כסא הכבוד. כמו שמצינו שאירע לרבה בר נהמני שנתעסק כל ימיו בטהרה ונתגלגל הדבר שיצא נשמתו באומרו טהור בהשיבו דבר לשאלת משא ומתן בישיב׳ של מעל׳. כדגרסי׳ במציעא (דף פ״ו) אמר רב כהנא אישתעי ליה חמא בר ברתיה דחס׳ דרבה בר נחמני על ידי שמדא נח נפשיה. אזלו אכלו ביה קורצא בי מלכא אמרו איכא גברא חד ביהודאי דקא מפגר תריסר אלפי גברי תרי ירחי בקייטא ותרי ירחי בסתוא מכרגא. שדרו פריסתקא (פי׳ שליח) דמלכא

אלופן אין איינעם אונרייכען געפאהמע זאמאטען דירפע, דער אנדערע אבער דיע־זע פראגע זא אויסגעדריקקט האבע: ווארום אום דאס זאמאטען דער ווייבעטערן אין איינעם רייכען געפאהמע געטטעהען, וואהרענד דאס דער אלופן ניכט אין איינעם רייכען געפאהמע צו געטטעהען ברויכט? אונד דא זאלל רבי (אין ריקקזיכט אויף דיא אנטטאנדיגערע אויסדרוקקסווייזע דעם לעטצטערן) פאן דיעזעם געזאגט האבען: איך האלטע איך איבערצייגט, דאס דיעזער איינסט איין בעדייטענדער לעהרער אין ישראל זיין ווירד. זא האטטע פאן דרייא פריעסטערן איינסט דער איינע געזאגט: דיא אויף איך (פאן דען טויאבראהרען, וועלכע אונטער דען פריעסטערן פערטהיילט ווארדען) געקאממענע פארטציאן, וואר וויא איינע באהנע גראס; דער אנדערע: איין אנטהייל וואר וויא איינע אלופע גראס; דער דריטטע ענדליך: איין אנטהייל וואר זא גראס, וויא דער טוואנץ איינער איידעכזע, אונד עס ערגאב זיך נאך נאהערער ערקונדיגונג, דאס דער לעטצטערע פאן בעטאלטענער הערקונפט וואר. — אונד אין דער טהאט טליעטען וויר איט רעכט פאן דער אויסדרוקקסווייזע איינעס מענשען אויף זיינען קאראקטער אונד זיינע הערקונפט; דען גאטט האט דעם מענשען דיא טפראכע פער־ליעהען, דאס ער זיך דערען אויף דיא טיקקליכסטע ווייזע בעדיענע, ניכט אבער, דאס ער זיינען אונד דורך אונאנטטאנדיגקייטען בעזודלע, בעזאנדערס דורך אונזיכטיגע אויסדריקקע, וואדורך דעריעניגע, דער זיא זיך נור געוואהנהייט אמאכט, היער אונד דארט צו גרונדע געהט; דער בעסטע וועג איזט עס אלזא, זיינער טפראכע געוויססע טראנקען צו זעטצען אונד יענען פראמאמען נאכצואהמען, וועלכע ערקלארטען, ניכטס רעדען צו וואללען, אלס וואס ניטצליך אונד אנטטאנדיג איזט; אינדעם דערזעלבע אונד, וועלכער בעטטיממט איזט, דיא ווארטע דעס געזעטצעס אויסצוטפרעכען, ניכט געאייגנעט איזט, זיך דורך אונאנטטאנדיגע רעדע צו פעראונרייניגען, פיעלמעהר זאלל איהן דער מענש ריין צו ערהאלטען זוכען. איין אוסטער דיעזער ארט גיעבט

אבתריה ולא אשכחיה. ערק ואזיל מפומבדיתא .לאקרא מאקרא לאגמא ומאגמא לשחין משחין לצריפא ומצריפא לעינא דמיא ומעינא דמיא לפומבדיתא איקלע פריסתקא לההוא אושפיזא דהות ביה רבה בר נחמני. קריבו ליה תכא (פי' שולחן) קמיה יתבו ליה תרי כסי ודליוה לתכא מקמיה ואהדר פרצופיה לאחוריה. אמרו ליה לרבה בר נחמני מאי נעבד גברא דמלכא הוא. אמר להו זילו אהדרו לתכא לקמיה ואשקויה חד כסא ודליוה לתכא מקמיה ומיתסי. עבדו הכי ואיתסי. אמר מידע ידענא דגברא דקא בעינא הכא הוא. בחיש אבתריה ואשכחיה. אמר אזילנא מהא. אי מיקטל קטילו ליה לההוא גברא לא מגלינא. ואי נגודי מינגדי ליה מגלינא. אתיוה לקמיה עיילוה לאינדרונא וטרקיה לבבא באפיה (פי' וסגר הדלת) בעא רחמי ואיתעביד ליה ניסא פרק אשיתא וערק (פי' שבר החומה וברח) ואזל לאגמא. יתיב אגודא דדיקלא וקא גריס שמע דקא מיפלגי במתיבת' דרקיע אם בהר' קודמת לשער לבן טמא ואם שער לבן קוד' לבהרת טהור ספק הקב"ה אומר טהור וכלה מתיבתא אמרי טמא. אמרו מאן מוכח מוכח רבה בר נחמני דאמר אני יחיד בנגעים אני יחיד באהלות. לא קא מצי מלאך המות למיקרבת ליה. מדלא הוה קא שתיק פומיה מגירסיה. אזל אידמי ליה כגונדא דפרשא (פי' גדוד של פרשים) אמר תינח נפשו דההוא גברא ולא יתמסר לידא דמלכותא אשתיק ונח נפשיה. כי קא ניחא נפשיה אמר טהור. יצתה בת קול ואמר אשריך רבה בר נחמני שגופך טהור ויצאתה נשמתך בטהרה. נפל פיתקא מרקיעא בפומבדיתא רבה בר נחמני מתבקש לישיבה של מעלה. נפקו אביי ורבא לאיעסוקי ביה ולא הוו ידעי דוכתא אזלו לאגמ' חזו צפורי דהוו מטללי וקיימי (פי' עושין צל עליו בכנפיהם) אמרי שמע מינה התם הוא. הוו אולי אשכחון ספדוה תלתא יומי ותלתא לילותא. בעו ליפרשי נפל פיתקא מן שמיא הפורש יהא בנדוי ספדוה שבעה יומי ושבעה לילותא נפל פיתקא מן שמיא ואמר לכו לבתיכם לשלום. לפיכך כל המתעסק בטהרה תצא נשמתו בטהרה ויזכה לאיספקלריא המאירה:

רבה, זאָהן נחמני, מב. פאָן דיעזעם ווירד אויך ערצאָהלט, דאַס ער איינסט, בייא דער בעהאָרדע פּלאָטצליך איינעס פערברעכענס אַנגעקלאַגט אונד דאַהער צור פלוכט גענאָטהיגעט, ענדליך פאָן איינעם האָטער ערוויטט אונד פאָן דיעזעם פערבאָרגען געהאַלטען וואורדע. היער ענטקאַם ער גליקקליך דורך דען איינשטורץ איינער אויער זיינעס פערשטעקקס אונד ענטגינג דערגעשטאַלט איינעם שיאפפליכען טאָדע, דער איהן אונפעהלבאַר ערוואַרטעטע. ער שטאַרב דאַן אויף דער פלוכט, אונד ניכט מיר וואורדע איהם דאַס עהרענפאָללסטע לייכענבעגאָנגניס צו טהייל, זאָנדערן אויך איינע זיעבענטאָגיגע טרויער אום איהן געהאַלטען. וואר היער זיך איינעס רייגען וואַנדעלס בעפלייסיגעט, דער האַט אויך איין זעליגעס ענדע.

(נו)

פרק. שני.

מצינו שהרבה בני אדם כופין אותם בשוטים באש ובמים ובכל מיני כפיות עד שיודו בפיהם דברים שנכשלו בהם וסובלים כל חכפיות ואינם מודים שום דבר בפחדם שיתחייבו בהוראתם הריגה. ואעפ"י שרואים שאינה אלא מיתה זמנית. כי יודעים בברור שהיום או מחר ימותו. עם כל זה כדי להרויח חיי שעה סובלים דחקם ומקבלי' כל היסורים שבעולם ואינם מוציאים בפיהם דבר שיתחייבו עליו. על אחת כמה וכמה למי שאין כופין אותו שיאמר דברי נבלות ואין לו בדבור זה הנאה. אבל יודע שבאמרו גדול עונו מנשוא וידונוהו עליו מית' עולמית. שהיה לו לסתום ולבלום פיו מלאמרו כי כל המנבל פיו דינו נהפך עליו לרעה. כדגרסינן בכתובות (דף ה') על כן על בחוריו לא ישמח ה' וגו' (ישעיה ט'). מאי ועוד ידו נטויה אמר רב חנן בר אבא הכל יודעים כלה למה נכנסה לחופה. אלא כל המנבל את פיו ומוציא דבר נבלה מפיו. אפילו נחתם לו גזר דין של שבעי' שנה לטובה נהפך עליו לרעה. וגרסי' נמי בפרק ב"מ (דף ל"ג) בעון נבלות הפה צרות רבות ורעות וגזירות קשות מתחדשות בעולם.

צווייטעס קאַפּיטעל.

וויר האַבען זעהר אָפט צו בעמערקען געלעגענהייט, וויא מענשען דורך פאָלטערייא מאַרטערן אונד טאָרטורען געפייניגט, עטוואַס פאָן זיך צו געשטעהען, אַללען דיעזען קוואַלען שטאַנדהאַפט ווידערשטעהען, אום ניכט דורך איהר געשטאֶנדניס דער טאָדעסשטראַפע צו פערפאַללען, אונד אָבגלייך זיא פעסט איבערצייגט זינד, דאַס זיא אָהנעהין איינמאַל דאָך שטערבען מיססען, זוכען זיא דענגאָך איהר לעבען זאָ לאַנגע אַלס מעגליך צו פריסטען אונד ערטראַגען ליעבער אַללע קוואַלען אין דער וועלט, אַלס דורך איין געשטאֶנדניס איהר לעבען אַבצוקירצען; אום וויא פיעל מעהר זאָללטע דעריעניגע, דער קיינער אַרט פאָן צוואַנג אויסגעזעטצט איזט אונציכטיגע רעדע צו פיהרען, דיא דאָך אָהנעהין איהם ניכט דען גערינגסטען גענוס געוואָהרען, פיעלמעהר האָכסט זינדהאַפט זינד אונד איהם איינען עוויגען טאָד בערייטען, אום וויא פיעל מעהר, זאַגע איך, זאָללטע דער זיינען מונד אים צויאע האַלטען אונד פיר דערגלייכען רעדען פערשליעסען. אונציכטיגע רעדען פערוואַנדלען שטעטס דאַס גוטע פערהאֶנגניס אין איין שלימעס, וויא געלעהרט ווירד אים טראַקטאַט כתובות (פאָל. ה'.): עס הייסט: דאַרום פרייט זיך דער העררר זעלבסט זיינער אויסערוואֶהלטען ניכט אונד זיינע (שטראַפענדע) האַנד בלייבט פאָרטוואֶהרענד אויסגעשטרעקקט (ישעיה ט', ט"ז.)*); דאַרין, זאַגט רבי חנן בר אבא, ליעגט דיא אַנדייטונג, דאַס דעם, דער זיינען מונד דורך אונציכטיגע רעדען שאֶנדעט, וואֶרע איהם אויך זייט זיעבציג יאַהרען דאַס בעסטע געשיקק בעשיעדען, דאַסזעלבע זיך אין אונגעשיקק פערוואַנדעלט. פערנער ווירד געלעהרט אים טראַקטאַט בבא מציעא (פאָל. ל"ג.): דיא זינדע דער פערונרייניגונג דעם מונדעס ציעהט פיעלע ליידען, איבעל אונד אונגעמאַך נאַך

---

*) אין דיעזען פערזע קאָממט אויך דער אויסדרוקק פאָר „יעדער אונד פיהרט שאֶנדליכע רעדען", דיעס האָטטע פרייליך אים טעקסטע מיט אַנגעפיהרט ווערדען זאָללען; אַללײן עס איזט איינמאַל דיא ציטאַטיאָנסאַרט דער אַלטען, פערמוטהליך, אום דען לעזער צו פעראַנלאַססען, דיא ציטאַטע זעלבסט נאַכצושלאַגען. דער איבערזעטצער.

ובחורי שונאיהם של ישראל מתים. ויתומים ואלמנות צועקים ואינם נעני' שנא' על כן על בחוריו לא ישמח ה' וגו' מאי ועוד ידו נטויה אמר רב חנן וכו'. ואמר רב חסדא כל המנבל את פיו מעמיקין לו גיהנם שנאמר (משלי כ"ב) שיחה עמוקה פי זרות זעום ה' יפול שם. ולא די לו למנבל את פיו שמשקץ את פיו הנברא' לטהרה. אלא שהוא נתעב בעיני הישרים והטהורים בעזבו הבושת והצניעות שהם מדות מובחרות שהובדלו לישראל זרע הקדש. והסימני' שבהן ניכרים מכל האומות. והולך בדרך זרים עזי פנים ונבלי' וסכלים וחלל את שם קדוש ישראל ומעיד בעצמו שאין לו חלק באומ' הזאת שהם נקראים עם חכם ונבון. ויאמרו עליו שלא עמדו רגלי אבותיו על הר סיני. כי ישראל שעמדו על הר סיני פסקה מהם טומאת העמים. כדגרסי' במס' ע"ז (דף כ"ב). משבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא. ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן וכו'. נמצ' שהמנבל את פיו ומאזין לנבלים מתעב נפשו הקדושה ויורד לבאר שחת. כי אפילו שיחה קלה שבין אדם לאשתו מגידין לאדם לאחר מיתה שנאמר (עמוס ד') מגיד לאדם מה שיחו כמו שהוא מפורש בחגיגה (דף ה'). וכל שכן הנבלות שמוציא מפיו בפרהסיא. על כן יבחר אדם דרך טובה לאטום

זיך, פערזאַכט איין פריהעס הינשטערבען דער יוגענד אונד איין אונבעריקזיכ־טיגטעס יאַממערן דער וואַיזען אונד וויטטווען, וויא עס הייסט: זיינער יוגענד פרייט זיך דער הערר ניכט אוי. ז. וו. וויא אָבען. פערנער הייסט עס דאָרט. רב חסדא זאַגטע: ווער זיינען מונד ענטווייהט, דעם ווירד דיא העללע טיעפער געמאַכט. וויא עס הייסט: איינע טיעפע גרובע איזט פיר דען בעשטיממט, דער אונגעביהרליכע רעדען פיהרט; פאָן גאָטט פערפלוכט, שטירצט ער היניין. (משלי כ"ב, י"ד). ניכט נור פערונרייניגט דער, דער אונזיטטיגע רעדען פיהרט, זיינען מונד, דער צו געביהרליכער רעדע געשאַפפען איזט, זאָנדערן ער ציעהט זיך אויך דיא פעראַכ־טונג אַללער רעכטשאַפפענען אונד ריינען צו, אינדעם ער אַללע שאַאַם אונד אַללע קייטהייט, (אייגענשאַפטען, וואָדורך יעדער איזראַעליט זיך אויסצייכנען זאָלל,) בייא זייטע זעטצט אונד דיא מערקמאַלע פערוויטט, וואָדורך דיעזע נאַטיאָן זיך פאָן אַנ־דערן פאָלקערן אונטערשיידען זאָלל, אונד דען וועג דער פרעכען, אונפער־שאַמטען אונד טהאָרען איינשלאָגט, דען נאַמען דעס אַללערהייליגסטען ענטווייהט, אונד פאָן זיך זעלבסט איינגעשטעהט, דאַס ער זיך פאָן דיעזער נאַציאָן לאָסגעזאַגט האַט, זאָ דאַס מאַן גרונד צו פערמוטהען האַט, דאַס זיינע שטאַממעלטערן ניכט אויף דעם בערגע סיני (בייא דער געזעטצגעבונג) צוגעגען וואַרען, וויא אים טראַק־טאַט עבודה זרה (פאָל. כ"ב.) געלעהרט ווירד. ווער אַלזאָ זיינען אונד פערונ־רייניגט אָדער אונזיטטיגע רעדען אַנהאָרט, שאָנדעט זיינע הייליגע זעלע אונד פאָהרט אין דיא העללע, דאַ זאָגאַר דאַס אונבעדייטענדסטע געשפרעך צווישען מאַן אונד פרויא איהנען יענזייטס פאָרגעהאַלטען ווירד, וויא עס הייסט: „גאָטט זאַגט דעם מענשען, וואַס ער געשפראָכען" (עמוס ד', י"ג.), וויא געלעהרט ווירד אים טראַקטאַט חגיגה (פאָל. ה'.); אום זאָ פיעלמעהר איזט דיעס אין ריקזיכט זאָל־כער שאַנדרעדען דער פאַלל, וועלכע דער מענש אָפפענטליך פיהרט. דאַרום זאָלל־טע דער מענש וועדער זאָלכע רעדען זעלבסט פיהרען, נאָך זיא פאָן אַנדערן אַנהאָרען,

אזנו משמוע נבלה ויטהר פיו מלדבר בה אלא דברי טהרה. ועליו נאמר (משלי י׳) כסף נבחר לשון צדיק:

הכלל החמישי.

שלא ילבין פני חבירו ברבים ונחלק לשני חלקים. החלק הראשון בדבר קל. החלק השני בדבור חמור:

החלק הראשון בדבר קל. ויש בו פרק אחד:

(נז) הפרק.

כל האומר כנגד חבירו בכוונה דברים שמתבייש חבירו כששומעם מלבין פניו מכה הבושת שמקבל וח״ש שכל העומדים שם ירעו שהדברים הם כנגדו· אעפ״י שהאומר יוכל להציל עצמו מן הדבר. ועל זה המלבין אמרו ז״ל שהטאו שוה לשופך דמים. לפי שהמתבייש סרה ממנו אדמימות דמו בכח הבושה שעברה עליו ודומה לו כאלו הרגו· ועל כן עשאוהו תולדת שופך דמים ותשוהו לו. כדגרסי׳ במציעא (דף נ״ח). תני תנא קמיה דרב נחמן כל המלבין פני חברו ברבים כאלו שופך דמים· א״ל שפיר קאמרת. דקא חזינא דאזיל סומקא ואתי חיורא. אמר ליה אביי לרב דימי במערבא במאי זהירי טפי. אמר ליה זהירי באחוורי אנפיה. דאמר רבי חנינא הכל

פיעלמעהר נור טיקקליכער רערען זיך בעפלייסיגען; פאָן מיינעם זאָלכען הייסט עס דאַן: דיח צונגע דעם גערעכטען מיזט געלייטערטעם זילבער (משלי י׳, י״ט).

פֿינפֿטער טיטעל.

פֿאָן דער בעשאֶמונג דעם נאֶכסטען.

מין צווייח אַבטהיילונגען.

ערסטע אַבטהיילונג.

ווען דער פֿאָרוואורף איין גערינגערעס פֿערגעהען בעטריפֿפט. אין איינעם קאַפּיטעל.

ווער מין געגענוואַרט זיינעס נאֶכסטען וואָרטע מויטספריכט, וואָדורך דיעזער בעשאֶמט ווירד, מונד דערזעלבע פֿאָרמוימעטעלען מוס, דאַס אַללע, דיח געגענוואֶרטיג זינד, יענע וואָרטע מויף מיהן בעציעהען מיסטען, דער בעגעהט דאַדורך מיינע זינדע, דיח מיט דעם בלוטפֿערגיעסען אֶהנליכקייט האַט, (אָבגלייך דער בעשאֶמטענדע זיך ענטשולדיגען קאַן), דאַ מויך דער בעשאֶמטע זיין בלוט פֿערליערט, וויח מיין ווירקליך ערמאָרדעטער, וויח געלעהרט ווירד מים טראַקטאַט בבא מציעא (פֿאָל. נ״ה.): עס לעהרטע מיין תנא מיינסט מין געגענוואַרט דעם רב נחמן: ווער זיינען נאֶכסטען אֶפֿפֿענטליך בעשאֶמט, מיזט מיינעם מאֶרדער אֶהנליך. זעהר ריכטיג, בעמערקטע רב נחמן, דען וויר זעהען יאַ, וויח דער בעשאֶמטע, דער מיט ראָטהעם געזיכטע העריין קאַם, נון מיט בלאַססעם געזיכטע היגוועגגעהט. וועלכע טוגענד, פֿראַגטע אביי מיינסט דען רב דימי, איבען וואָהל דיח לייטע מים וועסטען, (מין פּאַלאֶסטינאַ, וועלכעס דען באַבילאָניערן וועסטליך לאַג), אַם טטרענגסטען? דיח טוגענד, אַנטוואָרטעטע דיעזער, דאַס זיח ניחמאַנדען בעשאֶמטען, דען אַללע, זאַגטע

יורדין לגיהנם חוץ משלשה. הכל סלקא דעתך. אלא אימא כל היורדין לגיהנם עולים. חוץ משלשה שיורדין ואינם עולים. ואלו הן המכנה שם רע לחבירו. והמלבין פני חבירו ברבים. והבא על אשת איש. היינו מכנה היינו מלבין לא צריכא ראע"ג דדש ביה בשמיה. אמר רבה בר בר חנא אמר רבי יוחנן נוח לו לאדם שיבא על ספק אשת איש ואל ילבין פני חברו מנא לן מדוד כדדרש רבא מאי דכתיב (תהלים ל"ה) ובצלעי שמחו ונאספו וגו'. נמצא שאע"פ שגלוי עריות ושפיכות דמים הם מהדברים החמורים אשר אמרו עליהם יהרג ואל יעבור. חשוו אליהם מלבין פני חברו ברבים. מאחר שאין יצרו תוקפו לאדם לאמור דברים כאלו כמו שתוקפו לגלוי עריות ולשפיכות דמים בגודל ההנאה בגודל הכעס והשנאה. ראה כמה יש לו לאדם לשמור פיו ולשונו מלצער לחברו ולהלבין פניו אף על פי שיקבל בדבר הנאה גדולה כל שכן כשהוא בלי הנאתו וינצל מדינה של גיהנם:

חלק שני בדבר המור ויש בו פרק אחד:

(נח) **הפרק.**

ומי שאומר ברבים דברי' כנגד כבוד חברו שהוא דבר ברור שיודעין כל

רבי חנינא, אדער פיעלמעהר אללע, דיא אין דיא העללע קאממען, פערלאססען זיא וויעדער, דרייערלייא זינדער אבער קאממען הינאיין, אהנע יע העראויסצוקאממען, דיאיעניגען נעהמליך, וועלכע איהרען נאכסטען שימפפנאמען גאבען; דיאיעניגען, וועלכע איהרען נאכסטען אפפענטליך בעשאממען, אונד דיא, וועלכע עהעברוך בעגע-הען. צוואר לייפט שימפפנאמענגעבען אונד אפפענטליכע בעשאממונג אויף איינס הינאוס; אלליין היער זאלל איין שימפפנאמענגעבען פערשטאנדען ווערדען, זעלבסט ווען דער בעטראפפענע דאראן געוואהנט איזט. איין צווייפעלהאפטער עהעברוך, זאגט רבה, זאהן דעס בר חנא, איזט ניכט זא שלים, אלס דיא אפפענטליכע בע-שאממונג זיינעס נאכסטען, דיעס לערנען וויר פאן דעם בייאשפיעלע דעס דוד נאך דער ערקלארונג דעס רבא או. ז. וו. היעראויס איזט צו ערזעהען, דאס אב-גלייך עהעברוך אונד מארד צו דען שווערסטען פערברעכען געהארען, וועלכע מאן נאך דער לעהרע דער ראבבינען זעלבסט אונטער אנדראהונג דעס טאדעס ניכט בעגעהען דארף, דיא ראבבינען דענגאך איהנען דיא אפפענטליכע בעשאממונג דעס נאכסטען גלייך געשטעללט האבען, וויל בייא דער לעטצטערן קיינע ליידענ-שאפט צו בעזיעגען איזט, וויא בייא דען ביידען ערסטערן, וואָ גענוססזוכט אונד צארן אדער האס פארוואלטען. גרונדעס גענוג פיר יעדערמאן, זיינע צונגע צו צאהמען, אום דען נאכסטען ניכט דורך בעשאממונג צו קראנקען, זעלבסט ווען ער אירגענד איינען נוטצען דאפאן ציעהען קאן, אונד אום זא פיעלמעהר, ווען ער קיינען נוטצען דאפאן האט!

צווייטע אבטהיילונג.

וועלכע דער פארוואורף איין פערברעכען בעטריפפט. אין איינעם קאפיטעל.

ווען נון גאר יעמאנד געגען זיינען נאכסטען אפפענטליך עהרענריהריגע וואר-טע אויסשטאסט, דיא איהן איינעס שווערען פערברעכענס בעשולדיגען, אונד צוואר

השומעים שם שאומרים עליו. והוא דבר חמור בעיני אדם. על דבור זה אמרו רבותינו ז"ל שהוא חמור יותר מהבא על אשת איש ומשופך דמים. עד שהחמירו ואמרו עליו שאין לו חלק לעה"ב. שאפי' מי שיורד בעונו לגיהנם עד שמתמרק שם חטאיו. באחרונה יש לו חלק לעה"ב. ואינו אבד ונכרת מהכל. על כן אמר רבי מאיר בפרק אין דורשין (דף ט"ו) כששמע שהיו אומרים מלאכי השרת על אחר רבו לא מידן נדייניה ולא לעלמא דאתי נתייה. א"ר מאיר מתי אמות ואעלה עשן מקברו בראותו שיותר טוב היה לו לקבל עונשו בגיהנם ואל יאבד חלקו לעולם הבא. על כן אמרו כל המלבין פני חבירו ברבים בדברים בדבר חמור ביודעו שכל היושבים שם יבינו שדבר בשבילו שאין לו חלק לעולם הבא. כי רוע מחשבתו ודבורו ועזות מצחו מעידים עליו שאינו מזרע הקדש. ושאינו ראוי ליטול חלק לעה"ב. כדגרסי' בפרק חלק (דף ק"ז) ובפרק הזהב (דף נ"ט) דרש רבא מאי דכתיב (תהלים ל"ה) ובצלעי שמחו ונאספו נאספו עלי נכים ולא ידעתי קרעו ולא דמו. אמר דוד לפני הקב"ה. רבונו של עולם גלוי וידוע לפניך שאם היו מקרעין את בשרי לא היה דמי שותת. שאפילו כשהן עסוקין בנגעים ואהלות היו אומרי' לי דוד הבא על אשת איש מיתתו במאי. הייתי אומר להם. הבא על אשת איש מיתתו בחנק ויש לו חלק לעולם הבא אבל המלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא: וגם אף על פי שהאדם מוזהר שלא יהרוג את עצמו. אמרו על הלבנת כזאת טוב לו ליהרג ואפילו

דערגעשטעלט, דאס יעדערמאן זאגלייך דען בעטראפפענען ערראטה, זא ווירד דיעס פאן דען ראבבינען פיר נאך ויעלהאפטער אלס עהעברוך געהאלטען אונד איינעם זאלכען בעשיאפפער דיא זעליגקייט אבגעשפראכען, וואהרענד דאך יעדער, דער אין פאלגע זיינער זינדען צור אבביסונג דערזעלבען דיא העללענשטראפע ערליידעט, נאך איבער-שטעהונג דיעזער שטראפע דער זעליגקייט טהיילהאפט איזט אונד ניכט פאלליג פער-ניכטעט ווירד, וויא דיעס אויס איינער אייסערונג דעס רבי מאיר (טראקטאט חגיגה פאל. ט"ו.) צו שליעססען איזט. אונד דיעס מיט רעכט; דען ווער אין געגענ-ווארט זיינעס נאכסטען איהן אפפענטליך דערגעשטאלט איינעם פערברעכענס ציהעט, דאס יעדערמאן זאגלייך ערקעננט, דאס יענער דאמיט געמיינט זייא, צייגט איינע שלעכטע געזיננונג אונד איינע פרעכע שטירן, דיא איהן דער זעליגקייט אונווירדיג מאכען, וויא עס הייסט אים טראקטאט סנהדרין (פאל. ק"ז.) אונד אים טראק-טאט בבא מציעא (פאל. נ"ט.) אין בעציעהונג אויף דען פערז (תהלים ל"ה, ט"ו.): ,,דוד שפראך פאר גאטט: הערר דער וועלט! דיר איזט עס בעקאננט, וויא ווייט איינע פיינדע אין דען פארווירפען גינגען, דיא זיא מיר מאכטען, אונד וויא זיא מיך האפט מיט דער פראגע נעקקטען, וועלכע טאדעסארט איינעם עהעברעכער צוגעדאכט זייא; איך אבער אנטווארטעטע איהנען באלד: דיא טאדעסשטראפע דעס עהעברעכערס בע-שטעהט אין ערדראססעלונג, ווער אבער זיינען נאכסטען אפפענטליך בעשיאפפט, פער-ליערט דיא זעליגקייט!" יא! זא שטראפבאר דער זעלבסטמארד אויך איזט, זא איזט ער דעננאך נאך דען ראבבינען דער אפפענטליכען בעשאמונג דעס נאכסטען פארצוציעהען,

בשרפה ואל ילבין פני חברו ברבים. כדגרסינן פרק הזהב (דף נ״ט) ופ״ק דסוטה (דף י׳). אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב ואמרי לה אמר רב חנא בר ביזנא א״ר שמעון חסידא ואמרי לה א״ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי. נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ולא ילבין פני חברו ברבים. מנא לן מתמר דכתיב (בראשי׳ ל״ח) היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה וגו׳. ואע״פ שהיו מוציאים אותה לשרפה לא אמרה להן ליהודה נבעלתי אלא שלחה לו: למי שאלה לו אנכי הרה ואם יודה הוא מעצמו יודה. גם שנינו בפר׳ שלישי מאבות. רבי אלעזר המודעי אומר המחלל את הקדשי׳ והמבזה את המועדו׳ והמפר בריתו של אברהם אבינו והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה והמלבין פני חברו ברבים אע״פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא. ראו איך חשוה אותה לעברות החמורות שבעולם שאינם מגינים עליהם מצות ומעשים טובים. ואם להרויח כל הנאות העולם הזה. כל בן דעת לא יאבד עולמו התמידי וימסור עצמו לכל הריגות שבעולם. כל שכן וכ״ש המלבין פני חבירו ברבים שאין בו תועלת

וויא געלעהרט ווירד איס טראַקטאַט בבא מציעא (פּאָל. נ״ט) אונד איס טראַקטאַט סוטה (פּאָל. י׳.): עס זאַגטע רב זוטרא, זאָהן טוביה, איס נאַאמען רב׳ס, נאַך אַנדערן רב חנא, זאָהן ביזנא, איס נאַאמען רבי שמעון דעס פֿראָממען, נאַך אַנדערן רבי יוחנן, איס נאַאמען דעס רבי שמעון, זאָהן יוחאי: עס איזט ניכט זאָ שלים, זיך אין איינען ברעננענדען קאַלקאָפֿען צו שטירצען, אַלס זיינען נעכסטען אָפֿפֿענטליך צו בעשאָמען, דיעס לערנען וויר פֿאָן דער תמר, פֿאָן דער עס הייסט: „אַלס זיא אויסגעפֿיהרט װאורדע, שיקקטע זיא צו איהרעס שוויעגערפֿאַטער, א. ז. וו.״ וואַס זאָ פֿיעל זאַגען וויל, דאַס זיא, אָבגלייך צום שייטערהויפֿען היגעפֿיהרט, דעננאָך דען יהודה ניכט אויסדריקקליך אַנגעגעבען, זאָנדערן נור געשפּראָכען: פֿאָן דעם, דעם דיעזע דינגע (שטאָקק, זיעגעלרינג) געהאָרען, - בין איך שוואַנגער; וויל ער איינגעשטעהען, זאָ מאַג ער זיך זעלבסט דאַצו בעקעננען! אויך ווירד געלעהרט איס דריטטען קאַפּיטעל דעס טראַקטאַטס אבות: רבי אלעזר אויס מודעי זאַגטע: ווער היילינגטהיאמער ענטוויהט, דיא (האַלב)פֿייערטאַגע געריגגשאַטצט, דען איט דעם ערצפֿאַטער אברהם געשלאָססענען בונד פֿערלעטצט, אין דאַס געזעטץ דער הלכה ווידערשפּרעכענדע דייטונגען הינאיינלעגט, אונד ענדליך ווער זיינען נעכסטען אָפֿפֿענטליך בעשאָמט, געהט דער זעליגקייט פֿערלוסטיג*), זאָ געלעהרט אונד גוטע ווערקע אויסאיבענד ער אויך זאָנסט זיין מאַג. היעראויס איזט צו ערזעהען, דאַס דיא אָפֿפֿענטליכע בעשאָמונג דען שווערסטען פֿערברעכען גלייך געזעטצט איזט אונד עס דאַבייא אויף געלעהרזאַמקייט אונד גוטע האַנדלונגען ניכט אַנקאָממט. ווען נון איין פֿערניינפֿטיגער מענש זעלבסט אום אַללע געניססע אין דער וועלט זיינע זעליגקייט ניכט אויפֿס שפּיעל זעטצען אונד זיך ליעבער יעדער טאָדעסאַרט היגעבען וויררד, אום וויא פֿיעל מעהר זאָללטע יעדער מענש דיא אָפֿפֿענטליכע בעשאָמונג דעס נעכסטען אונטערלאַססען ווערדען, דיא דאָך ניכט איינמאַל איינען נוטצען געוואָהרט, זאָנדערן נור

---

*) נור אויפֿריכטיגע רייע אונד פֿאָרטגעזעטצטע בעססערונג קאַן דיעזע שטראַפֿע אויפֿהעבען. דער איבערזעטצער.

כלל אלא שרוצה לדברו ברוע מזגו. שיש לו לאדם לשמור פיו ולשונו שלא יכשל בעבירה כזאת לאבד עולמו בשעה אחת. ואם יזכה לינצל כל ימיו מחטא זה. האל יתברך יצילהו מכל צרה ויצאו ממנו בנים הגונים כמו שמצינו שאירע לתמר כי בזכות שהיתה מפלת עצמה לשרפה כדי שלא תלבין פני יהודה זכתה ויצאו ממנה מלכים ונביאים:

הכלל הששי.

שלא ישיח בשיחת כסילים ונחלק לשני חלקים:

האחד בשיחה בטלה. החלק השני בשיחת האסורת:

החלק הראשון בשיחה בטלה. ויש בו פרק אחד:

הפרק.

(נט)

כל הקובע עצמו בשיחה בטלה ולהרבות בה דברים בלי תועלת מדמה עצמו לבהמה שאין לה דבור. מאחר שמוציא דבורו בשאין צורך וברבות הדברים יבא לדבור של חטא. כמו שאמר החכם שלמה ע"ה (משלי י') ברוב דברים לא יחדל פשע. כי כשירבה האדם דברים יפשע על כל פנים. שאי אפשר שלא יהא בדבריו דבור אחד שאין ראוי לאמרו. ועל זה אמרו בפ"ק דאבות וכל המרבה דברים מביא חטא. ומצינו שאמרו חכמי

אויס שלעכטהייט דעם קאראקטערס ענטשפרינגט, אום וויא פיעל מעהר, זאגע איך, אום דער מענש זיינע צונגע אים צויאמע האלטען אונד דיעזער זינדע אויסצוווייכען זוכען, אום ניכט אין איינעם אויגענבליקקע דער זעליגקייט פערלוסטיג צו ווערדען. אויך ווירד דעריעניגע, דער זיך זיין גאנצעס לעבען הינדורך פאר דיעזער זינדע פערוואהרט, פאן גאטט בעזאנדערס געגען יעדעס אונגעמאך געשיטצט אונד מיט וואהלגעראטהענען קינדערן בעגליקקט, וויא דיעס מיט תמר דער פאלל וואר, וועלכע, וויל זיא זיך ליעבער דעם פייערטאדע היגאב, אלס דען יהודה בעשאמטע, דאס גליקק האטטע, דאס קאניגע אונד פראפעטען פאן איהר אבשטאממטען.

זעכסטער טיטעל.

אין צוויא אבטהיילונגען.

ערסטע אבטהיילונג.

איבער דאס לעערע געשוואטץ. אין איינעם קאפיטעל.

ווער זיך'ס צור פעסטען געוואהנהייט מאכט, לעערעס געשוואטץ צו טרייבען אונד פיעל אונניטצע ווארטע צו מאכען, זעטצט זיך זעלבסט צום טהיערע הערב, דעם דיא גאבע דעס שפרעכענס גענצליך מאנגעלט, זיין שפרעכען אבער איזט ניכט נור אונניטץ, זאנדערן פיהרט אויך אם ענדע צו זינדהאפטען רעדען, וויא שלמה, דער ווייזע, שרייבט: „בייא פיעלעם רעדען בלייבט דיא זינדע ניכט אויס“ (משלי י', י"ח). דורך צו פיעלעס רעדען נעהמליך איזט דיא זינדע אין זאפערן אונאויסבלייבליך, אלס עס אונמאגליך איזט, דאס ניכט אונטער פיעלען ווארטען איינעס פארקאממען זאללטע, דאס אויסצושפרעכען טאדעלהאפט איזט; דאהער הייסט עס אים ערסטען קאפיטעל דעס טראקטאטס אבות: „ווער פיעל שפריכט, גיעבט אנלאס צור זינדע.“

המוסר ממופתי החכמים מיעוט הדברים וממופתי הכסילים רוב הדברים שנאמר (קהלת ה׳) וקול כסיל ברוב דברים. ואמרו שמיעוט דברים ראיה על מעלת האבות והיות האדם מיוחס. וגם אמרו מיחסותא דבבל שתיקותא. כדגרסי׳ בקידושין (דף ע״א) עולא איקלע לפומבדיתא חזייה לרב יצחק בריה דרב יהודה דגדל ולא אינסיב. א״ל מאי טעמא לא קא אינסיב מר איתתא לבריה. א״ל מי ידענא מהיכא אינסוב. א״ל אטו מי ידעינן מהיכא אתינן. דילמ׳ מהנך דכתיב בהו (איכה ה׳) נשים בציון ענו בתולות בערי יהודה. וכי תימא גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר. ודילמא מהנך דכתיב בהו (עמוס ו׳) השוכבים על מטות שן וסרוחים על ערסות׳. ואמר רבי יוסי בר חנינא אלו בני אדם שמשתינים מים בפני מטותיהם ערומים. ותוסיף בה רבי אבהו אלו בני אדם שאוכלים זה עם זה ומרביקים מטותיהם זו בזו ומחליפין נשותיהן זה לזה ומסריחין ערסותיהם בשכבת זרע שאינה שלהן. אמר ליה ואלא היכי ליעביד. אמר ליה זיל בתר שתיקותא. כי הא במערבא כי הוו מנצו תרי הדדי כד חזו להד מינייהו דקרים ושתיק אמרי הא מיוחס טפי. אמר רב שתיקותא דבבל היינו מיחסותא. איני והא רב איקלע לבי בר שפי הלא ובדיק להו. היכי בדק להו אי שתקי אי לא שתקי. למדנו שהשתיקה מעידה על האדם ועל שרשו. ג״כ מצינו כתוב בספרי המדות שאחד מן החכמים נרא׳ שותק הרבה עד שלא היה

דאַס מערקמאַל איינעס ווייזען, זאַגען דיא זיטטענלעהרער, איזט דאַס וועניג שפרע=
כען, דאַס דער טהאָרען היננעגען, דאַס פיעלשפרעכען. זאָ הייסט עס אויך
אין דער שריפט: „דיא שטיממע דעס טהאָרען גיעבט זיך דורך פיעלע וואָרטע קונד"
(קהלת ה׳, ב׳.). וועניג רעדען, זאַגען דיא ראַבבינען, ווייזט אויף גוטע הערקונפט
הין. זאָ ווירד אויך ערצאֶהלט אים טראַקטאַט קידושין (פאָל. ע״א.): עולא זייא
איינסט צופאֶלליג נאַך פומבדיתא געקאָממען אונד האַבע דאַזעלבסט דען רב
יצחק, זאָהן דעם רב יהודה, בעמערקט, וועלכער בערייטס הערנגעוואַכסען,
אַבער נאָך אונפערהייראַטהעט וואַר. וואַרום, פראַגטע עולא דען רב יהודה,
גיעבסט דוא דיינעם זאָהנע קיינע פרויא? וויל איך ניכט ווייס, וואַר דיא אַנטוואָרט,
וואָ עטוואַס פאַססענדעס פיר איהן צו פינדען זייא. וויססען וויר דען, פערזעטצ=
טע עולא, וואָהער וויר אַבשטאַממען? ווער שטעהט אונס דאַפיר, דאַס אונזערע
פאֶטער ניכט היידען אָדער סקלאַפען אָדער יידישע איבערטרעטער וואַרען? וואַס איזט
אַבער דעננאָך צו טהון? פראַגטע רב יהודה ווידער. ריכטע דיך הויפטזאֶכליך,
פערזעטצטע עולא, נאַך דער שווייגזאַמקייט (דער צו וואֶהלענדען פערזאָן).
ווען זיך, פוהר ער פאָרט, אים וועסטען (פאַלאֶסטינאַ) צוויא מענשען צאַנקען, זאָ
האֶלט מאַן דען, דער צוערסט שווייגט, פיר איינען מענשען פאָן בעססערער הער=
קונפט. זאָ פפלעגטע אויך רב צו זאַגען: דיא שווייגזאַמקייט דער באַביללאָניער
איזט איהר אַדעלסבריעף, אונד ווירקליך לייטעטע איהן דיעזער גרונדזאַטץ בייא איינער
איינסט אין באַבילאָן אַנגעשטעללטען אונטערזוכונג איבער דיא געשלעכטליכע הערקונפט.
אויס דער שווייגזאַמקייט לאֶססט זיך אַלזאָ אויף דען קאַראַקטער דעס מענשען זעלבסט,
ווייא אויך אויף זיינע הערקונפט שליעססען. איין ווייזער, ערצאֶהלען מעהרערע זיט=

מדבר אלא מעט מוער ואמרו לו מה רוב שתיקותך. אמר בחנתי הדברים ומצאתים נחלקים לארבעת חלקים. החלק האחד הוא כלו נזק בלי תועלת כקללת בני' אדם ודבר נבלה וכיוצא בהם שהדבור בזה שטות גמורה. והחלק הב' יש בו נזק מצד אחד ותועלת מצד אחר. כשבח אדם אחר לקבל בו תועלת כשהיה בשבח התוא מה שיכעים שונאו ויזיק למי ששבחו. וצריך להניח הדברים בגלל הסכה הזאת שלא ידברו בזה החלק גם כן. החלק הג' דברים שאין בהם תועלת ולא נזק כרוב דברי ההמון איך נבנת חומרה פלונית ואיך נבנה היכל פלו' וכספור יופי בית פלו' ורוב מגרנות המדינות וכיוצא באלו מדברי מותר. אמרו חכמים הדברי' בזה גם כן אף על פי שהוא מותר אין תועלת בהן. והחלק הד' דברים שכולם תועלת. כדברים בחכמת המועילות ומעלות. ודבר האדם במה שצריך ומיוחד בו מן הדברים שחיו תלויין בהם ובהן ימשך ובזה צריך לדבר. אמר בכל עת שאשמע דברים אני בוחן אותן ואם אמצאם מן החלק הרביעי אדבר בם. ואם הם משאר החלקים אשתוק מהם. ואמרו על זה בעלי המרות. בחן זה האיש וחכמתו שהיא חסר שלש רביעי הדברים. וזאת החכמה שצריך ללמדה. לכן תרוצה לקחת מוסר השכל ישתוק מן הדבור שאינו

טענטריפטען, וואר איינסט זעהר שווייגזאם אונד שפראך זעהר וועניג. אלס מאן
איהן נון פראגטע, וואהער עס קאממע, דאס ער זא שווייגזאם זייא? גאב ער פאל-
גענדעס צור אנטווארט. איך האבע, זאגטע ער, איבער דאס רעדען איינע בעטראכ-
טונג אנגעשטעללט אונד עס פאן פיערערלייא ארט געפונדען; עס איזט נעהמליך ענט-
וועדער דורכאויס שעדליך אונד בריינגט גאר קיינען נוטצען, דאהין געהערען דיא
פלוכע אונד דיא אונזיכטיגען רעדען או. דרגל., איין זאלכעס רעדען איזט אלס ריינער
אונזין צו בעטראכטען; אדער עס געוואהרט נום טהייל נוטצען אונד צום טהייל שא-
דען, דאהין געהערט דאס לאב, דאס מאן איינעם אויס אייגענניטציגער אבזיכט
שפענדעט, דאדורך אבער דען פיינד דעמזעלבען אויפרעגט אונד איהם אנלאס גיעבט,
דעם בעלאבטען צו שאדען, אונד דיעס איזט גרונד גענוג, דיעזע ארט פאן רעדען צו
אונטערלאססען; אדער עס געוואהרט וועדער נוטצען, נאך שאדען, וויא דיא איי-
טעלן רעדען דעס געמיינען פאלקעס, צ. ב. וויא דיעזע אודער אדער יענער פאלאסט
ערבויעט װארדען, וויא שאן יענעס הויז, וויא הערליך דאס אבסט געוויססער לאנ-
דער שמעקקע אונד דערגלייכען ערלויבטע געשפרעכע, וועלכעס צוואר ניכטס שטראפ-
ליכעס איזט, אבער דעננאך אלס עטוואס אונניטצעס פאן דען ווייזען פערדאממט ווירד;
אדער ענדליך עס איזט דאס געשפרעכע דורכאויס ניטצליך, וועון צ. ב. יעמאנד
איבער עטוואס וויססענשאפטליכעס אונד דען נוטצען דער וויססענשאפטען, אדער אי-
בער עטוואס שפריכט, וואפאן זיין לעבענסאונטערהאלט אבהאנגט; נור דיעס זינד
געגענשטאנדע, וואריבער ער שפרעכען זאלל אונד מוס. זא האבע איך נון, פוהר יענער
ווייזע פארט, שפרעכען הארע, שטעללע איך איינע פריפונג אן. געהארט דאס גע-
שפראכענע צור פיערטען גאטטונג, זא לאססע איך איך אין איין געשפראך איין; געהארט
עס אבער צו איינער דער איבריגען גאטטונגען, דאן שווייגע איך. היערצו בעמערקען
דיא זיטטענלעהרער: בעדענקע וואהל, וויא ווייזע דיעזער מאן איזט, אינדעם ער דרייא
פיערטהיילע אללעס שפרעכענס איבערהויפט ענטבעהרען קאן! אונד דיעס איזט

צריך. וימעט בדבור אפילו בדבור הצריך. בלתי להגות בתורה יומם ולילה. ואפי׳ בזה אל יאחז בדרך הארוכה אלא יחזיק בדרך שהוא יותר טובה וקצרה כדי שלא יניחנה למען גודל האריכות. ועל כן אמרו ז״ל לעולם ילמד אדם לתלמידיו דרך קצרה:

החלק השני בשיחה האסורה. ויש בו פרק אחד:

(ס) **הפרק.**

הדברים הלקם הרב מורה צדק לחמשה הלקים. ואלו הן. מצווה בו. ונזהר ממנו. ונמאס. ואהוב. ומותר. החלק הא׳ והוא קריאת התורה וקריאת תלמודו ווהי מצות עשה מחוייבת שנא׳ ודברת בם. והיא שקולה כנגד כל המצות. והחלק הב׳ הוא הדבור הנאסר ונזהר ממנו כעדות שקר ודבר שקר והרכילות והקללה ונבלות הפה ולשון הרע. ודברי התורה מורים על זה החלק. ונמאס ואהוב ומותר הוא ז״ל פירש בפי׳ מסכת אבות פ״א. ואני אומר בענין אחר. כי יש שיחה אפילו בדברי תורה שהיא אסורה. אם היא במקום שאין בו הפסקה. או במקום מטונף. במקום שאין בו הפסקה כגון בין תפלה לתפלה ובקריאת שמע ובתפלה

אין דער טהאט איינע קונסט, דיא ערלערנט ווערדען מוס! ווער מאן פערנינפטיגע לעהרע אנניממט, אונטערלאססע דאס אוננאטהיגע רעדען גאנץ, שפרעכע אבער אויך ביים נאטהווענדיגען זא ווניג אלס מעגליך, ער איבע זיך דען מיט דעם שטודיום דעם געזעטצעס בעפאססען, אבער אויך היער זאלל ער זיך דער ווייטשווייפיגקייט ענטהאלטען, אונד זיך דער קירצע בעפלייסיגען, אום ניכט זיינעם געגענשטאנדעס איבערדריסיג צו ווערדען; דאהער זאגען אויך דיא ראבבינען: ביים אונטעררירכטע זאלל מאן זיך שטעטס דער קירצעסטען מעטהאדע בעדיענען.

צווייטע אבטהיילונג.

איבער דאס פערבאטענע שפרעכען. אין איינעם קאפיטעל.

דאס רעדען איבערהויפט טהיילט דער פערפאססער דעם אורה (מאימאנידעס) אין פינפערלייא ארטען, נעהמליך: אין געבאטענעס, פערבאטענעס, פערווערפליכעס, בעליעבטעס אונד ערלויבטעס. צור ערסטען ארט געהארט דאס לעזען דער שריפט אונד איהרער ערקלערונגען, וועלכעס אויסדריקקליך געבאטען ווירד, וויא עס היימט: „דוא זאללסט דאריבער שפרעכען.“ דיעזעס געבאט איזט זא וויכטיג אלס אללע איבריגען צוזאממען. צור צווייטען ארט געהארט דאס אבלעגען איינעס פאלשען צייגניססעס, דאס ליגען, דיא צוטראגערייא, דאס פלוכען, דאס שלופפריגע רעדען אונד דאס פערלייאדען, וועלכע ארט פאן רעדען אים געזעטצע פערבאטען איזט. וואס אבער דאס פערווערפליכע, בעליעבטע אונד ערלויבטע רעדען אנבעלאנגט, זא קאמט איינע ערקלערונג דערזעלבען אין דעם קאממענטאר דיעזעס געלעהרטען צום טראקטאט אבות קאפ. א׳ פאר; איך אבער בעהויפטע, דאס זעלבסט דאס רעדען איבער דאס געזעטץ ביזווילען צו דעם פערבאטענען געצעהלט ווערדען קאן; עס קאן נעהמליך אן שריפטשטעללען געשעהען, וואָ קיינע אונטערברעכונג שטאטט פינדען דארף, אדער אן איינעם פערונרייניגטען ארטע. איין בייאשפיעל דער ערסטען ארט איזט דאס שפרעכען צווישען דעם אנלעגען דעם ערסטען דענקריעמענס אונד דעם דעם אנדערן דענק־

ובהלל ובקריאת הפרשה. בין תפלה לתפלה כרגרסי' במנחות (דף ל"ו) תאנא שח בין תפלה של יד לתפלת של ראש עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה. ר"ל כי מאחר שהיו מכריזין מי האיש הירא וגו' ופירשו בו ז"ל מי האיש הירא מעברות שבידו. וזאת היא עברה שהבדיל ביחוד. ויירא ממנה בהכנסו למקום סכנה. שהשטן מקטרג בשעת הסכנה. וזה השטן הוא עונו של אדם. ועל כן הזהירו שלא יפסיק אפילו לענית לקדיש ולקדושה. ובקריאת שמע וברכותיה ובין ויאמר לאמת ויציב ובין גאולה לתפלה ובהלל. כיצד מפסיקין וכיצד אין מפסיקין אפילו לקרוא בתורה הלכותיו הם בדרך ארוכה בשולחן הפנים. ובקריאת הפרש' אמרו ברכות (דף ח) רב ששת הוה מהדר אפיה וגריס ואמר אנן בדידן ואינהו בדידהו. ודוקא רב ששת דתורתו אומנתו אבל איניש אחרינא לא. וכתב רי"ף אפי' להורות לאד' למי ששואל לפי שעה או לפרש דבר אסור. והכי אמר רב הונא כיון שנפתח ס"ת אסור לספר אפילו בדבר הלכה. במקום מטנף או במרחץ במקום שבני אדם עומדין ערומי' לא קורין בתורה ולא ק"ש וחולץ תפילין ואצ"ל שאינו מניחן. ואמרי' עלה בשבת (דף י') אמר רב המנונא משמיה דעולא אסור לאדם ליתן שלום לחברו בבית המרחץ משום שנאמר (שופטי' ו') ויקרא לו ה' שלום. ר"ל שלום שמו של הקב"ה. הוא שמשים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה ואלמלא הוא וקיומו אינו יכול לעמוד אפי' רגע. ואמרי' התם אמר רב חמא בר גוריא א"ר. שרי לאינש למימר הימנותא בבית הכסא. ואע"ג דכתיב (בדברי' ז') האל הנאמן כמה דאת אמר אלהה מהימנא. אבל השם גופיה לא איקרי נאמן. למדנו שאפי' לד"ת שהם חייו של אדם יש לו לאדם לשמור עצמו

ריעמענס, פערנער דאס טפרעכען וועהרענד דעם אבלעזענס דעם שמע אונד דער טאונה עטרה, דעם הייגעבעטט אָדער דעם לעזענס אין דער תורה; יא זעלבסט דאס אויטטפרעכען דעם אמן נאך דעם קדיש׃ אָדער קדוטה געבעטט (אן דען געדאכטען טטעללען) איזט פאָן דען ראבבינען פערבאָטען. איין בייטפיעל דער זוויי׃ טען אַרט איזט דאס טפרעכען (הייליגער וואָרטע) אן טמוטציגען טטעללען אָדער אים באדע, וואָ באדענדע נאקקט דאטטעהען; אן דיעזען אָרטען דארף אלזאָ וועדער אין דער טריפט, נאָך דאס טמע געלעזען, נאָך דיא דענקריעמען אבגעלעגט אונד נאָך פיעל ווניגער אויפגעלעגט ווערדען. אין דעם באָדע, זאגט רבי המנונא אים טראקטאט טבת (פאָל. י'.), דארף אאן זיינען נאָכטטען ניכט איינאאל איט דעם בעקאננטען גרוס: טלום בעגריסען, וויל דיעזעס וואָרט צו דען בענענונגען גאָטטעס געהאָרט, וויא עס הייסט: „ער נאננטע איהן: הערר, טלום" (טופטים ו', כ"ד.), איזאָפערן עס איינע איגענטאפט גאָטטעס איזט, טלום, ד. ה. פריעדע, איינטראכט איבעראלל צו בעווירקען*). היעראויס ערזעהען וויר, דאס זעלבסט דיא וואָרטע דעם געזעטצעס, וועלכעס דאָך דאס לעבען דעם מענטען אויסמאכט,

---

*) ד. ה. הארמאָניא אונד איינזיכט צווישען דען ענטגעגענגעזעטצטען דינגען אונד קרעפטען צו בעווערקטעלליגען. דער איבערזעטצער.

שלא ישיח בהם אלא במקום טהור. ובלבד שלא יפסיק בדבר שאינו ראוי להפסקה. ראו מות עאכ"ו ראוי לאדם לירא מלדבר בשום זמן בדברים האסורים שאין בהם תועלת כלל. וגם אם יוכל להיו' פרוש מלשיח בשיחה בטלה. כמו שהיה מתפאר רבי חייא ואמר על עצמו שלא שח שיחה בטלה מימיו. ואוהו דרך זה אשריו ואשרו חלקו:

הכלל השביעי.

שלא יחזיק במחלוקת ונחלק לשני חלקים. החלק הראשון מדברי תורה. החלק השני במילי דעלמא:

החלק הראשון בדברי תורה ויש בו שני פרקים:

(סא) פרק ראשון.

לפי שטבע מציאות ב"א מתחייב שישבו ביחד וישרתו אלו לאלו ויסייעו אלו לאלו בכל עבודתם ובכל צרכיהם. על כן ישובו של עולם הוא בקירוב דיעות ואהבה ואחוה שיש ביניהם והסכמה ודעת אחד ומשפט אחד. לפיכך כל מחלוקת שיארע ביניהם היא השחתת היישוב. ובד"ת צריך חבורת תלמידים ואם ישאו ויתנו בדבר ויחלקו בסברא לשם שמים להוציא הדבר

ניכט אויסגעשפראָכען ווערדען דירפען, ווען דער אָרט אונריין איזט, אָדער ווען דאַ-דורך איינע אונטערברעכונג געשיעהט, דאַ וואָ איינע זאַכע אונערלויבט איזט. דער מענש זאָלל זיך דאַהער אַללעס פערבאָטענען, אוננוטצען אָדער געהאַלטלאָזען רעדענס ענטהאַלטען, פיעלמעהר דעם רבי חייא נאַכאַהמען, וועלכער זיך ריהמטע, ניע-מאַלס אין זיינעם לעבען עטוואַס אוננוטצעס געשפראָכען צו האַבען. הייל דעם, דער עס זאָ ווייט בריינגט! וויא גליקקליך איזט זיין לאָאָז!

זיעבענטער טיטעל.

איבער דאַס פערמיידען דער שטרייטיגקייטען.

אין צוויא אבטהיילונגען.

ערסטע אַבטהיילונג.

אין בעציעהונג אויף דאַס שטודיום דעם געזעטצעס. אין צוויא קאַפּיטעלן.

ערסטעס קאַפּיטעל.

דאַ עס אין דער נאַטור דער מענשען ליעגט, געזעללִיג צו זיין אונד איינאַנדער דיענ-סטע אונד היילפע צו לייסטען, איינזאָוויט איהרע בעדירפניססע עס נאָטהיג מאַכען, זאָ איזט עס צוגלייך נאָטהווענדיג, דאַס אונטער איהנען גלייכע געזיננונגען, ליעבע אונד פריינדשאַפט אונד איבעראיינשטיממונג אין איהרען אורטהיילען שטאַטטפינדען; יעדער צווישט, דער דאַהער אונטער איהנען ענטשטעהט, איזט איין הינדערניס איהרער ציפיליזאַטיאָן. אויך אין ריקזיכט דעם שטודיומס דער געטטליכען געזעטצע איזט איי-נע פעראייניגונג פאָן שילערן נאָטהווענדיג, אונד ווען אויך אים פערלויף דער ערערטע-רונג איינעס געגענשטאַנדעס אונטער איהנען איינע פערשיעדענהייט דער אַנזיכטען

לאמתו והו עבודת השם כדי שלא תצא הלכה מוטעת. ויעמוד הדבר על בוריו. כדגרסי' בתעניות (דף ז'). אמר רבי אחא בר חנינא מאי דכתיב (משלי כ"ז) ברזל בברזל יחד. לומר לך מה ברזל זה אחד מחדד את חבירו אף שני תלמידי חכמים מחדדין זה את זה בהלכה. אמר רבה בר בר חנה למה נמשלו ד"ת באש דכתי' (ירמי' כ"ג) הלא כה דברי כאש נאם ה'. לומר לך מה אש אינה דולקת יחידי אף דברי תורה אין מתקיימים ביחידי. והיינו דאמר רבי יוסי בר חנינא מ"ד (שם נ') חרב אל הבדי' ונואלו. חרב על צוארי שונאיהם של ת"ח שיושבין ועוסקין בתורה בד בבד. (פי' יחידים). ולא עוד אלא שמטפשין. ולא עוד אלא שחוטאים. כתיב הכא ונואלו. וכתיב התם (במדבר י"ב) אשר נואלנו ואשר חטאנו. א"ר נחמן בר יצחק למה נמשלו דברי תורה כעץ. לומר לך מה עץ קטן מדליק את הגדול אף ת"ח הקטנים מחדדים את הגדולים. והיינו דאמר רבי הרבה תורה למדתי מרבותי. ומחברי יותר מהם. ומתלמידי יותר מכולם. ואף על פי כן צריך שאם יארע חלוק דעות בין התלמידים שתהא כוונתם לשם שמים להוציא אמתת ההלכה ולא לקנתר. כדגרסינן בקידושין (דף נ"ב)

הערדעט, זא מוזט דיזע פערשיעדענהייט ניכט דעמשטאנדיגער שטוואס ןאבזוי כעמ, מינזאפערן דאדורך דער מירטהום פעראיעדען ווירד אונד דער געגענשטאנד איינע ריכטיגע ענטשיידונג ערהאלט, וויא געלעהרט ווירד אים טראקטאט תענית (פאל. ז'.): עס הייסט אין דער שריפט: ברזל בברזל יחד (משלי כ"ז, ט"ז.), דיעס האט דען זין: גלייכוויא דאס אייזען שארף מאכט, זא שארפען צווייא געלעהרטע דורך דיא ערארטערונג איהרען פערשטאנד. פערנער הייסט עס דארט: רבה, זאהן דעס בר חנה, זאגטע: אינוויאפערן פערגלייכט דיא שריפט גאט־טעס ווארטע מיט דעם פייער? וויא עס הייסט: „זינד מיינע ווארטע ניכט דעם פייער גלייך? שפריכט דער הערר!" דיא פערגלייכונג בערוהט דאראוף, דאס, וויא דאס פייער ניכט פאן איינעם שטיקק האלץ אללין ברעננט, עבען זא וועניג האט דאס שטודיום איינען פעסטען האלט, ווען עס פיר זיך אללין געטריעבען. איין זאלכעס איזאלירטעס שטודיום, פיגט רבי יוסי, זאהן חנינא, הינצו, ערצייגט שטופפ־זין, יא! עס מוזט זאגאר זינדהאפט. ווארום, זאגט רב נחמן, זאהן יצחק, ווירד דאס ווארט דעם געזעטצעס מיט דעם האלצע*) פערגליכען? דארום, וויל בייא דעם האלצע דאס קלײנערע שטיקק דאס גראססערע אנצינדעט, זא אין ריקק־זיכט דעס שטודיומס דיא קלײנען דען גראססען צור שארפונג איהרעס פערשטאנדעס העלפען; דאהער זאגטע איינסט רבי (יהודה, דער פירסט): פיעלעס האבע איך פאן מיינען לעהרערן, מעהר נאך דורך מיינע קאללעגען, אם מייסטען אבער דורך מיינע שילער ערלערנט. עס מוס יעדאך יעדער מיינונגספערשידענ־הייט דער געלעהרטען דאס פראממע שטרעבען צו גרונדע ליעגען, איינע ריכטיגע ענטשיידונג צו טאגע צו פארדערן, ניכט אבער רעכטהאבעריא, וויא געלעהרט ווירד אים טראקטאט קידושין (פאל. נ"ב.) אונד אים טראקטאט נזיר (פאל.

---

*) וואהרשיינליך אין בעצוג אויף דען פערז: איין בוים דעס לעבענס איזט עס (דאס געזעטץ) דענען, דיא דאראן פעסט האלטען (משלי ג', י"ח.). דער איבערזעטצער.

ובנזיר (דף מ"ט). תנו רבנן לאחר פטירתו של רבי מאיר אמר להם רבי יהודה לתלמידיו אל יכנסו תלמידי רבי מאיר לכאן שקנתרים הן ואינם באים ללמוד תורה אלא לקפחנו בהלכו' הם באים. אבל אם יחלקו בהלכה לש"ש כמחלוקת תלמידי הלל ושמאי הוא טוב ונאות. כמו ששנינו בפרק ה' מאבות כל מחלוקת שהיא לש"ש סופה להתקיים ושאינה לש"ש אין סופה להתקיים אי זו היא מחלוקת שהיא לש"ש זו מחלוקת הלל ושמאי ושאינה לשם שמים זו מחלוקת קרח ועדתו. ואע"פ שקראות כאן מחלוקת הלל ושמאי אינה אלא מתלמידיהם. כי לא מצינו בתלמוד מחלוקת בין הלל ושמאי אלא בהלכות מיוחדת. לפי שהחיקש של שניהם בכל מה שמוציאים כדרך ההיקש קרוב זה לזה. וגם העקרים המסורים אצל זה הם כמו העקרים המסורים בעצמן אצל זה. כללו של דבר דעות שניהם היו שלמין ושוין וקרובים אל האמת. כדגרסינן בשבת (דף ט"ו). אמר רב הונא בשלשה מקומות נחלקו שמאי והלל וכו'. וכשנתמעטה חקירת התלמידים וחלש היקשם כשתעריכהו להיקש שמאי והלל רבותיהם. אז נפלה מחלוקת ביניהם בשעת עיונם בדברים רבים. לפי שהיקש כל איש מהם לפי שכלו ולפי העיקרים המוצאים אצלו. ועל זה אמרו בסנהדרין

א"ט.): דיא רבבינען ערצאהלען: נאכדעם רבי מאיר געשטארבען וואר, זאגטע רבי יהודה צו זיינען שילערן: לאססעט קיינען פאן רבי מאיר'ס שילערן העריין, דא זיא שטרייטזיכטיג זינד אונד ניכט אין דער אבזיכט קאממען ווירדען, עטוואס צו לערנען, זאנדערן אונס צו בעקאמפפען. ליעגט אבער דער אייננגספערטיעדענ= הייט איינע גוטע אבזיכט צו גרונדע, וויא דיעס בייא דען שילערן דעס הלל אונד דעס שמאי דער פאלל וואר, זא איזט זיא אללערדינגס זעהר צו בילליגען, וויא גע= לעהרט ווירד אים ערסטען קאפיטעל דעס טראקטאטס אבות: ווירד איין שטרייט אין פראמער אבזיכט געפיהרט, זא איזט איין גוטער ערפאלג, ווירד ער אבער ניכט אין פראמער אבזיכט געפיהרט, זא איזט אויך קיין גוטער ערפאלג צו ערווארט טען. איין בייאשפיעל דעס ערסטערן איזט דער שטרייט צווישען הלל אונד שמאי, איין בייאשפיעל דעס לעטצטערן אבער דער שטרייטע דעס קרח אונד זיינעם אנהאנ= געס; אונד דאך האט דער ערסטערע ניכט צווישען הלל אונד שמאי זעלבסט, זאנ= דערן נור צווישען איהרען שילערן אבגעוואלטעט, דא אים תלמוד נור איבער וועניגע געזעטצבעשטיממונגען איינע אייננגספערטיעדענהייט שטאטטפינדעט, דא ביידע אנגנער דא, וואס עס אויך איינע פרייע ערערטערונג אנקאם, אין איהרען איינונגען פאסט צוזאממען טראפען, דיא איבערליעפערטען גרונדזעטצע אבער בייא ביידען דיאזעלבען וואהרען, קורץ פאן דער זאכע! איהרע אנזיכטען שטיממטען אים גאנצען איבעראיין אונד וואהרען דער וואהרהייט געמאס, וויא געלעהרט ווירד אים טראק= טאט שבת (פאל. ט"ו.): אן דרייא שטעללען איזט אייננגספערטיעדענהייט צווישען הלל אונד שמאי או. ז. וו. אלס אבער אונטער איהרען שילערן דער פארשונגס= גייסט אבנאהם אונד איהר שארפזין געגען דען איהרער לעהרער, הלל אונד שמאי, געהאלטען, פאן געריגערם גראדע וואר, דא ענטשטאנדען איבער פיעלע פונקטע שטרייטיגקייטען אונטער איהנען, אינדעם דאס ראזאנעמענט איינעס יעדען זיך נאך דעם גראדע זיינעס פערשטאנדעס אונד נאך דען פרינציפיען ריכטעטע, דענען

(דף פ"ה) תניא אמר רבי יוסי בתחלה לא היו מחלקות בישראל. אלא בית דין של שבעים ואחד יושבין בלשכת הגזית ושני בתי דינין של עשרים ושלשה אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה ושאר בתי דינין של כ"ג יושבין בכל עיירות ישראל הוצרך הדבר לאחד מישראל שואל מב"ד שבעירו אם שמעו אמרו להם ואם לאו וכו'. משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבו המחלקות בישראל ונעשית תורה כשתי תורות. וגם בכל זה אינם אשמים. שאין אנו מטריחין שני אנשים החולקים שיתראו בשכלן של יהושע ופנחס שקבלו ההלכה מפי מרע"ה והיה דעתן שוה בלי חלוק סברא. וגם אינם תחת אשמה הואיל ואינם כמו שמאי והלל או למעלה מהם. די להם שיגעו בתורה והשיגו משכלם כפי יכלתם. ואל יעלה אדם בדעתו שחלקו בדינין ובהוראות שהם מקובלים ממשה רבינו עליו השלום ונפלת בהם מחלוקת מדרך הטעות של שמועות או מדרך שכחה או שאחד קבל האמת והאחר טעה בקבלתו או שכח או לא שמע מרבו מה שראוי לשמוע. חלילה להם מדבר זה.

ער אַנהיעלט. זאָ הייסט עס אויך אים טראַקטאַט סנהדרין (פאָל. פ"ה.): רבי יוסי זאַגטע: אַנפאַנגס וואַרען קיינע שטרייטיגקייטען אין ישראל, זאָנדערן איין אויס איין אונד זיעבציג פערזאָנען בעשטעהענדעס קאָללעגיום היעלט זיינע זיטצונגען אין דער שטיינערנען צעללע, עס גאַב אויך צוויא אַנדערע קאָללעגיען, יעדעס אויס דרייא אונד צוואַנציג פערזאָנען בעשטעהענד, וואָפאָן דאַס איינע אַם איינגאַנגע דעס טעמפעל=בערגעס אונד. דאַס אַנדערע אַם איינגאַנגע דער טעמפעלהאַללע זיינע זיטצונגען היעלט, דיא איבריגען דרייאונדצוואַנציגער=קאָללעגיען אַבער וואַרען אין אַללען איבריגען שטעד=טען צערשטרייט. האַטטע נון יעמאַנד אירגענד איין אַנליעגען, זאָ ווענדעטע ער זיך פראַגענד אַן דאַס קאָללעגיום זיינעס וואָהנאָרטעס; וואוסטע עס איהן צו בעשיידען, זאָ גאַב עס דען בעשייד, וואָ ניכט, זאָ א. ז. וו., אַלס אַבער דיא צאַהל דעריעניגען אויס דער שמאיטען אונד הללטען שולע צונאַהמען, וועלכע איהר שטודיום ניכט גרינדליך בעטריעבען האַטטען, דאַ ערסט ענטשטאַנדען שטרייטיגקייטען אין ישראל אונד אויס דעם איינען געזעטץ ווורדע פאַסט צווייערלייא געזעטצע. דעננאָך וואַרען יענע לייטע ניכט גאַנץ צו בעשולדיגען, דאַ וויר פאָן צוויא שטרייטענדען מענ=שען ניכט פאָרדערן קאָננען, דאַס זיא איינען שאַרפזין בעזיטצען זאָללען, גלייך דעם דעם יהושע אונד פנחס, וועלכע דיא געזעטצבעשטיממונגען אוממיטטעלבאַר אויס דעם מונדע דעס משה פערנאָממען אונד אַלזאָ אין איהרען מיינונגען פאָללינג איבעראיינשטיממען מוסטען, עבען זאָ ווענינג וואַרען זיא צו בעשולדיגען, דאַס זיא ניכט הלל אונד שמאי גלייך קאַמען, אָדער זיא גאַר איבערטראַפען; פיעלמעהר וואַר עס שאָן גענוג, דאַס זיא זיך אין איהרען שטודיען אַנגעשטרענגט אונד זאָ וויט איהר פערשטאַנד רייכטע, געלערנט האַטטען. עס לאַססע זיך אַבער ניעמאַנד דען געדאַנקען איינקאָממען, דאַס איהר שטרייט געזעטצבעשטיממונגען אונד ענטשיידונגען בעטראָפפען האַבע, וועלכע דורך טראַדיטיאָן פאָן משה זעלבסט איבערליעפערט וואָרדען, אונד דאַהער ענטשטאַנדען זייא, דאַס זיא אין הינזיכט דעס עמפפאַנגענען אים אירטהום געוועזען, אָדער עס פערגעססען האַטטען, אָדער דאַס עטוואַ איינע אים בעזיטץ דער וואַהרהייט געוועזען, דער אַנדערע אַבער זיך געאירט, אָדער עטוואַס פערגעססען, אָדער עס פאָן זיינעם לעהרער ניכט רעכט געהאָרט האַטטע; ניכטס

שהפירושים המקובלים ממשה רבי' אין בהם מחלוקת בשום פנים. אבל המחלוקת נופלת בדבר שלא נשמעה בו שמועה וחוקרים על אופני התקש או מטעם סברא. כאמרם מכבדין את הבית ואחר כך נוטלין לידים׳ או נוטלין לידים ואחר כך מכבדין את הבית. שאין אחד משני דברים אלו מקובל ממשה ולא שמענוהו מסיני. אבל אחד מהם היה אוסר להשתמש בשמש עם הארץ ואחר מתיר. וכן כל תרומה לזה המחלוקת מב"ה וב"ש ומהתנאים והאמוראים והבאים אחריהם כולן הן דומים לזה שהם ענפי ענפים והכל היה לשם שמים. ומחלוקת כזה טוב הוא לברר אמתת ההלכה. אבל יש להם ליזהר שלא יבאו לידי קנאה וקטטה. כדגרסי' בפרק ב"מ (דף ל"ד). על ההוא עובדא דר"ש בן יוחאי כד נפק ממערתיה אמר ההוא סבא טיהר בן יוחאי בית הקברות. א"ל אלמלא לא היית עמנו א"נ היית עמנו ולא נמנית עמנו יפה אתה אומר. ועכשיו שהיית עמנו ונמנית עמנו. יאמרו זונות מפרכסות (פי' מיפות את הצעיר לסיות

פאן דעם אללעם! פיעלמעהר וואללטע איבער דיא פאן משה הערריהרענדען ער־קלארונגען גאר קיין שטרייט אב, אונד דיעזער פאנד נור דא שטאטט, וואו קיינע טראדיטיאן פארהאנדען וואר, אונד דא ווארדע אונטערזוכט, אויף וועלכע ארט דיא טאלמודישע שלוססמעטהאדע אנצווענדען זייא, אדער עס ווארדען פערשטאנדסגרינ־דע געלטענד געמאכט, וויא דיעס ז. ב. מיט דעם אין דער משנה פארקאממענדען טהעמא איבער דאס האנדעוואשען א. ז. וו. דער פאלל איזט*). דיעס פינדעט נון אויך אללע קאנטראפערזען אנווענדונג, דיא פאן הלל אונד שמאי ביז אויף דיא תנאים (לעהרער דער משנה) אונד אמוראים (ערקלערער דער משנה) הערא‍ב אין דער פראממסטען אבזיכט געפיהרט ווארדען, אונד וועלכע נור דיא פאלגע־רונגען אויס דען פרינציפיען בעטראפען; איין זאלכער שטרייט אבער איזט ניטצ־ליך, אינדעם דאדורך איינע ריכטיגע ענטשיידונג בעווערקשטעלליגט ווירד; מאן מוס זיך אבער וואהל אין אכט נעהמען, דאס ניכט דאראויס צאנק אונד רעכט־האבעריא ענטשטעהען, וויא אים טראקטאט שבת (פאל. ל"ד.) ערצאהלט ווירד, דאס אלס רבי שמעון, זאהן יוחאי, זיינע העהלע, (וואָרין ער זיך פיעלע יאהרע אלס פליכטלינג פערבארגען געהאלטען), פערלאססען האטטע, (ביא וועלכער געלעגענהייט ער איינען טאָדטענאקקער אונטערזוכטע אונד געוויססע שטעללען דעמ־זעלבען פיר ריין ערקלערטע), פערברייטעטע איין גרייז דאס געריכט, דאס בר יוחאי איינען גאָטטעסאקקער פיר ריין ערקלערט האטטע. אלס דיעס דעם בר יוחאי צו אהרען קאם, זאגטע ער צו יענעם גרייזע: ווערעסט דוא ניכט זעלבסט ביא איינער אונטערזוכונג געוועזען, אדער האטטעסט דוא דיך, אלס דוא צוגעגען ווארסט, ניכט מיט אונס איינפערשטאנדען ערקלערט, זא האטטעסט דוא רעכט; נון אבער, דא דוא אין דער טהאט ניכט נור צוגעגען, זאנדערן אויך מיט אונס איינפערשטאנדען ווארסט, (אלזא נור איך צו פערלייאדען בעאבזיכטיגעסט), זא ווערדען דיא לייטע זאגען: אונ־קיישע פרויענציממער העלפען איינאנדער אין איהרעם פוטצע, אום וויאפיעל מעהר

---

*) היער זינד נעהמליך דיא שטרייטענדען איבער דאס פרינציפ איייניג, איהר שטרייט אבער בעטריפפט איינען שפעציעלען פאלל, אין וויא פערן דאס פרינציפ דאראויף אנצווענדען זייא, אדער ניכט. דער איבערזעטצער.

(א) זו את זו תלמידי חכמים לא כ״ש. יהב ביה עיניה ונח נפשו. וגרסי׳ נמי בפרק קמא דתעניות (דף ח׳) אמר רבא שני ת״ח הדרין בעיר אחת ואין נוחין זה לזה בהלכה מתקנאין באף ומעלין אותו שנאמר (איוב ל״ו) מקנה אף על עולה. אבל אם יהיו אהובין ונוחין זה לזה מעלין אף מן העולם ומקשיב הקדוש ב״ה תפלתם. כדגרסי׳ במס׳ שבת (דף ס״ג) אמר רבי ירמיה שני ת״ח הנוחין זה לזה בהלכה הקב״ה מקשיב להם שנאמר (מלאכי׳ ג׳) אז נדברו יראי ה׳ איש אל רעהו ויקשב ה׳ וישמע. ואמרינן עלה אמר רבי אבא שני ת״ח המקשיבי׳ זה לזה בהלכה הקב״ה שומע לקולם. שנא׳ (שיר ח׳) היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעיני. ואם אין עושין כן גורמין לשכינה שתסתלק מישראל שנא׳ (שיר ח׳) ברח דודי וגו׳. א״ר אבא שני ת״ח המדגילין (פי׳ מלפפין) זה את זה בהלכה הקדוש ברוך הוא אוהבן שנא׳ (שם ב׳) ודגלו עלי אהבה. אמר רבה והוא דידעי צורתא דשמעתא. והוא דלית לחו רבה במתא למיגמר מניה. ועכ״ז הקטן יכבד לגדול ממנו בחכמ׳ ואל יהא בעיניו כחברו. שכבר מצינו מה שאירע על זה לרב ענן עם רב הונא. כדגר׳ בכתובות (דף ס״ט). שלח ליה רב ענן לרב הונא. הונא חברין שלם. כי מטיא האי איתתא לקמך אגבה עשור נכסי. הוה יתיב רב ששת קמיה. אמר ליה זיל א״ל. ובשמתא יהא מאן דלא אמר לי׳. ענן ממקרקעי או ממטלטלי. ומאן יתיב בי מרוחא

זאָללטען דיא געלעהרטען געגען איינאַנדער פֿאָרטראָגליך זיין! זאָ הייסט עס אויך אים טראַקטאַט תעניות (פֿאָל. ח׳.): רבא זאַגטע: ווען צוויא געלעהרטע אין איינער שטאַדט וואָהנען אונד אונפֿערטראָגליך זינד, זאָ ציעהען זיא דען גאָטטליכען צאָרן אויף זיך הערפֿאַב; זינד זיא אַבער פֿריינדשאַפֿטליך אונד פֿערטראָגליך געגען איינאַנדער, זאָ בעזייטיגען זיא דען גאָטטליכען צאָרן אונד איהר געבעט ווירד פֿאָן איהם ערהאָרט, וויא אויך געלעהרט ווירד אים טראַקטאַט שבת (פֿאָל. ס״ג.): רבי ירמיה זאַגטע: ווען צוויא געלעהרטע איהרע געגענשטאָנדע איינער רוהיגען פֿאָרשונג אונטערוואַרפֿען, ווילפֿאַהרט גאָטט איהרען ביטטען. ווען צוויא געלעהרטע, זאַגט רבי אבא, צוזאַממען געהען, אום געמיינשאַפֿטליך איהר שטודיום צו בעטרייבען, זאָ מאַכען זיא זיך בייא גאָטט בעליעבט. דיעס, זאַגט רבה ערלייטערנד, פֿינדעט נור דאַן שטאַטט, ווען זיא זאָנסט טיכטיג זינד אונד קיין לעהרער אין איהרעם וואָהנאָרטע פֿאָרהאַנדען איזט; אַבער יעדענפֿאַללס זאָלל דער מינדערגעלעהרטע דעם געלעהרטען מיט אַכטונג בעגעגנען אונד זיך ניכט איהם גלייך דינקען. איין בעלעהרענדעס בייא־שפיעל היערציבער גיעבט אונס איין פֿאָרפֿאַלל צווישען רב ענן אונד רב הונא, ענטהאַלטען אים טראַקטאַט כתובות (פֿאָל. ס״ט.). רב ענן נעהמליך האַטטע זיך איינסט אין איינעם שרייבען אַן רב הונא פֿאָלגענדער אַנרעדע בעדיענט: הונא! איין קאָללעגע! זייא איר געגריסט! ווען דיעזע פֿרויא (דיא איבערברינגערין דעם שרייבענס) פֿאָר דיר ערשיינט, זאָ לאַססע איהר דען צעהנטען טהייל דער פֿערלאַסס־ענשאַפֿט (איהרעס פֿאַטערס) אַבגעבען. דאַ נון געראַדע רב ששת (בייא דער אַנקונפֿט דעם באָטען) צוגעגען וואַר, זאָ בעפֿאַהל רב הונא דעם ערסטערן אונטער אַנדראָהונג דעם באַננעס, צו רב ענן היניצוגעהען, אונד איהן פֿאָן־

בראשא (פי' מי מיסב בבית הסכל כראש) אזל רב ששת לקמי' דרב ענן. א"ל מר
רבה ורב הונא רביה דרבה ושמותי שמית מאן דלא לימא לך ענן ענן
ממקרקעי או ממטלטלי ומאן יתיב בי מרזחא בריש'. אזל רב ענן לקמיה
דמר עוקבא אמר ליה חזי מר היכי שלח לי רב הונא ענן ענן. ועוד מרזחא
דשלח לי מאי ניהו. אמר ליה אימא לי גופא דעובדא היכי הוה. אמר
ליה הכי והכי הוה. אמר ליה גברא דלא ידע מאי ניהו מרזחא שלח ליה
לרב הונא חברין. ואעפ"כ אשרי הגדולים הסובלים לקטנים והקטנים
הנשמעים לגדולים:

(סב) **פרק שני.**

כל מחלוקת הבא בסבת קנאה כל כך היא קשה שאפילו שהיתה התחלתה
על דברי תורה לבסוף יבא לידי שנאה וקטרוג ותחרות אם יחזיקו בה.
וכ"ש אם היתה כנגד רבו או כנגד נשיא ישראל שיותר טוב לו לעזוב
מלחזק סברתו אפילו יהא בעיניו חזקה ולא יאמצנה כנגד רבו או כנגד
הנשיא או כנגד רבים. שכבר מצינו מה שאירע לו לרבי אליעזר על זה

גענדראשמטען אנגזורדען: ענן! ענן! (עבענפאללס אהנע טיטעל), זאלל דאס
ערבטהייל פאן גרונדשטיקקען, אדער פאם מאבילימר געמיינט ווערדען? אונד
דאן: ווער זיטצט בייס מרזח*) אבענאן? נאכדעם נון רב ששת זיינען אויפ-
טראג פינקטליך אויסגעריכטעט האטטע, ערצאהלטע רב ענן דעם מר עוקבא,
וויא איהן רב הונא האט אנרעדען לאססען אונד דאס ער איבערדיעס ניכט וויס-
סע, וואס אונטער דעם ווארטע מרזח צו פערשטעהען זייא. — ערצאהלע מיר דאך,
זאגטע מר עוקבא, גענויא דען גאנצען הערגאנג, וואס רב ענן אויך טהאט.
וויא? זאגטע מר עוקבא, איין מאן, דער ניכט וויס, וואס דאס ווארט מרזח
בעדייטע, ערקיהנט זיך, אן רב הונא צו טרייבען: הונא! איין קאללעגע?
ניכטס דעסטאווועניגער זאללען דיא גראססען נאכזיכטיג זיין געגען דיא גערינגערן,
אבער אויך דיא גערינגערן דען גראססען געהארזאם זיין.

צווייטעס קאפיטעל.

יעדער שטרייט, דער אויס נייד ענטשטעהט, איזט זא נאכטהייליג, דאס ער,
זעלבסט ווען ער דען אינהאלט דעס (געטטליכען) געזעטצעס צום געגענשטאנדע האט,
אם ענדע דעננאך צו האס, פיינדשאפט אונד צאנקערייא פיהרט, ווען דאבייא פער-
האררט ווירד, בעזאנדערס ווען ער געגען זיינען לעהרער, אדער געגען דיא האכסטע
פערזאן אין ישראל געפיהרט ווירד; מאן אוס איהן דאהער ליעבער פאהרען לאססען,
אלס אויך זיינע מיינונג בעהארדען; יא, זעלבסט דאן, ווען מאן זיינע מיינונג פיר
פאלליג אויסגעמאכט האלט, זאלל מאן זיא דעננאך ניכט געגען זיינען לעהרער, אדער
מיינע האכסטע פערזאן אין ישראל אדער געגען דיא גראסע מעהרהייט געלטענד
צו מאכען זוכען. איין בייאשפיעל היערפאן ליעפערט אונס, וואס זיך אין דיעזער בע-
ציעהונג מיט רבי אליעזר איינסט צוגעטראגען, אבגלייך זיינע אבזיכט איינע פראממע

---

*) מרזח (מרוח) (ירמיה ט"ז, ה'.) בעצייכנעט איינען טרויערנדען, וועלכער עהערעם
רענען, וועלכע איהם דען געברייכליכען טראסטונגסבעזוך אבטשטאטטעטען, איינע טרויערמאהל-
צייט גאב. יע נאך דעם ראנג דעס גאסטעס ווורדע איהם איינע האהערע אדער ניעדערע
שטעללע אנגעוויעזען. דער איבערזעטצער.

אפי' שהיתה כוונתו לשם שמים כדגרסי' במציעא (דף נ"ט). תנן חתכו תנור שחתכו חוליו' ונתנו חול בין חוליא לחולי' רבי אליעז' מטהר וחכמים מטמאי' וזה תנורו של עכנאי. מאי עכנאי אמר רב יהודה אמר שמואל שהקיפוהו בדברים כעכנא זו וטמאוהו. תניא אותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם ולא קבלו ממנו. אמר להם אם הלכה כמותי חרוב זה יוכיח נעקר חרוב ממקומו והלך ארבע אמות וחזר וישב במקומו. אמרו לו אין מביאין ראיה מן החרוב. אמר להם אם כמותי הלכה אמת המים תוכיח חזרו המים לאחוריהם. אמרו אין מביאין ראיה מן המים. אמר להם אם כמותי הלכה כותלי בית המדרש יוכיחו נטו כותלי בית המדרש ליפול. גער בהם ר' יהושע אמר להן אם ת"ח מנצחי' זה את זה בהלכה מה לכם ליפול. תאנא לא נפלו מפני כבודו של רבי יהושע ולא נזקפו מפני כבודו של רבי אליעזר ועדיין מוטין ועומדין הן. אמר להם אם כמותי הלכה מן השמים יוכיחו. יצתה ב"ק ואמר להם מה לכם אצל ר' אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום. עמד ר' יהושע על רגליו ואמר (דברי' ל"ב) לא בשמים היא. מאי לא בשמים היא אמר רבי ירמיה כבר נתנה לנו משה על הר סיני וכתוב בה (שמו' כ"ג) אחרי רבים להטות. אשכחיה רבי נתן לאליהו א"ל מאי קאמר קודשא בריך הוא בההיא שעתא אמר ליה קא חייך ואמר נצחוני בני נצחוני בני הביאו כל טהרות שטיהר רבי אליעזר ושרפום וברכוהו. אמרו מי ילך ויודיעו אמר להם רבי עקיבא אני אלך שמא ילך אדם שאינו הגון ויחריב את העולם כלו. הלך לבש שחורים ונתכסה שחורים (וחלץ מנעליו שהמנודה אסור בנעילת הסנדל) וישב לפניו ברחוק ארבע אמות. א"ל עקיבא מה היום מיומים א"ל כמדומ' אני שחביר בדלין ממך. ולגו עיניו דמעו'. אף הוא קרע בגדיו וחלץ מנעליו ונשמט וישב על גבי קרקע. באותה שעה לקה העולם שליש בחיטים ושליש בזיתים ושליש בשעורים ויש אומרים אף הבצק שביד אשה תפח (פי' נתקלקל) תאני (נ"א אף) גדול הי' באותו היו' שבכל מקום שנתן בו רבי אליעזר עיניו מיד נשרף. ואף רבן גמליאל היה מהלך בספינה עמד עליו נחשול שבים לטובעו אמר כמדומה אני שאין זה אלא בשביל בן הורקנוס עמד על רגליו ואמר רבונו של עולם גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא

וואר. דער שטרייט נעהמליך בעטראף איינען אפען פאן איינער בעזאנדערן פארם, דען רבי אליעזר געגען דיא געזאממטהייט זיינער קאללעגען פיר ריין ערקלערט האטטע, אונד ער ווארדע מיט זאלכער העפטיגקייט געפיהרט, דאס זעלבסט רבי אליעזר וועגען זיינער ווידערזעטצליכקייט אין דען באן געטהאן ווארדע, נאכדעם רבי עקיבא פערגעבענס פערזוכט האטטע, דען שטרייט גיטליך בייצולעגען. אונד

עשיתי אלא לכבודך שלא ירבו מחלוקות בישראל. נח מועפיה. אימא שלום דביתהו דר"א אחתיה דרבן גמליאל הוה. כל יומא לא הות שבקא ליה למיפל על אפיה. ההוא יומא ריש ירחא הואי. איחלף לה בין מלא לחסר. איכא דאמרי עניא קרא אבבא אפיקא ליה ריפתא. עד דאתידה אשכחתיה דנפל על אפיה. אמרה ליה קום קטלתיה לאחאי. אדהכי נפק שיפורא מבי רבן גמליאל דשכיב. אמר לה מנא לך הא. אמרת ליה כך מקובלני מבית אבי אבא כל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה. ראו כמה חייב אדם לברוח מלהחזיק במחלוקת אפילו על דברי תורה כיון שראינו שאירע בזה לרבי אליעזר בהיותו גדול הדור. והיו צריכין לו חכמי ישראל. כדגרסי' בסנהדרי' (דף ס"ח) תניא כשחלה רבי אליעזר נכנסו הכמים אצלו והוא יושב בקינוף שלו (כלוסקינו בלע"ז) והם יושבין בטרקלין. ואותו היום ערב שבת היה. ונכנס הורקנס בנו לחלוץ תפיליו. גער בו ויצא בנזיפה. אמר לחבריו כמדומה לי שדעתו של אבא נטרף. אמר ליה דעתו ודעת אמו נטרפין. היאך מניחין איסור סקילה ועוסקין באיסור שבות. משראו חכמים שדעתו מיושב' עליו נכנסו וישבו לפניו ברחוק ד' אמות. אמר להם למה באתם. אמרו ללמוד תור' באנו. ועד עכשיו למה לא באתם. אמרו לו לא היה לנו פנאי. אמר להם תמה אני אם תמותו מיתת עצמכם. א"ל ר' עקיבא שלי מהו. א"ל שלך קשה משלהם. נטל שתי זרועותיו והניחן על לבו ואמר אוי לכם שתי זרועותי שאהם כשני ספרי תורה שנגללין. הרבה תורה למדתי והרבה תורה לימדתי. הרבה תורה למדתי ולא חסרתי מרבותי אפילו ככלב המלקק בים. והרבה תורה לימדתי ולא הסרוני תלמידי אפילו כמכחול בשפופרת ולא עוד אלא שאני שונה ג' מאות הלכות בנטיעת קישואין (פי' הלכות מיני כזופים) ולא היה אדם ששאלני דבר מעולם חוץ מעקיבא בן יוסף. פעם אחת אני והוא היינו מהלכים בדרך אמר לי רבי למדני נטיעת קישואין. אמרתי דבר אחד ונתמלא השדה קישואין. אמר לי למדתני נטיעתן למדני עקירתן אמרתי דבר אחד ונתקבצו כלם למקום אחד. אמרו לו הכידור והאימום והקמיע וצרור

דאַך וואַר רבי ﭏיעזר איינער דער ערסטען געﭏעהרטען זיינער צייט, דען דעססען קאָﭏעגען האָפּטען צו ראַטהע ציעהען מוסטען, וויא צו ערזעהען איזט אויס דעם טראַקטאַט סנהדרין (פּאָﭏ. ס"ח.), וואָ עס הייסט: אַﭏס רבי ﭏיעזר איינסט ערקראַנקט וואַר, שטאַטטעטען דיא געﭏעהרטען איהם איינען קראַנקענבעזוך אַב. עס וואַר פֿרייטאַגס געגען אַבענד אונד זיין זאָהן הורקנוס גינג עבען העראיין, אום דעם קראַנקען דיא דענקריעמען אַבצונעהמען; דאַ נון דער ﭏעטצטערע עס אונטער איינער געﭏעהרטען בעמערקונג ניכֿט צוגעבען וואָﭏﭏטע, אונד דיא בעזוכֿענדען זיך דאַדורך איבערצייגטען, דאַס דער קראַנקע בייא פֿאָﭏﭏעם פֿערשטאַנדע זייא,

חמרגליות ומשקולת קטנה מהו׃ אמר להם טמאים וטהרתן במשהן. מנעל שעל גבי האימום מהו. אמר להם טהור. ויצאה נשמתו בטהרה. עמד רבי יהושע על רגליו ואמר הותר הנדר הותר הנדר. למוצאי שבת פגעו ברבי עקיבא בין קסרי ללוד והיה מכה בבשרו עד שדמו שותת לארץ. פתח עליו בשורה ואמר אבי אבי רכב ישראל ופרשיו הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן (פי' הרבה קושיות יש לי ואין לי למי לשאלם). גם מצינו מה שאירע לרבי יהושע באמרו דבר כנגד סברת רבן גמליאל שהיה נשיא ישראל. כדגרסי' בר"ה (דף כ"ה). תנו רבנן פעם אחד נתקשרו שמים בעבים ונראית דמות לבנה ברקיע בכ"ט לחדש. כסבורין העם לומר ר"ח הוא ובקשו ב"ד לקדשו. אמר להם ר"ג כך מקובלני מבית אבי אבא שאין חדושה של לבנה פחות מכ"ט יום ומחצה ושתי ידות שעה וע"ג חלקים. ואותו היום מתה אמו של בן זומא והספידה ר"ג הספד גדול. ולא מפני

נאָהערטען זיא זיך דעאזעלבען. איין וועלכער אַבזיכט, פראַגטע דער פאַטיענט, זייד איהר היעהער געקאָממען? אום דיך געלעגענטליך, אַנטוואָרטעטען זיא, איבער איי־נען רעליגיאָזען געגענשטאַנד צו בעפראַגען. יעטצט נאַננטען זיא איהם דען געגענ־שטאַנד אונד פראַגטען, אָב דיעזער אַלס ריין אָדער אונריין צו בעהאַנדלען זייא? אַלס ריין, אַנטוואָרטעטע ער, אונד גאַב מיט דיעזעם וואָרטע זיינען גייסט אויף, אונד זאָגלייך ריעף רבי יהושע*), פאָן זיינעם זיטצע אויפשטעהענד: דער באַן איזט אויפ־געהאָבען! ער איזט אויפגעהאָבען! דיא לייכע ווורדע פאָן קאָזאַריאַ נאַך לידדאַ געבראַכט. אויך רבי עקיבא וואַר אונטער דען בעגלייטערן אונד איינער דער פערצווייפעלטסטען, אונד אינדעם ער פאָר דען זיך בילדענדען רייהען איינען פאָרטראַג איבער דען פערז: „איין פאַטער! איין פאַטער! וואַגען ישראל'ס אונד זיין רייטער" (מלכים ב'. ב', י"ב. אונד י"ג, י"ד.) היעלט, ריעף ער טאָטערפאָלל אויס: אַך! וויא פיעלע איינצען האָטטע איך אויסצווועכסעלן, דאָך אַך! דער וועכסלער איזט ניכט דאַ, זיא אויסצווע־טען! (וויא פיעלע פראַגען האָטטע איך צו טהון, אַבער דער מאַן איזט ניכט מעהר, דער מיר זיא בעאַנטוואָרטען קאָננטע)! עטוואַס אָהנליכעס האַט זיך מיט רבי יהושע צוגעטראַגען, וועלכער זיך געגען דען פירמטטען גמליאל אויפגעלעהנט האַטטע, וויא ערצאָהלט ווירד אים טראַקטאַט ראש השנה (פאָל. כ"ה.): איינעס טאַגעס, הייסט עס דאָרט, האַטטע זיך דער הימעל מיט וואָלקען איבערצאָגען אונד עס וואַר דאַראַן עטוואַס זיכטבאַר געוואָרדען, וואַס דעם בילד דעס מאָנדעס אָהנליך וואַר. עס וואַר אַם ניין אונד צוואַנציגסטען דעם מאָנאַטס אונד טאָן היעלט דאַס פאָלק עס פירדען נייאמאָנד אונד דאַס געלעהרטען־קאָללעגיום וואָללטע דיא געוואָהנליכע ווייהע האַלטען, אַלס רבן גמליאל אויפטראַט אונד ערקלאָרטע: איך האַבע עס פאָן איינען אורהאַנען אַלס טראַדיטיאָן, דאַס איין נייאמאָנד ניאמאַלס פריהער אַלס נאַך ניין אונד צוואַנציג טאַגען אונד צוועלף אונד $\frac{793}{1080}$ סטונדען**) איינטרעטען קאַן, אונד וואַר זיינער זאַכע זאָ געוויס, דאַס ער, דאַ גערעדע אַן דעמזעלבען טאַגע דיא מוטטער דעס בן זומא געשטאָרבען וואַר, איבער זיא איינע לאַנגע לייכענרעדע היעלט אונד צוואַר ניכט, וויל

---

*) עס אום היעהער בעמערקט ווערדען, דאַס רבי יהושע אין טאַלמודיסטען דיסקוסיאָנען דער בעשטאָנדיגע אָפפאָנענט דעם רבי אליעזר וואַר.

**) דער בעקוועמערן בערעכנונג וועגען האָבען דיא ראַבבינען דיא שטונדע אין איין טויזענד אַכטציג טהיילע געטהיילט. דער איבערזעטצער:

שראויה לכך אלא כדי שידעו כל העם שלא קדשו ב"ד את החדש. ועוד באו שנים ואמרו ראינוהו בזמנו ובליל עבורו לא נראה וקבלן ר"ג. א"ר דוסא בן הרכינס עידי שקר הם היאך מעידין על האשה שילדה והרי כריסה בין שניה. א"ל ר' יהושע רואה אני את דבריך. שלח לו רבן גמליאל לרבי יהושע גוזרני עליך שתבא אצלי במקלך ובמעותיך ביום הכפורים שחל להיות בחשבונך. הלך רבי עקיבא ומצאו לרבי יהושע מיצר. אמר ליה יש לך ללמוד מה שעשה רבן גמליאל עשוי שנאמר (ויקרא כ"ג) אלה מועדי ה' אשר תקראו אתם בין בזמנם בין שלא בזמנם אין לי מועדות אלא אלו. אמר ליה עקיבא. ראוי לו שישכב במטה שנים עשר חדש ואל יגזור עליו בית דין גזירה זו. אמר ליה רבי הרשני לומר לפניך דבר אחד ממה שלמדתני. אמר ליה אמור אמר ליה הרי הוא אומר אתם אתם אתם ג' פעמים אתם אפילו שוגגין אתם אפי' מזידים אתם אפילו מוטעים. ובלשון הזה א"ל עקיבא נחמתני. בא לו אצל רבי דוסא בן הרכינס. א"ל אם באנו לדון אחר בית דינו של רבן גמליאל צריכין אנו לדון אחר כל בית דין ובית דין שעמד להם לישראל מימות משה ועד עכשו. שנאמר (שמות כ"ד) ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל. למה לא נתפרשו שמותם של שבעים זקנים. ללמדך שכל שלשה ושלשה שנתמנו בית דין על ישראל הרי הן כבית דינו של משה. תנו רבנן שבעים איש מזקני ישראל למה לא נתפרשו שמותם של שבעים זקנים לומר לך שלא יאמר אדם פלוני כמשה ואהרן הוא פלוני כאלדד ומידד הוא פלוני כנדב ואביהוא. ואומר (שמואל א', י"ב) ויאמר שמואל אל העם ה' אשר עשה את משה ואת אהרן ואשר העלה את אבותיכם מארץ מצרים. ואומר (שם) וישלח את ירובעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל. ירובעל זה גדעון ולמה נקרא שמו ירובעל שעשה מריבה עם הבעל. בדן זה שמשון ולמה נקרא שמו בדן דאתי מדן. יפתח במשמעו. ואומר (תהלי' צ"ט) משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו. שקל הכתוב שלשה קלי עולם כשלשה

איהר איינע זאלכע צוקאם, זאנדערן בלאס, אום דעם פאלקע אנצודייטען, דאס דיעזער טאג ניכט אלס נייאמאנדסטאג געווייהט ווארדען איזט; (דא מאן אן נייאמאנדס-טאגען קיינע צייכענרעדע האלטען דארף). איין אנדערעס מאל האטטען צוויא צייגען אויסגעזאגט, דאס זיא דען מאנד צור רעכטען צייט (אם דרייסיגסטען טאגע נאך דעם נאכסט פארהערגעגאנגענען נייאמאנד) וואהל געזעהען, אבער אין דער נאכט צום איין אונד דרייסיגסטען ניכט געזעהען האטטען, אונד רבן גאמליאל ליעס דיעזעס צייגניס געלטען (אונד ערקלערטע דיעזען טאג אלס איינען נייאמאנדסטאג); רבי דוסא, זאהן הרכינס, אבער ערקלערטע דיעזע צייגענאויסזאגע פיר פאלש (אונד וואללטע דען פאלגענדען איין אונד דרייסיגסטען טאג אלס נייאמאנדסטאג איינגעווייהט וויסטען), אונד דיעזעס אורטהייל האטטע אויך דער אנוועזענדע רבי יהושע בייגע-

חמורי עולם לומר לך ירובעל ברורו כמשה בדורו בדן בדורו כאהרן בדורו יפתח בדורו כשמואל בדורו. לומר לך שאפילו קל שבקלים ונתמנה פרנס על הצבור הרי הוא כאדיר שבאדירים. ואומר (דברי' י"ז) ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט וגו' וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל שופט שלא יהא בימיו הא אין לך שופט אלא שהיה בימיו. ואומר (קהלת ז') אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה. נטל מקלו ומעותיו בידו והלך ליבנה אצל ר"ג ביום הכפורים שחל להיות בחשבונו. עמד רבן גמליאל ונשקו על ראשו ואמר ליה בא בשלום רבי ותלמידי רבי בחכמה ותלמידי שקיימת את דברי. תנו רבנן כיון שראה אותו עמד מכסאו על רגליו ונשקו על ראשו. א"ל שלום עליך רבי ותלמידי. רבי שלמדתני תורה ברבים. תלמידי שאני גוזר גזירה ואתה מקיימה כתלמיד. אשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים קל וחומר קטנים נשמעים לגדולים. קל וחומר חיובא הוא. אלא מתוך שהגדולים נשמעים לקטנים נושאין הקטנים קל וחומר בעצמן. ועוד גרסינן במסכת בכורות פרק כל פסולי המוקדשים (דף ל"ו): רבי צדוק הוה ליה ההוא בוכרא רמא ליה שערי בסלא (סל עצוי בנצרים פל ערבס קלופס) בהדי דקא אכיל איבזע שפתיה. אתא לקמיה דרבי

טטיאמט, דאס רבן גמליאל זא איבעל אויפנאהם, דאס ער איהם בעפאהל, דאס ער אן דעמיעניגען טאגע, אויף וועלכען נאך דער בערעכנונג דעס רבי יהושע דער פערזאהנונגסטאג פאללען מוססטע, צו איהם גערייזעט קאממען זאללטע. אלס נון רבי יהושע זיינען שמערץ איבער דיעזען בעפעהל געגען רבי עקיבא אויסדריקק־טע, פערוויעז איהן דער לעצטערע אויף זיינע אייגענע לעהרע, דאס מאן דעם אויסספרוכע דער בעהערדע שטעטס פאלגע לייסטען מיססע, ווארויף נון רבי יהושע ווירקליך אן דעם טאגע, אויף וועלכען נאך זיינער בערעכנונג דער פערזאהנונגסטאג פיעל, איינע רייזע צו רבן גמליאל מאכטע, אונד רבן גמליאל נאהם דיעזע פאלגזאמקייט זא האך אויף, דאס ער זיך ניכט ענטהאלטען קאננטע, דען אנ־קאממלינג אויף דאס הויפט צו קיססען אונד צו רופען: זייא מיר ווילקאממען! איין לעהרער אונד איין שילער צוגלייך! איין לעהרער אין דער וויזהייט אונד איין שילער, וויל דוא איינען בעפעהל געהארכט האסט. הייל דעם געשלעכט, אין דעם דיא גראססען דען קליינען פאלגען, ווארטן זיך דאן דיא קליינען איין בייאשפיעל נעהמען, דען גראססען צו פאלגען. איינער אהנליכען געלעגענהייט צום שטרייט צווישען יענעןביידען געלעהרטען ווירד אים טראקטאט בכורות (פאל. ל"ו.) ער־וואהנט. רבי צדוק נעהמליך האטטע איין ערסטגעבארענעס טהיער, (וואס נאך ש״מות י"ג, ב'. צום אפפער געבראכט ווערדען מוססטע, דען פאלל אויסגענאממען, ווען עס אירגענד איינען לייבעספעהלער האטטע), דאס ער אוים איינעם ווידענ־קארבע גערסטע פרעססען ליעס, וואדורך עס זיך דיא ליפפען וואונד פראס. (דא נון דיא פריעסטער אים פערדאכט שטאנדען, דאס זיא איהרען ערסטגעבארענען פארזעטצליך זאלכע פעהלער בייאבראכטען, אום זיא צום אפפער אונברויכבאר צו מא־כען, אונד דאהער דיא ראבבינען דען פריעסטערן פערבאטען, דערגלייכען ערסט־געבארענע צו גענייססען), זא גינג רבי צדוק צו רבי יהושע הין אונד פראגטע

יהושע א"ל כלום חלקנו בין חבר לעם הארץ (חיינו בין כהן חבר לכהן עם הארץ) א"ל רבי יהושע הין. אתא לקמיה דרבן גמליאל א"ל לאו. והא רבי יהושע אמר לי הין. א"ל המתן עד שיעלו בעלי תריסין לבית המדרש. כיון שנכנסו לבית המדרש עמד השואל ושאל כלום חלקנו בין חבר לעם הארץ. א"ל רבי יהושע לאו. א"ל רבן גמליאל יהושע והלא משמך אמרו לי הן עמוד על רגליך ויעידו בך. עמד רבי יהושע על רגליו ואמר היאך אעשה אלמלא אני חי והוא מת יכול החי להכחיש את המת עכשיו שאני חי והוא חי איך יכול החי להכחיש את החי והיה רבן גמליאל יושב ודורש ורבי יהושע עומר על רגליו עד שרננו כל העם ואמרו לחוצפית המתורגמן עמוד (פי' שתוק) ועמד. ועם כל זה אשרי הדור שגדולים סיבלים לקטנים ואינם מצערים אותם על כל דבר ודבר. שכבר מצינו שהעבירו את רבן גמליאל מנשיאותו על שהיה מצער בדברים אלו לרבי יהושע. כדגרסינן במסכת ברכות פר' תפלת השחר (דף כ"ז). ת"ר מעשה בתלמיד א' שבא לפני ר' יהושע א"ל תפלת ערבית רשות או חובה. א"ל רשות. בא לפני ר"ג א"ל חובה. א"ל והלא רבי יהושע אמר לי רשות אמר ליה המתן עד

איהן, אָב דען דאַס געדאַכטע פערבאָט קיינען אונטערשיעד מאַכט צווישען איינעם געלעהרטען אונד איינעם אונגעלעהרטען פריעסטער? (ד. ה. אָב דען אויך דעם געלעהרטען פריעסטער איין זאָלכער אונטערשלייף צוגעטרויען זייא)? אונד רבי יהושע גאַב איינען זאָלכען אונטערשיעד צו. ער גינג נון אויך צו רבן גמליאל הין אונד ריכטעטע אַן איהן דיאזעלבע פראַגע, אונד דיעזער פערנייגטע זיא. אַבער, פערזעטצטע רבי צדוק, רבי יהושע בעיאַהעטע דיעזע פראַגע? וואַרטע, ענטגעגנעטע רבן גמליאל, ביז דיא געספּאַנצערטען (דיא געלעהרטען) אינס לעהרהויז קאָממען (אונד דיא זאַכע ענטשיידען). אַלס דיעס נון שטאַטטפאַנד, טרוג רבי צדוק דען פערזאַממעלטען געלעהרטען דיא פראַגע פאָר, אָב דאַס פערבאָט קיינען אונטערשיעד צווישען געלעהרטען אונד אונגעלעהרטען פריעסטערן מאַכע, וועלכע פראַגע רבי יהושע יעטצט פערנייגטע. וואַס, ריעף איהם רבן גמליאל צו, מאַן האַט מיר יאַ אין דיינעם נאַמען דאַס געגענטהייל געזאַגט, אונד דער, דעם דוא עס געזאַגט, מאָגע עס דיר אינס געזיכט זאַגען! איך מוס דיא וואַהרהייט איינגעשטעהען, זאַגטע רבי יהושע, אינדעם ער פאָן זיינעם זיטצע אויפשטאַנד, (אַבער איך נעהמע איינע פריהערע ענטשיידונג ווידער צוריקק). נאַך דיעזעם צווישענפאָרפאַלל פוהר נון רבן גמליאל אין זיינעם פאָרטראַגען זיטצענד פאָרט אונד ליעס דען רבי יהושע פאָרטוואָהרענד שטעהען, זאָ דאַס דיא צוהערער, דאַריבער עמפּערט, דעם דאָמאַהלס דעם רבן גמליאל איינע צו האַלטען געבאָטען. דיעזע גראָסע עמפּפינדליכקייט דעם רבן גמליאל געגען רבי יהושע וואַר אויך שולד, דאַס לעטצטערער ענדליך אין פאָלגע דערזעלבען בייא איינער אַנדערן געלעגענהייט זיינער פירשטענווירדע ענטזעטצט ווורדע. עס וואַר נעהמליך, זאָ ווירד אים טראַקטאַט ברכות (פאָל. כ"ז.) ערצעהלט, איין שילער צו רבי יהושע געקאָממען אונד האַטטע איהן געפראַגט, אָב דאַס אַבענדגעבעט וויללקיהרליך, אָדער פפליכטגעמאַס זייא? עס איזט וויללקיהרליך, זאַגטע רבי יהושע. יעטצט וואַנדטע זיך דער שילער מיט דערזעלבען פראַגע אַן רבן גמליאל, וועלכער איינע ענטגעגענגעזעטצטע ענטשיידונג גאַב. אַבער, בעמערקטע דער שילער, רבי יהושע האַט מיר יאַ דאַס

שיכנסו בעלי תריסין לבית המדרש. כיון שנכנסו עמד השואל ושאל תפלת ערבית רשות או חובה. אמר ליה רבן גמליאל חובה. אמר להו רבן גמליאל לחכמים כלום יש אדם שחולק על דבר זה. אמר ליה רבי יהושע לאו. אמר ליה רבן גמליאל והא משמך אמרו לי רשות. אמר ליה. יהושע עמוד על רגליך ויעידו בך. עמד ר' יהושע על רגליו ואמר אלמלא אני חי והוא מת יכול החי להכחיש את המת עכשיו שאני חי והא חי היאך יכול החי להכחיש את החי הי' ר"ג יושב ודורש ורבי יהושע עומד על רגליו עד שרננו כל העם ואמרו לר' חוצפית המתורגמן עמוד ועמד. אמרו עד כמה נצערים וניזול. אשתקד בר"ה צעריה במעשת דרבי צדוק צעריה הכאו נמי עד כמה ליצעריה וליזיל. תא נעבריה. מאן נוקים נוקמיה לרבי יהושע הוי ליה בעל דבר והוה לרבן גמליאל צערא טפי. נוקמיה לר"ע לית זכות אבות ועניש ליה. נוקמיה לראב"ע דהוא חכם ועשיר והוא עשירי לעזרא. הוא חכם דאי מקשה ליה מפרק ליה. והוא עשיר דאי אית לפלח לבי קיסר מפלח נמי כותיה. והוא עשירי לעזרא דאית ליה זכות אבות ולא מצי עניש ליה. אתו ואמרו ליה לראב"ע ניהא ליה למר דלהוי ריש מתיבתא. אמר להו

ענטגעגענגעזעטצטע געזאַגט! זאָ וואַרטע דען, ענטגעגנעטע רבן גמליאל, בי־ דיא געלעהרטען זיך אים לעהרהויזע פערזאַממעלן ווערדען, (אונד טראַגע איהנען דיי־ נע פראַגע פאָר). אַלס דיא געלעהרטען אים לעהרהויזע צוזאַממען וואַרען, טראַט יענער שילער ווירקליך הין אונד טרוג דיאזעלבע פראַגע פאָר, אָב דאַס אַבענדגעבעט איינע זאַכע דער פרייען וויללקיהר, אָדער דער פפליכט זייא? אַבערמאַלס ערקלער־ טע רבן גמליאל, דאַס דאַסזעלבע איינע זאַכע דער פפליכט זייא, אינדעם ער צו־ גלייך אַן דיא אַנוועזענדען געלעהרטען דיא פראַגע ריכטעטע, אָב יעמאַנד אונטער איהנען וואָרע, דער געגען דיעזע ענטשיידונג עטוואַס איינצווענדען האָטטע? דיעזע פראַגע דעם רבן גמליאל פערנייטע רבי יהושע, אינדעם ער זיך פאָן זיינעם זיטצע ערהאָב, אים נאַמען אַללער. ־ וויא, זאַגטע רבן גמליאל, מאַן האַט מיר יאַ אין דיינעם נאַמען איינע ענטגעגענגעזעטצטע ענטשיידונג בעריכטעט, אונד דער בעריכטערשטאַטטער ווירד עס דיר אינס געזיכט זאַגען! וואַהרליך! אַנטוואָרטעטע רבי יהושע, איך קאַן עס ניכט לייגנען, אונד בלייב וואָהרענד דעם גאַנצען פאָם רבן גמליאל פאָרטגעזעטצטען פאָרטראַגס שטעהען, זאָ דאַס דיא צוהאָרער, פאָן אונוויללען דאַריבער ערגריפפען, דעם דאָלמעטשער דעם רבן גמליאל, רבי חוצפית, איינע צו האַלטען געבאָטען. וויא לאַנגע, ריעפען זיא, ווערדען וויר דיעזען מאַן נאָך קראָנקען לאַססען? בייא געלעגענהייט דער נייאַהרסבעשטיממונג האַט ער איהן געקראָנקט, דאַסזעלבע טהאַט ער אין דער אַנגעלעגענהייט דעם רבי צדוק אונד דאַסזעלבע טהוט ער יעטצט! זאָלל דיעס זאָ פאָרט געהען? ניין! ער מוס אַבגעזעטצט ווערדען! אַבער ווען זאָללען וויר אַן זיינער שטעללע איינזעטצען? רבי יהושע איזט פאַרטייא, אונד זיינע אַנשטעללונג ווירדע דיא עמפפינדליכקייט דעם רבן גמליאל צו זעהר רייצען; רבי עקיבא איזט פאָן היידנישער אַבקונפט אונד האַט קיינע אַהנען אויפצוווייזען; וואָהלאַן! זעטצען וויר דען רבי אלעזר, זאָהן עזריה, איין! ער איזט איין גראָסער געלעהרטער, שטאַממט אים צעהנטען גלידע פאָן עזרא אַב אונד איזט צוגלייך רייך אונד שטעהט בייא (ראָמישען) קאַיזער אין גראָ־ סעם אַנזעהען. מאַן גינג נון הין אונד טרוג דעם רבי אלעזר, זאָהן עזריה,

איזיל ואימליך באנשי ביתאי. אזל ואמליך בדביתהו אמרה ליה דביתהו דלמא מעבירין לך אמר לה מעלין בקדש ולא מורידין. דילמא ענש לך. אמרי אינשי לשתמיש איניש יומא חד במאן יקר ולמחר ליתבר. לית לך חוורתא (פי' שערות לבנות כזקנים) איתרחיש ליה ניסא ואיהדרו ליה תמני סרי דרי חוורתא כבר ע' שנים. והיינו דתנן א"ר אב"ע הרי אני כבן ע' ולא אמר בן ע' שנה. תנא אותו היום סלקוהו לשומר הפתח וניתנה רשות לתלמידים ליכנס. שהיה רבן גמליאל מכריז ואומר כל ת"ח שאין תוכו כברו אל יכנס לבית המדרש וראב"ע היה דורש לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה ההוא יומא איתוספו כמה ספסלי בבית המדרש. אמר ר' יוחנן פליגי בה אבא יוסי בן דוסא ורבנן חד אמר איתוספו ד' מאה ספסלי וחד אמר ז' מאה ספסלי. הוה קא חליש דעתיה דר"ג אמר דילמא ח"ו מנעי תורה מישראל אחזיות ליה בחלמיה חצבי חיוראי דמליאן קטמא. ולא היא ליתובי דעתיה הוא דאחזייה ליה. תנא

דיעזע האָהע שטעללע מאַן, דיא ער אַבער ניכט עהער, אַלס נאַך בעראַטהונג מיט זיינער פֿרויא אַננעהמען וואָללטע. דיעזע אַכטעטע נון מאַללערלייא איינווענדונגען. מאַן ווירד דיך פֿיעללייכט באַלד צו גונסטען איינעס אַנדערן דיינעס אַמטעס ווידער ענטזעטצען! בייא ווירדענערטהיילונגען, ענטגעגנעטע ער, שטייגט מאַן האָהער הינאויף, אַבער ניכט טיעפֿער הינאונטער*), רבן גמליאל, פֿוהר זיא פֿאָרט, קאָננטע זיך מאַן דיר רעכֿען. מאַג זיין! ערוויעדערטע רבי אלעזר, אויך נור איינען טאַג דען עהרענבעכֿער געברויכֿען, איזט גוט, מאַג ער דאַן איזאמערהין צערבראָכֿען ווערדען! ענדליך, זאַגטע זיא, פֿעהלט עס דיר אַן גרויען האַארען; אַבער, וויא דורך איין וואונדער, וואורדען זיינע האַארע גרויא. (עס דירפֿטע ניאמאַנדעם מעהר אונבעקאַננט זיין, דאַס אויסטראָרדענטליכֿע געמיטהסערשיטטערונגען דיא האַארע שנעלל בלייכֿען). מיט דעם אַמטסאַנטריטטע דעם רבי אלעזר וואורדע דער טהירשטעהער דעם לעהרהויזעס אַבגעשאַפֿפֿט אונד יעדערמאַן פֿרייא געשטעללט, דאַסזעלבע צו בעזוכֿען! דען אַנשטאַטט, דאַס זיין פֿאָרגאָנגער, רבן גמליאל, האַטטע אויסרופֿען לאַססען, דאַס קיין שטודירענדער פֿאָן צווייאדייטיגער פֿראָממיגקייט דאַס לעהרהויז בעזוכֿען זאָללע, שטעללטע רבי אלעזר אין זיינען פֿרעדיגטען דען גרונדזאַטץ אויף, דאַס דער מענש שטעטס דאַס שטודיום דעס געזעטצעס בעטרייבען מיססע, ווען עס אויך ניכט אין פֿראָממער אַבזיכֿט געשעהע, דאַ מאַן מאַס ענדע דענגאָך דאַהין געלאַנגע, עס אין פֿראָממער אַבזיכֿט צו בעטרייבען, דורך בעקאַננטווערדען דיעזעס גרונדזאַטצעס האַטטע זיך דיא אַנצאַהל דער צוהאָרער דעם רבי אלעזר דעראַמאַססען פֿערמעהרט, דאַס פֿיעלע באָנקע אין דעם לעהרהויזע הינצוקאָממען מוסטען. דיעסעס עררעגטע דיא געוויססענסביססע דעם רבן גמליאל אונד ער גראָמטע זיך דאַריבער, דאַס פֿיעללייכֿט אין פֿאָלגע זיינעס פֿאָן איהם בעפֿאָלגטען גרונדזאַטצעס דאַס שטודיום דעס געזעטצעס איינען אַבברוך ערליטטען האַבע, אונד נור דער אומשטאַנד געריכֿטע

---

*) דאַס טייכֿבאַר אנזאַססענדע אין דיעזער בעמערקונג טווינרעט פֿיעללייכֿט דורך דיא ערוועגונג, דאַס רבי אלעזר אויס דער אויך איהן געפֿאַללענען וואַהל זעלבסט אונטער זאָ פֿיעלען געלעהרטען זיינער צייט אויך זיינע פֿאָרציגליכֿקייט אין דען אויגען זיינער וואָהלער געשלאָססען האַבען מאַג. דער איבערזעטצער.

עדיות בו ביום נשנית וכל היכא דאמרי בו ביום ההוא יומא הוה. ולא חיתה הלכה תלוית בבה״מ שלא פירשוה. ואף ר״ג לא מנע עצמו מבה״מ אפי׳ שעה אחת. דתנן בו ביום עמד יהודה גר עמוני לפניהם בבה״מ ואמר להם מה אני לבא בקהל. א״ל ר״ג אסור אתה. א״ל ר״י מותר אתה. א״ל ר״ג והלא כבר נאמר (דברים כ״ג) לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה׳. א״ל ר״י וכי עמון ומואב במקומן הן עומדים. והלא כבר עלה סנחריב ובלבל את כל האומות. שנא׳ (ישעי׳ י׳) ואסיר גבולות עמים. וכל דפריש מרובא פריש. א״ל ר״ג והלא כבר נאמר (ירמיה מ״ט) אשיב את שבות בני עמון וכבר שבו. א״ל ר״י והלא כבר נאמר (עמוס ט׳) ושבתי את שבות עמי ישראל ועדין לא שבו אלא דהדרי הכי נמי דהדרי. מיד התירוהו לבוא בקהל. אר״ג איקום השתא ואיזיל ואפייסיה לרבי יהושע. קם אזל. חזינהו

איהם צום טראָסטע, דאַס זיינע צוהאָרערשאַפט איינשטימיג געדיעגענער וואַר. פֿאָן דעמזעלבען טאַגע קאַם אויך דער טראַקטאַט עדיות*) צו שטאַנדע אונד קיינע דונקעלע טראַדיטיאָן בליעב אונערקלערט. יאַ! זעלבסט רבן גמליאל בליעב אויך ניכט איינע שטונדע אוים דעם לעהרהויזע צוריק, וויא אוים פֿאָלגענדעם פֿאָרפֿאַלל, דער זיך נאָך פֿאָן דעמזעלבען טאַגע עראייגנעטע, צו ענטנעהמען איזט: איין פּראָזעליט, נאַמענס יהודה, פֿאָן עמוניטישער אַבקונפֿט, פֿראַגטע בייא געלעהרטענ־קאָללעגיום אים לעהרהויזע אַן, אָב אַמאַן איהן, דען עמוניטען, אַלס פּראָזעליטען אַנצונעהמען ווירדע? היערִאיבער ענטשטאַנד נון אויפֿס נייע איין שטרייט צווישען רבן גמליאל אונד רבי יהושע, אינדעם דער ערסטערע דיא פֿראַגע פֿערניינטע, דער לעצטערע היננעגען זיא בעיאַהטע. וויא? פֿראַגטע רבן גמליאל, היישט עס ניכט אין דער שריפֿט: „איין עמוניטער אָדער מואביטער דאַרף ניכט איינטרעטען אין דיא געמיינדע גאָטטעס?״ (דברים כ״ג, ד׳). זינדדען, ענטגעגנעטע רבי יהושע, עמון אונד מואב אונפֿעראיטט געבליעבען, נאַכדעם סנחריב הערראַנגעצאָגען וואַר אונד איינע פֿערמישונג דער פֿעלקער בעווירקט האַטטע? וויא עס היישט: „איך ווערדע דיא גרענצען דער פֿעלקער וועגנעהמען״ (ישעיה י׳, י״ג.); עס איזט אַלזאָ אַנצונעהמען, דאַס דעריעניגע, דער פֿאָן איהנען הערשטאַממט, צו דער מעהרצאַהל, (דערען אויפֿנאַהמע אַלס פּראָזעליטען ניכט פֿערבאָטען איזט), געהערע. דיעס בעווייזט ניכטס, ערוויעדערטע רבן גמליאל, דאַ עס יאַ עבענפֿאַללס היישט: „איך ווערדע דיא געפֿאַנגענען דער זעהנע עמון׳ס וויעדער צוריק פֿיהרען״ (ירמיה מ״ט, ו׳.), פֿאָלגליך זינד זיא אויך ווירקליך צוריקגעקעהרט. מיט ניכטען! ערוויעדערטע רבי יהושע, היישט עס ניכט אויך: איך פֿיהרע דיא געפֿאַנגענען מיינעס פֿאָלקעס ישראל צוריק, וואַס, דאַ דיעס נאָך ניכט געשעהען, דאָך נור היישען קאַן: איך ווערדע זיא איינסט צוריק פֿיהרען, אונד איינען זאָלכען זין האַט אויך יענער (דיא עמוניטען בעטרעפֿפֿענדע) פֿערז. היעראויף ווּרדע אַלזאָ ענטשיעדען, דאַס דער אַנפֿראַגענדע אַלס פּראָזעליט אַנצונעהמען זייא, אונד דער איבערוואונדענע רבן גמליאל זאַה זיך ענדליך גענאָטהיגעט, דעם רבי יהושע אַבביטטע צו טהון אונד דעסהאַלב זעלבסט צו איהם הינצוגעהען; דאָך קאַמען עס איהן גראָמען, איננערן

---

*) ד. ה. צייגניססע אָלטער טראַדיטיאָנען, וועלכע פֿערמוטהליך אַן דיעזעם טאַגע, דעם בעגין דעם פּרעזידענטען רעקטאָראַטס דעס רבי אלעזר, אונטערזוכט אונד זאַנקציאָנירט ווּרדען.
דער איבערזעטצער.

לאשייתא דביתיה דמשחרן (פי׳ שחורות) א״ל מכותלי ביתך ניכר שפחמי אתה. אמר ליה אוי לו לדור שאתה פרנסו ואוי לה לספינה שאתה קברניטה (פי׳ רב הסובל) שאין אתה יודע בצערן של ת״ח במה הם עוסקין ובמה הם ניזונים. אמר ליה נעניתי לך מחול לי. לא אשגח ביה. עשה בשביל כבוד אבא ואיפייס (אמרו מאן ניזיל ולימא להו לרבנן. אמר להו ההוא כובס אנא אזילנא. שלח להו רבי יהושע לבי מדרשא) (כן הוא בגמ׳ שלנו וכצ״ל דברי המגיה) מאן דלבש מדא ילבש מדא מאן דלא לביש מדא יימר למאן דלביש מדא שלח מדך ואנא אלבשייה. א״ל רבי עקיבא לרבנן טרוקי גלי (פי׳ סגרו הדלתות) דלא ליתו עבדי דר״ג וליצערו לרבנן. אדהכי טרף (פי׳ דפק) רבי יהושע אדשא ואמר להו מזה בן מזה (כלומר כהן בן כהן) יזה (הזאות) לא מזה ולא בן מזה יימר למזה בן מזה מימיך מי מערה ואפרך אפר מקלה (כלומר אפר הקלוי בתנורים) אמר ליה רבי עקיבא יהושע נתפייסת כלום

קאמפף; דען אלס ער בעמערקטע, דאס דיא וואנדע אים הויזע דעם רבי יהושע טוואַרץ וואַרען, קאָננטע ער זיך ניכט ענטהאַלטען, געגען רבי יהושע דיא בע־מערקונג היגצווערפען, דאס מאַן עס אַן דען וואַנדען דעס הויזעס גלייך מערקטע, דאס דער בעזיטצער דאס שמיעדעהאַנדווערק טרייבע; ער מוסטע זיך אַבער פאַל־גענדע געגענבעמערקונג דעס רבי יהושע געפאַללען לאַססען: וועהע דעם געשלעכ־טע, ריעף ער אויס, דעססען פאָרשטעהער, אונד דעם שיפפע, דעססען שטייערמאַן דוא בישט! וואַהרליך! דוא ווייסט ניכט, וויא דעם אַרמען געלעהרטען צו מוטהע איזט אונד וויא שווער עס איהם ווירד, זיך צו ערנאָהרען! אונד דאָך, זאַגטע רבן גמליאל, ערניעדריגע איך, דעמוטהסוואָלל פאָר דיר אונד ביטטע דיך אום פערצייהונג; ער פאַנד אַבער קיין געהאָר. טהוע עס דאָך, ריעף ער ענדליך, איינעס פאַטער צו עהרען! דיעס האַלף. עס וואַר נון דיא פראַגע, ווער דיעזעס פראָהע ערייגניס (דער אויס־זאָהנונגביידער געלעהרטען) דען איבריגען געלעהרטען אַנזייגען זאָללטע, אַלס זיך איין וואַשער ערבאָט, דיעזע נאַכריכט צו איבערבריגגען. געהע היין, זאַגטע רבי יהושע, צו דעם לעטצטערן אונד זאַגע איהנען: ווער פאָן יע הער דען פורפור טרוג, דער אום איהן פערנער טראַגען, ווער אַבער ניא דען פורפור טרוג, זאָללטע דער צו דעמיטיגען, דער איהן איטצטער טרוג, שפרעכען: לעגע איהן אַב אונד איך וויל איהן טראַגען? דענוכאָך זאַגטע רבי עקיבא צו זיינען קאָללעגען: שליעססעט דיא טהירען (דעס לעהרהויזעס) אַב, דאַמיט ניכט דיא בעדיענטען דעס רבן גמליאל הערקאָממען אונד אַן דען געלעהרטען ראַכע נעהמען*). איך אוס נון טאָן זעלבער הינגעהען, זאַגטע רבי יהושע. אַלס ער דאָרט אַנקאַם, שפראַך ער: איין פריע־סטער, דער פאָן פריעסטערן אַבשטאַממט, אום פריעסטער בלייבען, ווער אַבער ווענדער פריעסטער איזט, נאָך פאָן פריעסטערן אַבשטאַממט, זאָללטע דער וואָהל צו איינעם פריעסטער פאָן געבורט זאַגען דירפען: דיין וואַססער איזט דאַס וואַססער אויס איינער האָהלע אונד דיינע אַשע איזט געוואָהנליכע אַשע? (ד. ה. דאַ דיא רעקטאָר־ווירדע איין ערבשטיקק דער פאַמיליע דעס רבן גמליאל איזט, זאָ מוס זיא אויך דאַ־רין פערבלייבען). דאַ רוא נון, שפראַך רבי עקיבא צו רבי יהושע, אויסגעזאָהנט

*) וואַהרשיינליך האַטטע דער באָטע זיינען אויפטראַג ניכט גוט אויסגעריכטעט אונד שטאַטט דען שלום דעם אַנגעפיהרטען זאַטצעס דען אַנפאַנג דעסזעלבען אין איינעם פראַגענדען טאָן געשפראָכען.
דער איבערזעטצער.

עשינו אלא לכבודך למחר אני ואתה נשכים לפתחו. ואפילו הכי לא עברות לרבי אלעזר בן עזריה מנשיאותיה והוה דריש ר״ג תרי שבי וראב״ע חרא שבתא והיינו דאמר מר שבת של מי היתה של ר׳ אלעזר בן עזריה היתה. נמצא שהמחזיק במחלוקת אפילו בדברי תורה מקלקל את השורה ויוצא ממנו חורבן עולם. ושלום וסבלנות נאה בכל דבר. והשם יתברך יברך את עמו בשלום:

החלק השני.

במילי דעלמא ויש בו שלשה פרקים:

(סג) פרק ראשון.

בקנאת בני אדם מאחרים. נכנס בלבם לחדש עמהם דברי קנטורין. ובתחלת הדבר הוא קל לבטל. ואם לא סותרו מתחלתו בכל עת הולך וגדל ומתחזק בלבות. כדכתיב (משלי ל׳) ומיץ אפים יוציא ריב. ר״ל כשמוצץ אפו ואינו כובש חמתו. (אף) על פי שהתחיל תאחר בדבר יבאו לידי ריב ומחלוקת. על כן בן דעת יבטלנו בהתחלה קודם שהוחזק. כדגרסי׳ בסנהדרי׳ (דף ז׳) אמר רב הונא האי תג״א לא דמי אלא לצינורא דבדקא כיון דרווח רווח. אביי קשישא אמר דמיא לגודא דגמלא כיון דקם

ביזט, אונד וויר דיא פֿעראֶנדערונג לעדיגליך אויס אַכטונג געגען דיך פֿאָרגענאָממען האַבען, זאָ וואָללען וויר ביידע מאָרגען דעם רבן גאליאל דיא אויפֿוואַרטונג מאַכען. דעננאָך ווארדע רבי אלעזר, זאָהן עזריה, ניכט אַבגעזעטצט, פֿיעלמעהר דיא אַנאָרדנונג געטראָפֿפֿען, דאַס רבן גאליאל צווייא זאָננאַבענדע, רבי אלעזר דען דריטטען זאָננאַבענד פֿאָרטראֶגע היעלטען; דאַרויף בעציעהט זיך דער אויסדרוקק: „וועססען שבת וואַר דיעס? עס וואַר דער שבת דעם רבי אלעזר, זאָהן עזריה.“ אויס דעם ביזהער געזאַגטען געהט הערפֿאָר, דאַס שטרייטזוכט, זעלבסט ווען זיא זיך אין געלעהרטען דינגען קונד גיעבט, אויך קרוממע וועגע פֿיהרט אונד דיא וועלטאָרדנונג צערשטאֶרט, פֿריעדפֿערטיגקייט אונד פֿערטראֶגליכקייט הינ־געגען אין יעדער הינזיכט לאֶבליך איזט. דער הערר זעגנע אונס מיט פֿריעדען!

צווייטע אַבטהיילונג.

דען שטרייט אין וועלטליכען דינגען בעטרעפֿפֿענד. אין דרייא קאַפיטעלן.

ערסטעס קאַפיטעל.

דער נייד, דען איין מענש געגען דען אַנדערן העגט, גיעבט אָפֿט אַנלאַס צו זאַנקערייען, דיא אַנפֿאַנגס לייכט צו בעזייטיגען זינד, אים פֿאַלל אַבער זיא ניכט אַלס־באַלד בעזייטיגט ווערדען, פֿאָרטוואֶהרענד צונעהמען אונד זיך פֿעסטזעטצען, וויא עס הייסט: „דאַס אויסלאַססען דעס פֿערדרוססעס ערצייגט שטרייט“ (משלי ל׳, ל״ב), ד.ה. ווער זיינען פֿערדרוס ניכט אונטערדריקקען קאַן, קאָממט אַם ענדע צו שטרייט, זעלבסט דאַן, ווען דער אַנדערע איהן אַנרעגט, בלייבט דער צאַנק ניכט אויס, מאַן מוס אַלזאָ דען פֿערדרוס פֿאָן פֿאָרן הערייַן אונטערדריקקען, וויא געלעהרט ווירד אים טראַקטאַט סנהדרין (פֿאָל. ז׳.): רב הונא זאַגטע: דער שטרייט גלייכט איינעם שמאַלען וואַססערריטץ, דער יע וייטער ער זיך אויסדעהנט, דעסטאָ ברייטער

קם. תהוא דחוה קאמר ואזיל טוביה למען דשמע וחריש חלפא עליה בישתא מאה. אמר ליה שמואל לרב יהודה קרא כתיב (משלי י״ז) פוטר מים וגו׳. ואע״פ שהאחד יהא קשה עורף ורוצה לריב. אם חברו יכבוש חרון אפו ויסבול דברי קנטור של חברו אשריו ואוי למחרפו. כדגרסינן בחולין (דף פ״ט). ואמר רבה ואיתימא רבי יוחנן אין העולם מתקיים אלא בזכות מי שבולם עצמו בשעת מריבה. שנאמר (איוב כ״ו) תולה ארץ על בלימה. ואם אינו יכול האחר לסבול דברי חברו ומשיב עליו אע״פ שעונת באולתו והסבת באה מחברו. כיון שהעם אינם יודעים להבחין מטי היתה העילה תולי׳ המחלוקת בשניהם. ולא עוד אלא שמראין לכל באי עולם שיש שמץ פסול באחד מהם. כדגרסי׳ בקידושין (דף ע״א) א״ר יהודה אמר רב אם ראית שני בני אדם שמתגרים זה בזה שמץ פסול יש באחד מהם ואינו מניחו להדבק בחבירו. אריב״ל אם ראית שני משפחות שמתגרות זו בזו שמץ פסול יש באחת מהן ואינה מניחה להדבק בחברתה. על כן יש לו לאדם להתרחק מן המחלוקת. וגם מצינו באחיתופל שהזהיר בו לבניו מלמרוד במלכות בית דוד שהיתה סבת מפלתו ומיתתו. כדגרסינן בב״ק (דף קמ״ז). תנו רבנן שלשה דברים צוה אחיתופל את בניו. אל תהיו במחלוקת ואל תמרדו במלכות בית דוד ויום טוב של עצרת ברור זרעו חטים שמצליחין. ולא חרבה ירושלים בשנייה אלא על מחלוקת שקם ביניהם על שהיו שונאים זה את זה חנם באיבה הנטורה בלבם.

ווירד. אביי זאגטע: ער גלייכט דעם ברעטטע איינער בריקקע, דאס אפט בעטרעטען, ענדליך פעסט ווירד. וואהל דעם, זאגטע יעמאנד, דער בעליידיגונגען אנהערט אונד דאבייא שוויגט, דאדורך ענטגעהט ער הונדערט איבעלן. דיעס, בעמערקטע שמואל געגען רב יהודה, איזט בערייטס אין איינעם שריפטפערזע אנגעדייטעט, ווע לכער לויטעט: פוטר מים ראשית מדון (משלי י״ז, י״ד.), (דאס ווארט מדון געהאליך האט דען נאהלענוווערטה פאן הונדערט). איזט אויך אונזער געגנער שטארר-זינניג אונד זוכט דען שטרייט, זא איסטען וויר אונזערזייטס דען פערדרוס אונטערדריקקען אונד דיא נאנקווארטע געדולדיג אנהארען, דאדורך פאללט דיא שולד אויף דען געגנער, וואהרענד אונזער בענעהמען איין לאבליכעס איזט, וויא געלעהרט ווירד אים טראקטאט חולין (פאל. פ״ט.): דעריעניגע, וועלכער ביים שטרייטע דען אונד צו פערשליעסען וייס, טראגט פיעל צור ערהאלטונג דער וועלטארדנונג בייא; קאן עס אבער יעמאנד ניכט איבער זיך ברינגען, נאנקווארטע רוהיג צו ערטראגען, זאנדערן לאסט זיך צור געגענרעדע הינרייסטען, אבגלייך זאלכע נאך זא אנגעמעססען אונד דער געגנער דיא פעראנלאססונג דאצו גיעבט, זא פאללט דאך פאן זייטען דעם אונוויססענדען פאלקעס דיא שולד ביידען צור לאסט. איבערדיעס ווירד דאזאן אויף דאס פארהאנדענזיין איינעס שאנדפלעקקס בייא ביידען צוגלייך געשלאססען, וויא עס אים טראקטאט קידושין הייסט: רב יהודה זאגט אים נאמען דעם רב: זיעהסט דוא צוויא מענשען מיט איינאנדער צאנקען, זא איזט ווענינגסטענס איינער פאן שלעכטער העדקונפט. זא הייסט עס אויך אים טראקטאט בבא קמא (פאל. קט״ז.): ירושלים איזט צום צווייטען מאלע צערשטערט ווארדען אין פאלגע דעס

וסמך לדבר °איכה °ישבה °בדד °העיר ראשי תיבות איב״ה. וגרסי׳ ביומא (דף ט׳). אמר רבי יוחנן בן תורתא מפני מה חרבה שילה וכו׳. אבל מקדש שני שאנו בקיאין בהם שהיו עוסקין בתורה ובמצות ובגמילו׳ חסדים מפני מה חרב מפני שנאת חנם. הא למדת ששקולה שנאת חנם כנגד ג׳ עבירות ע״ז. ג״ע. וש״ד. כדאיתא בחתימת הנר הראשון. ועל כן הזהירה תורתנו על השנאה שבלב. שנא׳ (ויקרא י״ט) לא תשנא את אחיך בלבבך. שהוא סבה למחלוקת. וגרסי׳ בערכין (דף י״ז). תנו רבנן לא תשנא את אחיך בלבבך. יכול לא יכנו ולא יסטרנו ולא יקללנו. תלמוד לומר בלבבך. כדאיתא בסי׳ מ״ד. ולכבות שלהבת השנאה והמחלוקת מבני ישראל צוחה תורה לא תקום ולא תטור. וגרסי׳ ביומא (דף כ״ג). תניא לא תקום ולא תטור. אי זו היא נקימה ואי זה היא נטירה. נקימה אמר לו השאילני קרדומך אמר לו איני משאילך. למחר בא אצלו אמר לו השאילני מגלך אמר לו איני משאילך כדרך שלא השאלתני קרדומך זו היא נקימה. ואי זו נטירה. א״ל השאילני מגלך אמר ליה לא. למחר בא אצלו אמר ליה השאילני קרדומך. אמר ליה הילך ואיני כמותך שלא השאלתני. זו היא נטירה. ועכ״ז אם הוא ת״ח וציערו כנגד כבודו חייב ליטור איברה עד

צאַנקעס אונד דעם טיפן איינגעוואורצעלטען האַססעס, דער דאָרט אונטער דען וועט־
טען הערשטענד וואַר; גלייכפֿאַלסטען הייסט עס אים טראַקטאַט יומא (פֿאָל. ט׳.):
וויאוואָהל נור זייט דעם צווייטען טעמפעלס אַלכע גוטע זיטטע הערשטענד וואַר, זאָ
וואַר דאָך דער גרונדלאָזע האַס, דען דיא מענשען דאַמאַלס געגען איינאַנדער העג־
טען, הינרייכענד, דען אונטערגאַנג דעסזעלבען הערבייאַצופֿיהרען; דאַהער אי־
פֿערט דיא הייליגע שריפֿט זאָ זעהר געגען דען האַס, וויא עס הייסט: דוא זאָלסט
דיינען ברודער ניכט האַססען אין דיינעם הערצען (ויקרא י״ט, י״ז.); דען דער
האַס פֿיהרט צום צאַנק. ווען עס הייסט, זאַגט דער תלמוד אים טראַקטאַט ערכין
(פֿאָל. י״ז.): דוא זאָלסט דיינען ברודער ניכט האַססען אין דיינעם הערצען, זאָ
איזט דאַרויף הינגעדייטעט, דאַס מאַן ניכט גראַדע דאַס שלאַגען אָדער פֿלוכען
זיינעס נעכסטען, זאָנדערן אייגענטליך דען איננערן האַס פֿערביעטען וואָללטע.
זאָ הייסט עס אויך אים טראַקטאַט יומא (פֿאָל. כ״ג.) אין בעציעהונג אויף דען
פֿערז: „דוא זאָלסט ניכט ראַכע איבען אונד ניכט נאַכטראַגען.“ וואַס איזט אונטער
ראַכע איבען, אונד וואַס אונטער נאַכטראַגען צו פֿערשטעהען? איין בייאשפיעל
פֿאָן ראַכע איבען איזט, ווען יעמאַנד צו זיינעם נעכסטען שפריכט: לייהע איר
דיינע אַקסט! דיעזער אַבער שפריכט: איך מאַג זיא דיר ניכט לייהען; נון קאָממט
דיעזער צו איינער אַנדערן צייט אונד שפריכט צו יענעם: לייהע איר דיינע זיכעל,
יענער אַבער שפריכט: איך ווערדע דיר עבען זאָ ווניג איינע זיכעל לייהען, וויא
דוא איר דיינע אַקסט געליעהען, איין זאָלכעס פֿערפֿאַהרען הייסט ראַכע; שפריכט
אַבער יעמאַנד צו זיינעם נעכסטען: לייהע איר דיינע זיכעל, וועלכע דיעזער איהם
פֿערווייגערט; נון קאָממט שפּעטערהין דער לעטצטערע צו דעם ערסטערן אונד
שפריכט: לייהע איר דיינע אַקסט אונד דיעזער שפריכט: היער האַסט דוא זיא! איך
בין יאַ ניכט וויא דוא, דער דוא איר ניכט לייהען וואָללטעסט, זאָ איזט דיעס פֿערפֿאַה־
רען איין נאַכטראַגען. עבען זאָ זאָלל דער מאַן זיינער עהרע אַנגעגריפֿפֿענע מענט

שיפייסתו. דאמרי׳ התם (דף כ״ב). אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי כל ת״ח שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד חכם. ואם מוחל ואינו מרגיש על כבורו נענש. דאמרי׳ התם. אמר רב יהודה מפני מה נענש שאול. מפני שמחל על כבודו. שנא׳ (שמואל א׳, י׳) ואנשים בני בליעל אמרו מה יושיענו זה ויבזוהו ולא הביאו לו מנחה ויהי כמחריש. וכתיב (שם י״א) ויעל נחש העמוני וגו׳. ויאמר העם אל שמואל מי האומר שאול ימלוך עלינו תנו האנשים ונמיתם. ויאמר שאול לא יומת איש ביום הזה כי היום עשה ה׳ השועה בישראל. ואם פייסהו כראוי טוב לו למחול. דאמר רבה כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו. על כן אל יחזיק אדם במחלוקת וירדוף אחר השלום:

(סד) פרק שני.

הרוצה לישב בשלוה אע״פ שיראה לחברו שרוצה לחלוק עמו שלא כדין. יתרחק ממנו ואל יטה אזנו לכל דבר. ולא עוד אלא שלא יצעק עליו אעפ״י שעושה לו שלא כדין. כדגרסינן בב״ק (דף צ״ג). אמר רבי חנינא כל המוסר דין על חברו הוא נענש תחלה. דכתיב (בראשית י״ו) ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך. וכתיב ישפוט ה׳ ביני וביניך. וכתיב (שם כ״ג) ויבא אברהם לספוד לשרה וגו׳. וה״מ דאית ליה דינא בארעא. אמר רבי יצחק אוי לו לצועק יותר מן הנצעק תניא נמי הכי אחד הצועק ואחד הנצעק במשמע. דכתיב (שמות כ״ב) וחרה אפי והרגתי אתכם אלא שממהרין לצועק יותר מן הנצעק. (כדאשכחן גבי שרה). ואמרי׳ נמי התם אמר רבי אבהו לעולם יהא אדם מן הנרדפים ולא מן הרודפים שאין לך

זיך ניכט אונטערביטטליך צייגען, ווען דער אנגרייפענדע איהן אום פערצייהונג ביט-טעט, וויא רבה זאגט: ווער זיך געגען זיינע נעבענמענשען פערזאהנליך צייגט, געגען דען צייגט זיך גאטט עבענפאללס פערזאהנליך. דער מענש זאלל אלזא קיינען שטרייט אונטערהאלטען, פיעלמעהר נאך ערהאלטונג דעם פריעדענס שטרעבען.

צווייטעס קאפיטעל.

ווער דא זיעהט, דאס איין אנדערער מיט איהם צאנקען וויל, האנדע דאנו איין רעכט צו האבען, זאלל אלס פריעדליעבענד זיך ענטפערנען אונד ניכט אויף דיא צאנק-ווארטע הארען, אונד עבען זא וועניג איינע גאטטליכע שטראפע פיר דען געגנער פאן גאטט הערבאבפלעהען, זא זעהר ער אויך אונרעכט ליידען מוס, וויא געלעהרט ווירד אים טראקטאט בבא קמא (פאל. צ״ג.): רבי חנינא זאגטע: ווער זיינען נאכ-שטען בייא גאטט אנקלאגט, מוס צוערסט שטראפע ערליידען, וויא עס הייסט: שרה שפראך צו אברהם: איך מוס ליידען דורך דיך; פערנער: דער העררר מאג ענט-שיידען צווישען מיר אונד דיר (בראשית י״ו, ה׳.); אונד דאן הייסט עס ווייטער: אברהם קאם, שרה צו בעטרויערן אונד צו בעווייגען (בראשית כ״ג, ב׳.): וועהע דעם קלאגענדען, זאגט רבי יצחק, מעהר נאך אלס דעם אנגעקלאגטען או. ז. א. פערנער הייסט עס דארט: רבי אבהו זאגטע: עס איזט בעססער, זיך פערפאלגען צו

נרדפים בעופות יותר מתורים ובני יונה והכשירן הקב"ה לגבי מזבח. וגרסי' נמי בשבת (דף פ"ח) ת"ר תלמידי חכמים עלובים ואינם עולבין שומעין חרפתם ואינן משיבין עושים מאהבה ושמחים ביסורין. עליהם הכתוב אומר (שופטים ה') ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. וגדול הוא תועלת מי ששומע חרפתו ואינו משיב שגורם שלא יחרפהו שנית. ועל זה אמר החכם לעולם לא חרפני אדם יותר מפעם אחת כי בפעם הראשון אסבול חרפותיו כדי שלא יחרפני שנית. וגרסי' במדרש (משלי י"ח) איש רעים להתרועע. ר"ל מי שרוצה שיהיו לו רעים יסבול ויעביר על מדותיו ואל יתקוטט עמהם ויקבל אותם תמיד בסבר פנים יפות (ופי' להתרועע מגזירת ריע כלומר יעשה עצמו ריע וחבר עם בני אדם) והתמדות הטובות הללו גורמין שיהיו לו ריעים אהובים יותר מאחים. שנאמר (שם) ויש אוהב דבק מאח. וכתיב (שם כ"ז) רעך ורע אביך אל תעזוב ובית אחיך אל תבוא וגו' טוב שכן קרוב מאח רחוק. רוצה לומר אם תשמור רעך ורע אביך ולא תעזבנו לא תצטרך לאחיך ביום אידך אלא לחברך שהוא לך יותר אהוב מאח. ד"א איש רעים לא יזכה אדם ברעים וחברים אלא אם יתרועע ר"ל אם ישבר לפניהם ויסבול משאם (פי' להתרועע מגזרת תרועם). וגרסי' בספרי כי ינצו אנשים יחדיו (דברים כ"ה) אין שלום יוצא' מתוך ניצות וכן הוא אומר (בראשית י"ג) ויהי ריב בין רועי מקנה אברם וגו'. מי גרם ללוט שפירש מן הצדיק הוי אומר זה המריבה. וכן הוא אומר ועמדו שני האנשים וגו' (דברים י"ט) מי גרם לו ללקותו הוי אומר זו מריבה. אין לי אלא אנשים.

זאמטען, אלס אנדערע צו פערפאלגען. וועה דאך! וועלכער פאגעל ווירד מעהר פערפאלגט, אלס דיא טויבע, אונד דאך האט גאטט דיעזע פארציגליך צום אפפער פאהיג ערקלארט. פערנער הייסט עס אים טראקטאט שבת (פאל. פ"ה.): ווען איין געלעהרטער בעשימפפט ווירד אונד דען שימפף ניכט צוריקק גיעבט. זיינע בעשאמונג רוהיג אנהארט אונד ניכטס ערווידערט, אויס ליעבע צו גאטט דיעם דולדעט אונד זיך זיינעם שיקזאלע פרייט, זא איזט אויף איהן דער פערס אנווענדבאר: זיינע פריינדע גלייכען דער זאננע, ווען זיא אם שטארקסטען שיינט (שופטים ה', ל"א.). איבערדיעס איזט עס אהנעהין פאן נוטצען, צו שווייגען, אינדעם מאן דאדורך איינע נייע בעשימפפונג פערהינדערט, וויא איינסט איין וויזער זאגטע: איך האט ניא-מאנד יעמאלס מעהר אלס איינמאל בעליידיגט, וויל איך צום ערסטען מאל דאצו געשוויעגען האטטע. ווער פיעלע פריינדע זיך אנשאפפען וויל, דער מוס זיך דער געדולד בעפלייסיגען, ניכט שטרייטזיכטיג זיין, פיעלמעהר געגען יעדערמאן זיך פריינדליך בענעהמען; דאדורך קאן מאן זיך פריינדע ערווערבען, דיא עס בעס-סער מיינען אלס ברידער, וויא עס הייסט; בעססער איין נאהער נאכבאר, אלס איין ענטפערנטער ברודער. אויס נאכקעריא, הייסט עס אין ספרי, ענטשטעהט קיין גליקק, וויא עס הייסט: עס ווער שטרייט צווישען דען היטערן דעם אברם, א. ז. וו. וואס האט דען לוט פערנאלאסט, זיך פאן דיעזעם גערעכטען צו טרעננען? ניכטס אנדערס, אלס יענער הירטענשטרייט! פערנער הייסט עס: „עס זאללען הינטרעטען דיא

שלום אשה עם חברתה אם ובת איש ואשה מניין. ת״ל יחדיו מכל מקום. על כן צריך אדם למנוע עצמו בכל כחו מן המריבה וכן יהיה תמיד מכובד עם הבריות. שנא׳ (משלי כ׳) כבוד לאיש שבת מריב וגו׳. וכתיב (שם י״ב) יתר מרעהו צדיק ודרך רשעים תתעם. ר״ל הצדיק סובל חרפות רעהו כדי שלא יבואו לידי קטטה. ודרך רשעים תתעם ר״ל הדרך הרעה של רשעים תתעם שהם חושבים שלא יהיו חשובים למאומה אם יסבלו חרפות בני אדם לפיכך הם תועים בדרכיהם ובאים לידי קטטה ומריבה ורציחה. ומי האיש החפץ חיים של שלום ירחיק עצמו מן הקטטות ויסבול לכל אדם ואל יבא לידי מריבה וסכנה:

(סה) פרק שלישי.

אף ע״פ שהחולק עם כל אדם גורם כל הרעות שבעולם. החולק עם רבו הוא עון פלילי וחרבן עולם ונחשב לו כאלו חולק עם השכינה. כדגרסי׳ בחלק (דף ק״י) אמר רב חסדא כל החולק על רבו כאלו חולק על השכינה. שנא׳ (במדבר כ״ו) בהצותם על ה׳. אמר רבי חמא בר חנינא כל העושה מריבה עם רבו כאלו עושה עם השכינה שנא׳ (שם כ׳) המה מי מריבה וגו׳. א״ר חנינא בר פפא כל המתרעם על רבו כאלו מתרעם על השכינה.

ביידען אַנדער״ או. ז. וו. (דבריס י״ט, י״ג.). וואַס האַט איהנען דיא בעטטראַכטונג צווייע געבראַכט? ניכטס אַנדערעס, אַלס דער שטרייט! מאַן מוס אויס אַללען קרעפטען שטרייטיגקייטען פערמיידען; דאַן ווירד מאַן אויך צוגלייך געאַכטעט, וויא עס הייסט: „עס בריגגט דעם מענשען עהרע, זיך דעם שטרייטע צו ענטהאַלטען״ (משלי כ׳, ג׳.); פערנער: „ווער מעהר ערטרעגט, אַלס זיין נאַכסטער, בלייבט גערעכט, דער וועג דער באָסהאַפטען אַבער פיהרט זיא אירער״ (משלי י״ב, כ״ה.), ד. ה. דער גערעכטע ערטרעגט ליעבער בעשימפפונגען, אַלס זיך אין שטרייט איינ־ לאַססען, דיא באָסהאַפטען אַבער זינד אים אירטהום, אונד צוואַר אינזאָפערן, אַלס זיא דורך ערטראַגונג פאָן בעליידיגונגען דיא אַכטונג דער מענשען צו פערליערען וואָהנ־ נען, דאַהער פערפאַללען זיא דעם פאָרטוואָהרענדען שטרייטע אונד ווערדען זאָגאַר צו אונטהאַטען פערלייטעט. ווער אַלזאָ איין רוהיגעס לעבען פיהרען וויל, ענטהאַלטע זיך אַללעס שטרייטס, אונד זאָ ווירד ער אַללער געפאָהרליכען פאָלגען איבערהאָבען זיין.

דריטטעס קאַפיטעל.

ווען שאָן דער שטרייט מיט אירגענד איינעם געוואָהנליכען מענשען אַללערלייא אי־ בעל צווועגע ברינגט, זאָ איזט דער שטרייט מיט זיינעם לעהרער איין שטראַפבאַרעס פערברעכען אונד ווירד אַלס איין אויפלעהנען געגען גאָטט בעטראַכטעט, וויא געלעהרט ווירד אים טראַקטאַט סנהדרין (פאָל. ק״י.): רב חסדא זאַגטע: ווער ווידער זיי־ נען לעהרער שטרייטעט, שטרייטעט גלייכזאַם ווידער גאָטט, וויא עס הייסט: „דאַ זיא ווידער גאָטט צאַנקטען״ (במדבר כ״ו, ט׳.)*). זעלבסט בעשוועררדע פיהרען איבער זיינען לעהרער, אָדער פאָן איהם איבעל דענקען, איזט אונערלויבט, וויא פערטיידענע

---

*) ד. ה. אָבגלייך דער שטרייט אייגענטליך געגען משה אונד אהרן געריכטעט וואַר. דער איבערזעטצער.

שנא׳ (שמות ט״ז) לא עלינו תלונותיכם וגו׳. אמר רבי אבהו כל המתרהר אחר רבו כאלו מתרהר אחר השכינה. שנא׳ (במדבר כ״א) וידבר העם באלהים וגו׳. ולעולם יתיירא אדם ממה שאירע לקרח ועדתו בחלקם עם משה. כדאמרי׳ התם. תנו רבנן עדת קרח אין להם חלק לעולם הבא דברי רבי עקיבא דבי יהודה בן בתירה אומר הרי הם כאבדה המתבקשת. שנא׳ (שם י״ו) ויאבדו וכתי׳ (תהלים קי״ט) תעיתי כשה אובד וגו׳. ויקח ארז״ל שלקח מקח רע לעצמו. קרח שעשה קרחה בישראל. בן יצהר בן שהרתיח את כל העולם כצהרים. בן קהת בן-שהקהה שיני מולידיו. בן לוי בן שנעשה לויה לגיהנם. וליחשוב נמי בן יעקב בן שעקב עצמו לגיהנ׳. אמר ר׳ שמואל בר יצחק יעקב בקש על עצמו רחמים. שנ׳ (בראשי׳ מ״ט) בסודם אל תבוא נפשי. אלו מרגלים. ובקהלם אל תחד כבודי אלו עדת קרח. דתן. שעבר על דת אל. אבירם שהאביר לבו מלעשות תשובה. און. שישב כל ימיו באנינות. בן פלת. שנעשו לו נפלאות. בן ראובן. בן שראה והבין. א״ר און בן פלת אשתו הצילתו. אמרה ליה מאי נפקא לך מינה אי מר רבה את תלמידא ואי מר רבה את תלמידא. אמר לה ומאי אעבד דהואי בעצה ואשתבעי בהדייהו. אמרה ידענא דכולה כנישתא קדישי שנא׳ (במדבר י״ו) כי כל העדה כלם קדושים וגו׳. אמרה ליה תיב בביתך דאנא מצילנא לך. אשקיה חמרא וארויתיה ואגניתיה ויתבה על בבא וסתרא למזיה (פי׳ שערה) כל דאתי חזווה ואהדרי. אדהכי והכי אבלעו להו. איתתיה דקרח אמרה ליה חזי מאי קא עביד לכו. איהו הוה מלכא. לאחיה שויה כהנא רבה. לבני אחוה שוינהו סגני כהונה. אי

פערזע בעוויזען. בעזאָנדערס זאָללטע אמַן טטעטס מַן דאַס טיקקזאַל דעס קרח אונד זיינער גענאָססען דענקען, אין פאָלגע איהרעס טטרייטס ווידער משה, דאַ זיא אַללע, דען און, זאָהן דעס פלת*), אויזגענאָממען, אונטערגינגען, אונד זעלבסט לעטצטערער איזט אין פאָלגע דעם גוטען ראַטהס זיינער פרויא דעם אונטער־גאַנגע ענטגאַנגען: וואַס, זאַגטע זיא נעהמליך צו איהרעם מאַננע, קאָממט דיר דאַ־פאָן הערויס, האָב משה, אָדער קרח דיא צוגעל דער הערשאַפט פיהרע? דוא בלייבסט איממער דער שילער ביידער! וואַס איזט אַבער צו טהון, אַנטוואָרטעטע און, איך געהאָרטע יאַ מיט צו דען אויפריהרערן אונד האַבע איהנען איינע טהיילנאַהמע איידליך צוגעזאַגט! בלייבע דוא נור צו הויזע, ערוויעדערטע זיא, איך וויל דיך לאָז־מאַכען! איך וייס, זאַגטע זיא, דאַס דיעזע לייטע, טראָטץ איהרעם אויפרוהרס דורכ־אויס פראָממע לייטע זינד, איך ווערדע איך דאַהער, וואָהרענד דוא שלאָפסט, מיט ענטבלאָסטען האַארען פאָר דיא טהיר זעטצען אונד דאַן ווירד זיך ניעמאַנד איר צו נאַ־הען וואַגען. זיא טהאַט דיעס ווירקליך אונד דער ערפאָלג ענטשפראַך פאָללקאָממען איהרען ערוואַרטונגען. איינצווישען אַבער גינג קרח מיט זיינער גאַנצען ראָטטע

---

*) דיעזער קאָממט נעהמליך צוואַר אונטער דען אויפריהרערן, אַבער ניכט אונטער דען אונ־טערגעגאַנגענען פאָר. דער איבערזעטצער.

איתו תרומה אמר תהוי לכהן. מעשר ראשון נמי דשקליתו אתון אמר לכו חבו חד מן עשר לכהן. ועוד גייז לכו למזייכו ומטלל לכו בכנופותי (נ״א כי כופתא) עינו יהב במזייכו. א״ל איהו נמי הכי קא עביד. אמרה ליה כיון דכולה רבותא דידיה אמר איהו תמות נפשי עם פלשתים (שופטים י״ז). ועוד דקאמר לכו עבידו תכלתא קא סליק ארעתך תכלתא חשיב אפיק גלימי דתכלתא וכסינהו לכולא מתיבתן. והיינו דכתיב (משלי י״ד) חכמות נשים בנתה ביתה זו אשתו של און. ואולת בידיה תהרסנה. זו אשתו של קרח. ואמרינן עלה ויקם משה וילך אל דתן ואבירם (במדבר ט״ז) אר״ל מכאן שאין מחזיקין במחלוקת. אמר רב כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו שנא׳ (שם י״ז) ולא יהיה כקרח. רב אשי אמר ראוי לחצטרע. כתיב הכא כאשר דבר ה׳ ביד משה. וכתיב התם (שמות ד׳) הבא נא ידך בחיקך. ועוד מצינו שבגודל חטאם נדונין בגיהנם לדורי דורות. דאמרי׳ התם ובב״ב (דף ע״ד) אמר רבה בר בר חנא זימנא חדא הוה קא אזלינא באורחא. אמר לי ההוא טייעא תא ואחוי לך בלועי דקרח. אזלי וחזאי בזעא דהוה קא נפיק קיטרא מינה. שקל גבבא דעמרא ואמשייה במיא ואותבי׳ בריש רומחא עיילי׳ ואפקי׳ ואחריך. א״ל אצית מאי שמעת. שמעי דהוו קא אמרין משה אמת ותורתו אמת ואנו בדאין. אמר לי כל תלתין יומין מהפכא להו גיהנם הכי כבשר בתוך קלחת ואמרי הכי משה אמת ותורתו אמת והם בדאין. על כן ירא שמים אל יחזיק במחלוקת עם שום אדם וכל שכן עם רבו שאמרו עליו ומורא רבך כמורא שמים:

אונטער אונד און וואר געטרעטטעט. וויא גאנץ אנדערש אבער בענאהם זיך דיא פרויא דעס קרח! זיעה׳, זאגטע זיא צו דיעזעם, וויא דער מאן (משה) מיט מייך פער־פאהרט! ער זעלבסט האט זיך צום קאניג, זיינען ברודער צום האהענפריעסטער, זיינע ברודערזאהנע צו פיצעפריעסטערן געמאכט; דיא העבע ווירד דען פריעסטערן אבגעגעבען אונד פאן דעם צעהנטען, דער מייך געביהרט, מוס ערסט איין צעהנ־טע דען פריעסטערן אבגעגעבען ווערדען; דאן לאסט ער מייך דיא האארע אבשניי־דען אונד מאכט זיך איבער מייך לוסטיג. אבער, ערוויעדערטע קרח, האט דיעס בעטריפפט, זא לאסט ער זיך זעלבער דאס האאר אבשניידען! איהן, ענטגעגנעטע דיא פרויא, געניערט דיעס ניכט, וויל ער דען הערען שפיעלט, אבער איהר? — אונד דערגלייכען אויפהעטצעריען מעהר. מיט רעכט, בעמערקט דאהער דער תלמוד, דאס אויף דיעזעביידען פרויען דער פערז אנווענדבאר זייא: איינע קלוגע פרויא ערבויט דאס הויז, איינע טהאריכטע אבער רייסט עס ניעדער (משלי י״ד, א׳). אמן בעהערציגע אלזא דיעזע לעהרען, אונטערלאססע יעדען שטרייט מיט דען נעבענ־מענשען, בעזאנדערס אבער מיט זיינעם לעהרער, וויא עס אין דער משנה הייסט: דיא עהרפורכט געגען דיינען לעהרער גלייכע דער עהרפורכט געגען גאטט.

שלא ימלא שחוק פיו בעולם הזה. ויש בו שני חלקים.
החלק הראשון בכבוד ראש. החלק השני על חרבן הבית:
החלק הראשון בכבוד הראש. ויש בו שני פרקים:

(סו) פרק ראשון.

הרגיל בשחוק הוא מקוצר דעת ומקלות ראש והוא מביא להרגל ליצנות והרגל עבירה כמו ששנינו במסכת אבות (פ"ג): רבי עקיבא אומר שחוק וקלות ראש מרגילין לערוה. וזה אמרו אפילו במקום המוכן לשחוק כמו במקום החופה וימי השמחה. כדגרסינן בברכות (דף ל"א). מר בריה דרבינא עבד ליה הלולא לבריה חזינהו לרבנן דהוו קא בדחי טובא. אייתי כסא דמן יקר הוורתא תבר קמייהו ואתעציבו. אמרי ליה רבנן לרב המנונא זוטי בהילולא דמר בריה דרבינא לישרו לן מר. פתח ואמר ווי לן דמייתינן ווי לן דמייתינן. אמרו ליה ואנן מאי נימא בתרך. אמר להו אי תורה ואי מצוה דבטלי מינן. איכ' דאמרי הכי קאמר להו הי תורה והי מצוה דמגנו עלן. אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעה"ז. שנאמר (תהלים קכ"ו) אז ימלא שחוק פינו אימתי ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה. בזמן שיאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה. אמרו עליו על רשב"ל שלא מלא שחוק פיו מכי שמעת מפי רבי יוחנן רבו.

אַכטער טיטעל.

איבער דיא אויסגעלאַססענע לוסטיגקייט.

אין צווייא אַבטהיילונגען.

ערסטע אַבטהיילונג.

איבער דיא ערנסטהאַפטיגקייט. אין צווייא קאַפיטעלן.

ערסטעס קאַפיטעל.

אויסגעלאססענע לוסטיגקייט ענטשטעהט אויס מאנגעל אן פערשטאנד אונד אויס לייכטזין אונד פיהרט ענדליך צו שפאטט אונד זינדהאפטיגקייט, וויא עס אים דריטטען קאפיטעל דעס טראקטאטס אבות הייסט: רבי עקיבא זאגטע: אויסגעלאססענע לוסטיגקייט אונד לייכטזין פיהרען צו שאנדטהאטען, זעלבסט דאן, ווען זיא זיך ביא פריידיגען פעראנלאססונגען אייסערן, וויא צ. ב. ביא האכצייטען אדער פריידענטאגען, וויא געלעהרט ווירד אים טראקטאט ברכות (פאל. ל"א.): אלס מר, זאהן דעס רבינא זיינעם זאהנע האכצייט מאכטע, אונד בעמערקטע, דאס דיא אנוועזענדען געלעהרטען זיך איינער אויסגעלאססענען לוסטיגקייט היגאבען, נאהם ער איין קאסטבארעס קריסטאללגלאז אונד צערבראך עס, דאמיט זיא ניעדערגעשלאגען ווערדען. אלס ביא דערזעלבען געלעגענהייט דיא געלעהרטען צו רב המנונא זאגטען: זינגע אונס דאך וואס! דא בעגאן ער: וועהע אונס, דאס וויר שטערבען מיססען! דעס רבי שמעון, זאהן לקיש, זאגט מאן לאבענד נאך, דאס ער ניאמאלס אויס פאללעם מונדע געלאכט האבע. איזט דיעס נון פאן איינער ערהאבענען

ואם זה אמרו אפילו במקום חול כ״ש כשהאדם עומד במקום קדוש שיש ליישב דעתו ואל יקל את ראשו אבל יחשוב שהשכינה היא למעלה ממנו. וגדולה מכלם כשיעמוד להתפלל כמו ששנינו בברכות (דף ל׳). אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש. ואמרינן עלה מנא הני מילי דאמר קרא (שמואל א׳, א׳) והיא מרת נפש. ודילמא שאני חנה דהוה מריר לה לבה טובא. אלא א״ר יוסי בר חנינא מהכא ואני ברוב חסדך אבא ביתך וגו׳ ביראתך ודילמא דוד המלך שאני דהוה מצער נפשיה ברחמי טובא. אלא אריב״ל מהכא השתחוו לה׳ בהדרת קדש אל תקרי בהדרת אלא בחרדת קדש. ודילמא לעולם אימא לך הדר ממש כי הא דרב יהודה מציין (פי׳ מסדר) נפשיה ומצלי. אלא אמר רב נחמן בר יצחק מהכא (שם ב׳) עבדו את ה׳ ביראה וגו׳ מאי וגילו ברעדה. אמר רב אדא בר מתנא אמר רב במקום גילה שם תהא רעדה. רבי ירמיה הוה יתיב קמיה דרב חוייה דהוה קא בדח טובא אמר ליה וגילו ברעדה כתיב. א״ל תפילין מנחנא. אביי הוה יתיב קמיה דרבה חזייה דהוה קא בדח טובא. אמר ליה ולא סבר לה מר בכל עצב יהיה מותר (משלי י״ד) אמר ליה תפילין מנחנא. וגרסינן בסוטה (דף מ״ח) אמר רב אורנא דשמעא ומרא תעקר:

(סז) פרק שני.

יש בני אדם שמתעצבים הרבה ברוע מזגם או בתלאות הזמן או בגודל אנחות. ומתוך העצבו׳ אינן יכולין לכוין בתפלתם ולהעמיק ברעות הפנימיו׳. כמו שמצינו ביעקב אבינו שלא שרתה עליו רוח נבואה כל ימי אבלו. וגם הנביאים שהיתה סרה מהם הנבואה בימי עצבם. וזאת הסבה גרמה שלאחר חרבן הבירה ניטלה נבואה מן הראוים לה. על כיוצא בזה אמרו מצוה

שטעללע בעפֿאנדען, אום וויאָפֿיעל מעהר אום מאַן מַן הייליגען אָרטען ערנסטהאַפֿט אונד אַנדאַכטיג זיין אונד ערוואָגען, דאַס גאָטט געגענוואַרטיג איזט, בעזאָנדערס ווען מאַן זוגלייך איהם געבעט בעגריפֿפֿען איזט, וויא געלעהרט ווירד איים טראַקטאַט ברכות (פֿאָל. ל׳.): ווען מאַן צום געבעטע זיך אַנשיקקט, זאָלל מאַן איינע ערנ־סטע שטיממונג אַננעהמען, וויא עס הייסט: דיענעט דעם העררן מיט עהר־פֿורכט! (תהלים ב׳, י״א.). פֿערנער הייסט עס דאָרט: פֿרייעט איייך מיט ציט־טערן, ד. ה., זאַגט רב אדא: אויך ביים פֿריידיגען פֿערזאַממלונגען זאָלל מאַן זיך דער פֿורכט ניכט ענטשלאַגען.

צווייטעס קאַפּיטעל.

עס גיעבט מענשען, וועלכע זיך פֿערמעגגע איהרעס טעמפעראַמענטס, אָדער וועגען איינעס טלימען געשיקקס זיך דעם טריבזין ערגעבען אונד דאַהער איהרעס געבעטע ניכט דיא געהאָריגע אַנדאַכט ווידמען, נאָך זאָנסט איינען רייפֿען גערדאַנ־קען פֿאַססען קאָננען; דאַהער קאַם עס אויך, דאַס ווען דיא פראָפֿעטען טרויריג געשטיממט וואַרען, דער פראָפֿעטישע גייסט איהנען ענטשוואַנד, אונד דאַס נאָך

לשמח את עצמי לשם שמים כמו שעשה אלישע. שאמר (מלכים ב׳, ג׳) קחו לי מנגן. כדגרסי׳ בפר׳ אין עומדין (דף ל״א). תניא אין עומדין להתפלל לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק ולא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דבר שמחה של תורה שנא׳ ועתה קחו לי מנגן וגו׳ שכן מצינו בנביאים הראשונים שסיימו דבריהם בדברי שבח ותנחומים. וגרסינן בפרק ב״מ (דף ל׳). אמר רב בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת מפני שדבריו סותרין זה את זה וכו׳. ואמרינן עלה ומאי דברים סותרין זה את זה. דכתיב (קהלת ז׳) טוב כעס משחוק וכתיב (שם ב׳) לשחוק אמרתי מהולל. כתיב (שם ח׳) ושבחתי אני את השמחה. וכתיב (שם ב׳) ולשמחה מה זו עושה. לא קשיא טוב כעס משחוק טוב כעס שכועס הקב״ה על הצדיקים בעה״ז משחוק ששוחק על הרשעים בעה״ז. ולשחוק אמרתי מהולל טוב השחוק ששוחק הקב״ה עם הצדיקים בעה״ב. מכל שבח וגדולה שנותן לרשעים בעה״ז. ושבחתי אני את השמחה זו שמחה של מצוה. ולשמחה מה זו עושה זו שמחה שאינה של מצוה ללמדך שאין השכינה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שיחה ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דבר שמחה של מצוה שנא׳ ועתה קחו לי מנגן. אמר רב וכן לדבר הלכה. אמר רבא וכן לחלום טוב. איני והאמר רב גידל אמר רב כל תלמיד חכם שיושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מר (פי׳ מרירות ואימת איום) תכוינה. שנאמר (שיר ב׳) שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר אל תקרי מור עובר אלא מר עובר אל תקרי ששנים אלא

צערטטהרונג דעם (צווייטען) טעמפעלס זעלבסט דען ווירדיגמטען דער פראפעטיטע גייסט געננאממען ווארדע. פאן זאלכען טריבזייניגען, זאגטען דיא ראבבינען, איזט עס פעררדיענטליך, ווען זיא זיך אין פראממער אבזיכט צו ערפרייען זוכען, וויא אלישע עס געמאכט, אינדעם ער זאגטע: ברינגעט מיר איינען זאיטענשפיעלער (מלכים ב׳. ג׳, ט״ו). זא הייסט עס אויך אים טראקטאט ברכות (פאל. ל״א.): מאן זאלל זיך ניכט צום געבעטע אנשיקקען וועהרענד איינעס געשפרעכס, נאך דעם לאכענס, נאך דער בעטריבטהייט, נאך מיט טראגהייט, נאך מיט לייכפערטיגקייט, נאך וועהרענד איינער צוועקלאזען אונטערהאלטונג, זאנדערן אין פראהליכער שטיממונג, אין וועלכע מאן דורך דאס געזעטץ פערזעטצט ווירד, וויא זיך ביים דען אלטען פראפעטען בעמערקען לאסט, דאס זיא איהרע רעדען מיט לאבעסערהעבונגען געטטעס אונד מיט טראסטונגען געשלאססען האבען. זא הייסט עס אויך אים טראקטאט שבת (פאל. ל׳.): רב זאגטע: איינמאל הייסט עס: „איך לאבע מיר דיא פריידע״ (קהלת ח׳, ט״ו), אונד דאן הייסט עס וויעדער: „דיא פריידע, וואזו זאלל זיא מיר?״ (דאז. ב׳, ב׳.); אונד דאך איזט היער קיין ווידערשפרוך פארהאנדען, דען דארט איזט דיא רעדע פאן איינער פריידע איבער איינע גוטע טהאט, היער אבער פאן איינער פריידע, דער קיינע זאלכע טהאט צום גרונדע ליעגט. אויך ביים שטודירען, זאגט רב, איזט הייטערקייט צו עמפפעהלען. זא האט רבא איינען לעהרפארטראג היעלט,

ששונים. לא קשיא הא ברבה הא בתלמידא. ואי בעית אימא הא והא ברבה ולא קשיא הא מקמי דפתח הא לאחר דפתח. וכי הא דרבא מקמי דפתח להו לרבנן הוה אומר להו מלתא דבדיחותא וקא בדחו רבנן לסוף יתיב באימתא ופתח בשמעתא. וגם כן אמרו כי בימי השמחה לשם שמים ולעבודת הבורא מצוה לשמח את עצמו ואת אשתו ואת בני ביתו ובלבד שלא תהא לשכרות ולא לטילוי כרס אלא לכבד את המועדים. וזה היה מנהג של חסידים הראשונים ואנשי מעשה במועדי ה׳ שהיו מחלקין היום חציו לתלמוד תורה וחציו לתפלה ולשמחה לשם שמים וזה שאמרו הציו לה׳ וחציו לכם. ועל הכל היתה השמחה ביום שמיני עצרת וביום כפורים שהיו מראין בימים האלו שמחה לשם שמים. ועם כל זה עתה שבעונותינו חרב מקדשנו וגלה תפארתנו. אין לנו להרבות בשמחה יתירה עד אשר יבא מורה צדק. שאז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה אז יאמרו בגוים הגדיל ה׳ לעשות עם אלה נגילה ונשמחה בישועתו:

תחלק השני על חרבן הבית. ויש בו שני פרקים:

(סח) הפרק הראשון.

כשחרב הבית ראשון לפי שנתגלה קץ בניינה לא נתאבלו עליה כמו באחרונה שלא נתגלה הקץ. ועל כן גזרו להרבות בדברי אבלות ולמעט בדברי השמחה. ובזה יזכו לראות בשמחה. וגרסי׳ בב״ב (דף ס׳). ת״ר משחרב בית המקדש באחרונה רבו פרושים בישראל. ופ״ק דגטין (דף ז׳). שלחו ליה למר עוקבא זמרא מנא לן דאסור. שרטט וכתב להו אל תשמח ישראל אל גיל כעמים (הושע ט׳) ולישלח להו מהכא בשיר לא ישתו יין.

עראֶפפנעטע ער איהן מיט עטוואַס ערהייטערנדעס, דאַן גינג ער אים ערנסט איבער אונד בעגאַן פֿאָרצוטראַגען. אויך אַן פעסטטאַגען איזט עס אֶבליך, זיך אונד זיינע אַנ־געהאָריגען צו ערפֿרייען; נור מוס עס ניכט אין אויסגעלאַססענהייט איבערגעהען, פיעלמעהר אום דעם פעסטע צו עהרען געשעהען. זאָ האַבען עס דיא אַלטען פֿראָממען געמאַכט; אַן פעסטטאַגען האַבען זיא דען האַלבען טאַג דעם שטודיום אונד דען אַנדערן האַלבען טאַג דעם געבעטע אונד דער פֿריידע געווידמעט; דאַ־הער דאַס שפריכוואָרט: האַלב פיר גאָטט, האַלב פיר איך! איינע זאָלכע פֿריידע צייגטע זיך בעזאָנדערס פיר דאַס פֿערזאַממלונגספעסט אַם שלוססע (פֿאָם ערסטען טאַגע דעס לויבהיטטענפעסטעס אַן גערעכנעט) אונד פיר דען פֿערזאֶהנונגסטאַג, אַן וועלכען טאַגען מאַן בעזאָנדערן פֿראָהזין צייגטע.

צווייטע אַבטהיילונג.

בייא אַללגעמיינען אונגליקספֿאֶללען. אין צווייא קאַפיטעלן.

ערסטעס קאַפיטעל.

איינע בעזאָנדערע מֶסיגונג דער פֿריידע מוס שטאַטטפינדען ביים אַללגעמיינען ליידען. זאָ האַט עס פֿאָרמאַלס איינע צייט געגעבען, וואָ וועגען דעם אַללגעמיינען

(ישעי׳ כ״ד) אי מתחם הוה אמינא הוי מילי ומרא דמנא אבל ומרא דפומא שרי קמ״ל. אמר ליה רב הונא בר נתן לרב אשי. מאי דכתיב (יהושע ט״ו) וקינה ודימונה ועדעדה. אמר ליה מותבתא דארץ ישראל קא חשיב. אמר ליה אטו לא ידענא דמותבא דארץ ישראל קא חשיב. רב גביהה מארגוזא אמר בה טעמא. כל שיש בו קנאה (פי׳ כעס) על חבירו ודומם שוכן עדי עד עושה לו דין. אלא מעתת צקלג ומדמנה וסנסנה (שם) הכי נמי. א״ל אי הוה רב גביהת מארגווא הכא הוה אמר בה טעמא. ניחוי אנן נימא בה טעמא כל שיש לו צעקת לגימא על חברו (סגוזל ממנו ויורד לחייו לפיגדי מזונותיו) ודומם. שוכן סנה עושה לו דין. א״ל ריש גלותא לרב הונא כלילא מנא לן דאסיר. אמר ליה מדרבנן. דתנן בפולמוס של אספסיאנוס קיסר גזרו על עטרות חתנים ועל תאירוס (מין כלי זמר) אדהכי קם רב הונא לאפנויי. אמר ליה רב חסדא קרא כתיב (יחזקאל כ״א) כה אמר ה׳ הסר המצנפת והרם העטרה. וכי מה ענין מצנפת אצל העטרת. לומר לך בזמן שהמצנפת בראש כהן גדול תהא עטרת בראש כל אדם. נסתלקה המצנפת מראש כהן גדול נסתלקה עטרה מראש כל אדם. אדהכי אתא רב הונא אשכחינהו דהוו יתבי. א״ל האלהים אסור מדרבנן אלא חסדא שמך וחסידין מיליך (פי׳ חסודין וכלין דבריך). רבינא אשכחי׳ למר בר רב אשי דקא גדיל לה כלילא לברתיה. אמר ליה לא סבר לה מר הסר המצנפת וגו׳. א״ל דומיא דכהן גדול בגברי. מאי זאת לא זאת. דרש רב עוירא זימנין א״ל משמית דרבי אסי וזימנין א״ל משמי׳ דרב אסי בשעת שאמר להם הקב״ה לישראל הסר המצנפת אמרו מלה״ש לפני הקב״ה זאת להם לישראל שהקדימו לפניך בסיני נעשה לנשמע. אמר להם לא זאת להם לישראל שהשפילו את הגבוה והגביהו את השפל והעמידו צלם בהיכל. וכשם שאסרו דבור של שמחה יתירה כך אסרו כל דבר המגדל לאדם שמחה יתירה בכל זמן הגלות. כמו שאכתוב בסוף הנר החמישי. עד שיגיע קץ גאולתנו במהרה בימינו:

הערדטענדען טעלנדס עס פערבאָטען וואַר, דעם ברייטיגאַם דען איבליכען קראַנץ אויפצוזעטצען אונד אויף געוויססען אינסטרומענטען צו שפיעלען, וואַס בעזאָנדערס אונ־טער דער רעגיערונג פעספאַזיאַנס שטאַטטפאַנד. אַלס נון איינסט איין עקסילאַרכעט דען רב הונא נאַך דעם אורשפרונגע דיעזעס פערבאָטס פראַגטע, ערקלאַרטע דיע־זער עס פיר איין ראַבבינישעס פערבאָט. אַלס דערזעלבע אַבער הינאויס געגאַנגען וואַר, ערהאָב זיך רב חסדא אונד זאַגטע: דיעס פערבאָט גרינדעט זיך אויף איינעם ביבלי־שען פערז, וועלכער לויטעט: לעגע דען בונד אַב אונד ענטפערנע דען קראַנץ (יחזקאל כ״א, ל״א.), דיא צוזאַממענשטעללונג דיעזער ביידען ווערטער, זאַגטע ער, דייטעט דאַראויף היין, דאַס זאָ לאַנגע דער בונד אויף דעם קאָפפע דעס האָהענפריעסטערס זיצט, דער לעצטע דען קראַנץ טראַגען דאַרף; פעללט אַבער יענעס, זאָ פעללט אויך דיעזעס וועג*).

---

*) דיעס בעציעהט זיך אויף דיא פאָרהערגעדאַכטע צייט דער פעספאַזיאַנישען רעגיערונג, וואָ דיעס פערבאָט צוערסט אַנגעאָרדנעט ווארדע; וויעל בעקאַננטליך פאָן דער צייט דער איינ־זיטצונג דיעזעס קאַיזערס אין דיא יודישען אַנגעלעגענהייטען דער אונטערגאַנג דער פרייאהייט דער יודען זיך דאַטירט. דער איבערזעטצער.

(סד) פרק שני.

אף על פי שאמרו ז"ל שאדם מוזהר שלא ימלא שחוק פיו למען אֲבלות חרבן בֵית המקדש מצינו שחכמים הראשונים כשהיו מסתכלים בבירור נחמת ירושלים היו שמחים ושוחקים. כדגרסי' במסכת מכות (דף כ"ד). וכבר היו ר"ג וראב"ע ור' יהושע ור' עקיבא מהלכים בדרך ושמעו קול המולה של רומי מאנטיפס מאה מיל. התחילו הם בוכים. ורבי עקיבא משחק. אמרו לו מפני מה אתה משחק. אמר להם מפני מה אתם בוכים. אמרו לו גוים שמשתחוים לעצבים ומקט־ים לע"ז יושבין בטח ובשלוה והשקט. ואנו בית הדום רגלי אלהינו נשרף באש ולא נבכה. אמר להם לכך אני משחק ומה לעוברי רצונו כך לעושי רצונו עאכ"ו. שוב פעם אחרת היו עולים לירושלים כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל שיצא מבית קדשי דקדשים התחילו הם בוכים ורבי עקיבא משחק. אמרו לו מפני מה אתה משחק. אמר להם מפני מה אתם בוכים. אמרו לו מקום שכתוב בו (במדבר י"ח) והזר הקרב יומת. עכשיו נתקיים בו (איכה ה') על הר ציון וגו' שועלים הלכו בו ולא נבכה. א"ל לכך אני משחק דכתיב (ישעיה ח')

צווייטעס קאַפּיטעל.

זאָ זעהר עס נון נאַך דעם האָבען אַנגעפיהרטען פערבאָטען איזט, זיך דער אַללצו־גראָססען לוסטיגקייט צו איבערלאַססען, זאָ האַבען אונזרע אַלטען ווייזען דעננאָך ניכט אונטערלאַססען, זיך צו פרייען, ווען זיא זיך דער פערהייסונגען איבער דיא וויעדער־הערשטעללונג ירושלים'ס ערוינגערטען, וויא בעריכטעט וויר איב טראַקטאַט מכות (פאָל. כ"ד): אַלס אייגסט רבי גמליאל, רבי אלעזר בן עזריה, רבי יהושע אונד רבי עקיבא צוזאַממען רייסטען אונד פאָן ראָם הער איין גראָ־סעס יובעלגעטרייא פערנאַהמען, פינגען דיא דרייא ערסטען אַן צו ווייגען, נור רבי עקיבא לאַכטע. וואַרום לאַכסט דוא, פראַגטען יענע? אונד איך פראַגע, ערוויעדערטע רבי עקיבא, וואַרום ווייגעט איהר? וויא זאָללטען וויר ניכט ווייגען, אַנטוואָרטעטען זיא, ווען יענע היידען אונד געטצענדיענער זאָ גליקקליך, זאָ רוהיג לעבען וואָהרענד אונזער געטטעסהויז אין אַסטע ליעגט! עבען דאַרום, פערזעטצטע רבי עקיבא, לאַכע איך עבען; דען ווען דיא איבערטרעטער דעס געטטליכען ווילענס איינעס זאָלכען גליקקס געניעססען, וואַס האַבען ערסט דיאיעניגען צו ערוואַר־טען, דיא זיינעם ווילען געהאָרכען? איין אַנדערעס מאַל רייזטען דיאזעלבען גע־לעהרטען נאַך ירושלים הינאויף. אַלס זיא אַן דעם טעמפעלבערג אַנלאַנגטען, זאַהען זיא איינען פוכס פאָן דער שטעללע הערקאָממען, וואָ זיך דאַס אַללערהייליגסטע בע־פונדען האַטטע אונד פינגען אַן צו ווייגען, רבי עקיבא היינגעגען לאַכטע. וואַר־אום לאַכסט דוא? פראַגטען יענע. וואַרום ווייגעט איהר? פראַגטע דיעזער. וואַר־אום זאָללטען וויר ניכט ווייגען? ערוויעדערטען יענע, דאַ אַן דיעזער שטעללע, אין בעציעהונג אויף וועלכע עס הייסט: „דער לאַיע, דער זיך איהר נאַהעט, זאָלל דעם טאָדעס זיין" (באמדבר י"ח ז'.) יענער פער: אין ערפיללונג געהט: אויף דעם בערג ציון, דער פעראָדעט דאַ ליעגט, וואַנדעלן פיכסע אומהער! (איכה ה', י"ח.): עבען דאַרום, ערוויעדערטע רבי עקיבא, לאַכע איך: עס הייסט נעהאַליך:

ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריהו בן יברכיהו. וכי מה ענין אוריה אצל זכריה. אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני. אלא תלה הכתוב נבואתו של זכרי׳ בנבואתו של אוריה באוריה כתיב (מיכה ג׳) לכן בגללכם ציון שדה תחרש. ובזכריה כתיב (זכריה ח׳) כה אמר ה׳ שבתי אל ציון ושכנתי בתוך ירושלים ונקראת ירושלים עיר האמת והר ה׳ צבאות הר הקדש. עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתירא שמא לא תתקיי׳ נבואתו של זכרי׳ עכשיו שנתקיימה נבואת אוריה שומע אני שבידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת. ובלשון הזה השיבו לו

,,איך בערופֿע איך אויף רעדליכֿע צייגען: דען פריעסטער אוריה אונד דען זכריה, זאָהן דעם יברכיה, (ישעיה ח׳ ב׳.)״ ווען נון דיעזע ביידען צו פֿערשיעדענען צייטען לעבטען, אוריה נעהמליך צור צייט דעם ערסטען, זכריה אַבער צור צייט דעם צווייטען טעמפעלס, זאָ ווערדען זיא דעסוועגען אין פֿערבינדונג געזעטצט, אום אַנצודייטען, דאַס דיא ערפֿיללונג דער פראָפֿעצייאונג דעס זכריה אַבהענגיג איזט פֿאָן דער ערפֿיללונג דעססען, וואַס אין בעציעהונג אויף אוריה פֿאָרהער־געזאַגט וואורדע; פֿאָן דיעזעם הייסט עס נעהמליך: וואַהרליך! אייערטהאַלבען זאָלל ציון וויא איין אַקקער אומגעפֿליגט ווערדען (*(מיכה ג׳, י״ח.); דאַגעגען הייסט עס בײם זכריה: זאָ שפריכֿט דער הערר: איך קעהרע נאַך ציון צוריק, רעזידירע אין ירושלים, ירושלים זאָלל דאַן דיא שטאַדט דער וואַהרהייט אונד דער בערג דעס העררן צבאות דער הייליגע בערג גענאַננט ווערדען״ (זכריה ח׳, ב׳.); זאָ לאַנגע נון דיא געגען אוריה אויסגעשפראָכֿענע פראָפֿעצייאונג ניכֿט אין ערפֿיללונג געגאַנגען וואַר, וואַר איר באַנגע, דאַס אויך דיא פראָפֿעצייאונג דעס זכריה׳ס ניכֿט אין ערפֿיללונג געהען מעכֿטע; יעטצט אַבער, וואָ דיא פראָפֿעצייאונג געגען אוריה אין ערפֿיללונג געגאַנגען איזט, זאָ גילט איר דיעס אַלס זיכערעס אַנצייכֿען, דאַס

---

*) אמר המתרגם: המאמר הזה הוא קשי ההבנה מאוד וא״א מבלי הערה לבלי תת פתחון פה למלעיגים על דברי חז״ל במה שהביאו את הכתוב: לכן בגללכם ציון שדה תחרש (מיכה ג׳, י״ב) וקראוהו נבואת אורי׳ ובאמת הנבואה הזאת היא נבואת מיכה המורשתי, ומן אורי׳ לא הוזכר דבר שם? וכבר הקשו התוספות בסוגיא שלנו (מכות ד׳ כ״ד) הקושיא הזאת בעצמה, ומה שתרצו התוספות שם שסמך על מה שכתוב בירמי׳ (כ״ו, כ׳): וגם איש הי׳ מתנבא בשם ה׳ אוריהו בן שמעיהו וכו׳ שמזה משמע שגם אוריהו זה הי׳ מתנבא כמו מיכה עכ״ל, כל הדברים האלה אין להם שחר, א) כי איך נשמע מלשון: וגם איש הי׳ וכו׳ שאורי׳ התנבא דווקא באותו הלשון עצמו אשר התנבא מיכה ואמר כמוהו: לכן בגללכם ציון שדה תחרש? ב) אם על אוריהו זה אשר הי׳ בימי ירמיהו כוון ישעי׳ למה לא הזכירו ירמי׳ גם כן ביחוסו כמו ישעי׳ ואמר: אוריהו הכהן בן שמעיהו, וכן למה לא הזכירו ישעי׳ בתאר נביא כמו ירמיהו? לכן נ״ל שלשון: נבואתו של אורי׳ שנכתב כאן אין פירושו הנבואה אשר נבא אורי׳, כ״א הנבואה אשר דבר הנביא על אודות אורי׳ והוא אורי׳ הכהן עצמו אשר הי׳ בימי ישעי׳ ולפי שהכהן יש לו דמיון עם הנביא במה שהוא יגיד העתיד ע״פ האורים והתומים כמו שיגידנו הנביא ע״פ המראה, לכן קראהו לעד ולא קראו בשם נביא, כי לא הי׳ נביא כ״א כהן; אך לאחר זמן החמיץ אורי׳ זה ואל זה רמז מיכה הנביא באמרו: ראשי׳ בשחד ישפטו וכהניה במחיר יורו וגו׳ לכן בגללכם ציון שדה תחרש וגו׳ (מיכה ג׳, י״א) ומצינו שנוי לרע כרומה לו ביוחנן כהן הגדול ששמש פ׳ שנים בכהונה גדולה ולבסוף נעשה צדוקי, אבל אורי׳ בן שמעיהו הנזכר בירמי׳ לא הי׳ כהן כ״א נביא וע״כ לא תארו ירמי׳ בשם כהן כ״א בשם נביא, או שאורי׳ הי׳ רשע מתחלה ולקח מחיר בהוראתו ומה שקראו ישעי׳ בשם עד נאמן כמו זכריהו, לא היתה כוונתו שהי׳ אורי׳ צדיק כמו זכריהו, כ״א בהפך הביא ראי׳ על עונש ראשי העם הבוגדים בה׳ מנבואת מיכה מה שנבא על אורי׳ הכהן ושאר ראשי העם אשר הלכו ארחות עקלקלות ואמר להם: לכן בגללכם ציון שדה תחרש, וכן הביא ראי׳ על הנאולה העתידה מנבואת זכרי׳, וכפי הפירוש הזה תרגמתי.

דער איבערזעטצער.

ואמרו לו עקיבא נחמתנו. וגם מצינו נחמות רבות העתידות לבא בעורה האל הכתובות בסוף הנר החמישי. כן יהי רצון מפי מנחם ציון ובונה ירושלים אמן:

הכלל התשיעי.

שלא יזכיר שם שמים לבטלה. ויש בו שני חלקים. החלק הראשון בדברי הבאי. החלק השני בברכה לבטלה:

החלק הראשון בדברי הבאי. ויש בו פרק אחד:

הפרק.

(ע) כבר כתוב למעלה חומר נשבע לשקר או לשוא. ולאו דוקא נשבע אלא אפי' אפוקי שם שמים לבטלה בלי שבועת אסרה תורה. מדאפקיה קרא בלשון לא תשא ולא כתיב לא תשבע למדנו שאפי' אדכורי שם שמים לבטלת אסור. ולא מבעי' מוציאו לבטלה דעביד איסור' אלא אפי' השומעו מפי חברו אם לא נידתו נענש. וכדי ליסרו שלא יורגל עוד בדבר הזה החמירו חכמים בדבר. כדגרסי' בנדרים (דף ז'). אמר רב כל השומע אזכרת השם מפי חברו צריך לנדוהו. ואם לא נדתו הוא עצמו יהא בנדוי שבכל מקום שאזכרת השם מצוית שם עניו' מצויה. ועניו' כמיתה. שנא' (שמות ד') כי מתו כל האנשים וגו'. ותני רשב"ג אומר כל מקום שנתנו

אויך דיא פראָפעזייאונג דעם זכריה'ס אין ערפיללונג געהען ווערדע. ווער זינד דורך דיזע בעמערקונג פאָללקאָממען געטרעסטעט, זאגטען דיא געלעהרטען צו רבי עקיבא.

נייטער טיטעל.

איבער אוננאָטהיגעס אויסשפרעכען דעס גאָטטליכען נאַמענס.

אין צווייא אבטהיילונגען.

ערסטע אַבטהיילונג.

ביים געוואָהנליכען געשפראָך. אין איינעם קאַפיטעל.

וויר האַבען בערייטס עבען פאָן דער גראָסען שטראַפבאַרקייט דעססען געשפראָכען, וועלכער פאַלש אָדער אוננאָטהיגערוויזע שוואָרט; אַלליין ניכט בלאָס דער שוואָרענדע, זאָנדערן אויך דעריעניגע, וועלכער דען גאָטטליכען נאַמען בלאָס אוננאָטהיגער וויזע אויססשפריכט, האַנדעלט געגען דאַס געזעטץ, דאַ דיזעס ניכט זאָגט: דו זאָללסט ניכט שוואָרען, זאָנדערן: דו זאָללסט ניכט אויסשפרעכען. פערנער איזט ניכט נור דאַס אוננאָטהיגע אויסשפרעכען, זאָנדערן אויך דאַס אַנהאָרען דעם אוננאָטהיגען אויסשפרעכענס פערבאָטען, אונד עס ווארדע טהעמאַלס זאָ שטרענגע היערויף געהאַלטען, דאַס רב אים טראַקטאַט נדרים (פאָל. ז') דען אויסשפרוך טהוט: ווער דען גאָטטליכען נאַמען אוננאָטהיגערוויזע אויסשפרעכען האָרט, אוס איבער דען אויסשפרעכענדען דען באַננפלוך אויסשפרעכען. איך וואר איינסט, ערצאָהלט רבי אבא, בייא רבי הונא געגענוואָרטיג, אַלס ער איבער איינע פרויא, וועלכע דען גאָטטליכען נאַמען אוננאָטהיגערוויזע אויסגעשפראָ־

חכמים עיניהם או מיתה או עוני. אמר רבי אבא הות קאימנא קמיה דרב הונא. שמעת לההי' איתת' דאפקא אזכרת השם מפומה לבטלה. שמתה ושריה לאלתר באנפה. שמע מינה תלת ש"מ השומע הזכרת השם מפי חברו צריך לנדותו. וש"מ נדוחו בפניו אין מתירין לו אלא בפניו. וש"מ אין בין נדוי להפרה ולא כלום. ואמרינן עלה. א"ר שמעון בר זביד א"ר יצחק בר טבלא א"ר אחא אריכא משום רבי אחא דתני רבי חייא א"ר זירא אמר רב אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא א"ר מיאשא משמי' דרבי יהודה בר אלעאי מ"ר (מלאכי ג') וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה ויצאתם ופשתם כעגלי מרבק. וזרחה לכם יראי שמי אלו בני אדם שמתיראין להזכיר שם שמים לבטלה. שמש צדקה ומרפא בכנפיה אמר אביי שמע מינה האי חירגא (פי' לנק הנראה בחמה הנכנסת דרך חלון קרוי חירגא ויש אומרים זהרא דשמשא) דיומא מסי. ופליגא דר"ש ב"ל דאמר אין גיהנם לעתיד לבא. אלא הקב"ה מוציא חמה מנרתיקה צדיקים מתרפאין בה ורשעים נידונים בה. צדיקים מתרפאין בה דכתיב וזרחה לכם יראי שמי וגו'. ולא עוד אלא שמתעדנין בה. שנא' כעגלי מרבק. רשעים נידונים בה. שנאי' (שם) כי הנה היום בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש ולהט אותם היום הבא אמ' ה' צבאות אשר לא יעזוב להם שורש וענף. למדנו עונש המוציא שם שמים לבטלה בעולם הזה ומוסף על זה עונשו בעולם הבא. והטעם לפי שהשם הגדול והקדוש שהוא קיום כל המציאות כשיזכרנו אדם אפי' בתפלתו או בקריאת התורה יש לו לזכרו באימה ויראה ורתת וזיע ובקדושה ובטהרה. כל שכן שיש לו לירא מלהוציאו בפיו לבטלה:

החלק השני בברכה לבטלה. ויש בו פרק אחד:

הפרק.

(עא) ראה כמה הוא חמור מזכיר שם שמי' לבטלה. שאפי' בתפלו' ובברכות

כמן האטטע, זא גלייך דען באן אויסגעשפראך. אויך יעטציגעס, זאגט רבי יהודה בר אלעאי, ווירד דיעזע זינדע דעם אוננאטהיגען אויסשפרעכען דעם גאטטליכען נא-מענס אויפס שטרענגסטע געריגט. אויס דעם ביזהער אנגעפיהרטען לאססט זיך אלזא ענטנעהמען, וויא שטראפווירדיג דערייניגע איזט, וועלכער דען גאטטליכען נאמען אהנע נאטה אויססשפריכט, וואס אויך דאראוס הערפארגעהט, דאס זעלבסט אין דען געבעטען דיעזער נאמע מיט בעזאנדערער עהרפורכט אונד אנדאכט אויסגע-שפראכען ווערדען מוס! אום וויא פיעל מעהר מוס מאן עס אונטערלאססען, איהן אוננאטהיגערווייזע אויסצושפרעכען.

צווייטע אבטהיילונג.

איבער דאס אוננאטהיגע אויסשפרעכען דעם גאטטליכען נא-מענס, ועלבסט אין ועגענסשפריכען. אין איינעם קאפיטעל.

ערוואגען וויר דיא פאלגע, אין וועלכען עס געשטאטטעט איזט, דען גאטטליכען

המחוייב כל אדם להלל את השם. ולברכו ככל המטבע שתקנו רבותינו. בין כשעושה מצוה בין כשיש לו לשבח ולהודות על הטובות שעשה עמו. או כשרואה מקום שנעשה בו נס לישראל או לאבותיו או לעצמו או כשיראה אותות המציאו׳ או ראה או שמע דברים חדשים וגם בכל הנאותיו· אעפ״כ הזהירו שימנע עצמו מלברך ברכת שאינה צריכה. כדגרסי׳ בברכות (דף ל״ג). רב ושמואל דאמרי תרווייהו כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר על לא תשא את שם ה׳ אלהיך לשוא (שמות כ׳). ואי מסתפק ליה אי טעון ברכה או לא או אי בריך אי לא בריך לא יברך. וכן כתב הרמב״ם בסוף הלכות ברכות וכן כל דבר שיסתפק לך אי טעון אי לאו עושין בלא ברכה. ולעולם יזהר אדם בברכה שאינה צריכה וירבה בברכות הצריכות. וכן אמר דוד (תהלי׳ קמ״ה) בכל יום אברכך וגו׳. ולא עוד אלא שאסור להוסיף בתפלות אפי׳ בשבחות הש״י יותר ממה שתקנו רבותי׳. דגרסינן נמי התם (דף ל״ג) ובמסכת מגילה (דף כ״ה). ההוא דנחית קמיה דר׳ חנינא ואמר האל הגדול הגבור והנורא החזק העזוז והאמיץ. אמר ליה סיימתינהו לכולהו שבחי דמרך אנן הני תלת דאמרי׳ אי לא דמשה כתבינהו באורייתא

נאמען אויסצוספרעכען, זא בעמערקען וויר, דאס שאן דען ראבבינען געוויססע גע-בעטסווייזען אונד זעגענספרוכען איינגעפיהרט ווארדען, דערען מאן זיך אין גע-וויססען פֿאללען צו בעדיענען האט, ווי צ. ב. ווען מאן דיא טעגליכען געבעטע אונד לאבפרייזונגען גאטטעס אבהאלט, אדער פֿיר בעזאנדערע וואהלטהאטען, דיא ער אונס ערצייגט, צו דאנקען האט, אדער ווען יעמאנד איינע שטעללע זיעהט, ווא גאטט דען איזראעליטען איבערהויפט, אדער זיינען פֿארפֿאהרען, אדער איהם זעלבסט וואונדער געטהאן, אדער ווען אירגענד עטוואס וואונדערבארעס אונד זעלטענעס אין דער נאטור צום פֿארשיין קאממט, אדער ענדליך ווען אירגענד איין נייער גענוס זיך אונס דארביעטעט. דענגאך האבען זיא דאראויף געדרונגען, דאס וויר אונס יעדעס אוננאטהיגען לאבשפרוכס ענטהאלטען זאללען, וויא געלעהרט ווירד אים טראקטאט ברכות (פֿאל. ל״ג.): רב אונד שמואל לעהרען איינשטיממיג*), דאס ווער אוננאטהיגערווייזע איינען זעגענשפרוך אויסשפריכט, זיך איינער איבערטרעטונג דעס פֿערבאטס: „דוא זאללסט דען נאמען דעס עוויגען, דיינעס גאטטעס, ניכט אוננאטהיג אויסשפרעכען“ צו שולדען קאממען לאסט. יא! ווען עס צווייפֿעלהאפֿט איזט, אב איין זעגענשפרוך ערפֿארדערליך איזט, אדער ניכט, אדער אב מאן דען זעגענשפרוך געשפראכען האבע, אדער ניכט, זאלל מאן ליעבער דען זעגענס-שפרוך אונטערלאססען. זעלבסט אין דען שטעהענדען געבעטען זאלל מאן קיינע לאבשפריכע מעהר זאגען, אלס דיא, וועלכע איינמאל אנגעארדנעט זינד, וויא אים אביגען טראקטאט (פֿאל. ל״ג.) ערצאהלט ווירד: עס וואר איינסט יעמאנד אין געגענ-ווארט דעס רבי חנינא היניגעטרעטען אונד האטטע געשפראכען: אללמאכטיגער, גראסער, געוואלטיגער, עהרפֿורכטבארער, שטארקער, מאכטיגער, קראפֿטפֿאל-לער. דא זאגטע רבי חנינא צו דעם בעטענדען: ביזט דוא מיט דיינען לאבעס-ערהעבונגען צו ענדע? האטטען וויר דאך זעלבסט יענער דריא ווארטער (גראס, געוואלטיג אונד עהרפֿורכטבאר) אונס ניכט בעדיענט, האטטע זיא משה ניכט אים

---

*) ד. ה. אבגלייך דיעזע ביידען געלעהרטען זאנסט אין איהרען מיינונגען זעהר צו דיפֿ-פֿערירען פפֿלעגטען. דער איבערזעטצער.

ואנשי כנסת הגדולה תקנינהו לא הוינן אמרי להו ואת אמרת ואולת. משל למלך בשר ודם שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב והיו מקלסין אותו בשל כסף והלא גנאי הוא לו. וגרסינן נמי במגילת (דף י״ח). אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן ואמרי לה אמר רבי אבהו א״ר אלעזר כל המספר בשבחו של הקב״ה יותר מראי נעקר מן העולם שנא׳ (איוב ל״ז) היסופר לו כי אדבר אם אמר איש כי יבולע. דרש רבי יהודה איש כפר גבוריא ואמרי לה איש כפר גבור חיל מ״ד (תהלים ס״ה) לך דומיה תהלה אלהים בציון וגו׳. סמא דכלא משתוקתא. כי אתא רב דימי אמר אמרי במערבא מילי בסלע ומשתוקא בשתים. באו להראותנו כי מאחר שאין אדם חי יכול להשיג שום דבר ממדותיו של הקב״ה על בוריו ואינו יודע לשבחו בשום מדה זולתי כשיאמר אותה על דרך שלילת מדות כל הנבראים כי כלם נמצאים מאתו והוא לבדו מצוי ב״ה שאינו צריך למצוי אחר לפי׳ כל המשבחו בשום דבר יותר ממה שתקנו לנו רבותינו אין זו שבח לפי שאין ב״ו מגיע לשום צד מגדולת ערכו. ע״כ המשיל הדבר לכסף בערך אל הזהב. שהמלך אשר לו הרבה זהב ובמקום הזהב מקלסין אותו בכסף שהוא פחות ממנו גנאי הוא לו. נמצא שאין אנו רשאים לשבחו אלא במטבע שתקנו לנו. ודי לנו אם נוכל לכוין בו ולא יאמר עלינו קרוב אתה

געזעטצע ניעדערגעשריעבען אונד האטטען דיא מאננער דער האהען פערזאממלונג, זיא ניכט איהם געבעטע איינגעפיהרט, אונד דאך פֿיגסט דוא נאך דערגלייכען הינצו! דיעס קאממט מיר פֿאר, אלס ווען יעמאנד פֿאן איינעם פֿירסטען, דער איבער איין פֿער-מעגען פֿאן מיינער מיליאנען גאלדדענארען פֿערפֿיגט, לאבענד ערוואהנט, דאס דער-זעלבע איינע מיליאן זילבערדענארען בעזיטצע. ווארע איין זאלכעס לאב ניכט פֿיעל-מעהר איינע בעליידיגונג? דאס ערסטע גמרא: זאגען דיא רבנין, איזט דאס שווייגען. גיבסט דוא, זא לויטעטע איין שפריכווארט אין פאלעסטינא, פֿיר דאס רעדען איינען גולדען, זא גיב פֿיר דאס שווייגען דערען צוויא! דער ער-וואהנטע רבי חנינא וואללטע מיט זיינעם גלייכניס זאגען, דאס, דא דער מענש צו בעשראנקט איזט, אום דיא איגענשאפטען גאטטעס צו פֿאססען אונד וויר איהם דאהער אויך קיינע פאזיטיפֿען איגענשאפֿטען, זאנדערן העכסטענס אין דער ארט בייאלעגען דירפֿען, דאס דאדורך דיא ענטגעגענגעזעטצטען אונפֿאללקאממענהייטען איהם אבגעשפראכען ווערדען, וויר אונס אויך נור אויף דיא ווענינען בייאלעגונגען פאזיטיפֿער איגענשאפֿטען בעשראנקען מיססען, וועלכע אונזרע לעהרער איינמאל איינגעפיהרט האבען; אללע איבריגען אבער מיססען וויר פֿערמיידען, וויל זיא, אלס דאס וועזען גאטטעס ניכט עררייכענד, אויך קיין וואהרעס לאב אויסדריקקען קאנ-נען, דאהער פֿערהאלט זיך אללעס, וואס וויר איהם זאנסט בייאלעגען, צו זיינעם וועזען וויא זילבער צו גאלד אונד שטאטט איהם צום לאבע צו גערייכען, פֿיר איהן עבען זא הערבזעטצענד איזט, וויא עס פֿיר איינען קאניג, וועלכער איינע מענגע גאלדעס בעזיטצט הערבזעטצענד איזט, ווען מאן שטאטט דעססען איהם נור דען בעזיטץ פֿאן זילבער צושרייבט. אבער אויך ווען וויר אונס דער איינגעפיהרטען געבעטספֿראזען בעדיענען, מיססען וויר זיא אין איהרער ריכטיגען בעדייטונג נעהמען, דאמיט עס פֿאן אונס ניכט הייסע: „נאה ביזט דוא איהרעס מונדע,

בפיהם וגו' (ירמי' י"ב). וכ"ש להוסיף בקשות בשמורת שאין אנו משיגין שהוא יותר טוב להניחם. טוב אשר תאחוז בסדר התפלות והברכות ואל תוציא מפיך ברכה שאינו צריכה ואל תכנים עצמך בסכנה. ולואי שתכוין בברכת הצריכה ותבין למי אתה מברך וגם (כשלא תוציא) (נ"א כשתוציא) הברכה בפיך תשים לבך תמיד שהכל מאתו וכל חריצות האדם הוא הבל ועמל בלי תועלת ובזה תברכהו תמיד בלבך והוא יברכך אמן:

הכלל העשירי.

שלא ידבר בדברי חלול השם ויש בו שני חלקים. החלק הראשון בדברי גדוף. החלק השני בדברי כשוף:

החלק הראשון בדברי גדוף. ויש בו שלשה פרקים:

פרק הראשון. (עב)

המגדף כופר באמונה ובתורה כולה. וגדולה היא עברה זו שאע"פ שאין בה מעשה אלא בדבור נהרג עליה כמו מודה בע"ז ומקבלת עליו לאלוה. ויותר מזה שהשומע מפיו חייב לקרוע את בגדיו ואפי' השומע מפי העדים

אבער פערן איהרעם איננערן, (ירמיה י"ב ב'). אום זא פיעל ווענינגער דירפען וויר זו דען פארהאנדענען געבעטען נייע הינזופיגען, אונד אונס אויסדריקקע בעדיענען, וועלכע אלס אונפאססענד, ליעבער וועגבלייבען זאללטען. וויר דירפען אונס אללזא נור דער איינמאל בעשטעהענדען געבעטע אונד זעגענסשפריכע בעדיענען אונד ניכט אוננאטהיגע געבעטספראזען איינפיהרען, דיא אונס אין געפאהר ברינגען קאננטען. דיא איינגעפיהרטען זינד הינרייכענד. נור אום אמן זיך בייא דיעזען טטעטס דענ-קען, דאס אללעס פאן גאטט הערקאממע אונד דאס אללע אונזרע בעשטרעבונגען אונד אנשטרענגונגען, אהנע איהן אוננוטץ זינד. דאס איזט דער וואהרע לאב-שפרוך, דער דען גאטטליכען זעגען הערבייאפיהרען קאן!

צעהנטער טיטעל.

איבער דיא אונטערלאססונג פאן רעדען, וואַ-
דורך דער גאטטליכע נאמע ענטווייהט ווירד.

אין צווייא אבטהיילונגען.

ערסטע אַבטהיילונג.

דיא גאטטעסלאסטערונג בעטרעפפענד. אין דרייא קאפיטעלן.

ערסטעס קאַפיטעל.

ווער גאטט לאסטערט, ווירד דעמיעניגען גלייך געאכטעט, דער דיא רעליגיאן אונד דאס גאנצע געזעטץ לייגנעט, אונד דיא דאדורך בעגאנגענע זינדע איזט זא גראס, דאס ער, אב ער גלייך דאבייא קיינע איינצעלנע האנדלונג אויסאיבט, זאנדערן בלאס ווארטע אויספריכט, דעננאך עבען זא גוט דאס לעבען פערווירקט, וויא איי-נער, דער איינען געטצען אנערקעננט אונד איהן אלס גאטט בעטראכטעט. איבער-דיעס מוס דער, דער איינע זאלכע לאסטערונג הארט, יא זאגאר ווען ער זיא אויס

המעידים עליו כמו ששנינו בסנהדרין (דף נ"ו). והדיינים עומדים על רגליהם וקורעים ולא מאחין. ואמרינן עלה (דף ס') קורעים מנלן. דכתיב (מלכים ב', י"ח) ויבא אליקים בן חלקיה אשר על הבית ושבנא הסופר ויואח בן אסף המזכיר אל חזקיהו קרועי בגדים ויגידו לו את דברי רבשקה. ולא מאחין מנלן אמר ר' אבהו אתיא קריעה קריעה כתיב הכא קרועי בגדים וכתיב התם (שם ב') ואלישע רואה והוא מצעק אבי אבי רכב ישראל ופרשיו ולא ראהו עוד ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים קרעים ממשמע שנא' ויקרעם איני יודע שהם שני' קרעים מה ת"ל קרעים. מלמד שהם קרועי' והולכים לעולם. ת"ר אחד השומע ואחד השומע מפי שומע חייב לקרוע והעדים אינם חייבים שכבר קרעו בשעה ששמעו. וכי קרעו בשעת ששמעו מאי הוי הא קא שמעו השתא. לא סלקא דעתך דכתיב (שם י"ט) ויהי כשמוע המלך חזקיהו את דבריהם ויקרע את בגדיו. המלך קרע והם לא קרעו. וגם כי שניהם מברך את השם ועוֹבד בע"ז בגודל חומרתם נדונים במיתה החמורה שהיא סקילה. ונוקב השם הי' הנדון הראשון שבתוב בתורה ולפי שלא היה עדין מפורש בתורה מיתתו במה. ויניחוהו במשמר לפרוש להם על פי ה'. וג"כ למקושש עצים ביום השבת שהוא גם כן כופר בהדוש העולי אשר הוא יסוד האמונה. ואינן נתלין אלא מגדף ועע"ז. ועקר

דעם אונדע פאָן ציגען האָרט (דיא איבער דיעזעס פערברעכען צייגניס אבלעגטען), זיינע קליידער צעררייססען, זעלבסט דיא (אונטער־רכּענדען) ריכטער איממטען אויפ־שטעהען, איהרע קליידער צעררייסען אונד דירפען דיא ריססע ניאמאלס וויעדער צו־נאָהען, וואס אויס דעם פערזע צו ענטנעהמען: עס קאמען אליקים, זאָהן דעם חלקיה, דער שרייבער שבנא אונד דער קאנצלער יואח, זאָהן אסף, צו חזקיהו מיט צעררייססענען קליידערן אונד זאגטען איהם וויעדער דיא וואָרטע דעס רבשקה (מלכים ב', י"ח ל"ז.)*). נור דיא צייגען, דיא איינע זאָלכע לעסטערונג נאָכמאלס פאָן איינעם אנדערן וויעדערהאָלען האָרען, ברויכען איהרע קליידער ניכט נאָכמאלס צו צעררייססען, דא זיא דיעס בערייטס בייא דעם אונמיטטעלבארען אנהאָרען געטהאן האבען, וויא עס דאָרט (י"ט, א'.) הייסט: „אלס דער קאָניג חזקיהו איהרע וואָרטע האָרטע, צעררים ער זיינע קליידער" אלזאָ נור דער קאָניג אליין צעררים זיא, ניכט אבער דיא צייגען. אויך אום דער גאָטטעסלאָסטערנדע וויא דער גאָטצענדיענסט טריי־בענדע דען שווערסטען טאָד, נעהמליך דיא שטייניגונג ערליידען. אויך וואר דער ער־סטע, פאָן דעם איינע היגריכטונג אין דער טריפט בעריכטעט ווירד, איין גאָטטעס־לאָסטערער, וויל אבער ביז דאהין פיר איינען זאָלכען דיא טאָדעסארט אים געזעטץ ניכט בעשטיממט וואר, זאָ וואורדע ער איינסטווייליג אין איין געפאָנגניס געטהאן, אום דען אויסשפרוך גאָטטעס צו פערנעהמען. דיעזעלבע שטראפע ערליט אויך דער, וועל־כער אם שבת האָלץ אויפגעזוכט האטטע, וויל ער דאדורך צו ערקעננען גאב, דאס ער דיא ערשאפפונג דער וועלט לייגנע, וואס איינען גרונדארטיקעל דער רעליגיאָן

---

*) ריעזער בעוויז איזט אונפאָללשטאָנדיג, אינדעם דיא פאליכט דעס קליידערצעררייססענס בייא האָרען איינער בלאספעמיע אויס דעם פאָלגענדען נייגצעהנטען קאפיטעל דעס זעבען צייטיר־טען בוכס דער קאָניגע דייטליך הערפאָרגעהט. דער איבערזעטצער.

חתלי' נכתבה על המברך את השם· ועל זה נאמר (דברי' כ"א) כי קללת אלהים תלוי. ר"ל לפי זאת הכוונה על שברך את השם הוא תלוי ונמצא שם שמים מתחלל. אבל המודה ומברך אותו תמיד בפיו ובלבו יברכהו האל מן השמים:

(עג) פרק שני·

המודה בע"ז כאלו כופר בכל התורה כלה· ועל כן שבר משה רבינו חלוחות מדעתו כששמע מעשה העגל כי מאחר שהיו מודים בע"ז אין להם חלק בתורה ולפי' הקב"ה הסכים בדבר. כדגרסי' בשבת (דף פ"ז)· תני' שלשה דברים עשה משה מדעתו והסכים הקב"ה בידו· הוסיף יום אחר מדעתו. ופירש מן האשה. ושבר את הלוחות. הוסיף יום אחד מדעתו. מאי דרש (שמות י"ט) וקדשתם היום ומחר. מה מחר לילו עמו אף היום לילו עמו ולילה דהאידנא הא נפק לה שמע מינה תרי יומי לבד מהאידנא· ומנלן דהסכים הקב"ה על ידו דלא שריא שכינה עד צפרא בשבתא· פירש מן האשה מאי דרש מה ישראל שלא דברה השכינה עמהם אלא לפי שעה וקבע להם זמן אמרה תורה אל תגשו אל אשה. אני שהשכינה מדברת עמי בכל שעה ולא קבע לי זמן עאכ"ו. ומנלן דהסכים הקב"ה על ידו שנא' (דברי' ה') לך אמור להם שובו לכם וגו' וכתיב בתריה ואתה פה עמוד עמדי. שבר את הלוחות מאי דרש ומה פסח שהוא א' מתרי"ג מצות אמרת תורה (שמות י"ב) כל בן נכר לא יאכל בו. התורה כולה כאן וישראל

אויסמאַכט. אויך וואורדען דער גאָטטעסלאָסטערער אונד דער גאָטטעזלייגנער נאַך דער שטייניגונג צום וואַרנענדען בייאשפיעל אויפגעהאָנגט, וואַס בייא אַנדערן פערברעכערן ניכט דער פאַלל וואַר. —

צווייטעס קאַפּיטעל.

ווער אַן איינען אַבגאָטט גלויבט, איזט צו בעטראַכטען, אַלס לייגנעטע ער דיא גאַנצע הייליגע שריפט; דאַהער צערבראַך משה דיא געזעטצעסטאַפעלן, אַלס ער פאָן פער-פערטיגונג דעס גאָלדענען קאַלבעס הערטע, אונד גאָטט היעס עס גוט; דען דאַ זיא איינען אַבגאָטט אַנערקאַננט האַטטען, זאָ הערטע איהרע טהיילנאַהמע אַן דעם גאָטטליכען געזעטצע אויף, וויא געלעהרט ווירד אים טראַקטאַט שבת (פאָל. פ"ז.): דרייא דינגע, זאַגט דיא טראַדיטיאָן, טהאַט משה אויף אייגנע אויטאָריטעט אונד גאָטט שטיממטע שפעטער מיט איהם איבעראיין: ער פיגטע איינען טאַג צו דען פאָן גאָטט בעשטיממטען טאַגען הינצו א. ז. וו. אונד צערבראַך דיא געזעטצעסטאַפעלן נאַך איינעם גוטדינקען; דאַ עס נעהמליך (אין בעציעהונג אויף דיא פאָרבערייטונג צום עמפפאַנגען דער געזעטצע אויף סיני) פריהער היעס: הייליגע זיא הייטע אונד מאָרגען (שמות י"ט, י'.), זאָ שלאָס משה: דאַ פאָם הייטיגען טאַגע דיא נאַכט בע-רייטס פאָריבער איזט, דערזעלבע אַבער ניכט אינדער פאָללשטענדיג זיין מוס, אַלס דער מאָרגענדע, זאָ געהערען, דער גאָטטליכען אַבזיכט צופאָלגע, אָהנע צווייפעל צור הייליגונג נאָך צווייא פאָללשטענדיגע טאַגע אויסער דעם הייטיגען, (אונד בעפאַהל דאַהער איינע דרייאטאָגיגע הייליגונג), אונד גאָטט שטיממטע מיט דיעזער אַנזיכט

משומדים על אחת כמה וכמה. ומנלן שהסכים הקדוש ברוך הוא על ידו שנא׳ (שם ל״ד) אשר שברת ואריב״ל ישר כחך ששברת. וגרס״י בסנהדרין (דף ס״ג) (שם ל״ב) וישתחוו לו ויזבחו לו ויאמרו וגו׳. אחרים אומרים אלמלא וי״ו שבהעלוך נתחייבו שונאיהן של ישראל כליה. א״ל רשב״י והלא כל המשתף שם שמים ודבר אחר נעקר מן העולם שנא׳ (שם כ״ג) בלתי לה׳ לבדו. אלא מה תלמוד לומר אשר העלוך מלמד שאיוו לאלוהות הרבה. ותמסית לאחרים לעבודת זרה גדול מכלם שאין מלמדין עליו זכות. ועוד אמרו על המסית שאין דינו כשאר דיני נפשות מכמינין לו את העדים ואין צריך התראה. ואם יצא מבית דין זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה מחזירין אותו. יצא מבית דין חייב ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות אין מחזירין אותו. ואין טוענין למסית ומושיבין בדינו סרים וזקן ומי שאין לו בנים כדי שלא ירחמו עליו שהאכזריות על אלו שמטעין את העם אחרי ההבל. רחמים הם בעולם. שנא׳ (דברים י״ג) למען ישוב ה׳ מחרון אפו ונתן לך רחמים:

(עד) פרק שלישי.

הנודר או המקיים בשם ע״ז. אף על פי שאינו מאמין בה עובר בלאו. ולא עוד אלא שאסור לו לאדם לסבב ולהטיל שבועה לגוי. כדגרסי׳ בסנהדרין (דף ס״ג). הנודר בשמו והמקיים בשמו מנא לן. דתניא (שמו׳

איבערטרעטען, אינדעם ער ווירקליך ערסט אַם דריטטען טאַגע ערטיילט. עבען זאָ נאַר־ ברַאַך ער דיא געזעטצטאַפֿעלן נאַך איינעם ערזעמען, אונד גאָט שטיאמטע מיט איהם שפּעטער איבעריין. נאַך שטרענגער, אַלס דיא גאַראַכֿטען פֿערברעכען ווירד דיא פֿערלייטונג אַנדערער צום גאָטצענדיענסט בעשטראַפֿט, דאַ פֿיר איינען זאָלכֿען פֿערברעכֿער קיינע ענטשולדיגונגסגרינדע הערפֿאָרגעזוכֿט ווערדען.*) וואַר ער אויך פֿאָם געריכֿטע פֿרייאגעשפּראָכֿען וואָרדען אונד יעמאַנד טראַט מיט בעשולדיגונגס־ גרינדען אויף, זאָ ווורדע דיא אונטערזוכֿונג אויפֿס נייע פֿאָרגענאָממען; וואַר ער אַבער פֿאָם טאָדע פֿעראורטהיילט אונד יעמאַנד טראַט מיט ענטשולדיגונגסגרינדען אויף, זאָ פֿערבליעב עס בייא דעם שטראַפֿאורטעל; וויל שטרענגע געגען דערגלייכֿען פֿערברעכֿער איינע וואַהרע וואָהלטהאַט פֿיר דאַס פּובליקום איזט, וויא עס הייסט: דאַמיט דער עוויגע פֿאָן זיינעם ברעננענדען צאָרן אַבלאַססע אונד דיר ערבאַרמען שענקע (דברים י״ג, ח׳.).

דריטטעס קאַפּיטעל.

ווער בייא אַנרופֿונג איינעס אַבגאָטטעס איין געליבדע טהוט, אָדער איינען שוואור אויטשפּריכֿט, זעלבסט ווען ער ניכֿט דאַראַן גלויבט, האַט איין געזעטצליכֿעס פֿערבאָט איבערטרעטען; יאַ! עס איזט זאָגאַר פֿערבאָטען, איינען היידען צום אייד צו פֿעראַנ־ לאַססען, אָדער איהם איינען זאָלכֿען צוצושיעבען, וויא געלעהרט ווירד אים טראַקטאַט

---

*) וועלכע רעכטסוואָהלטהאַט זאָנסט מאַן דער טאָדעסשטראַפֿע פֿערפֿאַללענען פֿערברעכערן צו גוטע קאַם. דער איבערזעצער.

כ"ג) ושם אלהים אחרים לא תזכירו מכאן שלא יאמר אדם לחבירו שמור לי בצד ע"ז פלוני' ואני אשמור לך בצד ע"ז פלו'. לא ישמע על פיך שלא ידור בשמו ולא יקיים בשמו ולא יגרום לאחרים שידרו בשמו ויקיימו בשמו. ד"א לא ישמע על פיך אזהרה למסית ולמדיח. מסית בהדיא כתיב (דברי' י"ג) וכל ישראל ישמעו וייראו ולא יוסיפו לעשות אלא אזהרה למדיח. ושלא יגרום לאחרים שידרו בשמו ולקיים בשמו. מסייע ליה לאבוה דשמואל דאמר אבוה דשמואל אסור לאדם שיעשה שותפות עם גוי שמא יתחייב לו שבועה וישבע בע"ז שלו. והתורה אמרה לא ישמע על פיך. כי אתא עולא בת (פי' לן) בקל נבו. א"ל רב נחמן היכא בת מר. א"ל בקל נבו. אמר ליה והא כתיב ושם אלהים אחרים לא תזכירו. אמר ליה הכי א"ר יוחנן כל ע"ז שכתוב בתורה מותר לזכיר שמה והא היכא כתיב' דכתי' (ישעיה מ"ו) כרע בל קורס נבו. ולהרחיק מישראל כל ענף וכל שמץ משום דבר של ע"ז גזרו בה הרחקות יתרות. כדאמרי' בע"ז (דף י"ב). ישב לו קוץ ברגלו ברשות הרבים בפני ע"ז לא ישוח ויטלנו מפני

סנהדרין (פאל. ס"ג): עס הייסט: „איהר זאללט דען נאמען פרעמדער געטטער ניכט אין ערוואהנונג בריגגען" (שמות כ"ג, י"ג), דיעזעס פערבאטע צופאלגע דארף ניעמאנד צו זיינעם נאכסטען שפרעכען: ערווארטע איך דארט בייא יענעם געטצען, אדער איך ווערדע דיינער ווארטען נעבען יענעם געטצען; ווען עס אבער דארט פערנער הייסט: „דער נאמע איינעס פרעמדען געטטעס זאלל דורך דיינען מונד ניכט געהערט ווערדען," זא דייטעט דיעס דאראוף הין, דאס מאן מיט בע-רופונג איינעס אבגאטטעס ווערער איין געליבדע טהון, נאך איינען שוואור אויס-שפרעכען, נאך אנדערע פעראנלאססען דארף, איינען זאלכען שוואור צו טהון. היערדורך בעשטאטיגט זיך דיא בעהויפטונג דעם פאטערס דעם שמואל, דאס איין איזראעליט מיט קיינעם היידען אין איינע געשעפטספערבינדונג זיך איינלאססען דארף, דען עס קאננטע זיך ערייגנען, דאס דעם לעטצטערן איין אייד צוערקאננט ווירדע, דען ער דאן בייא זיינעם אבגאטט לייסטען מאכטע, וואדורך דער איזראעליט, אלס פעראנלאססער דיעזעס איידעס געגען דאס געבאט געטהאן ווירדע. (דער נאמע פרעמדער געטטער) זאלל ניכט דורך דיך געהערט ווערדען. אלס עולא איינסט נאך באבילאניען רייזטע, איבערנאכטעטע ער אין קל-נבו. ווא האסט דוא איבער-נאכטעט? פראגטע איהן רב נחמן; צו קל-נבו אנטווארטעטע יענער: וויא? פוהר רב נחמן פארט, דוא שפריכסט געגען דאס געזעטץ דען נאמען איינעס אבגאטטעס אוס? דא דיעזער נאמע ביבליש איזט, אנטווארטעטע עולא, זא איזט דיעס נאך דער ענטשיידונג דעם רבי יוחנן אללערדינגס ערלויבט, וועלכער לעהר-טע, דאס יעדער נאמע איינעס אבגאטטעס, דער אין דער ביבעל פארקאממט, אויסצושפרעכען ערלויבט זייא.*) אום נון דיא איזראעליטען אויף יעדע מאגליכע וויזע פאם געטצענדיענסטע צוריקצוהאלטען, האבען דיא רבבינען דיא שטרענגסטען מאס-רעגעלן אנגעארדנעט, זא דאס מאן נאך טראקטאט עבודה זרה (פאל. י"ב) אללעס פעראיידען מוס, וואס דען אנשיין איינעס געטצענדיענסטעס מיט זיך פיהרט, וויא

*) דער נאמע נבו נעהמליך קאממט פאר ישעיה מ"ו, א', אונד בעצייכנעט דען פלאנע-טען מערקור, דען דיא קאלדאער אבגאטטיש פערעהרטען. דער איבערזעטצער.

שנראה כמשתחוה לעיז. ואם אינו נראה מותר. נתפזרו לו מעות בפני ע"ז לא ישוח ויטלם מפני שנראה כמשתחוה לע"ז. ואם אינו נראה מותר. מעין המושך לפני ע"ז לא ישוח וישתה. מפני שנראה כמשתחוה לע"ז. ואם אינו נראה מותר. הפרצופים המקלחות מים בכרכים לא ישים פיו עליהם וישתה מפני שנרא' כמנשק לע"ז כיוצא בו לא יניח פיו על גבי הסלון וישתה מפני הסכנה (פי' שלא יבלע עלוקה). וגדולה דבר המינות שאדם צריך להרחיקו מלבו שלא יכנס כלל אפי' במחשבתו והזהירה בו תורה יותר מכל העברות שנא' (במדבר ט"ו) ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם: ודרשו רבותינו אחרי לבבכם זו מינות ואחרי עיניכם זו זנות. כי כל מחשבה רעה שבעולם או כפירה נכללות באפיקורוס וכל שאר העברות הבאות מהתאוות נכללות בזנות. נמצא כי כל האזהרו' נכללות באפיקורוס וזנות. ובחומרת האפיקורוס הקדימה לזנות. וגם כן כתיב (משלי ה') הרחק מעליה דרכך ואל תקרב אל פתח ביתה. ודרשו בו במ"ק דע"ז הרחק מעליה דרכך זו אפיקורוס והרשות. ואל תקרב אל פתח ביתה זו זנות. ולא עוד אלא אפילו השומע דבר אפיקורוס ונהנה בדבר אף על פי שלא נכנסה בלבו נענש. כדגרסי' בע"ז (דף ט"ז). ת"ר כשנתפס רבי אליעזר לאפיקורוס העלוהו לגרדום לידון. אמר ליה אותו הגמון זקן כמותך יעסוק בדברים בטלים חללו. א"ל נאמן עלי הדיין. כסבור אותו הגמון עליו הוא אומר. והוא לא אמר אלא כנגד אביו שבשמים. א"ל האמנתני עליך. דימוס (פי' אם ע"ז שלהם ,ובלשון יון) פטור אתה. וכשבא לביתו נכנסו

ז. ב. דאס ניעדערביקקען פאן שטעהען, וואו זיך איין געטצע בעפינדעט, דאס טרינקען אויס ריננען, דיא אויס געטצענבילדערן הערויסשטעהען או. דגל. זעלבסט פאן אבגעטטעריא צו דענקען, איזט ניכט ערלויבט, וויא עס הייסט: „איהר זאללט ניכט נאכהאנגען אייערעם הערצען אונד אייערן אויגען" (במדבר ט"ו, ל"ט), אונטער וועלכעם ערסטערן אויסדרוקק נאך ערקלערונג דער ראבבינען, קעטצערישע געדאנקען, אונטער דעם לעטצטערן אבער יעדעס אנדערע לאסטער, דאס אויס זיננליכער לוסט ענטשטעהט, פערשטאנדען ווירד. יא זעלבסט דאס אנהערען קעטצערישער מייטעראונגען אונד דאראן פערגניגען פינדען, איזט שטראפבאר, ווען מאן אויך אים אינגערן ניכט דאראן גלויבט, וויא געלעהרט ווירד אים טראקטאט עבודה זרה (פאל. ט"ז). אלס רבי אליעזר, אום זוא געטצענדיענסט געצוואונגען צו ווערדען, אויף דען ריכטפלאטץ געפיהרט ווארדען ווער, זאגטע דער צווינגהערר צו איהם: דוא ביזט שאן זא אלט אונד בעפאסטעסט דיך נאך איט זאלכען אלבערנהייטען! (ד. ה. איט דעם שטודיום דעם געזעטצעס). וואהרליך, אנטווארטעטע רבי אליעזר, איין ריכטער פערדיענט אללען גלויבען! דיעזע אייסערונג, דיא זיך אויף גאטט בעצאג, דיא דער צווינגהערר אבער אויף זיך זעלבסט דייטעטע, פעראנלאסטע דען לעטצטערן אויסצורופען: דא דוא איר איינע זאלכע אנערקעננונג געווארהרסט, בייס יופיטער! זא ביזט דוא פריא! דיעזע דורך איינע בלאסע טייטונג ערפאלגטע בעפרייאונג ערדעגטע אין רבי אליעזר דיא ביטטערסטען געוויססענסביססע אונד דאס צורעדען זיי

תלמידיו לנחמו ולא קבל מהם תנחומין. אמר ליה רבי עקיבא רבי הרשני ואומר לפניך דבר אחד ממה שלמדתני. אמר ליה אמור. אמר ליה שמא דבר אפיקורוס בא לידך והנאך ועליו נתפשת. א"ל עקיבא הזכרתני. פעם אחר הייתי מהלך בשוק של צפורי ומצאני אדם אחד אמר לי כתוב בתורתכם (דברים כ"ג) לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב וגו'. מהו לעשות ממנו בית הכסא לכ"ג ולא אמרתי לו כלום. אמר לי כך למדנו כי מאתנן זונה קבצה ועד אתנן זונה ישובו (מיכה א') ממקום הטינופת באו למקום הטינופת ישובו. והנאני הדבר ועל דבר זה נתפשתי לאפיקורוס ועברתי על מה שכתוב בתורה הרחק מעלי' דרכך. זו אפיקורוס. ואל תקרב אל פתח ביתה זו זונה. ועד כמה אמר רב חסדא עד ד' אמות. ואמרינן נמי עלה (דף י"ז). ר' חנינא ורבי יונתן הוו קא אזלי באורח' כי מטו לתנהו תרתי דרכי חד פצי אפיתחא דע"ז וחד הוה פצי אפיתחא דבי זונות. א"ל חד לחבריה ניזיל אפיתחא דעבודה זרה דנכים יצריה. אמר ליה אידך ניזיל אפתחא דבי זונות ונכפיה ליצריה ונקבל אגרא. כי מטו התם חזנהו איכנעו מקמייהו ונכנסת לקובת' א"ל מנא לך הא א"ל דכתי' (משלי ב') מזמה תשמור עליך. א"ל רבנן לרבא מאי מזמה אילימא תורת דכתי' בה זמה ומתרגמי' עצת חטאין. וכתי' (ישעי' כ"ח) הפליא עצה. אי הכי זמת מיבעי ליה. אלא הכי קאמר מדבר זמה תשמור עליך תורה. אשרי מי שעמלו בתורה וינצל מכל שגיאה ומכל מחשבה רעה:

החלק השני.

בדברי כשוף. ויש בו שני פרקים:

(עה) הפרק הראשון.

דברי הכשופין מסבבין לאדם להסיר בטחונו מהאל יתברך אשר הוא גוזר ומקיים. ומתעסקים בהבלי השוא. מהם בדברי שדים ורוח טומאה.

נער טיזער פערואכטע ניכט, איהם טראמט איינצופאסטען: דיא טאדטעסגעפאהר, וואָרין איך טוועבטע, זאגטע ער, קאן איך נור דאס טטראפע דאפיר בעטראכטען, דאס איך איינסט איט וואהלגעפאללען איינע קעטצעריטע איימערונג אנהארטע.

צווייטע אבטהיילונג.

דיא צויבערייא בעטרעפפענד. אין צווייא קאפיטעלן.

ערסטעס קאפיטעל.

דאס זיבעריאוועזען איזט אורזאכע, דאס דער מענש זיין פערטרויען פאן גאטט, דעם אללמאכטיגען, אבוועגדעט אונד זיך דעם אבערגלויבען היגגיבט. אמנכער גיבט סאר, איט דעמאנען אונד אינרייינען גייסטערן צו פערקעהרען, אמנכע פער־

ומהם בחבורי חיות. מהם בעצמות של מתים ושל חיה אחר אשר שמה ידוע. ומהם אוחזין העינים ומראין לאדם הדברים שאינם כן. ועל כל אלו הזהירה תורתנו הקדושה. לפי שכל אלו הדברים הם הבלים ורוחות ודברי פתויים הנעשים לרקים ובאמת אינן מעלים ולא מורידין. אבל יוכלו להזיק לאיש הנטבע בהם בכח דמיונו שמרמה בהם ופועל בו. וע״כ אמרו הקפיד קפדי ביה דלא קפיד לא קפדי ביה. כי מאחר שהצדיק שם כל חשקו וכוונתו ובטחונו בהש״י לא יוכלו להזיקו. כדגרסי׳ בפ״ד מיתות (דברים ד׳) אין עוד מלבדו כתיב כדאי׳ בסי׳ כ״ט. ועל כן צותה תורה לעקור האמונה הזאת מן העולם וכל הנמשכין אחריה. ושנה במיתת המכשפה מכל מיתות שבתורה שבכולן אמרה המיתהו במצות עשה. אבל כאן צותה שלא יניחנו לחיות באזהרת לא תעשה. כמו שצותה בז׳ עממין כדי שלא יטעו לישראל. ודבר במכשפה בנשים יותר מבאיש לפי שהנשים דעתן קלה ומוטבעות בזה יותר מן האנשים, כמו שמצינו בשמעון בן שטח שתלה שמונים נשים כשפניות באשקלון. כדאי׳ בסנהדרין (דף מ״ה). ואלו הדברים נחלקים לכמה פנים יש מהם מרוח טומאה. כדגרסי׳ בפ׳ ד׳ מיתות (דף ס״ה). תניא דורש אל המתים זה המרעיב עצמו ולן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח טומאה. וכשהיה ר״ע מגיע למקרא זה בכה. אמר ומה המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טומאה שורה עליו רוח טומאה המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טהרה עאכ״ו. אבל מה

אַנשטאַלטען בעגאַטטונג פאָן טהיערען, אַנדערע לאַססען טאָדטענגעריפפע רע־דען, אַנדערע וויעדער פערבלענדען דיא אויגען אונד צייגען דינגע, דיא אין דער טהאַט גאַר ניכט פאָרהאַנדען זינד. פאָר אַללען דערגלייכען דינגען וואַרנט דיא הייליגע שריפט, וויל זיא פאָן ניכטסווירדיגען גויקלערן אונד צור אַנלאָקקונג דער מענשען געטריעבען ווערדען, אויף אַבערגלויבען בערוהען אונד אַן זיך זעלבסט וועדער ניטצען, נאָך שאַדען, וואָהל אַבער פיר דעניעניגען נאַכטהייליג ווערדען, דעססען איינבילדונגסקראַפט זיך דאַריין פערזענקט אונד זיך דאַמיט בע־פאַסט. דיא שריפט ענטהאָלט דאַהער, אום זאָלכען אַבערגלויבען אויסצוראָטטען, שטרענגע געבאָטע דאַגעגען, וויא אויך געגען דיאיעניגען, דיא זיך דאַמיט אַבגעבען היני־געבען, זיא צייכנעט אויך דיא טאָדעסשטראַפע דער צויבערין פאָר דען טאָדעס־שטראַפען אַנדערער פערברעכעריננען אויס, דאַס זיא ניכט, וויא ביא דען מיטטעלן, געראַדעצו דיא טאָדעסשטראַפע געביעטעט, זאָנדערן בעפיעהלט, גלייך וויא ביים געטצענדיענסט דער זיעבען נאַטיאָנען, זיא ניכט אַם לעבען צו לאַס־סען, דאַמיט זיא דיא מענשען ניכט פערפיהרען קאָננען. דאַס זיא אַבער נור פאָן צויבעריננען אונד ניכט אויך פאָן צויבערערן שפריכט, געשיעהט דעסהאַלב, וויל אין דער רעגעל פרויענצימער זאָלכעם וועזען מעהר אַנהאַנגען, אַלס מאַננספערזאָנען, וויא אונס פאָן שמעון בן שטח ערצאָהלט ווירד, דאַס ער איינסט אין אשקלון אַכטציג צויבעריננען הינריכטען ליעס. אויך דער תלמוד לאָסט זיך אַן מעהרערן שטעללען שטאַרק געגען דאַס טרייבען זאָלכעס אונוועזענס אויס אונד אייפערט אויף דאַס נאַכדריקקליכסטע דאַגעגען.

אעשה שעונותינו גרמו לנו שנא׳ (ישעיה נ״ט) כי אם עונותיכ׳ היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם וגו׳. ויש מהם מענינים אחרים כדאמרי׳ נמי התם (דף ס״ו). א״ר איבו בר נגרי א״ר חייא בר אבא בלטיהם אלו מעשים שדים. בלהטיהם אלו מעשה כשפים וכה״א (בראשית ג׳) ואת להט החרב המתהפכת. אמר אביי דקפיד אמנה שד דלא קפיד אמנה כשפים. אמר אביי הלכות כשפים כהלכות שבת יש מהם בסקילה ויש מהם פטור אבל אסור ויש מהם מותר לכתחלה. העושה מעשה בסקילה. האוחז את העינים פטור אבל אסור. מותר לכתחלה כדרב הונא ורבי אושעיה דכל מעלי שבתא עסקי בהלכות יצירה ואברו עגלא תלתא ואכלי ליה. ואמרי׳ שם עלה (שמות ח׳) ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלהים היא. א״ר אלעזר מכאן שאין השד יכול לבראת בריה פחותה מכשעורה. רב פפא אמר האלהים אפי׳ כגמלא נמי לא מצי ברי. אלא האי מכניף ליה והאי לא מכניף ליה. א״ל רב לרבי חייא לדידי חזי לי ההוא טייעא דשקלי לספסרא וגייריה לגמלא וטרף ליה בטבלא וקם. א״ל לבתר הכי דמא ופרתא מי הואי החיא אחיזת עינים הויא. ולפי שכל זה הבל ורעות רוח ההרגל בזה אינו אלא אבדון עולם. ע״כ תורתנו התמימה הזהירה על זה ואמרה (דברים י״ח) תמים תהיה עם ה׳ אלהיך:

(עו) **פרק שני.**

החושבים בעונות ומסתכלים בהם ואומרים עונה זו טובה לעשות בו כל דבר ועונה זו בהפך זה אולי שתפעול גם כן בכל אדם הבוטחים בדבר. אבל הבוטח באדון הכל הוא יהיה לו למגן כדכתיב (תהלים ל״ב) והבוטח בה׳ חסד יסובבנו ר״ל חסד הש״י יגינהו מן המקרים. וכן אמר דוד ע״ה (שם ל״א) בידך עתותי ר״ל רבונו של עולם יכלתך היא בכל אתה יצרתו ובידך לשנות פעולתו כרצונך. והחסידים ואנשי מעשה שאינן מקפידין בזה וכ״ש החכמי׳ המשיגים למעלה מזה מניחים כל בטחונם ושמירתן בשומר הכל שהוא ארון על הכל והוא ישמור להם ולכל הבוטחים בו אף על פי שיהיו פתאים כדכתיב (תהלים קט״ז) שומר פתאים ה׳. וכתי׳ (שם

צווייטעס קאפיטעל.

עס גיעבט מענשען, וועלכע פיר איהרע אונטערנעהמונגען בעזאנדערע צייטפונק-טע וועהלען, אינדעם זיא בעהויפטען, דיעזער צייטפונקט זייא דאפיר גינסטיג, איין אנדערער ניכט. נון קאן עס וואהל דער צופאלל פיגען, דאס דער ערפאלג דער ער-ווארטונג ענטשפריכט, דאס פערטרויען אויף גאטט איזט אבער דאס זיכערסטע, וויא דוד זאגטע: „ווער אויף גאטט פערטרויעט, ווירד פאן דעמזעלבען הולד אומגע-בען" (תהלים ל"ב, י'); פערנער: „מיינע שיקזאלע ליעגען אין דיינער האנד" (תהלים ל"א, ט"ז). דיעס האבען דיא פראממען אונד דיא וויזעסטען שטעטס געטהאן, איי-

קכ"ז) אם ה' לא ישמור עיר שוא שקד שומר. אבל אותו שפירש דעתו מלהשיג ד"ת ותוציא כל ימיו להשיג הנעלם ממנו וחושב שהוא מהוברי שמים ושהוא יודע לכוון העתים ולשפוט הזמנים ולראות העתידות נקרא מעונן כפי דעת האמתי של ר' עקיבא. ועל כיוצא בזה הזהירה תורה ואמרה (דברי' י"ח) לא ימצא בך מעביר וגו' מעונן ומנחש ומכשף. ועל דא גרסינן פ"ד מיתות ת"ר מעונן ר' ישמעאל אומר זה המעביר שבעה מיני זכור על העין וחכמים אומרים זה האוחז העינים רבי עקיבא אומר זה המחשב עתים ושעות ואומר היום יפה לצאת. למחר יפה ליקח. למודי ערבי שביעות להיות חטי' יפות. עקורי קטניות מהיות רעות. וגרסי' נמי בפסחים (דף קי"ג). אמר רבה בר בר חנה אמר ר' שמואל בר מרתא אמר רב משום רבי יוסי איש הוצל מנין שאין שואלין בכלדי' שנאמר תמים תהיה וגו'. וגם כן מנחש נקרא המביט לנחש אע"פ שכתוב (במדבר כ"ג) כי לא נחש ביעקב וגו'. כדגרסי' פ"ד מיתות (דף ס"ה). ת"ר מנחש זה האומר פתו נפלה מפיו מקלו נפל מידו בנו קורא לו מאחריו עורב קורא לו צבי הפסיקו בדרך נחש מימינו ושועל משמאלו אל תתחיל כי שחרית הוא ר"ח הוא מוצאי שבת הוא. ת"ר לא תנחשו כגון אלו המנחשין בחולדה ובעופות ובכוכבים. וכשישראל עושים רצונו של מקום ושמים בטחונם בהש"י אינם נתונים ביד מזל וגם אין ניחוש מזיקן. כדגרסי' בנדרים (דף ל"ב). אמר רב יהודה אמר רב בשעה שאמר לו הקב"ה לאברהם (בראשי' י"ז) התהלך לפני והיה תמים אחזו רעדה בעצמותיו אמר שמא דבר מגונה יש בי כיון שאמר ואתנה בריתי מיד נתקררה דעתו. ויוצא אותו החוצה (שם) אמר לפניו רבונו של עולם הסתכלתי במזל שלי ואין לי בן אחד א"ל הקדוש ברוך הוא אברהם צא מאצטגנינות שלך שאין מזל לישראל. אריב"ל כל המתמים את עצמו הקדוש ברוך הוא מתמים עמו שנאמר

דעם זיא איהר גאנצעס פערטרויען אויף גאטט געזעטצט. ווער אבער דער ערפאהר־ טונג דעם געזעטצעס זיך ענטציעהט אונד זיין לעבען דאמיט הינברינגט, דאס פער־ בארגענע צו ערטויען אונד דאס צוקינפטיגע פאראהערצוזאגען, זיך איינבילדעט, עס אוים דען שטערנען פאראהערצוזאגען, צייט אונד שטונדע בערעכנעט, וועלכע טיקקליך איזט צום אויסגעהען, איינקייפע צו מאכען או. דגל., הייסט אין דער טריפט מעונן אונד האנדעלט געגען איין פערבאט דער הייליגען טריפט. איינע אנדערע ארט פאן אבערגלויבען איזט דאס האלטען אויף פארבעדייטונגען, אלס ווען יעמאנד עס פיר איינע פארבעדייטונג האלט, ווען איהם דער ביסען אויס דעם מונדע, דער שטאקק אויס דער האנד געפאללען, זיין זאהן איהם נאכרופט, איין ראבע הינטער איהם קראכצט, איין הירש זיינען וועג דורכקרייצט, אדער בייא אנטפריכטען פאן מא־ טעמאטישען ניכט דער ערסטע זיין וויל, או. דגל. אללעס דערגלייכען איזט ווידער דאס הייליגע געזעטץ.

(שמואל ב', כ"ב) עם חסיד תתחסד וגו'. ר' אושעיא אומר כל המתמים את עצמו שעה עומדת לו שנאמר התהלך לפני והיה תמים וכתיב והיית לאב המון גוים. אמר רבי לוי כל המנחש לו נחש שנא' כי לא נחש ביעקב והא בלמ"ד אל"ף כתיב אלא משום מדה כנגד מדה. תני אחבה בריה דרבי זירא כל אדם שאינו מנחש מכניסין אותו למחיצה שאפילו מלאכי השרת אינן יכולין ליכנס בה שנא' (במדבר כ"ג) כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל. למדנו שהמביט בזה אין תועלת אלא הפסד ועברה ואשרי אדם בוטח בה':

(עז) חתימה.

דבר ברור וידוע הוא שהלשון נבראת לדברים שהם קיום והעמדה לגוף ולנפש. ואף על פי שהתחלתה בדברים שהם תועלת הגוף מ"מ הם טפלי' כנגד הדברים שצריכין לנפש הקיים עדי עד ולנצח נצחים. ולפי שבני אדם מלוכלכין בהבלי העולם ולא די להם לעשות הפך האמת דברי הגוף עקר ודברי הנפש טפל. לא שמוציאין בפיהם דברים לכלות הגוף ולאבד הנפש בהיות היכולת בידם לקחת דרך עץ החיים עוזבין אותו ואוחזים דרך המות בתת להם בוראם הבחירה בידם כמו שנא' (דברים ל') ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב וגו'. כי כמו שיש בדרכי המעשי' מות וחיים ג"כ יש בלשון האדם כדכתיב (משלי י"ח) מות וחיים ביד לשון. ר"ל כשמוציא האדם בלשונו דברים המוזהרים והנמאסים והמזיקין מתחייב גופו ונפשו למות. ואם עוסק אדם בדברים המצווין והעולים למעלה ומוציא המעוט בדברים המותרים לקיום הגוף הוא נקרא לו עץ חיים שנא' (שם ט"ו) מרפא לשון עץ חיים. וג"כ בלשונו של אדם הוא

שלום.

עס איזט אַלזאָ אויסגעמאַכט אונד אַללגעמיין בעקאַננט צו בעטראַכטען, דאַס דיא צונגע איין מיטטעל איזט, קאָרפער אונד זעעלע צו ערהאַלטען; אַלליין זאָ ניטצליך זיא אויך אַנפאַנגס דעם קאָרפער איזט, זאָ איזט דיעס דאָך נור נעבענזאַכע אים פערגלייך מיט דען פאָרטהיילען, דיא זיא דער זעעלע געוואָהרט. דעננאָך גיבט עס מענשען, וועלכע פיר דיא טהאָרהייטען דער וועלט איינגענאָממען, ניכט נור דען קאָרפער צור הויפט- אונד דיא זעעלע צור נעבענזאַכע מאַכען, זאָנדערן אויך וואָרטע הער- פאָרברינגען, וועלכע זאָוואָהל דען קאָרפער, אַלז אויך דיא זעעלע דער פערניכטונג ענטגעגענפיהרען אונד איהרע פרייאהייט דאַצו מיסברויכען, דען וועג דעס עוויגען לעבענס צו פערלאַססען אונד דען דעס פערדערבענס איינצושלאַגען, וויא שלאָמה זאַגט: „טאָד אונד לעבען ליעגען אין דער צונגע" (משלי י"ח, כ'.) דורך דיא צונגע קאַן זיך דער מענש אויך בייא זיינען נעבענמענשען בעליעבט, אָדער פער- האַססט מאַכען, לעבען, אָדער טאָד פיר זיך הערבייאפיהרען, וויא אין ויקרא

אחיב או שנוי לבני אדם ואף עם בוראו כמו שמצי׳ בספרי כנסת ישראל בקולת אהובה ובקולת שנואה בקולה אהובה שנאמר (שיר ב׳) השמיעני את קולך כי קולך ערב. במה קולם של ישראל ערב הוי אומר בדברי תורה. ובקולה שנואה שנא׳ (ירמי׳ י״ב) נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה. מאי נתנת עלי בקולה הוי אומר בלשון הרע. הה״ד מות וחיים ביד לשון ואוהביה יאכל פרי׳. מאי יאכל פריה אוהב הלשון לדבר בה בדברי תורה ובעצה הנבונה ולא ידבר בדברים בטלים לא בדברי תורה בחכמה ובמוס׳ והבאת שלו׳ בין אדם לחברו ובין איש לאשתו ויצדיק את הצדיק וישבח את הטוב ויגנה את הרע וירדוף אחר האמת. ועוסק בדברים אלו יש לו זכיות הרבה שאין להם קץ ותכלי׳ ויכול לקנות נפשו בלשונו. ואם אוהב הלשון לדבר בו הפך מזה יכול לקנות לעצמו עונות רבות שאין להם קץ ותכלה הוא דכתיב מות וחיים ביד לשון ואוהביה יאכל פריה. וגם מצינו בויקרא רבה פרשת זאת תהיה מעשה ברוכל אחד שהיו מסבב בעיירות והיה מכריז ואומר מי מבקש סם חיים. שמעה בתו של רבי ינאי נכנסה לאביה והגידה לו. אמר לה לכי קראי לו כיון שבא א״ל אי זה כום של סם חיים שאתה מוכר. א״ל כום שאני מוכר אתה מוכרו אמר ליה אף על פי כן הודיעני. א״ל והלא כתיב (תהלי׳ ל״ד) מי האיש החפץ חיים אוהב ימים וגו׳ נצור לשונך וגו׳ הנה שכום החיים בפיו של אדם. גם כתוב בואלה שמות רבה. אמר רבי אבא כל מי שאומר לשון הרע מסלק את השכינה מלמטה למעלה. תדע לך מה דוד אומר (שם נ״ז) נפשי בתוך לבאים אשכבה לוהטים וגו׳. נפשי בתוך לבאים אלו אבנר ועמשא שהיו לבאים בתורה. אשכבה לוהטים אלו דואג ואחיתופל שהיו להוטים אחר לשון הרע. בני אדם שיניהם וגו׳ אלו אנשי קעילה שנאמר (שמואל א׳ כ״ג) היסגירוני בעלי קעילה. ולשונם חרב חדה אלו הזיפים שנאמר (תהלים נ״ד) ויאמרו לשאול הלא דוד מסתתר עמנו מה כתיב בתריה רומה על שמים אלהים. אמר ליה דוד רבונו של עולם מה שכינה

רבה פאָן איינעם געווירצקרעמער ערצעהלט ווירד, וועלכער איינסט אין דען שטעדטען, דיא ער בערייזטע, אויסריעף: ווער ווינשט לעבענסבאלזאם? אלס נון דיא טאכטער דעם רבי ינאי דיעס איינעם טאגע הערטע אונד עס איהרעם פאטער ערצעהלטע, זאגטע דיעזער צו איהר: געהע הין אונד האָלע איר דען מאן הער. אלס דיעזער אנקאם, פראגטע איהן רבי ינאי, וואס דען דיעס פיר איין לעבענסבאלזאם זייא, דען ער צו פערקויפען האבע? דען באלזאם, דען איך צו פערקויפען האבע, ערוויעדערטע דער קרעמער, האסט יא אויך דוא צו פערקויפען! דענגאָך, פערזעצטע רבי ינאי, ווינשטע איך איהן קעננען צו לערנען! ער איזט, אנטוואָרטעטע דער קרעמער, אין דעם פערזע ענטהאלטען: „ווינשט יעמאנד צו לעבען, ליעבט ער דיא טאגע, אום דעם גליקקס צו געניעסען, זאָ היטע ער זיינע צונגע פאָר באָזען או. ז. וו.“ (תהלים ל״ד, י״ג, י״ד). פערלייאומדונג, הייסט עס אים מדרש, פערטרייבט דיא גאָטטהייט אויס אונזרער נאָהע; זאָ ליטעט

עושה למטה סלק את השכינה לרקיע. גם מצינו באלה הדברים רבה אמר הקדוש ברוך הוא על ידי שהיה ביניכם לשון הרע סלקתי שכינתי מביניכם שנאמר (שם י"ב) אשר אמרו ללשוננו נגביר וגו'. מה כתיב בתריה משוד עניים וגו' עתה אקום וגו'. אבל לעתיד לבא שאני עוקר יצר הרע מביניכם שנא' (יחזקאל ל"ו) והסירותי את לב האבן מבשרכם אני מחזיר שכינתי ביניכם שנא' (יואל ג') והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר. ומתוך שאני משרה רוח הקדש עליכם תהיו כולכם זוכים לתור' ויושבים בשלום בעולם שנא' (ישעי' נ"ד) וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך:

סליק חתימת נר שני.

אויך דער אויסשפרוך דעם פראָפּעטען: „איינסט שיטטע איך איינען גייסט אויס איבער ﭏעס לעבענדע." דורך דיעזען ﭏגעמיין פערברייטעטען, ﭏעס דורכ- דרינגענדען גייסט, ווירד דיא מענשהייט נור אין דער ערפאָרשונג דעם גאָטטליכען וואָרטעס איהר הייל זוכען, ﭏע פיינדזעליגקייט ווירד אונטער דען מענשען אויפ- האָרען אונד רוהע אונד פריעדען אונטער איהנען איהרע זעלטע אויפשלאַגען, וויא ישעיה שפריכט: „ﭏע דיינע קינדער ווערדען גאָטטעסגעלעהרט אונד גראָס ווירד דיא גליקזעליגקייט דיינער קינדער זיין." (ישעיה נ"ד, י"ג).

M. P. Kohn

1845